

S
E

1176/80

23

UAN

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

ABADIES

ISTE DNE

1784-90

BX1750

C23

1784-90

v.1

c.1

1080045224

INSTITVTIONES THEOLOGICAE
IN VSVM TYRONVM

ADORNATAE

A F. AVGVSTINO CABADÉS MAGI

REGII ORDINIS B. MARIAE V. DE MERCEDE,
*Redemptionis Captiuorum, in Valentina Academia Sacrae
Theologiae Doctore, Professore, ac Censore.*

TOMVS I.

*Verborum venustas inueniuntur, ut intelligantur quolibet elegantia, ubi 18
nitatis decora abest, quo vel ipsa deamoris iustitias nobilitatae.
C. Indorum Almonata libro
Epist. 64.*

Valides

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS
SUPERIORVM PERMISSV.

VALENTIAE: IN OFFICINA BENEDICTI MONFORT.

M. DCC. LXXXIV.

46442

BX1750

.C23

1784

v. 1

» Admonere . . . reliquos potui , vt adcuratius scribant , et res vel me-
» flores addant , vel supernacuas detrahant , vel disperse et diffuse dic-
» tas angustius , et contractius adstringant : breuiter , si quid norunt rec-
» tius istis , candidi impertiant «.

Cl. Melchior Canus Lib. xi. cap. postremo.

» Scholam . . . ego placare volo , scholae propria verba , peculiariesque
» loquendi formas submouere non audeo . Nam etsi disputare cupio or-
» natius quam solent nostri ; at non debeo tamen labores duos adferre
» Theologis , vnum in rerum , alterum in verborum intelligentia «.

Idem in Prooem. Lib. II.

EXCELLENTISSIMO DOMINO
D. IOSEPHO MOÑINO,
COMITI A FLORIDABLANCA,
CAROLO III.
HISPANIARVM ET INDIARVM REGI CATHOLICO
A SANCTIORIBVS STATVS,
ATQVE GRATIAE ET IUSTITIAE NEGOTIIS , cet. cet.

FONDO BIBLIOTECA PUBLICA
DEL ESTADO DE NUEVO LEON

122756

*N*ihil mihi Institutiones istas edituro
accidere poterat vel iucundius, vel
gloriosius, *Exc.^m Domine, quam si Patronum il-*
lis

lis nanciscerer, cui litterarum amor cordi esset, quive earumdem Professores benevolentia summa complecteretur. Id vero unum in Te mirifice quadrare solus ille inficias ibit, qui sciens volens vel in ipso meridie coecutiatur. Cuius enim vel e trivio notum perspectumque est, non modo quantum operae, diligentiaeque in disciplinarum orbe percurrando insumseris; verum etiam studium plane singulare, quo ipsas foves, cultoresque illarum maximis honoribus decoras. Itaque praeclaro tuo nomine, ac potentissimo auspicio suffultae, in dias luminis auras prodire gestiunt Institutiones nostrae: quae a Theologo minutulo profectae, sed in B. Mariae Virginis de Mercede Ordinem adlecto, non est cur iure pertimescam improben-
tur ne Tibi, cuius incredibili benignitati, notaeque animi magnitudini tam multa accepta refert Sodalitium nostrum. Erunt fortasse non pauci, quibus nostra Theologiae tradendae ratio minime probetur: ii scilicet, quibus gentile perpetuo fuit

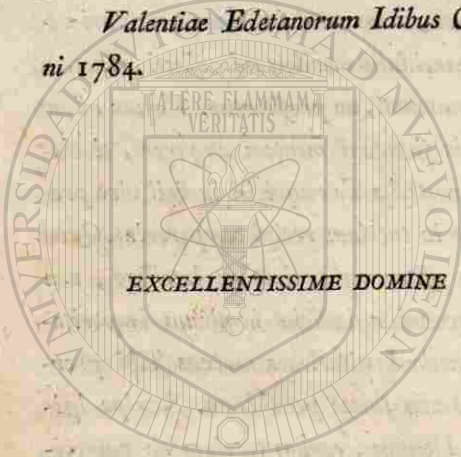
in-

infinitas persequi disputationes, quas nec iuvenes portare possunt, nec senes ferre. Aegre quoque eam amplexarentur Adolescentes ipsi, quorum gratia parata est, si eorum sententiam consecrari velint, qui rancidulis moribus adsuefacti, rixosam Theologiam amant, ac profitentur. Verum aliam profecto ipsis futuram mentem auguror, si elementa haec nostra a Te exquisiti iudicii viro probari, atque in tutelam recipi compererint. Quod si res multo aliter usu veniret ac intelligo, non admodum grauabor iudicia hominum imperitorum; dummodo Institutiones nostras Tibi prorsus ingratas non fuisse peruideam. Suscipe igitur, Exc.^{me} Domine, earum tutelam ac patrocinium, Tu, qui in scientiis, artibusque ad umbilicum adducendis totus es: ac munus plane leuidense, sed tamen subiectae rei dignitate maximum, in membris, gratique animi significationem, quum meo, tum Ordinis mei nomine Tibi oblatum benigne amplecti non dedigneris. Interea Deum

Opt.

Opt. Max. deprecor, vt diu multumque Te incolumem seruet ad Regni decus et ornamentum, rei-que litterariae validissimum praesidium.

Valentiae Edetanorum Idibus Octobris anni 1784.

Excellentiae tuae deuotissimus

Fr. AVGVSTINVS CABADÈS MAGÍ.

PRAEFATIO.

Vniuersae Christianae Theologiae elementa, in nouum, et vltcrius pressa annum ⁽¹⁾, publicae tandem luci committo. Ad quod tam audax, et tantum non temerarium consilium nunquam animum adiecissem, nisi supremi Ordinis nostri Moderatoris Fr. Iosephi Gonzalez de Aguilar, Torres de Navarra auctoritate et imperio coactus. Adhibueram ego quidem in hanc Spartam adornandam qualescumque conatus, et vim ingenii, etsi probe nouerim quam sit exiguum, RR. P. Magistri Fr. Emmanuelis de Hartalejo iussu: sed tenuitatis meae conscientia manum de tabula non semel remouerat; quum ecce supremi Castellae Senatus cordatissima sanctio ad omnes Hispaniae Academias missa ⁽²⁾, animum paene iacentem erexit, atque ad puluerem excutiendum, manusque labori denuo admouendas inuitauit. Vt primum enim intellexi in id Senatus sapientissimi vota tendere, vt pro sua quisque virili niteretur ad Sacrae Theologiae elementa clare ac dilucide pertractanda, atque iuuenibus in arduam eiusdem arcem contendentibus viam tutam

(1) si quid olim
Scripseris, in Metu descendat iudicis aures,
Et Patris, et nostras, nonumque prematur in annum.

Horat. in Art. Poet. v. 386.

(2) Data Matrui die 28. mensis Ianuar. ann. 1778.

parandam, facilemque; priusquam penitiora, ac salubris plena, quod vulgo contingere notum est, eis in manus traderentur; operi me accingere constitui, et laborem meum qualemcumque, ad exitum ferme, inuita licet Minerua, ductum, absoluere aggressus sum. Nam subiit illico mentem, vel honori Magisterii, quo in florentissima Valentinorum Academia iam pridem fungor, honestorque, sponte me valedicturum, vel grauius in hoc puluere desudandum, ac pulso procul torpore. Accessere insuper RR. P. N. Generalis Magistri auctoritas, et praesidium, ne irrito me fractum labore dolerem, vel nullus vigiliarum mearum esset fructus. Pro eo siquidem, quo in litteras, litteratosque homines amore fertur, maximis me omnium minimum honoris ac beneuolentiae signis prosecutus est, meumque laborem typis dari iussit, impensasque parauit.

Neque deterrere me ab instituto debuit, quod innumerae de re Theologicae elucubrationes a Viris doctissimis adornatae inuilem hanc meam opellam redderent. Quamuis enim non sim nescius haud posse quidquam nouum in hoc argumento proferri; noua tamen methodo dicere animus fuit; quod non inutile fore spero. Tyronibus siquidem elementa offerens, velut semina quaedam spargere volui, ex quibus procerrimae posthac arbores procreatae, vberri-
mos demum eruditionis fructus pariant. Quae vero semina, quoue ordine sparsa? Scilicet praecipua Re-
li-

ligionis Catholicae capita adseruntur ac vindicantur: infensissimorum omnis generis hostium argutiis et deliramentis occurritur; exhibita prius erroris cuiusque perbreui notitia: Ecclesiasticorum hominum sensa erga ipsa dogmata proferuntur; atque de illorum orthodoxia iudicium fertur: de Ecclesiae historia, vbi factum aliquod in occursum venit, sermo habetur: eiusdem antiqua et recens disciplina suo loco illustratur: Scholasticorum dissidia, quae sane in concordiam vocari patiebantur, data opera vocata sunt: alias item Scholae opiniones, quas ad rem facere novi, et probavi, et adieci: reliquas vero, quas rixandi libido inuenit, auxit, fouis; quaeque non Scholae, sed Scholasticorum vitio tribuendae sunt, tanquam noxias, et a vera Theologia alienas, exules procul volui.

Iam, quod adinet ad ordinem in his tractandis seruatum, hunc sequutus consulto sum. Principio Prodromum bipartitum posui, qui sacrae facultatis historiam, in dolem, vsumque declarat: sequuntur Institutiones ipsae in duas etiam partes distributae; quarum vna de Deo in se considerato loquitur; altera vero Deum, qua rerum est principium ac finis, contemplatur. Atque in vtraque, Fidei et Religionis dogmate vnoquolibet firmato, contradicentis erroris ortum, progressum, momenta sequens caput exhibet: dein Patrum vindiciae ordine veniunt: quibus accedunt, quum historiae et disciplinae, tum scholasticarum disquisitionum capita: additis etiam quando-

que Scholiis, Corollariis, et Appendicibus. Rudibus enim, seu nondum institutis adolescentibus scribens, de quibus benemereri summopere opto, haec mihi via rectissima visa est ad ipsos in sacrae scientiae penetralia manuducendos.

Quoniam vero probatissimorum Scriptorum opera et diligentia multum adiutus sum; imo et illorum sententias, verbaque nonnumquam usurpavi, ne tamquam plagiarius traducar, sua cuique tandem tribuo. Malumus enim, quod nos Plinius admonuit, mutuam omnino reddere; quam in furto deprehendi: illud enim Basilii praeceptum semper nobis probatum est, si quid ex alio discitur minime celandum; more pravae mulieris, quae partus nothos clam supponit. Quamobrem sermonis et doctrinae Patrem ingenue manifestandum: ut loquitur Melchior Canus (3).

(3) Lib. xi. cap. 6.

I N D E X.

PRODROMVS AD INSTITVTIONES THEOLOGIC.

PARS I.

De ipsa Theologia.

CAP. I. <i>Theologiae natura ac
partitio.</i> pag. 1	CAP. III. <i>Theologiae necessitas ac
utilitas.</i> 9
CAP. II. <i>Theologiae exordium, in-
crementa, vicissitudines,
atque progressus ad nos-
tra usque tempora.</i> 3	CAP. IV. <i>Quaenam sit Theologiae
subiecta materies.</i> 15
	CAP. V. <i>Quid quaestio Theologica
sit, quae eius partes.</i> 17

PARS II. PRODROMI.

De fontibus, seu locis Theologiae.

CAP. I. <i>Quae sint Theologiae
principia: qui insuper
in illis latentes loci, ex
quibus Theologus suas ar-
gumentationes ducat.</i> 20	calumniis vindicat. 28
CAP. II. <i>De Scripturae sacrae
auctoritate: eius robor
ac firmitas vindican-
tur.</i> 21	CAP. V. <i>De sacrarum traditio-
num auctoritate. Ea-
rum existentia, ac ro-
bur propugnatur.</i> 33
CAP. III. <i>Argumentorum, quibus
Scripturae sacrae aucto-
ritas oppugnatur, spec-
men exhibet: eorum ad-
dita solutione.</i> 25	CAP. VI. <i>Eorum errores, atque ar-
gumenta, qui traditio-
nis auctoritati refragan-
tur, refert, et soluit.</i> 38
CAP. IV. <i>Praecipuas Scripturae
sacrae editiones strictim
memorat. Vulgatae lati-
nae auctoritatem tuetur.
Concilii Tridentini de-
cretum ab haereticorum</i>	CAP. VII. <i>Quaenam sit Ecclesiae
catholicae in Theologia
auctoritas.</i> 42
	CAP. VIII. <i>Haereticorum argumen-
tis aduersus Ecclesiae
catholicae auctoritatem
fit satis.</i> 45
	CAP. IX. <i>De Conciliorum, potis-
simum generalium, gra-
uissima auctoritate.</i> 50
	CAP. X. <i>Argumenta soluit, qui-
bus</i>

I N D E X

- bus haeretici Concilio-
rum auctoritatem labe-
factare conantur. 55
- CAP. XI. De auctoritate Roma-
nae Sedis, quae in Pri-
matu supra ceteras or-
bis Ecclesias posita po-
tissimum est. 60
- CAP. XII. Haeticorum errorem
erga Seils Apostolicae
auctoritatem describit:
eorumque argumenta re-
fut. 63
- CAP. XIII. Quatenam sit Sanctorum
Patrum in Theologia au-
ctoritas. 67
- CAP. XIV. Quid de SS. P.P. aucto-
ritate nonnulli Romanae
communione Theologi di-
xerint. Quid item has-
- retici. Horum argumen-
ta soluuntur. 70
- CAP. XV. De auctoritate Docto-
rum Scholasticorum, et
iuris Pontificii perito-
rum. 74
- CAP. XVI. Scholae Theologorum au-
ctoritas solutis hetero-
doxorum argumentis am-
plius firmatur. 77
- CAP. XVII. De naturalis rationis
pondere, et auctoritate
in Theologia. 79
- CAP. XVIII. Qualem habeant in Theo-
logia auctoritatem Phi-
losophi, et Iuris Caesarei
periti. 81
- CAP. XIX. Quanta sit apud Theo-
logos humanae historiae
auctoritas. 84.

INSTITVTIONVM THEOLOGICARVM

PARS I.

DE DEO IN SE CONSIDERATO.

LIBER I.

In quo de Dei existentia ac essentia agitur.

- CAP. I. *V*aria argumenta per-
sequitur, quibus diui-
nae existentiae dogma
firmatur. 89
- CAP. II. Atheorum error produ-
citur ac confutatur. 92
- CAP. III. Deum unum esse, et auc-
toritate, et ratione mons-
tratur. 94
- CAP. IV. Polytheismi historia re-
fertur, et Polytheorum
argutiae soluuntur. 97
- CAP. V. In quo Dei essentia
sita sit iuxta Scho-
lae opinionem Scriptu-
rae ac Traditionis pro-
pius accedentem decla-
ratur. 103.

LI-

I N D E X:

LIBER II.

In quo de Dei proprietatibus disseritur; ac nominatim
de iis, quae ad Dei substantiam pertinent
et negantes dicuntur.

- CAP. I. *D*eī simplicitatem de-
fendit. 108
- CAP. II. Veterum de diuina simpli-
citate complectitur sen-
tentias, et eorum soluit
argumenta. 113
- CAP. III. Sanctorum Patrum Epi-
phanii et Hilarii ortho-
doxia vindicatur, atque
de Melitone, Tertullia-
no, et Audio iudicium
fertur. 116
- CAP. IV. Dei immutabilitas ad-
truitur: quae aduersus
illam facere videntur
explicantur: Origenes,
Tertullianus, et Lactan-
tius obiter notantur. 120
- CAP. V. Quod solus Deus aet-
ernitatem propriam habeat
euincitur. 125
- CAP. VI. Graecorum Palamitarum,
et Augustini Steuchi Eu-
gubini error notatur. Va-
lentianina Aeonum fabu-
la exploditur. 127
- CAP. VII. De Dei immensitate
secundum locum agi-
tur. 131
- CAP. VIII. Eorum error discutitur,
qui Deum non esse ubi-
que putarunt. 134.

LIBER III.

De diuinis proprietatibus, quae ad Dei operationem per-
tinent, et adfirmantes vocantur.

- CAP. I. *S*cientiam Deo esse ma-
xime propriam euincitur:
illius natura, ac dotes
declarantur. 138
- CAP. II. De diuina scientia erga
ipsum Deum. 141
- CAP. III. De diuina scientia erga
alia a Deo. 143
- CAP. IV. Diuinae praesentiae cum
hominis libertate conco-
rdiam firmat. 149
- CAP. V. Eorum argumenta dis-
cutit, qui contingentium
necessitatem, et liberta-
tis interitum ex diui-
na praesentia oriri po-
nunt. 151
- CAP. VI. Medium in quo Deus se
ip-

I N D E X.

- ipsum cognoscit designat. 153
- CAP. VII. Medium in quo Deus alia a se cognoscit constituit. 154
- CAP. VIII. De ideis diuinis ex veterum Theologorum decretis vera datur ratio. 156
- CAP. IX. Agit de medio cognitionis creaturarum possibilem. 158
- CAP. X. Medium in quo cognoscit Deus futura ordinis supernaturalis in statu naturae lapsae exhibet, ac quaedam notatu digna probationibus praemittit. 159
- CAP. XI. Errores notantur. Sententiae variae, nostrae oppositae, referuntur; argumenta soluntur. 163.

L I B E R I V.

De voluntate et potentia Dei agit.

- CAP. I. Diuinae voluntatis existentia ponitur. Eiusdem perfectiones describuntur. Variae illius partitiones. 173
- CAP. II. De diuino beneplacito erga omnium omnino hominum salutem. An istud proprie et sincere in Deo reperiat. Scholasticum dissidium componitur. 177
- CAP. III. Error huic dogmati contrarius confutatur. S. Augustinus vindicatur. 182
- CAP. IV. Quae sit libertatis diuinae ratio inquiritur: recentium Theologorum sententiam seligit. 187
- CAP. V. Omnipotentiae diuinae dogma firmat: illius vestigia et effecta describit. 191
- CAP. VI. Eorum errorem refert, qui Deo omnipotentiam detrachere conantur: quae ad eam euertendam facere videntur discutit: loca Patrum exponit. 194
- CAP. VII. De energia, seu Dei actione ex veterum sententia discutit. 202
- CAP. VIII. Dei amorem considerat: illius obiecta designat. 204
- CAP. IX. Dei prouidentiam multiplici argumento adserit. 209
- CAP. X. Errores huic dogmati contrarii recensentur: argumenta, quibus diuina prouidentia solet oppugnari, diluuntur. 213.

LI-

I N D E X.

L I B E R V.

In quo de Trinitatis dogmate agit.

- CAP. I. Trinitatem personarum aduersus iudaeos haereticosque defendit. 222
- CAP. II. De veteribus haereticis, qui catholicum de Trinitate dogma oppugnarunt agit: praesertim Patripassianis, Noeto, Sabellio, Paulo Samosateno, Socino, aliis: eorum argumentis occurritur. 230
- CAP. III. Verbi naturam eandem esse cum Patre inuictissimis argumentis demonstrat. 240
- CAP. IV. Referuntur Cerinthi, Arii, et Socini errores. Synodi Nicaeni historia breuiter describitur. De colutianorum secta agit. Argumenta soluntur. 246
- CAP. V. Historicam persequitur tractationem de vocabulo ΟΜΟΟΥΣΙΟΝ: atque illud iure optimo a Nicaena Synodo receptum et Symbolo additum declarat. 260
- CAP. VI. Spiritum Sanctum verum esse Deum, et eundem cum Patre ac Filio maiestatis, ac dignitatis ostenditur. 266
- CAP. VII. De his qui Spiritum Sanctum suis erroribus oppugnarunt, eorumque deliramentorum confutatione. 268
- CAP. VIII. De Patrum, Antenicenorum praesertim, Fidei iudicium fertur: quum Graecorum tum Latinorum. 277
- CAP. IX. Eorum argumentis occurritur qui Patrum fidem labefactare sunt conati. Ac primum quoniam illi fuerint perhibetur. 297.

L I B E R V I.

Dubia quaedam scholastica resoluntur, quae ad explicandam huius Mysteriorum essentiam facere videntur, atque notiones proprietatesque tribus personis communes declarantur.

- CAP. I. De diuinis processionibus earumque numero ac natura. 312
- CAP. II. Heterodoxorum aduersus pro-

I N D E X.

- processiones conatus franguntur. Domesticor. argumentis occurritur.* 318
- CAP. III. *De diuinarum relationum existentia, numero, et perfectione: ubi de subsistentiis.* 325
- CAP. IV. *Diuinarum relationum existentiam argumentorum, quae obstare videntur, solutio amplius firmat: earundem numerum confirmat.* 326
- CAP. V. *De personae vocabulo, eiusque in Ecclesia vsu, ac successu historice agit: diuinarum Personarum notionem exhibet: earum communes proprietates tradit.* 333.

LIBER VII.

In quo de diuinis personis singularim agitur, proprias earundem notiones et vocabula declarando.

- CAP. I. *De Personae Patris nominibus.* 342
- CAP. II. *De secundae Personae nominibus.* 347
- CAP. III. *De propriis tertiae Personae nominibus.* 353
- CAP. IV. *Dogma Latinorum de Spiritus Sancti processione multiplici argumentorum genere firmatur.* 357
- CAP. V. *Controversiarum, quae de Spiritus Sancti processione exortae sunt, historicam continet narrationem, Graecorum impetus irritos ostendit.* 359
- CAP. VI. *De additione particulae Filioque ad Symbolum Constantinopolitanum agitur: quandonam et a quibus inserta Ecclesiis fuerit, probabiliter declaratur, atque in Hispania nostra id primo contigisse demonstratur.* 366
- CAP. VII. *Explicantur vocabula quaedam ad scite de Trinitate loquendum: traduntur Canones nonnulli ad vitandam falsiloquentiam.* 371.

ERRATA CORRIGENDA.

Pag. 5. lin. 7. *quae*, leg. *quas*. Pag. 7. lin. 4. *facto*, cito. Pag. 19. lin. 33. *Lib. VI.*
 Lib. VIII. Pag. 31. lin. 7. *gracis*, *gracis*. Pag. 78. lin. 11. *Ecclesiae*, *Scholae*. Pag. 103.
 lin. 3. *proprius*, *propius*. Pag. 127. lin. 26. *aeonas*, *aeones*. Pag. 128. lin. 11. *mentem*,
 mentum. Pag. 246. lin. 31. *coneribus*, *contribuna*. P. 299. lin. 8. *Episcopus*, *Episcopius*.

¶ Vt quid vero alia, quae sine deprehendimus, erratula indicasse, cum ea iactu oculi a quolibet animaduerti possint et emendari?

PRODROMVS
AD INSTITVTIONES THEOLOGICAS:

PARS PRIMA.
DE IPSA THEOLOGIA

CAPVT I.

Theologiae natura ac partitio.

THEOLOGIAE vocabulum est ex Etymo graecum, atque ex duplici voce concinnatum *θεός* et *λογία*, quae latine sermocinationem de Deo sonant, vt iam pridem adnotauerat M. Augustinus his verbis (1): »Theologiae nomine significari intelligimus de diuinitate rationem seu sermonem.« Accipitur autem haec de Deo sermocinatio multipliciter. Principio quidem latissime, pro quocumque nempe sermone de Deo, aut de quauis diuinitate, etiam vana ac commentitia. Quo sensu, quae de Deo Plato tradidit, illa etiam quae de cultu idolorum. Numa Pompilius disseruit, Theologiam dicere Augustinus non dubitauit (2). Atque

Tom. I.

A

(1) Lib. VIII. de Ciuit. Dei cap. 1. (2) Lib. XIII. de Trinit. cap. 5.

INDEX.

- processiones conatus franguntur. Domesticor. argumentis occurritur.* 318
- CAP. III. *De diuinarum relationum existentia, numero, et perfectione: ubi de subsistentiis.* 325
- CAP. IV. *Diuinarum relationum existentiam argumentorum, quae obstare videntur, solutio amplius firmat: earundem numerum confirmat.* 326
- CAP. V. *De personae vocabulo, eiusque in Ecclesia vsu, ac successu historice agit: diuinarum Personarum notionem exhibet: earum communes proprietates tradit.* 333.

LIBER VII.

In quo de diuinis personis singularim agitur, proprias earundem notiones et vocabula declarando.

- CAP. I. *De Personae Patris nominibus.* 342
- CAP. II. *De secundae Personae nominibus.* 347
- CAP. III. *De propriis tertiae Personae nominibus.* 353
- CAP. IV. *Dogma Latinorum de Spiritus Sancti processione multiplici argumentorum genere firmatur.* 357
- CAP. V. *Controversiarum, quae de Spiritus Sancti processione exortae sunt, historicam continet narrationem, Graecorum impetus irritos ostendit.* 359
- CAP. VI. *De additione particulae Filioque ad Symbolum Constantinopolitanum agitur: quandonam et a quibus inserta Ecclesiis fuerit, probabiliter declaratur, atque in Hispania nostra id primo contigisse demonstratur.* 366
- CAP. VII. *Explicantur vocabula quaedam ad scite de Trinitate loquendum: traduntur Canones nonnulli ad vitandam falsiloquentiam.* 371.

ERRATA CORRIGENDA.

Pag. 5. lin. 7. *quae*, leg. *quas*. Pag. 7. lin. 4. *facto*, cito. Pag. 19. lin. 33. *Lib. VI.*
 Lib. VIII. Pag. 31. lin. 7. *gracis*, *gracis*. Pag. 78. lin. 11. *Ecclesiae*, *Scholae*. Pag. 103.
 lin. 3. *proprius*, *propius*. Pag. 127. lin. 26. *aeonas*, *aeones*. Pag. 128. lin. 11. *mentem*,
 mentum. Pag. 246. lin. 31. *coneribus*, *contribuna*. P. 299. lin. 8. *Episcopus*, *Episcopius*.

¶ Vt quid vero alia, quae sine deprehendimus, erratula indicasse, cum ea iactu oculi a quolibet animaduerti possint et emendari?

PRODROMVS
AD INSTITVTIONES THEOLOGICAS:

PARS PRIMA.
DE IPSA THEOLOGIA

CAPVT I.

Theologiae natura ac partitio.

THEOLOGIAE vocabulum est ex Etymo graecum, atque ex duplici voce concinnatum *θεός* et *λογία*, quae latine sermocinationem de Deo sonant, vt iam pridem adnotauerat M. Augustinus his verbis (1): »Theologiae nomine significari intelligimus de diuinitate rationem seu sermonem.« Accipitur autem haec de Deo sermocinatio multipliciter. Principio quidem latissime, pro quocumque nempe sermone de Deo, aut de quauis diuinitate, etiam vana ac commentitia. Quo sensu, quae de Deo Plato tradidit, illa etiam quae de cultu idolorum. Numa Pompilius disseruit, Theologiam dicere Augustinus non dubitauit (2). Atque

Tom. I.

A

(1) Lib. VIII. de Ciuit. Dei cap. 1. (2) Lib. XIII. de Trinit. cap. 5.

que gentiles Philosophi, ipsique Poetae, alique quicumque de Numine quopiam, diuinisque rebus scripsere, Theologi ab eodem Augustino vocati sunt (3).

Sed e contrario accipitur vocabulum Theologia strictissime pro sola de Deo vero diuinisque tractatione ex diuina reuelatione ducta, quemadmodum antiquiores Ecclesiae Patres illud acceperunt. Inde Theologi nomen singulari quadam excellentia Ioanni Euangelistae tributum est; quoniam prae reliquis Scriptoribus Euangelicis de Verbi diuinitate nitidius fuit sermocinatus. Has inter acceptiones media alia adiuuenta est, generica licet, pro omni nempe et sola dissertatione seu sermone de Deo potissimum; posthac de rebus aliis in Dei cognitionem et cultum ducentibus, siue naturales illae sint, siue supernaturales. Quam iuxta significationem Theologia aptissime definitur: »Disciplina, quae de Deo rebusque diuinis, aut »ad illum pertinentibus disserit, vel ex naturaliter cognitis, vel ex »supernis principiis haustis ope supernaturalis luminis«. Sumta est haec definitio ex S. Thoma (4).

Eapropter in naturalem et supernaturalem partiri Theologia consuevit, seu vt pressius loquamur, in metaphysicam, et sacram doctrinam, vt loquitur perpetuo S. Thomas. Quae enim facultas naturae lumine et ratione innixa procedit, vt inuisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciat, metaphysicae pars est alia, longe quidem diuersa a sacra illa doctrina, quae diuina reuelatione ducta Deum vt auctorem supernum considerat, aliaque plura diuina cognoscit, quae hominis intelligentiam fugiunt, propriaeque Theologia nuncupatur definiturque: »Habitur mentis quo cognoscuntur res diuinae, »quae ex reuelatis siue mediate, siue immediate deducuntur«.

Porro sacra haec Dei ex reuelatis cognitio alia dicitur beatorum, qui luminis gloriae beneficio Deum, diuinasque perfectiones facie ad faciem intuantur, et clarissime agnoscunt; viatorum alia, qua nos miserum Deum dumtaxat sub obscura fidei luce, vel alio tenui supernaturalis luminis radio, velut per speciem, et in aenigmate videmus atque cognoscimus, et de ipso rebusque ad ipsum spectantibus rectissime argumentamur. Haec ipsa nostra Theologia quandoque diuinitus concessa quibusdam fuit, vt de Apostolis Scriptura restatur, diciturque infusa; praecipue vero labore et studio à nobis comparatur lumine superno duce ratiocinantibus, vocaturque acquisita. In-

(1) Lib. xviii. de Ciuit. Dei cap. 14. (4) Lib. 1. cont. Gent. cap. 1.

Insuper Theologia haec acquisita, de qua nobis agendum per totas qua late patent Institutiones nostras, siue ad methodum attendamus, siue ad diuersitatem argumentorum, diuiditur in totidem veluti partes in *positiuam*, *dogmaticam*, *polemiam*, *moralem*, *mysticam*, et *scholasticam*. *Positiua* versatur in praecipuis, et immediatis fidei ac morum principiis, et fundamentis ponendis, figendis, stabilendis; in veritate, auctoritate, ac robore sanctorum Scriptorum ostendendis, variisque earum sensibus exponendis; in diuinis pariter et apostolicis Traditionibus, ex Conciliis, Patribus, et Ecclesiae historia eruendis et explanandis. *Dogmatica* fidei et morum dogmata ex iis quae *positiua* posuit principiis firmat, atque exponit. *Polemica*, quae et *bellatrix* dicitur, ipsa fidei morumque dogmata seu principia aduersus Infideles, Iudaeos, et Haereticos tuetur, eorumque errores detegit et redarguit. *Moralis* in moribus formandis; *mystica* autem in vitae spiritalis arcanis reserandis occupatur. Quam vero intelligimus *scholasticam* Theologiam? Altior nobis vulgari existimatione sedet de illius praestantia opinio. Eam esse dicimus, quae ad verae exactaeque Logices regulas sese componens, ex Scripturis, Traditione, Patrum placitis atque doctrinis, Ecclesiae decretis, aliis etiam argumentorum fontibus suas deducit conclusiones: neutiquam eam, quae sterilis prorsus, frigida, ac ieiuna, in solis naturae rationibus fidei et reuelationi aptandis morose frustraue laborat. Sed de his redibit sermo.

CAPVT II.

Theologiae exordium, incrementa, vicissitudines, atque progressus ad nostra vsque tempora.

Quandoquidem Theologiam esse sacram disciplinam de Deo, rebusque diuinis ostensum est; sequitur vt eius historiam per summa saltem capita nostris Tyronibus exhibeamus. Hanc alius repetendam opinamur; ab ipso nempe rerum creaturarum exordio: adeo vt natam illam cum humano genere dicamus. Habuit enim primus hominum Adamus praeter doctrinam sibi à Deo Conditore infusam, scientiam aliam vel industriam suam comparatam, vel oculis, et auribus acceptam, qua fidem doctrinae reuelatae in se nutrit, suisque posteris traderet. Cognouit itaque ante peccatum a Deo se eo sine conditum fuisse, vt

diuino frueretur aspectu; Deum Creatorem suum colere, et amare debere, alla: quorum dogmatum cognitioni accessit post lapsum aliarum veritarum notitia, quae ad generis humani infectionem, reparationemque pertinebant. Hanc ipsam traditam accipere, nedum Adami filii, sed et qui ex illis geniti sunt Patriarchae, quum ante-diluvianum, tum post-diluvianum; quam praeterea in suis familiis traditione propagarunt, et quasi per manus ad posteros transmississent.

Iam vero Mosis temporibus, aliorumque, qui post Mosem vixere Prophetarum ad vsque Christum Dominum, aliquem Theologiae viguisse usum, illorum scripta produnt. Quid enim sibi voluit in illis Moses, quid post illum Esdras, ceterique Prophetae, nisi perfecti Theologi munia adimplere, nempe omni argumentorum genere reuelatae doctrinae fidem populo Israelis suadere, et exponere, legis praecipua explanare, et interpretari, exurgentes dubitationes rescindere, controuersias dirimere? Nec defuere posthac Legis Doctores, atque periti, qui doctrinam Mosis, et Prophetis reuelatam praedicerent, sacras litteras rudioribus exponerent; errores Gentilium, quibuscum haud raro permixti vivebant Hebraei, detegerent, et refellerent, populumque in vnus Dei cultu et fide conseruarent; id quod ad Dei prouidentiam pertinuisse videtur, quae homines in rebus eiusmodi, quae ad aeternam salutem conferunt, per homines Magistros edocere solent. Hinc illud Christi Seruatoris oraculum Matthaei xxiii. »Super Cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisei: omnia ergo quae dixerint vobis seruate, et facite«. Ex Mosis autem Actis manasse praescos illos gentium Deos, et Heroas, quicumque per orbem culti sunt, vniuersamque proinde Ethnicorum, Phoenicum, Aegyptiorum, Persarum, Indorum, aliorumque etiam Theologiam, sententia fuit Petri Danielis Huetti Episcopi Abrincensis (1), quem consulere poterit qui pleniorum exoptet huius argumenti notitiam.

Sed Theologiae potentiorum usum, seu firmam aetatem spectamus, quam in Iesu Christi Domini, et Seruatoris nostri, eiusque Apostolorum diebus acquisiuit. Egit enim praecipuis Praeceptor noster Theologum, erudiens nos, et viam Dei in veritate docens; doctrinam quam ex sinu Patris hauserat, hominibus enarrans, nedum parabolis et similitudinibus vtens, sed et argumentis vere theologicis ex Mose et Prophetis ductis, ad Iudaeorum peruicaciam frangendam. Sic probaturus suam diuinitatem, aduersus Iudaeos ex loco illo Psalmi: »Dixit

»Do-

(1) Demonstr. Euang. Prop. iii. vsque ad 13. Tom. 1.

»Dominus Domino meo«, concludit: »si ergo Datid videt eum Dominum, quomodo Filius eius est?« Matth. xxii. Cui quidem methodo instituisse Apostolos a Magistro edoctos apertius est, quam vt nostram in demonstrando diligentiam desideret aut laborem. Eos nobis Theologos versatissimos exhibent, quae in Apostolicis Actis, et ipsorum Epistolis legimus exempla; praesertim Pauli (ne de omnibus dicamus) qui disputans aduersus Iudaeos et Gentiles, illos ex iis, quae recipiebant, Scripturis redargebat; hos vero, qui Scripturas vel ignorabant vel respuebant, rationis ductu humanae auctoritate.

Priorum saeculorum Patres et Scriptores hanc ipsam ingressi sunt viam, fidei ac morum mysteria, ac praecipua explanantes Scripturarum, Traditionis, et Ecclesiarum auctoritate; additis rationis naturalis, et Philosophiae argumentis, quibus Gentilium errores oppugnant. Exemplo sint Iustinus in Apologia pro Christianis, Clemens in Stromatibus, Eusebius in Demonstratione, et Praeparatione Evangelica. Sed et obtinuit iam a saeculo II. methodus tradendi Fidelibus doctrinam per *Cathecheses*, quam viguisse quoque saeculo III. nouimus ex *Cathechesibus* Isagogicis, et *Mystagogicis*, seu Homiliis ad Neophytos et Fideles habitis. Hoc insuper addito, quod huius saeculi Patres polemicam Theologiam maiori diligentia coluerint, et accuratius Scripturas sacras interpretari fecerint, haereticis quidem cogentibus.

Saeculis IV. et V. diligentius Christi doctrinam Patres tractarunt, videlicet ab haereticis Arianis, Pseudo-Arianis, Nestorianis, Eutychianis, aliisque coacti, qui S. Scripturas, et Traditionis pondere atque auctoritate posthabitis, christiana dogmata variis humanae rationis ac Philosophiae subtilitatibus obscure atque euertere satagebant. Hinc pleniore ipsorum tractatus; hinc longius a pristina dicendi simplicitate abesse visi sunt; scilicet Philosophiae verae ac germanae armis instructi, quibus aduersariorum sophismata eludicentur. Quumque omnes fere, uno Iustino excepto, platonice dogmatibus prius adhaesissent Philosophi placitis conformari, quod necessarium erat, imo et illius verbis loqui, contigit. Sic videre est in scriptis Athanasii, Cyrilli Hierosolymitani, Basilii, et Gregorii Nazianceni. Praesertim vero in Augustini operibus, auro, cedroque dignis, quibus systematicam scribendi formam praescripsisse ex eo constat, quod in singulis tractatibus principio quaedam ponat, et ex eis conclusiones recte ducat ac commode ratiocinetur; adeo vt omnia doctrinae illius capita arctissimo inter se vinculo connexa sint. Boetius autem, qui

qui VI. saeculo viuere desiit, vir in Aristotelis Philosophia versatissimus, Stagyritae principis nixus, Mysteria Trinitatis, et Incarnationis explicauit, uocabula illa *Substantia*, *Persona* subtilissime interpretatus; auctorque aliquibus fuit, ut compendia et systemata quaedam, rudia tamen et informia excogitarent. Quod praec aliis praestitisse sub finem illius saeculi Isidorum Hispalensem, et Taionem Caesaraugustanum, Franciscus Turriano scribit (2). Quamplurimi tamen hoc etiam et sequenti saeculo Theologi extiterunt, qui operam ac studium in sanctarum Scripturarum expositione posuerunt.

Medio saeculo VIII. Ioannes Damascenus Theologiam uniuersam methodo et ordine tractandam suscepit, atque in unum corpus, seu iustam epitomen quattuor libris comprehensam redegit, cui titulum praefixit: *De Fide Orthodoxa*, dignus propterea qui ab aliquibus inter Scholasticorum praecipuos numeretur (3). Et quamuis saeculo VIII. plurimi extiterint Theologi, qui polemicam Theologiam excoluerint, vnus Ioannes Scotus Erigena ex Aristotelis principis quaestiones varias de Praedestinatione, et Eucharistia scholastica methodo subtilius quem par erat instituens in multos errores lapsus est.

X. saeculum nihil instituto nostro dignum exhibet quum ferreum illud merito nuncupatum sit, siue morum prauitatem, siue ignorantiae qua offusus est caliginem intueamur. In eo enim non solum obscura illa et subtiliora, quae temporum uitio inuicta in Theologiam fuerant; sed quod dolendum certe erat, vitales etiam et necessariae ueritates sensim negligi uisae sunt.

Excurrente uero saeculo XI. coepit publice edoceri in scholis Aristotelis Philosophia iuxta Arabum methodum, atque inde sensim homines Aristotele pleni illius principia ad Theologiam inuexerunt, ex quibus non modo traditas a maioribus quaestiones dirimebant, sed nouas magno numero inferebant, Dialecticam adeo praepostere cum Theologia coniungentes, ut non Theologos, sed pedantes in sabulosis plausum quaerentes agnosceres. Excipiendi autem sunt praeter paucos alios Lanfrancus Episcopus Cantuariensis, eiusque discipulus et successor Anselmus, qui sacram doctrinam scholastica methodo tractantes, decore adeo id fecerunt, ut inter praecipuos scholasticae Theologiae auctores, conditores, institutores ab aliquibus recenseantur. Atque Anselmum primum inter Latinos fuisse qui argu-

(2) De Hierarchicis Ordinationibus lib. II. cap. 122.

(3) Cl. Le-Quien in Praefat. ad libros de Fide Orthodoxa.

mentum theologicum methodo scholastica tractauerit, Mabillonius disserte scribit (4).

Uenimus ad saeculum XII. in quo scholae Theologiam statuta methodo, diuerso licet faeco, fouere conati sunt Petrus Abaelardus, Gilbertus Porretanus, Petrus Pictauinus, et Guillelmus de Campellis, quorum duo priores in varios errores sunt prolapsi; reliqui uero argutis plus aequo dediti, Pseudo-scholasticorum non immerito Primpilli habiti sunt. Magno Theologiae bono affulsit illico Petrus Lombardus Parisiensium Episcopus: cautior enim Magistro suo Abaelardo reliquis sapientior ille fuit. Collegit Sanctorum Patrum Hilarii, Ambrosii, Hieronymi, et maxime Augustini sententias super praecipuis ea aetate inter Scholasticos agitatae quaestionibus; ratus fore ut illorum contentionibus peccatis ac cauillationibus semotis, suum in re theologica auctoritati locum denouo tribuerent, ac tandem uaniam omnes sensum amplecterentur. Summ Sententiarum opus in 4. libros diuisit ab Augustino edoctus (5), cuius erat obseruantissimus. Quod insuper opus seu collectio, sic ubique recepta est, ut sola perlegeretur in scholis publicis, eiusque Auctor antonomastice Magister Sententiarum diceretur.

Ast non omnes scholae Doctores hoc Magistri Sententiarum labore recte vsi sunt, maxime sub initiis saeculi XIII. Nempe uisa quamplurimis hac illius collectione simpliciore quam ex postulabat intrusus iam in scholis uixandi amor, ac iurata in Aristotelem fides, in id animum ueterunt, ut illius textum Commentariis illustrarent (vel si maus obscurarent) atque scholas nouum subtilitatum diluuium inundare facerent. Plusquam trecenti enim et amplius adnumerantur Theologi qui Lombardum interpretati fuerint, innumeris ferme disputationum uoluminibus in eius libros elaboratis, quae non Commentarii, sed opera omnino diuersa sint, tot nouis dissertationibus, quaestionibus, et contentionibus referra, ut si quis Magistri scripta cum illis conficeret, fuisse eum Anti-scholasticum existimaturus sit, ut Dupinus adnotat (6).

Habuit tamen schola hoc ipso saeculo Theologos, paucos illos quidem, sed auctoritate uenerandos, qui Lombardi sententias doctissimis illustrarent Commentariis, et scholasticam Theologiam a pristinis uicibus depurgarent. Eiusmodi fuisse Alexander de Ales, qui

(4) In tract. de Scid. Monast. P. II. cap. 6.

(5) Lib. II. de Doctr. Christ. capp. 1. 3. 4. et 5. (6) In Meth. Stud. P. II.

Theologicam Summam, egregiam illam certe ac copiosissimam adoravit: Albertus Magnus, qui aliam Theologiae summam, necnon Synopsis theologiae veritatis edidit: Bonaventura, Doctor Seraphicus, cuius Commentarios in Libros Sententiarum doctrinae puritatis, ac unctio maxime commendat: et qui primus omnium recensendus a nobis erat, Thomas Aquinas, Doctor Angelicus; quantum enim adlaboraverit ille, ut Theologiam pristinae dignitati restitueret indubium erit cuique eius Theologicam Summam, Commentarios in Libros Sententiarum, ac Summam contra Gentes evoluenti. Profecto ea est Aquinatis constans methodus in Theologia pertractanda, ut auctoritati primum tribuat locum, rationem pedissequam adhibeat, atque sacram doctrinam ex Scripturis, Traditione, Conciliis, Patribus nos primum haurire doceat: addita ulterius naturae ratione ac Philosophia, si his quandoque Theologus indigeat.

Felicibus his summi Viri laboribus non par successus respondit Theologi enim, qui saeculis XIII. XIV. et XV. scribere, tanti Magistri consilium non intelligentes, Commentarios in Theologiam ediderunt, ut plurimum vix dignos lucubratione anicularum. Quoad usque tandem adolescente saeculo XVI. a vetero illo insolitis haereticorum tumultibus excitati Theologi nostri meliora persequi edocui nonnulli sunt: reuocatoque pristino verae Theologiae splendore lux orbi catholico oborta est, et ad nos vsque propagata. Iam enim extrunc Theologia super sacras litteras fundata excoli coepit a pluribus Theologis, qui vtilibus de doctrina fidei et morum questionibus intenti, apte, prudenter, et docte eas versabant. Quumque religionis hostes omnia fere illius dogmata oppugnarent, classicum Ecclesia canere opus habuit, quo suos Theologos ad pugnam excitaret: quemadmodum fecisse in Concilio Tridentino Cardinalis Pallavicinus testatur (7). Longum nimis foret illustres saeculi huius Scriptores recensere: Vnum silentio praeterire piaculum esset, videlicet Cl. Melchiorum Canum Canariensem Episcopum, cuius de Locis Theologicis opus, vere aureum, imrum quantum Theologis catholicis profuerit, quantum haereticos torserit!

Nec dissimulandum ideo, exitisse saeculo XVI. ut Canus ipse scribebat: (8) «in Academiis multos, qui omnem ferme disputationem sophisticis ineptisque rationibus transegerint:» exitisse et saeculo XVII. eiusdem furfuris Theologos non paucos, quibus adiuncti

(7) In Hist. Concilii lib. XII. capp. 1. et 10. (8) Lib. VIII. cap. 1.

sunt Casuistae, nouum scilicet Scriptorum genus, ingenio suo ac humana ratiocinatione omnia resoluentes: extare etiam hoc nostro saeculo XVIII. Theologos nonnullos pseudo-scholasticos, sophistas, verbosos, et phantasticos, qui Theologiam eam dicunt et amplectantur, quae *ecclesiasticis, formalitatibus, rixis, et contentione* refecta est. (Vtinam ipsi non fuisset experti! Sed praualuisse iam a medio saeculo antea saniorum Theologorum mentem gloriamur, dum tot de disciplinis Theologicis opera evolimus, in quibus et fidei dogmata firmantur, et errores contrarii impugnantur, et historiae Ecclesiasticae penetralia reserantur, et Patrum Orthodoxia disquiritur, et disciplinae ratio habetur, et tandem scholae placita praecipua his adiunguntur. Hanc nos methodum insequentes, genuinam Theologiam assequi posse speramus.

CAPVT III.

Theologiae necessitas ac vtilitas.

Necessaria fuit semper in Ecclesia sacra disciplina ex reuelatis procedens. p. 91.
a. 1.

Non item methodus illa, qua in scholis traditur, vtilis licet vel maxime sit.

Constat primae adsertionis veritas ex Scripturis: Apostolus siquidem ad Ephesios IV. scribit: «et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem Pastores et Doctores, ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem Corporis Christi... ut iam non simus paruuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum in astutia ad circumventionem erroris.» Et ad Titum I. «oportet Episcopum sine crimine esse... amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere:» ergo saltem in Pastoribus, et Doctoribus Ecclesiae necessaria fuit sacra disciplina, ut consummarentur Sancti, et Corpus Christi aedificarentur: necessaria quoque ad sanam fidei, morumque doctrinam tradendam, et ad redarguendum eos qui contradicunt.

Quod sane argumentum in illud redit, quod Augustinus in Libris de Trinitate aptavit (1), ubi Theologiam disciplinam appellat, »qua »fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur«. Unde sic Theologi argumentantur: necessaria semper in Ecclesia fuit disciplina aliqua, qua fides generaretur, nutrireretur, defenderetur, atque roboraretur: vel ut distinctius loquamur, per quam increduli ad fidem ducerentur, haeretici redarguerentur: non enim sine fide consistere Ecclesia potest; neque fides existere nisi generetur, nec diu in fidelibus consistere nisi nutriatur, defendatur, ac roboretur: atqui disciplina illa ex Augustino est, quam Theologiam nominamus: haec ergo necessaria semper in Ecclesia fuit.

His argumentationibus suffragantur Christi, et Apostolorum exempla, Ecclesiae, ac Patrum vsus. Christus enim Dominus saepe Theologia vsus fuit, arguens ex Scripturis, ut Phariseos suam missionem et diuinitatem negantes reuinceret; ut mortuorum resurrectionem probaret; ut ab impiis illorum traditionibus legem depurgaret: ut discipulorum fidem et mores vindicaret. Similiter Apostoli ut veritatem Euangelii adstruerent, saepissime ex Scripturis argumentati sunt. Ecclesia item Theologia perpetuo vsa in suis Conciliis est; Patres tandem in suis Libris, ut Scripturas exponerent, aut ex ipsis dogmata fidei morumque illustrarent; ut fideles confirmarent; ac denique haerese confutarent: fuit ergo semper haec disciplina saltem Ecclesiae corpori necessaria.

Ad secundam propositionem quod attinet, nemo vnus est, qui primam eius partem negare audeat, nisi velit ille in meridie caecitare. Quippe notum omnibus fixumque est, ante natam scholae Theologiam, seu methodum hanc, qua a Damasceni aetate in scholis Theologia traditur, fidem in Ecclesia ab ipsis eius incunabulis mirifice fausteque propagatam, nutritam, propugnataque esse, nisi dicere velimus Basilium, Gregorium Nazianzenum, Hieronymum, et Augustinum Theologos non fuisse. Itaque alteram propositionis partem demonstrare opus est, his quidem momentis. Primum: Ecclesiae catholicae vtilis admodum illa disciplina est, quae ex se aptissima est ad fidem saluberrimam gignendam, nutriendam, roborandam, et defendendam; huiusmodi est scholae Theologia: ergo vtilis vel maxime illa Ecclesiae est. Minorem propositionem suadent ipsae vtilitates ex ea sequutae; scilicet, id praestat methodus scholastica, quod

(1) Lib. xiv. cap. 1.

tota doctrina de Deo, diuinisque, per innumera ferme Scripturarum, Conciliorum, et Patrum volumina dispersa, in vnum sit corpus collecta, atque hoc pacto in compendium redacta vno veluti intuitu conspiciatur: quod doctrina sic collecta in suas partes, capita, tractatus, dissertationes, quaestiones distributa sit; adeo ut Theologo obuium sit exinde quid de re aliqua theologica, ex. c. de Dei existentia, Scripturae sacrae, Traditio, Concilia, Patres dixerint: quod ex iisdem fontibus dogmata fidei et morum eruat, designetque quid credendum sit, quid agendum, necne: quod eadem dogmata exponat, argumentis roborat, et defendat, erroresque oppositos refellat; at haec omnia euincunt scholae Theologiam esse in Ecclesia instar thesauri, ex quo noua, et vetera haurire queat; instar armamentarii, ex quo arma depromat: igitur aptissima in illum finem scholastica methodus est.

Secundum momentum sumitur ex Sapientum iudicio et existimatione, necnon et haereticorum, extorto licet, testimonio, quod sic proponitur: nemo prudens in dubium vocare audebit disciplinam illam vtilem Ecclesiae censi debere, quam et primarii Ecclesiae Praesules ac Principes suis factis, et dictis maximo opere commendant, quam deinde haeretici, quoniam ipsis infensissimam, iniquo odio insequuntur; atqui vtrumque in scholae Theologiam factum nouimus: ergo ex his etiam capitibus constat eam Ecclesiae maxime vtilem esse. Probat assumptum propositionis minoris haec quae ex multis adducimus: scholasticam methodum Lombardi probarunt Patres Concilii Lateranensis III. Innocentius Papa V. suggestit Alexandro de Ales, ut Theologiam ea methodo traderet. Eandem magnifice commendauerunt Sixtus V. Benedictus XIV. alique plurimi Romani Pontifices. In magno eam pretio habuisse Concilia Oecumenica ex eo ad oculum demonstratur, quod si quas Ecclesia haerese damnauit, si quae de fide et moribus tulit decreta, in vtrisque Scholasticorum subsidio et diligentia adiuta fuit. Maximi quoque illam methodum Principes terrae fecisse illud ostendit, quod non olim modo, sed nostris etiam diebus opportune prouideant de scholasticis Cathedris stabiendis, earumque Professoribus, qua honoribus, qua stipendiis prosequendis. Postremo, ut de haereticis verbum addamus: vtr quid adeo intemperanter in scholasticam illi et scholasticos inuehantur? Norunt videlicet illi exinde sequitas vtilitates ac commoda pro Ecclesia defendenda, illorumque erroribus prosternendis. Sed haec pauca indiguisse sit satis.

Neque erimus longiores in recensendis criminationibus, quibus scholasticae Theologiae hostes, non solum ex haereticis, sed et ex catholicis non pauci, eam de medio tollere studuerunt: quas iam pridem depulsas nobis relinquerunt Scriptores, qui de hac vna re data opera egerunt. Ex his itaque, quae illi fuse pertractarunt, pauca haec subiciemus. Opponunt primo scholasticae Theologiae detractores: scholae Theologia Dialecticam in suos vsus assumit; atqui haec vtilis Ecclesiae non est, imo est valde incommoda, vt ex Scripturis, et Patribus liquet: ergo et scholae Theologia. Minorem propositionem sic probant: Scripturae Philosophiam, proindeque Dialecticam interdicit, dicente Apostolo ad Colosenses II. »videre ne quis vos decipiat per Philosophiam, et inanem fallaciam«. Leguntur similia in Scripturis passim. Ex Patribus Tertullianus vnus est, qui adserere audeat: (2) in hoc Catholicos ab haereticis differre, quod hi Aristotelis Dialecticam prae manibus habeant; illi vero Dominum in simplicitate quaerant. Quid simile tradidit Ambrosius (3), Augustinus (4), alii: insuper addentes ex Philosophiae principis omnes ferme haereses natas fuisse: igitur ex Scripturis, et Patribus Dialectica vtilis Ecclesiae non est.

Secundo opponunt: Haud concipi potest, quem fructum percipere Ecclesia valeat ex innumeris quaestionibus otiosis, inutilibus, ac frivolis: saepius solum de possibili; quae vtramque in scholae Theologiae paginam implent; ex quibus oriuntur rixae de lana caprina, litigia de voce, inanes et interminabiles contentiones: inutilis ergo huiusmodi Theologia Ecclesiae est. Tertio opponunt: vtitur scholastica Theologia stylo incompro ac rudi, terminis quoque aut vocabus, vt vocant barbaris, homine Theologo indignis: cuiusmodi sunt *entitas, quidditas, opus operatum, materialiter, formaliter, ceterae*: ergo. Ita argumentari solent scholae hostes.

Quorum tamen accusationes non est difficile enervare. Ad primam itaque responderetur, immerito; quin et inepte, Paulli locum nobis obici, quum sibi vnice proposuerit fideles hortari ab Epicureorum Secta cauere; quoniam per inanes fallacias plurimos a vera religione retrahebant. Quod si dandum est Paullum vulgari et imperito populo vsu Dialecticae vetuisse, non idem sentiendum erit relate ad Pastores, et Doctores, quorum est poscentibus rationem reddere de illa quae in eis est fide. Generatim hoc vnum Scripturae sa-

crare

(2) De Praescript. cap. 7. (3) Lib. 1. de Fide. (4) Serm. LXXXVII. de Tempore.

erae monent, ne ad rationis trutinam fides exigatur, sed ad auctoritatem potissimum. Neque alia est mens Patrum vbi dialecticae vsu interdiceri videntur, quam fallacem dialecticam, qua haeretici abuti solebant vt diuinam reuelationem conuellerent, fidei arcana sola ratione scrutantes, abicere. Non ita dialecticam ac philosophiam quae famulatur fidei, et auctoritatem sequitur. Tertullianus itaque inuehitur in haereticos, qui nullum dogma credendum esse dicebant, quod humana ratione assequi non posset. Et ex hoc dialecticae ac philosophiae abusu natas haereses bene multas fuisse, Patres verissime dixerunt.

Pro secundo soluendo placet ipsa Melchioris Cani verba dare (5): »quoniam ista scholastica pertinacia Theologorum leuium est, non omnium, inique profecto schola traducitur propter ea vitia, quae non sunt scholae, sed inertis, vanae, contentiosae scholae«. Sane, si id fas esset, nulla esset scientia probris immunis, ac vitis carens. Hoc si Erasmus, cuius est argumentum, tantum voluisset, a veritate non deulasset: fuisse siquidem quosdam pseudo-scholasticos, qui plures quaestiones sunt prosecuti, quas vt Canus ait, »nec iuvenes portare possunt, nec senes ferre«, negare nemo prudens audebit. Sed non omnes Theologiae scholasticae quaestiones sunt huiusmodi: nam earum plurimae Doctoribus nedum vtilis, sed necessariae etiam sunt, quorum muneris est alios erudire, et eos qui contradicunt arguere. Hinc reperire est nonnullas a Patribus versatas, cuiusmodi est illa ab Augustino instituta (6): »an Deus ab aeterno fuerit Dominus?«. Quinimo haeretici ipsi plurimas in Theologiam inuehentes quaestiones, Ecclesiae Patres, et qui illis successere scholae Theologos conegerunt ad subtilius disputandum, vt ex historicis factis liquet. »In honestum quippe est, vt Petrus Damianus scribit (7), vt ecclesiasticus vir his qui foris sunt calumniantibus, per ignorantiam conuincatur: et christianus de Christo reddere rationem nesciens, inimicis insultantibus, vietus et confusus abscedat«. Consultatur super hoc argumento Petrus (8).

Ad tertium dicendum: quod si apud scholasticos nonnullis scribendi genus incultum est, illud certe vitium hominum, aetatis, aut nationis est, non scholae: proindeque in eius emendatione laborandum adnitendumque, vt styli castigatus, cultus atque nitidus sit

quia

(5) Lib. VIII. cap. 5.

(7) Opusc. II. contra Iudaeos.

(6) Lib. XII. de Ciuit. cap. 25.

(8) In Prolog. de Deo cap. 5. n. 6. et 7.

quim tamen dictionis lepores nimium consecratur, ne ad Theologum cognoscendum Grammaticum quaerere interpretem opus sit. Vocibus autem ac terminis a scholasticis adiuuentis adiunctae sunt ideae, quibus religionis mysteria explicantur omni sublata acquiuocatione: tametsi laudandus sit ornatus delectusque verborum. Augustinus siquidem qui *foenerat pro foeneratur* dixerat, addens (9): «non timeamus ferulas Grammaticorum, dum tamen ad veritatem solidam et «certiorem perueniamus»: et scripsit quoque (10): «quoniam inter «se habent nonnullam similitudinem videntes atque discentes: prop- «ter fastidia plurimorum, etiam ipsa, sine quibus viui non potest «alimenta condienda sunt».

SCHOLION.

Quod si quis pugnaciter contenderet scholasticam Theologiam, non tantum vtilem Ecclesiae modo esse, sed etiam necessariam, habita et temporis, et hostium ipsi insidiantium ratione, non maximopere repugnabimus. Haec enim est necessitas, non absoluta, sed secundum quid, seu ad facilius assequendum finem, vt cum schola loquamur. Quam necessitatem suadet ratio ex ipsa posteriorum temporum conditione petita. Primum, quod hac methodo multis abhinc saeculis Theologia tradita sit: deinde, quod nouandi prurigo tor adhibuerit versutias, tot excogitarit argutias, vt vix cum Nouatoribus in arenam descendere fidenter valeamus, nisi scholae methodo muniti. Nouit hoc pridem Canus; quando nempe eiusmodi monstra caput atollere coeperant: atque ideo quum asseruisset (11) absque Theologiae scholasticae studio nullam omnino perfectam in Ecclesia doctrinam consequi posse, addidit: «ea vero neglecta, qui se Theologi «arbitrantur, tum se denique errasse sentient, quum eos, aut gra- «uis disputatio cum haereticis, aut grauis aliquis et perplexus cons- «cientiae casus experiri coget». Hinc concludere cum Eminentissimo Gotti placet (12): «Theologus ergo positius scholasticae prorsus «destitutus, esset velut miles habens arma, carens vero arte et dex- «teritate ea tractandi».

CA-

(9) In Psalm. xxxvi.

(10) Lib. m. de Doct. Christ. cap. 11.

(11) Lib. viii. cap. 2.

(12) Tract. I. Sag. Deb. 3. q. 2. n. 12.

CAPVT IV.

Quaenam sit Theologiae subiecta materies.

2.

Deus ipse est obiectum attributionis Theologiae: formalis ratio rei obiectae, quia res est, ipsa diuinitas; ratio vero rei, vt mentem ad assentiendum mouet, diuina reuelatio.

21. ad. cor. 7.

Prima propositionis pars hac argumentatione probatur: obiectum attributionis, vel materiale cuiuslibet disciplinae illud est de quo illa agit, atque ad illud cetera omnia quae ab ea expendantur refertur atque sacra doctrina de Deo agit, vt fert ipsa nominis etymologia, ac cetera quae expendit, ad Deum vel vnum, vel trinum, vel principium, vel finem creaturarum refert: Deus ergo ipse eius obiectum attributionis est. Pars secunda sic suadet: formalis ratio rei obiectae, quia res est, per se primo quaeritur et attingitur in obiecto materiali seu attributionis; sed diuinitas ipsa est huiusmodi in Theologicis disciplinis; quandoquidem eam sacra scientia quaerit et attingit, quum in Deo in se considerato, tum in ipso prout principium est et finis creaturarum: ergo diuinitas est ratio formalis sensu dicto, seu obiectum formale quod, vel ratio formalis quae, vt cum plurimis loquamur. Tertia demum pars euincitur: ratio formalis rei, vt mentem ad assentiendum mouet, ea est, cuius ope vnaequeque scientia suum obiectum, et materiale, et formale attingit; at haec obiecta attingit Theologia ope reuelationis diuinae: ergo reuelatio obtinet in Theologia locum rationis formalis quae.

Nec contra hanc adsertionem faciunt quae sequuntur argumenta. Primum: Theologia Dei existentiam non praesupponit, sed demonstrat: non ergo Deus illius obiectum est; siquidem scientia quaelibet sui obiecti praesupponit existentiam. Secundum: non omnia quae Theologia attingit, ad Deum referri Patres testantur, adserentes Verbi Incarnationem neutiquam ad facultatem illam pertinere, quae est de diuinitate scientia: Basili verba sunt (1): «ne in Theologiam, id est, in ea quae diuinitatis propria sunt intenti, Assumptionis mys-

(1) Epist. cxxxii.

tertium contemnamus. Basilio consonant Cyrillus Alexandrinus (2), Nazianzenus (3), alii: ergo diuinitas non est formalis ratio rei oblectatae, quia res est. Tertium: ratio formalis rei ex parte habitus, seu ut mentem ad assentiendum mouet, adeo propria cuiuslibet scientiae esse debet, ut nulli alteri conueniat; sed diuina reuelatio conuenit quoque fidei; quum haec etiam quibusdam articulis adhaereat, quod in aliis immediate reuelatis contineantur: igitur non est ratio formalis assentiendi in Theologia.

Horum siquidem facilis est et expedita solutio. Ad primum itaque dicendum: Dei existentiam, ut naturae Auctoris, non praesupponi a Theologia; praesupponi vero ut Auctoris gratiae. Nempe sacra haec doctrina fidem, suum scilicet principium supponit, proindeque absque vilo discursu Dei Auctoris supernaturalis existentiam credit. Demonstrat autem hanc Dei existentiam non ex fide, seu ex principio quopiam sibi proprio et intrinseco, sed ex principiis extraneis, seu ex effectis creatis, et rationibus naturae. Duplici hac solutione soluitur primum argumentum.

Secundi solutio ex varia vocabuli *Theologia* acceptione pendet. Nam si eius etymon expendatur, tantum de diuinitate rationem significat; non sic si pro hac ipsa ratione sumatur, seu penes suam naturam: hoc enim sensu non solius Dei, sed rerum praeterita omnium quae ad Deum referuntur rationem denotat. Patres itaque in primo sensu accipiendi sunt atque exponendi. Nisi illud dicere velimus, sumsisse Patres vocabulum penes eius partem praecipuam, quae absurdo de solo Deo agit; non vero penes partes reliquas minus praecipuas, quae de rebus diuinis agunt.

Tertium sic solutum esto: adhaeret quidem fides articulis quibusdam, quod reuelati sint, videlicet his: »Verbum diuinum est consubstantiale Patri: Christus habet humanam et diuinam voluntatem«. Sed tamen abstrahit ab eo quod sint implicite vel explicitè reuelati. Satis enim illi est ut certa firmaque persistat, Deum hunc, illumue articulum reuelasse, quin de mediata vel immediata reuelatione curet. Alia certe ratio Theologiae in suis conclusionibus est; quod nequeat a mediata Dei reuelatione, tanquam a sua formali ratione assentiendi abstrahere.

(2) Lib. 1. in Ioannem.

(3) Orat. xxxviii.

CA.

CAPVT V.

Quid quaestio Theologica sit; quae eius partes.

Eandem plane veritatem sub nomine *quaestionis*, et *conclusionis* intelligi posse, Canus animaduertit (1). Imo et posse etiam intelligi sub nomine *propositionis* aut *adsertionis*, quod aliis Theologis visum est, nobis aridet. Quum enim illa veritas in dubium vocatur, aut per interrogationem effertur, *quaestio* dicitur: quum ex suis principiis argumentando colligitur, *conclusio* appellatur; quum denique nude et absolute profertur vel adseritur, nihil vetat quominus *propositio* vel *adsertio* nuncupetur. Itaque, quod de Theologiae *quaestionibus* hic nos dixerimus, et de *conclusionibus*, atque *propositionibus* seu *adsertionibus* dictum volumus.

Est autem Theologica quaestio in sua amplitudine accepta, quae fidei veritatem, aut ei affinem, allamque ad huius vel illius elucidationem vel confirmationem idoneam complectitur, ex ipsius Theologiae principiis, apta et congrua argumentatione certo vel probabiliter deductam: non vero pronuntiatum quodlibet Theologorum quorumlibet, seu potius Theologastrotum, vanum, ineptum, noxium, et proprio illorum cerebro natum: quod neque ad Theologiae principia, ut effectus ad causas referri possit; neque ex illis commode argumentando definiri.

Sunt vero quaestionum theologicarum, quacumque de re sint, duo genera: *actionis* vnum, *cognitionis* alterum. Huius sunt, quarum finis scientia est: ex. gr. si quaeratur: »Pater et Filius sint ne vnum principium Spiritus Sancti? Prioris illae dicuntur, quibus opera nostra moderantur, vel quia ad salutem necessaria sunt, ut illud: »sitne praecceptum euangelicum de susceptione Baptismi? vel quia viles esse videntur, cuiusmodi illa: »num Eucharistiae Sacramentum ex attrito faciat contritum? Cuius duplicis generis quaestiones innumerae in S. Thomae Summa Theologica sunt.

Est et alia quaestionum theologicarum diuisio, quam Augustinus commemorat (2); quae ne dum memoriae commendanda, sed praec oculis semper habenda est, si verè nominis Theologi esse volumus. Earum nimirum quae ad fidem spectant; et quae in vitamque partem

Tom. I.

C

lac-

(1) Lib. xii. cap. 5. (2) Lib. ii. de peccat. orig. cont. Pelag. et Caelest. cap. 28.

lacrari possunt. Pro illarum veritate quae ad fidem spectant, etiam cum vitae discrimine certandum est: huiusmodi illa est: *an in locis inferis locus purgatorius sit, ubi fidelium animae poenas peccatorum luant?* Reliquarum exempla haec ex multis Augustinus perhibet: *qualis, vel ubi sit Paradysus ubi constituit Deus hominem? ubinam sint modo Elias et Enoch? an ibi, an alibi?* Quas quidem propositiones absque haereseos nota admittere quis, vel reicere poterit: nam et de his similibusque veteres Ecclesiae Patres acerrime quidem, sed amice disputasse scimus.

Sed fidei quaestio alia est, quae immediate ad fidem attinet, vt vere attinent omnia, quae Deus Ecclesiae suae, aut verbo tradidit, aut scripto: altera, quae mediate fidei est, vt sunt conclusiones omnes, quae ordine disciplinae ex primis illis colliguntur; quaeque in illis reuelatae sunt. Praeter has vero non abs re fidei quaestiones dicuntur, quae ad Ecclesiae doctrinam pertinent, fideique sunt propter affirmativam appendices: quae tamen aptius, non fidei, sed praeter fidem dicuntur. Verbo: inter fidei quaestiones primum observantur fidei articuli; secundo, fidei dogmata; postremo, doctrinae catholicae.

Articuli fidei sunt praecipua quaedam catholicae doctrinae capita certa et stabilia, in quibus plura alia dogmata fidei christianae continentur, vt egregie explicat S. Thomas (3). Dogmata fidei sunt, quae aut in Scripturis clare et distincte continentur, aut ex Scripturis, vel Traditione deducta ab vniuersa Ecclesia credenda proponuntur. In hoc autem dogmata fidei ab articulis distinguuntur, quod articuli sint prima et maxima christianae religionis capita, non vero dogmata: ex gr. *omnes homines nasci in peccato originis; sine inferiori Dei gratia neminem posse recte credere, aut operari*, aliaque similia, dogmata fidei quidem sunt, sed non articuli. Doctrinae catholicae sunt, quas magna Ecclesiae pars tenet, et a probatissimis Theologis defenduntur, licet ab Ecclesia non sint definitae, tamquam ad fidem pertinentes, veluti: *esse vere beatos, et cum Deo in caelis regnare quos Romana Ecclesia veros declaravit*, et similes quae plurimae.

His accedunt quaestiones controuersae, quae nulla censurae nota pro et contra defenduntur a Theologis, cuiusmodi sunt illae: *an Angelus creati sint ante mundum hunc corporeum? an ignis materialis in purgatorio, aliaque similes*. Quas omnes tunc Theolo-

(1) 2. 2. q. 1. art. 7.

logus apte prudenterque pertractabit, quum Cani monitum (4) apte tenebit; videlicet: *vt sepositis non affectibus modo, sed opinionum etiam praecudiculis, de causis fidei prudenter grauerque decernant*. Non enim si quidquam in scholis, etiam bonis temporibus inueterauit, mox fidei dogma existimandum est. Item: *errare nonnullos, qui abrepti persuasionibus, quibus a principio sunt imbuti, temere et sine iudicio de rebus grauissimis sententiam ferunt; dum scholae opiniones a certis, constantibusque decretis non separant; et duo rerum genera confundunt: vnum eorum, quae ad religionem attinent, earum alterum, quae ne hanc quidem attingunt*.

De cetero quaestiones seu propositiones, quae in re theologica veritati opponuntur, variis vocabulis appellari solent; scilicet haereticarum, sapientes haeresim, temerariae, scandalosae, pietatis offensivae, male sonantes, simplicium seductivae, schismaticae, iniuriosae, impiae, iudaicae, paganae; de quibus omnibus abunde Canus, (5) Ananatus (6), et Iueninus (7).

COROLLARIUM.

3.

Ex his autem quae de Theologiae obiecto diximus, in multiplicem quaestionem erga sacrae huius disciplinae proprietates volentes nolentes incidimus. Colligitur enim apertissime nostram Theologiam scientiam stricti nominis esse; habitum nempe constantem, qui ratione moueri ac labefactari non possit: cognitionem item seu notitiam certam et euidenter per demonstrationem comparatam. Quae vero illa? naturalis, an supernaturalis? practica, vel speculatiua? certior aliis scientiis, incertior? subalternans, vel Dei, et beatorum scientiae subalternata? scientia tantum, an etiam sapientia? Nam de his omnibus Theologi nostri disputant, quos consulere pro suo quisque arbitrari poterit; tenentur enim omnium manibus theologica Opera Billuartii, Gotii, Iuenini, Boucatii, aliorumque antiquorum et recentiorum Theologorum: quos inter honoris causa Zumelius nostrum nominamus. Absolutissimum quidem scholae Theologum agnoscinus et veneramus. Nobis interea ad vteriora progredi liceat.

9.1. art.
2.(4) Lib. vi. cap. 5.
(5) Lib. xii. cap. 10.

C 2

PARS

(6) Lib. I. Appar. cap. 5.
(7) In Institut. Theol. tom. I. disp. 1.

PARS ALTERA PRODROMI.
DE FONTIBVS, SEV LOCIS THEOLOG.

CAPVT I.

Quae sint Theologiae principia: quot insuper in illis latentes loci,
ex quibus Theologus suas argumentationes ducat.

Quod ab Augustino traditum scimus (1): «ad discendum nempe,
»necessario dupliciter ducimus, auctoritate et ratione»; quod item
Canus proximioribus saeculis scripsit (2): «omne argumentum vel a
»ratione, vel ab auctoritate ducitur», et in theologicis disciplinis
locum habere extra omnem controuersiam positum est. Sunt igitur
germanae Theologiae principia, auctoritas, seu lumen reuelatum,
et ratio, seu lumen naturale: hoc tamen discrimine, quod quum in
reliquis disciplinis omnibus primum locum ratio teneat, postremum
auctoritas, Theologia non tam rationis, quam auctoritatis momenta
in disputando quaerit, vt S. Thomas docet (3), vbi scribit: «argu-
»mentari ab auctoritate est maxime proprium sacrae doctrinae»; oportet
quod naturalis ratio fidei subseruiat.

Sed latent in his duobus principijs, auctoritate scilicet, et ratio-
ne, theologiarum conclusionum fontes, quos locos Theologiae di-
cimus, ex quibus Theologus argumenta sumit, siue ad suas conclu-
siones comprobandas, siue contrarias refellendas. Itaque ab auctori-
tate diuina profiunt auctoritas Scripturarum sanctarum; Traditionum
diuinarum et apostolicarum; Ecclesiae catholicae, et per orbem
dispersae, et in Concilijs congregatae, et in suo capite visibili spec-
tatae: Sanctorum Patrum, et scholae Theologorum, quibus accedunt
iuris Pontificij petiti; e ratione vero ortum ducunt philosophorum,
ac iuris Caesaris peritorum auctoritas, atque humana historia. Hinc,
post Canum, locorum theologicorum elenchum denario numero com-
plectuntur communiter Theologi; etsi reapse inuenti aliqui sint, quos
futuros Canus praeuiderat, qui pauciores esse contendant, alij etiam
qui

(1) Lib. II. de Ordin. cap. 5. (2) Lib. I. cap. 1. (3) 1. p. q. 1. art. 8. ad secund.

qui plures enumerent. Ast pura haec logomachia est à Theologo
despicienda.

Qui autem a reuelatione, seu diuina auctoritate proficiscuntur
loci, Theologiae proprii sunt, ipsi intrinseci, ac velut domestici
proinde argumenta ex illis sumta huius facultatis propria: reliqui ve-
ro ex ratione orti, Theologiae extranei, extrinseci, et quasi adscrit-
titi sunt; atque ex eis ducta argumenta extranea sunt, adscriptitia,
et quasi ex alieno emendicata. Verbo: priores septem Theologiae
loci certi prorsus sunt; tres vero postremi incerti, et vix probabi-
les. Non tamen inde concludendum omnia ex locis certis argumen-
ta eruta certa semper esse; quemadmodum nec infirma semper et
incerta, quae ex locis eruuntur probabilibus. Quod enim e sacris
Litteris interdum petitur argumentum, sensu mystico illis accepris,
vel etiam sensu literali non explorete definito aut claro, non certum,
firmum et efficax illud erit, sed probabile tantum. E contrariis ex
humana ipsa ratione et auctoritate, imbecilles quum sint, argumen-
tum saepe firmum, inuictumque depromitur, quando euidentes sunt.

CAPVT II.

De Scripturae sacrae auctoritate. Eius robur ac firmitas
vindicanitur.

Sacra Scriptura, quae Bibliis continetur, diuinam habet
auctoritatem; proindeque infallibilem.

Est Scriptura sacra, vt eius communis definitio fert, «verbum Dei
»ipso afflante litteris exaratum». Notissima, ac generalis eius parti-
tio est in vetus, nouumque Testamentum, quorum quodlibet varios
complectitur libros, quos canonicos dicimus, et quia regulam, seu
canonem credendi, agendique in illis habeamus, et quod relati illi
in Ecclesiae canonem sint. Quamuis enim, vt primum ab auctoribus
suis exarati fuerint, canonici in prima acceptione nominis fuerint,
non iuxta secundam; quum non statim omnes in canonem recepti
fuerint, sed temporis successu. Hinc emanauit eorumdem librorum di-
uisio in protho-canonicos, et deuthero-canonicos. Dicuntur primi, qui
semper tanquam authentici in canone fuerunt; secundi vero, qui licet
a multis Ecclesijs probati, a quibusdam tamen alijs dubij aliquandiu
ha-

habiti, non nisi discussis semotisque dubitationibus, in canone inserti sunt. Fuere huiusmodi ex Testamento veteri libri Tobiae, Iudith, Sapientiae, Ecclesiastici, Hieremiae cum Baruch, duo primi Machabaeorum, nec non partes quaedam Estheris, et Danielis. Ex nouo fuere Epistola Paulli ad Hebraeos, secunda Petri, Ioannis secunda et tertia, Iacobi, et Iudae Epistolae, vltimum Marci caput, Lucae de cruento Christi sudore, et Ioannis de muliere adultera narratio. Constanti enim traditione edocta Ecclesia hos etiam libros ab Apostolis probatos, ac traditos fuisse, eos vt diuinos proposuit edito in Concilio Tridentino decreto de canonicis Scripturis, sacrorumque librorum indice (4): agnoui sane Ecclesia libros illos quarto saeculo in canone Romano, et Africano iam fuisse ex Innocentii I. Epistola ad Exuperium Tolertanum, ex III. Concilio Carthaginensi, et ex Gelasii I. decreto in Concilio Romano lato.

Est autem sacrorum librorum Index: ex veteri Testamento Pentateuchus, seu libri Mosis quinque, scilicet Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium. Insuper Iosue, Iudicum, Ruth, quatuor Regum, duo Paralipomenon, Esdrae primus et secundus, qui dicitur Nehemias, Tobias, Iudith, Esther, Iob, Psalterium, Parabolae, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, Sapientia, Ecclesiasticus, Isaias, Ieremias cum Baruc, Ezequiel, Daniel, Osee, Iocel, Amos, Abdias, Ionas, Michaeas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggaeus, Zacharias, Malachias, duo Machabaeorum primus et secundus. Ex nouo Testamento quattuor Euangelia, secundum Matthaeum, secundum Marcum, secundum Lucam, et secundum Ioannem; Actus Apostolorum, quattuordecim Epistolae Paulli, ad Romanos scilicet, duae ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colosenses, ad Thessalonicenses duae, duae ad Timotheum, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebraeos; Petri duae; Ioannis tres; Iacobi vna, et Apocalypsis Ioannis.

Hunc autem canonem, seu illo comprehensam Scripturam, diuinam habere auctoritatem, proindeque infallibilem, multiplici argumento demonstrandum suscipimus. Primum ex auctore ipso sumitur, estque huiusmodi: haud deneganda est diuina auctoritas Scripturae illae, quae licet humano ministerio scripta, Deum auctorem nacta est; sed Scriptura sacra, quae Bibliis continetur, Deum auctorem praecipuum agnoscit, tametsi ministerio Mosis, Prophetarum, Apostolorum,

(4) Sess. IV.

rum, ac Discipulorum scripta sit: ergo diuinam illa habet auctoritatem, proindeque infallibilem. Minor propositio constat ex Scripturis; praecipue ex II. Petri, vbi legimus: » non voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt » sancti Dei homines. Quoniam vero hoc genus probationis incredulos parum, aut forte nihil vrget, hac alia via aduersus illos probatur: Scriptura illa vere Deum agnoscit auctorem, quae plurima futura praedicit, quae vt praenuntiata fuerunt euenerunt; iuxta illud Isaias cap. xxxi. » annuntiate quae ventura sunt in futurum; et sciemus quia Dii estis vos; atqui sacra Scriptura Bibliorum praedicit plurima, quae vt praedicta fuerant euenerunt: Deum ergo auctorem illa habet. Praeterea ipsam non ab homine dictari potuisse ostendunt doctrinae puritas, legum, ac rituum sanctitas, mirus illius constansque cum se ipsa consensus, mirabilis eius propagatio, non sine ingenti miraculorum numero, ac demum tot Martyrum sanguis effusus in eiusdem defensionem, totque populorum et gentium consensus: Deus ergo eius auctor est. Leguntur haec argumenta non solum in Ecclesiae Patribus, sed et apud Grotium (5): atque quod ex miraculis petitur expendit fuse S. Thomas (6).

Dum vero diuinam hic inspirationem pro libris sacris conscribendis adserimus, animaduertere opere praetium ducimus, non eam nos sic intelligere, vt peculiarem Spiritus sancti reuelationem pro omnibus Scripturae sacrae sententiis, verbis, atque stylo ipso, necessariam fuisse velimus, sed Dei assistentiam, quae vel reuelatione, vel inspiratione seu afflatu, vel directione perficitur; adeo vt ne apicem quidem sacri Scriptores litteris consignarent, nisi a Deo eruditi, excitati, vel directi. Qui enim potuissent, ex. gr. Isaias conceptum, partumque Virginis; tot Messiae poenas, et caedem; Daniel eiusdem in medio septuagesimae hebdomadis occisionem; Zacharias eiusdem venditi praetium, praetique vsum, cet. praenoscere, et praenuntiare, nisi haec eis fuissent diuinitus reuelata? Quid contra, diuina reuelatione opus erat, vt Moses Aegypti plagas, transitum per mare rubrum, atque similia, quae ipse viderat, litteris consignaret? Nonne et Lucas, quae ab Apostolis acceperat, ea se scripto mandasse in Euangelii principio testatur; Marcum vero, quae a Petro didicerat, rogatum a fratribus scripsisse, auctores sunt veterum Patrum plerique? Sive ergo Matthaeus, et Ioannes, sive Marcus, et Lucas (sapienter

(5) Lib. III. de verit. relig. christ. (6) I. cont. gent. cap. 6.

inter alii Canus (7)), quamvis illi visa , hi audita referrent, non egebant quidem nova Spiritus sancti revelatione ; egebant tamen peculiari Spiritus sancti directione. Atque quod attinet ad verba et stylum , prudenter sentire si semper nobis visi sunt , qui in Dei revelationem ea referunt verba , quibus fidei mysteria , aliaque humanum captum excedentia exprimuntur ; ut enim ad illa intelligenda humanae mentis acies , ita ad enuntiandum humana locutio satis non est : in rebus autem , aliis , maxime planis atque facilibus , ut in rerum gestarum narratione , a Spiritu sancto excitatos Scriptores sacros fuisse , ut res et sententias scriberent : quibus tamen verbis , quove stylo , hoc illorum delectatū permissum fuisse , Deo solum dirigente , ne vel in minimis laberentur . In hac vero persuasione se maxime confirmant , quod variis in locis ipse sacer Scriptor rem vnam eandemque non lisdem verbis , et ordine referat . Sic Moses Decalogi praecepta non eadem dictione exprimit Exodi xx. qua Deuter. v. Evangelistae quoque eandem Christi sententiam non eisdem verbis proferunt .

Secundum argumentum pro infallibili Scripturarum auctoritate suppeditat summa Dei veracitas falli , et fallere nescia ; quod sic adversus incredulos proponitur : Deum esse summe veracem , neque posse auctorem mendacii esse docent Patres , et suadet ratio : ergo Scripturae divinae infallibilem habeant auctoritatem opus est . Probatur antecedens propositio : ex Partibus haec Chrysostomus habet (8) : » mentiri non potest Deus . « Et Ambrosius (9) : » numquidnam mentitur Deus ? Sed non mentitur , quia impossibile est mentiri Deum . » Impossibile autem istud , numquidnam infirmitatis est ? non utique . Augustinus demum scribit (10) : » si velint invenire quid Omnipotens non potest : ego dicam , mentiri non potest . « Ratio praeterea suadet , quod quum Deus sit summum ens , debet esse summe bonus , summe verax , summe potens , summe in vnoquoque perfectionis genere excellens ; atqui ita est summe bonus , summe potens , summe perfectus , ut nulla sit in ipso malitia , nulla imbecillitas , nullus defectus : ergo ita est summe verax , ut nullum mendacium , nullus error in eo esse possit . Cui quidem argumentationi maximum accedit robur ex ipsarum Scripturarum testimoniis , pro his revincendis , qui illarum auctoritatem recipiunt : legitur enim Num. xxiii. » Non est » Deus ,

(7) Lib. II. cap. 18.

(9) Ad Chromat.

(8) Hom. xxxviii. in Joann.

(10) Lib. xxii. de Civit. Dei cap. 15.

» Deus , quasi homo , ut mentiaturo . « Et ad Rom. iii. Est autem Deus » verax « cet. Hoc argumentum ad extremum vsque ductum videre est in Cano (11) , Petro Annato (12) , aliisque .

CAPVT III.

Argumentorum , quibus Scripturae sacrae auctoritas oppugnatur , specimen exhibet , eorum addita solutione .

Innumera ferme sunt argumenta , quibus Scripturae sacrae auctoritas impetitur ; quaeque vtramque , ut dicitur , paginam in huius generis elucubrationibus implent . Omnia vero perscqui necum non vacat , sed nec lubet ; ne praeter instituti limites vagari videamur . Specimen itaque quoddam tantum dabimus , praecipuis incredulorum , aliorumque religionis hostium adductis solutisque argumentis . Sunt autem haec . Primum : nulla indiget Scriptura Deus ut creaturas alloquatur , quum sit semper et vbiq; praesens : non ergo auctor Scripturae est . Secundum : quum Deus lux sit vera in qua tenebrae non sunt vllae , non nisi per summam iniuriam ipsi tanquam auctori praecipuo tribuitur Scriptura adeo obscura , cuiusmodi illa est quae verus Testamentum continet . Quum sit summa veritas , haud deest ipsi tribuere plurima quae fabulam redolent , cuiusmodi illa sunt , quae in Genesi narrantur de serpentis cum muliere colloquio , eiusdemque ex Dei maledictione poena : ergo . Tertium : si quaecumque Scriptores sacri dixerunt , saltem quod attinet ad res et sententias , ex Dei revelatione vel inspiratione dixissent , praecceptum Paulli , ut Episcopus sit vnus uxoris vir , diuinum esset non humanum : proindeque non posset Summus Pontifex in eo dispensare ; atqui reuera dispensavit quandoque : ergo .

Quartum : Deum fuisse in insipientia locutum ; parum caute quaedam protulisse , horrendum foret ac blasphemum dicere : sed Paulus in insipientia loqui se testatur ad Corinthios scribens ; profert etiam minus caute , se plus omnibus laborasse : non igitur Dei spiritu inspiratus locutus ille est . Quintum : praecipisse Deum Hebraeis ut alios deciperent , nempe Aegyptios , his verbis Exod. xi. dicitur : » dices ergo omni plebi , ut postulet vir ab amico suo vasa argentea » et aurea : atque iubente Domino illos deceptos fuisse , quoniam

Tom. I.

D

(11) Lib. II. cap. 3.

(12) Lib. II. Appar. art. 22.

deceptione digni erant, Augustinus scribit (1): ergo summe verax ille non est, sed potest saltem mendacium aut deceptionem praecipere.

Soluntur autem haec quam facillime. Primum quidem dicendo, quod etsi Deus Scripturis non indigeat ut homines alloquatur; illis indigent homines ipsi, maxime ad vitandum erroris periculum, fideique veritatem seruandam. Si enim unicuique suam Deus voluntatem absque Scripturis manifestaret, posset quis pro lubitu quodcumque vellet credendum vel agendum proponere, tanquam sibi a Deo manifestatum. Quod si aliquis negaret, haud posset illum redarguere. Habet vero quo id praestet in Scriptura, quae ut Paulus II. ad Timotheum ait: »vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia«. Ad secundum soluendum fateamur oportet plurima esse in Scripturis sacris difficultia et obscura. Causae huius obscuritatis aut difficultatis assignantur multae. Primitivae habentur materies ipsa rerum, sensum et captum humanum praetergradientium; necnon et stylus ipse, et narrationes saeculorum Scripturam locutionibus figuratis, aenigmatibus, parabolis, prouerbis, phrasibus, atque idiotismis redundantes. Quibus accessere postea, quod spectat praesertim ad vetus Testamentum, ingens mutatio quam hebraica lingua in captiuitate babylonica passa est, litterarum vocalium additione; necnon nominum quibus primitus verbes, regiones, flumina, aliaeque nominabantur rituum quoque, vsuum, praecum, ac consuetudinum apud Hebraeos.

De cetero negare nemo audebit nihil obscuritatis in Scripturis esse, ubi fidei dogmata, vel morum regulas proponunt: quin potius ex nuda et simplici verborum prolatae suum sensum produunt. Exemplo sint loca haec: »diliges Dominum Deum tuum« etc. Et: »tres sunt qui testimonium dant in Coelo, Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et hi tres vnum sunt«. Prouidentissime vero sic a Dei spiritu factum vult Augustinus scribens (2): »magnifice et salubriter Spiritus sanctus ita Scripturam modificauit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret«. Deinde non ideo fabulis accensendae sunt res quae in Scripturis narrantur, quoniam nobis eorum veritas non innotescit. Huiusmodi sunt quae de serpentis locutione cum muliere, deque maledictione in illa prolata narrat Moses, aliaeque sexcenta. Adinuenere earum veritatem

(1) In lib. Quaest. LXXXIII. q. 11.

(2) Lib. II. de doct. christ. cap. 6.

Interpretes et Doctores, et testatam reliquerunt: videlicet, serpentem doemonis ope mulierem fuisse aliquem; maledictionem allegorice doemoni accommodari; naturali serpenti iuxta litteram.

Tertium ut soluatur, appositè distinguendum est inter praecipita, quae in Scripturis legimus praescripta ad tempus solum seruanda, seu ratione loci, temporis, personarum, quae temporaria propterea dicuntur; et praecipita perpetuo seruanda, quae et aeterna vocantur. Distinguendum etiam inter praecipita illa, quae a Christo Domino Apostoli acceperunt, atque ea quae a Christo acceperat, sed temporaneum, quodque ipse per acceptam a Christo potestatem, et Christi nomine et auctoritate tradiderat; proindeque humanum et ecclesiasticum, cuius vinculum soluere Ecclesia iure suo potest.

Ad quartum dicendum: spiritu Dei locutum fuisse Paulum ea, quae in argumento adducta sunt; quin inde horrendum quid aut blasphemum nos dixisse sequatur. Quae enim insipientia in Paulo esse videbatur, Dei sapientia erat; adeo ut Apostolus non nisi coactum se personam stulti et insipientis assumere adfirmet, inquit: »factus sum insipiens, vos me coegistis. Iterum dico, ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me«. Sed nec minus caute locutum illum fuisse, quum se plus omnibus laborasse dicit, illud ostendit quod continuo addidit: »non ego, sed gratia Dei mecum«.

Vltimum sic soluitur: certum vndequaue est potuisse Deum praecipere, ut Hebraei vasa ab Aegyptiis pererent, et populum id exequi absque vilo mendacio vel simulatione. Quod si reuera decepti Aegyptii sunt ab Israelitis dicentibus se reddituros ipsis quae commo- dabantur; in poenam id permisit Deus, quoniam factum ipsi licitum esse putabant. Sed num Israelitae furtum patrauerint, non vna est Patrum sententia, ut constat ex Commentariis Calmet (3). Augustinus autem, cuius auctoritas adducta est, se ipsum interpretatur alibi (4), docetque quomodo laudatum testimonium accipere debeamus, his verbis: »non operatur Deus in homine ipsam duritiam cordis, sed indurare eum dicitur quem emollire noluerit«. etc. Quin et in hoc loco pro argumento citato ad Dei permissionem factum refert.

D 2

SCHO-

(1) Ad cap. III.

(4) Lib. de praedest. et grat. cap. 4.

SCHOLION.

Plurima argumenta hic soluenda supersunt; quae tamen generali hac doctrina quis facile poterit declinare. Etsi enim multa in sacris litteris legantur, quae videntur arguere, aut a verbis Dei abesse veritatem, aut homines in errorem fuisse inductos, in quibus exponendis multum operae Canus laudabiliter posuit (5); non est tamen cur de legitima earum intelligentia ambigamus. Praeprimis siquidem ex aliis Scripturae locis verum huiusmodi testimoniorum sensum haurire poterimus. Insuper recta ipsa ratio monet, ut Dei verba quae homines ab ipso deceptos sonare videntur, ad permissionem reuocemus, non ad erroris immissionem: verba item, quibus euentus non respondit, non absoluta fuisse, sed conditionata intelligamus et comminatoria: et denique illos Deum *excusare* quos non illuminat; *indurare* quos non emollit; *decipere* a quibus non amouet errorem.

CAPVT IV.

Praecipuas Scripturae sacrae editiones strictim memorat. Vulgatae Latinae auctoritatem tuetur. Concilii Tridentini decretum ab haereticorum calumnia vindicat.

Vulgata latina editio post Concilium Tridentinum authentica est: eaque sola inter latinas.

Sed fontibus hebraicis, et graecis non fuit Concilii decreto anteposita: nec ab omnibus mendis seu erratis immunis declarata.

Veteris Testamenti libri fere omnes conscripti fuere lingua pure hebraica, qua Iudaei ante captiuitatem babilonicam utebantur, vno excepto Daniele chaldaica lingua scripto, ut testatur Hieronymus (1). Ex his vero, quos Christi Ecclesia Iudaeorum canonis addidit, Tobias, et Iudith, ac pars quaedam Esdrae, lingua chaldaica; Ecclesiasticus, ac primus Machabaeorum hebraica; secundus graeca scripti fuere, ipso Hieronymo attestante (2). Ex nouo autem Testamento Euangelium Matthaei, et Epistolam Pauli ad Hebraeos lingua syriaca fuisse scrip-

(1) Lib. II. cap. 7. (2) In Praefat. in Daniel. (3) In Praefat. in eod. lib.

scripta, quae diuersa licet sit a veteri hebraica, eadem tamen est cum hebraica vulgari, fuitque postmodum Iudaeis vernacula, opinantur non pauci. Nos Hieronymo malumus subscribere, qui, vno excepto Matthaei Euangelio, graece omnes omnino libros scriptos dicit (3). Nulla autem extant amplius Scripturae sacrae librorum autographa seu originalia, sed tantum apographa seu exemplaria, variaeque editiones seu versiones, diuersis temporibus linguisque adornatae; quas ad quattuor classes reuocabimus.

In prima est editio hebraica, ad quam chaldaica, syriaca, et samaritana reducuntur. In secunda graeca, eaque ex Bellarmini sententia (4), denario numero comprehensa. Prima, omniumque antiquissima, ante Alexandri Magni tempora edita fuit, incerto licet auctore. Meminit illius Clemens Alexandrinus (5). Secunda, omniumque accuratior, qua vsa Ecclesia per annos fere 600. fuit, hodieque vitur Ecclesia graeca, ea est, quam curante Ptolemaeo Philadelpho Aegypti Rege septuaginta seniores Iudaei seu Interpretes condiderunt. Meminit illius Eusebius (6), alique. Tertia facta est ab Aquila Pontico, anno Imperatoris Adriani XII. eodem Eusebio referente. Quartam edidit Theodosion imperante Commodus. Quintam Symachus aetate Seueri Augusti, vel ut aliis placet Lucii Veri. Sexta Hiericuntina dicta, quod in vrbe Hierico inuenta sit in doliis quibusdam, quae nullius auctoris nomen praesefert. Septima Nicopolitana nuncupata, quoniam Nicopolis inuenta dicitur. Octauam Origenes contexit ex sex praecedentibus, atque Hieronymo adserente (7) sic obtinuit, ut Bibliorhecas omnes impleuerit, et communis sit appellata. Nona Luciani Presbyteri et Martyris. Decima tandem Hesychni est, qui versionem 70. Interpretum contexit, et Aegypti Ecclesiis tradidit.

Tertiam classem obtinet editio latina, et illa etiam multiplex nempe, quae sanctorum Hieronymi et Augustini aeuo circumferebatur; quae a Hieronymo ipso facta est: quaeque saeculo praesertim XVI. a catholicis, et heterodoxis editae sunt. Ex his praecipuae sunt *antiqua*, quam Augustinus *italam*, Hieronymus *communem*, Gregorius *veterem*, Orosius *vulgatam* appellat: deinde noua, quae sane Hieronymi versio fuit: denique illa, quae post S. Gregorii tempora conflata ex *antiqua*, et ex *noua* fuit. Et haec est hodierna vulgata nostra latina, quae iam iam inualuit in Ecclesia. Mittimus latinas versio-

(1) In Praefat. in Euang. ad Damasum. (5) Lib. I. Stromat. (6) Lib. VI. hist.

(4) Lib. de verbo Dei scripto, cap. 5. cap. 13. (7) Epist. LXXXVIII.

siones Sanctes Pagnini, Isidori Claril, Benedicti Arias Montani, et Vatabili inter catholicos; et Munsteril, Oecolampadii, aliorumque inter haereticos; ut ad quartam classem versionum veniamus. Eam tenet versio vernacula, quae pro idiomatum varietate varia est, habetque et catholicos, et acatholicos auctores. Haec veluti ad alia properantes diximus.

Auctoritatem itaque vulgatae Latinae editionis, quae prima propositione stabilita fuit, ad oculos demonstrare oportet, vel hoc solo argumento: editio illa authentica est, quam Ecclesia authenticam declaravit solemnibus iudicio, iure suo utens, nec nisi iustissimis ducta causis: atqui Ecclesia in Concilio Tridentino adunata vulgatam Latinam editionem authenticam inter ceteras Latinas editiones iure suo utens declaravit; idque iustissimis ducta causis ac momentis: ergo authentica illa est, eaque sola inter Latinas, post Concilii Tridentini decretum. Probant propositionem minorem verba ipsa decreti, quae sunt huiusmodi (8): »Sacrosancta Synodus considerans non parum »vilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus Latinis editionibus, quae circumferuntur, sacrorum librorum, quanam pro authentica habenda sit innotescat, statuit et declarat, ut haec ipsa »vetus et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usu in ipsa probata est in publicis lectionibus, praedicationibus, et expositionibus, pro authentica habeatur, et ut nemo illam reiicere quovis »praetextu audeat vel praesumat.

Quod autem in ferendo decreto iure suo Ecclesia usa sit, momentaque ac causas aequissimas habuerit, constat primo ex eo quod ad Ecclesiam iure suo attinet de Scripturis canonicis ferre iudicium, ut tenent Irenaeus (9), et Augustinus (10); nec ergo non erit et sul iuris de illarum authenticitate iudicare? praesertim quum hoc iudicium nec ex Scripturis ipsis, nec ex privata cuiusvis opinionis ferendum sit, ut multis Canus demonstrat (11). Praeterea, iustissimas Concilium habuisse causas decretum euincit; scilicet vilitates inde hauriendas, incommoda vitanda. Praeter has tamen in decreto expressas indubium quin Patrum menti obuersaretur auctoritas, quam olim vulgata Latina habuerat; obtinuit enim in Ecclesiis statim ac lucem vidit, in omnibus quidem quoad nouum Testamentum, in aliquibus saltem quoad vetus; imo et post Hieronymum obtinuit versio Testa-

(8) Sent. iv. de edit. et usu sac. lib.

(10) Lib. cont. Faustum xii. cap. 4.

(9) Lib. iv. adu. haereses cap. 2.

(11) Lib. ii. cap. 4.

tamenti veteris in Ecclesia Romana; atque a saeculo VII. vsque ad Concilii Tridentini celebrationem in omnibus Ecclesiis Occidentis. Causas alias rationesque adducit Canus (12).

Norunt haeretici, maxime recentiores, quam sit efficax inuicemque argumentum ex Concilii Tridentini decreto sumtum. Hinc ut illud eluderent nullum non mouerunt lapidem. Primo quidem antepositam vulgatam Latinam fuisse hebraicis et graecis fontibus, aiunt, voce illa *authentica* addita, qua vsa Synodus est. »Decernunt, scribit Calvinus (13), etiamsi ex fonte ipso purum liquorem proferant, »etiamsi ex certa veritate falsum coarguant, minime esse audiendos. Insuper contendunt declarasse Concilium, nec textum hebraicum, nec textum graecum authenticos esse, seu primarios illos, quibus primitus Apostoli, ceterique sacri Scriptores libros conscripserunt. Impugnant quoque in decreto verba illa: »nemo illam reiicere quovis praetextu audeat vel praesumat; quoniam, inquit, errores plurimi in vulgata reperiuntur. Haec calumniantur. Quam vero falso secundae propositionis superius positae probationes demonstrabunt.

Atque quod spectat ad primam eius partem constat illa euidentissime ex Concilii mente ac scopo: nam mens et scopus Concilii fuisse, quanam ex variis editionibus Latinis, quae tunc temporis circumferbantur, aptior esset ad fidem firmandam, et mores regulandos; haec enim sunt Concilii verba: »considerans non parum vilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus Latinis editionibus, quae circumferuntur, sacrorum librorum, quanam pro authentica habenda sit innotescat. Non ergo anteposita illa a Concilio fuit fontibus hebraicis et graecis, cum quibus eam nullo modo comparauit. Accedit Theologorum auctoritas in confirmationem: Belarminus de re ista loquens ait (14): »hoc ideo mendacium voco, »quia nihil huiusmodi in decreto legitur; nec enim Patres fontium »villam mentionem fecerunt. Habet similia Alphonsus Salmeron (15), aliique. Reliquit igitur Concilium hebraicos graecosque fontes in sua, qua gaudebant, auctoritate, quae cum authenticitate vulgatae non pugnat, quum sint generis diuersi.

Probatur modo secunda propositionis pars. Eo tantum sensu Concilii decretum intelligendum est, quod vulgatam Latinam incorruptam definierit in rebus alicuius momenti, seu quae ad fidem, vel mores

(12) Lib. ii. cap. 17.

(14) De verbo Dei lib. ii. cap. 10.

(13) In antidoto sessionis iv.

(15) In disp. de latin. vers. proleg. 3.

pertinent; minime vero, quod nulla omnino menda seu errata, etiam leuia, in illa reperiantur: non ergo ab erratis omnibus immunis illa declarata fuit. Probatur antecedens: duo haec Concilium praestitit: et definiuit vulgatam valere ad fidem faciendam, seu quod in idem redit, *authenticam* esse: synonyma etenim haec sunt; et praecepit se lectis Doctoribus, vt eius emendationi incumberent; idque eo tempore quo suum promulgauerat decretum; sed primum probat, Concilium in ea fuisse sententia, quod vulgata latina editio corrupta non sit in capitibus ad fidem moresue pertinentibus; secundum vero euincit, haud iudicasse Concilium immunem illam ab omnibus mendis, vel leuissimis, esse: ergo. Probatur minor ex testimonio Theologorum, qui Concilio interfuere: ex his Andreas Vega scribit (16): »cate- nus voluit Synodus eam authenticam haberi, vt certum omnibus esset nullo eam defoedatam errore, ex quo perniciosissimum alii quod dogma in fide et moribus colligi possit«. Et Melchior Canus (17): »vulgatam retineri debere, inquit, in his omnibus quae ad fidem et mores spectant«: ergo Concilium hoc vnum definire voluit. Sed constat deinde Concilii mandatum, nedum fuisse extunc exequutum, sed a summis Pontificibus Pio IV. et V. Sixto V. et Clemente VIII. ad exitum vsque ductum perfectumque.

Nec dictis obest, quod Augustinus scribit (18), Hieronymum errare in aliquibus potuisse in sua ex hebraeo latina versione: quod Hieronymus ipse dicit (19), aliud esse Vatem, aliud Interpretem; nam ille errare non potest, hic vero potest: ex quibus colligi videtur, non potuisse Concilium vulgatam versionem, in his etiam quae ad fidem aut mores spectant, *authenticam* declarare: seu non discrepare a primaeuo Scripturarum textu, quum iudicare non potuerit illius auctorem infallibilem fuisse, Hieronymo, et Augustino attestantibus. Non inquam obest: satis equidem fuit vt Concilium illud definiuerit, quod iudicasset re vera non errasse eius auctorem in his quae sunt fidei aut morum, quamuis re ipsa errare potuerit.

(16) Lib. xv. cap. 9.

(17) Lib. ii. cap. 13.

(18) Epist. x.

(19) Praefat. in Pentath.

CA-

CAPVT V.

De sacrarum traditionum auctoritate. Earum existentia ac robur propugnantur.

Exstitit semper in Ecclesia traditio diuina: extantque modo diuina et apostolica.

Ex Christi et Apostolorum traditionibus firmissima eruuntur argumenta, et ad Fidei dogmata comprobanda, et ad Ecclesiae consuetudines sustentandas.

Traditionis nomen, quod maiorum doctrina sonat, varie apud Theologos accipitur. Interdum quidem latissime pro quolibet doctrinae genere, siue scripto, siue non scripto, sine vero, siue falso, siue sacro, siue profano, ab vno alteri communicato. Qua amplissima significatione lex antiqua Mosi a Domino in monte Sinai tradita, a Mose deinde Iosue, a Iosue Senioribus, a Senioribus Prophetis, a Prophetis denique magnae Synagogae viris, traditio dicitur. Praeterea sumitur iuxta vsitatum loquendi phrasim minus late pro doctrina quum sacra, tum profana, non scripta quidem, sed viua voce per maiores ad posteros tradita, cuiusmodi illa est, qua nunc varia veterum gesta scimus. At nos eam hic accipimus strictim pro doctrina pietatem aut religionem spectante, viua voce, ac velut ex aure in aurem a maioribus ad posteros transmissa. Hanc Dei digito, non in tabulis lapideis, sed in Ecclesiae visceribus consignatam agnoscimus.

Neque eam velut diuinarum Scripturarum additamentum quoddam habemus, sed complementum potius, earumque quasi commentarium, vt aduersus Graecos in Concilio Florentino latius expositum fuit. Hinc intelligitur, quam falsus et ineptus est Geneuensis quidam Minister ac Professor nomine Pictetus, qui Nouatorum omnium vocem ferens germanam traditionis notionem peruertit, adserendo, apud Romanae communionis Theologos nihil aliud traditionis nomine venire, quam Romanorum Pontificum decreta, diu ab Apostolorum aetate et obitu ad eorum doctrinam adiuncta: constat enim ex his, quae dicta sunt, et ex Conciliorum declaratione, ac vnanimi catholicorum sensu, traditionem nos dicere et agnoscere doctrinam scrip-

Tom. I.

E

to

to non consignatam; scripto quidem canonico et diuinæ auctoritatis: nam plura Christi et Apostolorum doctrinae capita in antiquorum Conciliorum Patrumque scriptis habentur. Verum haec obiter.

Sed traditionis strictim ac theologice acceptae multiplex fertur partitio. Eam ab Auctore, a materia, a duratione, a loco, nostri Theologi distinguunt. Quarum est ab Auctore distinctio, alias *diuinas* dicunt, alias *apostolicas*, alias *ecclesiasticas*. Diuinae sunt quas Christus ipse Apostolis commendauit ad nos transmittendas; apostolicæ, quæ ab Apostolis; ecclesiasticæ, quæ ab eorum successoribus originem ducunt. Quoniam vero Theologi duplicem veluti personam in Apostolis spectare solent, alteram Christi Praeconum, qui quod ab eo edocti fuerant, in alios transmississent; alteram Pastorum, quos »Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei«, in cuius commodum nonnulla propria auctoritate sanxerunt, aliam adsignant apostolicæ traditionis diuisionem in *diuino-apostolicas*, et *pure-apostolicas*. Geminæ huius apostolicæ traditionis distinctionem dedit Paulus in capite vii. Epistolæ primæ ad Corinthios, ubi v. 3. ait: »præcipio non ego, sed Dominus«; et v. 10. »ceteris ego dico, non Dominus«.

Quæ a materia insuper distinguuntur traditiones triplicis illæ generis sunt, fidei nempe, morum, et disciplinæ. Ad primam classem pertinent ea omnia quæ fidei dogmata sunt, nec nisi traditione habentur. Ad secundam, quæ in morum informatione consistunt. Ad tertiam demum ea, in quibus ecclesiasticæ politiae et rituum summa est, qui in Sacramentis administrandis et celebranda Lyturgia vsurpantur. Quæ item a duratione distinguuntur traditiones, aliae temporariæ sunt, quarum ratio breuis et ad tempus fuit; perpetuæ alia, quæ scilicet causam habere perpetuam ac perennem, vt in Ecclesia seruentur. A loco tandem generales alia sunt, quæ vbi que obtinent, aliae particulares, quæ certis tantum in locis vigent. Harum quaedam necessariae seu necessario et ex præcepto seruandæ; aliae liberae et per modum consilii latae.

Singulorum exempla quaedam subiicimus. Sunt traditiones diuinæ, et diuino-apostolicæ perpetua B. Mariæ virginitas; Baptisma parvulis collatum; librorum canonicorum diuinitas, alia. Puræ-apostolicæ, observatio Dominicæ loco Sabbati, quadragesimæ, et quatuor Temporum institutio, ceteræ. Ecclesiasticæ, Festorum observatio, abstinentia a carnibus statutis diebus, crucis in fronte signan-

dae

dae consuetudo, candelarum, cinerum, aliorumque benedictio. Fidei traditiones sunt quattuor Euangelia, septem Sacramenta, alia. Morum sunt, quæ in traditione ecclesiastica continentur; disciplinae, quæ ritus spectare diximus. Vniuersales desumuntur ex diuinis, apostolicis, et ecclesiasticis. Particularis fuit observatio ieiunii die sabbato Romæ. Perpetuæ sunt diuinæ, et diuino-apostolicæ. Temporariæ, trina immersio in Baptismate, communio laicorum in vtraque specie, Agapes, mutua oscula post preces. Necessariæ, præfacta Festorum observatio, alia. Liberae, aspersio aquæ lustralis, crucis in fronte signatio, ceteræ.

Exitisse autem semper in Ecclesia diuinam traditionem, ac stare modo diuinam et apostolicam, quod prima propositione resoluiimus, hoc argumento demonstratur: Ecclesia, seu potius reuelata religio, triplicem statum habuit: videlicet legis naturæ ab Adamo ad Mosem, legis hebraicæ a Mose ad Christum, et legis euangelicæ a Christo ad nos vsque: atqui in duobus prioribus statibus exitit diuina traditio; in tertia diuina et apostolica extat: ergo. Probatur propositio minor quoad primum religionis statum: Ecclesiæ fides in lege naturæ sola traditione potuit conseruari ac conseruata fuit: nam primis illis sæculis nullam ante Mosem Scripturam fuisse certum adeo est, vt vel ipsi Nouatores negare non audeant: certum aequè est fuisse tunc veros Dei cultores: ergo. Probatur quoad secundum statum: plura Iudæis præter ea quæ a Mose præscribuntur, fuerunt ad obseruandum proposita: equidem Mosem non legem solum, sed secretiorem legis enarrationem in monte diuinitus accepisse, præceptorumque illi a Deo fuisse, vt legem quidem populo scriberet; legis verò occulta mysteria ipse Iosue, hic deinceps succedentibus Sacerdotibus traderet, tenent non modo celebres hebraeorum Rabbi, sed ex catholicis Hilarius (1), et Origenes (2): ergo.

Postremo probatur minor propositio pro legis euangelicæ statu. Primo: Christum Dominum viua voce, non scripto suos docuisse Apostolos, Scripturæ docent, restantur Patres, suadetque ipsa ratio: ergo ætate etiam Christi traditionem exitisse constat. Probatur antecedens: a Dauide præannuntiat Christus, vt qui aenigmaticam doctrinam discipulis esset traditurus, iuxta illud, quod Marth. xiii. scriptum est: »aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi«. Ex Patribus deinde hæc Origenes scripsit (3):

E 2

»Iesus,

(1) Super Psalm. 11. (2) Hom. v. in Num. (3) Lib. 1. contra Celsum.

»Iesus, qui nos instruxit, nullum de se opus reliquit«. Chrysostomus haec habet (4): »siquidem nec Apostolis scriptum aliquod tradidit Christus«. Et qui omnium vox est, S. Thomas sic loquitur (5): »Nulli libri ab eo scripti habentur in canone Scripturarum«. Accedit ratio ex Augustino de prompta (6): »si Christus quem pagani ipsi etsi non Deum, sapientissimum tamen hominem affirmant fuisse, libros aliquos scripsit, proferant eos. Profecto enim vtilissimi et saluberrimi sunt, quos, ut ipsi fatentur, vir sapientissimus scripsit: si autem timent proferre, vti que mali sunt. Porro si mali sunt, non eos sapientissimus scripsit: sapientissimum Christum fatentur: non ergo tale aliquid scripsit«. Aliam rationem adducit capite 10. Augustinus. Nullum ergo a Christo scriptum fuisse librum ex Scripturis, ex Patribus, et ex ratione euincitur. Quin et fuisse conueniens Christum suam doctrinam non scribere, sed tradere, ex ipsius Magistri dignitate, doctrinae excellentia, et ratione eam tradendi S. Thomas argumentatur (7).

Secundo probatur eadem propositio minor: Apostoli acceptam a Christo doctrinam partim scripto, partim viva voce tradiderunt: ait enim Paulus II. ad Thessal. cap. v. v. 13. »state, et tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per Epistolam nostram«. Ioannes quoque Epist. II. v. 12. »plura habens vobis scribere nolui per chartam et atramentum: spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui«. Docet id ipsum Patrum consensus, Dionysii inquam (8), Clementis Alexandrini (9), Irenaei (10), Cypriani (11), Augustini (12), ceterorum. Suffragatur ratio: si enim omnis Christi doctrina ab Apostolis scripto tradita fuisset, tradita certe sic fuisset omnis eius praedicatio per ciuitates et castella; ea insuper quae locutus est Dominus cum discipulis sedens, eosque erudiens; quae protulit etiam et in synagogis loquens, et in templo docens, et turbas alloquens; quae tandem per dies quadraginta ipsis discipulis dixit in multis argumentis loquens de regno Dei: at hoc et falsum omnino, et impossibile fuit: dicente Ioanne capite ultimo sui Euangelii v. 25. »sunt autem et alia multa, quae si scribantur per singula, nec

(4) Hom. 1. in Mattheum.

(5) III. p. q. 42. art. 4.

(6) Lib. 1. de consensu Euang. cap. 8.

(7) III. p. q. 42. art. 4. in corp.

(8) Ecl. hierarch. cap. 1.

(9) Lib. de Pasch. apud Euseb. lib. VI. cap. 11.

(10) Lib. III. capp. 3. et 4.

(11) De ablutione pedum.

(12) Praecipue lib. II. cont. Don. cap. 7.

»nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros«: ergo Apostolorum temporibus diuina extabat traditio.

Probatur tertio: multa pertinent ad christianorum doctrinam, quae nec aperte, nec obscure in Scripturis continentur. Sunt huiusmodi: Martyrum memorias celebrandas esse, eorumque auxilium implorandum; Sanctorum imagines venerandas esse, alia; quae tamen ita firmiter Ecclesia retinet, ac si sacris litteris traderentur: traditione igitur ducta Ecclesia dogmata illa credit. Ex quibus omnibus haec exurgit argumentatio: si Apostoli viva voce a Christo edocti sunt; si ipsi etiam auditores suos hoc modo plurima docuerunt; si subsequenti saeculis ad nostram vsque aetatem multa fidei et religionis capita retinentur in Ecclesia, stupidus plane sit opus est, qui traditionem ab initio evangelicae legis extitisse, ac modo in Ecclesia extare negauerit; at omnia haec demonstrata sunt: extat ergo in lege evangelica traditio diuina et apostolica.

Sed haereticorum pernicacia cogit nos alia hic argumenta producere. Fatenur equidem ex illis plurimi in ipso nascentis Ecclesiae exordio traditionem extitisse; temporis tamen decursu Ecclesiam ab optimo maiorum instituto degenerasse, traditionemque adulterasse. Ita post veteres nonnullos, Caluinus (13), Melancthon (14), Lutherus (15), alique, quorum meminit Stapletonius (16). Qua vero fronte id dicant sequens demonstratio declarabit: Ecclesiam habere modo maiorum traditiones incorruptas ac illibatas euincit pactum illud Isaiae IX. v. 21. »hoc foedus meum cum eis, scilicet cum Ecclesia vt exponunt Patres, spiritus meus qui est in te, et verba mea quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui, dicit Dominus, amodo et vsque in sempiternum«. Quem locum exponens Cyrillus Alexandrinus, ait (17): »hoc verbum fidei in nobis erit perpetuo, et de ore nostro non cessabit, sed illud ad posteritatem vsque transmittemus«. Habent similia Epiphanius (18), et Vincentius Lyrinensis (19). Concilia quoque retinendas ac venerandas esse traditiones definire; praesertim Nicaenum II. et Tridentinum in decreto de canonicis Scripturis: retinet ergo Ecclesia incorruptas traditiones.

Quam vero firmum sit desumptum ex Christi et Apostolorum traditione

(13) Lib. 19. Institut. cap. 2.

(14) Ad cap. III. Epist. 1. ad Cor.

(15) In colloq. latin. (16) Lib. 1. cap. 3.

(17) Comment. in Isaiaem lib. v.

(18) Haer. LXX.

(19) Lib. cont. proph. vocum nouit.

tionibus argumentum, quod altera propositione adsertum fuit, modo videamus. Ac primo ex his, quae de auctoritate sacrae Scripturae agentes diximus, aperte colligitur, argumenta ex Christi et Apostolorum traditione ducta, firma et ineluctabilia esse: traditio siquidem Dei verbum est. Deinde demonstratur ex Conciliis, et Patribus: nam Ecclesia in Conciliis, et Patres in suis scriptis traditione vsi sunt, velut medio ad fidem roborandam moresque defendendos firmissimo. Sic Romana II. Synodus traditione haeresim Nouatianam damnauit; Nicaena Oecumenica I. Arium; Ephesina I. Nestorium. Ex Patribus vero Epiphanius haec verba habet (20): »oportet et traditione vti «non enim omnia a diuina Scriptura accipi possunt: quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in traditione sancti Apostoli tradiderunt». Et Augustinus (21) expresse probat datum ab haereticis Baptisma valere ex traditione. »Consuetudo illa, inquit, quae opponebatur Cypriano; ab eorum (nempe Apostolorum) traditione exordium sumsisse credenda est; sicut sunt multa quae vniuersa tenet Ecclesia; et ob hoc ab Apostolis praecepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiuntur: ergo quod ex Christi et Apostolorum traditione eruitur argumentum, firmissimum pro fide et moribus est; quin et ad haereticos confutandos maiorem in traditione vim esse, quam in Scripturis, ex eo Patres colligunt, quod Scripturae in varios sensus facile trahantur; nec quis verus sit, nisi traditione certo cognosci potest: vnde omnis ferme cum haereticis disputatio ad Ecclesiae traditionem reuocatur. Alia momenta pro hac adsertione producit Melchior Canus (22).

CAPVT VI.

Eorum errores, atque argumenta, qui traditionis auctoritati refragantur, refert, et soluit.

Nihil praeter Scripturas sacras diuinam habere auctoritatem error fuit haereticorum pene omnium. De Arianis testis est Augustinus (2); de ipsis, Nestorianis, Eutyrianiis, et Iconomachis Synodus VI. generalis (2); de Wiclefistis Thomas Waldensis (3); de Arianis Epiphanius

(20) Haer. lxxi.

(21) Lib. v. de Bap. cap. 23.

(22) Lib. III. cap. 6.

(1) Lib. I. contra Maximinum.

(2) Anath. VII.

(3) Doct. fid. antiq. lib. II. cap. 19.

nus (4); de Eunomianis Basilius (5); de Valentinianis, et Marcionitis Irenaeus (6), et Terrullianus (7). Quem tamen errorem postremis temporibus suscitauit Nouatorum, Lutherni potissimum, vt eruditus omnibus notum est, sibi per summam impudentiam persuasi, nullo modo demonstrari posse, quod a Christo et Apostolis traditio descenderit; quum illi solum qui Christum et Apostolos audire, quid illi locuti sint, nosse potuerint: hinc colligentes nullam fidei controuersiam traditione posse finiri, sed vnice Scripturarum testimonis.

Errorem hunc his argumentis communire satagunt. Primum: Deuteronomii IV. v. 2. legitur: »non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo«. Paulus insuper II. ad Timotheum 3. vv. 16. et 17. »omnis Scriptura, inquit, diuinitus inspirata utilis est ad docendum, ad corripendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus«. Et Matthaei XV. v. 3. Christus Pharisaeos increpat dicens: »quare et vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Traditio ergo necessaria non fuit ex quo exiit Scriptura, sed prohibita omnino est.

Secundum: Patres docent omnia fidei et morum dogmata Scripturis contineri. Adserit enim Augustinus (8): »in his quae aperte posita sunt in Scriptura, inueniuntur illa omnia quae continent fidem moresque viuendi«. Hieronymus etiam scribit (9): »hoc quia de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur«. Proferunt similia alii Patres: ergo ad nihilum traditio necessaria fuit ex quo exiit Scriptura.

Tertium: haud possunt peti argumenta firma ex his, quae temporum vicissitudini et mutationi obnoxia sunt; atqui traditio non semper immutata persecerat, vt de communionem sub vtraque specie constat: ergo. Deinde: vel maxime infidelem ac incertam traditionem esse ex eo sequitur, quod facile contingere possit, vt non perfecte audiat, vel in obliuionem nonnunquam veniat, vel etiam ab eo qui acceperat aliis non tradatur prius quam moriatur: ergo. Tum illud: impossibile omnino esse veras traditiones a falsis scernerere suadet veterum quorundam opinio credentium Christum post vniuersalem resurrectionem per mille annos cum praedestinatim in terris

(4) Haer. lxxxiii.

(5) Lib. de Spir. s. cap. 27.

(6) Lib. III. aduers. haer. cap. 2.

(7) Lib. III. de praescript.

(8) Lib. I. de doct. christ. cap. 9.

(9) In cap. xxxiii. Matth.

ris regnatum: nempe huic errori, traditionis apostolicae obtentu, adhaesit Papias; Irenaeum, aliosque hac auctoritate trahens: ergo.

Sed ad ea quidem, quae ex Scripturis obiecta sunt, hoc ordine respondetur: Deuteronomii verba non excludunt traditionem: non enim dixit Moses non adderis ad verbum quod scribo vobis, sed quod praecipio. Verbum autem Dei, siue scriptum, siue traditum illud sit, verbum quidem a Deo praecipuum est. Paulli autem verba ex Epistola ad Timotheum vtilem Scripturam sacram esse euincunt, sed solam sufficere ad docendum, corripiendum, erudiendum, cet. non euincunt. Christus demum apud Matthaeani, non de traditione sua, sed Pharisaeorum loquitur, ait siquidem *propter traditionem vestram*. Nisi illud addere pro omnium horum locorum solutione velimus, nedum non esse necessariam, sed prohibitam etiam a Mose, Christo, et Apostolo additionem quamlibet verbo Dei contrariam.

Ad secundum quod attinet, Augustinus sic intelligendus est, vt in Scripturis ea omnia inueniantur, quae fidem et mores viuendi continent quoad ea, quorum fides et cognitio explicita cuique necessaria sunt; videlicet praecipua mysteria in Symbolo contenta, ac morum principia quae in Decalogo sunt: non ita vero quantum ad ea, quorum fides explicita ad salutem cuique necessaria non est; vt quorundam Sacramentorum cognitio, aut conclusionum quae ex Decalogi praecipis sequuntur. Hieronymus autem de illorum opinione loquebatur, qui cuiusdam libri apocryphi pondere muniti, existimabant Zachariam, quem Iudaei occiderunt inter templum et altare, fuisse Zachariam patrem Ioannis Baptistae.

Tertium argumentum vt diluatur rationes singulae, quibus inniuntur, soluendae sunt. Ad primam itaque dicendum: traditiones, quae ad disciplinam expectant, mutationi obnoxiae esse: cuiusmodi fuit communio sub vtraque specie: non sic vero traditiones, quae fidem ac mores attingunt. Ad secundam dicere possumus, vt haereticis more suo reponamus: vel maxime ridiculum esse credere traditionem non posse eadem fide adseruari in cordibus fidelium, ac si scripta illa foret. Neque enim Scriptura spiritus Dei viui, cuiusmodi traditio est, facilius quam Scriptura atramenti delectur. Perrinet namque ad Christi prouidentiam, vt traditio in Ecclesia fideliter custodiatur, non secus ac Scriptura. Quam prouidentiam si tollimus, nec Scriptura ipsa sarta tecta seruat. Vltimum sic soluitur: regulae quaedam sunt, seu viae, quibus traditio vera a falsa, diuina ab humana distinguantur quas

quas si Papias fuisset secutus in memoratum millenarii regni errorem neutiquam incidisset: sed quum exigui sensus vir ille esset, spirituali et mysticam Apostolorum traditionem corporaliter et iuxta litteram suscepit: decepti vero a Papias Irenaeus, alique fieri, quod crediderint, nec tamen discussierint, an vera dicenti crediderint.

SCHOLIION.

Quando autem huc ventum est, vias illas, seu regulas sternere opere praetium erit, quibus diuinas traditiones agnoscere certo possumus, easque ab humanis secernere. Harum prima esto: »dogma quod vniuersa tenet Ecclesia, licet in sacris litteris non reperiatur, diuinae traditionis est«. Ecclesia enim errare non potest, quum sit columna et firmamentum veritatis, vt Paulus i. ad Timotheum ait. Hinc Irenaeus docet (10) ex Ecclesiarum consensu iudicari debere, an doctrina aliqua vera sit, aut falsa. Et Augustinus in suis contra Pelagianos operibus haereticam illorum doctrinam esse ex eo probat, quod omnes orbis Ecclesiae subscripsissent iudicio aduersus eam lato a Synodis Carthaginensibus, ac summis Pontificibus Innocentio et Zocimo.

Regula secunda: »doctrina, quam vniuersa Christi Ecclesia perpetuo amplexata est, ex diuina traditione venit, tametsi nulla eius in Scripturis mentio fiat«. Vna enim quum sit Ecclesia, diuersi licet saeculis distincta, quam quouis saeculo admisit doctrina vere diuina est, quamvis in Scripturis non legatur. Nam vt Lyrinensis scribit (11): »in ipsa item catholica Ecclesia magnopere curandum est, vt id tepeamus, quod vbique, quod semper, quod ab omnibus creditum est«.

Regula tertia: »praxis quam Deus solus instituit potest, ex traditione apostolica oritur, si ab vniuersa seruetur Ecclesia«. Augustinus quidem, vt ostendat praxim baptizandi infantes diuino-apostolicae auctoritatis esse, inquit (12): »consuetudo matris Ecclesiae in baptizandis paruulis nequaquam spernenda est, neque vilo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi apostolica esset traditio«.

Regula quarta: »praxis item quae in vniuersa Ecclesia quouis saeculo obrinuit, quaeque in Conciliis non fuit instituta, etiamsi eius sit generis, vt ab Ecclesia institui poterit, non nisi ex apost. Tom. I. F

(10) Lib. i. aduer. haer. cap. 2. (11) In commonit. cap. 2. (12) Lib. x. de Gen. cap. 23

»tolica auctoritate accepit. Ita Augustinus scribens (13): »quod
»vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper reten-
»tum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime credi-
»tur. Quam iuxta regulam, si consuetudinis alicuius in Ecclesia
obseruatae originem non possumus ad aliquod Concilium, vel sum-
mum Pontificem referre, ex apostolica illam auctoritate descendisse
vere iudicamus: vt de minoribus ordinibus Canus argumentatur (14).

CAPVT VII.

Quanam sit Ecclesiae catholicae in Theologia auctoritas.

Ex vnanimi Ecclesiae per orbem dispersae sensu fir-
mum ducitur argumentum ad Theologiae dogmata
comprobanda.

Ecclesiae nomen origine graecum est, quod latine idem prorsus so-
nat ac euocatio, vel conuocatio; nempe in vnum aliquem coetum. Hoc
autem discrimen Synagoga interest et Ecclesiam, quod antiquus
ille populus ex aequo et Ecclesia, et Synagoga nuncupatus est; plebs
vero christiana nunquam Synagoga fuerit appellata. Hoc vero ex
eo prouenire Scriptores ecclesiastici obseruarunt, quod Synagoga, quae
congregatio etiam dicitur, hominum perinde ac animantium sit; con-
gregari enim pecora solent; sed Ecclesia, quae conuocatio audit, spi-
ritualium solum, siue credentium collectionem complectitur: non enim
conuocari nisi homines solent; cuius quidem discriminis Augustinus
primus habetur auctor (1).

Non vna tamen est huius nominis acceptio. Minus quandoque
proprie pro loco sumitur, in quem Dei cultores conueniunt; secundum
illud Paulli 1. ad Corinth. xi. v. 22. »numquid domos non habetis ad
»manducandum et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Prop-
rie vero accipitur pro ipso fidelium coetu, vt in Psal. cvi. v. 32. »Ex-
»ultet eum in Ecclesia plebs. Licet generaliter vox illa quandoque
vsurpata sit pro quacumque concione, siue fidelium, siue infidelium,
siue plorum, siue implorum.

Ec

(13) Lib. iv. de Bapt. contra Do-
nat. cap. 24.

(14) Lib. iii. cap. 4.
(1) In Epist. ad Rom.

Ecclesiae huius proprie dictae triplex praetera fertur significatio:
amplissima vna, quae et Sanctos in Coelo regnantes, et eos qui Dei
iustitiae in purgatorio satisfaciunt, et eos qui in terris militant, com-
prehendit: alia minus ampla amplectens fidelium coetum, vnam eam-
demque fidem, siue ante, siue post Christi ortum profitentium: ter-
tia demum hominum societatem designat, qui Christi Baptismate con-
signati sunt; de hac sermo nobis erit, quaeque apte definitur: »coe-
»tus hominum vnius eiusdemque christianae fidei professione, co-
»rumdemque Sacramentorum communione, sub vno legitimo ac vi-
»sibili capite Romano Pontifice, congregatus. Ex qua definitione
perspicue colligitur nullam esse cum hoc mystico Christi corpore soci-
etatem et coniunctionem haereticis primum, et infidelibus, qui Chri-
sti fidem non profitentur; deinde cathecumenis, qui nondum facti
sunt Baptismi participes; et excommunicatis, qui per Ecclesiam a
Sacramentorum participatione semoti sunt; ac tandem schismaticis,
qui licet fidem intra Ecclesiam profiteantur, et Sacramenta percipiant,
visibili tamen Ecclesiae capiti subesse nequeunt. Sed de Ecclesiae
membris alia suo loco sublicentur, quae a nobis nec possunt, nec
debent praeteriri. Illud hic addendum: Ecclesiam, quae in Scripturis
tamquam *uile*, atque *Christi corpus* describitur, non oues tantum,
sed et Pastores, nedum membra, sed et caput in se habere: scilicet
Ecclesiam integraat et fideles, qui Christo per Baptismum nomen
dedere, et ipsi Ecclesiae Pastores, nempe Episcopi, in quibus Eccle-
siae auctoritas potissimum residet.

Hanc vero catholicae Ecclesiae auctoritatem, atque vnanimem
sensem firma argumenta suppeditare ad fidei morumque dogmata com-
probanda, quod supra statutum est, his momentis demonstratur. Pri-
mum: Ecclesiae catholicae, seu per orbem dispersae vnanimis sensus
infallibilis prorsus est: ergo quod ex illo sumitur argumentum firmum
euadat necessum est. Probatur antecedens primo: Ecclesiae fidem
deficere non posse illud probat, quod Ecclesia Christi sponsa est per
fidem, eique sponsata in sempiternum, vt Oseae ii. v. 19. dicitur; at
fides Ecclesiae vnanimis illius sensus est: ergo. Secundo: Ecclesia er-
rare in credendo non potest, nisi posse errare Christum eius caput
dicere quis audeat: quum enim ab eo moueatur, et regatur, velut
corpus a suo capite, vt loquitur Paullus ad Ephes. v. illius error in
Christum referendus foret; at hoc adserere horrendum esset atque
blasphemum: ergo et adserere Ecclesiam vnioersam non esse infalli-

F 2

bi-

»tolica auctoritate accepit. Ita Augustinus scribens (13): »quod
»vniuersa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper reten-
»tum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime credi-
»tur. Quam iuxta regulam, si consuetudinis alicuius in Ecclesia
obseruatae originem non possumus ad aliquod Concilium, vel sum-
mum Pontificem referre, ex apostolica illam auctoritate descendisse
vere iudicamus: vt de minoribus ordinibus Canus argumentatur (14).

CAPVT VII.

Quanam sit Ecclesiae catholicae in Theologia auctoritas.

Ex vnanimi Ecclesiae per orbem dispersae sensu fir-
mum ducitur argumentum ad Theologiae dogmata
comprobanda.

Ecclesiae nomen origine graecum est, quod latine idem prorsus so-
nat ac euocatio, vel conuocatio; nempe in vnum aliquem coetum. Hoc
autem discrimen Synagogam interest et Ecclesiam, quod antiquus
ille populus ex aequo et Ecclesia, et Synagoga nuncupatus est; plebs
vero christiana nunquam Synagoga fuerit appellata. Hoc vero ex
eo prouenire Scriptores ecclesiastici obseruarunt, quod Synagoga, quae
congregatio etiam dicitur, hominum perinde ac animantium sit; con-
gregari enim pecora solent; sed Ecclesia, quae conuocatio audit, spi-
ritualium solum, siue credentium collectionem complectitur: non enim
conuocari nisi homines solent; cuius quidem discriminis Augustinus
primus habetur auctor (1).

Non vna tamen est huius nominis acceptio. Minus quandoque
proprie pro loco sumitur, in quem Dei cultores conueniunt; secundum
illud Paulli 1. ad Corinth. xi. v. 22. »numquid domos non habetis ad
»manducandum et bibendum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Prop-
rie vero accipitur pro ipso fidelium coetu, vt in Psal. cvi. v. 32. »Ex-
»ultet eum in Ecclesia plebs. Licet generaliter vox illa quandoque
vsurpata sit pro quacunque concione, siue fidelium, siue infidelium,
siue plorum, siue implorum.

Ec

(13) Lib. iv. de Bapt. contra Do-
nat. cap. 24.

(14) Lib. iii. cap. 4.
(1) In Epist. ad Rom.

Ecclesiae huius proprie dictae triplex praetera fertur significatio:
amplissima vna, quae et Sanctos in Coelo regnantes, et eos qui Dei
iustitiae in purgatorio satisfaciunt, et eos qui in terris militant, com-
prehendit: alia minus ampla amplectens fidelium coetum, vnam eam-
demque fidem, siue ante, siue post Christi ortum profitentium: ter-
tia demum hominum societatem designat, qui Christi Baptismate con-
signati sunt; de hac sermo nobis erit, quaeque apte definitur: »coe-
»tus hominum vnius eiusdemque christianae fidei professione, co-
»rumdemque Sacramentorum communione, sub vno legitimo ac vi-
»sibili capite Romano Pontifice, congregatus. Ex qua definitione
perspicue colligitur nullam esse cum hoc mystico Christi corpore soci-
etatem et coniunctionem haereticis primum, et infidelibus, qui Chri-
sti fidem non profitentur; deinde catechumenis, qui nondum facti
sunt Baptismi participes; et excommunicatis, qui per Ecclesiam a
Sacramentorum participatione semoti sunt; ac tandem schismaticis,
qui licet fidem intra Ecclesiam profiteantur, et Sacramenta percipiant,
visibili tamen Ecclesiae capiti subesse nequeunt. Sed de Ecclesiae
membris alia suo loco sublicentur, quae a nobis nec possunt, nec
debent praeteriri. Illud hic addendum: Ecclesiam, quae in Scripturis
tamquam *uile*, atque *Christi corpus* describitur, non oues tantum,
sed et Pastores, nedum membra, sed et caput in se habere: scilicet
Ecclesiam integraat et fideles, qui Christo per Baptismum nomen
dedere, et ipsi Ecclesiae Pastores, nempe Episcopi, in quibus Eccle-
siae auctoritas potissimum residet.

Hanc vero catholicae Ecclesiae auctoritatem, atque vnanimem
sensem firma argumenta suppeditare ad fidei morumque dogmata com-
probanda, quod supra statutum est, his momentis demonstratur. Pri-
mum: Ecclesiae catholicae, seu per orbem dispersae vnanimis sensus
infallibilis prorsus est: ergo quod ex illo sumitur argumentum firmum
euadat necessum est. Probatur antecedens primo: Ecclesiae fidem
deficere non posse illud probat, quod Ecclesia Christi sponsa est per
fidem, eique sponsata in sempiternum, vt Oseae ii. v. 19. dicitur; at
fides Ecclesiae vnanimis illius sensus est: ergo. Secundo: Ecclesia er-
rare in credendo non potest, nisi posse errare Christum eius caput
dicere quis audeat: quum enim ab eo moueatur, et regatur, velut
corpus a suo capite, vt loquitur Paullus ad Ephes. v. illius error in
Christum referendus foret; at hoc adserere horrendum esset atque
blasphemum: ergo et adserere Ecclesiam vnioersam non esse infalli-

F 2

bi-

bilem. Sicut et alia Scripturarum loca huc collineantia, videnda apud Cantum (2).

Secundum argumentum: vniuersis omnium orbis Ecclesiarum consensus in vnum aliquod dogma infallibilis est: ergo et Ecclesiae catholicae sensus infallibilis sit oportet; ex eoque deductum argumentum firmum omnino. Probatur antecedens: consensus ille infallibilis est, cui oppositum dogma haeresis arguitur: atqui dogma vniuersi Ecclesiarum consensus oppositum haeresis declaratum fuit: nam Saturnini, et Basilidis errores, Valentini, Cerdonis, et Marcionis mendacia solo Ecclesiarum consensu damnata fuisse Eusebius testis est (3). Eundem Ecclesiarum consensum opponunt Irenaeus Florino haeretico, Hieronymus Vigilantio, Cyprianus his qui Nouatiano fauebant. Atque per hunc consensum confirmatas Synodos in Prouinciis habitas aduersus haereses insurgentes Eusebius ipse memorat (4). Accedit: non minus infallibilem consensum hunc esse, quam sit consensus omnium Ecclesiae Pastorum in Conciliis generalibus congregatorum: ut enim Episcopi in Conciliis adunati errare non possunt, quod vniuersam repraesentent Ecclesiam, nec errare poterit Ecclesia vniuersa ex particularibus Ecclesiis constituta.

COROLLARIUM.

Est insuper Ecclesia societas visibilis seu sensibus patens: indefectibilis quoque penes partem etiam externam et visibilem. Ecclesiae visibilitas vel ex eius definitione superius data colligitur, quae quum visibile caput, et visibilem fidei professionem, Sacramentorumque participationem supponat, et corporis visibilis rationem habeat necesse est. Tum etiam colligitur ex his, quae de infallibili eius consensu nuper dicebamus: siue enim Ecclesia catholica pro fidelium concione accipiatur, siue pro Ecclesiis particularibus, siue earum Pastoribus, iisdem quibus euincitur infallibilem esse argumentis, euincitur et esse visibilem. His addi possit Scripturam sacram de Ecclesia, tanquam de visibili societate loqui. Sic Marthaei cap. xviii. v. 17. »dic »Ecclesiae. Si autem Ecclesiam non audierit«, cer. vt alia praetermittam. Indefectibilitas vero ex Christi promissis supra memoratis constat. Quibus affine est illud Paulii i. ad Timotheum cap. vi. vv. 13. et 14. »praecipio tibi... vt serues mandatum sine macula, irre- »prehensibile vsque in aduentum Domini nostri Iesu Christi«.

CA-

(2) Lib. iv. cap. 4. (3) Lib. iv. cap. 7. (4) Eodem lib. x. cap. 16.

CAPVT VIII.

Haeticorum argumentis aduersus Ecclesiae catholicae auctoritatem fit satis.

Locum hunc, quem Ecclesiae per orbem diffusae auctoritas constituit, imbecilliores heterodoxi existimant, quam vt ductis inde argumentis Theologica dogmata valeant confirmari. Ac Montanus quidem primus creditur fuisse, qui suis discipulis suaserit nullam Ecclesiae reuerentiam exhibendam esse, vt scribit Eusebius (1). Nestorium postea ausum esse adfirmare vniuersam Ecclesiam in errorem a Doctoribus ignaris, quos sequitur, duci Lyrensis testatur (2). Iconomachi, vt ex Synodo VII. generali habetur (3), Ecclesiam errasse in cultu et veneratione Imaginum sanctarum adseruere. Donatistas quoque et Rogatianos auctoritatem Ecclesiae factis contempsisse Augustinus testis est locupletissimus (4). Et vt ad Nouatores veniamus, Wiclefium secutus Lutherus, huicque adhaerens Caluinus, Ecclesiam in multis errasse, eiusque propterea auctoritatem imbecillam fractamque esse, passim in suis scriptis mentis sunt, pestilentissimum hoc doctrinae depositum Lutheranis et Caluinianis suis relinquentes.

Illorum autem praecipua argumenta sunt huiusmodi. Primum: Ecclesia Christi errare in fide et religione potest; at hoc ipso eius consensus, etsi vniuersis, firmum argumentum praestare non poterit pro Theologiae dogmatibus comprobandis: ergo. Probatur maior propositio: Ecclesia antiqua errauit in Aarone, aliisque ex plebe virulum confattem adorans: ergo et Ecclesia Christi obnoxia est similiter errori. Secundum: Ecclesiam temporibus Isaiae et Ieremiae errasse in cultu vnus veri Dei clarissima eorumdem Prophetarum testimonia demonstrant. Videlicet illud Isaiae i. v. 3. »cognouit bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui: Israel autem me non »cognouit«. Illud etiam Ieremiae cap. ii. vv. 26. et 27. »confusi sunt »domus Israel, ipsi et Reges eorum, Principes, et Sacerdotes, et »Prophetae eorum dicentes ligno: pater meus es tu; et lapidi: tu »me genuisti«. Igitur et Christi Ecclesia poterit similiter errare, quum vna eademque Ecclesia sit. Tertium: licet Synagoga maxima a Deo promissa acceperit, errauit in damnando Christum: ergo et Eccle-

sia

(1) Lib. v. cap. 16.

(2) In lib. de proph. nouitur.

(3) Act. vi. (4) In Epist. ad

Vincent. 48. aliis etiam in locis.

sia errare poterit, quamuis a Christo plurima acceperit promissa.

Quartum: Apostoli omnes Christi fidem passionis Dominicae tempore amisisse constat ex cap. Marthaei xxvi. vbi dicitur: »omnes vos »scandalum patiemini in me in ista nocte: percutiam pastorem, et »dispergentur oves gregis«. Cui consonant textus Lucae xxiv. et Marci xvi. Constat deinde ex Augustino scribente (5): »omnes discipuli »desperauerunt quod ipse esset Christus: a Latrone Apostoli victi »sunt, qui tunc credidit quando ipsi defecerunt»: ergo et Episcopi omnes Ecclesiarum particularium, qui Apostolis succedunt, fidem amittere possunt.

Quintum: singulae Ecclesiae non habent erroris immunitatem: peruiulgatum enim est Alexandrinam, Antiochenam, Constantinopolitanam Ecclesias errasse; quod et aliis particularibus accidit saepius; ergo nec vniuersalis Ecclesia ex illis coalescens illam habet immunitatem. Sextum: siue Ecclesia pro concione fidelium sumatur, siue pro Pastoribus vel Episcopis, nullum ex eius auctoritate firmum sumi argumentum potest: quemadmodum enim impossibile videtur fidelium omnium sensum in fidei quaestione requirere; videtur vel maxima possibile Pastorum sensum a Christi fide posse esse alienum: nullo igitur pacto ex Ecclesiae sensu et auctoritate sumtum argumentum firmum in Theologia erit.

Ad primum quidem non vna tantum responsione fit satis. Ac principio falsum esse dicimus Ecclesiam vniuersam in vitulo adorando errasse: nam nec Moses, nec Iosue, qui populum regebant, nec ceteri omnes qui in castris erant fideles in communem plebis idololatricam inciderunt: quum ex Scripturis sciamus ad Mosi vocem illi adhaesisse filios Levi, qui certe, et pro Domino steterunt, et sceleris ab aliis admissi socii non fuerunt. Accedit, Aaronem tunc temporis Sacerdotem non esse, nec proinde Ecclesiam repraesentare; quod nos vniuersae adsertum volumus, Pastores nempe Ecclesiam repraesentantes errare in fide et moribus omnes simul non posse. Secundum vero solum iam pridem ab Augustino reperimus his verbis: »plerumque (6) »sermo diuinus impias turbas Ecclesiae sic redarguit, tanquam omnes »tales sint, et nullus bonus omnino remanserit. Inde quippe admo- »nemur in suo quodam numero eos dici omnes, id est, omnes filii »gehennae. Isti ergo, vel imperito, vel fallaciter agentes colligunt de »Scripturis talia, quae vel in malos bonis vsque in finem permixtos, »vel

(5) In Psalm. lxxviii.

(6) In lib. de vnit. Eccl. cap. 12.

»vel de vastatione prioris populi Iudaeorum dicta reperiuntur; et volunt »ea detorquere in Ecclesiam Dei, vt tanquam defecisse ac perisse de »toto orbe videatur«. Itaque ex Augustino oracula Prophetarum, licet vniuersum populum reprehendant, in malos tantum inuehantur, quibus si boni comparentur fere nullos esse apparet; quinimo non reprehensiones, sed praedictiones acstemandae sunt; quibus populus iudaicus, qualis post Messiae aduentum erat futurus describitur. Ad tertium dissoluendum hoc ex multis Synagogam inter et Ecclesiam discrimen adsignare sufficet: Dei promissa Synagogae facta temporaria fuisse; quae vero a Christo Ecclesiae factae fuerunt promissiones, absolutae fuerunt atque perpetuae.

Ad quartum sic respondetur: omnes Apostolos fidem perdidisse pugnat primum cum Scriptura, quae Marthaei cap. vltimo haec habet: »discipuli abierunt in Galilaeam, in montem vbi constituerat »illis Iesus; et videntes eum adorauerunt: quidam autem dubitauerunt«. Quod si id tantum contenderet argumentatio, Apostolos scilicet in fidei professione defecisse, aut in fide vniuersa, quae per dilectionem operatur; in illam forsitan nos sententiam adduceremus; sed eos velle omnes a rectis fidei semitis aberrasse, non solum illis, sed Christo et Ecclesiae grauissimam iniuriam inferit. Hac doctrina Augustinum interpretati sumus. In quinto soluendo fatemur libenter singulas Ecclesias, ex hominibus scilicet constitutas, errare posse in negotio fidei; ac re ipsa errasse Alexandrinam, ceterasque de quibus argumentum. Hinc totam Ecclesiam errori esse obnoxiam, ex quo homines singuli possint errare, fateri opus esset, nisi diuinae procuratoris ratio haberetur; atqui Christi Domini verbo Ecclesiae infallibilitas firmata est; licet singula, quae mysticum hoc corpus constituunt errore infici possint, singularesque Ecclesiae quandoque errauerint. Ad sextum dicendum: duplex esse veritatum genus, quae ab Ecclesia creduntur. Aliae siquidem ad omnes spectant, vt Deum hominem assumissem, ac pro hominibus mortem optissem, Aliae, quarum notitia ad maiores, et sapientes spectat, vt Epistolam Pauli ad Hebraeos esse canonicam, aliaque id genus. In his ergo quae sunt prioris generis, communis fidelium sensus inquirendus est; non sic tamen vt seorsim rogentur singuli, quod molestum esset ac ridiculum, sed eorum tantum fidem, quae sese statim prodit, consideranda. In his vero quae ad doctos et maiores attinent, horum vnicuique sensus explorandus est; qui absdubio infallibilis erit, ex his quae hucusque di-

diccbamus; quaeque sequentibus libris addenda erunt, ut Ecclesiae Pastorum auctoritatem plenius vindicemus.

APPENDIX.

Quod si Ecclesia audienda est, quae illa vera? Multae sunt enim christiani nominis sectae, quae sibi hanc arrogant dignitatem: vera tamen esse non potest, nisi vna tantum, quae verae Ecclesiae characteres seu notas habeat. Has tamen, nobiliores saltim, nobis exhibuere Synodi Constantinopolitanae Patres, quum Ecclesiam *vnam, sanctam, catholicam, et apostolicam* dixerunt. Non enim ignoramus senario numero Augustinum Ecclesiae notas recensuisse (7): duas Hieronymum (8): tres Vincentium Lyrinensem (9): decem Michaellem Medianam (10); alios etiam plures adnumerasse. Ad primam ergo ex his quae Patres CP. recensuere notam venientes, Ecclesia *vna* dicitur propter vnionem et consensum omnium qui in Ecclesia sunt, cum Ecclesiae capite. Quam vnionem atque consensum expressit Paulus ad Ephesios *iv.* scribens: »solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Vnum corpus, et vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestrae. Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptisma «.

Perfecta enim vnitas et consensus, cuiusmodi in bonis sanctisque reperitur, omnia haec requirit; vnum corpus, vno eodemque spiritu viuificatum actumque; vnam vocationis spem seu gloriam speratam; vnum etiam Dominum, vnumque Regem, ne monstruosa illa sit; vnam fidem, qua Dei populus constituitur, seu diuino cultui dicatur; vnum postremo baptisma, in quo ceterorum Sacramentorum inest communicatio; quo videlicet Christi membra sic colligata in vnum Christi corpus, quod est Ecclesia, coire valeant. Sed non in omnibus Ecclesiae membris vnitas haec aequae perfecta est; in quibusdam enim valde imperfecta reperitur. Sunt huiusmodi ea membra, in quibus spiritus viuificans non est, seu fidem in ea non influit; vt haeretici occulti quandiu ab Ecclesia non sunt exclusi sufficit namque vnum Baptisma, atque vna eademque Sacramentorum communio, vt in Ecclesia esse dicantur; proindeque summum Ecclesiae Pontificem, ceterosque Praesules ac Ministros potestatem et iurisdictionem per haeresim occultam interioremque amittere, non modo

(7) Cont. Epist. fundam.

(9) In Comment.

(8) Adv. Luciferianos.

(10) Lib. ii. de recta fide.

do non certum, sed nec probabile quidem esse, plures lique nobilissimi Theologi censent.

Dicitur Ecclesia *sancta*, et intuitu doctrinae quam profitetur, et legum quibus regitur, et cultus diuini, cui addicta est, et sanctitatis Christi capitis, ad quam vocatur, vt ait Paulus ad Ephesios *i.* »elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, et immaculati in conspectu eius«. Hanc tamen internam sanctitatem Ecclesia certo habet in paruulis, et adultis nunc primum per Baptismum regeneratis; habet et in aliis pluribus: sed non in omnibus, quum in illa sint boni et mali, praedestinati et reprobi; quidquid reclamant Wiclefus, Donatistae, Lutherani, et Caluinistae, quorum errores ex parabolis euangelicis de area, in qua cum tritico paleae sunt; de conuiuio, in quo inuentus est aliquis non habens vestem nuptialem; et de decem Virginitibus, quarum quinque erant fatuae; de repta tandem, ne omnes numeremus, in quo pisces mali cum bonis permixti erant, Theologi nostri oppugnare solent. Hinc non nisi ineptissime Ecclesiam quis ea ratione diceret ortum conclusum, fontem signatum, sanctam, pulchram, perfectam, sine macula, et ruga, quod in illa nullus sit praescitus, nullus infirmus. Neque sanctitati Ecclesiae efficiunt malorum christianorum vitia; quae particularia sunt, et ab Ecclesia ipsa improbantur, corriguntur, damnantur.

Dicitur etiam *catholica*, quod non vni loco affixa sit, sed per orbem diffusa, vt in hoc etiam a coetibus haeticorum differat, quemadmodum Augustinus animaduertit (11). Quo certe Davidis oraculum impletum agnoscimus. »Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae«. Psal. *ii.* v. 8. Tum etiam, quod non vno tantum saeculo, sed per omnia saecula ab eius exordio eadem semper extiterit, aeternum deinceps permansura; quum Christus eius auctor ipsi se adfuturum promississet. Demum, quod illius fides communis sit, et vniuersalis doctrina.

Dicitur postremo *apostolica*, quoniam in Apostolis initium habuit, qui fidem et doctrinam vniuersae creaturae tradiderunt, et a quibus legitima Episcoporum successio propagata est. Consulatur Tertullianus, qui hoc argumentum dilucide persequitur (12). Iam vero Ecclesiam vnam, sanctam, catholicam, et apostolicam eam tantum esse, quae Romanum Pontificem vt caput visibile habet, ex dictis consequitur. Principio enim ea sola vnum corpus est, vno eodemque

Tom. I.

G

spi-

(11) Lib. de vera relig. cap. 7. (12) Lib. de praescript.

spiritu rectum; vnam eandemque fidem amplectitur; vnum Dominum reueretur; vnum Baptisma profiteretur. Deinde in sola illa vera et incorrupta Christi doctrina permanet; quum sectae omnes in plurimis errent. Rursus: sola Christi Ecclesia omnium locorum est, omniumque temporum. Denique haec sola successionem legitimam Episcoporum ab Apostolis habet; quum seclarum mentiti Episcopi, non ab Apostolis, sed a turbulentis et ambitiosis hominibus, qui suis affectibus seruientes turbas et sectas excitant, originem trahant.

CAPVT IX.

De Conciliorum, potissimum generalium, grauissima auctoritate.

Concilia generalia legitima infallibilis sunt auctoritatis: vnde ex illis ductum pro fide et moribus argumentum firmum certumque est.

Concilium latine, graece Synodus, hebraice Synedrion, Episcoporum coetum significat in locum vnum coeuntium, vt caussas eas definiant, quae ad Ecclesiae fidem aut mores pertinent. Quamquam enim singuli Episcopi singulas Ecclesiae partes regant; quandoquidem Episcopatus vnus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur, vt Cyprianus loquitur (1); tamen, quum opus est, in vnum locum conueniunt, et Concilium agunt, vt religioni prouideant. Errant igitur in media luce quotquot Synodi vel Concilii nomine, non Episcoporum ac Sacerdotum modo, sed et laicorum conuentum intelligunt: quare Lutherum morari nolumus, qui a Leone X. damnatus ad generale Concilium appellauit; sed noui generis Concilium, et omnibus retro saeculis inauditum, vbi de fidei quaestionibus non Episcopi et Sacerdotes indicarent, sed rhetores et laicorum turba, qui non via et ratione, sed verbis et clamoribus praeculerent: vt et Bucerus, qui in Ecclesiae Synodum cogi non debere nisi Dei filios commentus est. Quam huiusmodi hominum insaniam valide refellit Canus (2).

Concilia autem Episcoporum, quae veri nominis Concilia sunt, si ex vniuersis Ecclesiae Episcopis coalescunt, *Oecumenica*, seu *Generalia* vocantur; si vero ex vna Natione, *Nationalia*; si ex vna tantum

(1) In lib. de vnit. Eccl.

(2) Lib. v. cap. 2.

tum Prouincia, *Provincialia*; si demum ex presbiteris vnus dioeceseos, *Episcopalia*, seu *Dioecesana*. Et haec est quadrimembris Conciliorum diuisio apud Theologos, et Iuris Pontificii peritos vulgata. Nam si quod aliud Concilii genus a Romanis Pontificibus ex Episcopis diuersarum dioecesium, quos in vrbe Roma inueniri contingit, et ex Romanis presbiteris, aliisque ecclesiasticis viris celebratum ex Ecclesiae monumentis constat, mixtum illud ex provinciali, et dioecesano erit, vt probe sapientissimus Pontifex Benedictus XIV. animaduertit (3). A christiani nominis ortu nouemdecim generalia Concilia numerantur in Ecclesia catholica celebrata; quorum octo priora orientalia, reliqua occidentalia agnoscuntur. Inter nationalia celebrata fuere Carthaginensia, et Tolctana, de quibus non attinet multa dicere: sermonem enim praecipuum institutum de oecumenicis, seu generalibus, quae certam faciunt fidem catholicorum dogmatum, mox vt constat rite illa ac legitime fuisse celebrata.

Ad legitimam vero Conciliorum generalium celebrationem recte facta praecipua requiritur conuocatio, ab iis scilicet, ad quos iure spectat. Hoc autem ius ad solam Ecclesiam, prout animarum pastores complectitur, pertinere Imperatores ipsi confessi sunt; vt ex Valentiniani responso ad Episcopos constat apud Sozomenum (4); suadetque natura ipsa rerum, quae in Conciliis aguntur: videlicet fidei ac morum decreta condere, et disciplinae capita praescribere. Quod enim priora octo Concilia ab Imperatoribus christianis conuocata sint, siue illud Episcoporum consilio factum sit aut petitione, ius certe non arguit. Ex Pastoribus autem Romano Pontifici, tanquam Ecclesiae capiti ac Primati, generalium Conciliorum conuocandorum auctoritas singulari priuilegio concessa est, vt loquitur Pelagius II. Ea quidem Romani Pontifices omnia generalia Concilia conuocauerunt, quae post octauum celebrata sunt, quantum ex ecclesiastica historia coniecere licet. Exciipiendi sunt casus nonnulli, in quibus alteri quam Romano Pontifici, ius conuocandi generalia Concilia competit, quos Iueninus (5), aliique recensent.

Sed praeter conuocationem, vt rite Concilia celebrentur, necesse est Patres collationibus, et disputationibus re diligenter tractata, liberrime, et ex intimo animi sensu sententiam dicere, veluti Iudices diuina ordinatione constituti. Neque enim dormientibus, et os-

G 2

(1) In Op. de Syn.dioeces. lib.1.cap.1

(4) Hist. lib. vi. cap. 7.

(5) Dissert. iv. de locis Theolog. art. 1. conclus. 7.

Quando det
facit Pont.
quando e det
iur Pont.

citantibus Patribus Spiritum sanctum adistere credendum est. Requiritur tandem, ut ab eo Concilia praesideantur, ad quem iure spectat, Romano nempe Pontifice, quem per se, vel per suos Legatos omnibus fere Conciliis praefuisse facili negotio demonstrari posset. Quod si quandoque Imperatores legitimae Synodo praefuerunt, quoad locum tantum materialem, et pro ordine ac pace conciliandis praefuisse, non vero quoad suffragium, et directionem, abunde ex Ecclesiae monumentis liquet.

Verum haec ex instituto persequi nostrum non est, qui breues esse consulo volumus. Habentur fise dilucidata in eorum scriptis, qui huius loci auctoritatem vindicarunt. Nobis haec praenotasse sat fuerit, ut probandum adgrediamur generalia Concilia, hoc pacto celebrata, infallibili gaudere auctoritate in fidei ac morum rebus definiendis; atque ex illis sumta argumenta, si firma omnino ac certa esse, quod est praecipuum controversiae caput.

Probaturo vero his momentis. Primum: quae Concilium generale definit Spiritus sancti auctoritate definit; at sic definiens errare in fide et moribus non potest: ergo eius auctoritas infallibilis est, cert. Probaturo propositio maior: Concilium ab Apostolis celebratum, cuius Scriptura meminit Act. xv. Spiritus sancti auctoritate definiuit; imo edita ab eo definitio Spiritui sancto tribuitur. » Visum est, inquit, » Spiritui sancto et nobis «: atqui idem ferendum est iudicium de Conciliis, quae in Ecclesia celebrantur, ac de priore illo coetu, reliquorum, qui post illum habiti sunt, regula atque norma: ergo.

Secundum momentum: quum duo vel tres auctoritate Christi in locum vnum congregantur, ab ipsoque veritatis cognitionem exposulant, eorum Deus preces benigne audit; dicente ipso Domino, Matth. xviii. » vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum «: potiori ergo iure talem veritatis notitiam largitur Episcopis in Concilio generali adunatis. Etenim adducta ex Marthaeo verba de Conciliis exponunt Synodus Chalcedonensis (6), Coelestinus Papa (7), alique.

Tertium momentum: Ecclesiam non posse errare in fidei et morum iudiciis multis supra ostendimus; sed Concilium generale vniuersam repraesentat Ecclesiam: ergo. Minoris propositionis veritas constat ex his quae Augustinus docet (8); ex his etiam, quae Marti-

(6) In Epist. ad Leonem Roman. Pontificem.

(7) In Epist. ad Concil. Ephes. I.

(8) Lib. 1. de Bapt. cap. 18.

tinus V. ad calcem Concilii Constantiensis apponi iussit: nempe, ut ii, qui in haeresis suspensionem venerint, interrogentur, » an non credant Concilium generale vniuersam Ecclesiam repraesentare «.

Quartum momentum: traditione edocemur priorum saeculorum Concilia haereticos eos declarasse, ac anathemate confodisse, qui Conciliorum definitionibus subscribere noluerunt: tum iussisse fidelibus, ut id ex animo crederent, quod in Concilio fuerat definitum; haud dubitantes editas ab illis definitiones Spiritus sancti definitiones esse; in quarum defensionem exilia ac mortem ipsam plurimi passi sunt; quas tandem posteriora Concilia ad examen numquam reuocauerunt in his quae fidei ac morum esse viderentur; at hoc probat antiqua Ecclesiae Concilia in ea fuisse sententia, quod infallibili auctoritate donata illa erant: ergo id ex traditione euincitur.

Quintum momentum: si Conciliorum generalium auctoritas non esset infallibilis, redirent haereses omnes ab ipsis Conciliis damnatae: populus praeterea fidelis Conciliorum definitionibus acquiescens in errorem saepe duceretur, erraretque cum errante Concilio: neque vlla denum certa tutaque esset via, qua in fidei et morum controversiis dogma catholicum exploraremus; sed haec absurda sunt, quae nulli in mentem subire poterunt, nisi vel insanus ille sit vel haereticus: Concilia ergo generalia infallibili gaudent auctoritate; ex eisque ducta argumenta pro fide ac moribus firma omnino ac certa sunt.

Sunt et alia pro Conciliorum eorundem infallibilitate amplius firmanda, in morum illorum doctrina praesertim, qui ad salutem necessarii sunt. Et primo quidem: Paulus ad Ephesios iv. scribit, dedisse Deum Pastores, et Doctores ad consummationem sanctorum, ut non circumferamur omni vento doctrinae; sed si Concilii Patres in moribus eiusmodi errarent, non docerent ad sanctorum consummationem: ergo. Deinde: si Ecclesiae Pastores in Concilium vocati, vitae morumque praecepta sinistre interpretarentur, qui eos a via iusta aberrantes sequeretur, erroris huius Christum praecipuum haberet auctorem, cuius est illud: » qui vos audit, me audit «: at hoc dicere impium atque blasphemum est: non ergo errant in huiusmodi morum doctrina Conciliorum Patres.

Nec tamen sic sentiendum est de moribus, qui ad priuatos homines, vel Ecclesias referuntur. In his enim errare per ignorantiam Concilium potest; non in iudicio tantum rerum gestarum, sed in ipsis quoque priuatis praeceptis et legibus: pendet siquidem huius-

modi iudicium ab incertis hominum testimoniis; atque opinionem tantummodo sequitur, quam et fallere saepe contingit et falli, ut loquitur Innocentius III (9).

SCHOLION.

Certam ne vero Conciliorum generalium legitimorum decreta omnia christianae doctrinae fidem faciunt? Multa heic prudentia Theologus eget; quum nec ex loco sua natura firmo, ut iam pridem monuimus, firma semper argumenta eruantur; nec omnes Conciliorum definitiones certae sint: sed Patres, etiam quum adserunt se quidquam firmiter profiteri et credere, nihil omnino desinant, quod fideles sequi teneantur; ut ex Conciliis oecumenicis Lateranensi IV. et Viennensi Canus colligit (10). Quod ex Tridentino etiam colligere potuisset. Quid ergo? isat ne erit, ut Conciliorum decreta firma esse credantur in diuino officio ab vniuersa Ecclesia celebrari? minime gentium. Neque enim historiae, quibus Martyrum, et Confessorum gesta narrantur, etsi a Conciliis approbatas sint, fidei decreta sunt: sicut nec Opuscula Doctorum ecclesiasticorum, quae probata sunt a Synodo Gelasii Papae (11); nec si quicquam in Iuris canonici volumine continetur. Qui enim haec fidei dogmata esse credat haud erit Theologus nominandus.

Quae quum ita sint, facile intelligitur nulli, vel certe exiguo locum hunc vsui Theologo futurum esse, nisi aliquae viae, aut notae sint, quibus omnino certa Conciliorum de fide ac moribus decreta internoscantur. Sunt autem istae: Conciliorum decreta ad fidem pertinere, si contrarium adserentes haeretici iudicentur. Quum insuper in hanc formam Synodus sententiam fert: si quis hoc, aut illud affirmauerit, vel negauerit, anathema sit. Quum etiam in eos, qui Concilii sanctionibus aduersantur, excommunicationis sententia fertur ipso iure cum anathemate: si quidquam praeterea, aut expresse et proprie a fidelibus omnibus seu fidei catholicae dogma firmiter credendum, aut reiiciendum, seu Evangelio doctrinaeque catholicae contrarium; non ex opinione quae verbo videtur exprimi solet, sed certo et firmo decreto pronuntietur. Quae enim in Concilio decretis, vel rei explicandae gratia inducuntur, vel ut obiectionibus responsa adhibeantur, vel obiter et praeter praecipuum institutum, non sunt in fidei decretis habenda, nec firma ex eis argumenta a Theologo peti poterunt.

CA-

(9) In cap. A nobis. (10) Lib. v. cap. 1. (11) Dist. xv. cap. Sancta Romana.

CAPVT X.

Argumenta soluit, quibus haeretici Conciliorum auctoritatem labefactare conantur.

Nullum prorsus esse Concilium, quod diuinam, proindeque infallibilem auctoritatem habeat, Lutherus docuit (1), contendens nullum esse, quantumcumque oecumenicum seu generale supponatur, quod non possit errare; quem errorem Caluinus amplexus est (2); vterque in eum prolapsus, quod vidisset impia sua dogmata a Conciliis fuisse damnata, atque denique damanda pertimesceret in Concilio, quod Tridentum Paulus III. conuocarat. Argumenta vero, quae illi, et ipsorum asseclae oblicere solent, sunt huiusmodi.

Primum ex Scripturis depromptum sic proponi valet: quod Episcopi in Conciliis adunati falli non possint ex aliquo pacto proficiscatur necessum est: atqui non legitur in Scripturis pactum eiusmodi: quod enim legitur Malachiae II. nempe: »pactum meum (ait Dominus) cum Levi«, ceter. quodque ad nouae Legis Sacerdotes extendi videtur, irritum factum fuisse propter peccata scandalum Dominus ipse testatur: ergo privilegio infallibilitatis non gaudent Patres in Conciliis congregati. Cui quidem argumento robur accedit ex illo Hieremiae cap. v. »Sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus? et tenentes legem, meam nescierunt me, et Pastores praecurati sunt in me«. Ex illo etiam Isaiae I. »Speculatores eius caeci omnes, neque quidquam nouerunt; omnes canes muti, nec valent latrare«. Deinde: Conciliorum infallibilis auctoritas illo testimonio Matthaei xxviii. probari solet: »ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum«; at hoc testimonium aequè probat Synodorum prouincialium iudicia certa esse: ergo.

Secundum ex Patribus desumptum ita se habet: coetus illi infallibilem non habent auctoritatem, quorum non est felix exitus: qui non possunt in controuersis fidei laudari; quique non raro a posterioribus emendantur: atqui Concilia generalia ea sunt, ut nullius se vidisse felicem exitum Gregorius Naziancenus scribat (3); ut non audeat Augustinus Nicaenum I. laudare aduersus Maximinum (4); ut tandem priora Concilia plenaria a posterioribus emenda-

(1) In lib. de Concil.

(3) In Epist. ad Procop.

(2) Lib. iv. Instit. cap. 9.

(4) Lib. iiii.

dari ipse Augustinus dicat (5): infallibilem ergo auctoritatem non habent.

Tertium ex Conciliis ipsis petitur sic vrgent: plurima sunt generalia Concilia, quae in fide et moribus errarunt. Illud primo, cuius meminere Ioannes cap. viii. et Marcus cap. xiv. definiens Christum non esse Messiam in lege promissum: Tyrium deinde et Hierosolymitanum, in quibus M. Athanasius, cuius erat cum fide coniunctissima caussa, damnatus fuit: Antiochenum, in quo idem Athanasius loco motus, et a sede deiectus est: Syriense, in quo noua fidelum formula condita fuit: Ariminense, cuius etsi faustissima initia, lamentabilis tamen exitus legitur: expuncta siquidem ex Symbolo voce *inuenimus* in vniuersum orbem Arianismus inuectus est, vt conuenitur Hieronymus (6): Ephesinum II. Eurychetem absolvens, et Flavianum catholicum damnans: Chalcedonense, in quo absoluti Theodoretus Cyri, et Ibas Edessae Episcopi, quos postea Synodus V. oecumenica damnauit: Constantinopolitanum III. Honorii Papae Epistolas tanquam haereticas damnans, et Honorium ipsum anathemate feriens: Francofordiense, decretum de honoris imaginibus in Concilio Nicaeno II. latum reiciens: ergo nec infallibilem illa auctoritatem habent, nec firmam ex eis argumentum duci valet.

Quartum ex personis, quae concilium integrant, hauriunt: constat Concilium, inquit, ex Episcopis, quorum maior pars mundum diligit, eiusque elementa in operando sequitur; aut saltem, quos nemo scit, an iusti vel iniusti sint: at hoc ipso infallibilia illa esse non possunt; quum illis Spiritus sanctus non adsit: ergo.

In immensum abiret labor noster si singula Nouatorum argumenta producere vellemus, vt nostratum multi faciunt, quos adire poterit, qui pleniore exoptet huius rei notitiam (7). Nos ad ea quae ex haereticorum sententia nobis obieciamus, soluenda gradum facere cogimur. Et ad primum ex Scripturis petitur dicimus: non ex illo pacto Conciliorum infallibilitatem colligi, sed ex Christi promissis Ecclesiae suae factis, quae saepius memorauimus. Iam pacta illa vetera alla a nostris erant, vt pote temporaria, vt lex et sacerdotium. Quod autem ex Ieremia et Isala fuit additum, non pro omnibus, sed pro aliquibus Pastoribus dictum; iuxta vsitam Scripturarum phrasim, Augustinus obseruat, vt supra dicebamus (8). Vel si de omnibus

(5) Lib. xi. de Bapt. cap. 5.

(6) In dial. aduers. Luciferianos.

(7) Can. lib. v. cap. 1. Iuuenin. Dis. xv.

de locis art. 4. (8) In lib. de unit. Eccl. c. 1.

bus accipiendum sit, non prout in Conciliis congregati sunt, vel collectiue sumtis, vt nostri loqui amant, sed scorsim et distributiue consideratis. Sic enim non est eis promissa infallibilitas. Sed nec innititur praecipue hoc priuilegium Ecclesiae promissum testimonio Matthaei loco vltimo adiecto: in illo quippe nihil de Conciliis Ecclesiae Christus videtur praefinire, sed commendare vnitatis consensionem, vt quidam Theologi censent: intellecto tamen loco illo de Conciliis propter illorum auctoritatem, quos in probationibus laudauimus, dicendum; quod vt Concilia Christum in medio habeant, in Christi nomine, et auctoritate cogi debent, vniuersamque Ecclesiam repraesentare: quod solis Conciliis generalibus competit.

Ad secundum dicendum: nullum ex Patrum traditione haereticorum errori accedere praesidium: Nazianzenus siquidem loquitur de Conciliis sub Constantio Imperatore habitis, quorum plura non erant generalia; et in generalibus suffragiorum libertas defuit. Augustinus autem argumentabatur ex suppositione Maximini contendentis Concilium I. Nicaenum non fuisse legitimum; contra vero legitimum fuisse Ariminense. Quum vero de Conciliis plenatis loquitur, sunt qui Augustinum de Conciliis nationalibus intelligendum velint. Quod si de generalibus ille vere locutus fuit, posteriora Concilia solere prius emendare tantum voluit in rebus facti, et ad disciplinam pertinentibus; non in his quae ad fidem et ad mores spectant: addit enim emendationem huiusmodi fieri, dum experimento aperitur, quod erat clausum. Quod sane in fidei ac morum quaestionibus locum non habet.

Ad tertium ex variis Conciliorum factis compactum singulatim respondendum est, breuiter tamen. Errauit Iudaeorum Concilium, eo tempore habitum, quo Synagoga infallibilis non erat: quum iam iam Christus aduenisset. Quid ergo inde aduersus Ecclesiae Concilia, quorum est infallibilitas perpetua? Nisi addamus, Concilium eiusmodi generale non fuisse; quum ad illud non fuerint vocati Sacerdotes extra Ierusalem degentes. Errarunt deinde Tyrium, Ierosolymitanum, Antiochenum, et Syriense; sed particularia erant Concilia, et ex haereticis maxime conflata. Ephesinum vero II. et Ariminense errarunt, quod per vim et fraudem omnia in illis gesta sunt: in primo scilicet, Dioscorus praesidentiam extorserat a Theodosio Iuniore; prohibuit postea ne Flavianus sententiam ferret: Patres a militibus, qui Basilicam occupauerant, vim passos fuisse in Synodo Chalcedonensi adseruerunt. In secundo vi et fraude Episcopi coacti ex Symbolo de-

leuerunt vocem *in iura*; communicaueruntque cum Arianis, ac toti Ecclesiae scandalo fuerunt. Sed eos nihil tunc definisse fidei contrarium contendunt Theologi non ignobiles; atque oeconomiae tantum causa ac pacis studio a voce *consubstantialis* temperasse: hocque Patrum silentium in causa fuisse vt orbis ingemuerit, et se Ariam esse miratus fuerit: non re quidem, sed specie solum.

Quod autem attinet ad Concilia Chalcedonense, et Constantinopolitanum II. in nullo illa errasse constat. Damnauit siquidem V. Synodus Theodori scripta, non personam: eius contra personam, non scripta Synodus Chalcedonensis absoluerat. At VI. Synodus generalis, Constantinopolitana III. Honorium damnasse sunt qui negant, repentes illius Concilii acta interpolata fuisse, ac Theodori loco nomen Honorii insertum: aliis placuit Synodum Honorii Epistolae damnasse, quin tamen in eo errore agnoscant; non enim illas damnauit, quod haeresim Monothelitarum continerent; sed quod illius incremento fauissent, vsum vnus aut dupliscis in Christo voluntatis prohibendo. Plures opinantur errasse Concilium in re facti humani, non in re iuris, in cuius vnice definitione infallibile est. Nonnulli tandem iudicant Concilium merito Honorii Epistolae damnasse, quia haeresim Monothelitarum in sensu obuiuo continebant. Vnaquolibet ex his responsionibus soluitur argumentum ex huius Concilii facto deproptum. Quod autem de Synodo Francofordiensi additur, sic dilui potest: relictum quidem illa decretum Nicaeni Concilii, errauitque; at generalis non erat, quam Orientis Episcopi non fuerint ad illam vocati: fuit vero generale Nicaenum II. ex Orientis et Occidentis Episcopis coalescens. Errauit tamen Francofordiensis Synodus errore facti tantum; existimans Concilium Nicaenum definisse eundem cultum sacris Imaginibus esse exhibendum, ac augustissimae Trinitati.

Ad quartum dicendum: quod licet in Conciliis quae ex Episcopis mundi dilectoribus, iniquis proinde, constant, non sit Spiritus sanctus, quantum ad gratiam gratum facientem, quae sane necessaria non est, vt Pastores veritatem doceant, veraque Sacramenta conficiant; est tamen in illis, quantum ad gratias gratis datas, quae et his conceduntur, qui peccato mortali subiacent. Neque id sine fundamento adseritur: Episcopi enim Christi nomine et auctoritate in Conciliis adunantur: vnde pro illis promissiones a Christo factae sunt. Corpori praeterea Ecclesiae necessarium est vt Episcopi veritatem doceant, quam prius agnouerunt; atque ad Christi prouidentiam at-

ti-

tinet illis adunatis auxilia, quibus id assequantur, confert.

APPENDIX.

Subnectunt hic Theologi quaestiones duas. Prima: an Synodi provinciales, et nationales, et dioecesanae diuina gaudeant auctoritate; sintque proinde in fide et moribus infallibiles? Secunda: an Concilia oecumenica Romani Pontificis confirmatione egeant, vt adsertam infallibilitatem habeant? Priorem illorum sententia resoluiimus, qui eiusmodi Synodis diuinam auctoritatem, atque infallibilitatem denegant: non enim illae Ecclesiam vniuersam repraesentant, quae sola infallibilis est; sed repraesentant Ecclesias particulares, quae et errare possunt, et errarunt saepissime: vnde firmum pro fide et moribus argumentum: ex eis non potest erui: eruitur tamen non leue, vt Lucius Papa III. iudicauit decernens (9), anathematis vinculo eos vere enodari, quos vel Romana Ecclesia, vel singuli per suas dioeceses Episcopi cum Concilio Sacerdotum, vel si oportuerit, vicinorum Episcoporum haereticos iudicauerint.

Posterioris quaestionis resolutio ex varia vocabuli *Confirmatio* intelligentia pendet. Primo enim significare videtur, robur et auctoritatem impertiri: deinde ratum habere, ac declarare quod requisitae conditiones fuerint obseruatae. Itaque Romani Pontificis confirmationem non ita accipiendam ac intelligendam esse, vt totum robur generalis Concilii a Romano Pontifice sit, indubitate rei loco ab omnibus habendum est. Nam Synodum oecumenicam in Spiritu sancto legitime congregatam, et vniuersalem Ecclesiam repraesentantem, auctoritatem a Christo immediate habere, dogma catholicum est, superius demonstratum. Quoniam vero conditiones quaedam ad Synodum generalem necessario concurrunt, quas proximo capite memorabamus, necesse est aliquam in Ecclesia auctoritatem esse, cuius sit iudicare ac declarare quod sane seruatae illae in Synodi celebratione fuerint. Ex qua insuper declaratione consequitur christianorum omnium obligatio acquiescendi eius de fide ac moribus decretis. Id porro praestare Romanum Pontificem, quem Synodi oecumenici decreta promulgat, atque eorum executionem imperat, vel solum sacrarum Scripturarum exemplar commostrar, quae auctoritatem a Deo immediate habent, et tamen ad Ecclesiam spectat declarare quae canonicae et diuinae sunt: vnde illud Augustini dictum: »Euangelio

H 2

»NON

(9) In cap. ad abolendum, de haeret.

»non crederem, nisi me Ecclesiae moueret auctoritas«. Sed et com-
monstrant plurima Ecclesiasticae historiae momenta, quae Natalis
Alexander in hanc rem congescit (10).

CAPVT XI.

*De auctoritate Romanae sedis, quae in Primatu supra ceteras
orbis Ecclesias posita potissimum est.*

Romanus Pontifex habet iure diuino Primatum iuris-
dictionis in vniuersa Ecclesia.

*hic non
loqui nua*

De iure

successionis

Deo potius

de iure

Primatus

videlicet

66.

Sacrum hunc Primatum, quem Christus in Ecclesia perpetuo má-
nere voluit ad vnitatem conseruandam, Romanae Ecclesiae Antisti-
ti creditur fuisse ex Primatu Petri demonstrare nostri Theologi con-
nantur hac ratione: ille habet iure diuino Primatum iurisdictionis in
Ecclesia, qui legitimus est Petri successor; qui enim Petro succedit
eandem, quam Petrus habuit in Ecclesia, auctoritatem habeat neces-
se est; sed Pontifex Romanus Petri successor est: ergo Primatum iu-
risdictionis iure diuino habet in Ecclesia. Petrum autem iure diuino
Primatum habuisse in Ecclesia docent Scripturae: dicitur enim Mat-
thaei xvi. quod postquam Christus suos discipulos interrogasset: »quem
dicunt homines esse Filium hominis«: respondissetque Petrus: »Tu
es Christus Filius Dei viui«; reuerens Iesus dixit: »et ego dico ti-
bi, quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam
meam«. Quum vero idem omnino sit iuxta metaphoram domus
fundamentum, quod seruata analogia corporis caput; manifeste col-
ligitur Petrum, vt Ecclesiae caput, ita et fundamentum esse. Idem
eruitur ex cap. xxi. Ioannis.

Nostro tamen iudicio haud sat foret ostendisse Petrum inter Apos-
tolos Primatum ex Christi instituto habuisse, vt inde demonstratio-
ne ostensum sit Romanum Pontificem eundem habere in Ecclesia Pri-
matum. Quippe non omnis a Petro fundata Ecclesia hunc habuit
Primatum: alioquin Antiochena, aliaque orbis Ecclesiae, quas consti-
tuit, et ad tempus saltem rexit, Primatum sibi vendicarent. Ea propter
alia nos via Romanae sedis auctoritatem tuebimur.

Et primo quidem demonstratur Romani Pontificis Primatus ex Conci-
liis.

(10) Dissert. xv. in hist. Eccl. saecul. 15. et 16. §. 5.

liis. Nicaeni I. canon vi. ita se habet: »Ecclesia Romana semper ha-
»buit Primatum«. Sed verba haec in canonem irrepsisse, nec genuin-
esse eruditi existimant. Hinc eo Concilio praetermisso ad alia gradum
facimus. Concilii Constantinopolitani I. canon xx. »Constantinopoli-
tanae ciuitatis Episcopum, inquit, habere oportere Primatum honorem
»post Romanum Episcopum«. Quo sane decreto Romanam Ecclesiam
omnium Ecclesiarum primam esse declaratum est; ac priuilegium,
quo antiquitus fruebatur, sartum rectumque seruatum. Concilium
etiam Chalcedonense Primatum Romanae sedis, et agnouit, et omi-
bus notum fecit his verbis a sancto Thoma relatis (1): »veneramur
»secundum Scripturas, et canonum definitiones sanctissimum Romae
Episcopum primum esse, et maximum Episcoporum«. Concilium quo-
que Aquileiense Romanum Primatum agnouit ad Imperatores Gratia-
num, Valentinianum, et Theodosium scribens, ac »Romanam Eccle-
»siam totius orbis caput« dicens. Et Concilium Constantiense Ro-
mani Pontificis Primatum firmat, sententias ei contradicentes dam-
nans: illam quidem Ioannis Wiclefii: »non est de necessitate salutis
»credere Romanam Ecclesiam esse supremam inter alias Ecclesias«. Hanc vero Ioannis Hus: »Romanus Pontifex non est caput Romanae
»Ecclesiae«. Hanc insuper in Concilio Florentino, Graecis consen-
tientibus, legimus definitionem (2): »definimus Apostolicam sedem,
»et Romanum Pontificem successorem esse B. Petri Principis Apos-
»tolorum, et verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesiae caput«;
ergo Ecclesiae Concilia indubitatum fidem faciunt Romani Primatus.

Demonstratur rursus ex Patrum scriptis, seu ex traditione. Ex
Graecis Irenaeus Romanam Ecclesiam maximam, et antiquissimam vo-
cat (3). Athanasius ad Felicem Papam scribens: »ob id vos, inquit,
»praedecessoresque vestros, apostolicos videlicet Praesules; in sum-
»mitatis arce constituit, omniumque Ecclesiarum curam habere prae-
»cepit, vt vobis succurratis«. Gregorius Nazianzenus in carmine de
vita sua sic canit:

»Natura binos haud quidem Soles dedit,

»Dedit ipsa binas attamen mundi faces

»Romas: vetustam scilicet ac nouam:

»Fides vetustae recta erat iam antiquitus,

»Et

(1) In opusc. cont. errores Graec. (2) In decreto vniouis. (3) Lib. iii.

- » Et recta perstat nunc item nexu pio,
 » Quodcumque labens Sol videt deuiciens,
 » Vt vniuersi Praesidem mundi decet.»

Ex Latinis Cyprianus scribit (4): » Petri cathedra Ecclesia principalis
 » est, vnde vnitas sacerdotalis exorta est«. Hieronymus haec habet (5):
 » ego nullum primum nisi Christum sequens, benedictionis tuae, id
 » est, cathedrae Petri communione consocior. Super illam petram ae-
 » dificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum
 » comederit prophanus est«. Augustinus sic loquitur (6): » In Ro-
 » mana Ecclesia semper apostolicae cathedrae viguit Principatus«. Prosper in carmine de ingratia sic cecinit:

- » Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris
 » Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
 » Religione tenet.»

Ergo et ex Patrum scriptis, seu traditione, constat Romanae sedis Primatus.

COROLLARIA.

Ex his autem, quae pro Romani Pontificis Primatu adserendo dicta sunt, colliguntur quaedam, quae maximi faciendae sunt pro sedis apostolicae legitima auctoritate agnoscenda atque ruenda. Primo: Romani Pontificis Primatum semper in omnibus orbis christiani Ecclesiis obtinuisse. Secundo: Romanorum Pontificum decreta magno semper in praetio fuisse habita, quum apud particularium Ecclesiarum Episcopos, tum apud Concilia ipsa. Tertio: illorum decreta locum theologicum esse, ex quo ad fidem stabilendam, et regulandos mores argumenta eruuntur.

Alia etiam ex ipsa Primatus natura, Theologi eliciunt consecraria. Quod spectat maxime ad absolutam Romani Pontificis infallibilitatem suos hinc inde res habet Patronos; quorum momenta sua probabilitate pro vtraque parte gaudere iudicamus. Pro affirmante pugnant Itali, quibus proximioribus saeculis adhaesere, vt plurimum, Hispani nostri. Pro negante vero stant Galli; quos Hispani quidam clarissimi antiquius fuisse secuti; nec desunt hac aetate nostra plures,

(4) Epist. LV. ad Cornelium Papam. (5) Epist. LVII. ad Damas. (6) Epist. XLIII.

res, qui in eam opinionem eant. Ast opinionis limites quum neutra sententia praetergrediatur, caueant Theologi illi, qui pro eis, quum pro aris et focis digladiantur, ne fidei catholicae dogmata cum opinionibus confundant, et ex diuinis humana faciant: quum enim, et qui aiunt Papam infallibilem esse, et qui negant, aequae christiani catholici sint, neque idcirco alterutri vt haeretici damnentur, quaestio haec, quemadmodum et aliae bene multae, inter eas reponenda est, quae, salua catholicae fidei compage, pro et contra a Theologis disputantur: qui tamen vtriusque opinionis momenta nosse cupiat, legat praeter reliquis Dupinum (7), Bossuetium (8), pro parte contradicente: pro asserente vero Bellarminum (9), Canum (10), alios.

CAPVT XII.

Haeticorum errorem erga sedis Apostolicae auctoritatem describit: eorumque argumenta refutat.

Apostolicae sedis non auctoritas modo, et grauitas, sed omnis etiam omnino vis, et facultas semper ab haeticis impugnata est. Ex his Wiclefius, teste Thoma Waldensi (1), dixit profuturum Ecclesiae, » si careret Papa, Capitano, quia tunc descenderet gratia in omnes homines perpendiculariter«. Statuit insuper (2), Papam esse Antichristum; nec esse de necessitate salutis credere Romanam Ecclesiam esse supremam inter alias Ecclesias. Similia protulit Ioannes Hus (3). Post hos Lutherus Papae Primatum aggressus est saepissime (4). Nec tamen sibi constat; sed quandoque Romanum Primatum admittit, humano licet iure (5). Quam eius fuisse mentem testatur ipse (6), et pro ipso Melancthon (7). At postquam a Leone X. damnatus est nullum iam seruauit modum, sed Pontificem passim Antichristum adpellauit. Lutherum securus Zuinglius (8) negat Papam dici posse Ecclesiae caput: quum et impossibile existimat hominem visibilem Ecclesiae, quae inuisibilis est, caput esse. Caluinus praeterea negauit (9) Pri-

(7) Dissert. de antiq. Eccl. discip.

(8) De libert. Eccl. Gallic.

(9) De Romao. Pontif.

(10) Lib. vi. capp. 3. 4. et seqq.

(1) Tom. I. Doct. fil. ant. lib. II. art. 3.

(2) In Adsercionib. n. 15. (3) In Artic.

(4) In Thesib. Lipsiae disputat. Et

in disputatione ipsa cum Ecchio.

(5) In Resolut. Proposit. Lipsiae

disputatarum, num. 15.

(6) In Epist. ad Emserum.

(7) In Epist. de Disput. Lipsica.

(8) In Comment. Epist. ad Colos.

(9) In lib. iv. Institut.

- » Et recta perstat nunc item nexu pio,
 » Quodcumque labens Sol videt deuiciens,
 » Vt vniuersi Praesidem mundi decet.»

Ex Latinis Cyprianus scribit (4): » Petri cathedra Ecclesia principalis est, vnde vnitas sacerdotalis exorta est. Hieronymus haec habet (5): » ego nullum primum nisi Christum sequens, benedictionis tuae, id est, cathedrae Petri communione consocior. Super illam petram aedificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit prophanus est. Augustinus sic loquitur (6): » In Romana Ecclesia semper apostolicae cathedrae viguit Principatus. Prosper in carmine de ingratia sic cecinit:

- » Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris
 » Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
 » Religione tenet.»

Ergo et ex Patrum scriptis, seu traditione, constat Romanae sedis Primatus.

COROLLARIA.

Ex his autem, quae pro Romani Pontificis Primatu adserendo dicta sunt, colliguntur quaedam, quae maximi faciendae sunt pro sedis apostolicae legitima auctoritate agnoscenda atque ruenda. Primo: Romani Pontificis Primatum semper in omnibus orbis christiani Ecclesiis obtinuisse. Secundo: Romanorum Pontificum decreta magno semper in praetio fuisse habita, quum apud particularium Ecclesiarum Episcopos, tum apud Concilia ipsa. Tertio: illorum decreta locum theologicum esse, ex quo ad fidem stabilendam, et regulandos mores argumenta eruuntur.

Alia etiam ex ipsa Primatus natura, Theologi eliciunt consecraria. Quod spectat maxime ad absolutam Romani Pontificis infallibilitatem suos hinc inde res habet Patronos; quorum momenta sua probabilitate pro vtraque parte gaudere iudicamus. Pro affirmante pugnant Itali, quibus proximioribus saeculis adhaesere, vt plurimum, Hispani nostri. Pro negante vero stant Galli; quos Hispani quidam clarissimi antiquius fuisse secuti; nec desunt hac aetate nostra plures,

(4) Epist. LV. ad Cornelium Papam. (5) Epist. LVII. ad Damas. (6) Epist. XLIII.

res, qui in eam opinionem eant. Ast opinionis limites quum neutra sententia praetergrediatur, caueant Theologi illi, qui pro eis, quum pro aris et focis digladiantur, ne fidei catholicae dogmata cum opinionibus confundant, et ex diuinis humana faciant: quum enim, et qui aiunt Papam infallibilem esse, et qui negant, aequae christiani catholici sint, neque idcirco alterutri vt haeretici damnentur, quaestio haec, quemadmodum et aliae bene multae, inter eas reponenda est, quae, salua catholicae fidei compage, pro et contra a Theologis disputantur: qui tamen vtriusque opinionis momenta nosse cupiat, legat praeter reliquis Dupinum (7), Bossuetium (8), pro parte contradicente: pro asserente vero Bellarminum (9), Canum (10), alios.

CAPVT XII.

Haeticorum errorem erga sedis Apostolicae auctoritatem describit: eorumque argumenta refutat.

Apostolicae sedis non auctoritas modo, et grauitas, sed omnis etiam omnino vis, et facultas semper ab haeticis impugnata est. Ex his Wiclefius, teste Thoma Waldensi (1), dixit profuturum Ecclesiae, » si careret Papa, Capitano, quia tunc descenderet gratia in omnes homines perpendiculariter. Statuit insuper (2), Papam esse Antichristum; nec esse de necessitate salutis credere Romanam Ecclesiam esse supremam inter alias Ecclesias. Similia protulit Ioannes Hus (3). Post hos Lutherus Papae Primatum aggressus est saepissime (4). Nec tamen sibi constat; sed quandoque Romanum Primatum admittit, humano licet iure (5). Quam eius fuisse mentem testatur ipse (6), et pro ipso Melancthon (7). At postquam a Leone X. damnatus est nullum iam seruauit modum, sed Pontificem passim Antichristum adpellauit. Lutherum securus Zuinglius (8) negat Papam dici posse Ecclesiae caput: quum et impossibile existimat hominem visibilem Ecclesiae, quae inuisibilis est, caput esse. Caluinus praeterea negauit (9) Pri-

(7) Dissert. de antiq. Eccl. discip.

(8) De libert. Eccl. Gallic.

(9) De Romao. Pontif.

(10) Lib. vi. capp. 3. 4. et seqq.

(1) Tom. I. Doct. fil. ant. lib. II. art. 3.

(2) In Adsercionib. n. 15. (3) In Artic.

(4) In Thesib. Lipsiae disputat. Et

in disputatione ipsa cum Ecchio.

(5) In Resolut. Proposit. Lipsiae

disputatarum, num. 15.

(6) In Epist. ad Emserum.

(7) In Epist. de Disput. Lipsica.

(8) In Comment. Epist. ad Colos.

(9) In lib. iv. Inscitur.

matum, aut ex Christi instituto, aut ex Ecclesiae veteris usu originem sumsisse, eius exordium Nicaenae Synodo tribuens. Eadem docent post Lutherum, et Caluinum sui vtriusque asseclae, qui si quem Romano Pontifici Primum tribuunt, maxime deprimunt, et ad humanas constitutiones referunt: scilicet, vt aeternum, quo in Apostolicam sedem feruntur, odium agnoscas. Omnibus praeiuerant Graeci, qui Photio Constantinopoli sedente schisma aduersus Romanam sedem conserauerant.

Errorem autem hunc multipliciter communire haeretici satagunt. Primo quidem Scripturis: Apostolus, inquit, ad Hebraeos iv. gradus omnes Ecclesiasticae Hierarchiae recensens, vnus Romani Pontificis non meminit. Repetit insuper Ecclesiae vnitatem ab vno Christo, vna fide, vno spiritu; nec vnus capituli visibilis mentionem facit: non ergo Romanus Pontifex Primum iurisdictionis in Ecclesia iure diuino habet.

Secundo arguunt ex Conciliis. Canon vi. Concilii Nicaeni I. sic habet: «antiqua consuetudo seruetur per Aegyptum, Libiam, et Pentapolim vt Alexandrinus Episcopus harum omnium habeat potestatem; quia et vrbs Romae Episcopo parilis mos est: et vt apud Antiochiam, et in vrbe Roma vetusta consuetudo seruetur; vt vel ille Aegypti, vel hic suburbicariarum Ecclesiarum sollicitudinem gerat»; at his verbis, vt Alexandrini Episcopi, sic Romani Pontificis potestas ad quasdam Prouincias coarctatur; alioquin non bene atque instituta comparatio esset in Canone Nicaeno: ergo Romanus Pontifex non habet Primum in tota Ecclesia, sed tantum in Ecclesiis suburbicariis.

Tertio ex Patribus: Cyprianus (10): «neque enim, ait, quisquam nostrum Episcopum se Episcoporum constituit». Gregorius Magnus (11) Ioannem Constantinopolitanum insectatur, quod se Episcopum oecumenicum diceret, addens, nomen illud nomen esse blasphemiae: ergo Romanus Pontifex nullum in Ecclesia Primum habet.

Quarto ex ratione theologica: vel Papa moriente manent in Ecclesia clauis, vel non? Non secundum, alias non possent homines amplius ligari, et solui. Si vero primum; ergo clauis Ecclesiae absdubio datae fuerunt, proindeque omnis potestas: a qua Romanus etiam Pontifex, velut minister accepit. Deinde: fundatur Romanus Primatus non in iure, sed in facto; et quidem in facto quod in Scripturis non narra-

(10) In Epist. ad Quintum.

(11) Lib. iv. Epist. Indic. 13. Epist. 31.

tur, quodque non constituit ius diuinum, sed humanum; neque vim habet communicandi ius huiusmodi, vt doctissimi pontificiorum Theologorum tenent: nam Sorus (12), Cordubensis (13), Caietanus (14), et Bannes (15), contendunt, per accidens tantum coniungi Episcopatum Vrbs et Orbis, non iure diuino; quam Episcopus Romanus non sit successor Petri; sed possit eligi in successorem Episcopus Parisiensis, aut alius quilibet: ergo.

Sed non est difficile eiusmodi cauillationes diluere. Ad primum quod attinet, Paullus sermonem ibi instituit de variis donis ac charismatibus, quibus nascens Ecclesia a Spiritu sancto ornabatur: non de Ecclesiastica Hierarchia. Enumerat enim Prophetas, Euangelistas, dona linguarum, gratias curationum; quae certe ad Hierarchiam non pertinent, quum non sint permanenter in Ecclesia. Abunde praeterea Paullus ibi vnum corpus visibile designans, et vnum visibile caput exprimit. Non enim potest vnum corpus esse, nisi in eo sit vnum caput, quod reliquis praesideat membris. Dici vterius poterit, non omnia in omnibus Scripturae locis aperte exprimi et contineri: atque de summo Ecclesiae capite alibi in Scripturis mentionem fieri.

Ad secundum argumentum primo responderi poterat, Nicaenum canonem a Ruffino non tam translatum, quam interpolatum fuisse. Neque enim in aliorum interpretationibus alia leguntur verba praeter haec: «antiqua consuetudo seruetur per Aegyptum, Libiam, et Pentapolim vt Alexandrinus Episcopus horum omnium habeat potestatem, quia et vrbs Romae parilis mos est». Reliqua addidit homo suspectae fidei; tum quia Romanae Ecclesiae communionem priuatus fuerat per Pontificem Anastasium; tum quod nota sit ex Hieronymo eius in interpolandis Scripturis licentia ac temeritas. Sed vel admissa Ruffini versione, neganda est ducta ex canone consequitio: non enim confert Episcopum Alexandrinum cum Romano secundum omnia Romanae sedis iura; sed prout pluribus Dioecesibus, seu Prouinciis ecclesiasticis praeficitur. Vnde coarctantur canone illo iura tantum Patriarchalia Pontificis Romani, non quae ad Primum spectant. Quae quidem iura nisi apposite Theologi distinguant, in varios incidant nodos necessum erit, quos dissoluere perdifficile sit, nequid amplius dicamus.

Tertium sic soluitur: Cyprianus cum Concilii Carthaginensis Patrum. I.

(12) In iv. Dist. 4.

(13) Lib. iv. q. 1.

(14) De Primatu Papae.

(15) In II. q. 1. art. 1.

tribus loquens, de Romano Pontifice ne quidem cogitauit. Voluit ea loquendi ratione inuere, nulli ex ibi congregatis Episcopis vim illatam fuisse vt rebaptizationem, quae in Synodo decreta erat, probaret, vel improbaret; sed sua quemque libertate vsu fuisse. Haec enim sunt verba, quae in antecessu protulerat: »superest, vt de hac ipsa re singuli quid sentiamus proferamus, neminem iudicantes. . . . »neque enim quisquam nostrum«, et. Magnus autem Gregorius Episcopi vniuersalis nomen in Ioanne fuit insectatus, quod arroganter ille se vniuersae Ecclesiae Episcopum nuncuparet. Quo certe sensu neque Romanus Pontifex vniuersalis Episcopus dici potest: nam reliqui Episcopi veri sunt Ecclesiarum Pastores, non Romani Pontificis vicarii. Poterit vero aliquo sensu vniuersalis dici, salua aliorum Episcoporum iurisdictione, ratione Primatus.

Quantum duplicem exhibet theologicam rationem. Ad primam dicendum: quod defuncto Papa clauis seu iurisdictione in Episcopis manet, seu verius in Ecclesia. Neque enim soli Petro, aut alicui Apostolorum traditae a Christo clauis fuerant, tanquam immediato ecclesiasticae potestatis subiecto, sed vniuersitati Ecclesiae, quam Petrus repraesentabat, vt per ministros suos clauum potestatem exerceret. Quam doctrinam eo libentius amplectimur, quod eam Cl. ex Hispania nostra Theologus Alphonsus Tostatus Episcopus Abulensis fuso calamo tradiderit; eaque argumentum plene soluerit (16). Secunda autem ratio soluitur hac Bellarmini doctrina (17): »successio Romani Pontificis in Pontificatum Petri ex instituto Christi est: ratio autem successionis, qua Romanus Pontifex potius quam Antiochenus, vel aliquis alius succedat, ex facto Petri initium habuit. Successio ergo ipsa ex Christi instituto, et iure diuino est; quia Christus ipse instituit in Petro Pontificatum duraturum vsque ad finem mundi; et proinde quicumque Petro succedit a Christo accepit Pontificatum. At vero quod Episcopus Romanus, qua Episcopus Romanus est, sit Petri successor ex facto Petri ortum habuit, non ex prima Christi institutione. Nam potuisset Petrus nullam sedem particularem sibi vnquam eligere, sicut fecit primis quinque annis; et tunc, moriente Petro, non Episcopus Romanus, neque Antiochenus successisset, sed is quem Ecclesia sibi elegisset: potuisset quoque semper manere Antiochiae, et tunc Antiochenus sine dubio successisset: quia vero Romae sedem fixit et tenuit vsque ad mortem, in-

(16) In cap. xiii. num. qq. 48. et 49. (17) Lib. ii. cap. 1 et 2

»de factum est vt Romanus Pontifex succedat«. Haec Bellarminus.

CAPVT XIII.

Quae sit sanctorum Patrum in Theologia auctoritas.

Vnanimis sanctorum Patrum in aliquod dogma consensus certum Theologo praestat argumentum.

Nobis autem pro SS. Ecclesiae Patrum auctoritate pugnaturis illud principio ponendum est; eos scilicet hoc nomine honestari, qui doctrina et sanctitate floruerunt, ac congrua antiquitate donati sunt. Quas sane doctores quum in Apostolis, eorumque discipulis inueniamus, primarios illos Ecclesiae Patres nuncupamus et agnoscimus. Sed ex Ecclesiae ipsius vsu Patrum nomine pressius accepto eos dumtaxat intelligimus, qui post Apostolorum tempora, eminentis doctrinae sanctitatisque fama celebres, Ecclesiam, qua voce, qua scriptis ad posterum transmissis illustrarunt. Ex his nonnulli speciali honoris praerogatiua prae ceteris Ecclesiae Doctores vocantur publico ipsius Ecclesiae testimonio declarati. Sunt huiusmodi ex Graecis Basilius, Athanasius, Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus; ex Latinis M. Gregorius, Augustinus, Ambrosius, et Hieronymus; quibus additi recentius sunt Thomas Aquinas, ac Bonauentura.

Deinde et illud constituendum est, de SS. Patrum auctoritate trifariam disputari posse. Primo quidem de vnus aut alterius placito: deinde de communi plurium consensu, a quo tamen pauci aliqui resistent: denumque de omnium Patrum vnanimi, concordique sententia. Potest et eorum auctoritas, vel ad philosophicae quaestiones finiendas, vel ad religionis, et Theologiae capita confirmanda adhiberi: atque in posteriore hoc argumento duo etiam apud illos disputationum genera occurrunt: vnum de his rebus, quae catholicae doctrinae dogmata vere censentur: alterum de iis, quae citra fidei periculum a doctis etiam ignorari possunt: quarum omnium exempla Canus profert (18). Quum itaque philosophicae quaestiones non auctoritate, sed ratione finiuntur, exploratum est vnus, vel plurium Patrum auctoritatem certum argumentum non facere, sed tantum valere, quantum eius ratio ponderis praeseferat. Neque enim, vt a La-

mindō Pritanno scite obseruatum est (19), SS. Patres dati Ecclesiae a Deo sunt, philosophiae humanarumque artium, sed fidei et religionis magistri: nec potissimum illi in philosophicis, ceterisque scientiis naturalibus operam posuerunt; sed vel eas a limine salutarunt, vel perfunctorie tantum attigerunt. Quod si aliqui eorum in illis diu multumque versati sunt, vt plurimum, quas prius animo conceperant, opiniones consecantur.

Sed neque ad ea confirmanda, quae doctrinam catholicam exhibent, vnus vel alterius auctoritas sic confert, vt certum ex ea Theologus argumentum hauriat, sed probabile solum: adeo, vt eam despiciere et pro nihilo habere impudentis foret; suscipere et pro certa habere omnino imprudentis. Peruulgatum est enim illud Augustini (20): «solis iis Scripturarum libris, qui canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferri, vt nullam auctorem eorum in scribendo errasse aliquid firmissime crederem: alios autem ita lego, vt quantalibet sanctitate praepollcant, non ideo verum putem, quod ipsi ita censerunt vel scriperunt», ect. Nam et errase illorum non paucos testatum faciunt singulorum opera; eorum etiam, quos in Synodo Romana Gelasius I. probauit, vel recipi ac legi permisit. Fuit enim qui a Christi corpore omnem passionis dolorisque sensum remouerit: alius itidem, qui animarum beatitudinem in saeculi consummationem distulerit: alii, qui in aliis plurimis errauerint. Nec mirandum sane, quod pro humanae naturae conditione a vero deuiauerint in iis, quae obscura maxime erant, nec ab Ecclesia definita, vt Gelasius ipse adnotauit.

Quum vero Patrum plerique in vnam sententiam conspirant, paucis ex aduerso reclamantibus, illorum auctoritas maiorem sententiae illi pondus tribuet, certam tamen non reddet, nec dubitationem omnem ex ea detrahet. Hinc licet Patres communiter doceant dies, quibus Deus mundum condidit, naturales ac veros esse, sua adhuc est probabilitas, et maxima illa quidem, Augustini opinioni, dies illos mystice exponentis. Auctoritatem itaque Patrum dum hic nos propugnamus, vnam illorum consensionem non in omnibus diuinae legis quaestiuiculis, sed in dogmate aliquo, vel in fidei regula defendimus, vt superius constituebamus.

Probatur autem propositio ex Conciliis: Concilium Constantinopolitanum VI. (21) haec habet: «omnino necesse est, non solum se-

(19) De ing. moderat. in rellig. negot. (20) Ad Hieronym. (21) Act. xii.

«cundum sensum sequi SS. Patrum dogmata, sed eisdem vocibus vt cum illis, nihilque penitus innovari». Et rursus: «SS. Patrum dogmata, tanquam legem sanctae Dei suscipiunt Ecclesiae». Synodus praeterea Lateranensis sub Martino V. (22) quae omnes consentientes Ecclesiae Patres respuit, ea catholicam Ecclesiam respuere, et quae credunt, credere dicit. Postremo Tridentina Synodus, statuens ne quis contra vnam Patrum sensum Scripturas exponere audeat (23): «ad coercenda petulantia ingenia, decernit, vt nemo suae prudentiae innixus, in rebus fidei et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit et tener sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu et interpretatione Scripturarum sanctarum; aut etiam contra vnam consensum Patrum ipsam Scripturam interpretari audeat»: ergo ex Conciliis SS. PP. in dogmate aliquo vnanimis sensus Theologo praestat argumentum.

Probatur ex Patribus. Augustinus contra Iulianum disputans, haec habet (24): «hoc probauimus catholicorum auctoritate Sanctorum, ac per hoc non est consequens vt falsum sit. Tales quippe ac tanti viri secundum catholicam fidem hoc verum esse confirmant, vt vestra fragilis et argutula nouitas sola auctoritate conteratur eorum». Vincentius Lyrinensis (25): «necesse est, ait, omnibus catholicis, qui sese Ecclesiae catholicae filios probare student, vt SS. Patrum fidei inhaereant, adglutinentur, immoriantur; prophanas vero nouitates detestentur, horrescant, persequantur. Concilio enim Ephesino placuit nihil aliud posteris credendum decernere, nisi quod sacra sibi consentiens SS. Patrum tenuisset antiquitas»: ergo et ex Patribus ipsis constat omnium consensionem in aliquo dogmate firmum omnino argumentum sufficere.

Accedunt Theologiae rationes. Prima: viri illi sapientia et sanctitate illustres, qui diuersis locis et temporibus vixere, in vnus dogmatis adsertionem consentientes, non aliud sentisse credendi sunt, quam quod ipsa sentiebat et credebat Ecclesia: «quod inueniunt in Ecclesia, inquit Augustinus (26), tenuerunt»: sed hinc sequitur dogma ab omnibus Patribus propositum re ipsa esse doctrinam a Christo, vel Apostolis Ecclesiae traditam: ergo. Secunda: credibile non est, tot tantosque Patres, tempore ac loco adeo dissitos, in vnam can-

(22) Canonibus xi. et xii.

(23) In Communis.

(24) Sess. iv. (24) Lib. ii.

(25) Lib. i. cont. Iulianum.

*Philanus
Ios. Iam
non affis
maise.
f.
C. Iam
ria.
2.
Papian.*

candemque sententiam erga dogma aliquod conuenire potuisse, nisi Spiritu sancto dirigente: ergo quod ex illorum consensu sumitur argumentum firmum sit necesse est. Tertia: si Patres omnes in dogmate aliquo errare possent, simul et in eo amplectendo errare possent reliqui fideles ac Ecclesia vniuersa, quae illos Doctores suscipit ac veneratur; at hoc dicere Christi prouidentiae erga Ecclesiam suam iniurium foret: ergo et infirmum seu fallibilem Patrum consensum dicere.

CAPVT XIV.

Quid de SS. Patrum auctoritate nonnulli Romanae communionis Theologi dixerint. Quid item haeretici. Horum argumenta soluntur.

In SS. Patrum auctoritate tuenda mediam nos, eamque tutissimam, secuti sumus viam. Scilicet auctoritatem, quae iure illis debetur vindicantes, quae Ecclesiae illis non tribuit omnino abiudicauimus. Fere autem catholicae nostrae communionis Theologi, qui Patrum auctoritatem nimium extulerunt, eam cum Prophetarum, et sacrorum Scriptorum auctoritate comparantes. Alii contra adeo angustis eam limitibus circumscripserunt, vt nullam possit dicere. Auctor prioris opinionis vulgo creditur Fridegus Abbas saeculi IX. in quam postea concessit Interpres decreti. Eam tamen nobilissimus Theologus Alphonsus a Castro fides oppugnatque validissime¹ et merito quidem quum Scripturarum Interpretes quoslibet Prophetis diuinisque Scripturis, Symachum Paullo, Dydimum Ioanni Euangelistae aequare non erubuit.

Secunda sententia auctorem habet Caietanum (1). »Si quando, inquit, occurrerit nouus sensus textui consonus, quamuis a torrente Doctorum sacrorum alienus, aequum se praebat lector censorem. Meminerit ius suum vnicuique tribuere: solis sacrae Scripturae auctoribus reseruata est auctoritas haec, vt ideo credamus sic esse quia ipsi scripserunt... Nullus detestetur nouum sacrae Scripturae sensum ex hoc quod dissonat a primis Doctoribus: non enim alligauit Deus expositionem Scripturarum sacrarum praeceptorum Doctorum sensibus, cet. Sane maiores nostros per omnia sequi, et illorum vestigijs, vt pueri per lusum faciunt, inhaerere, nihil esset aliud quam

(1) Initio Comment. in Genesim.

quam nostro nos priuare iudicio, et facultatem inquirendae veritatis amittere, ingeniaque nostra ad turpe otium condemnare. Contra vero in dogmatibus fidei ac morum, quae Patres ex traditione exponunt, singulare priuatumque cuiusque hominis iudicium vniuersi illorum sensui anteponere piaculum erit. Merito igitur Caietani accusationem, lepidissimam quidem, instituit eiusdem sodalitijs summus Theologus Melchior Canus (2).

Quae vero de Patrum auctoritate haeticorum sententia? Haud immeritandum in Arianorum, Pelagianorum, Seuerianorum, aliorum etiam errores recensendo, qui Patrum patrocinio gloriabantur, illorum verba varie detorquentes in suorum errorum confirmationem. Hanc viam licet quandoque Lutherus tenuerit, postea tamen scribere ausus est neminem auctoritate Patrum esse cogendum, quod plurima in eorum scriptis inueniantur errata, saepe secum pugnent, saepius inuicem dissentiant, et Scripturas torqueant (3). Hinc gentile recentioribus sectarijs, praecipue Lutheranis, est SS. Patrum auctoritatem de gradu deicere.

Praecipua illorum argumenta sunt huiusmodi. Primum: Augustinus solius verbi Dei scripti certissimam auctoritatem agnoscit, his verbis (4): »quae autem ab alijs scripta sunt, cum libertate iudicandi legenda, vt approbet quis quod placuerit, quod non placuerit improbet«. Illis etiam verbis, quae superius adduximus (5): »solis illis Scripturarum libris, qui canonici appellantur, hunc timorem honoremque deferre didici«, cet. Id quod S. Thomas Augustini testimonio inuixus his verbis confirmat (6): »auctoritatibus canonicae Scripturae vtitur sacra doctrina ex necessitate argumentando: auctoritatibus autem aliorum Doctorum Ecclesiae probabiliter arguendo«: ergo ex Augustini et Thomae sententia Patrum auctoritas nec infallibilis est, nec certum facit argumentum in Theologiae negotio.

Secundum: vel Patres vt testes aduocantur, qui Ecclesiae fidem, et disciplinam commemorant, vel vt Doctores, qui quod ipsi sentiunt exponunt: vtroque hoc nomine falli illos posse constat: nam in re puri purique, vt aiunt, facti, cuiusmodi est, vt aliquid ex gr. producamus, quae singulis saeculis fides et disciplina in Ecclesia viguerit, errare absdubio possunt. Vt Doctores itidem, quum licet sanc-

ti-

(2) Lib. vii. cap. 1. concl. 1.

(4) Lib. xi. cont. Faustum cap. 1.

(1) In Prologo Articulorum.

(5) Ad Hieron. (6) 1. p. q. 1. art. 8. ad 2.

timonia, et eruditione floruerint, humani nihil ab eis alienum inueniamus.

Tertium: difficile admodum est, ac fere impossibile, omnium Patrum consensum explorare: bene multa enim illorum opera temporum iniuria perierunt; de aliorum authenticitate, post varias criticorum disputationes, adhuc sub iudice lis est, ut frustra Theologo eiusmodi consensus tanquam plane exploratus adhibeatur. Quartum: haereticus non esset qui doctrinam aliquam, nondum ab Ecclesia definitam ac propositam, quam tamen concors Patrum sensus amplectitur, negaret: ergo. Sed nullus esset scribendi finis, si vniuersa Notuatorum figmenta hic proponere in animo esset (7).

Iam quae obiecta sunt dissoluamus. Ac in primo quidem sit sui ipsius interpres Augustinus. Hoc siquidem Scriptores sacros inter et Ecclesiae Patres discrimen statuit: quod cuilibet sacro Scriptori, etsi soli, ex necessitate credendum sit, non tamen singulis Patribus. Haec enim subdit: »in illa sacrarum litterarum eminentia, etiamsi vnus »Propheta, vel Apostolus, aut Euangelista aliquid in suis litteris posuisse declaratur, dubitare non licet, quod verum sit: cuilibet sacro Doctore, si vnus aut alter dicat, non ita credendum est, ut dubitare non liceat, an verum sit. De vnius itaque, aut alterius auctoritate Augustinus locutus est, in loco etiam ad Hieronymum laudato. Sed non ita de communi Patrum consensu, quum eorum, vel in exponendis sacris litteris, vel in vno eodemque dogmate constans, et vnanimis sententia est, ut videre est in his, quae contra Iulianum, tum et de plenarii Concillii pondere scripsit. Nec aliam fuisse S. Thomae mentem, cuique ex sola verborum lectione patebit.

Ad secundum quod attinet, non aliud Dallaeus, cuius est argumentum (8), contendit, quam quod a nobis statutum fuit: nempe in his, quae ad fidem non pertinent, vel si pertinent, alii tamen secus sentiunt, non esse certam Patrum, etiam plurimorum, auctoritatem: at nos vnanimem illorum sensum in dogmate aliquo adserendo tantum vindicamus. Quia ergo si falli omnes in re facti poterunt? nam et hoc Dallaeus urgebat. Factum cum iure connexum illud scimus, videlicet, quid ab Ecclesia in fidei dogmatibus habeatur testari: in quo si errare Patres possent, error eorum in totam, quae eorum vitur testimonio, redundaret Ecclesiam. Sed nolumus

(7) Canus lib. vii. cap. 1. Et Bonaventurae Argonensis de opt. legend. Patrum methode. (8) In lib. de vero Patrum vsu.

hiucusque contentions funem cum Dallaeo ducere. Patrum omnium in fide ac moribus auctoritatem sartam tectamque tantum volumus.

Ad tertium dicendum: consensum vnanimem Patrum non esse mathematice sumendum, adeo ut ne vnus ex Patribus desit, sed moraliter: sic ut fere omnes in tali sententia concordent. Vel iuxta regulam ab Eminentissimo Perronio traditam (9): »tunc vnanimis consensus Patrum cumulare probatus aestimari debet, quum singularum nationum eminentissimi in alicuius rei adserctionem consentiunt: ita ut inter illos nemo, qui semper orthodoxis adhaesit, dissentiat. Quartum sic soluitur: licet doctrina illa, quam vnanimis Patrum consensus tenet esse de fide, non sit tanquam de fide ab Ecclesia proposita, est tamen sub haeresis poena credenda donec fuerit supremo Ecclesiae iudicio definita, et communi populorum fidei exhibitae: adeo ut qui eam negaret, Ecclesiae infallibilitatem, quae res fidei est, impetere praesumeretur: quum Ecclesia et sequatur, et sequendum proponat vnanimem Patrum sensum. Verbo: qui doctrinam nondum ab Ecclesia definitam ac propositam, a Patribus tamen vnanimi consensu traditam, negaret, haereticus illatiue, seu praesumptiue esset, non formaliter, ut schola loquitur.

APPENDIX.

Plurima hic de ordine, methodo, regulis, atque cautionibus in SS. Patrum lectione adhibendis addere, nec inuicendum, nec inutile foret. Nemo enim nescit incuriam legentium praecipuam esse causam modici, ne dicam nullius, in lectione Patrum progressus. Peruoluntur nempe Sanctorum scripta ut in manus veniunt, nullo ordine, nullo delectu, nullis tandem regulis et cautionibus. Nec cura vlla in id impenditur ut innotescat, an Pater Theologum agat, an Philosophum; disciplinae, an Scripturae caput exponat; catechumenos instruat, vel haereticos oppugnet: hoc vel illo saeculo vixerit; aliaque id genus plurima. Hoc tantum in mentem venit: Ecclesiae Pater dixit: sat superque est. Quoniam vero de his luculentissime discessit Bonaventura Argonensis (10): tempore nos et labori parentes, vnice hic ad capitis calcem cautiones quasdam adiectas in gratiam Tyronum volumus. Prima esto: quum in alicuius Patris scriptis legitur sententia, quam Ecclesia reiecit, velut ceterorum Patrum sensui contrariam, refellendus sane est, non Pater, qui eam tenuit, sed

Tom. I. K cr-
(9) In resp. ad maioris Britanniae Reg. (10) De opt. leg. Patrum method.

error in ea expressus, idque debito honore ac reuerentia: quemadmodum fecisse Augustinum erga Cypriani errorem de rebaptizatione, constat (11). Secunda: caueat summopere Theologus ne quemquam Patrum erroris accuset; sed si obscurum aliquid et ambiguum in eius scriptis repererit, cum ex alibi dictis exponere atque excusare sategat (12). Tertia: diligenter observandum Patres, qui ante exortas haereses steterunt, minus forsitan caute quandoque locutos fuisse, quam qui exortis iam haeresibus scripsere (13). Quarta: tum illud: Patres, quum haereses aggredi et expugnare contendunt, in errorem oppositum illi, quem oppugnant, videntur declinare. Quam cautionem se adhibuisse contra Pelagianos disputantem Augustinus animaduertit (14): vt tandem intelligatur quam contumeliose recentiores quidam Augustinum traducant, quasi in suis contra Pelagianos disputationibus modum tuendae veritatis excesserit.

CAPVT XV.

De auctoritate Doctorum scholasticorum, et iuris pontificii peritorum.

Vnanimis scholasticorum consensus in dogmate aliquo magni roboris argumentum suppeditat.

Concordia etiam canonici iuris peritorum sententia in legum Ecclesiasticarum interpretatione.

Quam nos hic scholae doctrinam tuendam suscipiamus, quorumque Theologorum defensionem instituiamus, ex dictis in prima Prodomi parte (1) abunde constat. Non enim pro eorum volumus honore pugnare, qui sola humana ratione, vel grauium, vt loquuntur ipsi, Theologorum sententia inixi vniuersas fidei ac morum controuersias sophisticis ineptisque cauillis absolueri audent: qui nempe, »quum non e »puris Ecclesiae fontibus conclusiones suas deriuent; sed iis neglec-

(11) Lib. vi. de Bapt. cont. Do-
nat. cap. 2.

(12) Facund. Hirmian. Lib. ix. de
tribus capitulis cap. 5.

(13) S. Aug. lib. de dono persen. cap. 20.

(14) Lib. iv. cont. duas Epist. Pe-
lag. cap. 2. Idem de opusculis S. P. cont.
Manich. obseruat Pomerius lib. iii. de
vite contemplat. cap. 31.

(1) Capp. 2. et 3.

»tis turbidis se proluant probabilissimi fluentis... in tam horrida in-
»ciderunt opinionum portenta», vt Contensonius scribit (2). Scholae
nos doctorum auctoritatem vindicamus, qui tribus illis scholasticae
Theologiae muneribus funguntur, idque primo agunt, vt quae in Dei
verbo, seu scripto, seu tradito continentur, per argumentationem natu-
rae consentaneam eliciant ac in lucem proferant. Secundo, vt
christianam doctrinam ab impiorum hominum sophismatibus sartam
tectam seruare curent. Quod qui agere nesciat opportune, apud vul-
gus Theologus esse aliquando poterit, re vera nunquam erit, ait
Canus (3). Tertio, vt ex humanis disciplinis illud sumant, quod ad
catholicae veritatis illustrationem et confirmationem faciat.

Quoniam vero sicut Ecclesiae Patres, ita et scholae Theologi
quandoque circa rem aliquam inter se dissident, aliis quidem adse-
rentibus, repugnantibus aliis, grauitas tunc et ratio illorum pensanda
est vt maior minorue illis exhibeatur fides. Neque enim res rheo-
logicae, praesertim quae ad fidei morumque controuersias spectant,
numero sunt auctorum diiudicandae, sed pondere: quare si paucorum
grauior sit auctoritas, vel solidiora rationum quibus ducuntur mo-
menta, non debet Theologus multitudinem anteponeere, atque pro
comperto habere quod pluribus arridet. Quod si hanc regulam se-
quioris aevi Theologi tenuissent, haud tot, tantaque probabilissimi
monstra, magno disciplinae salutaris dispendio, in morum doctrinam
irrepsissent.

Quid autem si communis, constansque sit in re aliqua graui scho-
lae consensus? Magni roboris argumentum suppeditare prima pro-
positione constituimus, atque his momentis demonstramus. Primo: Con-
»cilium Viennense, »eligendam statim a catholicis opinionem, quae
»dicit, tam paruulis quam adultis conferri in Baptismo confirman-
»tem gratiam et virtutes, tamquam probabiliorem, et doctorum mo-
»demonum Theologiae magis consonam et concordem«. Vnde sic li-
cet argumentari: vnanime recentium Theologorum de re olim apud
veteres controuersa iudicium tantum apud Viennenses Patres ponde-
ris habuit vt illud catholicis eligendum proposuerit: ergo vnanimis
omnium omnino Theologorum de re aliqua graui, nempe de fidei dog-
mate aut morum, consensus magni roboris argumentum suppeditare
potiori iure debet.

Praeterea in qualibet arte vel disciplina, vt habet vulgatum axio-

K 2

ma,

(2) Tom. iii. Dissert. praecamb. cap. 2. (3) Lib. viii. cap. 2.

ma, peritis, maxime dum in vnam conspirant sententiam, fides habenda est; nec nisi imprudenter ab eorum mente ac sententia quispiam discederet. Accedit: quod quum Theologi scholastici saepe in rebus adiaphoris inter se dissentiant, atque in diuersas abeant factiones, vbi in aliqua firmiter adserenda conueniunt omnes, illam ex principiis duci adeo perspicue constat, vt negari prudenter non possit. Rursus: Ecclesia nusquam reiecit scholasticorum omnium in vnum dogma consensum. Postremo: huiusmodi consensus vnanimis plusquam probabile testimonium est, articulum illum, in quem consentiunt omnes, traditum esse, seu per traditionem haberi: vt enim scribit Tertullianus (4): »quod apud multos vnum inuenitur non est erratum, sed traditum«: scholae igitur communis consensus magni ponderis argumenta praestat.

Sunt his affinia, quae in probationem secundae propositionis afferri solent momenta. Haec scilicet: peritis in arte credendum quum sit, non nisi imprudentissime in explicatione legum Ecclesiasticarum iuris pontificii peritis in vnum consentientibus quis fidem negaret. Deinde: illorum vnanimum sensum amplectuntur Ecclesiae iudices et ministri, hoc probante, aut certe non improbante ipsa Ecclesia. Tum illud: alienum a vera coniectura non esse Christum iuris peritis quodammodo adesse in legum Ecclesiasticarum interpretatione, ne omnes errent: quum enim sacri canones Spiritu sancto dirigente ad Ecclesiae vtilitatem sint editi, vt Damasus Papa scribit, consentaneum est Ecclesiam, cui canones illi necessarij sunt, interpretes suos a Deo accepisse earum legum quibus est gubernanda: concors ergo canonici iuris prudentum sententia in legum Ecclesiasticarum interpretatione magni roboris argumentum suppediat.

Nec tamen eadem est iuris pontificii peritorum in Theologiae auctoritas quoad omnia in corpore iuris, sic enim vocant, contenta. In his enim quae fidei sunt Theologus iurisprudentium auctoritate non eget: quin hi potius eorum canonum, qui de fide decernunt, intelligentiam expositionemque debent a Theologo mutuari: principia siquidem, ex quibus fidei definitiones in corpus iuris emanarunt, nempe diuinae Scripturae, et apostolicae traditiones, germana Theologiae principia sunt, illique adeo propria, vt ea scrutare et cognoscere, quaeque his consentanea, vel repugnancia sunt dilucidare ad Theologum ex instituto pertineat. Ideam dictum volumus de morum disciplina, quatenus de ip-

(4) Lib. de praescript.

sus canonibus et principiis, vel Euangelii lex, vel ipsa naturae ratio praescribunt. Cognitio namque Scripturarum proprius ad Theologos, quam ad iuris pontificii peritos spectat: proinde, quae ex verbo Dei scripto canonicum ius colligit, dogmata ad mores pertinentia ordinatius erit ex Theologorum placito intelligere atque interpretari.

CAPVT XVI.

Scholae Theologorum auctoritas, solutis heterodoxorum argumentis amplius firmatur.

Scholasticam Theologiam haeretici, praesertim iuniores, de medio tollere, non vno, sed multis tentarunt modis. Wiclefius omnium primus adfirmare ausus est, Academias, et Theologorum scholas, quarum gymnasia castra carnitica vocabat, Ecclesiae non amplius prodesse, quam prodest malorum auctor diabolus (5). Lutherus deinceps eo impudentiae venit, vt scholae Theologiam nihil aliud esse dixerit, quam ignorantiam veritatis, inanemque fallaciam, quam ad Colossenses II. v. 8. Apostolus declinandam docet (6); Academias proinde Antichristi lupanaribus comparandas esse (7). Caluinus haec audacter nimis scripsit (8): »tota Papatus Theologia immare est chaos et horribilis labyrinthus, quia neglecto Christo sibi insanis et ventosis speculationibus indulget«. Philippus quoque Melancthon (9): Parisiis natam esse dicebat prophanam scholasticam, qua postea admissa, et Euangelium obscuratum est, et extincta fides. Atque vt Witembergensium haereticorum dementiam praetermittamus, qui teste Surio (10), libros scholasticorum feretro imponentes, ac sacras defunctorum vigilias celebrantes, ad mediam urbem detulerunt, et in ignem proiecerunt; Lutherani id ipsum omnes ad vnum sapiunt, scilicet scholae auctoritatem inimice insectari.

Quibus autem id praesent momentis videamus. Primum est: scholae auctoritas, nec sacris litteris, nec Apostolorum institutis, nec Ecclesiae definitionibus innitur: infirma ergo sunt quae ex ea ducuntur argumenta. Secundum: nusquam Dominus scholae Theologiae spiritum veritatis promissit: errare ergo illi vt homines possunt.

Ter-

(5) In art. a Synod. Constant. damn.

(8) In Institut.

(6) In Epist. ad Iacob. Lotanum.

(9) In Apolog. cont. Parisienses.

(7) Lib. II. de abrog. Miss.

(10) In Append. ad Naucleri Chron.

Tertium: nullum reperitur in schola certum dogma, sed omnia partium studio, et praedudicatis opinionibus offunduntur, quas sectantur homines ut plurimum litigiosi, et quasi ad discordiam nati, qui in verba magistri iurantes, non veritatem colere, sed aduersarios, qua clamoribus, qua contumeliis prosternere satagunt: nihil ergo certi ex scholae auctoritate confici potest. Quartum: veteres omnes scholastici Matrimonium absque sacro ministro celebratum verum nouae legis Sacramentum censuerunt; at hanc eorum vnanimem sententiam certam esse tantum abest, ut ne probabilis quidem non paucis videatur; imo improbatam a Concilio Tridentino fuisse existiment: in nullo ergo Ecclesiae auctoritas alicuius ponderis erit. Haec Lutherani obiciunt.

In quibus refellendis non est cur multum immoremur. Ad primum enim quod attinet, ut ut vnanimis scholasticorum sententia non habeat expressum suae firmitatis ac roboris testimonium in verbo Dei scripto, vel tradito, aut in Ecclesiae definitionibus; implicite tamen, atque, ut dicitur, mediate, pro illa faciunt quotquot spiritum veritatis mansurum in Ecclesia, eidemque vsque ad saeculi consummationem adfuturum pollicentur: quum enim Ecclesia fidei ac morum definitiones edere non soleat nisi Theologis in Concilium adscitis, quorum consensu ad decernendum velut manuducitur, si errare hi possent, quorum consilio iudicioque procedit, erraret etiam Ecclesia necessario. Ex quibus argumenti secundi habetur solutio.

In tertio diluendo hoc tantum quaerere ab haereticis iuvat, sintne omnes Theologi, quemadmodum ipsi contendunt, contentiosi et rixarum amatores? Atqui reperire est plurimos, qui his scopulis declinatis, Theologiam congruo decore, grauius, apteque tractarint, et intricatissimas controuersias debita sobrietate definierint. Nacui itaque, si qui in scholae Theologiam inuecti sint, non scholae, sed quorundam sunt scholasticorum vitio tribuendi, ut alibi data opera adnotauimus (11). Sunt praeterea apud scholae Theologos decreta multa firma ac certa, quae nulla vnquam factio in controuersiam vocauit, quaeque magnum habere pondus, nullus vnquam sanae mentis negauerit.

In quarti argumenti solutionem plurima adducit Canus (12), quod eius difficultas longiorem orationem sibi videatur exigere. At nos ex his, quae ipse tradidit plene solum censemus si illud tantum adda-

(11) In A. P. prod. cap. 3. (12) Lib. viii. cap. 15.

damus, quantum videlicet scholae placita inter et decreta intersit discriminis. Ea scholae placita dicimus, quae re nondum satis explorata probabiliter opinando feruntur; decreta autem, quae re iam perspecta veritatem certo iudicio definiunt. Itaque veterum scholasticorum sententia erga Matrimonii ministrum communis eorum opinio ac placitum erat, non tamen certum iudicium vel decretum. Sic enim de hac re disseruerunt ut nihil definire voluisse videantur; quum nec ad illam firmandam, vel sacrae Scripturae testimonia, aut Ecclesiae auctoritatem adhibuerint, neque demonstratione vere theologica euincere curauerint sententiam illam adeo esse cum fide conexam ut ex huius principiis legitime duci posset (13). Decreta nos scholae vnice tuemur, quae certo et constanti Theologorum erga res fidei et morum iudicio feruntur.

CAPVT XVII.

De naturalis rationis pondere et auctoritate in Theologia.

Quae naturalis ratio argumenta Theologo praestat, interdum infirma, firma nonnumquam sunt.

Rationis naturalis nomine non hoc loco intelligimus ipsum rationis lumen a Deo nobis naturaliter inditum, seu ipsam ratiocinandi facultatem, atque verum adhibito ratiocinio cognoscendi; sed medium ad verum adipiscendum, ex principiis vel momentis naturali lumine cognitis vel adquisitis depromptum. In huius autem naturalis rationis vsu extremos duos errores Theologum diligenter cauere oportet (1): quorum alter eorum est, qui rationis humanae vsum a Theologia remouent: quique Theologum pecudem volunt aut saxum omni ratione destitutum, quum de rebus ad suam disciplinam pertinentibus disserit. Alter illorum est, qui in re theologica intemperantius ratione vsi, sacros libros, Apostolorum traditiones, Conciliorum dogmata, iuris pontificii decreta, Sanctorum veterum doctrinam reiciunt, aptioraque Theologo, quum de Deo diuinisque mysteriis disputatio incidit, ea argumenta esse putant, quae ex ratione, quam quae ex auctoritate ducuntur.

A duplici hoc errore quam longe distare debet Theologus; ac

vri-

(1) Videatur Canus ibidem. (1) Can. lib. viii. cap. 1.

utilem sibi naturalis rationis usum agnoscere, moderatus si ille sit et iustus finibus circumscriptus. Quod ut intelligat S. Thomae monitum ob oculos habeat oportet (2), qui inter veritates humanae investigationis obnoxias, ac eas, quae omnem rationis captum superant, id reperit discriminis, quod illae, et si fide teneri debeant, naturae tamen ductu investigari et demonstrari possunt; hae non item: quamquam vtiliter naturalem rationem adhiberi, addit, non ut mysteria fidei suam ex ea hauriant certitudinem; ad hoc siquidem humanae mentis tenuitas non pertingit; sed ut ea amplius illustrentur, rationibus adhibitis, quibus mens facillius exciteretur, et veluti manducatus dummodo absit comprehendendi, vel demonstrandi praesumptio: atque huiusmodi rationes solam habere credantur »suadendi vim, non »cogendi«. Hoc quidem sensu argumenta, quae naturalis ratio Theologo suppeditat, interdum infirma, nonnumquam firma esse dicebamus.

Probatur vero resolutio hoc argumento: tunc naturalis ratio argumentum tantummodo probabile praestabit, quum argumentationes naturae incertae sunt, et ex coniecturis vnicè ductae; sed re vera naturae argumentationes seu conclusiones, quae ex principiis non colliguntur, incertae sunt, et ex coniecturis probabiliter ductae: ergo quae ratio naturalis argumenta Theologo praestat infirma interdum sunt. Sic infirmum plane ac probabile tantum est argumentum illud e naturali ratione petitum, quo Apostolus Petrus reliquos coepiscopos Christi que discipulos a calumnia Iudaeorum vindicare aggressus est Act. II. dicens: »non enim hi ebril sunt, quum sit hora diei tertia«.

Praeterea communia naturalis rationis principia, certa illa quidem et euidencia, tum quae ex illis fluunt rationes, argumentum firmum praestare necessario debent. Principium hoc ex. gr. alteri non feceris, quod tibi non vis fieri, utpote certum, atque ex illo ortae demonstrationes, quibus suadet non esse damnatum proximo inferendum, certum omnino argumentum suppeditant: ergo huiusmodi ratiocinandi viae firmae nonnumquam sunt. Sic firmum est argumentum, quo vsus est Paulus ad Rom. I. ad demonstrandum Deum esse, et cultum ei deberi his verbis: »inuisibilia Dei per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus, et »diuinitas: ita ut sint inexcusabiles«, ceterum illud, quo Dei immensitatem probat, Act. XVII. »quamuis, ait, non longe sit ab vno-
»quo-

(2) In Sum. cont. Gent. lib. I. capp. 2. et 9.

»quoque nostrum; in ipso enim viuimus, et mouemur, et sumus«. Firmum quoque illud, quo vtitur Psalmista ad ostendendam eius prouidentiam, Psalm. XCIII. dicens: »qui plantauit aurem non audiet? »et qui finxit oculum non considerat?«

Quoniam vero nostris hisce temporibus pestilentissimum hominum genus est, qui in ipsa Theologiae principia debachantes nihil credendum blaterant, quod humanae rationis intelligentiam superet, omnemque diuinam reuelationem e medio tollunt; illos strenue confutare Theologus nedum poterit, sed et debebit, ex ipsa qua perperam vturnt ratione. Quod ut pro votis assequatur, praesclarissimorum Scriptorum Opera euoluere plurimum iuuabit, qui congestis e naturali ratione demonstrationibus, hodiernos istos fidei hostes prostrauerunt, et fidei dogmata firmare assequuti sunt.

CAPVT XVIII.

Qualem habeant in Theologia auctoritatem Philosophi, et iuris caesarei periti.

Philosophorum omnium consensus in magno practico est Theologo habendus: velut qui certum exhibet argumentum.

Iuris quoque ciuilis peritia multum Theologo proderit ut probabiliter argumentetur.

Philosophorum auctoritatem firmamus, qui naturae vim et effectus inuestigarunt, morumque ac vitae normam ductu rationis posteris tradiderunt, magna id ex parte consecuti. Hos perpaucos fuisse nouimus, Socrate apud Platonem dicente: »sunt in mysteriis multi »qui gestant ferulam; pauci vero Bachi« (1). Sed paucos illos plurimum Theologo prodesse posse summorum virosum factis, Patrum dictis, et apertissimis rationibus ostendit Canus (2). Nos de certitudine argumenti ex Philosophorum auctoritate desumpti, quam docti etiam in dubium vocare possunt, quaestionem vnicè instituiamus.

Nec vero ab illis opinionibus, quas haec illaue Philosophorum secta, vnus aut alter Philosophorum propugnat, argumentum efficax

Tom. I.

L

su-

(1) In Phaed. (2) Lib. X. cap. 3.

sumi posse existimamus pro Theologiae veritatibus comprobandis, sed probabile tantum ac inefficax, maius minusve pondus habens, quo maior vel minor fuerit illius scholae, vel ipsius Principis auctoritas, quo magis vel minus grauis eorumdem ratio. Nam Philosophi nullius auctoritas plusquam eius ratio valet: quumque vix vllus fuerit, qui non saepe in errorem incidit, non est cur Theologus sic alicui adhaerere in animum inducat suam, vt ab eo ne latum quidem unquam discedere audeat.

Quod si vnum Aristotelem, quem Philosophorum Principem fuisse omnes fere gentes vno ore fatentur, sequi oporteat propter S. Thomae auctoritatem (quae certe in causa fuit, vt lege lata maiores nostri sancitum voluerint) ea id prudentia exequendum erit, qua praeformatum decretum fuisse pro certo habemus. Nam et Aristotelis philosophiam sat superque esse, vt homo in naturalibus disciplinis mediocriter erudiat, norunt illi qui in Philosophi scriptis apprime versati sunt. In ea tamen tradenda multa Aristotelem peccasse, multa etiam verbis obscuris, et ad imponendum compositis tradidisse, ignorare maiores nostri non potuerunt, nisi cum Theologorum vulgo confundendi sint.

Quaecumque tamen sit Aristotelis auctoritas, efficax firmumque argumentum in rebus naturalibus ex omnium Philosophorum sensu quandoque erui, magnoque proinde in practico a Theologo habendum esse, quod erat nobis hoc loco propositum, sic demonstramus: illa proculdubio auctoritas communisque consensus firmum certumque sufficit argumentum, magnoque in practico habenda est, a qua discedere arrogantia esset atque temeritas; vt in reliquis humanis artibus experimur; atqui recedere a communi Philosophorum consensione et auctoritate arrogantia foret et temeritas: ergo firmum ex ea ducitur argumentum, ac maximi facienda est. Probatum propositio minor: discedere ab auctoritate et communi Philosophorum sensu in rerum naturalium cognitione idem profecto esset ac in errorem incidere velle; esset quoque naturae ipsi repugnare; maior enim pars eo deferri solet, quo a natura ducitur; atqui vtrumque temere et arroganter fieret: ergo.

Nec in contrarium faciunt, quae a Lutheranis, post antiquos illos auctoritatis Philosophorum insectatores, quorum meminit Clemens Alexandrinus (3), obliici solent, videlicet: non esse Philosophos aucto-

(3) Apud Melchiorem Can. lib. x. cap. 1.

diendos, neque illorum auctoritatem sequendam, quod Dominus apud Ioannem dixerit, omnes quotquot ante se venissent fures fuisse et latrones, nec audisse eos omnes: quos fures ideo vocatos, aiunt, quod sophistae fallaces fuerint: sophisticen enim quandam esse artem furandi Aristoteles docuit. Praeterea: Paulus scribens (4), Philosophos se sapientes praedicantes stultos factos fuisse, et in sensum reprobum traditos, illorum auctoritatem nullius apud nos momenti esse debere euincit. Postremo: Hieronymus contra Pelagianos disputans (5), nihil Philosophorum sensum et auctoritatem fecit: aduersario enim obliiciendi communem illam Philosophorum sententiam: »qui vnam habet, cum »omnes habere virtutes«, respondit, eam quidem Philosophorum, sed non Apostolorum fuisse sententiam, nec sibi curae esse, »quid »Aristoteles, sed quid Paulus doceat«: sunt eiusdem generis quae obliici solent cetera.

Primum itaque facile sic exponitur: Dominum reprobasse apud Ioannem, non eos, qui missi sunt, sed pseudo-prophetas, vel pseudo-philosophos, quos fures et latrones dicere vere quis poterit. Licet Graeciae Philosophos fures fuisse dictos, quod sapientiam a Mose et Prophetis acceptam, quasi suam iactauerint, Clemens Alexandrinus, nobilis in primis Scriptor, contendit.

Secundi solutio ex his habetur: quos enim Paulus stultos factos Philosophos dicit, eosdem fuisse ostendit, qui gloriolae aucupandae gratia sapientes se dicebant, nec missi fuerant: non vero probatos illos Philosophos, quorum auctoritatem propugnauimus. Ad tertium dicendum: ipsum Hieronymum sententiam Philosophorum in argumento laudatam alibi probasse. Scribit enim (6): »Philosophorum »sententia est, et Apostoli Iacobi, haerere sibi virtutes, vt cui vna »defuerit, huic omnes desint«. Et rursus (7): »virtutes intuem se »sequuntur: ita vt qui vnam habuerit, omnes habeat; et qui vna »caruerit, omnibus careat«. Neque poterat non in hac esse sententia Hieronymus, quae Ecclesiae Patrum sententia est, quorum testimonia collegit S. Thomas (8). Quid ergo? contrarius sibi Hieronymus fuit? Nequaquam. Nohit tantum in dialogo illo se auctoritate Philosophorum erga fidei dogma vrgeri; quam tamen auctoritatem aliis in locis ipse vsurpat, reponit Canus (9).

L 2

His

(4) In Epist. ad Rom. cap. i. v. 22.

(8) I. 1. quaest. 67. art. 1. aliis

(5) Lib. 1. (6) In cap. xvi. Isaiae.

etiam in locis.

(7) In cap. xvi. eiusd. Proph.

(9) Lib. x. cap. 4.

His autem solutis, caesarei iuris peritiam multum Theologo prodesse, quod secunda propositione fuit positum, sequitur demonstrandum: adeo enim coniuncta cum Philosophia legum peritia est ut qui humano iuri sese addixerunt, ac in eo periti agnoscuntur, in Philosophia eruditi pariter habeantur: huius igitur disciplinae utilitatem in Theologia sequens argumentatio euincit: Theologum quandoque incidere in disputationem de iure ac iustitia necessarium est: atqui ineptus ille omnino erit ea negligens, quae a iuris ciuilibus peritis dicta sunt: ergo in plurimis commoda illi iuris peritia esse poterit. Probatum minor propositio: licet Theologus iustum et iniustum internoscere aliunde valeat, quasi in genere; in specie tamen sine aliqua iuris notitia non valebit: ineptus ergo ille omnino erit. Et quidem apertissimis id exemplis demonstrat Canus (10), quibus res in aperto constituitur.

Quod vero argumentum ex iure ciuili deponitur, etsi non omnino certum et exploratum, probabile valde sit, hac argumentatione conficitur: leges fuisse datas Romanis non sine diuino nutu credendum est: imo diuinitus per ora Principum promulgatas fuisse Ioannes VIII. adseruit; et humana iura per Imperatores, et Rectores saeculi Deum humano generi distribuisse Augustinus dixit, at hoc ipso probabilissimum saltem ex illis argumentum ducere Theologus poterit: ergo.

CAPVT XIX.

Quanta sit apud Theologos humanae historiae auctoritas.

Historici graues ac fidedigni probabile argumentum Theologo praestant.

Omnium vero in vnum aliquod factum consensus certum argumentum suppeditat.

Humanae historiae notitiam perutilem esse Theologo, interdum etiam necessariam, ex ipso hominum communi consensu constat. Quamquam autem id verum de prophana quoque historia sit, ea praecipue quae cum religione implicata est; quae si ignoretur facile admo-

(10) Lib. x. cap. 8.

modum circa Scripturarum intelligentiam errabitur; ut quibusdam accidisse Augustinus scribit (1); tamen de religione historia potissimum intelligendum est. Haec vero in duas veluti clases dispartitur in quarum prima ea continentur, quae a Deo ipso, a Filio eius vni-genito, ab huius discipulis, et a populo verae religionis cultore gesta litteris consignata sunt a Prophetis, Apostolis, aliisque viris Spiritu sancto afflatis, iisque collecta libris, qui historici in vtroque Testamento dicuntur; in altera vero ea comprehensa sunt, quae post Christum et Apostolos ad nostra vsque tempora in Ecclesia contingere: nempe Concilia, haereses, Patrum scripta, Pontificum sanctiones, Sanctorum gesta, aliaeque innumera, quae ad Ecclesiae gubernationem et disciplinam, variosque christiani populi mores pertinent; non quidem Dei iussu et afflatu, sed humano studio et diligentia collecta, posterisque transmissa. Quam historiae religionis classem Ecclesiasticam historiam vocamus, ut eam a priore distinguamus, quae sacra et diuina, seu diuinae reuelationis dicitur.

Prioris historiae cognitionem, nempe sacrae et diuinae, esse Theologo summopere necessariam, maximamque habere auctoritatem ad fidem rebus, quae in quaestionem veniunt, faciendam, ex his, quae de auctoritate Scripturarum agentes diximus, constat. Quamquam ea probamus maxime, quae de sacra et diuina historia agens Laminus Pritannus (2) statuit: nimirum, et hic quidpiam iuris nostris ingentis esse: atque duo, vel cum laude, vel saltem sine offensione in quaestionem vocari interdum posse. Primo quidem, jan quaedam in Scripturis narrentur, ceu quae contigerint, an tamquam parabola, et allegoriae? Secundo licere quandoque inquirere quo aliqua tempore acciderint, et facta fuerint. In quibus tamen Pritannus ipse ait: »non scientia tantum, et eruditione, et ingenio opus est, sed etiam »prudencia«.

Ad illam itaque historiae classem, quae Ecclesiastica historia nominatur, accedentes, illud principio statuendum est: nullum quantum grauem et probatum historicum certum adeo esse posse, ut idoneus sit ad firmam in Theologia faciendam fidem: solis enim sacris Scriptoribus id tributum est, ut nihil nisi certum proferrent; et nec falli nec fallere possent; alii vero et falli poterunt, et in errorem alios ducere: vnde nullius auctoritas adeo firma et certa est, ut metaphysicam certitudinem pariat.

Quod

(1) Lib. ii. de doctr. chr. cap. 28. (2) De ingen. moderat. in relig. neg. lib. i. cap. 26

Quod si graues et fidedigni historici rem olim gestam testentur plures, probabile argumentum tunc Theologo praestare prima propositione firmauimus, et hoc momento probamus: nam historicos illos nec falli, nec fallere alios voluisse probabile quum sit, prudenter quis fidem illis praestabit, illorumque auctoritatem suscipiet, dum se, aut rem credibilem vidisse, aut a sapientibus accepisse, qui oculati testes fuerit, adfirmauerint: ergo quod ex illorum narratione eruitur argumentum probabile erit. Hinc patet quam imprudenter ac peruerse, et olim, et hodie, plurimi res credibiles ab historicis grauibus relatas irrideant: quos inter Ioannes Clericus eo procacitatis deuenit, vt miracula Mediolani patrata, quum SS. Martyrum Geruasii et Prorsii corpora detecta sunt, a viris sanctissimis et grauissimis Ambrosio et Augustino memorata, *stratagemmata ecclesiastica* appellare ausus sit, quibus illo aeuo plebeculae fictus fiebat. Quem strenuissime compressit Pritannus (3).

Iam historicos omnes probatos ac graues factum aliquod narrantes certum argumentum praestare Theologo, vt propositione secunda firmauimus, sic demonstrari potest: illud re vera certum firmiter in Theologia argumentum praestat, quod demonstrationem, vt aiunt, moraliter euidentem generat: quamque nemo prudens ac sapiens relicere potest, vel in dubium vocare: eiusmodi est concursus omnium historicorum erga factum aliquod consensio: ergo et firmum certumque ex historicis illud narrantibus sumitur argumentum. Quod enim historicorum consensio vnanimis talem demonstrationem generet, ostendit Petrus Daniel Huetius (4): contendens, non solum geometricas aequare demonstrationes, sed etiam excedere. Ostendit et ipsa ratio: nam desipiat necesse est, stultus quoque sit et pertinax, qui negare audeat, aut in dubium vocare, quae probati omnes historici vnanimi consensu adseruerunt: constat siquidem ex Iosepho (5), hoc esse veritatis historiae manifestissimum signum: » si de iisdem rebus eadem omnes conscribant «.

In refellendis autem, quae aduersus humanae historiae auctoritatem pugnant argumentis, incredibile prorsus est, quale quantumque eruditionis omnigenae specimen Canus dederit (6). Versat enim ibi subobscurissimas, variasque scripturae, chronologiae, chronographiae, criticae, aliarum etiam disciplinarum quaestiones, easque ple-

(1) Lib. III. cap. 11.
(4) In demonstr. Euang.

(2) Lib. cont. Appion.
(6) Lib. XI. cap. 3.

ne dissoluti. Verum non debuisset illum res adeo disiunctas in locum vnum aduocare, instituti sui fines transgrediens; nec opiniones semper verisimiliores adhibuisse, vt aduersariorum dilueret momenta, quod nonnullis visum fuit, pronuntiare non audemus. Qui ergo velit argumenta scire, quibus humanae historiae fides et auctoritatis appeti possunt, necnon et responsiones, quibus ea enervantur, Canum consulat in laudato libro (7): vbi cumulatissime haec omnia tradidit.

SCHOLIUM.

Nobis vero ad Prodromi finem properantibus, regulas quasdam seu leges addere, quibus historici cuiusque fides ac veritas comprobentur, tantum licet. Prima igitur esto. Historici probitas atque integritas maximam narrationibus suis fidem conciliat: praesertim si communis fama accedat. Quae lex locum in his habet, quae historici, quum ecclesiastici, tum prophani narrant, vel a se visa, vel ab his, qui viderunt, accepta. Sunt huiusmodi plurima in Epistolis Ambrosii, Augustini, Cypriani, Hieronymi, aliorumque contenta; aliqua insuper, quas Iulius Caesar, Valerius Maximus, Strabo, Suetonius, Cornelius Tacitus, alique ex Latinis narrant.

Secunda regula: historicos illos reliquis anteferendos esse, qui ingenii seueritati quandam prudentiam adiungere, et ad eligendum, et ad iudicandum. Quod sane in rebus illis obtinet, quas nec viderunt ipsi, nec a viris probatis, qui ea viderint, audierunt. In hanc autem regulam peccasse auctorem libri, cui titulus: *Speculum exemplorum*: ac consarcinatorem illius historiae, quae *Legenda aurea* dicitur; Vincentium quoque Bellouacensem, et sanctum Antoninum, Canus animaduertit (8). Quibus post Cani tempora innumeri addendi veniunt, qui et schedas omnes lectione etiam indignas excutiere, et anilibus fabulis operam accommodarunt; ac tandem omnia lecta auditaue descripserunt, quin ea prudenti examine, accuratoque iudicio antea expenderint. Si enim Cani aetas, vt ipse dicit, Sacerdotem vidit, cui persuasissimum esset, nihil omnino falsum esse, quod semel typis fuisset excussum, videt sane nostra, non iam vnum, sed plurimos, qui in huiusmodi versantur errore, illumque rudi populo propinant. Dolenter hoc dico plus quam contumeliose: multa vt vera plebs ignara amplectitur, quoniam tanquam vera ipsi a Sacerdotibus proponuntur.

(7) Lib. XI. cap. 6. (8) Eodem lib.

nuntur. Hoc autem, quum nihil villitatis Ecclesiae adferat, incommodi adfert plurimum.

Tertia: si cui historico Ecclesia auctoritatem tribuit, dignus profecto est cui nos auctoritatem tribuamus: contra vero, cui Ecclesia fidem derogauit ei quoque nos fidem derogabimus. Ob hanc regulam amplectendae sunt vitae, quas Hieronymus scripsit, Antonii, Paulli, Hilarionis, aliorumque eremitarum: quas deinde probavit Gelasius Papa, ac legi posse dixit: respuenda vero acta Andreae, Philippi, Petri, Thomae nominibus falso edita; liber de infantia Saluatoris; alter de eius natiuitate; pastoris liber; acta Theclae, et Pauli, aliaque eiusmodi a Gelasio, aliisque Ecclesiae Praesulibus reprobata: quamquam non omnia a Gelasio reiecta opuscula quoad dogmatum veritatem damnata fuerint, sed vt plurimum propter falsum nomen. Nec Eusebii Chronicon, atque Ecclesiasticae historiae libri, alia fortassis de causa in decreto Gelasii improbantur, nisi quod intemperanter Origenem laudauerit, hominem scilicet a catholica via saepe deflectentem.

Et haec in praesenti manu ducendis ad theologicas Institutiones Tyronebus sufficient; haud ignorantes non in his formulis omnia historiae iudicia conclusa et comprehensa esse: sed quia maxime consentanea et conuenientes visae sunt.

INS-

INSTITUTIONVM THEOLOGICARVM

PARS PRIMA.

DE DEO IN SE CONSIDERATO.

LIBER I

In quo de Dei existentia ac essentia agitur,

CAPVT I.

Varia argumenta persequitur, quibus diuinae existentiae dogma firmatur.

Existit Deus.

Veritatem hanc omnium primam testantur Scripturae Gen. cap. i. et Exod. iii. verbis illis: »in principio creauit »Deus coelum et terram: Ego sum qui sum.«

Eandem veritatem demonstrant SS. PP. validissimis argumentis, quibus nec ipsi Aethi refragari possint. Athanasius praecipuum argumentum illud usitatum, quod ex vniuersitatis aspectu, ex eius partium descriptione, ac rata et constanti illius administratione sumitur, praecclare tractat in lib. contra Gentiles (1). »Deum, ait, qui natura bonus est, et hominum amans, quum per se sub aspectum comprehensionemque non caderet, noluisse tamen cognitionis expertae suae genus humanum relinquere: sed ex operibus se suis permisisse »cognosci«. Deum esse aliquem rerum omnium effectorem Ioan. Damascenus colligit sic (2): »omnia quaecumque sunt, vel creata sunt, »vel increata. Quod si creata sunt, omnino sunt mutabilia: :: si »increata sunt, ex consequentiae ratione prorsus immutabilia sunt«. Et post pauca: »itaque quum sint mutabilia, plane erunt creata. Si

Tom. I.

M

»crea-

(1) Ath. p. 18. (2) In lib. i.

nuntur. Hoc autem, quum nihil vilitatis Ecclesiae adferat, incommodi adfert plurimum.

Tertia: si cui historico Ecclesia auctoritatem tribuit, dignus profecto est cui nos auctoritatem tribuamus: contra vero, cui Ecclesia fidem derogauit ei quoque nos fidem derogabimus. Ob hanc regulam amplectendae sunt vitae, quas Hieronymus scripsit, Antonii, Paulli, Hilarionis, aliorumque eremitarum: quas deinde probavit Gelasius Papa, ac legi posse dixit: respuenda vero acta Andreae, Philippi, Petri, Thomae nominibus falso edita; liber de infantia Saluatoris; alter de eius natiuitate; pastoris liber; acta Theclae, et Pauli, aliaque eiusmodi a Gelasio, aliisque Ecclesiae Praesulibus reprobata: quamquam non omnia a Gelasio reiecta opuscula quoad dogmatum veritatem damnata fuerint, sed vt plurimum propter falsum nomen. Nec Eusebii Chronicon, atque Ecclesiasticae historiae libri, alia fortassis de causa in decreto Gelasii improbantur, nisi quod intemperanter Origenem laudauerit, hominem scilicet a catholica via saepe deflectentem.

Et haec in praesenti manu ducendis ad theologicas Institutiones Tyronebus sufficient; haud ignorantes non in his formulis omnia historiae iudicia conclusa et comprehensa esse: sed quia maxime consentaneae et conuenientes visae sunt.

INS-

INSTITUTIONVM THEOLOGICARVM

PARS PRIMA.

DE DEO IN SE CONSIDERATO.

LIBER I

In quo de Dei existentia ac essentia agitur,

CAPVT I.

Varia argumenta persequitur, quibus diuinae existentiae dogma firmatur.

Existit Deus.

Veritatem hanc omnium primam testantur Scripturae Gen. cap. i. et Exod. iii. verbis illis: »in principio creauit Deus coelum et terram: Ego sum qui sum.«

Eandem veritatem demonstrant SS. PP. validissimis argumentis, quibus nec ipsi Aethi refragari possint. Athanasius praecipuum argumentum illud vsitatum, quod ex vniuersitatis aspectu, ex eius partium descriptione, ac rata et constanti illius administratione sumitur, praecclare tractat in lib. contra Gentiles (1). »Deum, ait, qui natura bonus est, et hominum amans, quum per se sub aspectum comprehensionemque non caderet, noluisse tamen cognitionis expertae suae genus humanum relinquere: sed ex operibus se suis permisisse cognosci.« Deum esse aliquem rerum omnium effectorem Ioan. Damascenus colligit sic (2): »omnia quaecumque sunt, vel creata sunt, vel increata. Quod si creata sunt, omnino sunt mutabilia: si increata sunt, ex consequentiae ratione prorsus immutabilia sunt.« Et post pauca: »itaque quum sint mutabilia, plane erunt creata. Si

Tom. I.

M

»crea-

(1) Ath. p. 18. (2) In lib. i.

creata sunt, prorsus ab aliquo condita sunt. Oportet autem Conditorum increatum esse. Nam si etiam ille creatus est, omnino ab aliquo creatus est: donec ad increatum aliquid procedendo perveniat. Increatus ergo Conditor plane est et immutabilis. Hoc vero quid aliud potest esse quam Deus? *¶*

Augustinus autem ex rerum mutabilitate, et inaequalitate perfectionis, quae in creaturis cernitur, intellexisse veteres Philosophos esse unum et summum aliquid, idemque mutationis expertum affirmat (3). Consideraverunt, inquit, enim quidquid est, vel corpus esse, vel vitam, meliusque aliquid vitam esse quam corpus, speciemque corporis esse sensibilem, intelligibilem vitae. Proinde intelligibilem speciem sensibili praetulerunt: Vnde ingeniosi et docti et in his exercitati homines facile collegerunt non esse in eis rebus primam speciem, ubi mutabile esse coniungitur. Quam in eorum conspectu et corpus et animus magis minusque speciosa essent, et si omni specie carere possent, omnino nulla essent; viderunt esse aliquid, ubi prima esset incommutabilis species, et ideo nec comparabilis; atque ibi esse rerum principium rectissime crediderunt, quod factum non esset, et ex quo facta cuncta essent. Sed et addit ipse Augustinus (4): mundus ipse ordinatissima mutabilitate, et mobilitate, et visibilibus omnium pulcherrima specie, quodammodo factus et factum se esse, et non nisi a Deo ineffabiliter atque invisibiliter magno, et ineffabiliter atque invisibiliter pulchro fieri se potuisse proclamavit.

Similia habent alii Patres, quorum vestigia premens S. Thomas notissimas illas quinque rationes versat (5), quarum prima sumitur ex parte motus; secunda ex ratione causae efficientis; tertia ex possibili et necessario, quarta ex gradibus perfectionis, qui in rebus inveniuntur; quinta ex rerum gubernatione. Quoniam autem et immensae esset operae omnia haec momenta, vel summis, ut aiunt, digitis attingere, et in re versamur exploratissima, atque innumeris disputationibus ad liquidum plane perducta, supersedemus libentissime. Legatur ipsa S. Thomae littera; leganturque pauca illa, quae ex Iaqueo (6) refert P. Nicolaus Augustinus Chignoli Ord. Praed. Praelect. 1. de Deo vno.

Quantum

- (1) In lib. de civit. Dei cap. 6. tate q. 1. art. 3. De pot. q. 4. art. 7.
 (4) Lib. xi. de civ. Dei cap. 4. Et opusc. 3. cap. 3.
 (5) 1. p. art. 3. 1. cont. gent. 1. 1. (6) In op. de veritate, et de inspiratione librorum etc. Vbi argumentum hoc

Quando vero in his versamur, miramur certe Lamindum Pritanum, virum ceteroquin de republica litteraria optime meritum, ut prober licere scholae Theologis novis momentis fidei dogmata confirmare, et aliorum catholicorum Doctorum rationibus bellum indicere, si minus opportuna illae videantur, quibus tutela veritatis commissa fuerit hoc adducit exemplum (7): Gregorius de Valentia celebris Theologus argumenta, quibus S. Thomas vsus est ad existentiam Dei probandam inualida esse ostendit, idemque alii graues Theologi fecerunt. Pritanni fuisse euincere id reuera a Gregorio, aut ab aliis etiam assequutum fuisse; verum quod adeo facile dici potuit, non ita solide demonstrari potuisset. Firmissimae enim sunt S. Thomae rationes ac in vsum propterea vocatae a W. ccll. quotquot hoc argumentum latissime ex Instituto prosequuti sunt. Atque haec obiter dicta sint pro S. Thomae vindiciis.

COROLLARIA.

Iam quum Deum existere exploratum constansque sit, expendenda hic veniunt huius veritatis consecraria quaedam. Primum; merito a SS. PP. ac scholae Theologis, qui hominem communibus tantum rationibus instructum ad fidem christianam inducere studuerunt, argumenta quaesita sunt, quibus Deum esse aliquem adstruerent: eiusmodi vero argumenta locum in Deo non haberent, si ex illis essent, quae ex antecedentibus et prioribus ducuntur, atque demonstrationem et scientiam pariunt: nam ut Athanasius ait (8), diuinitas non demonstratione rationum traditur, sed fide et pia cogitatione cum religione: sed sunt argumenta ducta ex effectis, et his quae posteriora sunt.

Secundum: non posse aliquem inuincibiliter ignorare Deum existere. Praeter ea enim quae in Scripturis passim leguntur (9), quibus id euincitur, sunt adeo perua argumenta pro eiusmodi veritate assequenda, ut quilibet, etsi barbarus ac incultus, facili discursu eam valeat percipere, quemadmodum ex Patribus paulo supra monstratum fuit.

Tertium: omnes quum fideles, tum infideles in Dei offensam in-

M 2

cur-

denuo tractat, de quo copiose disseruimus quum in disput. de Existente de Deum in lib. cui titulus: la conformite de l'foi avec la raison.

- (7) Lib. 1. de moderatione ingeniorum in religionis negotio cap. 11.
 (8) Ad Serap. tom. 111.
 (9) Ps. lxxxviii. v. 6. et ad Rom. cap. 11.

currere, metuerique ab eo puniri, dum operantur contra naturae legem omnibus inditam: quae enim de diuina existentia dari potest ignorantia, vincibilis prorsus est; adeoque iure merito damnauit Alexander VIII. propositionem hanc: »peccatum philosophicum quam-
»tunius graue, in eo qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non
»cogitat, non est offensã Dei, neque peccatum mortale dissoluens
»amicitiam Dei, neque aeterna poena dignum«.

Quartum: haec tamen propositio: *existit Deus*, non est per se nota quoad nos: Athei siquidem eam negant; nec nos in eius uenimus cognitionem nisi medio discursu, etiamsi cuique obui-

CAPVT II.

Atheorum error producitur ac confutatur.

Non omnes, qui hoc nomine uocati sunt, Atheos fuisse indubitatae rei loco poni debet. Principio enim inter Gentiles Athei dicebantur, quotquot Deos gentium pro Diis non haberent. Sed et christiani ipsi, ut Iustinus affirmat (1), Athei a Gentilibus dicebantur. At nullos omnino Atheos extitisse, quod a quibusdam affirmari audio, animo informare haud possum. Exploratum enim est, et Theodorum Cyrenaicum, et Protagoram vel omnes de Diis sustulisse opiniones; vel de existentia cuiusdam Numinis dubitasse, ut Laetius, et Theodoretus scribunt (2). Nec omittendi, praeter Americanos, antiqui Aetio-
pes, et Philosophi quamplures, quorum argumenta complexus est Cicero in libris de nat. Deorum. Tartari deinde, Cariabae, et Canadenses, belluis potius quam hominibus comparandi, diuinitatis plane inscili creduntur. Quin et fuisse quosdam, qui in Italia ipsa Atheismum professi sunt, testantur Buddeus, Reimannus, ceterique, qui de Atheismo scripsere: et esse etiam hac nostra aetate aliquos ab Hispania nostra parum semotos ac dissitos, eorum simplicissima scripta euincunt. Hos inter peruciatiores illi sunt, qui nullum Deum existere opinantur, praeter materiam undique diffusam ac per omnia conuectam. Hoc fuit Epicuri commentum, quod impio spinosistico systemati fundamentum supposuit; quodque Siamenses, Iaponenses, et Mahumetanorum plurimi sunt amplexati. Verum haec

in-

(1) In 2. Apologia. (2) In Aristip. lib. ii. de principiis.

indigitasse sufficiat. Eorum praecipua deliramenta modo proponamus oportet atque soluamus.

Arguunt I. Athei: homines e sinu et gremio terrae eo ferme modo quo arbores emanarunt: uocantur enim in Scriptura primi homines terrigenae; ab iis autem procreati filii hominum dicuntur. Sic in Psal. xlviii. Deus ergo auctor visibilium non est. II. Deum esse creditur parentum educatione, hominumque insinuatione cum praediuicio rationis: illum enim nemo uidit unquam. III. Omnia contingere in uniuerso casuali atomorum incursione suadent, et illa monstra ac potentia, quae in omnibus rerum generibus videntur, et ipsa partium uniuersi inordinatio atque confusio. IV. Imperceptibile praeterea est, quae instrumenta Deus adhibuerit ad fabricandam hanc rerum uniuersitatem: quae molitio, quae uetres, quae ferramenta, quae machinae, qui ministri tanti operis fuerint. V. Creaturae, quam ipsae contingentes sint, nequeunt nos in Dei notitiam manuducere. Ita ex Epicuro et Spinosa argumentantur nostrae aetatis rara ingenia, iussule nimis frigideque.

Primum enim quod obicitur acque falsum est ac ridiculum: quasi uero homo, qui omnibus creaturis sensibilibus praestet, assimiletur arbori et planta. Vbi unquam hoc esse auditum? Iam si terra adeo fecunda quondam fuit, cur hodie homines non germinat? Cur in principio homines omnes eiusdem speciei protulit, quum arborum et plantarum tam diuersae sint species? Per ordinem itaque ad primam originem homines primi terrigenae sunt uocati, quod ortum habuerint ab Adamo ex limo terrae formato: solum per ordinem ad parentes, e quibus immediate procedunt, filii hominum fuisse appellati. Haec est Chrysostomi et Eutimii interpretatio. Secundum efficacissime confutat Augustinus his uerbis (3): »non uideo, inquit, quid crediturus sum? Anima enim tua uidetur, ut opinor? Stulte, corpus tuum uidetur; animam tuam quis uidet? Quum ergo corpus tuum solum uideatur, quare non sepeliris? ...Et responderet, quia uiuo. Vnde scio quia uiuis, cuius animam non uideo? Respondebis, quia loquor, quia ambulo, quia operor. Stulte, jex operibus corporis cognoscis uiuentem: ex operibus creaturae non potes cognoscere Creatorem? Sed et praestare Grotius (4): »quod obtendunt, ait, nonnulli quia non uident Deum, eo se non credere, si quid uident, satis uident quam hoc sit homine indignum, qui modo men-

tem

(1) In Psalm. lxxviii. u. 27. (4) Lib. i. de uerit. relig. christ. 5. 2.

tem habere se credat quam nec ipsam videt. Tertio argumento occurri potest dicendo: supremi Numinis existentiam aptissime demonstrari ex quo monstra ac portenta in vniuerso dentur. Quidquid enim praeter naturae cursum euenit, esse aliquam causam primam euincit, quae pro suo libito res immutat. Insuper haec portenta, vel sunt supra naturam, eaque a nobis vera miracula appellantur, et arguunt Deum esse omnipotentem, qui facit mirabilia magna solus; vel sunt praeter naturam, qualia a nobis dicuntur monstra, istaque ex defectu caussarum secundarum eueniunt. Quid autem de partium vniuersi inordinatione atque confusione dicendum? Inepte a Lucretio talia fingi; ineptiusque inde fortuitam mundi productionem ab ipso adseri: habent enim illae ordinem a Conditoris praestitutum, quo maximum afferunt commodum. Eo ordine montes coercent marium fluctus; rupes continent metallorum et marmorum foeculas; flumina pisces alunt, vrbes exornant. Sic reliquae. Videsis Ioan. Laurentium Berti super hoc argumentum (5). Ad quartum sic respondetur: Deum voluntate agere, nec instrumentis egere, machinis, vectibus, ceterorum omnium necessitas impotentiam arguit in artifice. Sed de hoc argumento egregie Ang. lib. xii. de ciuit. Dei cap. 15. Quintum tandem sic diluitur: creaturae eatenus sunt contingentes quatenus produci possunt et non produci: at existentibus, recte colligitur eas a Conditoris supremo esse productas; eodem quidem pacto, quo potest domus ex. g. ab artifice aedificari et non aedificari; at constructa, ab artifice constructa est.

Multa alia, quae contra veritatem hanc obici solent, dissolventur fortassis, dum nostrae hae Institutiones erga Dei perfectiones versabuntur.

CAPVT III.

Deum vnum esse et auctoritate et ratione monstratur.

Deus vnus est.

Sic docent Scripturae. Deuteronomii enim i. et ad Corint. vii. haec leguntur: Dominus Deus noster Dominus vnus est. Nullus est Deus nisi vnus. Similia leguntur aliis in locis. Faciunt deinde pro veritate hac firmanda momenta omnia, quibus ex SS. PP. Deum existere superius pro-

(1) De Theolog. discip. lib. i. cap. 3.

probabamus. Praeter eas tamen rationes, quae ex mundi gubernatione externisque Dei operibus assumuntur, aliae sunt ex ipsa Dei natura ac diuinitatis conditione petitae, quarum summa haec est: Deus illud est, quod summum est ac perfectissimum, vel: quod melius sit atque sublimius: quod ceteris rebus omnibus anteponitur, vt loquitur S. Augustinus (1). Quod autem eiusmodi est, vnum ac singulare est: neque enim duo, vel plura esse possunt summa ac perfectissima. Haec est Tertulliani argumentatio contra Marcionem (2): Deus, inquit, si non vnus est, non est; quia dignius credimus non esse quodcumque non ita fuerit vt esse debeat. Deum autem vt scias vnum esse debere; quare quid sit Deus, et non aliter inuenies, cetera.

Rursus, si plures essent summi ac perfectissimi, oporteret aliquid esse quo differrent: nullum autem est huiusmodi. Nam id ipsum quod reperiretur in vno, siue substantiale illud sit, siue accidentale, et deesset alteri, diuinum quid esset et perfectissimum, vt qui hoc careret re quadam summa et perfectissima caretet: sicque summum esse desineret. Ita Irenaeus (3), Lactantius (4), et Prudentius (5) argumentantur.

Nunc audiendus est sanctus Thomas sic disserens (6): quum Deus sit id, quod necesse est esse, si duo sint eiusmodi, in eo conuenient, quod ambo esse necesse sit. Quare si inuicem differunt, illud ipsum quo differunt, non erit necessitas essendi, ita enim loquitur, sed aliquid illi additum. Hoc autem vel requiritur ad complendam necessitatem illam essendi, vel non requiritur. Si non requiritur, accidens erit; quia quiddam accedit rei, quod ad eius essentiam non pertinet, accidens est. Igitur aut a communi amborum essentia, necessitas illa essendi profluet; et sic ambobus inerit, eoque non discrepabunt inuicem: aut aliunde oriatur; atque ita singuli ex alia causa pendebunt, quod in Deum minime cadere potest. Sin illud in quo distinguuntur ad essendi necessitatem requiritur: vel in ipsa eius ratione continetur, vt animatum in animalis definitione; vel illi adiungitur, vt differentia generi ad constituendam speciem. Si prius verum est, vbiicumque necessitas erit essendi, ibi erit illud quo distinguuntur duo illa dicuntur: non igitur eo differant amplius. Sin posterius pla-

(1) Lib. i. de doct. christ. cap. 7.

(5) In Hamarig.

(2) In lib. i. (1) Lib. ii. cap. 1.

(6) In i. cont. gent. cap. 24. et 1.

(4) Lib. i. cap. 3.

part. quaest. 11. art. 3.

tur. Exodi enim xx. v. 3. legimus: »non habebis Deos alienos coram me. »Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quae »est in coelo desuper, et quae in terra deorsum, nec eorum, quae »sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles«.

Bene habet: lutulentum foedissimumque Polytheismi fontem postquam deteximus, de Deorum multitudine ac varietate pauca adiungamus. Etenim quidam adeo liberales in Deos fuerunt, ut magnam illorum inuexerint turbam. Ducentos sexaginta duos commentus est Orpheus, auctore Theophilo Antiocheno (2). Imagines nefaria arte structas, in quibus quod latentes daemones mira quaedam per eas ederent, diuinum quidpiam inesse putabant, diuino cultu prosequerantur alii; quem errorem ab Hermete Trismegisto repetit Augustinus (3). Alii non imagines, sed res ipsas quarum imagines erant diuino cultu excipiebant, quos notauit Apostolus (4) dicens: »colle- »runt et serulerunt potius creaturae, quam Creatori«. Horum tamen non vna opinio fuit; quidam enim persuasum habebant homines quosdam Deos fuisse, ut Iouem, Mercurium, eiusdemque furfuris plures, quos per eorum simulacra colebant: existimabant alii mandatum totum Deum esse; atque mundo toti, omnibusque eius partibus, coelo, astris, aeri, aquae, igni cet. diuinum cultum tribuendum esse putabant, ut ex Varrone refert Augustinus (5). Alii demum vnum summum Deum, summam omnium causam ponebant, infra quam spirituales quasdam alias substantias, quas Deos appellabant. Vt mittamus modo eos, qui res eas, quae non subsistunt, sed sunt aliarum rerum accidentia, vti febrim, impudentiam, alias, colebant: alios etiam, qui res abiectissimas venerabantur, serpentes, nempe, cocodrillos, cer.

Marcionitas ac Manichaeos dictis adiungamus. Primi a Marcione sic dicti, qui errorem disseminauit vertente II. saeculo: secundi a Cubrico Persa Manete dicto sic nuncupati, qui Marcioni adhaesit saeculo III. Omnes in eo conuenerunt ut duo statuerent principia summa, bonum vnum, alterum malum; seu Deos duos, bonum et malum (quidquid sit de illa quaestione, an Marcion duos tantum, aut tres Deos agnouerit, a qua arbitramur esse abstinendum). Error autem hic a falsa opinione manauit, quod crederent malum substantiam quandam esse atque naturam, non boni deficientiam. Quod quam

(2) Lib. ad Autolycum III.

(4) Ad Rom. I.

(3) Lib. VIII. de ciuit. Dei cap. 21.

(5) Lib. VIII. de ciuit. Dei cap. 25.

quam falsum sit ac insulsum multis ego mihi metipsi imposui breuitas id vetaret. Adire Athanasium (6), Ambrosium (7), Damascenum (8), Augustinum (9), Thomam (10), alios: quos in hoc vno exequendo totos fuisse scimus.

Verum errorem eiusmodi Marcioni, et Maneti (forte etiam aliis) communiter tributum, ab eis non fuisse exortum, sed vna cum idololatria a posteris Cham descendisse probabilius iudicamus. Priscos enim Aegyptios duo contraria principia in Iside et Osiride fuisse veneratos scribit Plutarchus. Hinc ad Chaldaeos et Persas error ille peruenit; qui a principio ipso Deum Oromasdem causam boni, et Deum Arimanium causam mali cognouerunt, auctore eodem Plutarcho. Transit deinde Polytheismus ad Graecos, inter quos floruerunt Platonici et Stoici; qui et Fati necessitatem, et materiam incompositam reluctantem naturae beneficae agnouerunt, ut habetur ex Platone ipso (11). A Platonicijs peruersum hausertur dogma Gnostici, quorum princeps fuit Simon Magus. Menander Simonis discipulus ab eo illud ebibit; a Menandro Basilides, a Basilide Cerdon, a Cerdone Marcion. Eiusmodi est huius insaniae origo et progressus. Esse itaque Deum bonum, et Deum malum Manichaei acceperunt a Marcionitis, Marcionitae a Gnosticis, Gnostici a Platonicijs et Stoicis, Platonici et Stoici a Chaldaeis et Persis, Chaldaei et Persae ab Aegyptiis, Aegyptii vero a posteris Cham, a quibus omnis idololatria. At pro Polytheismi historia breuiter texenda dictum est satis. Nunc Polytheorum argutias soluere aggrediemur.

Ergo quae ex Scriptura ducunt argumenta sunt huiusmodi: Exod. VII. v. 1. legitur: »ecce constitui te Deum Pharaonis«. In Psal. LXXXI. scriptum est: »Deus stetit in Synagoga Deorum«; et infra: »Ego dixi Dii estis, et filii excelsi omnes«. Ad Corinth. II. cap. 8. dicitur: »siquidem sunt multi Dii, et Domini multi«.

Deinde arguunt ex Paganorum Theologia: vnum Deum, inquit, coelo praesse, alios aliis mundi partibus: vnum esse Hebraeorum Deum, alios ceterarum nationum Gentiles tenent, ac Scripturarum auctoritate confirmare confidunt. Primo siquidem Genesis legitur: »in principio creauit Deus coelum et terram«: quod iuxta hebraici sermonis proprietatem idem est ac si aperte diceret: »Deus Elohim, »sicut

(6) In orat. contra Gentiles.

(9) Lib. XI. de ciuit. Dei cap. 22.

(7) Lib. de Isaac et anima cap. 7.

(10) I. p. quaest. 48. art. 1.

(8) Lib. II. de fide ortu. cap. 4.

(11) In lib. de legibus.

»sive Saturnus coelum condidit: Deus Iehouah, sive Iupiter hominum minem plasmavit«.

Præterea argumentantur ratione: si tenet, aiunt, argumentatio illa: Deus est summe perfectus: ergo vnus; tenere debet hæc alia: persona diuina est infinite perfecta: ergo in Deo tantum est vna persona. Similiter, si bene arguitur: vnus Deus differre ab alio non potest, neque essentialiter, neque accidentaliter: ergo nullo modo; optime etiam arguetur: vna persona neque substantialiter, neque accidentaliter potest differre ab alia: ergo nullo modo. Rursus, si est bona ista consequutio: vnus Deus poterat esse auctor vniuersorum: ergo superfluum Dii plures; bona erit quoque hæc alia: vna persona sufficit ad moderandum omnia: ergo superfluum plures.

Tandem adducunt pro conuincenda Deorum pluralitate innumera fere miracula. Sunt hæc Idolorum oracula, Isis potentia, Aesculapii Tyanaei, et Vestalium res gestae, cetera.

His argumentis, quae omnibus Polytheis communia sunt, accedunt illa, quae Manichæos auctores cognoscunt. Sunt quae sequuntur. Primo: Isaiae cap. xlv. legitur: »Ego Dominus, et non est aliter formans lucem, et creans tenebras«. Amos iii. »si erit malum in ciuitate quod non fecerit Dominus«. Ioan. xii. »nunc princeps huius mundi eicietur foras«. Marth. vii. »non potest arbor mala bonos fructus facere«.

Secundo: quum summum bonum in mundo esse tot bona singularia demonstrent, sit summum malum esse oportet, quum mala particularia in eo sint: maxime quum vbi magis et minus est, ibi et summum sit ac perfectissimum necesse sit.

Tertio: nequit liberum hominis arbitrium in bonum flecti nisi præmouente principio bono: ergo neque in malum tendere nisi præmouente principio malo.

Quarto: contrariorum contrarias esse causas oportet: summum bonum omnium bonorum fons est: ergo et summum malum malorum omnium prima causa.

Multa alia sunt, quae Manichæi praesertim obliuiscunt argumenta, quibus in veritatem istam impetum facere conantur: irritum tamen stultoque labore. Omnia autem ad ea quae sunt proposita reducantur quam facillime.

Sed non est cur multum insudemus in iis diluendis argumentis, et quae ex Polytheis obliuiscabamus, et quae Manichæi audacter ni-

mis

mis et verbose extollunt: habent enim illa speciei plurimum, roboris nihil. Et quidem ad illud quod ex Scripturis concludere primogloriantur facilis est et expedita responsio. Exodi siquidem vii. dicitur Moses Deus constitutus quod electus a Deo fuerit vt diuina iudicia contra Pharaonem exereretur: vnde transtulit Ionathan: »Ego te constitui timorem Pharaonis. Psalmi item lxxxi. sensus est: Deus stetit in Synagoga Deorum, id est, Iudicum; exerceat enim Iudices, sicut et Reges ministerium ipsius Dei, qui Prouerb. viii. dicit: »per me Reges regnant, et legum conditores iusta decernunt«. Idem omnino valet quod ex eodem Psalmo adducitur, nempe Dii estis, ceteri Iudices estis, ac ad populos regendos praescriptione mea constituti. Apostolus demum non de proprio sensu loquitur, sed de fallaci gentium opinione: statim enim subiungit: »nobis tamen vnus Deus«.

Ad ea quae ex Paganorum Theologia ducta sunt, dicatur: Deum creatorem coeli, et Deum hominis conditorem vnum esse; Elohim ac Iehouah vnus Dei duo nomina quum sint; adeo vt Iehouah existentiam incommutabilem, Elohim denotet intelligentiam, sapientiam, prudentiam.

Argumenta vero a ratione petita sic soluantur: tres diuinae personae non sunt plura summa atque perfecta bona, sed vnum dumtaxat; vna nempe substantia vndequaue infinita: plures autem Dii, quum sint natura secreti, sunt plura bona, adeoque finita. Deinde: necesse est vt plures Dii distinguantur ad inuicem, aut specie, quemadmodum equus distat ab homine: aut separatione eiusdem naturae, prout Plato distinguitur a Socrate: vtrumque autem diuinae substantiae limitationem importat: at personae nullo modo distinguuntur ad inuicem, nisi sola personalitate. Demum creare, regere, prouidere non sunt attributa, quae conueniant personae ratione personae, sed ratione substantiae, omnipotentiae, auctoritatis, domini, quae sunt in singulis diuinis personis indistincta: diuersi vero Dii, vt supponuntur, diuersa potentia sunt praediti.

Quod spectat, denique, ad argumentationem ex miraculis ductam verbo refellitur. Nullam enim fidem miracula illa merentur; praesertim quum ipsorum Gentilium Scriptores celeberrimi ea in dubium reuocent. Quod si quaedam reuera facta credantur, aut talia fuerunt vt in admirationem traherent rerum naturalium ignaros, aut malorum spirituum fraude conficta, aut a suprema mente parata.

Iam

Iam vero iis solutis ad Manichaeorum argutias soluendas oportet deueniamus. Itaque respondemus ad I. haud recte ex productis Scripturae locis inferri quod proptant. Isaias, siquidem, et Amos loquuntur de malo poenae, quod a Deo iusto peccatoribus immititur: Deus ergo lucis creator, et pacis auctor non differt ab eo, qui permittit malum, et tenebras diuidit: nec eius summae perfectioni repugnat mala poenae permittere, quibus peccatorum impletas punita maneat. Quod autem additur ibidem ex Ioan. xii. sic aptissime explicatur: diabolum esse huius mundi principem foras eliciendum. Quo etiam sensu septem alios daemones, memorante Origine, Celsus appellat septem principes; ipsumque Manichaeorum malum Deum principem terrestrium. Illud etiam quod Marth. vii. legitur explicat solidissime S. Augustinus dicens (12): »arborem malam appellat Dominus voluntatem malam, et arborem bonam voluntatem bonam«. Cui consonat S. Thomas asserens (13): »per arborem malam intelligi causam mali, non quidem primam, sed proximam in ordine ad singularem aliquem effectum«. Secundo argumento hoc sit responsum: summum malum, quum in sui idea perfectionis deficientiam importet, nullatenus subsistere valet: unde substantia vndequaque mala repugnat, et nihil est. Paritas ergo bonum inter et malum nulla est: quandoquidem bonum dicitur per participationem bonitatis, quae res est; malum vero appellatur ob malitiae participationem, quae aliud non est quam defectus.

Tertium, quod nouus Manichaeorum patronus Petrus Baelius vrger, non erit difficile confutare: quum enim malum priuatio sit, non habet aliam causam quam deficientem. Ita liberum hominis arbitrium se ipso in malum tendit; non Deo aliquo malo praemouente, sed Deo bono sinente. Itaque tendere in malum et peccare non est efficere opus aliquod praedefiniente prima causa, sed est deflectere a recto ordine defectu causae secundae. In vltimo tandem soluendo, quae dicta sunt, denuo dicere cogimur: causam ergo malum habere concedimus, non tamen efficientem, sed deficientem: bonum enim a Deo conditum causa mali est deficienti; vti ex. g. solis remotio tenebras inducit; humana voluntas mala culpaue causat. De postremo igitur argumento diximus satis: satisque proinde de toto capite.

(12) Lib. i. contra Iulianum cap. vii. (13) Quaest. 3. de pot. art. 6.

CAPVT V.

In quo Dei essentia sita sit iuxta scholae opinionem Scripturae ac traditioni proprius accedentem declaratur.

Dei essentia in eo sita videtur quod sit id quod est.

Rem esse notam omnibus euidenterque Deum esse exponebat Gregor. Nazianz. (1) Quid tamen ille sit neque capi animo, neque oratione explicari posse. Verumtamen quoniam eo natura ducimur, vt nosse cupiamus quales res illae sint, quarum vim ac effectum certimus; multo id magis in causa omnium principe et optamus et conamur. Itaque quum prima illa insita sit hominum mentibus Dei notitia, vti viuens quaedam substantia sit ac sentiens, atque intelligens, et rationis sapientiacque capax, idem quod in Angelis et etiam hominibus considerandis vsu venit in Deo quoque faciemus, et spirituales quamdam substantias esse cogitabimus. Sic assequemur quod volumus si quod in Deo praecipuum est, et ex quo cetera profuunt id eius essentiam nominemus. Hoc vero quale sit non longe quaerendum est. Scotistae nonnulli in infinitate illud inuenerunt: collocarunt alii cum Suarezio et Okamo in omnium attributorum aggregatione: Aegidiani autem et Thomistae non pauci intellectionem actuale illud dixere: plurimi etiam intellectionem radicalem. Nec defuere qui in spiritali quadam substantia illud statuerent. At recentiores Theologi communiter eam amplectuntur sententiam quae illud ponit in eo quod sit id quod est. Hanc tenent L'Herminier, Habert, Iuenin, Du-Hamel, Tournely, Boucat, Fabri, Gotti, alii. Eandem et nos sequi consulto decreuimus; eo potissimum ducti momento quod Scripturae ac traditioni proprius accedere videamus: quod quum a nobis demonstratum fuerit, huius scholae opinionis soliditas prae aliis quibuscumque in prospectu erit.

Ac principio quidem ex eo quod omnia superat argumenta, quod Deus ipse quid esset interrogatus a Mose, id in primis se esse respondit, se nempe esse *id quod est*, atque ex hoc vno praecipuum sibi, ac reliquis praestantius nomen adsciuit. Sic enim legitur Exod. iii. »Ego sum qui sum: sic dices filiis Israel, qui est, missi me ad
»VOS«.

(1) In 3. et 4. oratione.

vos. Quae verba R. Moses Maimonides apud Petauium vertit (2) sic: «existens, qui est existens; quasi diceret, qui necessario existit». Scripturae consonant Patres, quorum nonnulla testimonia presse hic delibabimus. Hilarius (3). «non enim, inquit, aliud magis proprium Deo quam esse intelligitur». Clemens Alex. (4) «nomen qui est maxime proprium Deo esse putat: quoniam illum exprimit, qui erat, et est, et erit». Hieronymus (5): «loquitur in Exodo Dominus, ait, Ego sum qui sum; et, haec dices filiis Israel, qui est, misit me ad vos. Numquid solus Deus erat, et cetera non erant? Viri que Angeli, coelum, maria, et ipse Moses cui Dominus loquebatur, et Aegyptii: erant. Et quomodo nomen commune substantiae sibi proprium vendicat Deus? Illa ut diximus causa, quia cetera ut sint, Dei sumere beneficio; Deus vero, qui semper est, nec habet aliunde principium, et ipse sui origo est, suaeque causa substantiae, non potest intelligi aliunde habere quod subsistit». Augustinus etiam (6): sublatis, ait, de medio omnibus, quibus appellari solet et dici Deus: ipsum esse se vocari respondit: et tamquam hoc esset Dei nomen, hoc dices eis, inquit, qui est misit me ad vos. Bernardus tandem haec scribit (7): quis est? non sane occurrit melius quam qui est. Hoc ipse de se voluit responderi: hoc docuit dicente Mose ad populum, ipso quidem inlungente, qui est, misit me ad vos; merito quidem. Nihil competentius aeternitati qua Deus est. Si bonum, si magnum, si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est est. Nempe hoc est ei esse, quod haec omnia esse. Si centum et talia addas non recessisti ab esse; si ea dixeris nihil addidisti: si non dixeris nihil minuiisti.

Ex his autem testimoniis haec eruitur ratio theologica: quod primum in re aliqua percipitur a quo cetera omnia velut a radice promanant, quodque perfectissimam rei ipsius ideam exhibet, illud certe essentia est ac natura: atqui in Deo esse a se primo concipitur ex eoque cetera omnia velut a radice promanant, nihilque adeo perfectam diuinam substantiam ideam nobis exhibet: est ergo Dei natura et essentia. Sapientia enim, infinitas, et quaecumque alia perfectio ratione nostra ad esse a se consequitur: hoc esse qui habet,

(2) Theolog. Dog. lib. 1. cap. 6.

(3) Lib. 1. de Trinitate.

(4) In 1. Pet. cap. 8.

(5) In cap. 11. Epist. ad Eph.

(6) In Psalm. cxxxiii.

(7) Lib. 1. de cons. ar. cap. 6.

necessario ea omnia habet, quae sunt ipso esse minora; perfectiones nempe quae sunt ipsius modi: neque aliud aliquid datur, quod ideam Dei adeo perfectam ob oculos nostros ponat, quam hoc vnum quod cetera in se continet.

Hinc cuique obuium ex ipsis terminis esse, etiam nulla praesuppositione facta, agi in toto capite de re illa, quae in Deo primum ab humana mente percipitur, atque intellectione nostra est diuinarum proprietatum fons et origo, distincta quidem ratione nostra nedom a rebus creatis, sed ab attributis quoque diuinis et relationibus, perfectissima tamen ac Deo digna. Verbo: de natura diuina metaphysice sumta, ut schola loquitur.

Nec faciunt contra hanc opinionem, quae aliarum defensores solent obicere. Sunt huiusmodi: I. Esse a se ex aequo commune est diuinam essentiam atque attributis: imbibitur siquidem in omnibus, adeo ut vere dici possit: bonitas diuina est ens a se; item iustitia, cer. II. Filius et Spiritus sanctus non sunt a se: quum Filius a Patre, Spiritus autem sanctus a Patre et Filio procedant: non ergo erunt Deus, si huius natura est esse a se. III. Idea substantiae intelligentis exprimit summum ac perfectissimum gradum vitae: intellectio igitur est vltimum naturae diuinam constitutum. IV. Verbum diuinum ex vi suae originis, et per aeternam generationem recipit naturam diuinam; at recipit intellectionem, quum procedat per modum Verbi: ergo intellectio et natura sunt prorsus idem. Praecipua aduersantium argumenta ista sunt, quae etiamsi obuia, nostram hic qualemcumque operam excutiant: alia quae possent adduci, et leguntur passim, et nullam nobis suppetunt disserendi materiam. Itaque ad ea quae sunt obiecta respondemus.

Ad primum quidem dicendum: attributa non esse a se omnimoda (ut scholae verbis utamur) assitate: illa insuper eausam agnoscunt late acceptam, nempe naturam illam a qua effluere concipiuntur: ita in illis imbibitur ens a se, atque de illis praedicatur: natura autem diuina omnimode a se est, et esse concipitur.

Ex his ad secundum dicimus: Filium et Spiritum sanctum non esse a se ratione personae, quae in vno generatur, in altero procedit: hoc pacto, excepto Patre, Filius et Spiritus sanctus originem habent, nec sunt a se; ratione vero essentiae et naturae, et Filius et Spiritus sanctus sunt a se, sicut Pater est a se: essentia quippe nec generatur nec procedit: vnde Deus sunt sicut Pater Deus est.

+
 quomodo
 dy ad deum
 tenui uari
 uig. p
 positioni
 ex in debet
 boni uer
 panti ar
 gumento
 in quo po
 nunt quod
 equi uer
 ac ad
 biam.

Tertium, quod est praecipuum argumentum illorum AA. qui in intellectione Dei essentiam sicut volunt, eisdem animaduersionibus, quibus acutissime Ioann. Laurentius Berti (8) illud soluit, eisdemque ferme verbis soluendum est: petimus ergo ab eis, num velint essentialem naturae Dei differentiam consistere in intelligendi vi ac facultate, an in ipsa intellectione actuali? Non in actuali intellectione; tum quia haec est aliqua operatio: omnis vero operatio principium habet, ac supponit subsistentem naturam; tum quia Angelicus Doctor (9) demonstrat esse in Deo plenissimam ac summam intellectionem eo quod in ipso est *ens a se* omni prorsus expers materia. Et etiam demonstrat (10) esse in Deo perfectissimam vitam ex intellectione: quare tametsi diuina essentia physice sit ipsa vita, ipsaque summum intelligere; metaphysice tamen vita intellectionem, intellectio naturam, videlicet *esse a se* praesupponit. Ita contra domesticos suos ratiocinatur Eminenti. Goti (11). Si vero constitui velint diuinam essentiam per vim atque facultatem intelligendi: primo omnis potentia et facultas ab essentia intelligitur proficisci: deinde potentia eiusmodi conuenit quoque rationalibus creaturis, homini et Angelo: postremo non est radix omnium perfectionum diuinarum nam quanam est ista consequutio: Deus intelligit: ergo est omnipotens, immensus, bonus, cet? Contra vero haec omnia ab *esse a se* dimanant. Quamobrem falluntur qui affirmant intelligendi potentiam esse perfectiorem gradum ipso *esse a se*: quum potius intellectio Dei sit perfectissima, quoniam et ipsa est *a se*, in quo verbo omnia perficiuntur atque instaurantur. Quae quum ita sint, acerrimus ille propugnator intellectionis actualis Ioann. Baptista Gonet fatetur (12), neque potentiam, neque actum intelligendi esse constitutum naturae Dei, quoniam illa nequaquam est actus purus cuiusque potentialitatis expers; hic vero quum sit operatio, habet a quo efficiatur principium. Quid ergo? Sita est, inquit, diuina essentia in intelligere, non quatenus est operatio, sed prout est vitima, formalis, completa, et subsistens actualitas. Recte quidem, si intellectionem absque ratione potentiae et operationis concipiat. At quaesumus, quid est haec subsistens intellectio, quae ratione nostra a potentia et ab operatione secernitur? Si ab omni facultate et ab omni operatione men-

(8) De Theolog. discip. lib. 1. cap. 9.

(9) l. p. q. 14. art. 1.

(10) Quaest. 18. art. 3.

(11) Tract. 2. quaest. 1. dub. 1.

§. 3. n. 13.

(12) Disp. 2. art. 1. §. 1.

mentem retrahimus, nihil quidem apprehendimus quam *esse a se*, quod est quidem re ipsa et intellectio, et bonitas, et immensitas, et quidquid Deus est, vt optime S. Thomas. Ac praeterea si intellectio ab operatione quomodolibet praescindatur, quod nescimus an fieri possit, quomodo erit vitima actualitas si concipitur absque operatione sibi propria? Haec sint dicta in argumenti solutionem; quae deinde iis duobus verbis exprimitur: intellectio quomodolibet illa sumatur, non est in Deo fons et origo diuinarum perfectionum; sed est perfectio quaedam a primo diuinae naturae constitutio ratione nostra dimanans: vnde idea substantiae intelligentis non exprimit summam ac perfectissimam vitae gradum.

Quarto argumento suadere conantur memoratae sententiae Patro- ni illam ad explicandum Trinitatis mysterium longe videri commodiorem. At D. Thomae, eiusque discipulorum doctrinae videtur potius contraria. Docent il omnes nomen Verbi ac Filii nullo modo esse nomen essentiae, sed personae tantummodo. Ita S. Thomas (13). Docent processionem Filii esse generationem, quia procedit per intellectionem Patris, quae est operatio vitae, et a principio coniuncto in similitudinem naturae (14). Docent tandem intellectionem per quam procedit Verbum esse actum notionalem, quae est operatio, nedum diuina essentia, sed etiam paternitate secundum intellectum posterior (15). Quomodo ergo il Thomistae intellectionem cum natura, nomina personalia cum essentialibus contra apertissimam Angelici Praeceptoris doctrinam confundunt, aientes Verbum diuinum esse natura sua intellectionem, ideoque in intellectione naturam diuinam constituunt, quasi nomen Verbi esset nomen essentiae, intellectio Patris esset natura, et non actus notionalis, atque principium formale diuinae generationis idem esset ac differentia essentialis constitutiua Dei? Profecto si vis aliqua praefatae argumentationi inesset, posset in gratiam Socinianorum sic proponi: natura diuina est intellectio per quam Verbum procedit: intellectio eiusmodi est in solo Patre: ergo in solo Patre est natura diuina. Itaque ex S. Thomae doctrina respondendum est: Verbum diuinum procedere per intellectionem, non quidem essentialem; quippe haec tribus diuinis personis ex aequo communis est, et principium formale ac proximum diuinae generationis vni non alteri personae conuenit; sed per intellectionem notionalem, quae est operatio non solum naturam, sed et

paternitatem supponens. Haec etiam ex laudato Bertio citato loco ad litteram fere hic transcripsimus, quibus singularis illa de intellectu sententia penitus corrumpitur. Quo tandem expleto, et primus nostrarum Institutionum liber, qui de existentia et essentia Dei agebat, explicit.

LIBER II.

In quo de Dei proprietatibus disseritur; ac nominatim de iis quae ad Dei substantiam pertinent, et negantes dicuntur.

VT in rebus a Deo conditis aliud est natura rei vel substantia; aliud quod ex eo sequitur, illique inhaeret, quales sunt proprietates; sic in Deo, tametsi simplicissimus sit, aliud esse cogitamus quod ipse est; hoc est, eius naturam aut essentiam, aliud quod hanc modificat, eamque iam constitutam supponit. Sic diuinam substantiam et naturam tamquam subiectum proprietatum opinione fingimus; hasque velut perfectiones quasdam, quae diuinam naturam consequuntur. Variè autem illas nominare consueuerunt Theologi: dignitates nempe, notiones, proprietates naturales, attributa. Illarum quaedam sunt absolutae, totique Trinitati communes; aliae sunt relatiuae, ac personarum propriae. Priorum aliae negantes dicuntur, et ad ipsam Dei substantiam pertinent; aliae vero affirmantes, et ad eius operationem spectare concipimus. Ex duplici hoc posteriore genere primum hoc libro complectemur. Earum porro prima se nobis Dei simplicitas offert: quae appellatione quidem vna esse videtur affirmantium perfectionum; reuera tamen inter negantes adscribitur; nihil aliud quam sit simplicem esse quam compositione carere. Ad rem ergo.

CAPVT I.

Dei simplicitatem defendit.

Deus simplex est, ac nullis constans partibus.

Pertinet haec propositio ad fidem, et probatur ex Scriptura. Ioan. ix. v. 24. habetur: »Spiritus Deus est, et eos qui adorant eum in spi-
ritu et veritate oportet adorare.« Quae verba et Deum animum quendam solutum ac liberum, segregatum ab omni corpore restantur, et doceat non cultu corporeo, vel vno tantum in loco, sed mente, et vbique eum esse adorandum. Item Prou. viii. v. 12. legitur: »Ego sapientia habito in consilio.« Daniel. ix. v. 24. Christus dicitur iustitia sempiterna. Quae omnia Deum formam simplicissimam, et actum purissimum esse declarant.

stant quoque pro hac veritate Concilia, Remense prouinciale, Lateranense IV. et Florentinum generalia. In horum postremo PP. definerunt ses. xviii. omnia in diuinis esse quid vnum et idem, vbi non obuiat relationis oppositio.

Stant quoque pro hac veritate Concilia, Remense prouinciale, Lateranense IV. et Florentinum generalia. In horum postremo PP. definerunt ses. xviii. omnia in diuinis esse quid vnum et idem, vbi non obuiat relationis oppositio.

lis firmissimis momentis consonant SS. PP. testimonia. Irenaeus (1) »multum, inquit, distat omnium Pater ab iis, quae proueniunt hominibus, affectionibus et passionibus: est simplex et non compositus, quum sit totus spiritus, et totus ratio.« Gregorius Nazianz. (2) »jan corpus, ait, cum esse dices? Quomam ergo modo immensus, infinitus, figurae expers, ac denique eiusmodi, vt nec tangi, nec voculis cerni queat?« Augustinus (3): »turpiter vana cogitatio est, inquit, quae opinatur Deum membrorum lineamentis definiti atque circumscripti.« Item (4): »porro si noster animus corpus non est, quomodo Deus creator animi corpus est?« Similia habent alii Patres, praesertim posteriores, qui ex instituto contra Antropomorphitas scripserunt.

Sed et ratio ipsa naturae id suadet, quae id esse Deo tribuendum admonet, quod melius est et perfectius: hoc autem est simplicem esse, et compositionis expertem ac partium: omnis enim compositio duabus saltim rebus absoluitur, quarum alterutra neque est alia, neque compositum: nam neque corpus animi est, neque homo, qui ex ambobus componitur, et ab vtroque distinguitur. Porro anima ipsa, quae vitam et motum homini impertitur, fonsque illi est et origo viuendi, perfectius hoc habet, imo est, quam homo. Etenim propter quod, siue quo alia quaequam res esse aliquid dicitur, magis istud est tale, vt Aristoteles docet (5). Si ergo Deus iis ex partibus componitur, a quibus habet, vt quodammodo vel natura, vel qualitatibus sit affectus, erit hoc minus perfecte, quam

(1) Lib. vi. cap. 16.

(2) Orat. xxxiv.

(3) Lib. xii. de Trinit. cap. 7.

(4) Lib. viii. de ciuitate Dei

cap. 5.

(5) Lib. 1. Post. cap. 2.

paternitatem supponens. Haec etiam ex laudato Bertio citato loco ad litteram fere hic transcripsimus, quibus singularis illa de intellectu sententia penitus corrumpitur. Quo tandem expleto, et primus nostrarum Institutionum liber, qui de existentia et essentia Dei agebat, explicat.

LIBER II.

In quo de Dei proprietatibus disseritur; ac nominatim de iis quae ad Dei substantiam pertinent, et negantes dicuntur.

VT in rebus a Deo conditis aliud est natura rei vel substantia; aliud quod ex eo sequitur, illique inhaeret, quales sunt proprietates; sic in Deo, tametsi simplicissimus sit, aliud esse cogitamus quod ipse est; hoc est, eius naturam aut essentiam, aliud quod hanc modificat, eamque iam constitutam supponit. Sic diuinam substantiam et naturam tamquam subiectum proprietatum opinione fingimus; hasque velut perfectiones quasdam, quae diuinam naturam consequuntur. Variè autem illas nominare consueuerunt Theologi: dignitates nempe, notiones, proprietates naturales, attributa. Illarum quaedam sunt absolutae, totique Trinitati communes; aliae sunt relatiuae, ac personarum propriae. Priorum aliae negantes dicuntur, et ad ipsam Dei substantiam pertinent; aliae vero affirmantes, et ad eius operationem spectare concipimus. Ex duplici hoc posteriore genere primum hoc libro complectemur. Earum porro prima se nobis Dei simplicitas offert: quae appellatione quidem vna esse videtur affirmantium perfectionum; reuera tamen inter negantes adscribitur; nihil aliud quam sit simplicem esse quam compositione carere. Ad rem ergo.

CAPVT I.

Dei simplicitatem defendit.

Deus simplex est, ac nullis constans partibus.

Pertinet haec propositio ad fidem, et probatur ex Scriptura. Ioan. ix. v. 24. habetur: »Spiritus Deus est, et eos qui adorant eum in spi-
ritu et veritate oportet adorare.« Quae verba et Deum animum quendam solutum ac liberum, segregatum ab omni corpore restantur, et doceat non cultu corporeo, vel vno tantum in loco, sed mente, et vbique eum esse adorandum. Item Prou. viii. v. 12. legitur: »Ego sapientia habito in consilio.« Daniel. ix. v. 24. Christus dicitur iustitia sempiterna. Quae omnia Deum formam simplicissimam, et actum purissimum esse declarant.

stant quoque pro hac veritate Concilia, Remense prouinciale, Lateranense IV. et Florentinum generalia. In horum postremo PP. definerunt ses. xviii. omnia in diuinis esse quid vnum et idem, vbi non obuiat relationis oppositio.

Stant quoque pro hac veritate Concilia, Remense prouinciale, Lateranense IV. et Florentinum generalia. In horum postremo PP. definerunt ses. xviii. omnia in diuinis esse quid vnum et idem, vbi non obuiat relationis oppositio.

lis firmissimis momentis consonant SS. PP. testimonia. Irenaeus (1) »multum, inquit, distat omnium Pater ab iis, quae proueniunt hominibus, affectionibus et passionibus: est simplex et non compositus, quum sit totus spiritus, et totus ratio.« Gregorius Nazianz. (2) »jan corpus, ait, cum esse dices? Quomam ergo modo immensus, infinitus, figurae expers, ac denique eiusmodi, vt nec tangi, nec voculis cerni queat?« Augustinus (3): »turpiter vana cogitatio est, inquit, quae opinatur Deum membrorum lineamentis definiti atque circumscripti.« Item (4): »porro si noster animus corpus non est, quomodo Deus creator animi corpus est?« Similia habent alii Patres, praesertim posteriores, qui ex instituto contra Antropomorphitas scripserunt.

Sed et ratio ipsa naturae id suadet, quae id esse Deo tribuendum admonet, quod melius est et perfectius: hoc autem est simplicem esse, et compositionis expertem ac partium: omnis enim compositio duabus saltim rebus absoluitur, quarum alterutra neque est alia, neque compositum: nam neque corpus animi est, neque homo, qui ex ambobus componitur, et ab vtroque distinguitur. Porro anima ipsa, quae vitam et motum homini impertitur, fonsque illi est et origo viuendi, perfectius hoc habet, imo est, quam homo. Etenim propter quod, siue quo alia quaequam res esse aliquid dicitur, magis istud est tale, vt Aristoteles docet (5). Si ergo Deus iis ex partibus componitur, a quibus habet, vt quodammodo vel natura, vel qualitatibus sit affectus, erit hoc minus perfecte, quam

(1) Lib. vi. cap. 16.

(2) Orat. xxxiv.

(3) Lib. xii. de Trinit. cap. 7.

(4) Lib. viii. de ciuitate Dei

cap. 5.

(5) Lib. 1. Post. cap. 2.

ea forma a qua illud accepit. Ita Deo erit aliquid perfectius, quod dictu perinde nefas erit atque absurdum. Hoc genere argumentationis vitur Augustinus (6).

Deinde: quocumque excogitato corpore maius et maius sine fine poterit excogitari: id enim postulat quaelibet etsi ingentissima moles corporea, vt amplior magnitudo possit ei superaddi; Deo nihil maius potest excogitari: frustra ergo quaeritur inter corpora. Est argumentum eiusdem Augustini (7). Praeterea: quia partes illae ex quibus Deus perficeretur, vel finitae essent, vel infinitae: quod si finitae essent, non possent constituere vnum infinitum, qualis debet esse Deus, quo nihil maius est: ex duobus enim finitis simul iunctis non exurgit nisi vnum finitum. Si vero infinitae essent, ex illis componi neutriquam posset aliquod totum infinitum singulis infinitis maius; nam infinito in essentia nihil potest addi. Ita fere S. Bernardus (8). Tandem: si Deus partibus constaret realiter distinctis agnoscenda certe causa esset superior et anterior, quae partes illas coadunasset et in vnum compegisset: Deus autem aeternus est atque anterior et superius habet nihil. Est argumentum Ambrosii (9).

COROLLARIA.

Primum itaque illud compositionis genus, quod est crassius et in rebus corporeis cernitur, a Dei natura simplicissima toto isto capite praecipue segregauimus. Sed exurgunt hinc quaestiones aliae, quae multum veteres exercuerunt: an scilicet saltem fiat aliqua compositio in Deo, ex quo tres in illo sint personae reipsa distinctae, vel ex substantia et personarum proprietatibus, vel ex genere et differentia, quas summis licet digitis, hic absoluere operae praetium ducimus. P. nam quidem communi SS. Patrum Basilii (10), Gregorii Nisseni (11), Cyrilli (12), Augustini (13), aliorumque responsione. Iceireo Deum compositum non esse, etiamsi tres personae inter se comparentur, quoniam vnica et singularis est in tribus essentia siue substantia, quae nulla partitione diuiditur. Tantum vero abest vt illud personarum discrimen Dei vnitatem simplicitatemque interpellet, vt haec realis personarum differentia ad id potissimum con-

(6) In lib. v. de Trinitate.

(7) Serm. xiv. ex editis a Parisiens.

(8) Serm. lxxx. in Cantica.

(9) Tract. in Symb. cap. 1.

(10) Lib. 1. contra Eunom.

(11) Tom. 1. (12) Dialog. vii.

(13) Lib. xi. contra Maximum

cap. 10.

confertat vt sit vnus ac simplicissimus Deus. Quod nisi tanta personarum inter esset distinctio, aut si vnica tantum esset persona Dei, in qua intelligentiae ac voluntatis operationes inessent simplices, quae substantium nullum, vt vocant, terminum, hoc est, hypostasim nullam producerent, non iam vnus, neque simplex foret, sed compositus Deus. Atque illud est Graecorum Theologorum sermone vulgatum mysterium vnitae ac distinctae Theologiae, de quo praecelara extat Dionysii disputatio (14). Abeant ergo in malam rem haeretici, maxime Ariani, et qui inter eos deterrimi erant Aetiani, vel Eunomiani, hoc contra Catholicos cauillantes, quod quum vnam substantiam, et tres personas in Deo vno constituerent, euitare minime possent quin vnus iste compositus ex tribus esset.

Sed nec fieri in Deo compositionem ex substantia et personarum proprietatibus ex eo suadent Patres (15), quod haec cum illa res eadem et vna sint, nec nisi *ἀόνη* et *ἰσμία* differunt. Atque vt in rebus a Deo conditis vnum et idem est accidens, et ad aliud, siue respectus ad alterum, in iis, scilicet, quae accidentia capere possunt sic eadem necessario res est substantia, et ad aliquid in iis, quae nullum habere possunt accidens; cuiusmodi Deus est. Vnde vna et eadem res, et indiuisa communisque est; et est proprietas siue relatio, quae communis non est, sed ab altera proprietate reipsa distat. Ratione itaque distinguuntur proprietates personarum, non re, tametsi diuersa de vtroque praedicentur; hinc complexio quaecumque inter illas reperta extra compositionis suspicionem est, quoniam non reuera in Deo est, sed in cogitatione nostra, quam fides et recta ratio corrigit.

Quid de genere illo compositionis, quod ex substantia et qualitatibus constat; sicut et de alio etiam quod genus et differentiam exposcit? Antiquorum praecelrarissimae sententiae docent nos, et rem ipsam, siue Dei substantiam, cui tamquam formae et perfectiones in rebus creatis adscribuntur qualitates illae, nihil ab iis differre in Deo; et repugnare ipsi actus et potentiae notiones ob infinitam illius puritatem; neque enim sic ille nobis obici potest vt in eo gradus quidam delineentur essentiae, quasi distincti, quorum alius communis sit cum ceteris formis, quas idem genus complectitur, alius pro-

(14) Lib. de diuinis nominibus Athanas. Tom. II. Nazianz. orat. xxi. in S. Athanas. Damasc. lib. 1. cap. 15.

(15) Basil. lib. II. ad Eunomium. Alii plurimi.

proprius quo ab illis quae sub eadem sunt communitate distat.

Qui vero pleniorum harum quaestionum solutionem desideret, consulat SS. PP. apud Petauium (16). Interim audiar S. Thomas sic egregie scribens (17): »in Deo non est compositio quantitatarum »partium, quia corpus non est, neque materiae et formae, quia est »actus purus nihil habens de potentialitate; ita nec in eo est aliud »natura et suppositum, neque aliud essentia et esse, neque est »in eo compositio ex genere et differentia, neque subiecti et ac- »cidentis«.

Quando autem pro diuina simplicitate vindicanda hucusque progressi sumus, ut omnem omnino realem distinctionem quam longissime a Deo amouerimus, distinctionem rationis inter Dei essentiam, eiusque attributa ponere cum Theologis omnibus catholicis nobis constitutum fixumque est. Haec vero qualis? Virtualem distinctionem acerrime propugnant Theologi, qui Augustinianae vel Thomisticae scholae nomen dederunt. Omnes in eo sunt, ut Deum rem summam ac simplicissimam fateantur, pluribus tamen rebus distinctis aequivalentem: solidissime quidem. Nec enim negare audebit aliquis infinitam Dei virtutem tantum valere, quantum distinctae inter se creaturarum finitae vires: quia tamen id non potest vna animi perceptione absolute cognosci, imperfectas illas intentiones, quae de Deo animo formantur, intelligentia ac ratione distingui videmus. In eo autem inter se dissident ii Theologi, quod primi fundamentum vnicum distinctionis in effectibus, terminis, et connotatis agnoscunt: secundi vero ex parte obiecti reperiri rationes asserunt, quarum vna in esse cogniti non est altera. Re tamen penitus inspecta non est cur adeo aspera inter hos Theologos persistat collectatio: praesertim quum scholarum praedictis semotis, seu potius verborum inuolucris ambagibusque, facile sit quaestionem huiusmodi declinare, qua iuniores haud mediocriter torqueri solent et implicari; ut optime Bertius (18). Atque haec de attributorum distinctione ab essentia strictim dicta sunt, quae frugi Theologo sufficere debent.

CA-

(16) Theolog. dogm. lib. II. capp. 1. 4. 5. 6.

(17) I. p. quaest. 1. art. 37.

(18) Ec Theolog. discip. lib. II. cap. 1.

CAPVT II.

Veterum de diuina simplicitate complectitur sententias, et eorum soluit argumenta.

Constituto Deum esse simplicissimum et omnis omnino compositionis expertem, illorum hic sententias referre, qui haud recte de diuina simplicitate senserunt, ordo ipse postulat. Deum ergo corpus esse persuasum olim habuere Gentiles, non rudes solum et indocti, sed etiam sapientes quidam et Philosophi. In eo tamen diuersi illi fuere, quod rudiores, hoc est, maior illorum pars, non solum Deos humana specie praeditos finxerunt, sed et multa simulacra tamquam Deos venerati sunt: pauci vero docti ac sapientes facile viderunt nullam diuinitatem status inesse; putauerunt tamen illis vel instrumentis Deos uti ad exhibendam praesentiam suam et virtutem. Horum opiniones si quis accuratius nosse cupiat ex antiquorum commentariis eas repetat, velut Ciceronis (1), Plutarchi (2), aliorum. Inter Iudaeos autem idem Sadducaeos, qui dari spiritus negabant, constat ex Act. Apostol. (3) Item Stoici illi, qui vel ignem, vel mundum, vel materiam vbique diffusam esse Deum commenti sunt, hunc non nisi corporeum existimarunt. De Manichaeis idem refert S. Augustinus (4). Verum exteris omissis, eos perstringamus, qui in christiana professione pari de Deo errore lapsi sunt. Ex iis primo loco memorandus est Melito Asianus Sardensis Episcopus, qui M. Antonino Vero imperante vixit. Post hunc commemorandus Tertullianus qui Deum esse corporeum existimasse videtur. Quin et Lactantius Firmianus obiter notandus est, qui in libro de ira Dei figuram quamdam Deo tribuit, ut Petauius notat (5), etiamsi cum excusare Bertius conetur. Huic subiciendi Seleucus, et Hermias Galatae, teste Philastrio (6); quod tamen Augustinus tacuit in libro de haeresibus. In eandem haereseos suspicionem inducitur Audius, a quo fertur, Antropomorphytas dictos fuisse Audianos: et quod grauius est Epiphanius, Hilarius, et Theophilus. Iure autem an iniuria? Quod capite sequente profertemus iudicium declarabit. Vnum modo tantquam certum exploratumque ponere debemus: Antropomorphytas,

Tom. I.

P

si-

(1) In lib. de nat. Deor.

(1) Cap. xxiii. (4) Lib. III. cap. 7.

(2) I. de Philosophorum placitis.

(5) Lib. II. cap. viii. (6) Cap. viii.

siue ab Audio, vt plerique putant oriundi, siue ex eius opinione stolidi erroris ansam nacti, humani corporis et membrorum speciem Deo tribuisse. Horum haeresis circa Theodosii tempora orta est in Aegypto, IV. scilicet Ecclesiae saeculo, vt Socrates, Sozomenus, et Cassianus scribunt (7). A Monachis pene omnibus tali ardore suscepta haec haeresis fuit, vt turmatim in eum descuerint errorem, quod Deus sit Antropomorphos, formae nempe humanae et corporeae. De illis haec habet Sozomenus loco citato: »exorta quaestio per Aegyptum mouebatur, oporteret ne Deum Antropomorphon, hoc est, humana forma praeditum credere. Huius autem sententiae plurimi erant ex Monachis illis commorantibus, qui prae simplicitate sine examine Scripturam sacram accipiebant, et in ea Dei oculos, ut faciem, et manus, et quaecumque alia huiusmodi audire consueuerant».

Praeter hos omnes memoratos, fuere alii, qui etsi non sint ausi eiusmodi telis diuinam impetere simplicitatem, in eo tamen peccarunt, quod in indiuisa Dei natura intrinsecam admitterent distinctionem. Gilbertus Porretanus Pictauiorum Episcopus saeculo XII. de culis errore non idem sentiunt eruditi; Gregorius Palamas, et Graeculi quidam Monachi, quibus Abbas Ioachimus additus est, id dogmatizarunt. Ecclesia Graeca schismatica Palamae, ceterorumque Monachorum errorem amplexa est in Synodo Constantinopolitana, quam Graeci nonam oecumenicam appellant; quaeque Barlaamo Monacho et Acyndimo illius discipulo anathema dixit, quod contrarium docuissent.

Huic ex aduerso opposita haeresis peraeque diuiniae simplicitati iniuria est. In Aetio et Eunomio notata atque damnata a Patribus fuit: qui duo, omnia attributa nullo prorsus modo discrepare putabant ab essentia, ne cogitatione quidem et intelligentia nostra. Quid tandem Scotus sua distinctione formali ex natura rei fecit? Ludouici Thomasini grauissimi Theologi iudicium est (8) expressum his verbis: »Scotus non hostiliter quidem diuiniae insultauit simplicitati, sed minus forsitan reuerenter ingenii sui acumen illi inseruit». De ipsius distinctione sic loquitur Dionisius Petanius (9): »ab hac vero (nempe a Gilbertina distinctione) vel nihil, vel parum discrepare scholasticorum aliquot opinio creditur, vt Scoti, qui ci-

(7) Lib. vii. cap. 7. Lib. viii. cap. 1.
Collat. i. capp. 1. et 5.

(8) Lib. iv. de Deo cap. 1. n. 4.
(9) Dogm. Theol. Lib. i. cap. 8. n. 2.

»tra notionem et intelligentiam nostram per se ab essentia diuina differre proprietates, et inter se ipsas existimat; quemadmodum e contrario ad Aetii et Eunomii placita implicati videntur generis alterius Theologi, qui in iisdem illis proprietatibus solum nomen »discrimen agnoscunt«. Sit tamen sententia eiusmodi sui auctoris patrocinio satis valida.

Ad eos denuo veniamus, qui certo diuiniae simplicitati habentur iniurii, atque quibus fundamentis dementissimas opiniones stabilire sibi blandiantur vidcamus. Vnicum ergo Antropomorphitarum argumentum hoc est: substantia illa reuera corporea est, quae virtutem habet actiuam et consumtricem ignis; cuius imago in creatura terrena et mortali est; cui denique insunt dispositae partes ac sensitiuae potentiae: istiusmodi autem Deum esse varia Scripturae loca testantur: Deut. enim iv. et ad Hebraeos xi. »Deus dicitur ignis consumens«: Gen. i. »homo factus ad imaginem et similitudinem Dei« asseritur: in lib. Iob. cap. x. legimus: »manus Domini fecerunt me«: Isaias i. Psalm. cxxix. Exodi xxxiii. alibi que passim Deos, aures, oculi, pedes, cetera tribuuntur.

Ad Gilbertinae distinctionis fundamentum, quod spectat, ecce illud: nemine cogitante conueniunt naturae diuiniae et eius attributis praedicata opposita; naturam, scilicet, diuinam non produci, et filiationem produci, et his similia.

Tandem Eunomiani hoc ratiocinio innituntur: simplicitas summa, qualis Deo tribuenda est, nullo alio pacto melius obtineri potest, quam exclusa etiam distinctione rationis: non ergo haec in Deo datur.

At haec argumentationes quam sint debiles, infirmae, fractaeque omnes, vel me non dicente, intellecturi sunt. Nam sacra Scriptura (vt Antropomorphitarum insaniae occurramus) vbi sensus et passiones Deo tribuuntur, per metaphoram debet explicari. Hac lege Deus dicitur ignis consumens, praesertim ob iram aduersus peccata: eiusdem imago in homine collocatur, non quidem quo ad corpus, sed quo ad animum, praecminentiam, et dominium. Manus Domini eius potentiam, oculi exactissimam rerum omnium notitiam; pedes immensitatem, aures ipsius commiserationem, facies intimam visionem ac familiaritatem denotant. Est Augustini solidissima doctrina dicentis (10): »de membris Dei, quae assidue Scriptura commemorat, ne quisquam secundum carnis huius formam et figuram nos crederet similes Deo, »prop-

(10) Epist. cxxviii. ad Fortunatianum.

Unde patet
se Deum
compre-
hendit infere-
re.

»propterea eadem Scriptura et alas habere Deum dixit, quas nos vti-
»que non habemus. Sicut ergo alas quum audimus protectionem in-
»telligimus, sic et quum audimus manus operationem intelligere debe-
»mus et quum audimus pedes praesentationem; et quum audimus occu-
»los visionem qua cognoscit; et quum audimus faciem notitiam qua
»innotescit«, cet.

Pro Gilberti autem ratione haec respondemus: minime repugna-
re quod ob respectus diuersos dicatur: ens increatum producitur, et
non producitur. Nempe producitur ratione personalitatis; non produ-
citur quatenus natura est: eo quidem modo quo de eodem homine
dicitur, quod est similis bestis, et non est: similis quidem per ani-
malitatem, dissimilis per rationalitatem.

Ad vltimum, quod obiecebant Eunomiani, dicatur: summam Dei
simplicitatem aptissime saluari posita distinctione rationis: quo enim
perfectior ac simplicior res est, eo plura in illa ratio distinguit. Sic
in Petro ex. gr. distinguit substantiam, corpus, vitam, sensum, rati-
onale, cet. Sed de his nimis multa.

CAPVT III.

*Sanctorum Patrum Epiphani, et Hilarii orthodoxia vindicatur
atque de Melitone, Tertulliano, et Audio iudicium fertur.*

Neque S. Epiphanius, neque Hilarius Deum esse An-
tropomorphos existimauerunt.

Probabilius videtur id sensisse Melitonem, Tertullia-
num, et Audium.

In oppugnatae haeresis suspicionem inductos fuisse Epiphanium, et
Hilarium praecedenti capite adnotauimus. Epiphanium inducere So-
crates, et Sozomenus; Hilarium Claudianus Mamertus. Quam vero
temere et audacter id factum sit, totis lacertis hic monstrare nobis
duximus gloriosum. Atque ab Epiphanio initium sumentes, immu-
nem illum fuisse ab errore Antropomorphitarum eruditi omnes con-
corditer tenent. Probant id efficacissime quidem ex iis quae ab Epi-
phanio ipso scripta gesta que sunt. Auditorum siquidem demerentiam
redarguens haeresi LXX. qui in humano corpore diuinam statuebant ima-

imaginem, sic scribit: »Qui fieri potest, vt quod aspectabile est, ei
»simile sit, quod videri non potest, aut corporeum corpore experiri.«
Et infra: »penes Deum neque affectio vlla, neque defectio est: sed
»vndequumque lumen est: spiritus enim est Deus, qui omnem spiri-
»tum exsuperat«. Et hanc, quam scripto expresserat, suam fœdera
fuisse fidem, factum illud confirmat a Hieronymo relatum (1). Est
huiusmodi: quum Ioann. Ierosolymitanus contra Antropomorphitas
populo adstante concionem haberet, atque manu, oculis, totiusque
corporis partibus vellet sanctissimum senem Epiphanium ibi assisten-
tem suspectum facere illius haereseos; Epiphanius salutata Ecclesia
in haec verba erupit: »cuncta quae locutus est Collegio frater, aeta-
»te filius meus, contra Antropomorphitarum haeresim bene ac fi-
»deliter locutus est: quae mea quoque damnatur voce,« cet. Siue
ergo quae Epiphanius scripto tradidit, siue quae viva voce expressit
perpendantur, ille non nisi per iniuriam inter Antropomorphitas ad-
numerari euincitur.

Nec facit, quod Ioann. Ierosolymitanus, vt dicebamus, Epipha-
nium in suspicionem haeresis induxerit; multo minus quod Socrates,
et Sozomenus male de illo senserint. Non quidem primum: nam Epi-
phanium inter et Ioannem magnum grassabatur dissidium, Ioannem
Epiphanio accusante quod faueret Origenistis, Epiphanium Ioanne
perfecto odio odiente, et erroris Antropomorphitarum nota insimula-
nte. Sed nec secundum facit. Auctores enim illos offendit consue-
tudo Epiphani cum Theophilo Alexandrino, qui cum Monachis
Aegyptis hac haeresi infectis communicauit: non aduertentes quod
eorum communicatio erga damnationem librorum Origenis tota ver-
sabaratur. Deinde nimis creduli illi sunt erga Ioann. virum Origenistam,
atque Epiphani hostem infensissimum.

Alteram defensionis partem sic comprobare pergimus: Hilarium
non debuisse in eodem cum Fausto includi errore eius scripta tes-
tantur, in quibus ita corporea omnia praeter Deum esse expressit, vt
et Angelos, et hominum animas mole sua et quantitate constare di-
xerit. Contumeliose itaque de illo contra Faustum Regionensem scri-
bens Claudianus Mamertus (2) adseruit; consentaneum sibi Picta-
rium Hilarium habere. Extra reprehensionem etiam illud est, quod
de solo Deo incorporeo Hilarius scripserat (3). Nihil enim dictum
est ab eo, quod non diserte senserint alii complures veterum: licet

(1) Epist. LXX. (2) Lib. III. de statu animae. (3) Cap. v. in Matth.

co Deum incorporeum esse, quia est vbique, neque loco definitur aut circumscribitur: tum quia immutabilis est: quae quum praeter Deum nulli alteri congruant, solus ille incorporeus eo sensu merito dicitur. Censuit sic Augustinus (4), Deum sensu aliquo solum incorporeum affirmans. Censerunt et alii Patres. Iustinus autem martyr (5): imo qui sub illius nomine legitur auctor quaestionum graecarum, Deum neque corporeum neque incorporeum esse adserit; quippe qui vt supra corpus, ita supra incorporeum est, et vtriusque conditor. De defensione itaque Epiphani et Hilarii diximus satis. Superest vt erga reliquos sententiam nostram proferamus.

Habent vero ii omnes patronos, et numero et eruditione clarissimos. Stant enim pro Melitone L'Hermerier, Tournely, Boucat, alii. Pro Audio Epiphanius ipse, vt quidam credidere. Verum habent quoque oppugnatores inuicissimos. Er quidem Melitonem Antropomorphitam esse diserte tradit Origenes apud Theodoretum (6), auctor inquam Melitonis aetati suppar. Legimus siquidem in postrema Theodori operum Graeco-latina editione: »ante omnia disputandum illud est, vbinam constet istud: ad imaginem, an in corpore, an in anima. Videamus porro quibus vrantur, qui prius adserunt. E quorum numero est Melito, qui scripta reliquit de eo »argumento, Deum esse corporeum«. Excerptis autem talia ab Origene non solum Theodoretus, sed et Eusebius, ab istoque Hieronymus; qui praeterea dissimularunt non pauca, ne haereticis abuterentur Praesulis praestantissimi auctoritate. At Sixtus Senensis plurimum in iis quae vertit falsus est, et immerito reprehenditur Ioannes Plessus ob suam interpretationem. Probabilius itaque apparet Melitonem Antropomorphitam fuisse habita ratione clarissimorum Scriptorum, qui id adserere, imo et argumentorum quibus suam opinionem firmant.

Propior tamen huic errori fuit Tertullianus, si criticis fere omnibus fides debetur. Argumentantur ii ex Tertulliano ipso dicente (7): »nihil enim si non corpus«. Item (8): »quum autem sit, habeat necessesse est aliquid per quod est. Si habet aliquid per quod est, hoc erit corpus eius: omne quod est, corpus est sui generis. Nihil est »incorporale«. Similiter (9): »quis enim negabit Deum corpus esse, etsi Spiritus sit? Spiritus corpus est sui generis in sua effigie«. Tandem

(4) Epist. viii. et xx. quam de animarum origine scripsit ad Hieronymum.
(5) Quaest. 1. (6) Quaest. 2. in Exod.

(7) In lib. de anima cap. 7.
(8) In lib. de carne Christi cap. 11.
(9) Lib. contra Praxeam cap. 2.

dem (10): »nam dexteram, et oculos, et pedes Dei legimus, nec »ideo tamen humanis comparabuntur, qui de appellatione sociantur«. Indubium quin haec apertissima ipsius Tertulliani verba impugnatore numquam forte superandos conciliarint. Grauissimam iraque de illo suspensionem esse docent S. Thomas (11), Huetius, et Pamelius. (12) »Quid autem de illo S. Augustinus? Tertullianum, ait (13), non solum animam hominis esse corpoream credidisse, sed etiam Deum, quod neutrum incorporeum cogitare potest. Et (14): »mirandum non »est hoc somniasse Tertullianum, qui etiam ipsum creatorem Deum, »non esse nisi corpus opinatur.« Eundem tamen non sibi constare, dicit, qui in lib. de anima cap. 3. omne corpus esse passibile scribit. Verum non est, quod aut pristinam sententiam de Deo corporeo mutasse putetur hoc loco, aut secum re ipsa pugnare. Primum, quia passibile sic sumit in citato libro, vt non qualemcumque passionem significet, sed eam, quae mutationem aliquam et corruptionem suapte natura, sensumque doloris afferat: cuiusmodi cruciatus est animarum et exustio. Deinde, quia passiones aliquas, siue sensus generis sui, hoc est, »in corruptorios confert in Deum, vt ex iis, quae contra Marcionem scribit, constat. Quominus ergo corpus habeat Deus ex Tertulliani sententia nihil obstat, quod omne corpus passibile esse credidit. Nam et Deum suo modo pari aliquid arbitratus est: tum diuinum corpus, diuinaque itidem membra sui generis agnouit, et ab humanis diuersa.

Neque ad excusandum Tertullianum plus facit, quod Augustinus adserat (15), illum corpus vsurpare pro quacumque substantia. Nam Augustinus id non affirmat; sed posse, ait, »quoquomodo putandum vero Tertulliani errores recenset, affirmatiue loquitur ac definite. Siue ergo Tertulliani scripta conferantur, siue accusatorum numerus et auctoritas, probabilius nobis apparet, illum Antropomorphitis esse accensendum.

De Audio idem iudicium a nobis fertur, ob auctoritatem praesertim Theodori adserentis, illum humanum corpus et formam Deo affinxisse, et quae membra metaphorice Deo in Scripturis tribuuntur, vere et re ipsa in illo esse iudicasse. Sic in lib. 4. de haeres. (16) Au-

(10) Lib. ii. adu. Marcion. cap. 16.
(11) I. cont. Gent. cap. 20.
(12) In Origenianis lib. ii. quaest. 1.
In Paradox. cap. 15.

(13) In lib. x. de Gen. ad litteram.
(14) Epist. cxc. ad Optatum.
(15) In lib. de haeres. cap. 16.
(16) Cap. 15.

Augustinus quoque id ipsum testatur in Tom. VI. (17) Vadianos pro Audianis appellans ipsius sectatores: quod Latini deinde illius imitatione fecerunt. Epiphanius autem scribit (18), illum nulla in re a catholica dissensisse Ecclesia. Perbelle quidem. Nusquam, adserit, etiam quum illius opiniones recenset, Deum Antropomorphon, aut corpore praeditum existimasse. Et hoc etiam belle. Ceterum illum in re vna peccasse dicit; quod nempe illa Scripturae verba, quae hominem *ad imaginem Dei esse factum* significant, durius ac praefractius interpretaretur, quam quidem imaginem Dei in corpore ipso sitam esse defenderet. Quonam ergo pacto conciliari ista poterunt? Tenendae, inquam, priores Epiphanius sententiae, quas in Audii patrociniū adtulimus, tertia penitus oblita ac neglecta? Benigna ac liberalis excusatio ista esset, non certa atque digna apologia, maxime quum ex illius de imagine Dei in homine opinione consequens putauerint Theodoretus et Augustinus illum, Deum corporeum existimasse. Ergo Epiphanius illum certo accusat ob dictam interpretationem; et non nisi obscure eum excusare videtur ob fidem diuinitatis ac Trinitatis; quandoquidem de hoc peculiari dogmate nunquam loquitur. Quinimo nulla apparet maior ratio sequendi Epiphanius opinionem, quaecumque tandem illa sit, quam Theodoretus et Augustini. Verum de his agere pluribus nihil attinet. Iudicium nostrum tale est erga Melitonem, Tertullianum, et Audium; parati illud deponere, si robustiora illis, quae hucusque a suis patronis producta sunt, momenta adfuerint.

CAPVT IV.

Dei immutabilitas adstruitur: quae aduersus illam facere videntur explicantur: Origenes, Tertullianus, et Lactantius obiter notantur.

Deus est omnino immutabilis.

Hanc perpetuam permanentiam, in quam neque substantiae, neque accidentis intercudit vicissitudo, Deo conuenire disertis testimoniis testantur sacrae litterae. Sic Num. xxiii. dicitur: »non est Deus quasi homo vt mentiatur; nec vt filius hominis vt mutetur«. Apud Malachiam cap. iii. »ego Dominus et non mutor«. In Psalm. i.

(17) Lib. de haeres. cap. 50.

(18) Haeres. lxx.

et

et c. »tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient«. Iacobi item i. v. 17. »apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio«. Cyrillus deinde (1) locum quemdam ad idem institutum accommodat Prophetae Ieremiae, qui est Baruch iii. »quia tu sedes in sempiternum, et nos peribimus in aeternum«. Ibi enim stabilitatem et immutabilitatem diuinae naturae, et vt semper eodem se modo habeat significans Propheta, dicit: »tu sedes in sempiternum«, ceter.

Post sacrae Scripturae oracula stat totius Ecclesiae vox in Conciliis generalibus expressa. Primum id sancitum fuit in Nicaeno Concilio contra Arium, qui Filium Dei, et eundem Deum alterius ab summo conditionis et naturae esse dicebat, ac mutabilem sic faciebat, vt ad peiora conuerti posset. Verba Concilii, interpretantibus Ambrosio (2), et Hilario (3), haec sunt: »qui dicunt, erat aliquando quando non erat, ceter. aut mutabilem et conuertibilem filium Dei, hos anathematizat catholica et apostolica Ecclesia«. Id ipsum deinceps sancitum est in ceteris oecumenicis Conciliis, quae propositum in Nicaeno fidei formulam comprobant.

Nullus praeterea SS. PP. hanc apertissimam veritatem reuocat in dubium. Cyrillus Alexandrinus (4): »natura, inquit, diuina in se ipsa firma et stabili est, nec mutationem in aliud recipit, sed eodem modo semper se habet, et in suis ornamentis constanter manet«. Gregorius Nissenus (5): »sola conuersione omni, mutatio neque superior est natura diuina. Nihil enim est ad quod mutatio ne vtatur, quum nec mali sit capax omnino, neque ad id quod est melius conuerti queat. Non enim est aliquid, ad quod mutationem recipiat; quippe non se habet melius quidquam, ad quod transitum faciat«. Augustinus (6): »Creatoris, hoc est, summae, atque ineffabilis Trinitatis inuisibilem incommutabilemque naturam, et a mortalium carnalium sensibus, et ab omni conuertibilitate siue in melius, siue in deterius, siue in quodlibet aliud, atque aliud, remotam, atque discretam, vel sine vlla dubitatione credamus, vel qualicumque etiam intelligentia capiamus«.

Accedit multiplex ratio theologica. Prima: quaelibet mutatio aut substantialis est, aut accidentalis; in Deo nulla ex iis mutationibus

Tom. I.

Q

est:

(1) In lib. thesauri xiii.

(4) Lib. i. in Ioannem.

(2) Lib. i. de fide cap. 9.

(5) Cap. 4. in Psalm.

(3) In fragmentis.

(6) Epist. cxi.

est: quia in illo neque fuit quod iam non est, neque erit quod nondum fuit: ergo nulla prorsus mutatio in illo est. Secunda: Deus est essentialiter ipsum esse: non igitur potest in illo non esse quod erat, ac proinde non potest mutari. Tertia: origo et caussa rerum mutabilium est omnino immutabilis: Deus ergo qui est huiusmodi mutari nescit. Quarta: summum bonum transire nequit, aut a deteriori in melius, aut a meliori in deterius: tale bonum Deus est: ergo. Argumentationes sunt S. Augustini (7).

Quae vero aduersus Dei immutabilitatem sic firmatam obici solent, non valde quidem perplexa illa sunt: sunt tamen proponenda et explicanda. Horum primum et praecipuum illud est: quod vix animo capere possumus quomodo non sit mutatus Deus, quum res omnes voluntate sua condidit: nam tunc certe mutatio accidit quum ab vno statu fit transitus ad alterum: Deum igitur, qui per infinitam aeternitatem nihil condidit, quum posset, tunc quum re ipsa agere incoepit, fuisse mutatum, res indubia videtur. Deinde: Deum quos volebat saluos fieri, reprobare, damnare, ac gehenae obparata crimina adicere, aliud non est nisi voluntatem diuinam ab hominum sceleribus immutari. Ad haec: quaedam ex tempore Deo conueniunt, vt esse Creatorem, Dominum, creaturarum Rectorem, et. Similiter: mutatio fuit vera, qua Verbum in Virginem descendisse, et quasi loco se mouisse dicitur. Accedit: Deum irae, poenitudini, ceterisque passionibus subici, vt ex Scripturis colligitur.

Sed haec omnia facilem alioquin habent explicationem. Et primum quidem, quod quum de Dei voluntate et operatione agemus, fusius tractabimus, sic modo soluendum est: non mutari iccirco Deum, quum quod haecenus nondum fecerat, mundum aut rem quamcumque aliam creat, quia nulla est in eo potentia, sed totum actus occupat: mutatio autem non nisi eius est, quod est potentia, vt ex Aristotele dici solet. Attingunt hanc rationem Cyrillus (8), et S. Augustinus (9) cum aliis. Secundum sic contra Gentes soluit Amobius: »Aspernant fugientique infundenda in gremium est diuinæ benevolentiae gratia? Nulli Deus infert necessitatem, imperiosa formido nullum terret: neque enim necessaria nostra illi salus est. Volebat itaque Deus saluos illos fieri ipsis volentibus et legi obtemperantibus; non vero renitentibus gratiae et nolentibus«. Tertium illud est, culis difficultate fractus Origenes in eum impexit opinionis erro-

(7) Variis in loc. (8) In 2. dialogo de Trinitate. (9) Lib. II. de ciuit. Dei.

rorem, vt putaret Deum ex omni aeternitate hanc rerum vniuersitatem creasse. Refert hoc apud Photium sanctissimus et doctissimus martyr Methodius, qui Origenis portenta, quem et Centaurum appellabat, acriter et solide refutauit. At Tertullianus in primo contra Marcionem nonnulla iacit, quae suadere possint, Deum numquam sine opere aliquo reque procreata fuisse. Nam Deum Marcionis, qui ab omni aeternitate otiosus et vacuus fuerat, Deum non esse arguit. Facile tamen est haec omnia dissoluere: nomina enim illa, quae de Deo dicuntur, et ad res creatas comparantur, quamuis temporaliter de Deo dici incipient, non tamen ipsi substantiae Dei accidisse aliquid euincunt, sed illi creaturae ad quam dicitur. »Quod ergo temporaliter dici incipit Deus quod antea non dicebatur, manifestum est relatiue dici: non tamen secundum accidens Dei, quod ei aliquid acciderit, sed plane secundum accidens eius ad quod tamen ei aliquid Deus incipit relatiue«. Ita S. Augustinus (10). Sunt tamen qui dicant Deum etiam ex aeterno Dominum et Creatorem, et huiusmodi alia fuisse: quod licet re ipsa nondum creasset aliquid, vim tamen procreandi haberet: quemadmodum architectus talis etiam dicitur, quum nondum opus artis suae vllum edidit, eam tamen poterit, quum liberit, exercere.

Quae vero ex Incarnatione argui videtur mutabilitas, fusius suo loco, propitiae tractatione dissoluetur. Nunc quasi in antecessu dicimus: neutiquam Deum mutari aut moueri loco ex quo Verbum in Virginem descendit: quia vbique per substantiam est, sicut per eandem substantiam vbique aliquid operatur. Quare vt sine vlla commutatione operari quiduis dicitur, sic est vbique nulla sui mutatione: hinc quum homo factus est vel caro, Deus mutatus minime est. Sic quippe assumpsit nostra, vt non dimitteret sua: mutatio autem in aliud fieri non potest, nisi esse desinat quod prius fuerat.

Superest pro vltimo soluendo, de iis animi moribus loqui, quos Scriptura memorat. Horum quosdam reuera inesse Deo senserunt veterum aliqui. Et quidem iram ei affinxit Lactantius Firmianus in eo libro, quem pulcherrimum appellat Hieronymus, de ira Dei (11), vbi sic loquitur: »timor igitur Dei solius est qui custodit hominum inter se societatem: is autem timor auferretur si fuerit homini peruersum, quod irae sit expertus Deus, quem moueri et indignari non modo, quum iniusta fiunt, communis vtilitas, sed etiam ratio et

Q 2

» VC-

(10) Lib. v. de Trinitate cap. 11.

(11) Cap. 12.

»veritas persuadet«. Et ne quis *effectu* solo, vt aiunt, non *affectu* haec in Deo constitui ab illo putet, animaduertat oportet, ceteros affectus ab eodem segregari, velut timoris et cupiditatis; istos vero relinqui, laetitiae, gratiae, odii, et irae: at si sola horum affecta Deo tribueret, cur et timorem et cupiditatem adderet; praecipue quum et effecta ista Deus in Scripturis praeseferat?

Non minus iram Deo Tertullianus attribuit; non signo tenuis et efficiencia, vt ad illum excusandum Pamelius asserit. Testantur hoc ipsius scripta, in quibus iram a vindicta segregans, ambo Deo affingit. In primo contra Marcionem (12) sic loquitur: »stupidissimus ergo, qui non offenditur facto, quod non amat fieri, quando offensa comes sit frustratae voluntatis: aut si offenditur, debet irasci, si irascitur debet vlcisci: nam et vltio fructus est irae, et ira debitum offensa, et offensa, vt dixi, comes frustratae voluntatis«.

Quidquid tamen de Lactantii et Tertulliani peculiari hac sententia sit, argumento respondendum est: Deo tribui iram ceterasque humanas affectiones metaphoricè tantum. Est ergo ira Dei, vt Augustinus scribit (13), »motus qui fit in anima, quae legem Dei nouit, quum eandem legem videt a peccatore praeteriti cet.« Quamquam possit ira Dei recte intelligi etiam ipsa mentis obscuratio, quae consequitur eos, qui legem Dei transgrediuntur. Similiter Dei poenitentia, vt ipse Augustinus tradit (14), non est post errorem, sed rerum in eius potestate constitutarum mutatio. Vbi enim legitur quod poeniteat Deum, mutatio rerum significatur, immutabili praesentia manente diuina; et vbi non poenitere dicitur, non mutatio intelligitur. Ira ergo intelligere est, vt Isidorus Hispalensis loquitur (15), et alias passiones, quas de affectione humana ad Deum Scriptura ducit: vt et iuxta se incommutabilis sit credendus, et tamen pro caussarum effectibus, vt facilius intelligatur, nostrae locutionis et mutationis genere appellatur.

(12) Cap. 26.

(13) In exarratione Psalm. 11.

(14) Lib. xvii. de ciuit. Dei.

(15) Lib. ii. Sentent. cap. 5.

CA-

CAPVT V.

Quod solus Deus aeternitatem propriam habeat euincitur.

Deus aeternus est.

Testantur id diuinae Scripturae. Legitur enim Deuter. xxi. »vivo ego in aeternum«. Psalm. ix. »Dominus in aeternum permanet«. Dan. vii. »potestas eius potestas aeterna«. Ad Hebraeos i. »ipsi peribunt, tu autem permanes«.

Idem docent vnanimiter PP. Gregorius Nazianzenus (1): »Deus, inquit, et erat semper, et est, et erit, vel vt rectius loquar, semper est: nam est, et erit, rationi temporis congrua sunt«. Boetius (2) »Deum, ait, aeternum esse cunctorum ratione praedictorum commune iudicium est«. Anselmus (3) cum Deo loquens scribit: »nec tu habes partes, nec tua aeternitas: sed vbiq; totus es, et aeternitas tua tota est semper«. Augustinus (4): fuisse creaturam esse non est in eo, sed esse solum«.

Argumenta deinde a ratione petita, quae diuinae aeternitati suffragantur haec sunt. Primum: quum Deus id sit, quo ne fingi quidem maius aliquid possit aut perfectius, talis nequam esset si non ex aeterno fuisset. Ita Tertullianus (5). Secundum: si aliquando Deus non fuit, a se ipso initium non habuit: igitur ab alio originem sustulit: idque in infinitum vsque procedet, nisi in aliquo sistat nostra cogitatio, quod ex omni aeternitate sic fuerit, vt a nullo initium acceperit. Hoc autem Deus est. Ita Hugo Victorinus (6). Tertium: si Deus ex aeterno non fuit, vel aliud quiddam ante illum existit, vel nihil. Si aliquid aliud fuit, hoc erit Deo melius ac praestantius: quod cum Dei communi notione pugnat. Si nihil omnino fuit, ne futurum quidem tunc aliquid fuit: quia qui sibi vel aliis initium existendi daret, vel dare potuisset, tunc omnino non fuit. Quod quam falsum sit ipsa euidentia ostendit, et rerum existentium experientia conuincit. Ita Richardus (7). Quartum: quod a se viuut, ex aeterno et in aeternum viuut. Nunquam enim se desserit, qui sibi causa est

vt

(1) Orat. lxxviii.

(2) De consolations lib. v.

(3) In Prosolog. (4) Lib. ix. confes.

(5) Lib. i. cont. Marcion. cap. 1.

(6) Lib. vii. crud. theolog. cap. 17.

(7) Lib. i. de Trinitate cap. 8.

vt hoc ipsum sit quod existit : quoniam igitur a se est Deus, nunquam non esse potuit. Ita Marius Victorinus (8). Quintum: quidquid est immutabile debet esse aeternum: nam si non caret principio, mutatur de non esse ad esse: si non caret fine, mutatur de esse ad non esse: Deus ergo qui prorsus immutabilis est, aeternus sit necesse est. Ita Augustinus (9).

Sed dices primo: vbi occurrunt temporis praeteriti et futuri differentiae, ibi successio reperitur; in duratione Dei temporis praeteriti et futuri differentias reperire est: dicitur enim Ioann. 1. »in principio erat Verbum«, et Apocalipsis 1. »qui est, et qui erat, et qui venturus est«: in illo ergo successio est. Secundo: generatio Verbi diuini iam diu praeterit: nec potest dici hodie generari; alias non esset aeternum.

Responderetur ad primum: quod Deus sua aeternitate complectitur omnia tempora, quatenus correspondet motibus, qui in diuersis temporibus partibus fiunt. Egregie S. Augustinus his verbis (10): »quamuis natura illa ineffabilis non recipiat fuit, et erit, sed tantum est, ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest: tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mutabilitas et nostra mobilitas non mendaciter dicimus, fuit, erit, et est. Fuit in praeteritis saeculis; erit in futuris; est in praesentibus: fuit quia nunquam defuit; erit quia nunquam deerit; est quia semper est. Neque enim velut qui iam non sit, cum praeteritis occidit; aut cum praesentibus, velut qui non maneat, labitur; aut cum futuris, velut qui non fuerat, orientur. Proinde quum secundum volumina temporum locutio humana varietur, qui per nulla deesse potuit, aut potest, aut poterit tempore, vera de illo dicuntur cuiuslibet temporis verba«. Ad secundum dicendum: generationem Verbi diuini, quia aeternam, etiam hodie durare, et in aeternum esse duraturam. Filius itaque Dei semper generatur, semper actu genitus est: vnde Pater ad Filium dicit in Psalm. 11. »Filius meus es tu, ego hodie genui te«: nec generatio illa tempore mensuratur, sed aeternitate, imo est ipsa aeternitas. Explicatur autem in Scripturis per verbum temporis praeteriti, *erat*, quod ad aeternitatem explicandam omnium aptissimum est; vt contra Arianos notatur SS. PP. (11) Quandoquidem per hoc verbum *erat* intelligitur generationem illam totam simul et completam esse, semperque

(8) Lib. iv. contra Arium.

(9) In lib. de nat. boni cap. 39.

(10) Tractatu xctix. in Ioan.

(11) Hilarius, Ambros. August. alii.

que in facto esse. Verum de his redibit sermo quum de Trinitate agemus.

COROLLARIUM.

Ex his fit consequens: Deo sic conuenire esse aeternum, vt nulla creatura eius aeternitate possit potiri. Quamlibet enim aevi perpetuitatem et infinitatem Dei superat aeternitas. Nec creaturae vllae immutabilitas omnimoda potest competere: proindeque nec vita interminabilis quantum ad existentiam et operationem, cuiusmodi Dei aeternitas est. Rectissime itaque concludunt Patres aduersus Arianos Verbum non esse creaturam ex quo in Scripturis dicatur aeternum. Quia quod aeternum est, est immutabile; nec initium, nec finem habere potest, siue in suo esse, siue in suis effectibus: eadem deinde semper est sua cognitio; idem amor interminabilis; quod a quacumque creatura quam longe abest.

Quid autem foret, si mundus non habuisset initium, vt quibusdam Philosophis visum est? Non fuisset Deo coaeternus: nam mutationi esset subiectus, et temporis vicissitudinem pateretur. Adserit hoc Boetius (12). Quid rationalis animae natura spectata? Hanc aeternam esse (id quod de Angelis dictum volumus) id est, immortalem, aeternitate sumra quatenus in sequentia infinita spatia diffunditur, non repugnamus. At hanc non esse aeternitatem Dei quis non videt? Sed talis vt aliquo rectissimo sensu mortalem etiam animam rationalem quandoque Patres dicant: quia scilicet habet vitam non desinentem; sed quae in cognitione et amore mutetur, deficiat, proficiat.

Quid demum si lux quaedam increata, et aeterna (nescio quos) ponatur? Fabellae istae sunt fuso calamo confutandae.

CAPVT VI.

Graecorum Palamitarum, et Augustini Steuchi Eugubini error notatur.

Valentiniana Aeonum fabula exploditur.

Fuere Graeculi quidam Monachi, *quiescentes* dicti, quorum princeps et antesignanus fuit Gregorius Palamas Monachus etiam ac Thesalonicensis postea factus Episcopus, qui lumen quoddam a diuinitate

(12) Lib. v. de consolatione.

vt hoc ipsum sit quod existit : quoniam igitur a se est Deus, nunquam non esse potuit. Ita Marius Victorinus (8). Quintum: quidquid est immutabile debet esse aeternum: nam si non caret principio, mutatur de non esse ad esse: si non caret fine, mutatur de esse ad non esse: Deus ergo qui prorsus immutabilis est, aeternus sit necesse est. Ita Augustinus (9).

Sed dices primo: vbi occurrunt temporis praeteriti et futuri differentiae, ibi successio reperitur; in duratione Dei temporis praeteriti et futuri differentias reperire est: dicitur enim Ioann. 1. »in principio erat Verbum«, et Apocalipsis 1. »qui est, et qui erat, et qui venturus est«: in illo ergo successio est. Secundo: generatio Verbi diuini iam diu praeterit: nec potest dici hodie generari; alias non esset aeternum.

Responderetur ad primum: quod Deus sua aeternitate complectitur omnia tempora, quatenus correspondet motibus, qui in diuersis temporibus partibus fiunt. Egregie S. Augustinus his verbis (10): »quamuis natura illa ineffabilis non recipiat fuit, et erit, sed tantum est, ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest: tamen propter mutabilitatem temporum, in quibus versatur nostra mutabilitas et nostra mobilitas non mendaciter dicimus, fuit, erit, et est. Fuit in praeteritis saeculis; erit in futuris; est in praesentibus: fuit quia nunquam defuit; erit quia nunquam deerit; est quia semper est. Neque enim velut qui iam non sit, cum praeteritis occidit; aut cum praesentibus, velut qui non maneat, labitur; aut cum futuris, velut qui non fuerat, orientur. Proinde quum secundum volumina temporum locutio humana varietur, qui per nulla deesse potuit, aut potest, aut poterit tempore, vera de illo dicuntur cuiuslibet temporis verba«. Ad secundum dicendum: generationem Verbi diuini, quia aeternam, etiam hodie durare, et in aeternum esse duraturam. Filius itaque Dei semper generatur, semper actu genitus est: vnde Pater ad Filium dicit in Psalm. 11. »Filius meus es tu, ego hodie genui te«: nec generatio illa tempore mensuratur, sed aeternitate, imo est ipsa aeternitas. Explicatur autem in Scripturis per verbum temporis praeteriti, *erat*, quod ad aeternitatem explicandam omnium aptissimum est; vt contra Arianos notatur SS. PP. (11) Quandoquidem per hoc verbum *erat* intelligitur generationem illam totam simul et completam esse, semperque

(8) Lib. iv. contra Arium.

(9) In lib. de nat. boni cap. 39.

(10) Tractatu xctix. in Ioan.

(11) Hilarius, Ambros. August. alii.

que in facto esse. Verum de his redibit sermo quum de Trinitate agemus.

COROLLARIUM.

Ex his fit consequens: Deo sic conuenire esse aeternum, vt nulla creatura eius aeternitate possit potiri. Quamlibet enim aevi perpetuitatem et infinitatem Dei superat aeternitas. Nec creaturae vllae immutabilitas omnimoda potest competere: proindeque nec vita interminabilis quantum ad existentiam et operationem, cuiusmodi Dei aeternitas est. Rectissime itaque concludunt Patres aduersus Arianos Verbum non esse creaturam ex quo in Scripturis dicatur aeternum. Quia quod aeternum est, est immutabile; nec initium, nec finem habere potest, siue in suo esse, siue in suis effectibus: eadem deinde semper est sua cognitio; idem amor interminabilis; quod a quacumque creatura quam longe abest.

Quid autem foret, si mundus non habuisset initium, vt quibusdam Philosophis visum est? Non fuisset Deo coaeternus: nam mutationi esset subiectus, et temporis vicissitudinem pateretur. Adserit hoc Boetius (12). Quid rationalis animae natura spectata? Hanc aeternam esse (id quod de Angelis dictum volumus) id est, immortalem, aeternitate sumra quatenus in sequentia infinita spatia diffunditur, non repugnamus. At hanc non esse aeternitatem Dei quis non videt? Sed talis vt aliquo rectissimo sensu mortalem etiam animam rationalem quandoque Patres dicant: quia scilicet habet vitam non desinentem; sed quae in cognitione et amore mutetur, deficiat, proficiat.

Quid demum si lux quaedam increata, et aeterna (nescio quos) ponatur? Fabellae istae sunt fuso calamo confutandae.

CAPVT VI.

Graecorum Palamitarum, et Augustini Steuchi Eugubini error notatur.

Valentiniana Aeonum fabula exploditur.

Fuere Graeculi quidam Monachi, *quiescentes* dicti, quorum princeps et antesignanus fuit Gregorius Palamas Monachus etiam ac Thesalonicensis postea factus Episcopus, qui lumen quoddam a diuinitate

(12) Lib. v. de consolatione.

tate diffusum, a Deo diuersum, eique coaeternum praedicabant (1): hoc praeterea esse regnum illud, Dei que gloriam a Scripturis relata, dicebant. Ita in suis conciliabulis Praesules Graeci definirunt: quas indoctas stupidissimasque fabulas refert et approbat in sua historia Cantacuzenus (2). Nam Monachos, ait, asseuerasse, Apostolos in monte Thabor corporis oculis diuinum et increatum lumen aspexisse. Huius autem erroris origo fuit, vt ex Demetrio Cydonio refert Petaulus (3): Hesycastae quidam Monachi, daemone vt apparet illius praestigis, mysticum, nescio quid, vsurpabant affirmantes, se ad certum corporis habitum conformatos miracula quaedam cernere. Quum enim ad pecus, vel vmbilicum caput ac mentem appressissent, et oculis contorsissent, suppresso spiritu mirabilem se lucem intueri, et in exhausta voluptate affici.

Barlaamus autem Monachus ex Calabria oriundus, catholici dogmatis defensor, qui ex Italia Constantinopolim venerat, peruere illius doctrinae sectatores vna cum antesignano Palama conturbauit. Testantur id Barlaami Epistolae, graues inquam et doctae, quas pro Latinis contra Graecos scripsit. E partibus autem Barlaami steterunt Gregorius Acyndinus et Ioannes Crysoloras, quibus accessere Ephesi et Ganni Episcopi, Nicephorus Gregoras et Dexius. Verum odiis exardescens rem ad Synodos finiendam Graeci deducunt. In prima Synodorum, quae Andronico Iunioris praesente est habita, Barlaamus praesertim proscriptus fuit. Postea aduersus Gregorium quemdam cognomine Acyndinum dicta sententia est in alia Synodo; et in Barlaamum denuo; praesidibus Ioan. Patriarcha, et Ioan. Cantacuzeno, magno domestico. Tertia deinde Synodus celebrata est praesidente Anna Augusta et filio eius Imperatore Ioan. Palaeologo. Quarta tandem aduersus eandem opinionem coacta traditur, in eaque redactos in ordinem et communionem muletatos esse Ephesium Episcopum, Ganni Metropolitam, Nicephorum Gregoram, et Dexium, quod Barlaami et Acyndini placita defenderent. Itaque quattuor Synodi a Graecis habitae sunt; in quibus ludricum et anile commentum opinionis in catholici decreti auctoritatem assumtum est.

Insulto autem et stuporis pleno Palamitico errori affinem fuisse Augustinum Steuchum Eugubinum adserunt plures; quos inter Petaulus

(1) De his loquuti sumus cap. 1. huius libri recensentes eorum impias opiniones, qui de diuina simplicitate male

senserunt. (2) Lib. II. cap. 19. et sequentibus. (3) Lib. I. dogmat. Theol. cap. 12.

uius vnus est, qui (4) id demonstrare sibi videtur ex iis quae Eugubinus in Cosmopoeia, et in lib. de incorporeis et inuisibilibus rebus scripsit. Ceterum hominem Theologum et christianum data opera defendit Bertius (5), eisdem testimoniis, quibus cum Petaulus oppugnerat. Sed Eugubinus in eo saltem peccauit, quod Basilium illi opinionioni sufragari dixit Homilia 1. in Hexam. p. 7. quippe arcanam illam et inaccessam lucem diuinitatis ipsammet esse diuinitatem, et sempiternum Dei Filium, ipse Basilius contra Eunomium explicat. At de iis nimis multa.

Impiissimae fabellae confutationem, quae id quod sensu oculisque cernitur, increatum facit ac Deo coaeternum, quasi alterum Numen seu potius idolum, dictis addamus. Et quidem nemo est adeo hebes, qui non intelligat, nihil Deum siue Creatorem inter et creaturam interiectum et medium esse: nam quidquid est, aut a se est et increatum, ac proinde nihil aliud quam Deus, aut est ab alio productum, et sic creatura. Omnis enim substantia, quae Deus non est, vt Augustinus dicit (6), creatura est, et quae creatura non est, Deus est. Stultissimae igitur mentis figmentum est corporeum aliquid, et quod sub sensu cadat a nullo creatum ac Deo coaeternum, hoc est, Deum esse credere.

Deinde: eiusmodi lux, vt Graeculi contendunt, est defluxio manans a diuina substantia: talis vero defluxio improducta, sempiterna, et a diuinitate distincta fictitia prorsus est; quum Dei natura non sit diuersa a suis proprietatibus et operationibus. Est argumentatio Ioannis Caparisiotae (7).

Iam vero errore Palamitico detecto et confutato, quid illud sit quod veteres quidam Aeonas, nescio quos, commemorant, qui ante Angelos et beatas illas mentes extiterunt, videamus. Finit fabellam hanc Valentinus circa annum Christi cxx. Errorum suum in Aegypto primum sparsit, deinde Romae. Aeonas triginta in plenitudine diuinitatis statuit, quos pariter in Ogdoadem, Decadem, et Duodecadem. Priorem locum in Ogdoade tenet Deus inconspicuus ac princeps Aeonum, quem vocabat *Ante principium, Ante patrem et Fundum*: cui coniux *Mens, Silentium et Gratia*. Haec enixa est *Mentem et Veritatem*. Ab his procreati *Sermo et Vita*; ex quibus orti *Homines et Ecclesia*. A posteriore hac Tetrade ortae sunt Decas et

Tom. I.

R.

Duo.

(4) Theol. dogm. lib. III. cap. 5. n. 3.

(6) Lib. VI. de Trinitate cap. 6.

(5) Lib. II. cap. 5.

(7) Decade VI.

Duodecas: Decas inquam a *Sermonis* et *Vitae*; Duodecas ab *Homine* et *Ecclesia*. Sunt autem *Sermonis* et *Vitae* filii decem numero; scilicet: *Profundum*, *Mixtio*, *Nonsenescentis*, *Vnio*, *Personascens*, *Voluptas*, *Immobilis*, *Concretio*, *Vnigenitus*, et *Beata*. Ab *Homine* demum et *Ecclesia* isti procreati sunt: *Consolator*, *Fides*, *Pater-nus*, *Spes*, *Maternus*, *Caritas*, *Semper-mens*, *Prudentia*, *Ecclesiasticus*, *Felicitas*, *Voluntarius*, *Sapientia*. Pro his tamen legendus Natalis Alexander (8).

Sed fabulosa haeresis ista Valentini Scripturae primum ac Patrum testimonii debellatur: per Verbum enim a Deo producta fuisse omnia affirmat Paulus ad Hebraeos scribens (9): »per quem fecit et saecula«. et etiam: »fide intelligimus aptata esse saecula Verbo«. (10). De Aeonibus autem ita contra Eunomium Gregorius Nissenus scribit (11): vt eos prius condidisse videatur Deus, quam creatas res ceteras, quarum illa conceptacula vocat. De eisdem agens Dionysius, (12) ab aeternitate separat id, quod *adum* appellatur, et hoc esse dicit id, quod aeternitatis in futurum ita particeps est, vt initium acceperit. Theodoretus demum (13), aduersus haereticos, qui Aeonas in modum spiritualium substantiarum fabricabant, docet id quod a Paulo scriptum est: »saecula, nempe, per Filium esse facta«, non efficere vt sit aliquid subsistens Aeon, sed quodlibet spatium eo vocabulo significari, et sensum esse: nihil esse Deo vniuersorum antiquius.

Praeter hoc autem genus argumenti, quo vnico vsus est in re ista Petrus (14), sunt demonstrationes plurimae, quibus funditus fabella ista euertitur. Natalis Alexander (15) xvi. collegit ex Irenaeo. Alias producit Bertius (16). Nos aliquot ex iis auctoribus adducimus: sunt huiusmodi: Aeonas aut sunt eiusdem diuinitatis personae, aut vnus et eiusdem Dei affectiones, et quidem ab eo distinctae. Non primum: quia inter Aeonas ponitur ab ipsis Valentianis vnus praesantissimus ac ceteros superans; personae vero eiusdem diuinitatis debent esse aequae perfectae. Non secundum: quia Deus summus non est affectionibus obnoxius, et mutationem nescit.

Accedit: fontes ex quibus deriuata est haec fabella impurissimi-
cer-

(8) Hist. Eccl. saec. II. capp. 1. et 6.

(9) I. 2. cap.

(10) Cap. 11. (11) Lib. 1.

(12) Lib. de diuin. nom. cap. 5. et 10

(13) In Epit. diuin. dogmatum.

(14) Lib. III. cap. 5. n. 7.

(15) Dissert. xv. saec. 2. art. 1.

(16) Lib. II. cap. v.

eette sunt: nam vel orta illa est ex Hebraeorum Kabalis, vel ex Chaldaeorum Theologia, et Pythagorica quaternione. Primum putat Ioan. Franciscus Budaeus de hac haeresi tractans. Secundum probat Renatus Massuet (17). Kabala autem est supersticiosa litterarum ac numerorum Scripturae sacrae permutatio, arque elementaria expositio. Chaldaeorum deinde Theologia, et Pythagorica quaternitas idolatriam parentem agnoscunt. Explodenda itaque illa est.

Deinde Aeonas aut sunt spirituales, aut sunt corporei. Si spirituales sunt, quomodo sine corpore est inter illos sexuum distinctio, sunt connubia et generationes? Si corporei, non ergo pertinent ad pleroma intelligibilia.

Haec adduximus ex multis quasi Tyronum captui accommodatiora, quibus diuinae aeternitatis oppugnatores ridiculos ac fabulosos irridere eos doceremus. Ad alia veniamus.

CAPVT VII.

De Dei immensitate secundum locum agitur.

Deus vbique est ac nullo definitur spatio.

Apertissime id tradunt sacrae litterae. In veteri enim Testamento haec legimus: Iosue II. »Deus in coelo sursum, et in terra deorsum«. Iobi XI. »Excelsior coelo est: profundior inferno: longior terra mensura eius, et latior mari«. Psalm. cxxxviii. »Quo ibo a spiritu tuo, aut quo a facie tua fugiam? Si ascendero in coelum, tu illic es; si descendero in infernum ades«. Ieremiae xxxix. »Si occul-tabitur vir in absconditis, et ego non videbo eum, dicit Dominus. Numquid non coelum et terram ego impleo? Baruch III. »Magnus est, et excelsus, et immensus«.

Ex nouo autem Testamento haec habentur. Matth. v. Christus coelum esse *Dei thronum*, ait, *terram autem scabellum pedum eius*. Et Paulus apud Areopagitas disserens: »non longe ab vnoquoque nostrum esse Deum, inquit, in ipso enim viuimus, mouemur, et sumus«.

Idem dogma summa concordia tenent Patres. Aliquos audiamus. Athanasius (1): »ne quaerite loci magnitudinem tantam, scribit, vt

R 2

»Dei

(17) Dissert. I. pag. 10. et seq. (1) In lib. cont. gregales Sabellii.

Dei magnitudinem capere possit. Non enim quod immensum est in eo est quod mensura constat. Hilarius (2), quum adduxisset verba illa Psalmi, »quo ibo a spiritu tuo« etc. subiungit: »nullus sine Deo, neque vllus non in Deo locus est. In caelis est; in inferno est; vltra maria est; inest interior; excedit exterior«. Cyrillus Ierosolymitanus (3): »in loco, ait, minime definitus, sed locorum optime. In omnibus existens, et a nullo circumscriptus. Thronus ipsi coelum est: sed exuperat, et transcendit, qui sedet. Et terra scabellum pedum eius; sed peruenit ad subterranea vsque virtus illius. Vnus est vbique praesens«. Augustinus tandem haec scribit (4): »Deus est extra omnia non exclusus, intra omnia non inclusus, super omnia non elatus, subter omnia non depressus; interior omni rei, quia in ipso sunt omnia; exterior omni rei, quia ipse est super omnia«. Quid multis? Habent similia omnes Patres quotquot de Dei immensitate scripserunt.

Verum ratio insuper multiplex pro hac veritate adducitur: si enim Deus non vbique est, sed quibusdam rebus inest, abest ab aliis, duo quaedam sequuntur impia et absurda: moueri scilicet Deum loco posse, et ab vno transitum facere in alium, in quo antea non erat: propius insuper a loco distare, vel longius; accedere item aut recedere ab eo creaturam: etenim et substantia quaelibet spatium aliquod implens, quod, quum existeret antea, non implebat, loco profecto moueri potest; siquidem pristinum potest relinquere: et quo terrae propinquius est aliquid, eo magis a coelo remotum est, et etiam a Deo si ibi tantum Deus est. Haec vero quam stulta, impia et absurda sint, quis non videt?

Deinde: vbicumque Dei potestas est, est et Dei essentia seu substantia: vt enim Anastasius loquitur (5), idem est esse Dei, et potestas eius: si ergo Dei potestas vbique est, substantia quoque Dei vbique sit necesse est.

Ad haec: in Deo non debet esse minor vis coexistendi rebus a se productis, quam sit virtus eas producendi: vis istiusmodi, nempe omnipotentia, infinita prorsus est, quum omnia possit Deus producere quae sunt producibilia: igitur et vis repletiva rerum productarum infinita est; nec aliqua erit, quae ab ipsa non repleatur.

Tandem: diuina essentia est infinita in omni genere: ergo et vis re-

(1) Lib. 1. de Trinit.

(2) Cathed. vi.

(3) Lib. viii. de Gen. ad lit. cap. 16.

(4) In lib. de incircumscript. Dei essent.

repletiva loci, quae ipsius attributum est, infinita debet esse.

Quo autem pacto Deus vbique sit, quod vnum quid est cum dogmate stabilito, intellectu facile est ex Scripturis ipsis et Patribus. Est ergo Deus in rebus primo per praesentiam, quia omnia intuetur, dicente Apostolo ad Hebraeos iv. »Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius, omnia autem nuda et aperta sunt oculis eius«. Secundo per potentiam, iuxta illud Act. xvii. »In ipso viuimus... mouemur et sumus«. Viuimus, inquam, efficienter, sicut anima vitam corporis efficit, vt Augustinus loquitur (6): »vita corporis anima est, vita animae Deus est«. Mouemur deinde non solum quatenus omnibus creaturis virtutem tribuit agendi, sed praecipue, quia cum illis concurret immediate ad quamcumque operationem. Sumus demum in ipso per conseruationem, quae est non interrupta rei cuiuscumque productio. Tertio est Deus in rebus per substantiam, vt quae superius producebamus testimonia euincunt: non quidem circumscriptiue, quum non sit corporea et per partes extensa; neque definitiue, quia nullo loco concluditur; sed repletive, quum omnia non solum impleat, sed etiam in se contineat ipsa.

COROLLARIA.

Huius autem de diuina immensitate disputationis sunt velut appendices quaestiones istae. An scilicet, ex Dei operatione in rebus ipsius substantiae existentia in illis optime probetur: an in mundo sit tantum Deus, neque extra eius ambitum existat in infinita illa vacuitate, cuius partem ille ipse mundus a Deo conditus occupauit, quaeque vulgo spatia imaginaria dicuntur. At in solutione primae scholasticae contentiois contrariantur inter se S. Thomas et Scotus; adserente primo inuictissime ex operatione Dei, ipsius colligi praesentiam; dicente secundo, id ineffaciter tantum probari. Sed praeferrenda est Angelici Doctoris sententia, vel ex eo potissimum, vt adnotat Bertius (7), quod validior ad reuincendos Socinianos illa videatur. Est tamen et illa Scripturis et Patrum sensui ac intelligentiae conformior. Et primo quidem id demonstratur ex illo loco Psalm. saepius notato, nempe, »quo ibo a spiritu tuo« etc. vbi postquam Deum esse vbique dicitur, ratio adducitur dicendo: »etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua«. Quis vero nescit manus et dext-

(6) Serm. clxxi. alias xviii. de verbis Apostoli. (7) Lib. ii. cap. 4. propos. 1.

dexteræ Dei nomine operationem significari? Hinc Augustinus (8) post relata Psalmi verba scribit: »sic est Deus per cuncta diffusus, »vt non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi«.

Secundo ex eo colligitur quod Paulus rationem redens, cur Deus non longe sit ab vnoquoque nostrum, ait (9): »in ipso enim viuimus, »mouemur et sumus«, seu vt Ambrosius explicat (10): »vitalem etenim omnibus gratiam subministrans, omnibus præsto est«.

Demonstratur etiam ex Nisseno scribente (11): »quum natura intelligibilis fuerit in habitudine ad locum, vel ad rem in loco positam, abusive dicimus illam ibi esse propter operationem eius, quod ibi est, locum pro habitudine et operatione sumentes. Quum enim dicendum esset ibi operatur, dicimus ibi est«. Damascenus etiam de Deo ait (12): »ipse sui ipsius locus est, cuncta replens, et super omnia emicans, et ipse continens omnia. Dicimus autem in loco esse et dicitur locus Dei, vbi eius manifesta sit operatio«. Is consonant alii Patres quorum testimonia Thomasius congressit (13). Et hæc pro huius quaestionis solutione dicere, etsi presse debuimus, vt minime nos S. Thomae iniurios testaremur, cui tantopere debemus. Iacturam vero temporis facere crederemus si longius laborem nostrum qualemcumque protraheremus: præsertim quum ab scholæ auctoribus ad nauseam vsque agitata illa sit.

Remissiores tamen erimus in secunda illa proposita quaestione tractanda, an Deus nempe sit in spatiis imaginariis. Nolumus enim pueriliter de figmentis garrere, oleum et operam perdentes, quæ in enodandis aliis vere theologicis, impendi iure merito debent ac possunt. Vnum tantum pronuntiare audeamus: quod sicut spatia huiusmodi vere actû non sunt, esse tamen possunt: neque actu vere Deus in illis existit, sed potest existere. Atque his verbis doctrina S. Thomæ expressa est, et caput hocce absolutum.

CAPVT VIII.

Eorum error discutitur, qui Deum non esse vrbique putarunt.

Dei Opt. Max. rebus omnibus præsentiam negarunt præcipuis Gentium

- (8) Epist. clxxvii. ad Dardan. cap. 4. Domine. (11) Lib. de animâ.
 (9) Act. xvii. (12) Lib. 1. de fide orthod. cap. 1. 6.
 (10) Super illud Psal. „prope est tu (13) Theol. dogm. lib. v. cap. 4.

tilis Philosophi existimantes Deum esse in primo coelo, et quidem in parte orientali, vt inde motum coelis imprimeret. In suspicionem huius erroris ducti sunt principes ipsi Philosophiæ, Plato et Aristoteles, si Iustino martyri fides danda (1). Sunt tamen qui illos in bonum sensum trahere conantur: id quod in Aristotelis patrocinium S. Thomas exequitur (2). Illud autem certum est, Poetas Gentiles immensitatem Diis suis denegasse, eis proprias sedes assignantes, Iouf nimirum sidera, Vulcano ignem, Nepruno mare, Cereri terram, Plutoni inferum, Iunoni ærem.

Iudæi etiam ipsi, etsi Prophetarum oraculis illustrati, in templo Ierosolymitano Deum præsentem esse crediderunt, vt a reliquis mundi partibus abesset: et hoc forte errore ducti, dum in deserto erant, existimantes præsentiam Dei alligatam esse columnæ nubis et ignis, ac videntes hanc columnam iam non apparere, Mose in monte existente, crediderunt Deum ab illis recessisse, dixeruntque Aaroni: »fac nobis Deos qui nos præcedant« (3).

A Gentilibus autem definitam supremo Numini sedem expressere veteres illi hæretici, qui inextricabilem illam Deorum seriem admiserunt, quos *Aeonas* nominabant, de quibus supra actum fuit. Eiusmodi fuerunt Valentiniani et Gnostici, quibus adiungendi Manichæi, qui quamuis Deum infinita mole diffusum putarent, non tamen vndique, sed tribus quadris infinitum atque immensum, ex vna determinatum esse finxerunt, vt scribit Augustinus (4). Ariani deinde impudentissime obcaecati sunt, Deum essentia in rebus nusquam esse dicentes, sed potentia tantum: quia eum contingere possent iniquationes sordium, si vbique esset essentialiter. Quem ipsum errorem aptarunt hisce sæculis Conradus Worstius Caluinius, Wolzogenius, alique Sociniani: tum etiam Augustinus Stheucus Eugubinus et Erasmus, dubitante isto, sine Deo in antro Scarabæi, aliisque obscenioribus locis. Verum Eugubinum ab errore excusare tentat Bertius contra Peraulti sententiam, quam retulerat: quin et Erasmus ipsum purgare conatur. Nostro tamen iudicio gloriosius id exequitur, dum Laerantii Firmiani, in hoc etiam crimine a quibusdam inducti, in se suscipit patrocinium: etsi in eo falsus sit, quod scribat in Schol. peraeque Peraultium inter eos, qui Dei immensitatem negant recensere Lactantium et Eugubinum. Non enim sic res habet. Acriter

- (1) In Paraeneticis ad Graecos. (3) Exod. xxxii. (4) Lib. cont.
 (2) III. cont. Gent. cap. 68. Episc. fundamenti capp. 19. et 23.

ter siquidem aduersus Engubinum inuicitur Petauus; dolenter ac contumeliose etiam, propter ea quae scripta reliquerat in Commentario ad Psalm. cxxxviii. ad v. »Intellexisti cogitationes meas de longe«: Lac tantum vero etsi in suspicionem ducat, patitur tamen cum duobus aliis, Clemente nimirum Alexandrino, et auctore quaestionum et responsionum ad orthodoxos inter opera Iustini, quos antea vindicauerat, ad sanum et salubrem de Deo sensum reuocari. Hactenus.

Fundamenta quibus errorem suum extollunt diuinæ immensitatis impugnatores discutiamus. Sunt haec. Primum: testantur sacrae literae Deum in determinata mundi parte esse. Dicitur enim Gen. vi. Cain egressum fuisse profugum a facie Domini, in plagam scilicet, in qua Dominus non erat. Rebecca etiam, vt in cap. xxv. dicitur, petrexit vt Dominum consuleret, a regione nempe, in qua Dominus non erat, ad illam quam inhabitabat. Rursus, vt legimus in i. et ii. Regum, Deus olim in templo Sylo, deinde in Ierosolymitano habitauit. Quin et Deum descendisse, ambulasse, recessisse, aliaque his similia Scriptura sacra saepe saepius commemorat. Accedit quod Matth. v. v. 16. Deus dicitur in coelis habitare: abest ergo ab aliis partibus.

Secundum: quod est super omnia, non est in omnibus rebus; Deus super omnia est iuxta illud Psalm. cxii. »Excelsus super omnes gentes Dominus«: ergo non est in omnibus rebus. Quin et summam ipsius maiestatem dedecet esse in locis rebusque infimis, sordidis et caliginosis, in fornicis, in minusculo puluisculi grano, in daemionibus, aliisque.

Tertium argumentum: Patrum vsitatissima loquendi formula est, Deum nusquam esse: non igitur praesens ille est omnibus rebus.

Pauca haec sunt, quae Worstius et Wolzogenius nimis extollunt: praesefertur tamen illa speciei plurimum, roboris nihil. Et primum quidem solui abunde potest locorum, quae adducta sunt, explanatione. Dicitur itaque Cain egressus a facie Domini, a loco nempe, in quo ei Dominus apparuerat: quod neutquam suadet Deum non esse vbique, sed vnice non esse nostris oculis visibilem praesentiam suam. Rebecca item petrexit ad consulendum Dominum, quatenus ad orandum iuit sola et a marito segregata. Quin petrexisse Rebecam ad consulendum Abrahamum, vel alium e schola magnisem, sunt Rabbinii veteres qui dicant.

Neque Deum habitare in Sylo, in templo Ierosolymitano, aliisque

ue mundi partibus, aliud significat, quam Deum ibi gratiosius manifestari, et dona ampliora largiri: vt enim loquitur Augustinus (5): »fatendum est Deum esse vbique per diuinitatis praesentiam, sed non vbique per habitationis gratiam«. Deinde descendere Deus dicitur, ambulare, accedere, aliaue similia, »quando curam humanae fragilitatis habere dignatur«, vt ipse Augustinus scribit (6); vel quum aliquid facit in terra, quod praeter vsitatum naturae cursum mirabiliter factum praesentiam eius quodammodo ostendat (7): hinc quando in Scripturis legimus Deum descendisse cum Iacob in Aegyptum, patrocinium Dei; quum legimus descendisse Spiritum sanctum sub columbae specie, manifestationem intelligere debemus.

Quod autem Deus dicatur apud Matth. in coelis habitare, id quidem rectissime dictum est; quatenus specialiter ibi est, velut in sede et domicilio sibi constituto, vbi ostendit faciem suam, incessanterque laudatur, maiorque cognitio ibi est et illius summae maiestatis et gloriae quam sit in terris. Quum hoc autem stat bene Deum in reliquis mundi partibus et in rebus omnibus esse.

Secundum argumentum quod Worstius vitur, fuit iam pridem a D. Thoma praeuentum et solutum hoc modo (8): »Deus est super omnia per excellentiam suae naturae; et tamen est in omnibus rebus (etiam minimis et abiectissimis) vt caussans omnium esse«. Quod si summam eius maiestatem minime dedecet res illas producere, neque dedecet in illis esse. Quae enim foeditas Solis a serquilinio, aut animae a corporis leprosi sordibus? Deus itaque in abiectissimis et foedissimis rebus est, quin foeditatem contrahat vllam: atque in daemionibus ipsis quoque est, vt sunt res quaedam, vt loquitur S. Doctor.

Tertium argumentum quod est Wolzogenii, hac Petauit obseruatione soluius: etenim quoniam id quod alicubi est, in loco est, quod autem est in loco, eo continetur et ambitur, neque latius diffunditur quam illius est interuallum, iccirco nusquam Deum esse alicui ex SS. Patribus pronuntiarunt. Nec enim circumscriptus est Deus locorum spatiis, sed per omnia diffusus, omnia replens, quemadmodum his capitibus latissime conuictum est. Nunc ad alias Dei perfectiones ex ordine instituto progrediamur.

Tom. I.

S

LI-

(1) Epist. xvii. ad Dardanum.

(7) Lib. xvi. de ciuit. Dei cap. 1.

(6) Serm. lxx. de temp.

(8) I. p. quaest. 8. art. 1. ad 1.

LIBER III.

De diuinis proprietatibus agitur, quae ad Dei operationem pertinent et affirmantes vocantur.

Egimus hucusque de Dei proprietatibus, quas ad eius naturam ac essentiam pertinere concipimus, et quas Theologi negantes dicere consueverunt: acturi modo de illis, quae ad ipsius operationem spectant et affirmantes dicuntur, quibus non merae negationes subiectae sunt, sed aliquid quod qualitatis affectionisque more cogitando describimus. Faciemus autem in hoc libro, quod in superioribus factum reliquimus, scilicet, praecipuas Dei perfectiones seligimus, quas Patrum vsus et tractatio nobis commendant. Erunt vero ex his immanentes aliae, transcentes reliquae, vt Theologis distinguere visum fuit. Huiusmodi sunt Scientia, Omnipotentia, Bonitas, Amor, Misericordia, Prouidentia, aliaque. Sit ergo.

CAPVT I.

Scientiam Deo esse maxime propriam euincitur: illius naturae ac dotes declarantur.

Est in Deo perfectissima scientia.

Ita per omnes vtriusque Testamenti paginas declaratum expressumque est. I. Regum II. »Deus scientiarum Dominus est«. Proverb. XI. »Dominus sapientia fundauit terram, stabiluit coelos prudentia«. Esther XIV. »qui habes omnium scientiam«. In Psalmis CXL. et CXXXVIII. »et sapientiae eius non est numerus. Ecce Domine tu cognouisti omnia nouissima, et antiqua«. In lib. Sapient. cap. VII. »quoniam ipse sapientiae dux est, et sapientium emendator«. Iobi item toto fere cap. VIII. et XX. sapientia tamquam solius Dei solida possessio describitur his verbis: »Sapientia ubi inuenitur? Et quis est locus intelligentiae?::: Deus intelligit viam eius, et ipse nouit locum illius. »Ipse enim fines mundi intuetur, et omnia quae sub caelo sunt res-
pi-

»picit«. Et ad Colossenses I. Dei filius appellatur *Dei sapientia*; atque in illo dicuntur esse omnes thesauri sapientiae et scientiae Dei, ad Colos. II. Neque vero pluribus testimoniis opus est: nam id fere omnis Scriptura testatur.

Patrum sententias aliquas saltem proferamus. Augustinus in Soliloquiis (1) mirabundus Deum alloquens ait: »lux cui omnes tenebrae lumen, cui omnis obscuritas lux; lux supra quam non obnubilat caecitas, quam caligo non hebetat, quam tenebrae non offuscant, quam nulla obstantia claudunt, quam numquam separat aliqua umbra: lux quae illuminat omnia simul, semel, et semper, absorbe me in tuae claritatis abyssum, vt videam vindique te in te, et me in te«. Irenaeus etiam sic loquitur (2): »Deus quum sit totus mens, totus ratio, et totus spiritus operans, et totus lux, et semper idem et similiter existens«, cet. Nemesius deinde christianus Philosophus scribit (3): »ignorantia et imperitia prorsus aliena est a beata illa substantia, scilicet Dei; ipsius enim est cognitio, et sapientia, et scientia«. Synesius tandem ait (4): »Deo sola ad cognoscendum natura satis est«. Expressius vero S. Thomas dicens (5): »quum Deus sit omnino immaterialis in ipso scientia est perfectissimo modo.

Ratio etiam suffragatur. Quidquid enim perfectionis in rebus creatis reperitur, in Deo ponendum est: at in rebus a Deo creatis inuenitur scientia, in Angelis nempe et hominibus: haec ergo modo eminenti existit in Deo. Similiter: Deus est id quo melius excogitari nihil potest: ergo oportet illum scientem ac sapientissimum esse: quum scientia praecipua sit rerum perfectio.

Hanc autem scientiam eandem esse Dei naturam summa ipsius simplicitas suadet. Quapropter S. Augustinus ait (6): »Deus non sic habet scientiam, vt aliud sit illi scientia quae scit, aliud essentia quae est; sed vtrumque vnum est, nec vtrumque dicendum est, quod simpliciter vnum est«. Cyrillus item Alexandrinus scribit (7): »quum itaque confessione omnium simplex sit, non est aliquid ab eo diuersum eius cognitio«. Hinc S. Thomas euidenter concludit (8): Deum ita se per se ipsum intelligere, vt et intellectus intelligens, et illud quod intelligitur, et species intelligibilis, et ipsum intellige-

S 2 re,

(1) Cap. XIII. (2) Lib. II. cap. 47. (6) Tract. 99. in Ioan.

(3) Lib. de prouid. cap. 44.

(7) Lib. XIII. thesauri.

(4) Lib. de insomniis.

(8) I. cont. Gent. capp. 45. 46. et

(5) I. p. quaest. 14. art. 1.

47. et I. p. q. 14. art. 4.

re, seu actio intelligendi vnum omnino idemque sint, propter infinitam videlicet eius simplicitatem et perfectionem. Vna igitur est Dei scientia, vt vna est eiusdem natura.

Sed perfectissima haec diuinae scientiae vnitas nihil obstare videtur, quominus varie a Theologis fuerit parita, ob rerum scilicet illarum varietatem, quas obiectas habet. Ac primo ponunt aliam *speculatricem*, et *effectricem*. Primam dicunt quatenus rem obiectam attingit, quae vel fieri nequit, cuiusmodi est diuina natura, attributa, relationes, vel fieri licet possit, numquam tamen re ipsa fiet, qualia sunt, quae possibilis dicuntur in scholis; alteram quae non tantum speculatur, sed et rem quam intuetur efficit: qua scientia percipit Deus creata omnia quae sunt, fuerunt, et eruntque: nec bona solum, sed et mala culpa, quae ipse permittit vt sint. Diuinam exinde scientiam *necessariam* admittunt, et *liberam*. Primam vocant, quae omne diuinae voluntaris decretum intelligentia nostra anteuertit, qua Deus se ipsum et naturas rerum possibilium contemplatur: secundam, quae libero Dei decreto nostro intelligendi modo posterior est, qua intuetur ea omnia, quae existunt, et quandoque erunt. Prae his tamen celebris eiusdem scientiae diuisio est in *scientiam simplicis intelligentiae*, et *visionis*. Prima est quae versatur erga illa, quae nec fuerunt, nec erunt, sed esse possunt, solamque eorum naturam considerat: secunda, eorum est quae fuerunt, sunt, et erunt, quam deinde visionis dicunt, translato verbo a corporis sensu, quod nimirum tam *nuda et aperta omnia oculis eius sint*, eique praesentia, quam ea quae oculis nostris sunt subiecta. Sed scientiae huius *visionis* diuersa est et alia diuisio in scientiam scilicet *approbationis*, et *improbationis*. Si bona vel praeterita, vel praesentia, vel futura respicit, *approbationis* dicitur: nihil siquidem tale vniquam fuit, est, atque erit, cuius aeterna Dei approbatio causa non sit: si vero mala culpae Deus respiciat scientia illa *improbationis* dicitur: talia enim neque vult, neque probat Deus, sed tantum permittit. Haec sunt versatissimae in scholis diuinae scientiae partitiones. Noua tamen posthac scientia emerit, atque *mediam* se se intulit scientiam *visionis* inter et *simplicis intelligentiae*. De ea fusius et opportunius postmodum.

Iam diuinae scientiae proprietates reliquas perseruetur. Quum itaque simplex illa et vnica sit, licet in varia parita membra ob rerum obiectarum varietatem, hoc efficit quod Deus vnica cognitione omnia et quidem infinita percipiat. Verum et est illa omnino im-

immutabilis quemadmodum et ipsa Dei essentia immutabilis est. Prinde nihil in ea varium esse potest ac multiplex; nec capax est incrementi aut decrementi; neque de praesenti ad futurum, aut de praeterito ad praesens transit.

Tandem, habet diuina scientia dorem aliam praeclarissimam, quod nempe rerum omnium causa sit. »Vniuersas enim creaturas suas et spirituales et corporales, non quia sunt, ideo nouit: sed ideo sunt, quia nouit. Non enim nesciuit quae fuerat creaturus: nec aliter ea sciuit creata quam creanda. Non enim eius sapientiae aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus sicut oportebat et quando oportebat, illa mansit vt erat«, vt loquitur S. Augustinus (9). Quo in loco immutabilitatem etiam diuinae scientiae commendat. Haec de scientiae diuinae dotibus dixisse sufficiat: quae ab eruditis Theologis fusius exposita, paginam vtramque implent. Modum adhibuimus rerum necessariarum delectu ex infinita illa copia. Nunc de huius scientiae obiectis subiectisque rebus, duobus quae sequuntur capitibus, loquemur.

CAPVT II.

De diuina scientia erga ipsum Deum.

Deus semetipsum perfecte cognoscit ac comprehendit.

Primum quidem est in Scripturis testatum. Ioan. enim x. Christus ait: »sicut nouit me Pater, et ego agnosco Patrem«. Et de Spiritu sancto i. ad Corinth. scribit Apostolus: »Spiritus Dei scrutatur omnia, etiam profunda Dei... quae Dei sunt nemo nouit nisi spiritus Dei«. Id ipsum testantur Patres: Augustinus (1): »nouit omnia, inquit, Deus Pater in se ipso, nouit in Filio: sed in se ipso tamquam se ipsum, in Filio tamquam Verbum suum«. ecd. Isidorus (2): »sola sibi, ait, nota est Trinitas«. Demum S. Thomas (3) scribit: »Deus quum sit actus purus in summo immaterialitatis intelligit se per se ipsum«. Accedit ratio dicens menti summae summum intelligibile respondere debere: Deus autem summa mens est: eius ergo scientiae res obiecta omnium praestantissima et summa sit oportet. Quid vero ipsa Dei essentia praestantius? Hanc igitur Deus intelligit, estque illa obiectum,

(9) Lib. xv. de Trinitate cap. 17.

(2) Lib. iii. de summo bono cap. 3.

(1) Lib. xv. de Trinitate cap. 14.

(3) I. p. quaest. 14. art. 2.

tum, vt Theologi appellare consueverunt, primarium, connaturale, atque specificatiuum.

Duo tamen minime contemnenda huic veritati obstare videntur. Siquidem scientia Dei, eiusdemque omnipotentia idem omnino sunt: at omnipotentia Deum pro obiecto nequit habere: ergo nec scientia. Praeterea: si Deus se ipsum intelligit, a se ipso distinguatur oportet: nam si ipse se intelligit, ad se ipsum referatur necesse est: sciens enim ad scitum refertur ex Philosophorum communi sensu: omnia autem quae mutuo referuntur distincta sunt: sed nihil hoc falsius et absurdius excogitari potest: Deus ergo se minime cognoscit. Leuia tamen haec sunt. Quid enim, vt primo occurramus, si Dei scientia atque omnipotentia vnum idemque re ipsa sunt: quippe quae ipsa sunt Dei essentia simplicissima? Nostra ratione seu intelligentia distinguuntur, quoniam diuersae res sunt quas vtraque obiectas habet et attingit: nam scientiae Dei res obiecta veritas est: Deus vero prima et summa veritas est: imo est cuiusuis veritatis origo atque forma. Omnipotentiae autem res obiecta sunt propriae ea quae possunt fieri. Quum ergo solum quae alia a Deo sunt, fieri ab illo possint, sola illa quae facta sunt vel possunt fieri, eius sunt obiectum, non diuinum quidpiam. Secundum sic soluimus. Scientem inter et scitum solida, vt aiunt, et realis distinctio tunc solum intercedit, quum scitum a sciente re ipsa distinguatur: hoc autem in Deo non habet locum: quum iam constitutum sit in illo mentem intelligentem, rem intellectam, actum intelligendi, cet. vnum idemque prorsus esse: hinc si quae distinctio Deum inter scientem Deumque ipsum scitum concipitur, rationis ea est, non vera et realis.

Sed iam, iis solutis, ad id quod secundo loco in propositione statutum est, redeamus: Deumque nedum se cognoscere, verum et se comprehendere concludamus. Dicitur enim in Psalm. cxxvi. »sapientiae eius non est numerus«. Nulla itaque terminacione circumscribitur ac finitur. Quid deinde si spiritum, qui scrutatur etiam profunda Dei, nihil lateat? Se ipsum comprehendat necesse est. Comprehensio siquidem est ex S. Thomae doctrina, cognitio infinita qua res cognoscitur quantum cognosci potest. Quod si scientia Dei talis non foret, poster alia excogitari ea praestantior: Deus ergo se cognoscit quantum cognosci potest, seque comprehendit.

Non tamen ob hoc Deus finitus habendus est, nec tale S. Augustinus

si-

tinus dicit verbis illis (4): »quidquid comprehenditur scientis comprehensione finitur«, nam vt S. Augustini discipulus Thomas exponit, haec, similesque locutionis species *per negationem sunt exponendae*. Hac lege: quod sicut Deus in se ipso esse dicitur, quia ab exteriori nullo continetur, ita et a se ipso comprehendi, quia nihil est sui quod ipsum lateat: quemadmodum ipse Augustinus scribebat (5) his verbis: »totum comprehenditur videndo, quod ita videtur, vt nihil eius lateat videntem«.

Ex quo autem Deus se ipsum cognoscat, ait S. Thomas (6), quod alia a se cognoscat ponere oportet. Id quod capite sequenti exponemus.

CAPVT III.

De diuina scientia erga alia a Deo.

Cognoscit Deus quascumque creaturas: nec futura ipsa contingentia et conditionata diuinam scientiam latent: quin et scrutatur cogitationes hominum et peccata.

Tria haec passim commendant Scripturae. De primo ergo intelligendum quod legitur in Eccl. cap. i. »Omnis sapientia a Domino Deo est, et cum illo fuit semper, et est ante aeuum. »Arenam maris et pluuiae guttas et dies saeculi quis dinumerauit? »Altitudinem coeli et latitudinem terrae et profundum abyssi quis dimensus est?« Et in cap. xxiii. »Domino antequam crearentur omnia sunt agnita, »sic et post perfectum respicit omnia«. Estheris quoque xiv. »Domine qui habes omnium scientiam«. Deum ad Hebraeos iv. »Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda et aperta sunt oculis eius«.

Ex Patribus docent hanc veritatem Clemens Alex. (1) »Deus »omnia nouit, non solum quae sunt, sed etiam futura, et quemadmodum erit vnumquodque, ac particulares motiones praecidens: »omnia prospicit et audit omnia, nudam intrinsecus animam videns »vniuersiusque, etiam de singularibus aeternam habet intelligentiam«. Petrus item Damianus scribens (2): »omnipotens Deus, qui omnibus

(4) Lib. xii. de ciuit. Dei cap. 18.

(6) I. cont. Gent. cap. 49.

(5) Lib. de videndo Deo. seu Epist.

(1) Lib. vi. stromat.

112. ad Paulinum cap. 9.

(2) In opusc. vi. et xxx. cap. 7.

»bus quae voluntur incomparabiliter supereminet, omnia simul suis
»subiecta conspectibus praesentialiter videt«. Augustinus etiam di-
cens (3): »in vna Dei sapientia esse immensos quosdam atque in-
»finitos thesauros rerum intelligibilibus, in quibus sunt omnes inui-
»sibiles atque incommutabiles rationes rerum etiam visibilibus et mu-
»tabilibus«. Dicitis consona ratio est: nihil enim fuit vquam, ni-
hil erit, nihilque tandem esse potest, quod non spectet ad vim effec-
tricem Dei, quodque sub eius voluntate non sit: Deum autem videri
ac cognoscere quidquid sub eius voluntate est, atque virtuti eius-
dem effectrici subiacet, quis inficiabitur? ergo cognoscat oportet
quascumque creaturas, siue possibiles, siue futuras, siue praeteritas,
siue nunc existentes.

Sed obstrare dicitis videtur quod Hieronymus scribit (4), nempe:
»absurdum est ad hoc Dei deducere maiestatem, vt sciat per mo-
»menta singula, quot nascantur culices, quotie moriantur; quae ci-
»micum et pulicem et muscarum sit in terra multitudo; quanti pis-
»ces in aqua narent; et qui de minoribus maiorum praeda cedere
»debeant«. Similiter: quod vt Augustinus docet (5), in Deo nulla
est praesentia: saltem ergo futurarum rerum notitia Deum subre-
fugit.

Quibus tamen respondetur: Hieronymum tantum negare Deum
minima quaeque cognoscere ea cognitionis specie, quae cum eodem
amore eademque benevolentia, quibus homini per suam providen-
tiam prospicit, coniuncta sit: non vero denegare cognitionem sim-
pliciter sumtam: atque haec solutio ex his quae ipse Hieronymus subi-
cit, colligitur: scilicet: »non simus tam fatui adulatorum Dei, vt dum
»potentiam eius etiam ad ima detrahimus, in nos ipsos iniuriosi simus,
»eandem rationabilium quam irrationabilium providentiam esse di-
»centes«. Secundum soluit idem S. Augustinus dicens (6): »confite-
»ri esse Deum, et negare praescium futurorum apertissima insania est«. Ita-
que in Deo praesentia admittenda est, quatenus sua vnica ac
simplicissima cognitione omnia Deus immutabiliter considerat, non
quasi haec ipsa Dei cognitio rerum noua accessione perficiatur, et
res praesciendo antequam fiant, et cognoscendo quum iam habent es-
se. Tantum.

Ad secundam propositionis partem veniamus, Deumque futura
quae-

(3) Lib. xiii. de ciuit. Dei cap. 109.

(4) In 1. cap. Habacuc.

(5) Lib. ii. quaest. ad Simplic. q. 2.

(6) In lib. v. de ciuit. Dei cap. 9.

quaelibet contingentia et conditionata cognoscere, aduersus Socinia-
nos praesertim, ex Scripturis probemus: in Psalmo xxxii. dicitur: »qui
»finxit singillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum«. Sapi-
entiae viii. »signa et monstra scit antequam fiant, et euentus tem-
porum et saeculorum«. Apud Isaiam xlviii.: »scio quia praecurari-
»cans praeuaricaberis«. Et cap. xli. »annuntiate quae ventura sunt
»in futurum, et sciemus quia Dii estis vos«.

Atque de futuris illis quae reuera exitura non sunt, sed existe-
rent, si certa poneretur conditio, sunt praeter adducta argumenta
alia in Scripturis: nam 1. Regum cap. xxi. Dominus a Dauid Rege
consultus, an traditurus eum essent viri Ceilae in manus Saul, respon-
dit, tradent: quo oraculo accepto, fugit Dauid et non fuit traditus.
Matth. xi. Christus Dominus adserit, quod si in Tyro et Sydone factae
fuisset eadem virtutes, quae apud Corozain et Behisaidam, Ty-
rii et Sydonii poenitentiam egissent.

Quid autem circa hoc Ecclesiae Patres? Augustinus contra
Pelagianos disputans egregie hanc confirmat veritatem plurimis in lo-
cis. Duo praecipua sunt ista (7): »his quos praecauit, (ait in lib. de
»dono perseuerantiae) si apud eos facta essent, suis miraculis credi-
»turos, quibus noluit subuenire, non subuenisse: de quibus in sua
»praedestinatione occulte quidem, sed aliter iudicauit«. Et in libro
de correptione et gratia (8): »respondeant si possunt, inquit, cur il-
»los Deus, quum fideliter et pie viuerent, non tunc de vitae huius
»periculis rapuit, ne malitia mutaret intellectum eorum, et ne fictio
»deciperet animam eorum? Vtrum hoc in potestate non habuit, an
»eorum futura mala nesciuit? Nempe nihil horum nisi peruersissime
»atque insanissime dicitur«. Magistro concinit S. Prosper his verbis (9):
»de Tyrriis et Sydoniis quid aliud possumus dicere, quam non esse
»eis datum vt crederent, quos etiam credituros fuisse ipsa veri-
»tas dicit, si talia, qualia apud Iudaeos non credentes facta sunt,
»virtutum signa vidissent«.

Generaliter autem futurorum omnium cuiuscumque generis cog-
nitionem Deo tribuere praeter Augustinum et Prosperum alii Patres.
Origenes apud Eusebium haec habet (10): »quidquid aliquando futu-
»rum est, id Deum multo ante futurum praenoscere, vt Scripturae
»abesse auctoritas, vel ipsamet ex Dei notione is profecto demum

Tom. I.

T

»in-

(7) Cap. xi.

(8) Cap. viii.

(9) Resp. viii. ad excerpta Gemien.

(10) In 3. de praeparat. Euang.

intelligat, qui probe vim illam et excellentiam diuinae mentis intelligit. Cyrillus Alex. sic scribebat (11): »Deo natura conuenit omnem habere et iam praeteritorum et futurorum notitiam«, cet.

Huc spectant argumenta petita ex comprehensionis idea, atque superius adducta. Accedit omnibus ratio istiusmodi: Deus reuera futura huiusmodi saepius praedixit, vt ex Scripturis colligebamus: ergo certo praenouerat: atque vt Tertullianus scribit (12), tot diuinae huius praescientiae testes habemus, quot Deus fecit Prophetas.

Contra veritatem tamen istam sic firmatam, sunt a Socinianis proposita argumenta quaedam hic soluenda. Primo arguunt ex Scripturis in hunc modum: futura eiusmodi quae ab hominum pendent arbitrio, nonnunquam dubitanter praedicuntur in Scripturis: Ezech. enim ii. haec dicit Dominus: »si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant«. Ieremiae xxvi. »si forte audiant et conuertantur vnus quisque a via sua mala«. Iob. ii. »quis scit si conuertatur et ignoscatur«. Matth. xxi. Verebuntur filium meum«. Deus ergo non certo, sed coniecturaliter cognoscit futura eiusmodi.

Secundo arguunt ex S. Augustino, qui supponit (13) Deum non praeuidere quod non est futurum, etsi alioquin quadam conditione posita futurum esset: vt tunc nimirum eo principio vt confutet Pelagianos contententes paruulos ex hac vita sine baptismo subtractos, ideo salutem non consequi, quod Deus praesciret eos, si ad adultam aetatem vsque vixissent, male vsuros libero arbitrio.

Tertio arguunt ratione, et quidem pro contingentibus: id non praescitur, quod non habet veritatem determinatam; modus enim cognitionis obieci modum sequitur: at futura contingentia veritatem determinatam non habent; quam indifferentia sint ad esse et ad non esse: nequeunt ergo a Deo praeuideri.

Sed haec omnia facilem aliunde habent solutionem. Ad 1. itaque ex Scripturis deductum respondemus: haec et similia more hominum dicta esse, vt rei incertitudinem ex parte hominum, non autem ex parte Dei euincant. Ita censent Greg. Magnus (14) et Hieronymus (15); sed aduertendum insuper, quod aduerbium illud *forte*, ac quodcumque aliud dubitandi, non semper incertitudinem importat, sed quandoque ex parte hominum difficultatem maximam significant, quan-

(11) Lib. iv. in Isaiam.

(12) Lib. ii. contr. Marc. cap. 5.

(13) Lib. 1. de anima et eius origi-

ne ad Renatum cap. 12.

(14) Hom. xviii. in Ezechielem.

(15) In cap. xxi. March.

doque etiam sollicitudinem et spem erigunt. Sic Exod. xxxii. Moses, qui firmissime tamen pro populo orare volebat, ait: »ascendam ad Dominum si quomodo quiuero deprecari pro scelere vestro«. Sic Paullus ad Philip. iii. »si quomodo occurram ad resurrectionem«. Numquam enim Paullus de mortuorum resurrectione dubitauerat.

Ad secundum quod ex Augustino depromptum gloriantur, dicendum sanctissimum Doctorem reicere scientiam conditionatorum eo quidem sensu quo a Pelagianis ponebatur. Quamuis enim ii verbo tenus contenderent conditionatam esse praescientiam, quam Deo adrebandum respectu futuri mali vsus liberi arbitrii in paruulis, qui sine Baptismo moriuntur, reuera tamen supponebant, absolutam esse praescientiam de qua agitur: quippe vt Augustinus argumentatur, necesse est, vt absoluta sit ea praescientia, quae Deum mouet, vt poenas non praeparet modo, sed etiam occurru infligat, quum aequum non sit in crimen animaduertere, quod nondum commissum est, licet aliquando committi debeat; a foriori par non est vt animaduertatur in crimen, quod nusquam debet admitti. Non autem reicit Augustinus conditionatorum scientiam in sententia catholica docente Deum futura eiusmodi praenoscere si certa ponatur conditio: reicit itaque Augustinus, vt verbo dicam, praescientiam absolutam talium futurorum, non vero conditionatam.

Tertium sic placet distinguere: futura contingentia quum indifferentia sint ad esse et ad non esse, non habent veritatem determinatam in mente Dei, in qua immutabili aeternitate consistunt quaecumque in tempore mutabili contingentia praetereunt, nego: in causis secundis mutabilibus, subdistinguo: pro tempore futuro, quo certe aut euenient aut non euenient, nego; pro tempore praesenti, concedo: contingentia itaque habent veritatem determinatam in actu signato, vt inquirunt, etsi non illam habeant in actu exercito. Ceterum de his abunde Dialectici. Illa ergo praenoscit Deus ab aeterno, quando eorum causa, nempe creata voluntas non erat, quum in tempore tantum creata fuerit.

Atque Socinianis confutatis, danda denuo opera est vt ad proposita pergamus. Deum cogitationes hominum, imo et eorum scrutari peccata tertio loco positum firmatumque fuit. Pro hoc faciunt plura ex hucusque enucleatis: quibus addimus haec alia. In Psalmo lxxviii. scriptum est: »Deus tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita«. Et cxxxviii. »Intellexisti cogitatio-

»nes meas de longe«. Iob etiam xxxi. »Nunc ipse considerat vias
»meas, et cunctos gressus meos dinumerat«. Ierem. item xvi. »Ego
»Dominus scrutans cor, et probans renes«. Tandem ad Cor. ii. «: Quis
»scit hominum quae sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso
»est«. Ex Patribus id ipsum testantur prae aliis Ephrem Syrus sic
»scribens (16): »quod si subdole ab aduersario nolis in re aliqua sup-
»plantari, crede mihi nihil te agere vel cogitare quod lateat Deum«.
»Accedit Ambrosius dicens (17): »qui se existimat ab eo, qui omnia
»videt, non videri, et tenebris credit commissa sua posse celari, vim-
»bram praetendit. Sed frustra latere se credit, quum oculus Domini
»lucidior sole occulta omnia deprehendat«. Similia habent Hilarius,
(18) Bernardus (19) aliique. Suffragatur et ratio: Deus nouit perfec-
»tissime quidquid misericorditer operatur, prouidique consilio permit-
»tit: at hominum cordium cogitationes, quum vel ad bonum sint: vel
»ad malum, vel ab ipso Deo praemouente efficiuntur, vel sinente Deo
»permittuntur: ergo scrutatur Deus intimas cordium cogitationes et
»peccata ipsa.

Sed obstare videtur, quod legitur Habacuc i.: »mundi sunt oculi
»tui ne videant malum, et respicere ad iniquitatem non poteris«.
Et etiam Matth. xxv.: »amen dico vobis, nescio vos«. Responderet
tamen Prophetam Habacuc hoc in sensu loqui, quod Deus mala re-
»probatorum opera non cognoscit scientia practica et approbationis, be-
»ne vero scientia simplici et speculatiua: atque hunc esse Prophetae
»sensum ex eo liquido constat, quod miratur Deum pati Chaldaeos
»tanta flagitia et victorias suis idolis referre. Apud Matthaum vero
»ea verba: nescio vos, idem valent ac si diceretur, vos pro meis non
»habeo.

COROLLARIUM

Quemadmodum vero cognoscit Deus peccata quae nihil sunt, cog-
»noscit et impossibilia, mentis idola, quae entia rationis dicimus, pri-
»uationes ipsas, imo et mala omnia. Nam praeter ea quae supra dice-
»bamus, Deus cognoscit quaecumque possunt in cogitationem huma-
»nam cadere: cognoscit quae ab ipso vere sunt, quae ipse producit,
»quaeque castigat: at impossibilia, idola mentis, priuationesque pos-
»sunt in hominum cogitationem venire: mala deinde naturae Deus pro-

(16) Tractatu de vita spirituali.

(17) Lib. de interpellat. cap. 2.

(18) In Psalm. cxxxvii.

(19) Epist. xlii.

producit, mala poenae ab ipso sunt, mala culpae ipse castigat: cog-
»noscit ergo illa omnia, atque de illis scientiam habet.

CAPVT IV.

Diuinae praesentiae cum hominis libertate concordiam firmat.

Ex Dei praesentia minime sequitur inuitabilis contin-
»gentium euentus.

Hoc dogma fidei constat ex omnibus iis Scripturae locis, quibus
»probatum hominem esse liberum: praesertim ex Gen. iv. vbi dicitur:
»sub te erit appetitus tuus, et tu dominaberis illius«. Et I. ad Cor. vii.
»Potestatem habens suae voluntatis«.

Ex Patribus vero Origenes primus occurrit, scribens (1): »neque
»enim dicimus, quandoque praesentum erat proditorem fore Iudam,
»prorsus necesse fuisse vti Iudas esset proditor. . . . Sin ita quispiam
»narrat, omnino illud fore, hoc ipsum significans, ista ipsa sic fu-
»tura vt tamen aliter habere poterint, id nos tamquam verum ad-
»mittimus: nam Deus mentiri nullo modo potest: potest de iis quae
»contingentia sunt, vt fieri vel non fieri possint, cognoscere futu-
»ra ipsa vel non futura«. Hieronymus item (2) explicans verba il-
»la: si forte vel ipsi audiant, ait: »loquitur haec Deus ambigentis
»affectu, vt liberum hominis monstret arbitrium, ne praesentia fu-
»tutorum mali vel boni, immutabile fiat, quod Deus futurum noue-
»rit. Non enim quia ille ventura cognoscit, necesse est nos facere
»quod ille praesciuit, sed quod nos propria voluntate sumus factu-
»ri, ille nouit futurum quasi Deus«. Eodem modo explanat Augus-
»tinus libertatem sub dominio praesentiae (3). »Quis dubitauerit, in-
»quit, quod Iudas Christum, si voluisset, non vtrique tradidisset? et
»Petrus, si voluisset, ter Dominum non negasset? Sed ideo fuit de
»istis certa praedictio, quia et Deus facili praeclearoque exemplo
»explicat mysterium. Sicut non sibi aduersantur haec duo, vt tu tua
»praesentia noueris quod alius sua voluntate facturus est, ita Deus
»neminem ad peccatum cogens, praecuidet tamen eos, qui propria
»voluntate peccabunt: et sicut tu memoria tua non cogis facta esse
»quae praeterierunt, sic Deus praesentia sua non cogit facienda
»quae

(1) Lib. vi. de praep. (2) In com. in cap. 2. Ezech. (3) Lib. de vnitae Ecl. cap. 9.

» quae futura sunt «. Tandem D. Thomas sic scribit (4): » ad primum, » inquit, quod effectus diuinae prouidentiae, non solum est aliquid » euenire quocumque modo, sed aliquid euenire, vel contingenter, » vel necessario, et ideo euenit infallibiliter et necessario, et euenit » contingenter et libere: sed diuinae prouidentiae ratio habet vt con- » tingenter et libere eueniant«. Quibus verbis docet, praescientiam non modo libertatem non tollere, sed et prouidentiam esse specialem vt conseruetur.

Ratione etiam eaque multiplici probatur dogma istud. Prima: Deus non semel per Prophetas suos futura huiusmodi reuelauit; quin vim vllam necessitatemque agendi hominibus imponeret: imo eorum libertatem contra monita salutis pluries celebrat: sic Salomon post mulieres alienigenas abiit, tamen Dominus praedixisset, quod auerterent corda filiorum Israel vt illarum colerent Deos confisiles: sic Achab funestum belli futurum exitum a Michaea accepit, et tamen committere voluit cum Rege Syriae bellum, in quo sagitta in incertum ducta confossus obiit et perlit: igitur sub Dei praescientia stat vbiq; hominis libertas. Secunda ratio: scientia quam habet Deus non infert Dei operibus necessitatem: nam si hanc inferret, non esset in Deo libertas, omnia eius opera essent aeterna, nihilque in tempore operaretur: ergo neque eiusmodi necessitatem infert Dei praescientia in causis secundis, sed eas indifferentes relinquit. Est argumentum S. Augustini (5). Tertia ratio: ex quo Deo sit infallibiliter certus omnium causarum ordo ac series, aptius infertur hominis libertas, quam eiusdem necessitas ad agendum: nam in serie et ordine causarum sunt quoque causae liberae, ipsaeque hominum voluntates; proindeque cognoscit Deus plurima ab his fieri. Est etiam Augustini argumentum (6). Quarta ratio: hae duae propositiones: Iudas traditurus est Magistrum, et Iudas poterit Magistrum non tradere, non pugnant inuicem: ergo neque pugnant istae aliae: praecidet Deus Iudam traditurum esse Magistrum, et Iudas poterit Magistrum non tradere: vnde non implicat quod Deus praecideat futuram Iudae prodictionem, et quod Iudas libere et contingenter Magistrum tradat. Legatur Boetius in Lib. v. (7)

CA-

(4) III. cont. Gent. cap. 94.

(6) Lib. v. de ciuit. Dei cap. 20.

(5) Lib. III. de libero arb. cap. 1.

(7) Prosa vi.

CAPVT V.

Eorum argumenta discutit, qui contingentium necessitatem et libertatis interitum ex diuina praescientia oriri ponunt.

Omnia necessitate quadam contingere opinati sunt cum Democrito Philosophi quamplures; quod crederent a causis antecedentibus pendere illa, atque certa quadam colligatione euenire. Ex illis autem errorem ebiberunt Gnostici et Hussitae, atque quotquot post illos ausi sunt arbitrii libertatem inficiari, quod putant ex earum causarum superiorum ratione euersti. Itaque soluenda veniunt hic horum omnium argumenta, quo diuinae praescientiae cum libertate hominis concordia fortius firmetur.

Primo autem argumentantur ex Scriptura adducentes locum illum Ioan. XII. vbi de Iudaeis dicitur: » propterea non poterant credere » quia iterum dixit Isaias, excaecauit oculos eorum«. Sed ideo Deus illos excaecauit, quia praesciuit peccata, quae voluit punire: igitur praescientia causa excaecationis est, atque ratio etiam cur Iudaei credere non poterant. Secundo opponunt S. Augustinum (1) de peccatoribus quibusdam dicentem: » si forte nostri sunt in occulta praescientia Dei, necesse est vt redeant«. Quibus verbis innuere vult praescita a Deo necessario euenire. Tertio adducunt rationem multiplicem. Prima: Dei praescientia certa omnino est, necessaria et immutabilis: sed posita hac Dei praescientia peccati, nempe, futuri, necessitate consequentiae peccatum sequitur: ergo certo, necessario et immutabiliter. Secunda: posita causa effectus necessario consequitur: ergo praescientia Dei posita necessario euenient futura: est enim praescientia Dei futurorum causa. Tertia: ideo fatum gentiliu necessitatem perimit, quia est quaedam immobilis causarum ordinatio, quam nullus impedire potest: at ordinatio et connexio causarum secundarum cum prima est etiam immobilis, nec vllas eam impedire potest, iuxta illud Estheris XIII. » non est qui possit resistere » voluntati eius»: ergo haec ordinatio perimit etiam hominis arbitrium. Quarta demum ratio: nequit non euenire res diuina praescientia supposita: ergo euenit necessitate quadam.

His vero omnibus responsio in promptu est. Ad primum ergo ex Scrip-

(1) In Psalm. cvl.

Scriptura adductum dicendum: nullam in illo testimonio fieri mentionem de diuina praesentia, sed tantum adseri Deum praenouisse Iudaeorum scelera, minime autem vim eorum voluntati intulisse: ipsi itaque Iudaei ob propriam malitiam et superbiam cordisque durtitiam credere non poterant; seu illis quam difficile erat, etsi non esset impossibile. Atque hic ipse sensus est, quo Ioan. v. dicitur eos non credere. »Quomodo, inquit Christus Dominus, vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Ad secundum quod ex Augustino obliuiscuntur responsum est ab eodem S. Doctore in libro de concordia libertatis cum praesentia his verbis: »quam dico quia si praescit aliquid, necesse est illud esse futurum, idem esse ac si dicam, si erit, ex necessitate erit rei positionem non praecedit, et idem valet ac si pronuntietur, quod erit, ex necessitate erit. Non enim aliud significat hic necessitas, nisi quia quod erit, non poterit simul non esse« cet. Necessitate ergo consequentiae, ut vocant, necesse est fieri quicquid Deus sua praesentia nouit: verum necessitas haec libertatem non laedit sed supponit, non tollit sed firmat: non tamen est necesse illud euenire necessitate antecedenti et absoluta.

Ad primam rationem respondendum: scientiam diuinam, quatenus nomine praesentiae exprimitur, connotatiue dici, proindeque mutabilem esse et contingentem: dicuntur autem futura certa esse et infallibilia ex suppositione diuinae praesentiae; quamuis minime necessaria sint comparata ad causas proximas. Neque enim importune inter certitudinem et necessitatem euentuum futurorum Theologi distinguunt.

Secundae haec est solutio: non omnem praesentiam esse rerum causam, iuxta illud Augustini (2): »Deus omnia quorum ipse auctor est, praescit; nec tamen omnium quae praescit, ipse auctor est«. De scientia igitur practica intelligere necesse est, id quod dicitur scientiam, scilicet, Dei esse causam rerum: itaque Dei praesentia, quatenus praesentia est, futurorum causa esse nequit; erit vero ut idem est, ac voluntas, prouidentia, directio, et regimen supremi Numinis: semper tamen causa plenissima operans libertate.

Pro tertia ratione haec dicimus: fatum gentilem necessitatem inducere quatenus a causis necessariis ad vnum determinatis, videlicet a syderibus promanare censetur: verum Deus est quidem caus-

sa vniuersalis, sed infinite perfecta, ab eaque proinde sunt et rerum naturae et modus ipse agendi cuiuslibet connaturalis. Igitur prouidentiae immobilitas, quae in sui dispositione non fallitur, ex cognitionis vniuersalitate procedit et ortum habet: praescit enim Deus non solum actus liberos, sed et modum quo ipsi actus a causa libera producuntur. Quia vero Deus vult causas secundas libere agere, ideo semper fit ac impletur voluntas eius: in bonis quidem positua, in malis autem permissua.

Quam solutionem egregie S. Thomas confirmat his verbis (3): »dicendum, inquit, quod fatum secundum considerationem causarum secundarum mobile est, sed secundum quod subest diuinae prouidentiae immobilitatem sortitur, non quidem absolutae necessitatis, sed conditionatae, secundum quod dicimus, hanc conditionem esse veram, si Deus praesciuit, hoc futurum erit. Vnde quum Boetius dixisset fati seriem esse mobilem, post pauca subdit; quae tamen ab immobili prouidentiae proficiscatur exordis, ipsamque immutabilem esse necesse est«.

Quartae demum rationi respondendum doctrina saepius repetita: futura euenire simul necessario et contingentur, diuersa scilicet connotatione: vel necessitate conditionata et consequentiae necesse est ea euenire Dei supposita praesentia: non vero id necesse est necessitate simplici et absoluta. Et haec pro concilianda hominis libertate cum diuina praesentia. Medium nunc diuiniae cognitionis inquiramus.

CAPVT VI.

Medium in quo Deus se ipsum cognoscit designat.

Essentiam suam non cognoscit Deus in aliquo medio: in ipsa vero tamquam in medio cognoscit sua attributa perfectionesque.

Prima pars probatur: nam nullum potest excogitari medium in quo essentiam suam Deus cognoscat: ut enim aliquid sit cognitionis medium necessum est, et quod prius sit re illa, quae in illo cognoscitur, et quod illius causa sit, saltem conceptione nostra; at nihil fingi potest essentia diuina prius, nihilque illius causa potest.

test esse, etiam secundum nostrum concipiendi modum; quum Dei essentia in eo sita sit, ut suo loco dicebamus, quod Deus sit ens a se et a quouis alio prorsus independens: ergo Deus essentiam suam non cognoscit in aliquo medio.

Secunda pars probatur: quæ requiruntur conditiones ad rationem mediæ reperiuntur in essentia diuina respectu attributorum et perfectionum: est enim diuina essentia conceptione nostra causa virtualis attributorum ac perfectionum, illisque prior: in illa igitur tamquam in medio ea omnia cognoscit.

Dices tamen: Deus vnico ac simplicissimo actu cognoscit suam essentiam attributa et perfectiones: at hoc obest ut cognoscat attributa et perfectiones in essentia velut in medio; quum medium debeat prius cognosci quam res cuius medium est: non ergo cognoscit Deus sua attributa et perfectiones in sua essentia velut in medio.

Sed responderetur: quod quamuis Deus vnico ac simplicissimo actu essentiam et attributa perfectionesque cognoscat, videt tamen ex parte obiecti ordinem quemdam, ob quem essentia est radix attributorum aliarumque perfectionum, seu videt hæc omnia ex essentia sequi. Atque propter hoc bene dixit Syluius, hanc quam habet Deus scientiam de suis attributis et perfectionibus posse optime vocari scientiam propter quid, sicut vocatur illa quam habet respectu suarum creaturarum.

CAPVT VII.

Medium in quo Deus alia a se cognoscit constituit.

Deus alia a se in se ipso cognoscit.

Id probatur primo ex SS. PP. Dionysius, vel quicumque sit auctor libri de diuinis nominibus, ait (1): »diuina sapientia se ipsam cognoscens scit omnia«. Ambrosius item scribit (2): »nihil Deum extra intelligere, sed singula intueri dicitur«. Augustinus etiam habet: (3): »vidit omnia quæ fecit, et sicut vidit ea ita fecit, non præter se ipsum videns, sed in se ipso«. Tandem S. Thomas (4): »Deus, inquit, se ipsum videt in se ipso, alia autem a se videt non in ipsis, sed in se ipso«.

Se-

(1) Cap. 7.

(3) Lib. v. de Gen. ad lit. cap. 15.

(2) Tract. in symb. cap. 1.

(4) I. p. q. 14. art. 5.

Secundo probatur id ipsum ratione, quam plurimum vrget Doctor Angelicus (5): operatio intellectus sumit speciem et perfectionem ab obiecto primario: e. c. actus fidei nobilior est actu scientiæ, etiam infusæ, quia erga Deum nobilissimum obiectum primarium versatur: at si Deus creaturas cognosceret in se ipsis independenter ab essentia diuina, creaturæ forent obiectum eius primarium, et operatio eius ab ipsis speciem et perfectionem acciperet: quod impossibile reputat S. Doctor.

Contra hanc doctrinam obiicit solet: Deus utpote infinitus in cognoscendo cognoscere debet creaturas omni modo quo cognoscibiles sunt: at illæ sunt cognoscibiles etiam in se ipsis, nedum in Deo: non ergo cognoscit Deus alia a se præcisse in se ipso. Similiter: sequeretur Deum alia a se cognoscere abstractiue tantum, non intuitiue: illud siquidem abstractiue cognoscitur, quod in alio videtur, ut effectus in causa: sed falsum consequens: ergo et antecedens.

Verum responderetur ad primum: Deum ex quo sit virtutis infinitæ in cognoscendo, debere cognoscere creaturas ut nihil cognoscibile sit in illis quod Deus non cognoscat: minime omni modo quo sunt cognoscibiles ex parte cognoscentis, vel in omni medio quo possunt cognosci: alias et illas deberet cognoscere et discursiue et in medio opinatiuo, quum et sic cognoscibiles sint. Debet itaque illas cognoscere beneficio illius mediæ quod summam perfectionem dicat in modo cognoscendi.

Ad secundum dicendum: quod effectus ideo non videntur intuitiue in causis creatis, sed abstractiue dumtaxat: nec vicissim causæ in effectibus, quia rationes indiuiduales effectuum non continentur in causis creatis, nec causarum in effectibus: at Deus quum sit ipsum esse, cuius creaturæ sunt participationes quædam, continet eminentiori modo rationes communes et indiuiduales creaturarum, proindeque sicut in speculo videntur intuitiue obiecta, et in humero senario ternarius, ita creaturas omnes intuitiue in se ipso cognoscit Deus. Deinde diuina essentia, ut mox dicetur, est rerum omnium idea: quum autem res videantur ut sunt in se quando in propria videntur idea, bene arguitur Deum creaturas intuitiue videre in se ipso.

SCHOLIION.

Quamuis autem vnicum ac simplicissimum sit medium in quo
Deus

V 2

(5) Lib. 1. cont. Gentes cap. 4.

2. ad 1.
H. ad 1.
Et in cap.

Deus alia a se cognoscit, secundum tamen nostrum concipiendi modum quadruplex illud habetur, nempe diuina essentia prout ratione distinguitur ab attributis, omnipotentia, ideae, voluntas seu decreta diuina. Essentia quidem, quae, ut ipsum esse, cetera eminenter continet, et ab ipsis est participabilis: omnipotentia quoque quum sit rerum omnium productiua, nec possit comprehendi quin perfecte cognoscatur quidquid efficere potest. Ideae similiter, quae sunt rerum omnium similitudines et formae intelligibiles, ad quarum inspectionem Deus intellectuale operatur: denique diuina decreta, quibus Deus decernit ex infinitis possibilibus nonnulla producere. Ergo Deus possibilis videt primo in essentia ut ab eis participabilis: secundo in omnipotentia ut eorum productiua: tertio in ideis tanquam in sua arte, ut loquitur S. Augustinus, et rerum possibilium forma intelligibili: existentia vero, siue praeterita, siue praesentia, siue futura cognoscit in suis decretis tanquam in medio necessario.

Singula haec ordine suo demonstrabimus, si prius de diuinis ideis nonnulla praemisserimus.

CAPVT VIII.

De ideis diuinis ex veterum Theologorum decreto vera ratio datur.

Dantur in Deo verae ideae, et sunt ipsa diuina essentia.

Probatum primo ex Scriptura dicente ad Hebraeos II. « fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent: id est, ut non apparentibus in ideis diuinis seu in mente et arte Dei, existentia et visibilia fierent. Secundo probatur ex SS. Patribus. Dionysius, seu quicumque sit auctor de diuinis nominibus, sic scribit (1): « in omnium causa prius constituisse omnium rerum exemplaria credendum est. S. Augustinus (2): « est, inquit, in ipsa sapientia spiritaliter ratio quaedam qua terra facta est. Damascenus sic ratiocinatur (3): « Deus omnium auctor est: ergo omnium quae sunt rationes in se et causas, hoc est ideas, iam ante in ipso praehabet. Quamobrem uti architectandi ars, aut alia quaelibet, varias continet operum suorum imagines et ideas, ex quibus ea quae sunt propria sui molitur, neque est idem cum ideis istis; ita

Deus

(1) Cap. 1. (2) Tract. 2. in Ioan. (3) Lib. 2. de fide cap. 1.

Deus rerum omnium praeformatas et descriptas habet ideas atque exemplaria, ad quae illas exigit, dum in tempore producit, neque idem est prorsus quod idea. Siquidem idea rerum fabricandarum est exemplar. Sunt autem diuinae ideae ipsamet Dei essentia quatenus rerum omnium representatiua: nam idea exemplar est seu interna similitudo in mente artificis existens, ad cuius inspectionem opus suum perficit: hoc autem diuinae competit essentiae, quae omnes creaturas possibles et existentes repraesentat.

Verum habent ideae diuinae proprietatem quamdam, qua ab humana quacumque idea in mente artificis existente discrepent. Nimirum, quod diuina idea non aliunde, hoc est, ex aliis rebus hausta concinnataque est. « Faber vero, ut Anselmus ratiocinatur, penitus nec mente potest aliquid corporeum concipere imaginando, nisi id quod aut totum simul aut per partes ex aliquibus rebus aliquo modo iam didicit, nec opus mente conceptum perficere, si desit aut materia, aut aliud sine quo opus praecognitum fieri non possit. Quapropter ea quae per illam creata sunt, omnino non sunt aliquid, quod non sit per illam. Quae vero per ipsam fiunt, penitus non essent, nisi esset aliquid, quod non sit per ipsam. Cuius rei causam Patres Graeci adferunt, dum aduersus Originem aliosque aeternitatem rerum conditarum, ac materiae saltem, adstruentes adserunt, non solas rerum qualitates, cuiusmodi est rerum dispositio ac modificatio, sed ipsas creasse substantias. Ex quo alterum diuinarum creaturarumque idearum discrimen conficitur, quod notabile prorsus est. Nam quia rerum substantias non producimus, ideo nec rationes, hoc est, ideas substantiarum apud nos habemus, sed habitum dumtaxat artiumque, secundum quas artis opus efficitur; id est, accidentium illorum quae substantiam afficiunt, quaeque sola et in sensus hominum incurunt et artificum laborantur industria: qualis est figura modusque ac dispositio et ordinatio materiae, quam exposcit et concinnat artifex. Deus autem quia tam substantias quam earum dispositiones efficit, utriusque generis formas et exemplaria complectitur.

Neque facit aduersus hanc de diuinarum idearum existentia doctrinam quod Anselmus docet (4), in Verbo, scilicet, non esse rerum similitudines: Siquidem hoc vnum vult innuere, non esse in Verbo rerum similitudines a rebus ipsis acceptas: quemadmodum in spe-

cu-

(4) In Monologio cap. 29. *quid sit verbum* (5)

culo sunt: bene vero esse in Verbo similitudines naturales et essentialis, quae sunt rerum creaturarum exemplaria.

Sed his obiter de diuinis ideis adnotatis, ad designanda singillatim media, quibus Deus creaturas possibles et futuras potissimum cognoscit veniamus.

CAPVT IX.

Agit de medio cognitionis creaturarum possibilium.

Videt Deus creaturas possibles in ideis suis, seu in incommutabili rerum intelligibilium ratione.

Constat haec assertio ex his quae in Capite vii. dicta relinquimus: apertius autem ex his quae antecedenti capite adnotauimus: quamuis enim Deus omnia videat in suis ideis, quatenus illa videt in se ipso seu in sua essentia; aptius tamen idearum nomine utimur dum de possibilibus sermo intercedit: nam Patres Graeci ideas definiunt exempla rationesque substantiarum efficientes: Quae deinde exempla ac rationes res futuras minime exhibent, nisi accedat artificis propositum et voluntas.

Sed probatur deinde haec ipsa assertio ex S. Augustino dicente (1): « nouit omnia Deus in se ipso ». Ratione etiam suaderetur: nam in Dei sapientia sunt infiniti thesauri rerum intelligibilium: expertus enim artifex mente percipit quidquid efficere potest.

Neutiquam ergo admitti valet cognitio diuina erga creaturas istas possibles immediate in se ipsis, etiam in sensu Gregorii Ariminensis (2). Quid enim illud est, videri posse immediate in se ipso quidquid videatur nullo vertente medio inter facultatem intellectiue et obiectum, quemadmodum videntur in mente rationes intelligibiles et veritates intime affulgentes? An hoc etiam in Deo valere potest? Quamuis Deum inter et creaturas nihil re ipsa distinctum concipi possit, Deus creaturas immediate in se ipsis cognoscere nequit. Amota enim a Dei perfectissima vna omnisque compositionis experte natura, distinctione qualibet intrinseca, negari nequit saltim distinctio illa, qua eadem res indiuidua comparate ad obiecta externa distinctionem illam complectitur, cuius gratia de re ipsa oppositae propositiones enun-

(1) Lib. xv. de Trinit. cap. 14. (2) Dist. 38.

enunciantur. Quum itaque diuina decreta, idea incommutabilis, ratio supremae causae summaque diuinitatis perfectio diuersa connotent obiecta, nescio cur nequeant dici medium in quo creaturae a Deo cognoscantur. Hinc dicendum est videri a Deo creaturas a semetipso tamquam in causa illarum effectrice; quum in huius causae virtute praecointinerentur priusquam fierent, atque ut ait Augustinus (3): « Deus vniuersas creaturas suas et spirituales et corporales, non quia sunt ideo nouit; sed ideo sunt quia nouit; non enim nesciuit quae erat creatura. Quia ergo sciuit, creauit; non quia creauit, sciuit. Non enim eius sapientiae aliquid accessit ex re; nec aliter sciuit creata quam creanda ». In sua ergo sapientia omnipotentiaque Deus sapientissimus cuncta intuetur, ideoque in se ipso. Pari ratione dicendum est omnia a Deo comprehendi in incommutabili idea rerumque cunctarum ratione.

CAPVT X.

Medium in quo cognoscit Deus futura ordinis supernaturalis in statu naturae lapsae exhibet: ac quaedam notatu digna probationibus praemittit.

Videt Deus futura libera ordinis supernaturalis, quae spectant ad statum naturae lapsae, dependenter ab efficaci decreto.

Omnis omnino de futuris quaestio aptius in dissertationibus de voluntate et providentia Dei tractaretur: quum tamen diuinae erga illa cognitionis medium constituere opus sit, non incongrue hic agatur. Itaque ut rem a principio ordiamur, distinguere futura inter et futura oportune debemus. Ac principio quidem futurum necessarium inter et contingens. Prius illud est, quod habet necessariam connexionem cum sua causa: sic necessario futura est combustio paleae, cui fax ardens admouebitur. Posterius subdiuiditur in contingens ab extrinseco, et ab intrinseco contingens. Primum est illud, quod licet oriatur a causa intrinseca necessaria, impediri tamen potest ab alia causa extrinseca, ut in morbis cuenit, quae necessario contingere nisi medicamentorum virtute praecoccuparentur. Contingens au-

(3) Lib. xv. de Trinit.

culo sunt: bene vero esse in Verbo similitudines naturales et essentialis, quae sunt rerum creaturarum exemplaria.

Sed his obiter de diuinis ideis adnotatis, ad designanda singillatim media, quibus Deus creaturas possibles et futuras potissimum cognoscit veniamus.

CAPVT IX.

Agit de medio cognitionis creaturarum possibilium.

Videt Deus creaturas possibles in ideis suis, seu in incommutabili rerum intelligibilium ratione.

Constat haec assertio ex his quae in Capite vii. dicta relinquimus: apertius autem ex his quae antecedenti capite adnotauimus: quamuis enim Deus omnia videat in suis ideis, quatenus illa videt in se ipso seu in sua essentia; aptius tamen idearum nomine utimur dum de possibilibus sermo intercedit: nam Patres Graeci ideas definiunt exempla rationesque substantiarum efficientes: Quae deinde exempla ac rationes res futuras minime exhibent, nisi accedat artificis propositum et voluntas.

Sed probatur deinde haec ipsa assertio ex S. Augustino dicente (1): « nouit omnia Deus in se ipso ». Ratione etiam suaderetur: nam in Dei sapientia sunt infiniti thesauri rerum intelligibilium: expertus enim artifex mente percipit quidquid efficere potest.

Neutiquam ergo admitti valet cognitio diuina erga creaturas istas possibles immediate in se ipsis, etiam in sensu Gregorii Ariminensis (2). Quid enim illud est, videri posse immediate in se ipso quidquid videatur nullo vertente medio inter facultatem intellectiue et obiectum, quemadmodum videntur in mente rationes intelligibiles et veritates intime affulgentes? An hoc etiam in Deo valere potest? Quamuis Deum inter et creaturas nihil re ipsa distinctum concipi possit, Deus creaturas immediate in se ipsis cognoscere nequit. Amota enim a Dei perfectissima vna omnisque compositionis experte natura, distinctione qualibet intrinseca, negari nequit saltim distinctio illa, qua eadem res indiuidua comparate ad obiecta externa distinctionem illam complectitur, cuius gratia de re ipsa oppositae propositiones enun-

(1) Lib. xv. de Trinit. cap. 14. (2) Dist. 38.

enunciantur. Quum itaque diuina decreta, idea incommutabilis, ratio supremæ causæ summaque diuinitatis perfectio diuersa connotent obiecta, nescio cur nequeant dici medium in quo creaturae a Deo cognoscantur. Hinc dicendum est videri a Deo creaturas in semetipso tamquam in causa illarum effectricæ; quum in huius causæ virtute præcontinerentur priusquam fierent, atque ut ait Augustinus (3): « Deus vniuersas creaturas suas et spirituales et corporales, non quia sunt ideo nouit; sed ideo sunt quia nouit; non enim nesciuit quæ erat creatura. Quia ergo sciuit, creauit; non quia creauit, sciuit. Non enim eius sapientiæ aliquid accessit ex re; nec aliter sciuit creata quam creanda ». In sua ergo sapientia omnipotentiaque Deus sapientissimus cuncta intuetur, ideoque in se ipso. Pari ratione dicendum est omnia a Deo comprehendi in incommutabili idea rerumque cunctarum ratione.

CAPVT X.

Medium in quo cognoscit Deus futura ordinis supernaturalis in statu naturæ lapsæ exhibet: ac quaedam notatu digna probationibus præmittit.

Videt Deus futura libera ordinis supernaturalis, quæ spectant ad statum naturæ lapsæ, dependenter ab efficaci decreto.

Omnis omnino de futuris quæstio aptius in dissertationibus de voluntate et providentia Dei tractaretur: quum tamen diuinæ erga illa cognitionis medium constituere opus sit, non incongrue hic agatur. Itaque ut rem a principio ordiamur, distinguere futura inter et futura oportune debemus. Ac principio quidem futurum necessarium inter et contingens. Prius illud est, quod habet necessariam connexionem cum sua causa: sic necessario futura est combustio paleæ, cui fax ardens admouebitur. Posterius subdiuiditur in contingens ab extrinseco, et ab intrinseco contingens. Primum est illud, quod licet oriatur a causa intrinseca necessaria, impediri tamen potest ab alia causa extrinseca, ut in morbis cuenit, quæ necessario contingere nisi medicamentorum virtute præoccuparentur. Contingens au-

(3) Lib. xv. de Trinit.

rem ab intrinseco illud est, quod oritur a causa extrinsece contingente, seu quae indifferens est ut agat vel non agat: huiusmodi sunt sola futura. Verum et haec futura contingentia libera nonnulla sunt absoluta, quae nempe licet a causa libera sint, absolute tamen, seu independenter ab aliqua conditione habitura sunt existentiam in determinata temporis differentia: alia quae sunt conditionata, existentiam minime habitura pro aliqua temporis differentia nisi dependenter ab aliqua conditione: Ea autem conditio vel numquam ponetur, uti Christi Domini miracula apud Tyros et Sydonios, qui conuersi fuissent, si a Christo apud eos sicut apud Iudaeos parata fuissent, vel conditio eiusmodi ponetur aliquando, sicut futurus fuit Petri casus, si ab ancilla tentaretur. Haec deinde futura libera sunt, et in ordine naturae, et in ordine gratiae. Atque grauissima est controuersia erga assignandum medium, in quo Deus futura eiusmodi libera ordinis supernaturalis cognoscat ac praesideat. Nos interea sanctissimorum Doctorum Augustini et Thomae vestigijs adhaeremus; et assertionem principio stabilitam sic probare aggredimur.

Scriptura Sacra ad Ephesios I. haec habet: »elegit nos in ipso (Christo) ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu eius in charitate. Qui praedestinauit nos . . . secundum propositum voluntatis suae in laudem gloriae gratiae suae. . . in quo etiam et nos sorte vocati sumus, praedestinati secundum propositum eius, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suae«. Et cap. II. »Gratia enim estis saluati per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est: non ex operibus ut ne quis gloriaretur: ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quae praeparauit Deus ut in illis ambulemus«. Singula verba sunt ponderanda. Elegit, ait, nos, non quia futuri eramus sancti, sed ut essemus sancti. Iuxta propositum voluntatis suae, non secundum praescientiam voluntatis humanae. In laudem gloriae gratiae suae. Quae autem gratiae gloria, si ex nutu voluntatis pendeat? Sorte vocati sumus; quo palam fit nullum prae alio habere in se cur eligatur. Creati sumus in operibus bonis: creatio vero ex mero nihilo est, nec quidquam praesupponit. Bona opera praeparauit Deus ut in illis ambulemus: Non ergo praecuidit nos in illis ambulaturus antequam praepararet. In idem redeunt alia Apostoli verba ad Philippenses II. »Deus est qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate«. Idemque probant Ecclesiae orationes, quibus non

non auxilium solum sine quo agere non valeamus, sed etiam illud continuo enixeque imploramus, quo actu velimus et exequamur id quod possumus. Sunt haec similesque sanctae matris Ecclesiae supplicationes: »Fac nos quaesumus Domine semper tuis obedire mandatis: »Fac nos amare quod praecipis: »Quod immerito contulisti, propitius exequaris: »Tribue quaesumus ut ad promissiones tuas sine offensione curramus: »Tua medicinalis operatio tuis semper faciat inhaerere mandatis«. etc. Quae certe frustra peterentur a Deo, si mandatis inhaerere, exequi, currere, ambulare et id genus reliqua a determinatione voluntatis nostrae penderent.

Ad Patres autem quod spectat, quorum sententia assertio haec scholae roborari posset, Augustinus vnus inter omnes est, cuius in hac controuersia auctoritas quanti facienda sit ex Pontificum decretis et totius Ecclesiae commendatione deprehendi valet. Ipsum ergo audiamus (4). »Praedestinatione, inquit, ea Deus praesciuit quae fuerat ipse facturus«. Et (5): »haec est immobilis veritas praedestinationis et gratiae. . . ait Apostolus, elegit nos in ipso ante mundi constitutionem ut essemus sancti, quod profecto, si propterea dictum est, quia praesciuit Deus credituros, non quia facturus fuerat ipse credentes, contra istam praescientiam loquitur filius dicens: »non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Electi sunt itaque ea praedestinatione, in qua Deus sua futura facta praesciuit. . . elegit. . . non quia per nos sancti et immaculati futuri eramus, sed elegit praedestinavitque ut essemus«. Habet similia Praesul sanctissimus et cap. seq. et vbi cumque de nomine praescientiae Dei occurrit mentio.

Obiicientibus autem Semipelagianis ipsi sumer Sanctum Doctorem in lib. de sex quaestionibus contra Paganos dicentem, Christum tunc voluisse hominibus apparere, quando sciebat qui erant in eum credituri, respondet (6), se id dixisse saluo latente Dei consilio. Quod vero sit latens illud consilium his verbis tradit: »vtrum, inquit, tantummodo eos praesciuerit, an etiam praedestinauerit Deus credituros, quaerere ac disserere tunc non putavi. . . posset etiam dici non voluisse hominibus apparere Christum, et apud eos praedicari suam doctrinam, quando sciebat et vbi sciebat qui electi fuerant in ipso ante mundi constitutionem«. Ergo ex S. Augustini

Tom. I.

X

men-

(4) Lib. de Praedestinat. Sanctor. cap. 20.

(5) Ibid. cap. 17.

(6) Cap. 8. eiusd. lib. de Praed. Sanct.

mente et doctrina electio praecedat futuram praescientiam.

Neque audiendi sunt qui opinantur S. Doctorem in adductis locis impugnare dumtaxat errorem illum, quo Semipelagiani ducebantur, docentes, naturales liberi arbitrii conatus ac merita conditionate futura esse causam, ob quam Deus alios aliis praeferret, ac proinde scientiam mediam absolute non relicere, sed vnicuique malum huius scientiae vsum. Semipelagiani enim scientiam istam duplici de causa excogitarunt. Ne Deus iniquus videretur personarum acceptor, si e duobus paruulis originali peccato infectis pro beneplacito vnum alteri praeferret: atque adeo vt saluaretur Dei aequitas finxerunt alterum propterea Baptismo regenerari, alterum sine Baptismo decedere, quia Deus praesciuit merita primi, et secundi demerita conditionate futura; si nempe ambo ad aetatem peruenirent adultam. Sed et fuit alia ratio Semipelagianis ponendi scientiam mediam, quod nempe existimabant praedestinatione antecedenter efficaciac, quam adstruebat S. Augustinus, destrui liberum hominis arbitrium, induci fatalem necessitatem, tolli salutis sollicitudinem, hominum industriam, nec locum superesse exhortationibus et increpationibus, aliaque incommoda his similia: eadem quae etiam hodie obtrudunt scientiae mediae patroni: atqui S. Augustinus in laudato libro de praedestinatione Sanctorum, et in sequenti de dono perseverantiae, ex quibus libris Hormisdas Papa docebat petendam potissimum esse doctrinam catholicae Ecclesiae, et vbi S. Doctor huiusmodi Semipelagianorum obiectiones soluit, nedum in eorum opinionem non inclinat, etiam quo ad hanc partem, sed illos totis viribus refellit, docetque Deum, vbi agitur de vocatione electorum, nihil futurum praescire nisi quod ipse facturus est: ergo futura eorum opera videt in decretis antecedenter efficacibus.

Sancto Augustino addamus et eius discipulum S. Thomam idem omnino scribentem prima parte his verbis (7): »illud quod nunc est, ex eo futurum fuit antequam esset, quia in causa sua erat »vt fieret: vnde sublata causa non esset futurum illud fieri: sola »autem causa prima est aeterna. Vnde ex hoc non sequitur, quod »ea quae sunt semper fuerit verum ea esse futura, nisi quatenus in »causa sempiterna fuit vt essent futura, quae quidem causae solus »Deus est. Sunt plurima alia S. Doctoris testimonia his consona, quae tamen omittimus.

Prac-

(7) Quaest. xvi. art. 7. ad 3.

Praeter has autem probationes adduci possunt momenta omnia, quibus nostri Theologi probant dari in statu naturae lapsae gratiam per se efficacem, effectum eius non esse repetendum ex voluntatis consensu, aut ex circumstantiis per scientiam mediam praecisus; sed ipsam per se dare velle et operari: At haec suo loco explicanda veniunt. Modo de sententiis huic oppositis nonnulla dicenda sunt, extremis licet digitis, vt dicitur; potissimum de scientia illa media dicta: atque fundamenta eius praecipua eradicaanda sunt.

CAPVT XI.

Errores notantur. Sententiae variae nostrae oppositae referuntur. Argumenta solvuntur.

Lutherus et Caluinus turpissime errauerunt circa libere futura ordinis supernaturalis in statu naturae lapsae. Negarunt enim absolute in hoc statu esse vllum actum liberum. Illorum verba producamus. »Si »praesciuit Deus, ait Lutherus, lib. 6. de seruo arbitrio, Iudas fore »re proditorem, necessario Iudas fiebat proditor, nec erat in manu sua »da aliter facere aut voluntatem mutare, licet id fecerit volendo, »non coactus. Et Caluinus lib. 2. Instit. cap. 3. §. 1. »Voluntatem, inquit, Deus mouet, non vt nostrae postea sit electionis motioni aut obtemperari aut refragari. Iansenius deinde ad hunc errorem accessisse creditur definiens, voluntatem sub gratia vel sub concupiscentia, voluntarie quidem, sed necessario agere. Quorum omnium doctrinam haereticam esse, et vt talem a Concilio Tridentino et Innocentio X. atque Alexandro VII. damnatam, vbi de gratia Dei tractabimus, fuse ostendemus. Modo haec quasi in antecessu notasse sufficiat.

Ceterum sunt praeter hos errores plures in hac vna re scholae sententiae. Prima est Caietani, aliorumque doctentium Deum cognoscere futura libera in reali eorum coexistentia in aeternitate: nempe inquit, in aeternitate nihil est prius et posterius, praeteritum et futurum; sed omnia sunt praesentia: quum enim aeternitas sit vitae interminabilis tota simul possessio et prorsus indiuisibilis, rerum omnium tam praeteritarum, quam futurarum actualem existentiam complectitur. »Quis hominum, inquit S. Augustinus (8), habere

X 2

»po-

(8) Lib. xv. de Trinitate cap. 7.

» potest illam sapientiam, qua nouit Deus omnia, ita vt nec ea quae
» dicuntur futura, qua desint, expectentur vt veniant; sed praeterita
» et futura cum praesentibus sint cuncta praesentia. Vidit ergo Deus
e. c. futuram Petri negationem cum aeternitate coexistentem.

Haec tamen opinio facillime refellitur: nam licet aeternitas sit duratio realiter indiuisibilis, virtualiter tamen est extensa, non secus ac immensitas: sicut ergo humanitas Christi non vbique correspondet immensitati Verbi diuini cui realiter vnita est, similiter nec futura libera cunctis virtualibus partibus aeternitatis correspondent. Praeterita itaque et futura Deo sunt praesentia obiectiue, non vero realiter: vt enim S. Augustinus ait (9): »antequam res fierent, erant in »Dei scientia, non erant in sua natura«.

Altera sententia, vulgo Ludouico Molina tributa, ponit scientiam, nescio quam, mediam dictam, tamquam medium in quo Deus cognoscit futura libera, siue absoluta, siue conditionata, tam in statu naturae lapsae, quam in statu naturae innocentis. Inuenti huius laudem Molinae eripit Suarez, scientiam hanc scribens ab Augustino ad nos vsque fluxisse, minus licet praescis Theologis exploratam ac cognitam: quum contra Ludouicus Molina dicat in sua concordia (audacter nimis et contumeliose) »haec nostra ratio conciliandae libertatis arbitrii cum »diuina gratia et praedestinatione, a nemine, quem audiuius, fuit »hucusque tradita. Si ab Augustino ea data et explanata fuisset, Pe- »lagiana haeresis numquam exorta fuisset, neque ex Augustini con- »certationibus cum Pelagianis tot fideles turbati fuissent, nec ad Pe- »lagianos defecissent«. Augustino antiquiorem scientiae huius vsum contendit Didacus Aluarez, et Arianos erroris sui pestilentissimi praesidium in ea locasse confirmat testimonio S. Alexandri Alexandrini Episcopi, a quo primum Arius damnatus est, qui ad S. Alexandrum Constantinopolitanum Episcopum scribit, Arianos id causae reddere solitos, cur Verbum, quod creatae rei loco habebant, ceteris licet excellentioris, elegeret Deus, vt Dei filius singulari nomine diceretur, quod, nimirum, ex aeternitate praescisset: »Verbum non aspernatu- »rum Dei leges«, eoque propterea Psalmi xliv. impie abusus: »di- »lexisti iustitiam et odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, »Dens tuus oleo exultationis prae participibus tuis«. Hinc ipse Molina (10) quaerens, cur Christus, eiusque ter beata mater eam a Deo dignitatis, laudis et gloriae prae omnibus amplitudinem commeruerint, non

(9) Lib. v. de Gen. ad lit. cap. 18. (10) I. p. concord. q. 23. art. 4. et 5.

non aliam rationem adfert, quam quod aeternitate praenouit Deus eos prae cunctis arbitrii libertate melius vsuros. Quin Pelagianis et Semipelagianis scientia haec in vsu fuerit, dubitare non sinunt sanctorum Prospero et Hilarii ad Augustinum Litterae: quodque magis festiuum est et portenti simile, et ea vsu Augustinum, insistensque in Augustini vestigiis Tridentinum scientiae huius ab Augustino traditae adminiculo omnes de praedestinatione et gratia controuersias dimisisse, scribit Gabriel Daniel ad Natalem Alexand. (11). Fuerint tamen Ludouicus Molina primus huius scientiae inuentor, an dudum excogitatae, iamque obsoletae restitutor propagatorque, non admodum refert curiosius peruestigare. Norum illud est et apud omnes vulgatum, statim ab edito concordiae libro grauissima Theologos inter exarsisse dissidia: quae vt sedaret Clemens VIII. translata ad se causa, celeberrimas illas Congregationes de auxiliis coram se haberi a viris doctissimis iussit, quarum extat historia ab vtriusque partis Scriptoribus adornata.

Quae autem huius scientiae notio? Quid eius nomine venit? Certa et rata Dei cognitio, qua futura libera conditionata praesertim perspicit, quin vilo voluntatis suae decreto opus sit; consensurum e. c. gratiae Petrum, et ab iniquitate ad pietatem traducendum, antequam villum intelligatur diuinae voluntatis decreto et gratia conferenda ei gratia, qua ad meliora reuocetur. At, si non in essentia sua tamquam in causa omnium adiuncta voluntate, seu per decretum determinata, vt supra arguebamus, in quo illa habet perspecta? In supercomprehensione liberi arbitrii inquit Molina: in obiectiua eorundem veritate, seu in vi contradictionis ait Suarez. Vocatur autem haec scientia a suis patronis speculari, quod Deum antequam quidpiam sua voluntate definit, quasi explorare et disquirere quid in his vel in illis circumstantiis constitutus ageret, perspectoque in quam se partem homo daret, tunc demum decretum ferre de eo oportune adiuvando per gratiam congruam. Quae vero ista gratia congrua? quae ad personae, cui tribuitur ingenium, indolem, mores, tempus, locum, aliaque adiuncta est belle accommodata. Cur ergo haec scientia media dicitur? Nec inter eius assertores de hoc conuenit. Alii mediam dictam volunt, quod simplici intelligentiae inter ac visionis scientiam medium tenet locum, differatque ab vtraque; a prima quidem, quia non quae esse dumtaxat possunt, re autem ipsa numquam erunt, sed quae

(11) Epist. ix.

quae sub conditione futura sunt nouit: ab altera vero, quia res non perspicit vt praesentes. Malunt alii mediam dicere inter scientiam Dei necessariam et liberam: quum sit enim omni Dei decreto libero prior, libera absolute non est, nec item plane necessaria, quum rem obiectam habeat quidpiam liberum et positum in hominis potestate. Aliis denique placet mediam eam vocari, quod in re obiecta versetur, quae medio inter rem scientiae simplicis intelligentiae et visionis obiectam modo se se habet. Ita Gabriel Daniel ad Natalem Alex. (12)

Quocumque tamen illa nomine dicatur, nobis probari nequit, quod cum his, quae sacrae litterae tradunt, componi non posse, a sanctorum Augustini et Thomae doctrina, et ab ipsa naturae ratione abhorre videtur: in quo quidem persequendo non est cur a nobis quidpiam noui aliquis spectet; nihil enim est, quod iam viri doctissimi ex SS. DD. Augustini et Thomae schola dudum non occuparint, nec posterioribus reliquum fecerint, nisi vt noue dicant, quum noua non possint. Capro autem a sacris litteris initio dicendi, magnus ille profecto Apollo erit, qui scientiam hanc cum Paulo conciliarit. Recolantur ea quae superiori capite proferebamus ex 1. ad Ephes. et ex n. ad Philippenses. Eodem porro spectat et illud eiusdem Paulli 1. ad Cor. iv. »Ne supra quam scriptum est, vnus contra alium inflatur praee alio: quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti?« Si enim bonus liberi arbitrii vsus assensusque gratiae, quem Deus futurum scientia media percipit, non gratiae quae suapte indifferens ponitur, et omnibus aequaliter oblata, sed naturae, non diuinae a qua necdum quidpiam definitum, voluntatis effectus est, sed humanae, an non recte potest vnus inflari praee alio? ipse enim se discernit a massa perditorum. Praeuidet Deus fore vt assentiatur gratiae Petrus, vt cum culpae poenireat, vt fiat salutis aeternae compos: praescit item fore vt Iudas gratiam respuat, nulla admissi sceleris poenitentia tangatur, et in aeternum pereat: quae vero tanti discriminis causa esse potest? vnde ista discretio? a Deo ne, qui haec praesentit futura, non facit? a gratia ne, cuius non versatilis solum et plane indifferens indoles constituitur, sed et aequalis in Petrum et Iudam effusio? A Petro itaque, a cuius assensu habet illa vt sit efficax. Quidni ergo inflari aduersus Iudam Petrus poterit non inique, a quo ipse se tam aperte discreuit?

(12) Epist. v.

Sed

Sed et Augustini auctoritas facit quominus etiam nobis haec scientia placeat, cum cuius doctrina cohaerere illa minime potest. Nihil enim apud eundem constantius frequentiusque, quam Deum futura omnia in sola eorum praedestinatione seu praedefinitione cognoscere. Recolantur praecipuis, quae superiore capite adducebamus ex illius scriptis: quibus addendum quod S. Prosper memorat, nempe, Semipelagianos Augustini doctrinae criminatores consueuisse effutire quidquid ille de vocatione electorum secundum Dei propositum, de gratuita praedestinatione, et de gratiae efficacitate disputauerat a veterum Patrum Iustini, Irenaei, Chrisostomi, aliorumque opinione, et sensu Ecclesiae abhorre: apud eos siquidem nulla propositi diuini decreti, praedestinationis, cet. mentio: sed illud frequentissimum, Deum illos eligere, quos religiose victuros praesciuit, imo eos propterea eligere, quod bonos illos futuros esse praenouit. Hanc a Semipelagianis coniectam in Augustinum criminationem instaurauit Launois, ausus reum facere Doctorem sanctissimum violatae priorum saeculorum traditionis, quam temerariam molitionem sedes Apostolica damnauit, et Serrius Patauinus Antecessor strenue disiecit in libello, cui titulus, *Augustinus vindicatus*, in quo Augustinum inter et antiquiores Patres nullum in hoc dissidium esse, sed miram consensionem demonstrat, faetique fidem locupletissimis singulorum testimoniis. Verum haec pertransnam.

Duo Augustini responsa ad obiecta sibi Patrum antiquorum dicta audiamus. »Praedestinasse, inquit (13), est hoc praescisse quod fuerat ipse facturus. »Quid ergo nos prohibet quando legimus apud alios quos Verbi Dei tractatores Dei praescientiam, et agit de vocatione electorum, eandem praedestinationem intelligere? Magis enim fortasse voluerunt hoc verbo in ea re vti, quod et facilius intelligitur, imo et congruit veritati, quae de praedestinatione gratiae praedicatur. Item (14): »quid igitur, ait, opus est vt eorum scrutemur opuscula, qui prius quam ista haeresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad soluendum quaestione versari? Vnde factum est, vt de gratia Dei quid sentirent, breuiter et transeunter attingerent; immorarentur vero in iis, quae aduersus Ecclesiae inimicos disputabant. Perperam igitur gloriantur Augustinum scientiae huic suffragari.

Iam

(13) In lib. 1. de dono perseuer. capp. 18. et 19.

(14) In lib. de Sanctorum praedest. cap. 14.

Iam vero quum testatissimum sit D. Thomam ab Augustini vestigiis ne latum quidem vnguem discessisse, constitutum quoque et illud est, nihil ex eo peti posse quod scientiae mediae suffragetur. Agnouit hoc Molina, atque in sua concordia confessus est scientiam hanc antiquis omnibus Theologis, quos inter locum certe non infimum tenet S. Thomas, ignotam fuisse: Quin et doctrinae S. Thomae eam contrariari facili negotio poterit quilibet deprehendere. Nihil enim D. Angelico perpetuum magis, ratum, fixumque; quam Deum alia quacvis a se ipso, *in se ipso*, seu in essentia sua tantquam in causa cognoscere: essentiam suam habere ut causa rerum sit ab adiuncta voluntate, seu a libeto aeternoque voluntatis suae proposito, quod decretum, praedefinitionem, praedestinationem, scholastici vocant. Cum his vero quo pacto conciliari scientia illa potest, quae cognitio futurorum non in Deo, sed in se ipsis est, vel in hominis voluntate, et quodcumque voluntatis divinae propositum antegreditur, Deoque ad illud edendum praelucet? Non possumus itaque scientiam hanc non reicere, quae SS. DD. Augustinum et Thomam, quibus Magistris gloriamur, habet aduersantes.

Reiicimus tamen eam et rationis ductu. Videretur enim nobis ipsam Dei ideam tollere. An non Dei nomine intelligendum venit mens praestantissima, prima et summa omnium causa? Nihil igitur aeternum esse, aut futurum esse potest intelligi, quod non ab ea sit profectum: id autem verum esse nequit, si *conditionata* per mediam quamdam scientiam iam ante futura sunt, quam Deus quidquam de illis sanxerit: sic enim a Deo illa non sunt; neque eorum Deus causa est: euerit ergo haec scientia Dei ideam.

Deinde: quotusum haec scientia Deo tribuenda? Ad conciliandam, inquit Molina, et post illum omnes huius doctrinae asseclae, hominis libertatem cum Dei praedestinatione. Belle quidem. Qui ergo concordiae huius arcanum ignorarunt, seu quibus incognita haec mirabilis scientia fuit, duo isthaec componere non valuerunt. Augustinus itaque, Prosper, Hilarius, Fulgentius, Thomas eorumque discipuli hodie id exequi non potuerunt. Et quis insula haec et contumeliosa aptare audebit, nisi Hermisdam Rom. Pont. erroris damner, qui ad Possessorem scribit: »de arbitrio libero et gratia Dei, »quid Romana, hoc est, catholica sequatur et seruet Ecclesia ex »variis libris B. Augustini, et maxime ad Prosperum, et Hilarium

»ab-

»abunde cognosci potest«. Quum sit ergo Augustini de libero arbitrio et gratia Dei ipsamet catholicae Ecclesiae doctrina, duo haec vere recteque sine scientiae mediae adminiculo Augustinus conciliavit. Est ergo illa inutilis et superuacua (ne quid amplius dicam) in Deo.

Conantur nihilominus illius patroni in sacris libris suae scientiae praesidium adinuenire. Vbinam vero? In decantato illo Christi Domini dicto apud Matth. cap. xi. »Vae tibi Corozain, vaee tibi Bethsaida, quia si in Tyro et Sidone factae fuissent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cinere et cilicio poenitentiam egissent«. Ex quibus hocce deducunt argumentum: Praesciuit praenuntiavitque Deus futuram Tyrionum Sidoniorumque respicientiam, si vidissent signa, quae apud Iudaeos sunt a Christo facta: at praescientia haec nulli decreto innixa fuit: nam possent, decreto admissio, Christi Domini obiurgationem retundere Corozairae et Bethsairae, atque reponere, gratiam illis datam non fuisse efficacem, qualis fuit quam Tyri Sidonisque incolae habuerunt: praevuldit ergo Deus conversionem illam scientia media lumen praeferente.

Conantur deinde scientiam suam comprobare Augustini testimonio. Docet enim, inquit, S. Doct. (15) duos aequaliter affectos esse, et tamen vnum ad impudicam voluptatem percelli, alterum in castitatis amore permanere. Quo certe evinci gloriantur S. Doct. tum impudicitiam, quum continentiam referre ad solam voluntatem aequaliter affectam eademque gratia suffultam, neutiquam ad gratiae efficacitatem, aut ad diuinum propositum. Similia adducunt ex aliis locis (16).

Denique conantur depromere a ratione argumenta, quibus scientiam istam necessariam euincant. Primo: frustra conari Theologos illis aduersantes gratiam victricem cum libertate hominis componere: omnis siquidem suppositio antecedens et inimpedibilis indifferentiam libertatis penitus destruit: quae certe manet integra mediae scientiae vsu. Secundo: bona opera, quum Dei simul et hominis, gratiae scilicet, et voluntatis humanae effectus sint, in solo Dei decreto videri minime possunt: in humana igitur voluntate praevidentur etiam illa scientiae mediae beneficio. Tertio: per scientiam hanc facillime componi tot dissidia, quot inter catholicos movit doctrina de decretis

Tom. I.

Y

tis

(15) Lib. XII. de civitate Dei, (16) In lib. de dono perseu. cap. 14. Lib. de spir. et litt. cer.

tis Dei efficacibus. Quarto: Deus tenere agere et inconsulto non potest; sed praeceat cognitio aliqua oportet: Unde autem haec illi cognitio nisi a scientia media, quae prius veluti explorat in quam se partem in his vel illis circumstantiis voluntas humana lactura sit, num consensura auxilio suapte indifferenti, num illud repudiatura?

Sunt haec praecipua argumentorum capita, quae a scientiae mediae adsertoribus obijci solent, quaeque tamquam ceterorum specimen hic adducimus: quibus respondendum. Ad primum quidem, iustissimam fuisse Christi increpationem ad Corozaitas et Bethsamitas directam, nec vllum horum quacrimoniae de Christo fuisse locum. Erant enim illi ciues obstinati, perulcaces et obdurati; et Spiritui sancto resistebant, cui Tyrri et Sidonii nulla tali obduratione obcaecati obtemperassent vocanti. Hinc illorum increpatio in comparatione Tyrriorum et Sidoniorum iusta omnino fuit. Quid enim si nullum tributum eis auxilium efficax se ipso, quo eorum expugnaretur incredulitas? An non eo satis instructi erant auxilio, quod Augustinus sine quo, alii sufficiens vocant, quo annuntiatam a Christo veritatem agnoscere amplectique proxime et expedite poterant? Cur non ergo a Christo iure obiurgati? Quam praeteregre iam ipsi poterant pernicitiae suae excusationem? Ut quis merito vocetur in culpam, an non satis est debere illum et posse, nec tamen agere? Damus tamen (nec enim dissimulare quidpiam volumus) praedicanti et signa edenti Christo non credidisse Iudaeos, quod efficaci auxilio seu gratia illa carerent, quae, vt Augustinus loquitur, a nullo duro corde respuitur. Quid porro? Eximi a culpa non possunt, quod et sufficientis auxilii adminiculo freti potuerint Christo credere, et ampliori, efficaci nempe, quo actu credidissent carere meruerint: ne hoc enim donarentur, fuerunt ipsi in culpa, qui dura ceruice et incircumcisis cordibus Spiritui sancto resistentes, fuerunt rebelles lumini, id est, sufficienti gratiae, quae illis praesto fuit.

Pro secundo soluendo hoc vnum sufficere posse videbatur, quod superius de Augustini sententia dicebamus: adeo enim perspicua sunt ipsius verba, adeo expressae ipsius rationes, vt de mente illius dubitare, in meridie caecutire sit. Nihilominus sit generalis responso pro omnibus his testimoniis, quibus nos aduersarii adiungunt: S. Augustinum quaedam scripsisse, quae prima, vt dicitur, facie scientiae mediae videntur fauere, absque praecudicio latentis consilii Dei alia-

Quaeritur
potest.

aliarumque caussarum, vt Augustinus ipse testatur (17). Quin, si aliquando ante Episcopatum scientiam mediam propugnauerat; vt liberter et id aduersariis demus; nondum diligenter quaesierat, nec adhuc inuenerat qualis sit electio gratiae, vt profitetur in libro Retractationum (18). Singula tamen Augustini testimonia ab aduersariis adduci solita, soluta videre est in Ioan. Laurentio Berti (19).

Soluamus iam illa quae a ratione petuntur. Ad primam itaque dicendum: mirum haec quotidie ab iis medistis iactari, ab eorum tamen nemine vno potuisse hactenus non solum disici, sed vel concuti et infirmari firmissimum illud principium, quod perpetuo tenens S. Thomas demonstrat, neque Dei praescientia, neque voluntate, neque motione hominis libertatem violari. Est illud: »quum diuina voluntas sit efficacissima, ait Dr. Angelicus (20), non solum sequitur, »quod ea fiant quae Deus vult fieri, sed et quod eo modo fiant, »quo Deus ea fieri vult«. Et: »ex hoc ipso quod voluntati diuinae nihil resistit sequitur, quod non solum fiant ea quae Deus vult fieri, sed quod fiant contingenter vel necessario quae sic fieri vult«. Si ergo Deus omnia mouet et applicat, vt cuiusque natura exposulat; si infinita diuinae voluntatis efficacitas, non substantiam solum, sed et modum cuiusque actus proprium attingit; si cuncta non fiunt solum quae ipse vult, sed et illo etiam quo vult modo, quid est cur humanae libertati a diuinae voluntatis proposito timeatur, cuius infinita potius efficacitate perficitur? At est, aiunt, propositum hoc diuinum antecedens et inimpedibile. Quid inde? Omnis omnino suppositio antecedens et inimpedibilis libertatem destruit? Si causa exterior sit vim inferens et ad actum cogens, vel caussa sit proxima et necessaria, quae ad vnum specie effectum ex se determinata sit, non abnuimus quin effectum verum sit; negamus tamen aptari illud ad primam, summam maximeque vniuersalem omnium causam Deum, quae, quod sit eius infinita efficacia et perfectio, ita singula mouet, applicatque ad agendum, vt eorum naturas non destruat, sed potius conseruet perficiatque. Quod nisi viam hanc aduersarii ipsi persequantur; quomodo cum aeterna Dei praescientia, cum sua scientia media, congruaque gratia rerum contingentium hominumque libertatem consociabunt? Qua ergo ipsi nodum hunc extricabunt, nobis ratio opportuna erit ad dissoluendum hoc argumentum

Y 2

quod

(17) Lib. de praed. SS. cap. 9.

(19) Lib. iv. theol. discip. cap. 12.

(18) Lib. 1. cap. 21.

(20) I. p. q. 19. art. 8. et in resp. ad 2.

quod tantopere magnificant, et de quo alias sermo redibit.

Pro secundo haec sit responsio: in vna causa cognosci effectum alterius, si haec ab illa recipiat virtutem, motum et determinationem ad actum. Nonne autem Deus, vt apud Ezechielem legimus, »facit »vt faciamus, vt in praeceptis eius ambulemus, vt iudicia eius cus- »todiamus«? Nonne ipse, vt Apostolus ait, »operatur in nobis vel- »le et perficere pro bona voluntate«? Nonne demum ipse, vt scri- »bit verissime Augustinus: »quum sit omnipotens magis habet in po- »testate sua voluntates hominum, quam ipsi suas«? Quid ergo Deo opus scientia media, vt futurum voluntatis humanae propositum pers- pectum habeat, quum in solo voluntatis suae proposito futura om- nia perspicat, quia eo solo cuncta futura facit?

Ad tertium placet ea, quae supra indigitata sunt, denno dicere, nempe, hanc conciliandae cum Dei gratia libertatis humanae viam, nec Augustinum, nec posteriores quosque ipso Augustino Patres ac Theologos a Pelagianae haereseos ortu ad Molinam vsque, vnquam in- gressos. Credibile tamen est, voluisse Deum tanto tempore Ecclesiam suam hoc fraudare necessario lumine, illud Molinae concedere, quod Augustino, aliisque pro Dei gratia aduersus Pelagianos dimicantibus Patribus non tribuerat? Concludendum ergo, scientiam hanc sua po- tuitate suspectam esse, quod venerandae antiquitati fuerit ig- nota. Quae vero ex doctrina de praedestinatione, cer. ipsos inter ca- tholicos turbat? Quas Monachos inter Adrumetinos, et postea in Gallias ortas Launolus exagerat, ipsane Augustini Doctrina excitauit, an praepostera potius eiusdem intelligentia? Si culpanda autem illa sit, quod nonnulli praua eius intelligentia fuerint turbati, nec sacrae ipsae litterae culpa vacabunt, quum de eorum sensu magna sint in- ter christianos dissidia. Detraxitne vero quidpiam auctoritatis de Au- gustini doctrina, quacum ipsa eadem est Thomistarum sententia, im- prouida haec nonnullorum turbatio? Contra adiecit plurimum, quod demonstrare in promptu esset, nisi Serrius veritatem hanc locupletis- simis documentis iam comprobasset.

Quartum sic soluitur: Deum disponere omnia sapientissime, ope- rari omnia secundum consilium voluntatis suae, nec alia ad agen- dum extra se scientia dirigi, quam quae simplicis intelligentiae di- citur, qua comprehendit quidquid suae potentiae subest, atque hac cognitione, intelligentia nostra, praemissa, voluntas eius sua libera te- definit quidquid ad manifestandam bonitatem suam conducibilis iu- di-

dicat: qua in definitione seu decreto quaelibet quomodocumque et quandocumque futura perspicit scientia visionis, quae vt diuinae vol- untatis propositum adiunctum habet, specularia simul est et effec- trix, quia et cognoscendo decernit, et decernendo cognoscit. Quae ergo scientiae mediae ad dirigendum Deum necessitas? Imo quid ea ipsa, qualem aduersarij describunt, Deo minus dignum? Summane illa et sapientissima mente dignum, velut incertam et de futuro cuen- tu accipitem haerere, donec explorarit dispexeritque quo inclinet ho- minis voluntas, quid electura?

Verum de his nimis multa. Nec enim tot modo in hac disputa- tione experimur aduersarios, qui olim nos vndique circumdabant. Artigisse tamen istiusmodi minime poenitet, praesertim quum ex iis satis liquido possit deprehendi, quid criminis scientiae huic fuerit, vt a nobis exulet. Et pro libro tertio haec tantum.

LIBER IV.

De voluntate et potentia Dei agit.

A Dei scientia ad eius voluntatem transitum facimus, eiusdem- que potentiam et operationem. Natura enim omnis ratione praedita duplici ad agendum principio nititur, intelligentia, nimirum, et volun- tate. De priore hucusque actum quam sit, de posteriore nunc di- cendum, deque iis omnibus quae illam consequuntur. Ergo videndum ordine suo, quae natura, dotes ac perfectio diuinae voluntatis sint: an bona ea sit ac beneplacens, gaudeatque libertate atque immura- bilitate: hinc amorem Dei, iustitiam ac misericordiam colligendum: atque de iis quae haec eius voluntas facere potest agendum.

CAPVT I.

Diuinae voluntatis existentia ponitur. Eiusdem perfectiones descri- buntur. Varias illius partitiones.

Datur in Deo perfectissima voluntas.

Nulla alia veritas adeo in Scripturis testata est, quum nihil aliud sint earum singulae litterae, quam diuinae voluntatis interpret es. Ex- pres-

quod tantopere magnificant, et de quo alias sermo redibit.

Pro secundo haec sit responsio: in vna causa cognosci effectum alterius, si haec ab illa recipiat virtutem, motum et determinationem ad actum. Nonne autem Deus, vt apud Ezechielem legimus, »facit »vt faciamus, vt in praeceptis eius ambulemus, vt iudicia eius cus- »todiamus? Nonne ipse, vt Apostolus ait, »operatur in nobis vel- »le et perficere pro bona voluntate? Nonne demum ipse, vt scri- »bit verissime Augustinus: »quum sit omnipotens magis habet in po- »testate sua voluntates hominum, quam ipsi suas? Quid ergo Deo opus scientia media, vt futurum voluntatis humanae propositum pers- pectum habeat, quum in solo voluntatis suae proposito futura om- nia perspicat, quia eo solo cuncta futura facit?

Ad tertium placet ea, quae supra indigitata sunt, denno dicere, nempe, hanc conciliandae cum Dei gratia libertatis humanae viam, nec Augustinum, nec posteriores quosque ipso Augustino Patres ac Theologos a Pelagianae haereseos ortu ad Molinam vsque, vnquam in- gressos. Credibile tamen est, voluisse Deum tanto tempore Ecclesiam suam hoc fraudare necessario lumine, illud Molinae concedere, quod Augustino, aliisque pro Dei gratia aduersus Pelagianos dimicantibus Patribus non tribuerat? Concludendum ergo, scientiam hanc sua po- tuitate suspectam esse, quod venerandae antiquitati fuerit ig- nota. Quae vero ex doctrina de praedestinatione, cer. ipsos inter ca- tholicos turbat? Quas Monachos inter Adrumetinos, et postea in Gallias ortas Launolus exagerat, ipsane Augustini Doctrina excitauit, an praepostera potius eiusdem intelligentia? Si culpanda autem illa sit, quod nonnulli praua eius intelligentia fuerint turbati, nec sacrae ipsae litterae culpa vacabunt, quum de eorum sensu magna sint in- ter christianos dissidia. Detraxitne vero quidpiam auctoritatis de Au- gustini doctrina, quacum ipsa eadem est Thomistarum sententia, im- prouida haec nonnullorum turbatio? Contra adiecit plurimum, quod demonstrare in promptu esset, nisi Serrius veritatem hanc locupletis- simis documentis iam comprobasset.

Quartum sic soluitur: Deum disponere omnia sapientissime, ope- rari omnia secundum consilium voluntatis suae, nec alia ad agen- dum extra se scientia dirigi, quam quae simplicis intelligentiae di- citur, qua comprehendit quidquid suae potentiae subest, atque hac cognitione, intelligentia nostra, praemissa, voluntas eius sua libera te- definit quidquid ad manifestandam bonitatem suam conducibilis iu- di-

dicat: qua in definitione seu decreto quaelibet quomodocumque et quandocumque futura perspicit scientia visionis, quae vt diuinae vol- untatis propositum adiunctum habet, specularia simul est et effec- trix, quia et cognoscendo decernit, et decernendo cognoscit. Quae ergo scientiae mediae ad dirigendum Deum necessitas? Imo quid ea ipsa, qualem aduersarij describunt, Deo minus dignum? Summane illa et sapientissima mente dignum, velut incertam et de futuro cuen- tu accipitem haerere, donec explorarit dispexeritque quo inclinet ho- minis voluntas, quid electura?

Verum de his nimis multa. Nec enim tot modo in hac disputa- tione experimur aduersarios, qui olim nos vndique circumdabant. Artigisse tamen istiusmodi minime poenitet, praesertim quum ex iis satis liquido possit deprehendi, quid criminis scientiae huic fuerit, vt a nobis exulet. Et pro libro tertio haec tantum.

LIBER IV.

De voluntate et potentia Dei agit.

A Dei scientia ad eius voluntatem transitum facimus, eiusdem- que potentiam et operationem. Natura enim omnis ratione praedita duplici ad agendum principio nititur, intelligentia, nimirum, et volun- tate. De priore hucusque actum quam sit, de posteriore nunc di- cendum, deque iis omnibus quae illam consequuntur. Ergo videndum ordine suo, quae natura, dotes ac perfectio diuinae voluntatis sint: an bona ea sit ac beneplacens, gaudeatque libertate atque immura- bilitate: hinc amorem Dei, iustitiam ac misericordiam colligendum: atque de iis quae haec eius voluntas facere potest agendum.

CAPVT I.

Diuinae voluntatis existentia ponitur. Eiusdem perfectiones descri- buntur. Varias illius partitiones.

Datur in Deo perfectissima voluntas.

Nulla alia veritas adeo in Scripturis testata est, quum nihil aliud sint earum singulae litterae, quam diuinae voluntatis interpret es. Ex- pres-

presse vero eam testatur Propheta dicens Psalm. cxiii: »omnia quae cumque voluit fecit«. Et Matth. xxvi: »fiat voluntas tua«. Ad Roman. item ix: »voluntati eius quis resistet«. et xii: »vt probetis quae sint voluntas Dei«.

Eandem confirmant Concilia. Omnia enim quae contra Monothelitas adunata hucusque sunt, definiunt, duas esse in Christo Domino voluntates, diuinam vnam, humanam alteram. Quatuor Romae celebrata, item sexta Synodus generalis hoc de fide declararunt. Septimum et octauum Concilia oecumenica decreta contra Monothelitas lata confirmarunt.

Ad haec: voluntas natura sua intellectionem consequitur: quum aliud illa non sit, quam in aliquod obiectum coniuncta cum perceptione propensio. Substantiam autem aliquam absque voluntatis potentia qui excogitet; is non Deum percipiet, sed rem corpoream spiritu ac ratione carentem: non ergo esset Deus omnium absolute optimus, maximus, perfectissimusque si non esset volens.

Ex hac ipsa Dei idea deprompta sunt illa decretoria argumenta quibus D. Thomas (1) veritatem hanc plane exploratam facit; quaeque persequi non vacat: neque enim pluribus opus est ad faciendam veritati ipso naturae lumine satis notae, cui refragari alii non possunt, quam qui brutam materiam Deum habent, certissimam fidem.

Iam quum sit diuina voluntas ipsamet Dei natura, facile intellectui est illius infinitam esse perfectionem, perinde ac illius. Ex innumeris autem eius perfectionibus tres, quae et praecipuae sunt et scitu viliores, breuiter perpendamus. Prima occurrit summa eius libertas, qua fit, vt loquitur S. Thomas, vt »non ex necessitate velle quaecumque vult«. Quae illa vero, quorum in Deo necessitas nulla est sed absoluta libertas? Bifariam, vt adnotat D. Thomas (2), quidpiam necessarium dici, absolute, videlicet, et ex suppositione. Absolute necessarium facit naturalis terminorum connexio, puta, quum attributum ad naturam subiecti attinet, vt hominem esse animal; aut quia subiectum est de ratione praedicati, vt numerum esse parem vel imparem. Aliam necessitatem facit non ipse rerum naturalis nexus sed positio quaedam: neque enim absolute necessarium est sedere Socratem; at si illum sedere ponas, iam necesse est illum sedere dum sedet. Deum ergo quidpiam velle absolute necessarium est, non tamen

(1) I. p. q. 19. art. 1. contra art. 1.
 Genit. cap. 72. et in qq. de verit. q. 21. (2) I. p. q. 19. art. 1.

men cuncta quae vult: quum sit enim diuinae voluntatis ad bonitatem suam naturalis habitudo, hanc Deus esse ex necessitate vult, vt et hominis voluntas naturaliter et necessario appetit felicitatem, et quaeuis alia facultas in rem primo sibi obiectam necessario fertur: alia autem quaeuis a se vult Deus quatenus ad eandem hanc bonitatem suam ordinantur vt finem: quare quum Dei bonitas ipsa sit perfectissima, nec alio quouis egeat, alia illum a se velle absolute necessarium non est: est tamen necessarium ex suppositione: supposito enim quod velit, non potest non velle, quia non potest voluntas eius mutari. Hactenus ex D. Thoma. Facessant ergo Wiclephus, Worscius alique, qui Deum absoluta, intrinseca et indeclinabili necessitate cuncta fecisse blaterarunt; quid enim cum diuino eloquio magis pugnant? Nihil in eo frequentius quam fecisse Deum omnia quaecumque voluit; spiritum Dei spirare vbi vult, cet. Quamquam nec his opus est, quum ipso naturae lumine perspectum sit Dei ideam tolli, si ab eo libertatem abstuleris, quae eximia est intelligentis naturae perfectio.

Perfectionem aliam diuinae voluntatis perscrutemur, quae certe praecipua est et solius Dei propria. Est haec absoluta immutabilitas. Quum enim voluntas sit ipsa Dei natura, vt saepius dictum est, immutabilis perinde ac illa omnino sit necessum est. Sed iam satis de argumento hoc lib. II. vbi de diuina immutabilitate agebamus. Satis sit hic obseruare qua ratione voluntatem mutari contingat. Tunc certe vt S. Thomas loquitur (3), quando quis incipiat velle quod ante non voluit, vel desinat velle quod voluit. Accidere autem alterutrum potest, nisi aut cognitio mutetur, aut mutationem aliquam ipsius volentis dispositio subeat? Puta, vel quia percipit quis sibi aliquid bonum esse, quod antea non percipiebat, vel quia incipit quidpiam volenti bonum esse quod antea non erat. Estne vero ratio ob quam aliquam ex his mutationibus in Deo ponamus, cuius immutabilis prorsus est scientia atque substantia? Nulli ergo mutationi voluntas eius obnoxia est.

Tertia demum diuinae voluntatis perfectio est infinita efficacia: est enim illa prima et maxime vniuersalis omnium causa: nam »omnia quaecumque voluit Dominus fecit in caelo et in terra, in mari et in omnibus abyssis«, et vt scriptum est: »quomodo posset aliquid permanere nisi tu voluisses?« Summa est, nullam sui causam

(3) I. p. q. 19. art. 7.

sam habens: neque enim ab alio ad volendum mouetur, quam a bonitate sua, quae sola finis est, cuius gratia cuncta extra se facit: item summa, quia reliquas omnes causas in sua potestate habet, quarum nulla, vt Scriptura nos docet, ei resistere potest. Hinc et impletur illa semper, et semper fit quicquid simpliciter et absolute vult fieri, sed et infinita ipsa sua efficacia praestat, vt et eo modo omnia fiant quo ea vult fieri, vel necessario vel contingenter vel libere, vt saepe saepius dictum est.

Quid vero est, quod Theologi non vnam Dei voluntatem ponunt, sed multifariam distinguunt? Vna re ipsa illa est et simplicissima, quippe quae ipsa est Dei natura; nec aliunde multiplex ea partitio proficiscitur, quam ex intelligentia nostra, quae ex obiectarum rerum, in quas illa fertur varietate; eam in plures partiendi occasionem sumit. Hinc in necessariam, qua bonitatem suam tamquam adequatum ac praecipuum finem Deus naturaliter amat; et liberam, qua alia quaeuis a se, in quibus aliqua est suae bonitatis communicatio diligit, primo diuiditur. Chrysostomus, atque ex illo Ioan. Damascenus illam diuidunt in primam et secundam (4); quam schola antecedentem et consequentem appellat. Voluntas prima ea est, qua Deus ex se se aliquid vult sine vlla rerum circumstantium consideratione, vt quum dicitur (5) velle, »omnes homines saluos fieri«. Voluntas secunda est, qua ex certis circumstantiis aliquid vult, quod alioquin nollet, vt quum vult aliquos damnari. Anselmus autem (6) voluntatem Dei, quam pro effectu ipso sumit, quadrifariam partitur: adeo vt prima sit ipsa Dei praescientia; secunda Dei inspiratio Sanctis facta, vt velint; tertia lex ipsa naturae nobis indita; quarta demum praeccepta ipsa Dei. Ad extremum vulgata est illa diuinae voluntatis diuisio, quae ex Petro Lombardo praecipue deducitur (7). Primo enim voluntas est ipsa Dei interior actio, quae idem cum Deo est, quaeque Dei beneplacitum ac dispositio dicitur, aliquid tanquam sibi gratum decernens. Dein secundum quandam dicendi figuram voluntas Dei vocatur, quia signum est diuinae voluntatis; seu exterior quaedam manifestatio, qua Deum velle aliquid agnoscimus. Signa autem diuinae voluntatis, seu aptius voluntatis signi membra, quinque a Lombardo sunt posita: praecceptum, nempe, consilium, prohibitio, permissio et operatio. Quae praeterea diuinae voluntatis signa, quum

(4) Homil. 1. in Epistol. ad Eph. (5) 1. ad Timoth. v. Lib. 1. cap. 29. (6) In lib. de vol. Dei. (7) Lib. 1. dist. 45

quam falsa esse nequeant, cum vera aliqua et propria Dei voluntate coniuncta semper sint necessum est, nec tamen cum ea semper quam primo ex signi consideratione mens nostra percipit. Quid enim e. c. si Deus Abrahae praecipiat vt Isaac filium suum immolet? Credamus hoc signo oportet vere voluisse Deum Isaaci necem et mortem? At intendebat vnice Deus Abrahae fidem et obedientiam experiri. Hinc facile intellectu est, quid sibi scholastici velint, adseuerantes Dei voluntatem, quae signi dicitur, non semper impleri, quum beneplaciti voluntas numquam non expleatur: non enim eueniunt semper, quae nos hisce diuinae voluntatis signis euentura concipimus: eueniunt tamen quandoque alia longe praestantiora, quorum causa Deus quidpiam aut iubet, aut vetat, aut consultit, aut permittit.

Neque haec quam tradimus de Dei voluntate doctrina ex communi scholasticorum Doctorum sententia est in scholis nata, seu nouitium quoddam scholasticorum inuentum, quemadmodum Lutherus eiusque asseclae inuerecunde nimis adserunt: habet enim illa in diutino etiam eloquio suum fundamentum. Praecceptum enim, consilium, et prohibitionem Dei voluntatem dici, ex eo patere ait S. Thomas, quod legimus Matth. vi. »Fiat voluntas tua sicut in caelo et in terra«. Operationem item et permissionem, disserte testantur Paulli verba ad Roman. ix. »Deus cuius vult miseretur, et quem vult indurat«. Quod, quod ea, quae voluntatis nostrae signa sunt, voluntatem Dei, nonne legere est expresse, vbi Christus Matth. xxiii. dicit: »Ierusalem, Ierusalem..... quoties volui congregare filios tuos..... et noluisti? Indicant enim verba ista nihil ab se praetermissum, vt Iudaeos iubendo, vetando, consulendo ad meliora reuocaret.

Sed haec obiter in Lutheri confutationem. Vteriora sequamur oportet, posteaquam diuinae voluntatis existentiam, naturam, perfectiones, varias itidem ipsius partitiones vidimus.

CAPVT II

De diuino beneplacito erga omnium omnino hominum salutem. An istud proprie et sincere in Deo reperiat. Scholast. dissidium componitur.

Deus voluntate antecedenti vult omnium omnino hominum salutem.

Beneficam hanc voluntatem Dei testantur Scripturae sacrae. Apud Tom. I. Z Ezech.

Ezech. enim xviii. dicit Dominus: »numquid voluntatis meae est mors impij: : vt non conuertatur a vijs suis et viuatur?« Et cap. xxxiii. »Quare moriemini domus Israel dicit Dominus? Vito ego, nolo mortem impij, sed vt magis conuertatur et viuatur. Quibus consona sunt, quae ii. Pet. cap. iii. leguntur: »neminem perire volens, sed omnes ad poenitentiam reuerti«. Quum ergo Deus etiam iureiurando interposito expresse testetur nullius se velle interitum, sed omnium contra conuersionem et salutem, nemo vnus absque temeritatis sacrilegiique nota hanc generalem Dei voluntatem poterit inficari.

Præter hoc tamen testimonium extat aliud Paulli ad Timoth. i. cap. ii. quo luculentius desiderari nullum potest. »Obsecro igitur, inquit, primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus et pro omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, vt tranquillam et quietam vitam agamus in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, et ad agnitionem veritatis venire: vnus enim Deus, vnus et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus«. Ex quibus Apostoli verbis hoc crumpit argumentum. Orandum est pro omnibus omnino hominibus, Apostolo auctore, vt scilicet omnes, nullo prorsus excepto, saluentur: omnium ergo hominum salutem Deus vult: alias inepta foret Paulli exhortatio. At Deus id non vult voluntate secunda, quae consequens dicitur, quum multi homines re ipsa percant: generali itaque voluntate, prima et antecedente id vult.

Verum haec Paulli verba ad innocentiae statum detorqueri a Iansenianis peruulgatum est; minimeque posse ea referri ad illos quos culpa originalis delinxit. Sicine Scripturae verba, quibus premuntur, eludere hominibus haereticis gentile est: zat quam inaniter id a Iansenianis factum? Quum enim Apostolus primo generatim pro omnibus preces iubeat fundi, speciatim deinde »pro Regibus et pro omnibus, qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate«, non adparet quamam lege cum interpretatione adlata componi possit. Neque enim Reges, illic omnes, qui Paulli aetate in sublimitate erant, et pro quibus orandum docet, ad felicissimum innocentiae statum pertinebant: quin e contra ratio nedum labe originaria, sed et grauissimis idololatriae sceleribus erant inquinati. Quorsum ergo Paullus preces fundere bonum et acceptum

tum esse pronunciat, quod vult ille, »omnes homines saluos fieri, et ad agnitionem veritatis venire«, si haec Dei voluntas ad statum eorum non spectat? Sed et animum vertamus oportet ad ea quae Apostolus adiungit. »Vnus enim Deus, ait, vnus et mediator Dei et hominum homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus«. Fortassis isthaec de solo innocentiae statu intelligenda sunt? Num Deus vnus in statu tantum hominum innocentium? Num Christus mediator Dei et hominum constitutus, innocentium vnice talis est? An non pro omnibus, et praesertim pro illis, qui innocentia nudatis, vniuersam suam sobolem vna secum in aeternum exitium traxerunt? Non itaque nisi peruerse nimis et violenter hoc Apostoli testimonium eludi potest.

Est tamen praeter istam Iansenianis tributam nouitia altera verborum Paulli interpretatio. Eam legisse testatur Fr. Nicolaus Augustinus Chignoli Ord. Praed. (1) in religiosi hominis scriptis, quae publica auctoritate tradebat studiosae iuuentuti. Eccillam: quod Paulus scribit: »hoc bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui vult« cet. quadrare contendit in Christum, eiusdemque humanam voluntatem, qua velit omnes homines saluos fieri; minime vero in voluntatem eius diuinam. Haeret aqua, vt dicitur, in confutanda noua hac, atque ab Apostoli verbis prorsus abhorrente opinione, quam ille plus ingenio suo indulgens, quam par esset, euulgauit. Satis nouitate sua suspecta illa praedicatur, et percellitur Tridentini decreto (2), »ad coercenda petulantia ingentia, quae Scripturam sacram ad suos sensus contorquent . . . contra vnanimum consensus Patrum«, ordinato. Nemo vnus ex Patribus docuit vquam de humana tantum Christi Domini voluntate, non de diuina Paullum fuisse locutum: Etiam de germano illorum verborum sensu, qui vult omnes homines saluos fieri«, non vna sit omnium sententia.

Haec praetermittere non debuimus, nec itidem volumus: quandoquidem sunt praecipuae hominum delirantium interpretationes, quibus Paullinam sententiam conantur eludere; quibusque contractis firmior illa constantiorque permaneat necessum est.

Quam vero adeo disertis Scripturae testimoniis firmavimus Dei voluntatem, eandem et Conciliorum et Patrum auctoritate roborare pergitur: extremis tamen digitis id praestabimus. Extant ergo quam-

Z 2

plu-

(1) Praelec. xv. de Deo vno, cet. num. 1. (2) Sessione iv.

plurimae Conciliorum definitiones in vnum id collineantes, vt Dei beneplacitum erga omnium omnino hominum salutem, nullo prorsus excepto, amplius firmet. Eiusmodi sunt Arelatensis praesertim III. Valentini, Moguntini et Carisiaci: quas longum foret referre. Ex Patribus autem plures hic memorare possemus: paucos tamen excipiamus. Augustinus primus sit: (cuius magisterio peruersi homines abusi sunt ad praeposteram suae opinationis praesidium). Quum enim quaestionem hanc adduxisset: »si voluntate quaerimus; de hac quaeritur »vnde sit: si naturae, cur non omnibus, quum sit idem Deus creator »omnium? Si dono Dei, etiam hoc, quare non omnibus, quum Deus »velit omnes homines saluos fieri, et in cognitionem veritatis venire? hoc adhibuit responsum (3). »Vult Deus, inquit, omnes homines saluos fieri, non sic tamen vt eis liberum adimar arbitrium, »quo vel bene vel male vtentes iustissime iudicentur. Infideles quidem contra Dei voluntatem faciunt, quum eius Euangelio non credunt, nec ideo tamen eam vincunt. . . . experturi in supplicii potestatem, cuius in donis misericordiam contemserunt: ira voluntas Dei semper inuicta est: vinceretur autem, si non inueniret, quid de contemtoribus faceret, aut vilo modo possent euadere quod de »talibus ille constituit: Qui eam dicit v. g. volo vt omnes hi serui »mei operentur in vinea, et post laborem requiescentes epulentur, »ita vt quisquis hoc noluerit, in pristino semper molat, videatur quidem quicumque contemserit contra voluntatem Domini sui facere, sed tunc eam vincet, si et pristinum contemnens effugerit, quod »nullo modo fieri potest sub Dei voluntate.

Excors plane sit oportet, qui distingui ab Augustino non videat duas illas Dei voluntates, inuitantem, nempe, bonitatis et misericordiae, quae generalis et antecedens nominatur, et voluntatem iudicantem et iustitiae, quae specialis et consequens dicitur. At de Augustini mente et doctrina data opera sequenti capite agendum denuo nobis est.

Prosperum ipsius fidissimum discipulum audiamus in responsionibus ad Vincentianas obiectiones (4). »Remota discretionem, ait, quam »diuina scientia intra secretum iustitiae suae continet, sincerissime »credendum atque confitendum est, Deum velle vt omnes homines »salui fiant: siquidem Apostolus, cuius ista sententia est, sollicitis- »si-

(3) In lib. de spir. et lit. cap. 33. lit, scilicet, Deus omnes saluare, etiamsi
(4) In resp. ad obiect. II. quod non omnes saluari velit.

»sime praecipit, quod in omnibus Ecclesiis piissime custoditur, vt »Deo pro hominibus omnibus supplicetur, ex quibus quod multi »pereant, pereuntium est meritum; quod multi saluentur, saluantis »est donum. Egregie deinde D. Thomas (5) haec eadem Pauli verba exponens, orationem dicit desiderii nostri interpretem esse, orando enim petimus quod optamus: atque quum caritas exigit vt bonum optemus omnibus ad quos se extendit, omnes autem omnino homines illa complectatur, vt omnium omnino hominum salutem velle, ita et pro omnium omnino salute preces debemus fundere, vt et la-cobi vltima commonemur.

COROLLARIUM.

Iam beneficam istam Dei voluntatem esse veram, propriam atque sinceram videtur quid ex dictis sequitur. Quae enim de Deo sacrae praesertim affirmant Scripturae, ea absque haesitatione Deo tribuenda Theologi ex Patrum sententia tenent; maxime si diuinam bonitatem, misericordiam ac providentiam decessant: at sacrae litterae velle Deum vt omnes omnino homines salui fiant affirmant; atque id magno opere Deum decet: sincerissime itaque, vere et proprie in Deo eiusmodi voluntas est. Praeter haec: quum Deus ad veritatis cognitionem non inuitat? Cui, si velit, suae Ecclesiae non dispensat Sacramenta? Pro quo Unigenitum suam non dedit redemptionem? Generalis ergo voluntas et antecedens in Deo admittenda est, quae serio erga salutis possibilitatem versetur.

Nec nos ab opinione ista in aliam transferet, quod Theologi nobilissimi, atque inter eos sapientissimus aequae et reuerendissimus N. Zumelius oppositam teneant. Nominis siquidem non rei hoc dissidium Theologorum indicamus, quod Bertius facile componit (6). Distinguit enim duplicem diuinam voluntatis effectum. Vnum dicit, creaturam rationalem in suum finem supernaturalem ordinare, eam in via salutis constituere, eique parare, exhibere, conferre quoque, nisi ea detrectet, auxilia gratiae sufficientia. Alterum ponit, eandem creaturam ad salutem perducere, et in termino locare, et gratiae dona efficaciora, etiam finali perseverantia non exclusa, largiri. Quibus constitutis sic Theologos in concordiam vocat: qui docent antecedentem Dei voluntatem metaphorice esse, et id catholico sensu docent: nam comparate ad actualem gloriae consecutionem, atque ad illorum auxiliorum

(5) Lect. I. (6) De Theolog. discip. lib. v. cap. 1. prop. 2.

rum seriem, quibus electi ad terminum salutis perducuntur, certo certius esse dignoscitur, neque hanc voluntatem esse in Deo veram et propriam, neque semper illam impleri: non enim omnibus vult Deus media efficaciora impertiri, quibus certissime, libero arbitrio cooperante, ad salutem perducerentur, quum non omnes sic a Deo electi fuerint. Tamen impletur semper voluntas illa generalis Dei in suo ordine, semperque effectum suum primum sortitur, ordinare nempe, creaturam in suum finem. Itaque impletur semper haec Dei voluntas, vultque Deus ea serio salutem omnium hominum: qui enim Theologi eam impropiam dicunt, eam cum actuali gloriae consecutione compararunt: eandem quam nos per connotationem ad generalem ordinem creaturarum sincerissimam pronuntiamus. Qua demum intelligentia ducti, quamfacile S. Thomam in nostras partes trahimus, etiamsi voluntatem hanc inefficacem suspensamque esse scribat, imo et velleitatem nominet (7). *Secundus quid, ait, S. Thom.*

CAPVT III

Error luic dogmati contrarius confutatur. S. Augustinus vindicatur.

Cornelius Iansenius, vt fertur, negauit in Deo hanc generalem et antecedentem voluntatem lib. ix. et x. de gratia Christi Saluatoris, docens Deum ante peccatum Adami voluisse beatitatem omnibus omnino hominibus voluntate hac antecedente, ex qua fluxere in primum Parentem sufficientia auxilia in statu naturae innocens: at culpa primi hominis posita, voluntatem hanc euanuisse; atque si quae remansit, eam esse velleitatem quamdam, qualem circa iam damnatas creaturas Deus habet. Tenuit id ipsum Quesnellus variis in locis, praesertim propositionibus 12. 18. 30. et 31. Sunt huiusmodi: »quando »Deus vult saluare animam, quocumque tempore, quocumque loco »effectus indubitabilis sequitur voluntatem Dei. = Semen Dei, quod »manus Dei irrigat, semper fert fructum suum. = Omnes quos Deus »vult saluare per Christum, saluantur infallibiliter. = Desideria Christi semper habent suum effectum; pacem intimo cordium infert, »quando eis illam optat. Vt enim ex verbis ipsis manifeste adparet, et voluntatem vnice antecedentem in Deo ponit, et Dei gratiam effectum suum semper afferre: quare de quauis Dei voluntate, et de

(7) I. p. q. 19. art. 6. ad 1.

quibusus Christi desiderii indefinite definiunt, adeo vt nullam propositam voluntatem Deus habeat illorum, qui re ipsa minime saluantur, nullum omnino Christus Dominus desiderium pro illorum salute, quae eam non consequuntur. Hinc proscripae velur impiae, blasphemae, Deo et Christo contumeliosae, ac etiam haereticae, et vt tales in quinta Iansenii propositione etiam damnatae. Trichius aliique non pauci venenum istud ab his ebibere, omnes vno ore contententes, eos omnes quos Deus saluare vult per Christum saluari infallibiliter, ac consequenter velle Deum saluos fieri praedestinos, atque pro istorum salute tantum fuisse Redemptorem cruci affixum. Errorem autem suum caussantur se posse munire, primo Augustini doctrina. Aiunt enim Iansenius et Ianseniani communiter, numquam S. Doctorem laudatum saepius Paulli testimonium interpretatum fuisse, eodem quo illud Damascenus sensu interpretatus fuit; et quo improvidi posteriorum animi occupati sunt. Quin et locum illum Augustinus exposens, illud exposuit, non quidem vniuersaliter et secundum distributionem completam, sed ei restrictionem et limitationem adhibuit. Nam lib. iv. contra Iulianum cap. 8. de corrept. et gratia cap. 14. et de praedestinatione SS. cap. 8. expresse tradit, Apostoli verba per accommodam distributionem esse accipienda: ita quod minime velit Deus saluare omnes absolute, sed saluare omnes qui saluantur. Sed et aliter restringit etiam Augustinus Paulli locum secundum vniuersaliter quamdam illum accipiendum pro generibus, vt loqui mos est, singulorum, non pro singulis generum. Ita in Enchir. cap. 105. Tertio demum locum illum Augustinus idem exponit sic: quod Deus velit omnes homines saluos fieri, non quidem formaliter sed caussaliter: quia facit Sanctos velle, et procurare omnium hominum salutem. Sic in lib. de corrept. et gratia cap. 13. Quum ergo toties in Paulli verborum explanationem Augustinus inciderit, atque numquam ea vniuersaliter de omnium hominum salute intellexerit, quemadmodum Damascenus, aliique postea intellexerunt, non bene ex illo Apostoli loco arguitur dari in Deo voluntatem antecedentem de salute omnium hominum.

Ad haec vt responsum darent, fuere Theologi quidam tanto Doctore et Magistro iniurii, qui adseruerint, Augustinum nulla ex tribus adductis interpretationibus recte Paulum exposuisse. Vasquezius primus fuit, qui contumeliosa haec in Augustinum protulit (1); atque post ipsum Petavius ipse haec scribere non dubitauit (2): »scio quam

(1) Disp. lxxxiii. cap. 1. in s. p. S. Thom. (2) Lib. x. cap. 3. tom. 1.

« variis modis locus iste vexatus sit ab his qui contrarium sentiunt. » Tres quattuorue ex Augustino commemorati sunt a nobis, quum illius opinionem exponeremus, qui mihi quidem ad eludendum malignis excogitati, quam certi ac solidi videri solent. Vellem a temeritate auctores istos excusare: at quoniam pacto id faciam proorsus ignoro: in Augustinum enim inucluntur illi, cuius doctrina in materia de gratia et praedestinatione, totius Ecclesiae doctrina est, vt Bellarminus ipse fatetur: atque Petrius ipse id alibi dixerat his verbis (3): « omnium Latinorum, quorum in hac de gratia, vel electione et praedestinatione controuersia maiorem dixi auctoritatem esse, princeps est consensu Theologorum Augustinus, cuius de gratia sententiam, quotquot deinde consequuti sunt Patres ac Doctores, tum vero Ecclesiae Romanae Praesules, Praesulumque Conuentus aliorum, raram et catholicam esse iudicarunt, vt hoc satis magnum putarent veritatis argumentum, quod ab Augustino positum ac decretum esse constaret. » Quid, quod Augustini interpretationes aptarunt alii Ecclesiae Patres et Doctores, qui post eum vixere? Mirramus ergo homines istos: nec enim sine stomacho de illis loqui possumus.

Itaque hoc vnum respondendum: nihil esse in Augustinianis interpretationibus, quo Ianseniani errorem suum communicare possint: non enim contrariatur Augustinus Damasceno; sed in diuerso sensu loquuntur illi. Damascenus itaque de voluntate antecedente loquebatur; Augustinus vero de consequente, vt exponit S. Thomas (4). Atque vt hoc sensu Paullum Augustinus interpretaretur in causa fuit Semipelagianorum error: perperam siquidem Apostoli verbis intellectis, ponebant ii Deum velle vaga solum, indiscreta et quae prorsus indifferens sit voluntate, vt pii perinde ac impii, praedestinati ac reprobi salui peraeque fiant; nulla eum peculiari beneuolentia electos prosequi, nec esse cur electi prae reprobis salutem suam speciali diuinae voluntatis proposito referant acceptam, sed bono suae libertatis vsui, a quo diuina voluntas salutis omnium generalis ac indifferens habet vt efficax sit. Hunc ergo errorem exagitant Augustinus, scitene et ipse laudatum Apostoli testimonium, quod aduersarii prae instar et puppis erat, ad omnes omnino homines retulisset, vnde fierent ii confidentiores, suoque in errore confirmarentur? Aduersus Semipelagianos propterea agens, quo eis omnem errandi causam eriperet, de efficaci et consequente Dei voluntate celebre Apostoli dictum exposuit,

(3) Lib. ix. cap. 6. tom. 1.

(4) In 1. dist. 46. q. 1. art. 1. ad 1.

suit, et ad solos electos contraxit. Non ita tamen huic interpretationi adhaesit, vt in aliis locis, vbi nulla ei cum eiusmodi aduersariis conflictatio, non et eam quoque, de qua nobis cum Iansenianis contentio est, explicare tradiderit, quemadmodum superiori capite fuit ostensum.

Alia etiam via suum errorem defendere conantur aduersarii. Omnis Dei voluntas, inquit, impletur: dicitur enim in Psalm. cxxxiv. v. 6. « Omnia quaecumque voluit fecit in caelo et in terra. » Et Isaeae xvi. v. 10. « Omnis voluntas mea fiet: » at voluntas antecedens non impletur: non ergo ponenda est in Deo. Ad haec: non est proprie ac vere voluntas antecedens, quae coniungitur cum voluntate consequenti illi opposita: si enim in potestate Mercatorum esset motus fluctus componere atque tempestatem sedare, et nihilominus in mare merces proicerent; hac sua ipsa voluntate consequenti satis ostenderent in eis non fuisse sinceram propriamque voluntatem conseruandi merces: at quum Deus possit omnes saluare, plures damnat et reprobat: in ipso ergo non est propria veraque voluntas circa omnium salutem.

His responsio adhibita iam fuit; sed adhibenda denuo: Dei voluntas antecedens impletur semper quantum ad effectum sibi proprium, qualis est omnes omnino homines in via salutis constituere, eisque praeparare et exhibere auxilia sufficientia, quibus si vellent, salutem consequi possunt: non autem impletur quantum ad effectum voluntatis consequentis, cuiusmodi est ad terminum salutis perducere, et specialissima gratiarum dona largiri, quibus salus certissime comparatur.

Sed est et alia responsio, nempe, omnis Dei voluntas absoluta et consequens impletur: at antecedens et conditionata non impletur in singulis hominibus inspectis secundum peccatorum circumstantias, ipsomet Deo ita volente ac disponente in gloriam gratiae, et manifestationem iustitiae suae; impletur tamen comparate ad creaturas rationales spectatas secundum se in vniuersum, et abstractiue a superinductis peccatorum circumstantiis.

Illud autem quod adiunctum fuit, sic soluitur: Deum prouisoriam vniuersalem atque rectorem non solum locare vniuersim omnes homines in via salutis, atque in finem suum supernaturalem dirigere, verum et id omne definire, quod ad praestituti ordinis executionem spectat. Voluntate ergo antecedenti primum exequitur; consequenti vero haec

Tom. I.

Aa

vel

vel illa indiuidua malorum meritorum praescientia damnat ad suae iustitiae ostensionem. Quomodo sint ergo in diuina voluntate duae connotationes ac fines, quid obest quominus voluntas antecedens et consequens contrarietur? Verum, vt aptius id dicamus, quid prohibet vnā eandemque voluntatem, dum ad diuersa refertur connotata, aliquam dicere contradictionem? Neque enim haec in Deo imperfectionem vllam dicit, quum tota a terminis oriatur.

Quaerant deinde aduersarii sui erroris patrocinium in exemplo Iudicis, qui quidem vult antecedenti voluntate omnium ciuium incolumitatem, quoniam non intuetur futura aliquorum scelera, ob quae voluntate consequenti eos damnat ac punit: Deus autem, qui rerum omnium praescientiam habet, nequit velle voluntate aliqua sincera antecedenti eos saluos fieri, quos voluntate consequenti reprobatur et condemnat. Ceterum quid hinc subinferre illi possunt? An Iudex generalis prouisor est, velut Deus? vbi potest ex voluntate antecedenti, qua vult homicidam viuere, media ipsi preparare, vt capitis poenam vitare possit? Hoc solius Dei proprium est, qui singulis hominibus, quantumuis scelestissimis, communia saltem exhibet et praebet media: adeo vt illius voluntas antecedens inutilis atque otiosa non sit; cuiusmodi est in Iudice, sed vera, benefica et alicuius effectus operatrix.

Aliter tamen respondere exemplo possumus, quo sententiam nostram confirmari dignoscatur: nam etiamsi Iudex ciuis alicuius flagitium praecideret, ob quod cum poenae mortis puniendum esset traditurus, monitis tamen minisque a scelere perpetrando deterreret, vt omnia quae Iudicis munerī competunt, officia impleteret. Quidni ergo Deus generalis prouisor praestabit erga illos etiam quos ob futuram, quam praecideret, impenitentiam reprobatur et condemnat? Certe eos non descit, sed adiumenta saltem generalia praeparat exhibet que, eosque adiuuat ne peccent.

APPENDIX.

Quam hucusque propugnauimus doctrinam, sunt, qui insimulent velut Pelagianismo affinem: quin et esse Semipelagianorum effugium dicant, quo vsi illi perpetuo sunt, vt Augustini de electione aliquorum secundum diuinam voluntatis propositum repudiarent. Falluntur vero insigniter qui sic argumentantur, et incautos malitiose fallere volunt: ignorant enim homunciones hi, aut saltim se ignorare percerse sim-

mu-

mulant, quid sententiam nostram inter et Semipelagianorum erratum intersit. Quam enim illi in Deo antecedentem voluntatem sunt commenti? Talem quae omnes aequaliter homines, electos peraeque ac reprobos, absque vlla prorsus discretionē respiceret; quaeque in electo esset efficax, non quod praecipue dilectus fuerit, sed quod generali et indifferenti Dei voluntati liberi arbitrii vi rectoque vsu cooperatus sit; irrita autem in reprobo, quod Deo resisterit volenti, vt saluus fieret, et generalem Dei voluntatem, quae bonitatis et misericordiae dicitur, malitia sua frustratus sit. Hinc ponebant, quod etsi Deus voluerit omnino aeque vt Petrus et Iudas saluarentur; Iudam tamen e salute excidisse, quod Dei voluntati generali prauum libertatis suae vsu obiecerit; Petrum vero aeternam salutem fuisse assecutum, non quod prae Iuda a Deo dilectus et auxiliis validioribus adiutus: nulla nempe Semipelagianis voluntas Dei consequens et natura sua efficax: nulla specialis electorum dilectio: nulla praedestinatio: sed quod bono liberi arbitrii sui vsu praestitit Petrus, vt Dei generalis voluntas, ceteroquin indifferens, esset efficax. Hinc et alia positionis consecraria cum Ecclesiae doctrina pugnantia, quae referre huius loci non est. Siccine Augustini et Thomae discipuli? An non praeter generalem hanc Dei voluntatem, quae in omnium omnino hominum salutem sincere fertur, cunctosque ad aeternae beatitudinis finem ordinat, et cunctis communia auxilia parat, quibus saluari possint, voluntatem aliam consequentem agnoscunt adstruntque, singularem scilicet electorum dilectionem electionemque, et quorundam reprobationem, quod ita eorum scelera exposculent? Toto ergo coelo distat voluntas antecedens in Pelagianorum sensu ab ea, quam ex communi PP. et DD. sententia hactenus propugnauimus.

CAPVT IV.

Quae sit libertatis diuinæ ratio inquirat. Recentum Theologorum sententiam seligit.

Stat Dei libertas in actu necessario diuinæ voluntatis a substantia indistinctae, obiectum creatum connotante.

Diuinæ voluntati libertatis perfectionem nequaquam deesse satis, vt opinor, in primo huius libri capite declaratum fuit: quae vero sit eius-

cuiusmodi libertas, quaeque eius ratio constitutiva breuiter ex scholasticum sensu perquirendum. Atque a primo exordientes, esse in Deo libertatem talem, quae necessitati opposita sit, aduersus Worstium, Wiclefium aliosque huius farinae refractarios firmandum est. Legimus enim Psalm. cxxxiv. »Omnia quaecumque voluit fecit«. I. ad Cor. xii. »Haec omnia operatur idem ac vnus spiritus, diuidens singulis prout vult«. Matth. xx. »An non licet mihi quod volo facere?«

Patres etiam id docent. Augustinus sic loquitur (1): »non ideo quia Deus peccare non potest, liberum arbitrium habere negandum est«. Damascenus quoque haec aduersus Arianos scribebat (2): »in tantum processistis impletaris, vt negetis quod filius Dei liberae voluntatis sit. Ac certe soletis etiam Spiritui sancto derogare, et negare non potestis scriptum esse: Spiritus vbi vult spirat. Ergo si spiritus vbi vult spirat, Filius quod vult non agit? Omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis prout vult. Prout vult, hoc est, pro liberae voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio«. S. Bernardus tandem ait (3): »libertas ex necessitate acque et indifferenter Deo vniuersaeque tam malae quam bonae rationali conuenit creaturae«.

Ratio etiam id suadet: prima quidem quae desumitur ex supremo Dei dominio, ex eiusdem liberalitate et magnificentia; atque ex ipsa diuinitatis idea: quoniam enim pacto Deus reuera Dominus liberalis atque munificus crederetur; imo et Deus etiam, si non posset de rebus vniuersis pro arbitratu suo disponere?

Accedit huic rationi altera: quod nempe singulae creaturae a diuina operatione separari valent: nec enim illae aeternae sunt, quemadmodum Deus ipse eiusque virtus et substantia: Deus ergo indifferens omnino ac liberrimus respectu creaturarum esse debet. Verum de his nimis multa, quum et in primo huius lib. cap. dictum quiddam fuerit.

Huius libertatis rationem exponamus; id quod maxime arduum et operosum est; quodque in varias opiniones abire Theologos coegit. Hos inter Caietanus Dei libertatem perfectionem aliquam substantiae diuinae superadditam ac variabilem dicit: quae sententia cum diuina simplicitate et immutabilitate absdubio pugnat. Quod si intellexit ille variabilem illam esse ex parte terminorum quos respicit, habet haec

(1) Libr. xxii. de ciuitate Dei (2) Lib. xiv. de file ortod. cap. 22. cap. 3.

(3) De gratia et lib. arb.

haec opinio verisimilitudinem; illamque tenent multi ac grauissimi Thomistae. Sunt etiam qui diuinam libertatem in intrinseca quadam entitate locant, variabili in se virtualiter, quatenus diuinae voluntatis actus perinde se habeat ac si possit non existere. Alii aliter opinantur. Placet tamen prae aliis sententia illa quae Dei libertatem eiusque actum in ipsamet Dei substantia, quatenus ad exteriora obiecta terminatur, consistere affirmant. Hanc recentiores Theologi fere omnes tenent, Tournely, Habert, Iuenim, Du-Hamelius, alii. Habet illa autem hoc fundamentum: nihil reperitur in Deo, intrinsecum quidem ac immanens, praeter substantiam intelligentem et volentem, necessariam et sempiternam; quum Deus simplex omnino sit, nec partibus constet: si ergo libertas Deo est intrinseca, eiusque actus vitalis, idem omnino cum Dei substantia necessario est: quae quum deinde comparate ad bonitatem ipsam Dei indifferens neutiquam esse possit; in ordine ad connotata seu exteriora obiecta attendenda est: haec enim sunt quae contingenter et ex libera Dei voluntate in tempore veniunt. Vnde Dei libertas aptius connotatiua, quam absoluta dicenda est: respicit enim illa ipsam Dei naturam, sed et respicit quidquid in tempore efficitur: atque prout Dei substantiam respicit necessarius eius actus sit necessum est: e contrario vero prout ad creaturas terminatur; quum sic illas pro obiecto habeat, vt eas non habere potuerit: quippe non est in Deo aliquis actus, qui a creaturis non sit omnino independens.

Nec faciunt contra sententiam hanc, quae communiter opponi solent. Primum: in creatis libertatem ab actu necessario distingui. Secundum: diuinae voluntatis actum ad creaturas terminatum esse Deo extrinsecum. Tertium: si idem esset actus liber Dei eiusque substantia, aeternus ille esset et necessarius, sicut et ista: essetque eadem Dei perfectio immutabilis simul et contingens, quod certe rectae rationi repugnat. Quartum demum: respectus ad creaturas potius videtur actum Dei liberum constitutum supponere quam constituere: creatura siquidem omnis a libera Dei voluntate dependet, estque effectus liberae eius determinationis.

Sed facile ista soluuntur. Primum quidem, ex quo Deus actus purissimus sit; proindeque nihil in eo esse potest, quod se habeat per modum potentiae et actus, recipientis et recepti. Secundum falsum ostenditur in mysterio Incarnationis, in quo Verbum intrinsece vnitum humanitati denominatur per actionem, quae non in ipso Verbo,

bo, sed in sola humanitate recipitur. Tertii haec sit responsio: utique actum Dei liberum aeternum esse ac necessarium penes illud quod in recto importat, seu comparate ad substantiam ipsam Dei, quam respicit; contingens tamen et ille est ratione termini et obiecti: hoc vero minime pugnare ex creatione ipsa deprehenditur; quae aeterna prorsus est ad Deum creatorem comparata; temporanea vero ad creaturas relata: ab aeterno itaque fuit actus Dei liber secundum substantiam suam, neququam vero quoad suum terminum; fuitque etiam ab aeterno connotatio ad libertatem requisita, ad terminum, inquam futurum, quae productis iam creaturis transit ad terminum existentem: quemadmodum creatio ipsa ab aeterno mundum producibilem spectabat, quem nunc iam productum atque existentem respicit.

Quartum irrete illatum dicimus. Non enim bene arguitur sic: creatura a libera Dei voluntate pender, estque ipsius determinationis effectus: ergo actum Dei liberum non constituit. Nihil enim obest, quominus ea quae per modum connotati constituunt, a constituto ipso producantur: quod falsum esset de constitutivis per modum formae. Hoc in Deo nihil aliud esse potest praeter aeternam et incommutabilem eius substantiam: illud creaturis ipsis competere potest: sat enim est ad hanc rationem obeundam, quod res ipsa constituta absolute et in se considerata praecedens praesupponatur, vel tempore vel natura vel origine etiam. Hoc pacto constituitur Pater in esse Patris per relationem ad Filium, qui tamen a Patre procedit et generatur.

Superest, iis solutis, Nicolai L'Herminier fundamenta resolvere. Sunt haec: constituendus est actus liber Dei in actione voluntatis, quae potuerit non esse; atque discrimen aliquod inter libertatem et actum assignandum est: hoc autem quale? nullum aliud nisi quod libertas est facultas quaedam ad Dei substantiam pertinens; actus vero operatio eiusdem facultatis, quae possit non esse. Praeterea: quid est haec Dei libertas, formaliter et in abstracto, ut schola loquitur? Inpre huic quaestioni responderetur dicendo, libertatem esse ipsam Dei substantiam terminatiue acceptam; sicuti quaerenti quid sit aeternitas haud recte responderetur dicendo, esse diuinam substantiam principio et fine carentem. Rursus: etiam diuina scientia est entitas diuina creaturas connotans: non ergo per connotationem huiusmodi propria ratio libertatis poterit explicari.

Haec L'Herminier, acute quidem, obicit, quae tamen facillime soluantur. Respondendum itaque ad primum, quod quum omne illud

lud quod in Deo reperitur, dummodo penes rectum consideretur, necessarium sit et immutabile: opus est ut liberae Dei actionis indifferentia tota penes extrinsecum connotatum attendatur, atque hac lege eam posse non esse dicatur: non est autem in Deo discrimen aliquod, nisi vnum hoc, quod facultas terminum respicit quatenus potest poni: actus vero ut positum vel in tempore ponendum, secundum aliquam differentiam determinatam. Hinc libera Dei potestas creandi connotat creaturam possibilem, decretum Dei liberum, creaturam futuram; creatio et conseruatio actualis creaturam existentem. Ad secundum neganda est aeternitatis definitio ibi tradita: »aeternitas scilicet, est ipsa Dei substantia prout caret fine ac principio«. Nam ut Augustinus ait (4): »non enim aliud anni Dei, et aliud ipse Deus; sed anni Dei aeternitas est: aeternitas ipsa Dei substantia est, quae nihil habet mutabile«. Non ergo aptae sunt, quae de Dei perfectionibus definitiones dantur, in quibus ipsae velut formae diuinitati inhaerentes ponuntur: Deus siquidem substantialiter est sua libertas, sua aeternitas, sua voluntas ceteraque omnia quae in ipso sunt. Postremum sic soluitur: vnam eandemque esse scientiam et libertatem Dei, si penes rectum sumantur, nempe ipsam Dei substantiam: diuersas autem illas esse ob diuersas connotationes; scientia enim ad creaturas terminatur, quatenus habent in se veritatem intelligibilem: libertas vero easdem creaturas respicit, quatenus habent in se contingentem existentiam, atque quatenus ordinatae libere sunt in vltimum suum finem. Ita obiectionibus L'Herminier satisfacimus, atque caput absoluius: in quo si praeter morem fuso calamo scripsimus, donabunt nobis, qui pro Dei libertate, quae altera est ex diuinis perfectionibus, penitus inspicenda, hanc scholae opinionem quam maxime vtilem vident.

CAPVT V.

Omnipotentiae diuinae dogma firmat: illius vestigia et effecta describit.

Omnipotens Deus est.

Id ex ipso Dei verbo didicimus. In eo enim passim Deus omnipotens

(4) In Psalm. 1. et c.

tens nominatur, aut nihil ei impossibile vel etiam difficile esse dicitur. Sic Gen. xviii. »Numquid Deo est quidquam difficile?« vel vt Hebraei legunt: »an mirificum erit quidquam a Domino?« hoc est, ita vt eo pertinere nequeat. Num. Item xi. »Numquid manus Domini inualida est?« Iobi etiam xlii. »Scio, Domine, quia omnia potes«. Ieremiae xxxii. »Non erit tibi difficile omne verbum«. Matth. xix. »Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt«. Marci xvi. »Abba Pater: omnia tibi possibilia sunt«. Luc. i. »Apud Deum non erit impossibile omne verbum«.

Patres deinde Dei omnipotentiam tuentur, tam ex eo quod omnia facere potest, quam quod in omnia potestatem ac dominationem exercet. Cyrillus Ierosolymitanus (1): omnipotens, ait, ille dicitur, qui omnibus dominatur, et in omnia potestatem habet. Theophilus Antiochenus (2): omnipotens dicitur quod omnia continet et amplectitur: nam et alta coelorum et profunda voraginum et fines orbis terrarum in manu eius sunt: nec est locus vllus in quo requiescat. Gregorius Nyssenus (3): omnipotentis vocabulum, inquit, si quis accuratius expendat, inuenietur, nihil aliud significare in diuina virtute, quam habitudinem quamdam ad aliud efficientiae illius, qua res creatae continentur. Rufinus in Symbolum omnipotentis nomen enarrans, diu ex eo scribit: quod omnium tenet potestatem. Faustinus item (4): quod possit omnia continere quae facta sunt. Augustinus deinde haec scribit (5): quis est autem omnipotens, nisi qui omnia potest. Habent similia Ambrosius (6), Fulgentius (7), Boetius (8). Vtramque vero omnipotentiae notionem collegit Rabanus Maurus (9).

Sed huius diuinae dotis existentiam ratio theologica, ex ipsa Dei natura ac attributis deducta, etiam confirmat. Quum enim sit omnipotentia vis et potentia quaedam rei alicuius efficiens, vti potentia eius est, quod esse potest; sic omnipotentia rerum est omnium, quae esse possunt: omne siquidem ens, quod a re vulgo reale dicitur, vel actu esse vel potestate. Quod enim neque est neque esse potest, nihil hoc est. Hinc omnipotentia ad hoc vnum refertur, quod res est,

(1) Cathec. viii. (2) In 1. ad Anol.

(3) Lib. i. contra Eunomium.

(4) In fine cap. v. contr. Arianos.

(5) In iv. de Trin. cap. 7. et alibi saepe.

(6) Lib. ii. de fide cap. 1.

(7) Lib. de fide ad Petrum cap. 1.

(8) In iii. de consol. prosa 22.

(9) In i. de vniuerso cap. 1.

et existere potest; atqui praeter Deum nihil est sempiternum, quodue actu semper extiterit: igitur quidquid modo est, potentia aliquando fuit; et quidquid modo non est, potest esse, et in potentia est. At in potentia esse nihil aliud est quam existentiam posse habere, et transitum a potentia ad actum facere, quod efficientia causae cuiuspiam fit, quae id actu esse debet, quod est in potentia res illa quae produci potest. Itaque solus ille omnia efficere potest, qui actu est quidquid esse potest; atque omnem essendi amplitudinem exhaustit. Hic autem est, et solus est Deus: sicque solus ille vere omnipotens.

Deinde: quicumque alia iubet, alia permittit, maximam habere potestatem in regno aliquo censerur: at in amplissima vniuersae creaturae republica nihil fieri potest quod a Deo non iubeatur, aut permittatur: habet ergo Deus in omnia quae possunt fieri plenissimam potestatem. Similiter: propter summam eius simplicitatem id omne Deus sit oportet, quod habere dicitur, vt lepidè Casiodorus scribat (10); ideo potentia illius ipsa eius essentia est: atqui Dei essentia infinita est: ergo et potentia. Ad haec: si Deus omnipotens non esset, malus aliquid Deo iam posset excogitari, vt Richardus Victorinus discurrebat (11): malus namque est omnipotentiam habere, quam qualemcumque potentiam, cui aliquid desit de omnipotentiae plenitudine. At hoc nemo vnus contra Dei perfectionem esse non intelligit: solus ergo Deus omnipotens est.

Huius autem diuinae proprietatis, seu omnipotentiae effecta quaedam atque vestigia in veterum scriptis reperire est. Primarium istud est, quod de nihilo condidit omnia, quam creationem proprie nominamus. In eo enim eius omnipotentia intelligitur, quia omnem creaturam visibilem atque inuisibilem, id est, corporalem atque spiritalem de nihilo fecit, vt scribebat Fulgentius (12). Vel vt Augustinus ait (13): absit vt dicatur omnipotens non potuisse facere, nisi vnde faceret inueniret. Hinc aduersus Platonicos et eorum assecclas haereticos, praesertim Manichaeos, antiqui Patres disputant, eosque conuincunt, qui materiam perinde ac Deum, ingentiam esse dicebant, ex qua omnia a Deo sunt facta; atque contra illos singularem Dei potentiam, id est, omnipotentiam opponunt, cuius est vt nihil non ab ipso sit conditum: quod si non ex nihilo, sed ex aliqua materia necessario Deus omnia molitur, ab homine minime distabit.

Tom. I.

Bb

Ves-

(10) In lib. de anima cap. 9.

(11) In lib. de fide ad Petrum cap. 3.

(12) Lib. i. de Trinit. cap. 22.

(13) In lib. cont. adu. leg. et Proph. cap. 8.

Vestigium aliud diuinæ omnipotentiae huic affine et proximum est: quod non solum opus Deus non habuerit materia aliqua ad res creandas, sed quod neque aliquo instrumento, quemadmodum Irenæus docet (14), et aduersus Arianos veteres sæpe vsurpant. Haeretici enim illi, vt alibi fortassis demonstrabimus, Deum Patrem adseriebant, quum res omnes vellet producere, primum Verbum suum filiumque procreasse, quo velut instrumento cetera faceret. Quos non aliunde, quam ex diuina omnipotentia conuincunt; cuius ea est conditio, vt adiutorem nullam requirat. Tertium omnipotentiae vestigium est, quod res easdem a se de nihilo factas conseruat; quae ne momento quidem consistere possent, si cas fouere desineret. Quod explicat Augustinus (15), eoque accommodat illud ex octauo capite Sapientiae sumtum: »pertingit a fine vsque ad finem fortiter, et disponit omnia suauiter«. Item illud Actorum xvii: »in illo viuimus, mouemur et sumus«.

CAPVT VI.

Eorum errorem refert, qui Deo omnipotentiam detrahere conantur: quae ad eam euertendam facere videntur discutit: loca Patrum exponit.

Stultissimi omnium habendi, vt disserte Petrus Damian. scribebat (1), qui Deum non posse aliquid senserunt; non solum qui christianum verumque nomen praeferebant, verum etiam ethnici, alique. Eiusmodi Philosophi quidam existerent, quorum argumenta contra Dei omnipotentiam refert Plutarchus (2). Eiusmodi fuit et Plinius, qui eisdem rationibus diuinam omnipotentiam oppugnauit. Inter Hebraeos etiam fuit quidam nomine Rabsaces, qui adeo infirmum esse aiebat Dominum Deum Israel, vt minime posset liberare Ierusalem de manu Regis Assyriorum. Populares ipsi Iudaei in solitudine ausi sunt erumpere in hanc contra omnipotentem blasphemiam: numquid poterit Dominus »parare mensam in deserto? vt legimus in Psalm. lxxvi. Erant enim eo errore detenti, quod et Dii essent alii apud gentes, et vnus ille, quem colabant, non haberet vndique maximam potestatem.

His adiungendi sunt haeretici varii generis Deo omnipotentiam ad-

(14) In lib. ii. cap. 2.

(1) Opusc. xxxvi. cap. 5.

(15) Lib. iv. de Gen. ad lit. cap. 22.

(2) Lib. 1. de placitis Philos. cap. 5.

adimenes. Sic antiquiores illi insaniae ac perfidiae magistri, qui plures Deos, hoc est, principia contraria inuicem, et coaeterna finxerunt, vt Marclion, Manichaeus, Marcossii, Colorbasii, ceteri, quos Epiphanius potissimum congressit. Aut qui mundum non ab summo ac praepotente conditum Deo, sed ab Angelis, illo etiam inuito vel inscio finxerunt, vt Saturnilliani et alii, qui ab eodem Epiphanio memorantur. Omnes isti, qui ius et potestatem in res omnes adimunt Deo, quoad vim et facultatem procreandi, »conati sunt, ait Augustinus (3), quidam persuadere Deum Patrem non esse omnipotentem: non quia hoc dicere ausi sunt, sed in suis traditionibus hoc sentire et credere conuincuntur. Quum enim dicunt esse naturam, »quam Deus omnipotens non creauerit, quem pulchre ornatum esse concedunt, ita Patrem omnipotentem Deum negant, vt non eum »credant mundum potuisse facere, nisi ad eum fabricandum alia natura, scilicet, quae iam fuerat et quam non fecerat, vteretur«.

Eadem dogmatis impletate conuincuntur et illi omnes, qui adseruerunt, vel materiam a Deo non esse creatam, vel Deo opus esse instrumento ad creandum; aut Deum non posse plura et maiora, quam fecit facere: aut etiam qui postremo absolutam illi potentiam denegarunt. In primo genere continentur praecipue Manichaei, materiam aeternam et non ex nihilo factam ponentes, ex qua Deus vniuersitatem hanc rerum condidit. In secundo sunt Ariani, qui Dei Filium velut instrumentum a Patre conditum esse voluerunt, quo Pater ipse ad cetera procreanda vsus sit. In tertio Petrus Abaelardus numeratur (4), qui id solum posse facere Deum aliquando sensit, quod quandoque fecit. Demum ad quartum genus pertinere nonnulli opinantur Wiclefium et Caluinum, qui Deum nihil posse amplius facere adserunt quam quod fecit, futurumque praenuntiauit. Atque Caluinum insuper Dei potentiam commentum vocasse, sunt qui dicant. Sed hunc ab errore isto immunitem credunt Gaspar Iuenin et Dionysius Pettauus (5).

His autem adnumerandi sunt non pauci huius nostrae aetatis haeretici, qui diuinæ potentiae multum detrahunt; hos inter sunt, qui Deum meliora his quae fecit non posse facere autumant, vt Popes et Voltaire; quicquid plures mundos a Deo creati non posse censet, non quidem omnipotentiae defectu, sed quia plures esse nequeunt, vt

Bib 2

Guil-

(1) Lib. de fide et symbolo cap. 2.

(3) Dissert. iv. cap. 2. Lib. v.

(4) Lib. iii. intr. cap. 1.

cap. 6.

Vestigium aliud diuinæ omnipotentiae huic affine et proximum est: quod non solum opus Deus non habuerit materia aliqua ad res creandas, sed quod neque aliquo instrumento, quemadmodum Irenæus docet (14), et aduersus Arianos veteres sæpe vsurpant. Haereticis enim illi, vt alibi fortassis demonstrabimus, Deum Patrem adseriebant, quum res omnes vellet producere, primum Verbum suum filiumque procreasse, quo velut instrumento cetera faceret. Quos non aliunde, quam ex diuina omnipotentia conuincunt; cuius ea est conditio, vt adiutorem nullam requirat. Tertium omnipotentiae vestigium est, quod res easdem a se de nihilo factas conseruat; quae ne momento quidem consistere possent, si cas fouere desineret. Quod explicat Augustinus (15), eoque accommodat illud ex octauo capite Sapientiae sumtum: »pertingit a fine vsque ad finem fortiter, et disponit omnia suauiter«. Item illud Actorum xvii: »in illo viuimus, mouemur et sumus«.

CAPVT VI.

Eorum errorem refert, qui Deo omnipotentiam detrahere conantur: quae ad eam euertendam facere videntur discutit: loca Patrum exponit.

Stultissimi omnium habendi, vt disserte Petrus Damian. scribebat (1), qui Deum non posse aliquid senserunt; non solum qui christianum vt-cumque nomen praeferebant, verum etiam ethnici, alique. Eiusmodi Philosophi quidam existerent, quorum argumenta contra Dei omnipotentiam refert Plutarchus (2). Eiusmodi fuit et Plinius, qui eisdem rationibus diuinam omnipotentiam oppugnauit. Inter Hebraeos etiam fuit quidam nomine Rabsaces, qui adeo infirmum esse aiebat Dominum Deum Israel, vt minime posset liberare Ierusalem de manu Regis Assyriorum. Populares ipsi Iudaei in solitudine ausi sunt erumpere in hanc contra omnipotentem blasphemiam: numquid poterit Dominus »parare mensam in deserto? vt legimus in Psalm. lxxvi. Erant enim eo errore detenti, quod et Dii essent alii apud gentes, et vnus ille, quem colabant, non haberet vndique maximam potestatem.

His adiungendi sunt haeretici varii generis Deo omnipotentiam ad-

(14) In lib. ii. cap. 2.

(1) Opusc. xxxvi. cap. 5.

(15) Lib. iv. de Gen. ad lit. cap. 22.

(2) Lib. 1. de placitis Philos. cap. 5.

adimentes. Sic antiquiores illi insaniae ac perfidiae magistri, qui plures Deos, hoc est, principia contraria inuicem, et coaeterna finxerunt, vt Marclion, Manichaeus, Marcossii, Colorbasii, ceteri, quos Epiphanius potissimum congressit. Aut qui mundum non ab summo ac praepotente conditum Deo, sed ab Angelis, illo etiam inuito vel inscio finxerunt, vt Saturnilliani et alii, qui ab eodem Epiphanio memorantur. Omnes isti, qui ius et potestatem in res omnes adimunt Deo, quoad vim et facultatem procreandi, »conati sunt, ait Augustinus (3), quidam persuadere Deum Patrem non esse omnipotentem: non quia hoc dicere ausi sunt, sed in suis traditionibus hoc sentire et credere conuincuntur. Quum enim dicunt esse naturam, »quam Deus omnipotens non creauerit, quem pulchre ornatum esse »concedunt, ita Patrem omnipotentem Deum negant, vt non eum »credant mundum potuisse facere, nisi ad eum fabricandum alia natura, scilicet, quae iam fuerat et quam non fecerat, vteretur«.

Eadem dogmatis impletate conuincuntur et illi omnes, qui adseruerunt, vel materiam a Deo non esse creatam, vel Deo opus esse instrumento ad creandum; aut Deum non posse plura et maiora, quam fecit facere: aut etiam qui postremo absolutam illi potentiam denegarunt. In primo genere continentur praecipue Manichaei, materiam aeternam et non ex nihilo factam ponentes, ex qua Deus vniuersitatem hanc rerum condidit. In secundo sunt Ariani, qui Dei Filium velut instrumentum a Patre conditum esse voluerunt, quo Pater ipse ad cetera procreanda vsus sit. In tertio Petrus Abaelardus numeratur (4), qui id solum posse facere Deum aliquando sensit, quod quandoque fecit. Demum ad quartum genus pertinere nonnulli opinantur Wiclefium et Caluinum, qui Deum nihil posse amplius facere adserunt quam quod fecit, futurumque praenuntiauit. Atque Caluinum insuper Dei potentiam commentum vocasse, sunt qui dicant. Sed hunc ab errore isto immunitem credunt Gaspar Iuenin et Dionysius Pettauus (5).

His autem adnumerandi sunt non pauci huius nostrae aetatis haeretici, qui diuinæ potentiae multum detrahunt; hos inter sunt, qui Deum meliora his quae fecit non posse facere autumant, vt Popes et Voltaire; quicquid plures mundos a Deo creati non posse censet, non quidem omnipotentiae defectu, sed quia plures esse nequeunt, vt

Bib 2

Guil-

(1) Lib. de fide et symbolo cap. 2.

(3) Dissert. iv. cap. 2. Lib. v.

(4) Lib. iii. intr. cap. 1.

cap. 6.

Guillelmus Parisiensis. Ast manum de tabula. Ad discutienda ea quae ab istis obiici solent, quibus diuina euertatur omnipotentia, transsumamus.

Itaque argumentantur multipliciter diuinae omnipotentiae impugnatores. Primo: tanta sit oportet diuinae omnipotentiae amplitudo, quanta est diuinae voluntatis; quum Dei potentia et voluntas idem omnino sint: sed Deus non vult omnia: neque ergo omnia potest.

Secundo: neutiquam potest Deus mori, mentiri, peccare, non facere quod res iam praeterita non fuerit, non immutare, et rerum naturas euertere: non igitur omnia potest.

Tertio: Deus minime absque prouidentia operari potest; at absque illa operaretur si ea posset facere, quae non praeuidit: ergo sola illa quae praeuidit facit; sed praeuidit sola ea quae facit: igitur sola ea quae facit, haec potest, et non plura.

Quarto: impossibile prorsus est quidquid facere Deus non decreuit, quidquid ipse non vult: hinc etiamsi Christus Patrem sic apud Matth. facit adlocutus: »si possibile est, transeat a me calix iste«, a morte illum minime liberauit, quia mortem iam decreuerat.

Quinto: inuidus profecto Deus haberetur, si potens meliora his quae procreauit facere, nec tamen fecisset; sicut et inuidus haberetur si filium sibi aequalem potuisset gignere, nec genuisset, ut Augustinus adserit (6): Deus itaque non potest meliora facere his quae fecit.

Sexto: quum Deus optimus vnde quaque sit, optima quoque quacumque fecit necesse est esse: quin et metiendae sunt artificis sapientia et prudentia ex opere confecto; ut in artefactis hominis fit. Haec sunt praecipua argumenta contra Dei omnipotentiam, quae soluere non erit multum difficile, neque operosum.

Primum ergo sic discutitur: Dei omnipotentiam ac voluntatem, quamuis realiter et in se idem; differre tamen per diuersa connotata: hinc omnipotentia respicit omnia possibilis; voluntas vero quae definita sunt ac volita. Maior itaque est diuinae potentiae amplitudo, quam sit ipsius voluntatis: illa tamen ex voluntate potest demonstrari apertissime: nam si dignoscitur imbecillitas creaturae ex quo possit impediri quod ipsa vult, optime Dei potentia probatur, ex quo quod ipse Deus vult a nullo queat impediri. Hoc tamen amplius ex aliorum solutione constabit.

Ad

(6) Lib. Ixxx. quæst. q. 50.

Ad secundum responderetur: esse quaedam, quae a Deo fieri non posse vulgo et impune quidem dicuntur. Sunt huiusmodi: Deum non posse mori, mentiri, peccare et fallere. Haec vero Deum non posse, non infirmitatis argumentum est, sed potentiae: atque quoad moriendi potentiam, quum id Dei naturae contrarium sit, et secundum potentiam passiuam attendatur, quae imperfectio quaedam est materiae consecraria, Deo imperfectionem inferret. »Omnipotens enim est «faciendo quidquid vult, non patiendo quod non vult«, ut Augustinus loquitur (7). Vnde hoc non posse non imbecillitatis esse in Deo aut coactionis adserit, sed potius naturae firmitatem, agendique ostendit stabilitatem: ut quum homo natura sua ratione praeditus, et simili patre genitus, nihil se posse dicit, praeterquam quod in patris ac sui naturae insitum est, facere. Et quidem si id posse potestatis argumentum esset, Angelos animosque immortales deteriores pecudibus dicere deberemus.

Id ipsum de potentia fallendi ac peccandi dicendum est. Nam mendacium et peccatum non habent efficientem causam, sed deficientem, ex quo defectum ac priuationem importent: quae autem esset Dei potentia si id posset? Fortassis summa illa esset posse a veritate et bonitate excidere? Merito ergo Augustinus (8): »non potest mori, non potest peccare, non potest mentiri, non potest falli: tanta non potest, quia si posset, non esset omnipotens«. Haec autem quae relate ad creaturas nullam important contradictionem, quum illae potentiam habeant passiuam, atque ab esse possint excidere; apud Deum summam dicunt repugnantiam, quum ex sua natura habeat, neutiquam ab illo esse excidere posse.

Quod vero spectat ad res quae iam fuerunt, non sibi Theologi consentire videntur. Petri Damiani sententia illa creditur, quae adserit (9), quod Deus omnipotens illud quoque facere possit, ut compressa Virgo non sit compressa: sic enim loquitur: »quod malum est non potest facere Deus, quia nec potest etiam velle; quod vero bonum est, et velle potest et facere, tametsi quodam cautela suae vel prouisionis intuitu quaedam bona, aut raro faciat, aut numquam faciat«. Tenet hanc sententiam Gilbertus Porretanus alique, quibus placet quaestionem dirimere rem praeteritam intelligendo praeteritione praecisa, atque in sensu diuino, non in sensu composito et reduplicatiuo: hoc in sensu Iuueni etiam procedit ut nomen

(7) Lib. v. de ciuit. Dei cap. 10. (8) Serm. cxx. de temp. (9) Opusc. xxxvii.

dum soluat (10). Verum Theologi alii, et quidem nobilissimi, negant vnanimiter pertinere ad infinitam Dei summamque potentiam, quod facere possit ea non fuisse quae iam fuerunt. Id quod apertissime docuit Augustinus cuius verba pro solutione sint (11). »Quisquis dicit, »si omnipotens est Deus, faciat vt quae facta sunt facta non fuerint; »non videt hoc se dicere: si omnipotens est, faciat vt quae vera sunt, »eo ipso quod vera sunt falsa sint. Potest enim facere quod aliquid »non sit quod erat, tunc enim facit quod non sit, quando id ipse »inuenerit de quo fiat: vt quum aliquem, qui coepit esse nascendo, »facit non esse moriendo, hoc enim factum inuenit, de quo fieret. »Quis autem dicat, vt id quod iam non est, faciat non esse? Quid- »quid enim praeteritum est, iam non est; quod si et de ipso fieri ali- »quid potest, adhuc est de quo potest.«

Mutare deinde Deus rerum essentias dicitur, prout in se existunt, et sunt in rerum creatarum serie; hoc pacto aquam in vinum, in sanguinem conuertere, aliaque his similia facere potest Deus: non sic si rerum naturae in notionibus ipsis inspiciantur, seu quoad praedicata ipsis essentialia: neque enim sic sumtae aliud quidquam sunt, quam animi perceptiones omnino immutabiles.

In tertio soluendo fandum illud est velut certissimum, Deum prouide semper operari, imo et praescire quae sit ipse facturus; at ex hac Dei praescientia et prouidentia neququam inferri, ea quae non fuerunt praecula, possibilis non esse, licet inferatur illa non esse futura: nam poterat Deus alia praecordinare et praescire.

Quantum sic soluitur: quidquid Deus facere non decreuit, atque quod sapientiae suae consilio non vult, impossibile esse tantum ob decreti repugnantiam: non vero absolute et virium defectu. Potest enim aliquid dici multipliciter impossibile. Primo quidem, quoniam ad illud vires non suppetunt: quemadmodum paruulus nequit athleram exercere: deinde impossibile dicitur, quod vt plurimum non fit: quo sensu dicitur apud Matth. »Non potest ciuitas abscondi supra montem posita.« Dicitur etiam impossibile, quod rationi contrariatur aut legi, vt illud Gen. xiv. »Non potest puer relinquere patrem suum.«: illud quoque impossibile est, a quo voluntas instissime aliena est, vt est illud quod legitur apud Marcum cap. vi. »Et non poterat ibi virtutem vllam facere propter incredulitatem eorum.« Denum dicitur impossibile, quod hominibus certe tale est,
non

(10) Dissert. iv. q. 9. cap. 1. (11) Lib. xxvi. contr. Faust. cap. 5.

non Deo: cuiusmodi miracula omnia sunt. Itaque Deo nihil omnino est impossibile in prima, secunda ac quinta acceptione; est tamen in tertia et quarta. Quando ergo impossibile dicitur fuisse, quod Christus ab imminente mortis periculo liberaretur, id in quarta ex aduersis acceptione intelligendum est: neque Christus Dominus Patrem ita adloquens, si possibile est cer. dubitauit de Patris potentia ad illum liberandum, quum apud Deum omnia possibilis sint; sed verborum hic sensus est: si potest id fieri ordinata potentia stante cum decreto aeterno, quod idem est ac si reuera dixisset: si vis. Atque hunc esse sensum expresse habemus apud Lucam cap. xxii. vbi dicitur: »Pater, si vis, transfer calicem istum a me: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat.« Responsonem hanc praeter Sac. Scr. Interpretes, Grotius commentario in hunc locum confirmat: »quomodo autem cohaeret conditio illa, inquit, si possibile est, quam cum Matthaeo etiam Matcus ponit, cum eo quod apud Marc. sequitur: omnia tibi possibilis sunt? Nimirum, recurrendum hic est ad illam tritam in scholis distinctionem, eius quod impossibile sit per se; et eius quod impossibile sit hoc vel illo posito. Nam per se nihil est Deo impossibile extra ea quae sunt in semetipsis repugnantis, aut quae diuinae naturae repugnant. At sensus est, si tua decreta ferunt, aut alio modo tuae gloriae et hominum saluti aequae consulatur.« Verbo id dicamus: Deus omnia potest inspecta potentia absoluta atque voluntate supposita.

Quinto sic occurrimus: inuidentia quum sit illa odium alienae foelicitatis, non habet locum in iis qui maxime inter se distant: hinc Deus nullo pacto potest inuidus creaturis esse, quae nihil possunt detrahare diuinae foelicitati, quaeque quam longissime a Deo semotae sunt; non ergo tenet ratione aliqua adducta paritas: quum filio aequalitas naturae debeatur, eo quod omnis generatio in naturae similitudinem debet fieri; sine inuidentia itaque non potest Pater filio suo perfectionem vel minimam denegare. Nec obest quod Augustinus dicat (12): »si bona facere potest Deus, nec faceret, magna esset inuidentia.« Loquitur siquidem S. Doctor supposita hac prouidentia, et stante decreto tribuendi singulis rebus statutam perfectionem; quam, quum sit immutabilis, et inuidentiae, sicut et cuiuscumque alterius passionis expert, largitur Deus quadam necessitate consequentiae, modo quo libere definierat.

Ul-

(12) Lib. iv. de Gen. ad lit. cap. 16.

Ultimum sic discutitur: quaecumque Deus fecit optima illa sunt, quatenus fini praecintento, atque praefinito ordini maxime congruentia; non quia natura conditionem talem habeant, quam praestantiorum aliquam Deus producere non valeat: neque Dei virtus infinita ex substantia rerum ab ipsa productarum repetenda est; haec enim velut nihilum est comparate ad auctorem suum. Optime vero illa intelligitur ex modo et ratione eas producendi: nam quum artifex supremus, neque materia, neque temporis interuallo, neque causarum aliarum subsidio opus habeat, satis hinc virtus eiusdem ac potentia colliguntur; adeo vt merito dixerit Augustinus (13): »Deus »ita artifex magnus est in magnis, vt minor non sit in paruis: quae »parua non sua granditate, nam nulla, sed artificis sapientia metien- »da sunt«.

Quin et quum Deus artifex sit perfectissimus essentialiter, neque artem ullam acquirit, neque operando proficit, neque ex operum suorum conditione sola commendari proinde debet; sed praecipue ex modo operandi infinito atque incommunicabili, quo in minimis etiam rebus producendis vtitur: homines autem materia et instrumentorum ministerio agentes, non alio pacto industriam suam valent monstrare nisi artefacta elaborando: quae deinde industria ipsis operibus perficitur, et ex eisdem aestimatur.

Haec pro soluendis argumentis dicere debuimus. Patrum loca quaedam difficilia a nonnullis obitici solita, modo explicemus oportet, atque ad commodam sententiam ducamus. Duo tresque occurrunt, qui ita disputant, vt id solum neque velle neque posse Deum, aiunt, quod vel iniquum sit vel indignum. Ex quo deinde sequitur, nihil aliud posse Deum facere, nisi quod fecit ac voluit, quia quod non vult, id ignustum est atque indignum. Sunt vero qui sic sentire videntur atque loqui Athenagoras (14), Gregorius Nyssenus (15) et Hieronymus (16). Quorum tamen sententiae haec sunt, si prima, vt aiunt, facile inspiciantur. Illorum prior resurrectionem corporum neque non posse Deum adserit, neque non velle facere. »Non nolle autem ideo probat, quia quod non vult, vel quia est iniustum non vult, »vel quia est indignum«. Neutrum vero est in corporum resurrectione. Gregorius deinde Nyssenus, postquam Verbum Dei omnipotentem esse docuit, ex eo sequi, dicit, mundum ab illo fuisse procrea-

(13) Lib. II. de ciuit. Dei cap. 22.

(15) Tom. II.

(14) In lib. de resurrect.

(16) In cap. IV. Danielis.

creatum: quippe »id illum omne velle quod bonum est: volentem »autem plane etiam posse; quum vero possit non inefficacem esse, »sed omne boni propositum ad affectionem perducere. Porro bonum »quiddam est mundus, et quae in eo sapienter ingenioseque con- »templamur«. Demum Hieronymus ad illa verba: »iuxta volunta- »rem enim suam facit tam in virtutibus coeli quam in habitatoribus »terrae, et non est qui resistat manui eius, et dicat ei quare fe- »cisti?« Haec adnotat: »et hoc loquitur quasi homo saeculi. Non »enim quod vult hoc facit, sed quod bonum est hoc vult Deus. »Nabucodonosor autem sic locutus est, vt dum potentiam eius praec- »dicat, iustitiam eius videatur arguere, quod immerito poenas susti- »nerit.«

Sed facile hi Patres exponuntur: atque quod ad Athenagoram et Gregorium Nyssenum spectat, illorum ratio ita procedere censenda est, quum rem esse factam aliunde constat, vt quum christiana fides id docet; sed aduersus negantes infideles argumentis est illa probanda: e quibus vsitatum illud optimumque est, si nec iniustum hoc esse monstratur, nec Deo indignum. Id quod et erga corporum resurrectionem et erga mundi creationem cuique manifestum est; quum ex his duo isthaec sint, quae fides christiana probata habet, et aduersus gentiles nec iniusta nec Deo indigna iniuncte a Patribus demonstrari valent.

Hieronymi autem verba sic Abaelardus explicat (17), ac si diceret: »non ita vt aestimat Nabucodonosor operatur Deus, more »videlicet eorum, qui in his quae faciunt, non tam quod bonum est, »attendunt, quam vt suae satisfaciant voluntati, qualiscumque ipsa »sit, de quibus scriptum est:

»Hoc volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas.

»Sed magis velle dicendus est singula ut fiant, quia bonum esse vt »fierent vidit«. Rectissime id quidem. Nam hoc vnum Hieronymus contendit, Deum non statuere tyrannorum more quidquid libitum est, nullo acqui vel iniqui discrimine; sed illum pro cuiusque meritis bona vel mala dispensare. Quam iustitiae normam tenuit in Rege illo superbissimo castigando. Et haec pro PP. locis explicandis.

CAPVT VII.

De energia seu Dei actione ex veterum sententia discurret.

Questionem hanc iis quae de diuina omnipotentia dicta sunt adiungimus, quo plenior de ea notitiam exhibeamus. Est enim, prout in praesenti, *energia* diuinae voluntatis interior actus, qui externam operis effectiorem dirigit et antecedit, quae ab omnipotentia et exe- quente Dei facultate proficiscitur. In huius autem vocis notione illustranda plurimum laboris ac studii Patres, Graeci maxime, posuerunt. Hos inter Ioan. Damascenus accuratius eam exposuit (1). Primum enim pro naturalibus accipi viribus et facultatibus, ait, vt sunt intelligendi, cognoscendi, aliae. Sed et esse naturalem vniuscuiusque vim etiam adserit: tum motionem cuiuslibet substantiae a natura insitam: ex quo sequitur, vt quorum substantia et essentia eadem est, sit eadem et *energia*; quae vero naturam habeant diuersam, eorum sit *energia* diuersa: fieri enim neutiquam potest, vt substantia vlla naturalis sit expers operationis. Interdum vero et actiones ipsae *energiae* vocantur: eiusmodi sunt loqui, ambulare, edere, bibere, aliae. Item naturales affectiones, vt fames, sitis, cet. Denique opus ipsum et effectum facultatis alicuius *energia* nominatur. Ex iis autem quadruplex huius vocis significatio colligitur, vt monstratum est. Harum prima, vt nempè et potestate agendi, vsus est Basilius in primo contra Eunomium: appellat enim in illo loco *energias*, quae nos attributa vocare consueuimus, veluti prouidentiam, cet. Haec tamen vocis acceptio minus propria videtur; quoniam *energia* agitur, non agit, vt Gregorius Nazianzenus loquitur (2). Id ipsum quod de postrema acceptione iudicamus, qua *energia* pro opere ipso accipitur. Siquidem *energia* in motione posita est. Hinc Graeci Theologi eam solent definire (3): »certam naturae vel essentiae substantiaeque motionem«. Quam ob rem secunda et tertia acceptio propriissimae videntur, tam ea quae intimam ac natura insitam et primam omnium actionem exprimit, quae perpetua sit nec intermittat vquam, quam quae manantem ab ea et externam atque sensibilem actionem, in opus etiam egressam complectitur.

Iam

(1) Lib. II. de fide orthodox. cap. 11.
et lib. III. cap. 15. et lib. de format.
hom. ad inag.

(2) Orat. XXXVII.
(3) Psellus in politicis versibus ap.
Petav. lib. V. cap. 10.

Iam vero iis positus, Dei *energiam* siue actionem operationemue, quae quidem intestina est et in agente manens, ab ipsius substantia non differre, argumentando euincere posse speramus. Nam Deus ea stabilitate status sui atque constantia praeditus sit oportet, vt nullum in eo motionis genus reperiat. Sic Dionysius (4) et Maximus martyr (5) inter alios. Ex quibus efficitur nullum in Deo manentem actum inesse ab eius substantia distinctum: si enim aliquis in- esset, nihil a creatis et intelligibilibus substantiis in agendo distaret, quarum motio est ipsa mentis aut voluntatis actio, substantiam afficiens illique accedens. Ioan. autem Cyparissiotus (6) illam Dei motionem, de qua ambo illi loquuntur, externam interpretatur, vt sit creaturarum rerum productio, quam et emanationem appellat: quemadmodum vero emanatio illa Dei que motio fiat, vultus exemplo declarat, qui nulla mutatione sui varias ex se imagines profundit. Ita vniuersae de quacumque actione sentiendum esse Dionysius Maximusque persuadent, ideo nullam in Deo motionem esse, quia nullam commutationem patitur, quum extrinsecus mutet vniuersa.

Sed et ratio altera aliunde est, quae nihil a Dei substantia eius actionem differre probemus; quod nempè in illo potentia esset aliqua, quod in illo admitti nequit. Hinc Maximus martyr (7) Deum, ait, essentia et substantia sua esse suam operationem, praesertim intelligentiam atque ideas ipsas, quae sunt diuinae mentis notiones. Habent similia Cyrillus (8), Gregorius Nyssenus (9), Basilius (10), Dionysius (11) et alii, quos longum esset referre.

Nec contra ista faciunt, quae Ieremias obiicit, nempè, Dei *energiae* ad vtilitates nostras descendunt; substantia vero ipsa minime procedit: igitur ambo ista inuicem distant: vtrumque falsum; siue *energias* ipsas, quae sunt in Dei substantia, hoc est, proprietates eius extra Deum progredi; siue substantiam ipsam non eo modo extrinsecus procedere quo proprietates manare dicuntur, nimirum efficientia ipsa et actione. Nam vna simplexque Dei substantia non se ipsam, sed actiones suas effecturaeque producit; et hoc sensu se diffundere ac communicare dicitur. Quod si continue profluere opera-

Ce 2

ra-

(4) De div. nomin. cap. 9.

(8) Lib. XIII. thes.

(5) Enarrans locum illum.

(9) Lib. XII. cont. Eunomium.

(6) Dec. III. cap. 10.

(10) In lib. V. cont. Eunomium de Spir. S. agens.

(7) In comment. ad cap. 5. Diony-
sii de diuina. nomin.

(11) Lib. de diu. nomin. cap. 5.

rationem Dei sic intelligitur, vt ex omni aeternitate manarit aliquid extra Deum, id est falsissimum. Nulla enim externa Dei et a Deo deriuata actio est, nisi creatum aliquid extet in quod effundatur. Ceterum quidquid creatura non est, esse Deum, neque praeter hunc, non creatum esse aliquid christianus nemo dubitat. Quare si *energias* illa Dei substantia non est, creata sit oportet.

Neque illud etiam difficile est, quod ait, *energias* illas, scilicet, varias in Deo esse, substantiam vero vnam et simplicem: vnde inuicem ambas discrepare concludit. Nam, vti saepius dictum est, Deus vna et eadem res est et simplicissima, in quo sola ratione, non re, multa discernimus. Quo tandem fit, vt nihil roboris ea habeant, quae ex Eunomianis sumta Gracculi opponunt, quibusque Filium non ex Patris substantia, sed ex eius voluntate prodisse suadere caussantur. Neque enim allam catholici Patres aggressi sunt viam, vt eos debellarentur, quam actionem voluntatis esse in Deo ipsam eius substantiam ingenti studio conuincentes. Legendus de re hac inter alios Cyrillus (12) et Ioannes Cyparissiotus (13). Haec pauca nos ex innumeris adduximus, quae pro pleniore Dei potentiae notione desiderari videbantur. Reliqua diuinam voluntatem attingentia discutiamus.

CAPVT VIII.

Dei amorem considerat: illius obiecta designat.

Reperitur in Deo amor perfectissimus.

Dei amorem commemorant primo Scripturae. Legitur enim Deuter. xxxiii: »dilexit populos«. Ierem. xxxi: »in charitate perpetua dilexi te«. Genes. i: »vidit Deus cuncta quae fecerat, et erant valde bona«. Sap. xi: »diligis omnia quae sunt, et nihil odisti eorum quae fecisti«. Et Ioan. xvi: »ipse Pater amat vos«.

Philosophis etiam ipsis veritas haec nota fuit, qui proinde rerum principium, Dei amorem posuerunt, cui Philosophorum sententiae consonat illud Dionysii dicentis (1): »diuinus amor non permisit ipsum sine germine esse«. Accedit S. Thomae ratio (2): nam primum voluntatis motus est amor: quum in Deo ergo voluntas sit, et amo-

(12) In thesaur. lib. xxxii.

(13) Dec. iii. cap. 5.

(1) Lib. de diu. nom. cap. 4.

(2) I. p. q. 10. art. 1.

amorem esse consequens est: non vt hic passio est seu affectio et concitatio animi adiunctam habens corporis commutationem, maxime circa cor, quod est principium motus, sed vt appetitus ratione vtentis, seu voluntatis natura sua spiritualis propensio et actus est.

Amat autem Deus primo se ipsum perfectissime; quum hoc amare sit, quod velle cupiam bonum; ipse vero summe bonus, imo et bonitas sua sit: amat deinde creaturas suas propter propriam sui ipsius bonitatem: Deus namque aliquid bonum creaturis suis largitur, existentiam, nempe, conseruationem, et quidquid ipsarum conditioni, et rerum ordini maxime congruit. Quin si nondum productae fuerunt, id ipsum illis sempiterna sua voluntate conferre decreuit: vero itaque amore illas prosequitur. Sed id Deus exequitur propter semetipsum, quod et patet ex Scriptura dicente Prover. xvi: »omnia propter semetipsum operatus est Dominus«, et manifestissima ratione euincitur; sola enim diuina bonitas est charitatis obiectum, vt inquirunt, speculatiuum; et ita Deo ratio primi principii conuenit, quemadmodum et finis vltimi. Hinc sicut operari non potest nisi ex se ipso, ita nisi propter se nequit aliquid velle ac diligere.

Quo deinde amore Deus creaturas suas prosequatur? Altera quaestio est hic obiter discutienda. Atque duplici illo Dei amore, amicitiae, nempe, et concupiscentiae ex Philosophorum et Theologorum sententia admissio, nemini dubium esse poterit, quin Deus homines et Angelos amicitiae amore diligat, non item cetera quae sunt rationis expertia. Quum enim amicitia sit, vt eam Tullius definit: »voluntas erga aliquem bonarum rerum, illius causa quem diligit, cum pari eius voluntate«, quoniam pacto potest Deus, quae carent ratione, amore amicitiae complecti, quorum par esse nequit erga ipsum voluntas, seu a quibus vicissim amari non potest. Soli itaque Angeli et homines hoc amore a Deo diliguntur, qui mutua illum possunt benevolentia prosequi; reliqua vero concupiscentiae amore diliguntur, quatenus ea Deus ad hominum vtilitatem ordinat ac refert, atque ad se ipsum etiam, non perinde ac si eis indigeat, sed ad declarandam bonitatem suam, promouendumque hominum bonum.

Quamuis autem omnes creaturas suas Deus amet, vt expositum est, non omnes tamen aequaliter. Non quod sit eius in aliquas prae aliis amor intensior atque feruidior; sed quia maius quibusdam bonum voluit, aliasque aliis meliores fecit. Hinc praeclare S. Augusti-

Unus (3): »omnia diligit Deus quae fecit, et inret ea magis diligit
»creaturas rationales, et in illis eas amplius, quae sunt membra
»Unigeniti sui, et multo magis Unigenitum suum«. Hinc et D. Tho-
mas infert (4), a Deo meliora plus diligit, quare enim meliora sunt,
nisi quia maius eis bonum voluit?

Contra haec tamen omnia, quae vniuerse de amore Dei sunt
dicta, faciunt quae sequuntur. Primum: videtur Deum nihil aliud
quam se amare; diuinus enim amor indistinctus est a Dei essentia;
Deus vero aliud non est quam ens a se. Secundum: Deo absdubio
indignus est amor concupiscentiae; at eiusmodi est amor quo crea-
turas diligere dicitur, quum eas diligit propter se: nequit ergo illas
propter se amare. Tertium: non potest intelligi Deum creaturas suas
diligere, si in illis saepenumero vult mala; sed re vera mala in illis
vult: non ergo eas diligit. Quartum: pannon Christus Dominus toto
humano genere melior? at homines Deus prae Christo magis dile-
xit: nam ad Rom. viii. Apostolus scribit: »proprio Filio suo non pe-
»percit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum«. Quintum: ex-
ploratum omnino est, praestare hominibus Angelos; hos tamen mi-
nus illis a Deo fuisse dilectos, ex eo infertur videretur quod idem Paulus
ad Hebraeos ii. habet, nimirum: »nusquam Angelos apprehendit,
»sed semen Abrahae«. Sextum: Petrus Ioanne vulgo melior fertur: in
hunc tamen singularis fuit Christi Domini benevolentia, adeo vt dis-
cipuli dilecti nomen obtinuerit; neque ipse se alio nomine in Euan-
gelio designet, quam, »discipuli quem diligebat Iesus«. Tandem:
poenitente mellorem esse innocentem nemo vnus dubitat: nihilomi-
nus »maius gaudium in coelis est super vno peccatore poeniten-
»tiam agente, quam super nonaginta nouem iustis, qui non indi-
»gent poenitentia«, vt Scriptura innuit. Quum autem gaudium ex
amore sit, argumento est hunc prae alio magis a Deo diligi, nam
eius conuersione magis delectatur: non ergo semper Deus meliora
plus diligit.

Sed pro omnibus iis similibusque facilis est et expedita responsio:
Primum itaque sic dissoluitur: diuinus amor et essentia idem omni-
no sunt, si in se expectentur, non ita si ad terminum comparen-
tur: hoc enim modo illud dicitur ad se, istud ad creaturas refer-
tur: vnde nihil obest, vt diuinae voluntati possit extrinsecum con-

no

(1) Tract. cx. in Ioan. (4) I. p. q. xx. art. 4.

notatum assignari; quamuis istud nequaquam essentiae idea ac no-
mine comprehendatur.

Ad secundum responderetur a nonnullis, non repugnare Deo amo-
rem concupiscentiae; non quidem eum, quo concupiscimus quod
non habemus, sed quo concupiscimus bonum illi quem diligimus.
Sed aliter respondetur: aliquem propter se diligere esse amorem con-
cupiscentiae, si inde aliqua vtilitas vel delectatio diligenti proue-
niat; non vero si minime proueniat; Deo autem quae vtilitas aut
delectatio ex creaturarum amore prouenire potest?

Tertio sic occurrimus: Deum velle saepenumero in suis crea-
turis mala naturae, cuiusmodi monstra sunt ac portenta, ea tamen
non velle directe et propter se, sed indirecto et propter naturae or-
dinem ad regimen vniuersi.

Quarti solutio haec est: Christum non toto hominum genere so-
lum, sed et tota rerum siue adspectabilium siue inuisibilium vni-
uersitate a Deo plus diligi, quum ipsi Deus maius prae omnibus bo-
num vulerit, vt loquitur S. Thomas; »dedit enim illi nomen, quod
»est super omne nomen, vt verus Deus esset«. Neque aliquid de
Christi Domini excellentia decessit, ex quo Pater pro hominum sa-
lute illum morte tradiderit: quin ex hoc factus est ille victor glo-
riosus, seu ineffabilem nominis sui gloriam morte sua promeruit,
vt scribit Apostolus.

Ad quintum dicendum: quod si de singulari humanitate quam
Dei Verbum assumpsit sermo sit, est illa Angelis multo melior, ma-
gisque prae omnibus a Deo dilecta, propter vnionem cum Verbo:
immo et humana etiam natura, quoad gratiam, inquam, et glo-
riam, quas potest habere, in quibusdam hominibus cum angelica na-
tura aequari potest; in aliis etiam indiuiduis illam excedere videtur,
vt B. Virgo; quidam autem Angeli ampliores multis hominibus
gratiam gloriamque habent. At si naturalia vtrorumque bona mutuo
conferantur, extra controuersiam positum est Angelos hominibus
absolute meliores esse, magisque a Deo dilectos, qui eis bonum na-
turae voluit multo excellentioris. Num autem Deus humanam assump-
sit naturam, quod haec melior angelica esset? Non certe quod ma-
gis hominem absolute diligeret, sed quod homo prae Angelo magis
egeret, sicut bonus Paterfamilias aliquid pretiosius dat seruo aegro-
tanti, quod non dat filio sano.

In sexto soluendo, illud repetere lubet quod scriptum est Pro-
verb.

Ad Thom.
I. 2. a. 2.
ad 3. q. 1.
Causa Deo
circa Deo
rationalem
amorem
concupiscentiae
in
quasi ea
ad se, vt
quasi et
indiget
I. p. q. 1.
I. p. q. 1.
I. p. q. 1.

uerb. xvi: «spirituum ponderator est Dominus, et non alius». Vitum enim melior Ioanne Petrus, an Petro Ioannes, quemue Christus magis in ordine ad gloriam vitae aeternae dilexerit, praesumptuosum esse iudicare, grauius S. Thomas sciteque concludit, variis veterum de re ista opinionibus adductis.

Postremum sic explicatur: poenitentes et innocentes mutuo se posse antecellere. Poenitens enim melior innocente erit magisque a Deo dilectus, si ampliori gratia praeditus sit, et vicissim. Verum si paria cetera sint, absdubio innocens dignior Deoque charior erit. Quid ergo caussae est, cur maius in Coelis sit gaudium de vno peccatore poenitentiam agente, quam, cet.? Quia maior plerumque horum, postquam ad meliorem frugem se receperunt est circumspectio, humilitas, atque bene agendi solertia: vel quia aequale gratiae donum insignius est poenitenti, qui poenam meruit, collarum, quam innocenti, qui nihil vniquam admisit, quo fieret poenae reus: vt maius profecto donum erit, si centum aureos ei a quo laesus est, quam si amico, quis tribuati.

APPENDIX.

His, quae de amore Dei erga creaturas suas dicebamus, affinis est quaestio alia, nempe, an amet Deus creaturas possibles, in qua quidem quaestione, quoniam non conueniunt inter se scholastici, eos in concordiam vocare tentat Cl. Bertius (5), illorum momenta soluendo, atque quo sensu singula firma sint explicando. Belle quidem ac sapienter. Neque enim de his, quae parum nihilue ad dogmata Theologiae intelligenda conducunt, tamquam pro aris focusque disputare viro rheologo decere arbitramur. Ergo quae sint vtriusque partis auctorum momenta, licet pertransenam, videamus. Qui tenent creaturas possibles amari a Deo, sic discurrunt: possibilia licet acta non sint bona, sunt tamen huiusmodi in suo genere, nempe, possibiliter: Deus vero quidquid bonum est absdubio diligit. Similiter: quemadmodum supra statutum fuit, omnium hominum salus possibilitatis terminos haud praeteregitur; et tamen illam Deus vere ac sincere vult: ergo quamuis res quaecumque possibilis nullam habeat existentiam, a Deo amari potest. Deinde res quae possibles sunt diuinam possunt terminare cognitionem: ergo et amorem; quum sicut veritatem possibilem tantum habeant, habeant et bonitatem. Ita ratio

(5) Lib. v. cap. 1. prop. 1.

tiocinantur huius opinionis adsertores. Ex aduerso alii argumentantur, nempe, creaturas possibles nullam boni rationem participant: neque enim existentiam habent, nisi obiectiuam dumtaxat, et a diuina omnipotentia indistinctam: sed illud quod nullam habet bonitatem, diuinæ dilectionis obiectum esse nequit: non ergo res possibles Deus amat. Praeterea: Deus rebus possibilibus neque vtitur, neque fruitur; quum nec in vsum ab ipso ad aliquid obtinendum eligantur, nec ipsis tamquam vltimo fine delectetur: at si duo sunt amoris actus, vti, nempe, et frui: nullus ergo actus amoris erga possibilia in Deo reperitur. Demum: aequam bonitatem aut perfectionem largitur Deus creaturis possibilibus? nullam certe: non ergo illas diligit; si enim diligeret, quum eius amor effectiuus sit, illis largiretur quidquid dignum amore videretur.

Omnia vero haec, et quae obiciebantur antea, mutuo inter se contrariantur, si prima facie inspiciantur: re tamen penitus inspecta id vnice suadent, et Deum creaturas huiusmodi amore aliquo efficaci neutiquam diligere, quod probant argumenta postrema; et quod Deus ea diligeat non reuera, sed iuxta cogitationem nostram; quum vnice hoc modo habeant illae bonitatem, et non a parte rei. Relinquitur ergo Deum creaturas eiusmodi amare inefficaciter; vel potius eo ipso modo quo illae sunt.

CAPVT IX.

Dei prouidentiam multiplici argumento adseruit.

Deus prouidentia sua gubernat omnia.

Innumera fere sunt Scripturae testimonia pro veritate ista firmanda. Quaedam seligamus. Sap. viii. legitur: «attingit a fine vsque ad finem» fortiter, et disponit omnia suauiter. Et cap. xii: «non est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus». Marth. x: «nonne duo passeres esse vaeneunt, et vnus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt». Et cap. vi: «respicite volatilia coeli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea: et Pater vester coelestis pascit illa».

Scripturarum testimonio consonant SS. PP. Nemesius (1): «neces-

Tom. I.

DD

115C

(1) Lib. de nat. human. cap. 47.

»se est, inquit, eundem et procreatorem esse rerum omnium, et iis
 »prouidentem. Non enim consentaneum est, nec decet alium effice-
 »re, alium eorum quae sunt effecta curam gerere. Eiusmodi enim
 »prorsus imbecillitatis aliquid habet« cet. Ambrosius quoque haec
 scribit (2): »et quis operator negligat operis sui curam? Quis de-
 »serat et destituat quod ipse condendum putauit? Si iniuria est rege-
 »re, nonne est maior iniuria fecisse, quum aliquid non fecisse nulla
 »iniustitia sit, non curare quod feceris summa inclementia? Haec
 Ambrosius contra Epicureos et euersores prouidentiae: quibus sunt
 affinia quae habet auctor commentarii in Epistolam ad Romanos,
 qui sub Ambrosii nomine circumfertur (3): »si enim fecit, inquit,
 »et negligit, malus opifex dicitur; quia per id quod negligit, non
 »bona se fecisse quae fecit, ostendit. Sed quia bona fecisse negari
 »non potest... curam eorum necesse est ut dicatur agere«. Augustinus
 Dei prouidentiam approbat ex eo quod iustus Deus sit, his ver-
 bis (4): »Deus enim quouis homine optimo et iustissimo longe at-
 »que incomparabiliter melior et iustior est. Iustus autem regens et
 »gubernans vniuersa, nullam poenam cuiquam sinit immerito infligi,
 »nullum praemium immerito dari«. Et in lib. contra Adimantum Ma-
 nichaeum (5), quod haeretici illi calumniabantur, Deum Zelotem ap-
 pellari, refellit sic: »Iustum Deum et zelantem Deum tamquam con-
 »traria sibi esse dissertant, et decipiunt miseris, non intelligentes to-
 »tam spem salutis nostrae esse zelum Dei. Hoc enim nomine illa eius
 »significatur prouidentia« cet. Ioan. Chrysostomus Dei prouidentiam
 nihil aliud esse quam conseruationem his verbis aperit (6): »non so-
 »lum creaturam produxit Deus, sed productam etiam fouet et con-
 »seruat. Siue tu Angelos dixeris, siue Archangelos, siue coelestes
 »virtutes, siue visibilia omnia, siue inuisibilia, haec illius prouiden-
 »tia fruuntur: ac si eius efficientia destituantur, abeunt, et dissolunt
 »ac pereunt«.

Praeter Ecclesiae autem Patres, Philosophi quamplurimi Gentiles
 diuinae prouidentiae suffragati sunt. Il fuere inter ceteros Hierocles,
 qui scripsit in Stoico de fortuna et vsu Deorum, Chalcedius ad Ti-
 macum Platonis, Iamblicus segmento viii. de mysteriis Aegyptio-
 rum, Alexander Aphrodisiensis in lib. de fato, Gellius noctium At-
 ticarum lib. vi. cap. 2. Diogenianus peripateticus contra Chrysipum,
 et

(2) In 1. de offic. cap. 13. (3) Ad cap. 3. (5) Cap. 11. (6) In Hom. qua-
 (4) In lib. lxxxiii. quaest. q. 44. dam de Paralytico.

et alii. Placet tamen vnius Lucilii Balbi e Stoicorum schola verba
 referre aduersus Vellacium Epicureum (7): »aut negandum est, in-
 »quit, Deos esse... aut qui Deos esse concedunt, iis fatendum est,
 »cos aliquid agere, idque praeclarum. Nihil est autem praeclarium
 »mundi administratione: Deorum igitur consilio administratur. Quod
 »si aliter est, prosequitur, aliquid profecto sit necesse est melius
 »et maiore vi praeditum, quam Deus, quale illud cumque sit« cet.

Sed sunt duo alii magistri nobis dati ab initio, ex Ioan. Chrysos-
 tomi sententia; creatura nempe, et conscientia, quorum vterque sine
 vlla voce hanc nobis veritatem indicant. Ac primum ex rerum crea-
 tarum aspectu aeterna Dei cura ac prouidentia declaratur. Siue enim
 coelum astraque spectemus, siue elementa et quidquid coelo sub-
 lectum est, quot inde pro prouidentia Dei argumenta? Certi coelo-
 rum motus, ratiue astrorum ordines, quibus anni tempora ac sae-
 cula imperturbato nexu praetereunt: singulae mundi regiones, mira-
 billis animalium propagatio, regnorum, etiam diuinis oraculis prae-
 nuntiata vicissitudo, vti Graecorum, Chaldaeorum, Medorum, allo-
 rumque: hominum artes, commercia, consuetudines: brutorum ani-
 mantium vitae, cultus et administratio, mirabilis in plerisque soler-
 tia et industria in tuenda vita, in pabulo procurando, in quaeren-
 dis et fabricandis latibus ac nidis, in periculis euitandis, in perse-
 quendis et caprandis aliis. Quae omnia supremum esse moderatorem
 aliquem clamant, cuius ad haec gubernanda et dirigenda vis et prou-
 identia pertineat.

Expressius tamen humanis omnibus est atque efficacius domes-
 ticum illud prouidentiae testimonium, quod sibi quisque exhibet, qua-
 cumque Dei notitia et religione censetur; dum se tamen ipsum au-
 diat, neque naturae vocem perimat, postquam assiduitate scelerum
 ac desperatione humanitatem exuerit. Declarat hoc pulchre Tertullianus
 (8), vbi quum dixisset esse quosdam, »qui etsi Deum esse non
 »negent, dispectorem plane et arbitrum et iudicem non putent: in
 »quo vtrique nos (christianos) maxime reiciunt, qui ad istam dis-
 »ciplinam metu praedicati iudicii transuolamus«, mox illos refellit
 communi humanae animae testimonio et instinctu, quo Deum non
 agnoscit modo, sed quasi vindicem et cognitorem timet. »An non
 »timet, inquit, quem magis propitium velit quam iratum? Unde igitur
 »naturalis timor animae in Deum, si Deus non nouit irasci? Quo mo-
 do

Dd 2

»do

(7) Apud Cicer. de nat. Deor. lib. 1. (8) In lib. de testim. animae cap. 2.

«do timetur qui nescit offendere» Hinc illae voces vel aliud agentibus minimeque aduertentibus erumpunt: «Deus videt omnia, et Deo commendo, et Deus reddet, et Deus inter nos iudicabit». Hinc etiam instinctus ille omnium communis, vt subicis in casibus, ac periculis, et graui aliquo impendente discrimine, oculos ac manus in coelum erigant, indeque opem ac praesidium arcescant. Videantur de hac ipsa re Clemens Alexandrinus (9) et Saluianus (10).

His omnibus accedit ratio: nam agens intellectuale primo intendit finem ad quem omnia sua dirigit: at Deus agens intellectuale est: omnia ergo sua opera in finem dirigit. Similiter: si Deus est, profecto sapientissimus est, rerumque omnium ideas habens, omniumque creaturarum principium et finis: sed si non prouideret omnibus, et ad se omnia non ordinaret, non esset ille perfectissimus, neque rerum vniuersarum ideis repletus, neque in eo esset summa potestas, et finis vltimi praestantia: est ergo in eo prouidentia; quum haec ex Boetio, sit «ipsa illa diuina ratio in summo omnium principe constituta, quae cuncta disponit».

Iam vero, quam hucusque adseruimus, Dei prouidentiam ad res singulas et abiectissimas extendi, paulo explicatius enodemus. Neque enim eorum tantum, quae maiora sunt ac praecipua, cura Deo adscribenda est, sed illorum etiam, quae ima sunt ac minutissima. Platonis haec sententia fuit, prouidentiam trifariam distribuendam esse: primam, aiebat, summi esse Numinis. Huius curae esse praecipue ideas; deinde totam hanc vniuersitatem, vti coelum et astra; vniuersalia omnia, iisque subiectas species. Secundam prouidentiam, minoribus adfugebat Diis, qui coelum obeundo perustrant, quorum curae esse, dicebat, animantium propagationem, et stirpium omniumque quae gignuntur et intereunt. Tertiam prouidentiam daemonibus tribuebat, qui circa terram versantur, custodes actionum humanarum; atque horum esse curae res naturales et materia constantes, diuitias, ac fortunae bona; necnon quae lis contraria sunt. Id tradidit Philosophus christianus Nemesius (11): quam fabellam oppugnat Augustinus (12). Verum diuinam prouidentiam de iis omnibus curare, ac nihil neque vniuersalium, neque rerum singularium negligere, certissimum est christianae religionis dogma, cui Scripturae omnes vtiusque testamenti fidem faciunt, vt initio capitis monstra-

(9) In v. Stromatum.

(10) Initio lib. i. de Dei gubernat.

(11) Cap. xlii. (12) In libr. i.

et x. de ciu. Dei capp. 8. et 14.

banus. Eadem enim argumenta et testimonia, quae vniuersae prouidentiam esse aliquam euincunt, esse per omnia ac singula diffusam persuadent. Sunt tamen praeter adducta expressiora ista: Sap. vi. dicitur: «pusillum et magnum ipse fecit, et aequaliter cura est illi de omnibus». Lucae xii. «sed et capilli capitis vestri omnes numerati sunt». Et cap. xxi. «et capillus de capite vestro non peribit». Quae verba expendens S. Augustinus, sic loquitur (13): «non perit capillus, quem, quum tonderetur, non sentis, et peribit anima per quam sentis? Si sic tua custodiuntur superflua, in quanta securitate est anima tua? Iacta te in Deum, optime te habebit in optimo».

Hanc Dei prouidentiam, vel minima etiam curantem, et in singula intentam, haec Platonis argumentatio probat (14): si Deus neglectis minoribus, in solis occupatur maioribus, id ideo fit, vel quia omnibus administrandis mens ac potestas eius non sunt pares, vel quia, tametsi sint, non vult: neutrum autem Deo conuenit. Nam si non potest, hoc fit altera ex his causis: vel quia non nouit omnia, vt singulis consulat; vel etiamsi sciat, non tamen vim habet idoneam infinitis rebus eodem momento gubernandis. Primum procul a Deo abest, cuius infinitam scientiam praecedenti lib. demonstrauimus: secundum quoque ab eo relegandum, cui vim infinitam cognitioni infinitae parem, et gubernandis omnibus idoneam, quum de omnipotentia ageremus, tribuimus. Porro si et nouit singula Deus, et satis ad illa administranda virum ipsi inest, reliquum est, vt voluntas desit ac bonitas, nisi vnicuique prouideat: quod longe quam superiora duo, absurdius et indignius Deo est, cui ex eo turpis imponitur labe, vel malignitatis et inuidientiae, vel negligentiae ac dissidiae: gubernat ergo ille prouidentia sua creaturas omnes, minimas etiam et abiectissimas.

CAPVT X.

Errores huius dogmati contrarii recensentur: argumenta quibus diuina prouidentia solet oppugnari diluuntur.

Veterum Philosophorum complures Dei prouidentiam penitus sustulerunt. Non allam enim causam, quam materiem agnoscentes, euentus omnes non aliunde, quam a materiei necessitate reperendos esse di-

(13) Serm. cccxxxiii. alias Hom. xiv. (14) Lib. x. de legibus.

dixerunt. Marcionis ac Manetis discipuli corporea quaeque, et quae sub oculis cadunt diuinae prouidentiae subtraxerunt. Rabbi Moyses antiquos quosdam sequutus, sola quae corruptionis expertia sunt, quae quilibet ipse coelestia corpora ac elementa, et solas rerum, quae corruptioni obnoxiae sunt, species, non vero indiuiduum diuinae prouidentiae subesse statuit: humanam tamen naturam exceptit, cuius singularia, propter splendorem intellectus quem participant, ut ipse ait, a Deo regi confessus est. Priscillianistae, iique quos Genethliacos appellant, ad fatum et immutabiles syderum cursus, progressiones, et Institutiones omnia, sublata quauis Dei prouidentia, referebant, ut alibi forte dictum est. Hodierni demum increduli in veterum Epicureorum errore versantur, non curare scilicet Deum, quae infra se sunt, praesertim quid agat humanum genus.

Argumenta autem, quibus veritatem hanc, necum haereticorum impietas, sed et nonnullorum e Christi alumnis aut infirmitas, aut importuna curiositas impetere solent, duas velut in clases distributa sunt: ducuntur enim alia ex sacris litteris, alia ex naturae ratione. A prioribus ordientes, primum illud est, quod Ecclesiae ix. legimus: »vniuersa aequae eueniunt iusto et impio, bono et malo«: imo »via impiorum saepe prosperatur, quemadmodum Propheta con- queritur, iusti autem in afflictione sunt«: nulla ergo Deo humanarum rerum cura est. Secundum: ibidem subditur: »vidi sub sole »nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium »panem, nec doctorum diuitias, nec artificum gratiam, sed tempus »casumque in omnibus«: sed quae in temporis casusque potestate sunt posita Dei prouidentia non reguntur: non ergo haec prouidentia sua gubernat Deus. Tertium: Deus hominem reliquit in manu consilii sui, ut Eccl. xv. scriptum est: ar qui sibi dimissus est, et sui iuris factus, ab alio non gubernatur: hominem igitur Deus non gubernat. Quartum: dato Deum hominum curam gerere, non omnium tamen sed perpaucorum, iustorum nempe, curam huiusmodi habet: nam etsi de probis piisque scriptum sit Psal. xxxiii: »oculi »Domini super iustos, et aures eius in preces eorum«: nihil tale de improbis et scelestis, quos ut Psal. lxxx. legere est, »dimisit Deus »secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinventionibus suis«: atque ita dimisit, ut et Angelorum praesidio, quod in prouidentiae generalis beneficiis numeratur, eos priuet; quod, iis quae apud Ierem. cap. l. legimus, nempe: »curauimus Babilonem, et non est sa-

»nata, derelinquamus eam«, significari Patres interpretantur: Dei ergo prouidentia non ad omnes se extendit. Quintum: brutis animantibus Deum minime prouidere non semel in sacris litteris expressum est: ait enim Apostolus I ad Cor. ix. »numquid de bobus cura est »Deo?« Et Habac. cap. i. »Domine quare taces, deuorante impio »iustiorum se? Et facis homines quasi pisces maris, et quasi reptile »non habens principem«. Quibus verbis quaeritur Propheta infirmiores iustos a potentioribus improbis opprimi, quemadmodum minores pisces cedere maioribus in praedam solent: atque pro certo sumere videtur, Deum piscibus et reptilibus non consulere: at si nulla Deo brutorum animantium cura est, ceterorum quae inanimata sunt, sensuque et vita carent, nullam omnino curam habere potiori titulo ponendum est: plurima igitur sunt quae diuinam prouidentiam subterfugunt. Sextum (et est primum ex his quae ex ratione ducuntur): haec prouidentia, quae res singulas suis necit ordinibus, idem omnino videtur ac Stoicorum fatum, quod ex Clarysipo Gellius ita describit: »sempiterna quaedam et indeclinabilis series rerum, et cate- »na voluens semetipsa sese et implicans per aeternos consequentiae »ordines, ex quibus apta connexaque est«: at id fidelium nullus admittere inculpate poterit: neque ergo in Deo prouidentiam. Septimum: si Deus ideo consuluit hominibus, quod iis largitus est rationem, illis solum consuluit, quos bona ratione donauit, qui quidem sunt perpauci: sed Deo indignum est paucis ab ipso consultum esse adserere: sequitur ergo ut nemini consultum sit. Octauum: extant quamplurima in hac rerum vniuersitate, quae a recto ordine deflectunt, et nequam cum suarum caussarum fine cohaerent, ut monstra et ostenta: alia etiam, quae nullam vniuerso adferunt pulchritudinem aut vtilitatem, qualia sunt innumera insectillum et vermiculorum genera: ergo saltem erga haec nulla extat in Deo prouidentia. Vltimum: videtur congruum ut Altissimus vniuersorum dominator vtens creaturarum ministerio, quemadmodum Reges, subiecta non gubernet immediate: erga istiusmodi igitur non est in illo prouidentia.

Sunt haec, quae aduersus Dei prouidentiam suppeditare ratio vel auctoritas soler, quaeque suo ordine refelluntur. Et primum quidem ex his quae ab auctoritate ducuntur, quod est recentium Epicureorum Achilles, nullo negotio discutitur. Etsi enim omnia nobis videntur bonis et malis aequaliter euenire, quia nos latet cur singula Dei prouidentia-

lencia dispense, dubitandum tamen non est, quin omnium, quae iusto et impio, bono et malo accidunt, sit recta ratio, secundum quam diuina prouidentia cuncta disponit, quum sit Deus, vt sapientissimus et omniscius, ita rectissimus et sanctissimus. Quid ergo est, quod plura euentu inordinata nobis videntur, inepta etiam et inconuenientia? Perbellè D. Thomas hoc declarat exemplo: Fabri officinam ingresso, nescientique quid fabrilia tot instrumenta vsus et commodi habeant, videntur illa inutiliter multiplicata; non ita vero ei, qui virtutem artis perspectam habet, nec non rationem singulis instrumentis vtendi. Sola itaque consiliorum Dei ignoratio in causa est, vt quaedam eius opera praeter ordinem et rationem esse videantur. Quid si prospera et secunda saepe improborum via, proborum contra plerumque aspera, et aerumnis angoribusque plena? E Scripturis et Patribus rationes in promptu essent multae, quibus a Deo haec sapientissime disponi euinceremus. Ceterum quia apud homines quibuscumque agimus, nihil habet ponderis auctoritas Scripturae et Patrum, sed sola naturae ratio, erit nobis vna haec defensionis arx. Improborum verane an adumbrata est prosperitas? Quam tristes est, aiebat Cicero, scelerum poena conscientia! Quanta eius vis in vtramque partem, vt neque timeant qui nihil commiserunt, et poenam semper ante oculos versari putent qui peccarunt! Quod si qui satis, ait idem, opibus sibi contra conscientiam muniti videntur, Deos tamen horrent, easque ipsas sollicitudines, quibus eorum animi nocte dieque exeduntur, a Diis immortalibus supplicii causa importari putant. Scelerum autem conscientia numquam non cruciatorum quae tranquillitas, quae iucunditas, quae prosperitas? Probi contra pique nonne in iis quibus premuntur malis habent quo se consolentur, conscientia, nempe, optima mentis? Iustos deinde calamitate affectos illi solum miseros putant, qui ignorant quid virtus valeat. Cum his vero tam solidis piorum bonis quae potest fallax impiorum prosperitas comparari?

Secundum eiusdem Ecclesiast. testimonium, quod humana omnia ad tempus casumque refert videtur, optime cum diuina prouidentia componit D. Thomas (1) dicens, quod si causae inferiores spectentur, multa in humanis actibus casu eueniunt, nihil tamen in eisdem fortitum esse, si ad diuinam prouidentiam referatur, quae omnes praeminet, omniaque prout cuiusque natura exigit, ordinat atque disponit: imo quod multa saepe contingant contra ac debuissent

(1) Quaest. v. de verit. art. 5.

sent pro inferiorum causarum naturâ, atque dispositione euenire, argumentum esse, actus humanos Dei prouidentia gubernari.

Ad tertium dicendum: non ita a Deo in manu consilii sui relictum hominem esse, vt iam sit ille omnino sui iuris, sed dimissum dici, quia hoc ei praee omnibus, quae infra eum sunt, peculiate a Deo tributum est, vt sit actuum suorum dominus et prouisor: neque tamen humana haec prouidentia potest diuinam excludere; quemadmodum humana vis agendi, et potestas diuinam virtutem et efficientiam. Praeterquamquod enim, vt ait Apostolus, »in ipso viuimus, mouemur, et sumus«, nonne quaelibet singularis causa ab vniuersali pendet, eique subest?

Illud autem quod in Psalm. dicitur, iustorum nempe specialem esse Deo curam, adeo vt nihil sinat eis accidere, quod non illis conducibilis sit ad salutem, eosdemque ad malum bonum promoueat, verissimum est: nec ab eximia hac cura et prouidentia improbos alienos esse negamus. Quid vero? num et ab vniuersalis prouidentiae ordine exclusi isti sunt? Quum ipsi bruta animantia imitentur, quod in Psalmis notatum est verbis illis (2): »homo quum in honore esset, non intellexit«, cet. eadem Deo eorum cura quae iumentorum; ea scilicet quae in eis bona vel mala sunt, non ordinantur ad proprium eorum bonum, sed ad bonum aliorum. Hinc boni ac iusti altiori modo a Deo gubernantur quam mali et improbi: mali enim dum ab vno prouidentiae ordine recedunt, Dei voluntatem non implentes, in alium incurrunt, vt scilicet de eis voluntas diuina fiat: sed boni omnimode sunt in recto prouidentiae ordine: quum et ipsi vitam actusque suos ad Dei voluntatem componentes, rectum ordinem prouidentiae seruent, et Deus in prouidendo eis ordinem humanae dignitati congruum seruet. Hinc apparet, non ita a Deo dimitti et derelinqui in-
pios, vt omnem omnino eorumdem procuracionem abiciat, sed quia eorumdem actus non ordinat in eorum promotionem, et praecipue quantum ad reprobos: quare licet alieni a singulari Dei prouidentia, quae piorum, maximeque electorum, propria est, generali tamen eiusdem gubernatione reguntur.

Neque diuinam prouidentiam subterfugiunt nequissimi illi, »qui quum in profundum venerint, contempnant, qui quasi per iocum operantur scelus, et quasi aquam bibunt iniquitatem«. Hoc quod ex eo colligitur, quod sunt, viuunt, et operantur: si enim ab illa pe-

Tom. I.

Ec

ni-

(2) Psalm. xlv.

nitus deserti essent, perirent oporteret, ac in nihilum redigerentur. Hos itaque curat Deus, ut bruta, quibus prouidet, non propter ipsa, sed propter homines; nam ex impiorum, maxime reprobatorum, sceleribus electorum utilitatem elicit, suaeque prouidentiae rectitudinem manifestat, ostendens, quae sint liberi arbitrii in se relictis vires, quae suae benignitatis et gratiae virtus in iis, quos a peccato, aeternoque interitu remouet, et impiorum exemplo commonefaciens, ut »qui stat, »videat ne cadat, omnesque cum timore et tremore salutem suam »operentur«. Cadunt ergo sub Dei prouidentia scelera etiam ipsa ut ut immania; non quidem sub ea, quae a Ioan. Damasceno (3) *approbationis* prouidentia dicitur, neque enim Deus natura sua sanctissimus atque rectissimus, turpe quidpiam ac inordinatum efficere aut probare potest; sed sub ea, quam Damascenus ipse *concessionis* seu permissionis appellat.

Quid autem de brutis animantibus? Nec haec a Dei prouidentia aliena esse, Pauli et Habacuc testimonio efficitur. Quo enim Apostolus spectat, dum ait: »Deo curam non esse de bobus«. Qui integram eius orationem expendit, intelliget, non aliam huius loci esse sententiam, quam non vnam eandemque esse irrationabilium ac rationabilium prouidentiam, sed horum multo altiore potioreque seu ut S. Thomas exponit (4), Apostolum diuinæ prouidentiae animantia bruta non omnino subtrahere, sed ibi vnum hoc sibi habere propositum ad docendum, non ita Deum bruta animantia curare, ut propter illa ferat homini legem, praecipiatque ut bene eis faciat, aut ab occisione eorum absteat: sunt enim »bruta in usum hominum facta, vnde non sunt propter se prouisa sed propter hominum».

Similiter, qui primum et secundum Habacuc caput oculis animoque iustraverit, deprehendet exactam plane ad Prophetam mentem S. Thomae glossam (5): »in piscibus, ait, et brutis animalibus »Deus hoc ordinavit, ut potentiora infirmiora subiciant absque officulius meriti vel demeriti consideratione, sed solummodo ad conseruationem boni naturae«. Neque enim macratur, voraturque a lupo ouis quia peccarit, sed quia non esset vitae lupi conseruatio absque pecudis occisione. »Et ideo miratur Prophetam, si hoc modo »etiam res humanae gubernentur, quod est inconueniens«. Quam enim tunc a Chaldaeis idololatriis ac impijs opprimerentur, vastarentur-

(3) Lib. II. de fide orthod. cap. 29. (4) Ep. q. 2. a. 2. ad 5. (5) Ibid. ad 1.

turque Iudaei, Prophetam non ex sua, sed »ex persona populi nescientis iudicia Dei inuestigabilia, et profundum diuitiarum sapientiae et »scientiae eius«, ut Hieronymus loquitur (6): vel ex persona humanae impatientiae, in querulam vocem et plenam doloris erumpit, dicens, quare respicis contemtores, et taces, cet., perinde ac si absque vlla meriti vel demeriti consideratione ita contingeret, factique essent homines »quasi pisces maris, et quasi reptile non habens principem«. Mox tamen respondisse Deum ad querimonias suas, ac declassasse, inquit, »suscitatos ab se Chaldaeos, gentem amaram et velle locem... ut possiderent tabernacula non sua«, cet. ad Hebraeorum correptionem.

Atque hoc pacto soluta illa sunt, quae ab auctoritate sumebantur, argumenta. Pro septimo soluendo apprimè notandum est, quaestionem de fato, quam Cicero vocat obscurissimam, non debere mentes fidelium pulsare. Non enim datur fatum, quod sit necessitas quaedam anticipata, proueniens ex certa syderum dispositione: fatum enim sic acceptum nemo vnus est qui non damnet: at si fatum sumatur pro »inhaerente rebus mobilibus dispositione, per quam prouidentia suis »quaeque necit ordinibus«, ut illud Boetius definit, vere illud dari iisdem momentis, quibus existere prouidentiam in Deo, demonstratur. Hinc S. Augustinus (7): »si propterea, scribit, quisquam fato tribuit »quia ipsam voluntatem vel potestatem fati nomine appellat, sententiam tenet, et linguam corrigat«. Et quidem iure merito scribit S. D. a fati nomine esse abstinendum; quod sermonis consuetudine videatur significare certam syderum positionem, ex qua casus eueniant inuitabiles. At diuina prouidentia non tolli rerum contingentiam, vel ex eo abunde constat, quod in certa causarum omnium dispositione etiam causae contingentes et liberae contineantur; et causa prima disponat singulos effectus, modum quoque ac rationem. Vnde ex Dei prouidentia nulla sequi potest absoluta necessitas, ut alibi dicebamus.

Octauo quod obiebat Contra Academicum apud Ciceronem (8), nihil futillius poterat excogitari. Bona enim ratione sumus a Deo donati omnes: nec enim ab optimo rectissimoque principio potuit in nos quidquam prauis inordinatique deluari: quid ergo si plurimi hoc Dei beneficio peruerse vtuntur? an iccirco non omnibus optime a Deo prouisum? In culpa hominibus ponendum est, quod et saepissime, et a pluribus ratione peccatur. Quoniam autem rationem pra-

(6) In proem. comment. (7) Lib. 7. de ciu. Dei cap. 10. (8) Lib. II. de nat. Deor.

nouit Deus pestiferam fore multis, paucis admodum salutarem, innum satius fuit eam humano generi non dari omnino, quam tam large dari? cuius est naturas rerum seruare, non tollere, inaequumne fuit praecipui operum suorum, hominis nempe, naturam violare? Virtuti autem humanae si auferas libertatem, nonne ipsam eius naturam sustuleris? ait erudite Origenes (9). Quum ergo ipsa hominis natura habeat, ut intelligens sit atque libera, non aliter institui ab optimo et sapientissimo Auctore debuit, etsi naturalibus bonis praeue usurus ille praenosceretur.

Nono sic occurrimus: monstra quaecumque et ostenta, quae in hac rerum vniuersitate videntur, distare quidem ab intentione et fine particularium causarum, sed non a directione ac regula causae primae: atque etiamsi noxia et inordinata videantur, si comparentur ad causam proximam: sunt tamen magnopere vtilia et ordinatissima, si referantur ad causam primam, seu ad sempiternam rationem, et constitutam a Deo rerum seriem: sancitum quippe a Deo est, et quidem sapientissime, ut causae secundae natura sua mutabiles quandoque in rerum efficientia commutentur, ut in ipsa rerum contingentium varietate vnius summae causae mutata ratio persistat. Conducunt autem etiam minima et viliora ad praecordinatum prouidentiae finem, et licet insipientibus videantur superflua, eiusmodi tamen non sunt Conditori suo, qui omnibus vtitur ad gubernationem vniuersi, cui summa lege dominatur. Explicat id S. Augustinus aptissimo exemplo: (10) «si in alleuius opificis officinam, inquit, imperitus intrauerit, videret ibi multa instrumenta quorum causas ignorat: et si multum eest insipienti, superflua putat. Iam vero si in fornacem incautus ecesserit, aut ferramento aliquo acuto, quum id male tractat, seipsum vulnerauerit, etiam perniciose et noxia existimat ibi esse multa: quorum tamen usum quoniam nouit artifex, insipientiam eius irridet, et verba inepta non curans, officinam suam constanter exercet. Et tamen tam stulti sunt homines, ut apud artificem hominem non audeant vituperare quae ignorant, sed quum ea viderint, credant esse necessaria: in hoc autem mundo, cuius conditor et administrator praedicatur Deus, audent multa reprehendere, quorum causas non vident», etc.

Vltimum sic soluitur: reges, terrenosque principes per constitutos a se vicarios remotas regere prouincias, non tam dominii argu-

(9) Lib. iv. cont. Celsum. (10) Lib. I. de Gen. cont. Manich. cap. 16.

mentum est, quam potestatis coarctatio. E contrario autem Deus, qui omnipotens est, et vbique praesens, singulis rebus tribuit efficaciam, et omnia propria potestate disponit. Neque quum per subiectam creaturam innumera operatur, deest illi dominationis magnificentia, neque suae prodit indigentiam virtutis, dum creaturis causalitatis dignitatem communicat. Quanto autem corporis causis, quae inuicem separantur agendo, est nobilior anima, quae per membra omnia diffunditur, et vitae opera per corporis organa exercet, tanto, si aliquam fas est infinito addere comparationem, excellit Deus Opt. Max. reges ac principes a suis praepositis loci intervallo, et viribus separatos: quum ille vbique praesens nunquam a creaturarum suarum operatione sit semotus.

COROLLARIUM.

Quam ergo ridiculum sit fati inuentum, ex his, quae de diuina prouidentia hucusque diximus, apparet. Inuexit illud omnium primus Democritus, qui etiam actionum humanarum causam statuit naturam aeternam materiae, et antecedentium causarum colligationem, ut scribit in lib. I. de Philosophorum placitis Plutarchus (11). Ex hoc fonte errorem hauserunt Hermogenes ac Marcion, de quo Tertullianus ait (12): «collocat cum Deo creatore materiam de porticu Sroycorum». Ab hac materia esse mala et peccata aderebant: virtutes autem stellarum inclinatione et impulsu. Quum ergo nouerint malitiosam hanc materiae vim Dei bonitati repugnare, facile fuit etiam cum fato aeternum principium malorum inducere, et Manichaeorum haeresim ex Persarum Magorumque cineribus suscitare. Hinc Priscillianus «ex Manichaeorum et Gnosticorum dogmate haeresim sui nominis condidit» inquit Eusebius (13). Verum ex ipso fati origine ipsius foeditas deprehenditur, ut elegantissime S. Leo scribit (14): «quis fatum adstruit, tenebris se etiam paganitatis immergit», nihil conatur adserere necessariam ac sempiternam malitiae vim, naturae summi boni optimae ac perfectissimae repugnantem. Cultum quoque syderum per hanc amentiam necesse est instaurari. Deinde neque de bonis, neque de malis actibus vllum poterit esse iudicium, si in vtramque partem fatalis necessitas motum mentis impellit, et quid-

(11) Cap. xxv.

(12) Lib. v.

(13) Ad aa. Chr. 381.

(14) In epist. ad Turibium.

quidquid ab hominibus agitur, non est hominum, sed astrorum, vt arguunt communiter SS. PP. Sed finem huic capiti ac libro ponamus.

LIBER V.

In quo de Trinitatis dogmate agitur.

Constitutum ordinem tenentes egimus praecedentibus libris de Dei essentia eiusque perfectionibus, quae absolutae dicuntur, et ad Dei naturam ac operationem spectant; acturi modo de perfectionibus illis, quae relatiuae audiunt, et ex quibus adorandum Trinitatis mysterium consurgit. Sunt autem illae, non quae ad extra tendunt, vt relationes Creatoris, Domini, cet. neque quae ad intra sunt, per mentem dumtaxat fabricatae, quemadmodum relationes diuinae essentiae ad eius attributa; sed sunt reales relationes ad intra independentes a mente existentes, vti relatio Patris ad Filium, et vicissim Filii ad Patrem. Quoniam vero de hoc sacratissimo mysterio dicere meditantis tria se offerunt, existentia nempe illius et essentia, atque quae singularum personarum propria sunt, ad tria haec pro modulo nostro illustranda, tractationem in varia capita partiemur. Ad rem itaque.

CAPVT I.

Trinitatem personarum aduersus Iudaeos haereticosque defendit.

Deus trinus in personis est.

Ita reuelatum est, obscure quidem in testamento veteri, perspicue vero in nouo. Atque ad primum quod attinet, sumitur primum momentum ex vers. 1. Geneseos, vbi dicitur: »in principio creauit Deus coelum et terram«; quod quidem momentum, quod innititur vocabulo *Elohim* pluralis terminationis, coniuncto cum verbo *creauit* numeri singularis, probabile saltem aduersus criticos arbitramur.

Sumitur secundum momentum ex versu 26. cap. 1. illis verbis: »faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram«. Item aliud ex eap. 11: »ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum et malum«. Necnon et illud cap. 11: »igitur Dominus pluuit super Sodomam, et Gomorrhham sulphur et ignem a Domino

» de

» de coelo«; quo vsi sunt aduersus Hebraeos, Patres Concilii III. Sirmiensis. Videtur tamen tutior via, et ad propositum expeditior, quam D. Thomas ingressus est (1), quamque nobis praemonstrauit, dicens: »principium considerationis a secreto diuinae generationis sumentes, quid de ea secundum Scripturae sacrae documenta teneri debeat, praemittamus: dein vero ea, quae contra veritatem infidelitas adinuenit, argumenta ponamus, quorum solutione subiecta, huius considerationis propositum consequemur. Tradit igitur nobis Scriptura »sacra in diuinis paternitatis et filiationis nomina. . . . Quia vero »Patris et Filii nomina generationem aliquam consequuntur, diuinae »etiam generationis nomen Scriptura non tacuit«. In hanc igitur viam ingrediamur. Patris itaque, Filiique, vt et generationis nomina in sacris antiqui foederis litteris Deo expresse tribui probatur ex illo Psal. 11. »Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te«. Et Psal. 132: »ipse invocauit me, Pater meus es tu«; necnon Prov. 8. »nondum erant abyssi, et ego iam concepta eram, ante colles ego »parturiebar«. Et quidem illud Psal. 11. veteri Synagoga de vero Messia intelligendum esse tam firmiter et vniuersè persuasum fuit, vt Paulus ad Iudaeos Antiochiae Pissidiae sermonem habens, tum et in Epistola ad Hebraeos (2), Christi resurrectionem, deitatem, aeternumque sacerdotium eo disserre probarit; non id ausurus certe, nisi communi apud Hebraeos id persuasione receptum, probe nouisset. Insignior tamen et clarior nullus est Psalmorum centesimo nono ad significandam Christi diuinitatem, aeternamque generationem, necnon regiam dignitatem, et perpetuum sacerdotium: illum adductis adiicimus. Est huiusmodi: »dixit Dominus Domino meo »de a dextris meis«; rationemque reddens, cur Messias Dominus sauis esset ad dexteram Dei sedens, pergit: »tecum principium in die virtutis tuae, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante Luciferum genui te«; vel vt hebraici codices habent, »ex matrice ante auroram tibi ros generationis tuae«, quibus nihil apertius ad denotandum, Filium et eiusdem esse cum Patre naturae, vt et homo consubstantialis est Patri. Alia sunt veteris eloquii loca quae tamen omitimus.

Ex nouo autem testamento tres praecipue textus transcribemus. Desumitur primum testimonium ex cap. 11. Marth. et 1. Marci, et 11. Lucae, vbi recensetur Christi baptismus, in quo tres personae fuerunt declaratae. Pater inquam, et Filius coelesti illa ac mirabili voce:

» hic

(1) IV. contra Gent. cap. 2. (2) Capp. 1. et 5.

quidquid ab hominibus agitur, non est hominum, sed astrorum, vt arguunt communiter SS. PP. Sed finem huic capiti ac libro ponamus.

LIBER V.

In quo de Trinitatis dogmate agitur.

Constitutum ordinem tenentes egimus praecedentibus libris de Dei essentia eiusque perfectionibus, quae absolutae dicuntur, et ad Dei naturam ac operationem spectant; acturi modo de perfectionibus illis, quae relatiuae audiunt, et ex quibus adorandum Trinitatis mysterium consurgit. Sunt autem illae, non quae ad extra tendunt, vt relationes Creatoris, Domini, cet. neque quae ad intra sunt, per mentem dumtaxat fabricatae, quemadmodum relationes diuinae essentiae ad eius attributa; sed sunt reales relationes ad intra independentes a mente existentes, vti relatio Patris ad Filium, et vicissim Filii ad Patrem. Quoniam vero de hoc sacratissimo mysterio dicere meditanti- bus tria se offerunt, existentia nempe illius et essentia, atque quae singularum personarum propria sunt, ad tria haec pro modulo nostro illustranda, tractationem in varia capita partiemur. Ad rem itaque.

CAPVT I.

Trinitatem personarum aduersus Iudaeos haereticosque defendit.

Deus trinus in personis est.

Ita reuelatum est, obscure quidem in testamento veteri, perspicue vero in nouo. Atque ad primum quod attinet, sumitur primum momentum ex vers. 1. Geneseos, vbi dicitur: »in principio creauit Deus coelum et terram«; quod quidem momentum, quod innititur vocabulo *Elohim* pluralis terminationis, coniuncto cum verbo *creauit* numeri singularis, probabile saltem aduersus criticos arbitramur.

Sumitur secundum momentum ex versu 26. cap. 1. illis verbis: »faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram«. Item aliud ex eap. 11: »ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum et malum«. Necnon et illud cap. 11: »igitur Dominus pluuit super Sodomam, et Gomorrhham sulphur et ignem a Domino

» de

» de coelo«; quo vsi sunt aduersus Hebraeos, Patres Concilii III. Sir- miensis. Videtur tamen tutior via, et ad propositum expeditior, quam D. Thomas ingressus est (1), quamque nobis praemonstrauit, dicens: »principium considerationis a secreto diuinae generationis sumentes, quid de ea secundum Scripturae sacrae documenta teneri debeat, praemittamus: dein vero ea, quae contra veritatem infidelitas ad- inuenit, argumenta ponamus, quorum solutione subiecta, huius con- siderationis propositum consequemur. Tradit igitur nobis Scriptura »sacra in diuinis paternitatis et filiationis nomina. . . . Quia vero »Patris et Filii nomina generationem aliquam consequuntur, diuinae »etiam generationis nomen Scriptura non tacuit«. In hanc igitur viam ingrediamur. Patris itaque, Filiique, vt et generationis nomina in sacris antiqui foederis litteris Deo expresse tribui probatur ex illo Psal. 11. »Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te«. Et Psal. 132: »ipse invocauit me, Pater meus es tu«; necnon Prov. viii. »nondum erant abyssi, et ego iam concepta eram, ante colles ego »parturiebar«. Et quidem illud Psal. 11. veteri Synagoga de vero Messia intelligendum esse tam firmiter et vniuersè persuasum fuit, vt Paulus ad Iudaeos Antiochiae Pissidiae sermonem habens, tum et in Epistola ad Hebraeos (2), Christi resurrectionem, delatam, aeternumque sacerdotium eo disserre probarit; non id ausurus certe, nisi communi apud Hebraeos id persuasione receptum, probe nouisset. Insignior tamen et clarior nullus est Psalmorum centesimo nono ad significandam Christi diuinitatem, aeternamque generationem, necnon regiam dignitatem, et perpetuum sacerdotium: illum adductis adiicimus. Est huiusmodi: »dixit Dominus Domino meo se- »de a dextris meis«; rationemque reddens, cur Messias Dominus sauis esset ad dexteram Dei sedens, pergit: »tecum principium in die vir- »tutis tuae, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante Luciferum ge- »nui te«; vel vt hebraici codices habent, »ex matrice ante auro- »ram tibi ros generationis tuae«, quibus nihil apertius ad denotandum, Filium et eiusdem esse cum Patre naturae, vt et homo consubstan- tialis est Patri. Alia sunt veteris eloquii loca quae tamen omitimus.

Ex nouo autem testamento tres praecipue textus transcribemus. Desumitur primum testimonium ex cap. 11. Marth. et 1. Marci, et 11. Lucae, vbi recensetur Christi baptismus, in quo tres personae fue- runt declaratae. Pater inquam, et Filius coelesti illa ac mirabili voce:

» hic

(1) IV. contra Gent. cap. 2. (2) Capp. 1. et 5.

hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit; et Spiritus S. dum super ipsum Christum descendit corporali specie sicut columba. Habetur alterum Matth. xxviii. ubi dicitur: «euntes docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti; quibus expressa indiuiduae Trinitatis continetur confessio, una cum unitate substantiae. Tertium tandem, illudque ceteris expressius, sumitur ex vers. 7. cap. v. Epist. i. Ioannis, nempe: tres sunt qui testimonium dant in caelo, Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus: et hi tres unum sunt».

His Scripturae utriusque testamenti textibus consona est Patrum traditio. Plures itaque esse in Deo personas fateatur Clemens Alexandrinus in Epistol. ad Corinth. quam genuinam esse ex Hieronymo praecipue constat. Meminit Trinitatis personarum Iustinus Martyr (3), praeter Deum Patrem, dicens, esse Filium virtutem Dei, ac Deum, non ut solis lux vocabulo nominatur, sed numero alterum. Athenagorae haec sententia est (4): «Christianos concipere etiam Filium Dei, nec esse cur quisquam ridiculum putaret Deo esse Filium; quum Pater et Filius unum sint, sitque Filius in Patre, et Pater in Filio unitate et potentia Spiritus». Irenaeus (5) «Patrem vere Dominum, ait, et Filium vere Dominum esse». Origenes (6) adserit, Iudaeos habuisse notitiam Trinitatis, sed non perfectam. Idem sentit de Abrahamo S. Ambrosius (7). Epiphanius sic scribit (8): «vna Trinitas semper in illa singulari diuinitate nuntiata, creditaque ab illis est, qui ceteris antecesserunt, cuiusmodi Prophetarum, atque eximia sanctitate praediti homines fuerunt». S. Augustinus idipsum de Abrahamo concludit (9) ex cap. 18. Geneseos, ubi S. Patriarcha tres vidit, et unum adorauit. Tenent idipsum unanimes consensione Patres, Iustinus (10), Irenaeus (11), Clemens Alexandrinus (12), Tertullianus (13), ceterique omnes; praesertim qui post tertium florere saeculum.

Huius autem perpetuae traditionis testes habemus locupletissimos Patres omnes Concilii Alexandrini, Antiocheni, Nicaeni, Constantinopolitani, Toletani I. Arelatensis III. Lateranensis, et Tridentini. Roma-

(3) In dialog. cum Tryph.

(4) In apolog. cap. 9.

(5) Lib. v. adu. haereses cap. 6.

(6) Homilia II. in Iosue.

(7) Lib. I. de Cain et Abel cap. 1.

(8) Haer. v. (9) Lib. II. cont. Maxim.

(10) Dialog. cum Trypho.

(11) Lib. IV.

(12) Lib. I. Paedagog. cap. 7.

(13) Lib. II. cont. Marcio.

manos quoque Pontifices, praecipue Dionysium apud Athanasium (14), Hormisdam (15), Gregorium Magnum (16), Agathonem (17), Leonem IX. (18), alios Imperatores etiam augustissimos, Iustinianum (19), Basilium Macedonem (20), Carolum Magnum (21).

Quin et apud veteres Philosophos huius mysterii vestigia quaedam inuenimus. Atque Platone misso, (cuius mens de Deo varie ab eius interpretibus, ac discipulis accipitur, a nobis vero ex ea quidquid haeresion, opinionumque falsarum primis illis Ecclesiae temporibus emersit, ac praesertim Arianam perfidiam produsse, alibi ex instituto est monstratum) Philonis Iudaei inter Iudaeos doctissimi Apostolorum aetate sententia est, Deum distingui ab ipsius Verbo, et ab isto mundum esse creatum, illudque esse aeternum Dei imaginem, primogenitum Dei Filium (22). Non absimilia de Patre, ac Mente huius Filio, utroque Deo, sed illo superiore, imo summo, hoc inferiore, ac subiecto, longe ante Platonicos a Chaldaeis et Aegyptiis memoriae prodita celebrantur, quorum principes auctoresque sunt habiti Zoroastes et Mercurius Trismegistus; si tamen huius sunt quae circumferuntur scripta. Omnium tamen horum Philosophorum testimonia, quibus Sanctissimae Trinitatis mysterium adumbrare utcumque vixi sunt, etiamsi Dei ac Patris, Verbi ac Filii mentionem fecerint, de Spiritu vero S. numquam loquuti sunt. Quare non est cur eorum dictis, ac sententiis multum deferamus.

Ceteriora sunt permulta Trinitatis vestigia, quae in creaturis occurrunt. Principio, fiunt in illis generationes, quae quum sint perfectiones rerum, Deo repugnantes non sunt censendae. Deus deinde summa fruitur felicitate atque beatitate, ad quam certe aliorum societas et consortium requiritur; neque enim Angelorum, vel hominum societas ad Dei beatitudinem conferre potest, quum summum bonum a re creata mutare felicitatem non debeat. Datur tandem in Deo amicitia perfecta, quae in vno saluari nequit.

Quid autem de tot similitudinibus, quas res creatae ob oculos nostros ponunt? Vnam affert S. Augustinus (23) ex aqua, dicens:

Tom. I.

Ff

»fons,

(14) In epist. de Syn. Nic.

(15) Ep. lxxvi. ad Iust. (16) In Symb.

(17) Epist. ad Constantinum.

(18) Ad Episc. Antioch.

(19) In conf. fidci.

(20) In exhort. ad fil. suam Leonem.

(21) Ad Elipandum Episc. Tolet.

(22) Ita in libro de mundi opificio

in lib. de confusione linguarum; item in

lib. de solemniss.

(23) Serm. xxxviii. de verbis Ap.

cap. 7.

« fons, fluuius, et potio sunt aqua, et tamen nihil horum est alterum. Aliam a sole, scribens (24): »In sole tria sunt, et, sicut videmus, seipari non possunt, cursus, splendor, et calor. Tertiam (25) petit ab igne, »in quo, ait, sunt simul splendor, motus, et calor. Adlicet et quartam (26) his verbis: »mens meminit sui, intelligit se, »diligit se: hoc si cernimus, cernimus Trinitatem, nondum quidem »Deum, sed imaginem Dei. His accedit perfectio numeri ternarii, cuius inuenimus ordinem in rerum naturalium principiis: in partibus temporis, in corporum dimensionibus, in animarum potentis, ac speciebus, in differentiis motuum, in vnaquaque re, quae producta fuit in mensura, numero, et pondere, et cui inest terna perfectio, vnitas, veritas, bonitas. Quare perfectissimam quamque rem hoc numero designamus, vt quum dicimus aliquem ter beatum, ter maximum. Videatur S. Thomas (27). Ad extremum possent hic referri miracula plurima, quae reddunt hoc mysterium euidenter credibile, demonstrantque, non esse humana ratione inuestigandum, aut pertinaciter impugnandum. Obuia tamen quaerenti illa sunt in magno theatro vitae humanae (28), in vita Basilii (29), in dialogis Gregorii (30), et in Analibus Baronii (31).

APPENDIX.

Huius tamen mysterii notitiam, tot tantisque praesidiis munitam, nullus naturalis ingenii acie consequi valet, nec fide imbutus illud humanis argumentis euincere. Quod enim solius gratiae donum est, nemo, sola natura duce, consequi potest. At notitia Trinitatis eiusmodi est, dicente Scriptura (32): »nemo nouit Filium nisi Pater, neque »Patrem quis nouit nisi Filius, et cui uoluerit Filius reuelare. Et iterum (33): »beatus es Simon Bariona, quia caro, et sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est. Non ergo valet natura sua vi eam consequi intellectus humanus. Docent id ipsum Patres, Hormisdas Papa (34): »secretam, inquit, Trinitatis nec vlla visibilium, nec inuisibilium creaturarum potuit inuestigare natura. Hilarius (35): »haec, scribit, Philosophia non sapit. Augustinus

(24) Serm. i. cap. 3.

(25) De fide et op. cap. 9.

(26) Lib. xv. de Trinit.

(27) l. p. q. 45. art. 7.

(28) Tom. VII.

(29) Ab Amphilochia conscripta.

(30) Lib. III. cap. 12.

(31) Tom. VII. ad an. Chr. 81.

(32) Matth. xi. v. 27.

(33) Cap. xvi. v. 17.

(34) In Epist. ad Iustinum.

(35) Lib. II. de Trinit.

tandem (36): »quacnam, ait, vis intelligendi, quae viuacitas rationis, quae acies cogitationis ostendunt quomodo sit Trinitas? Ratio quoque, quam S. Thomas vrget, id suadet: omnis enim demonstratio vel est a priori et per causas, vel a posteriori et per effectus: at Trinitatis notitia nequit haberi a priori et per causas, quum nullam sui causam agnoscat, neque a posteriori et per effectus, quia creaturae non dependent a Deo, quatenus trinus est, sed quatenus omnipotens: vniuersa autem est attributum ad naturam diuinam pertinens, nec minimam distinctionis inter personas suspicionem ingerit: ratione itaque naturali nequit huius mysterii notitia haberi.

Neque contra hoc facit quod Apostolus dicat (37): »inuisibilia enim eius a creatura mundi per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Vel quod in lib. Sapientiae scriptum sit (38): »a magnitudine enim speciei, et creaturae poterat horum Creator videri. Neque demum facit quod dicitur, antiquos Philosophos lumine naturali diuinarum personarum numerum, ac pluralitatem fuisse assequutos. Quod enim ex Scriptura ducitur argumentum vtiq; probat, deprehendi accedente lumine fidei in rebus creatis Triados vestigia, sed quoniam quicquid creatum est cum sola omnipotentia connectitur necessario; hinc Deum omnipotentem esse demonstrat, non trinum. Quae enim videntur Trinitatem referre, non eam exhibent aequiparantia naturalis similitudinis, sed cogitatu mentis diuinitus illustratae. Quod Augustinus de imagine sita in mente hominis cogitante, et volente ita monet (39): »verumtamen caueat, ne hanc imaginem ita ei comparet, vt omnino existimet similem: sed potius in qualicumque ista similitudine magnam quoque dissimilitudinem cernat. Multum siquidem inter has imagines, Deumque disarc perspicuum est. Atque hoc sensu et intelligentia similitudines omnes et comparationes a creaturis ductas, pro huius mysterii aliquali adumbratione aptabamus.

Facilius autem soluitur quod de antiquis Philosophis dictum est: quemadmodum enim superius indigebamus, omnes illi de duobus personis tantum loquuntur, de Spiritu vero Sancto nec verbum vllum. Quin et dicimus etiam, libros Mercurii Trismegisti circumlatos suppositos esse: occurrunt enim in iis passim Euangelii Ioannis verba, et graeca explanantur vocabula, quum Mercurius floruerit, quisquis tandem ille sit, antequam vel ipsam Graecorum nomen audiretur. Dato

ff 2

ta-

(16) Lib. xv. de Trinit. cap. 26.

(17) Ad Rom. I. 20.

(18) Cap. xiii. v. 1.

(19) Lib. xv. de Trinit. cap. 20.

tamen, Trismegisti genuina esse opera, in illis dicitur, quod Monas generet Monadem, id est, vnus vnus, de productione mundi, qui vnus est, et conditus ab vno Deo, vsurato verbo *genuit* pro *creauit*, more vsitato Graecorum. Quid autem si Pythagoras, aliique numerum ternarium commendat? Quod ceteris ille praestantior sit, habeatque principii, medii, ac finis rationem, illum commendat. Sed Pythagoras ipse numerum quaternarium praeferebat, in quo iurare solitus erat, et in numero octauo summam esse perfectionis, symbola sacrorum librorum demonstrant. Platonici autem etiam si potuerint ab Hebraeis nonnulla audire mysteria, siue fuerint ante expeditionem Alexandri libri aliqui sacri in graecum translati, vt docent viri de ecclesiastica historia benemeriti, vt Huetius, et Alexander; siue gentiles Philosophi cum Iudaeis fuerint conuersari, vt de Aristotele scribunt Eleachus (40) et Eusebius (41), et de Platone credendum est, quem constat discendi cupiditate maiorem orbis partem peragrasse: in suis libris Arianismi semina iecisse, Petauii grauissimum iudicium est, (42) quod probabit qui illos libros legat attente. Itaque quod ex antiquis Philosophis, eorumque dictis argumentum sumitur, minime Trinitatis mysterium enincere valet: nec proinde natua creaturae rationalis facultas, ad hanc notitiam pertingere.

Neque hinc tamen concludere licet mysterium hocce, licet rationi naturali imperium, eidem lumen rationis repugnare, aut prima intelligentiae principia destruere. Hoc enim cogitare impietas foret, proferre vero blasphemiam: quum idem sit ac dicere D. Opt. Max. hominem formasse ad dissimilitudinem suam, eique indidisse prima erroris principia. Lumen quidem naturale semper ad verum inclinat, sed naturalis ordinis; nec pugnat cum vero supernaturali, quum possit supernaturaliter perfici ad illud contuendum: nam posse habere fidem, et lumen gloriae, naturae humanae est, non pecorinae: sed si quis humana transferat ad diuina, et ex primis principiiis naturaliter Inditis, diuinam maiestatem scrutari praesumat, excacebitur a gloria, nec absimilis erit ei, qui si per principia physicae, certa inquam, et per se nota, res metaphysicas discutere vellet, puta, substantias spirituales, turpiter allucinaretur iudicans, non ex principiorum vitio, sed ex propria temeritate, impossibile esse eas esse totas in toto loco, et totas in qualibet parte loci: ista enim aliis, iisque altioribus principiiis me-

(40) Apud Ioseph. in 1. contr. Apionem.

(41) In ix. de praep. Eu. capp. 5. et 8.

(42) Lib. 1. de Trin. cap. 1.

metienda sunt: nec propterea fas erit dicere, principia metaphysica destruere principia physicae, quum vnus et idem saepissime sit physicus, et metaphysicus.

Qui hunc sobrietatis, atque prudentiae non tenere modum, enauerunt in cogitationibus suis, et pro augustissimo Trinitatis mysterio fabulas obtulerunt, vt ex iis, quae sequenti capite dicenda sunt, patebit.

Iam vero, notitiam huius mysterii omnibus necessariam esse ad salutem, omnium Catholicorum sententia est, sacrarum litterarum auctoritate concepta. Dicitur enim Ioan. iij. »qui credit in eum non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine Vniuersi Filii Dei«. Ex quibus patet, requiri in primis ad salutem obtinendam, vt cognoscatur Filius Dei vt Vniuersus, vt verus Deus, vt vita aeterna. Praeterea, Christus Dominus alloquens Apostolos Matth. xxviii. ait: »cuntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti«. Et Marci xvi. »qui crediderit et baptizatus fuerit saluus erit, qui vero non crediderit condemnabitur«. Vnde Apostolus Act. xix. obस्पescens, quod Ephesii dicerent, se nescire, an esset Spiritus Sanctus, respondit: »in quo ergo baptizati estis? Innuens absdubio, notitiam trium personarum, tamquam necessariam, baptismo praere: initiandus enim Pater, Filius, et Spiritui Sancto in baptismo consecratur, illisque fidem pollicetur: ergo nouerit necesse est quae sit cuiusque natura et dignitas, ne cultum diuinum ad creaturam transferat, vel debitum honorem Deo vero deneget.

Accedit Scripturae testimonio constans Ecclesiae vsus, quae expressam Sanctissimae Trinitatis fidem semper exigit ab initiandis. »Si baptizati apud Haereticos potuit (inquit S. Cyprianus) (43) templum Dei factus est, quaero cuius Dei? si Creatoris, non potuit, quia in eum non credit. Si Christi, nec huius potest fieri templum qui negat Deum Christum. Si Spiritus Sancti, quum tres vnus sint, quomodo Spiritus Sanctus placatus ei esse potest, qui aut Patris, aut Filii inimicus est? Instissime itaque damnauit Innocentius XI. an. 1679. hanc propositionem: »absolutionis capax est homo, etiam si per negligentiam, etiam culpabilem, nescit mysterium Sanctissimae Trinitatis, et Incarnationis Domini«, cer. Sed veniamus ad alia.

(43) Epist. lxxviii. ad Iubaianum.

CAPVT II.

De veteribus Haereticis, qui catholicum de Trinitate dogma oppugnant, agit: praesertim Patripassianis, Noeto, Sabellio, Paulo Samosateno, Socino, aliis: eorum argumentis occurritur.

Omniū dogmatum, quibus Sanctissimae Trinitatis mysterium oppugnatur, auctorem Platonem fuisse, diximus superius. Eorum tamen non vna eademque est ratio. Nam fuere plerique, qui vel duas, vel tres ipsas Trinitatis personas in vnum confunderent, adeo vt Patrem esse passum adsererent. Erant eiusmodi praeter Iudaeos, et Donatistas, quos Patripassianos Cyprianus vocat (1): quem errorem propugnauit deinde vehementius Noetus Ephesus, vt Augustinus scribit (2), vel Smyrnenis iuxta Epiphanium (3). Is itaque Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum non natura solum, sed etiam persona, vnum et singularem esse Deum adseruit, iis Scripturae testimoniis frerus, quae esse plures Deos negant. Ex quo demum condebat, Patrem ipsum, vt et Spiritum Sanctum, carnem et mortem subiisse.

Successit Noeto Sabellius e Libia oriundus, et in Pentapoli Episcopus, atque haeresim Noetianam adeo disseminauit, vt sectatores, non iam Noetiani, sed Sabelliani dicti sint. Sabellium autem cum Noeto in plerisque sententem, in hoc vno discrepare, quod non, vt ille, passum fuisse Patrem arbitretur, Epiphanius affirmat (4). Sed miratur id Augustinus, scribitque (5): »Sabelliani dicti sunt quidam haeretici, qui vocantur Patripassiani, qui dicunt, ipsum Patrem passum fuisse.« Scripsit id ipsum Athanasius ante Augustinum (6), et post hunc Fulgentius (7).

Paulo post Sabellium exortus est Paullus Samosatenus, qui, quum Dominum Iesum merum hominem fuisse, minimeque Deum, ac Dei natura Filium putaret, Trinitatem ipsam susulit itidem, vt Sabellius, Deumque singularem, ac solitariam personam dixit, et Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum nomine solo distingui. Aduersus hunc celebrata est prima Antiochia Synodus: sed quum subdola tergiversatione Patrum studia Paulli eluisset, in altera Synodo sub Aureliano damnata.

(1) Epist. lxxviii.

(2) De haeresibus cap. 36.

(1) Haer. lxxvii. (4) In Anacephalaeosi.

(1) Tract. 16. in Ioan.

(4) In lib. de Synodis.

(7) Lib. cont. serm. Fastidiosi.

marus est, et a Sede, et ab Ecclesia deiectus, vt Eusebius testatur (8). Eundem Paulli errorem amplexati sunt post Samosatenum Marcellus, ac Photinus, quibus adhaesit quarto Ecclesiae saeculo Priscillianus Abulensis Episcopus, vt affirmant Augustinus (9) et Leo Magnus (10).

Ex opposito fuere alii, qui quaternitatem pro Trinitate dogmatizarunt, Theodorus scilicet Mopsuestenus, et Nestorius, vt ex Synodo V. generali deductur: Binarium etiam numerum in diuinitate constituit Mahomet, Saracenorū Pseudo-propheta, ipsam nempe diuinam essentiam, eiusdemque animam. Michael Seruetus, post hos, praexcellsum Trinitatis mysterium *Tricipitem Cerberum*, eiusque cultores *Trithetas* dicere non erubuit. Hunc sequuti sunt Valentinus Gontilis, Bernardus Ochinus, Lambertus Danaeus, alique innumeri. Lelius tandem, Socinus etiam dictus, ac Faustus Senenses, qui, Crellio Wolzogenio, aliisque recentioribus facem praeferentes, haeresim inter rudiores populos propagarunt. Omnium tamen istorum primi habendi Manichaei sunt, diuinam substantiam implissime diuidentes, vt Augustinus scribebat (11). Pergunt autem tot mysterii huius oppugnatōres multifariam errorem suum fulcire. Ac primo quidem cum Iudaeis argumentantur Marcellus et Socinus.

Primo: ex quo Deus dixerit Gen. cap. i. v. 26: »faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram«, non apte personarum Trinitas in vna eademque essentia inferur: Praetores enim, Tribuni, et quotquot summis funguntur Magistratibus, solent sub plurimum numero dicere: *inuenimus, scribimus, imperamus*, non ad pluralitatem personarum designandam, sed ad maiestatem, dignitatemque significandam: vsurpat ergo Deus similiter illam sermonis proprietatem, formamque *faciamus*.

Secundo: verba illa protulit Deus adloquens, non alteram in diuinitate personam, sed Angelos. Fidem faciunt Hebraeorum omnium doctissimi, R. Aben-Eara, et R. Maimonides: faciunt quoque Scripturae ipsae, innuentes, Deum, quotiescumque magnum aliquid molitur, Angelos consulere: quemadmodum in Reg. xxi. dum ageretur de Achab interfectione, et deceptione, legitur, Deum super solium suum adsistentem sibi Angelorum exercitum consuluisse. Eodem igitur pacto Angelos consulere visus est de formatione hominis cogitans.

(8) Lib. ix. cap. 22.

(9) Haeresi lxx.

(10) Epist. xciii.

(11) Lib. contr. Epist. Fund. cap. 7.

Tertio: sunt ex Rabbini veteres non pauci, qui locum hunc explicant, quasi Deus terram adloquatur, ex qua hominem condidit.

Quarto: decipiuntur qui arbitrantur, hominem factum ad imaginem Dei: nulla quippe creatura potest esse similis Deo. E contratio homo recte dicitur conditus ad similitudinem Angelorum, quoniam spirituali anima donatus est: sunt ergo verba illa, non Dei, sed Angelorum.

Quinto: probati pluralitatem diuinarum personarum ex v. 1. Genes. negant viri in hebraica lingua peritissimi: saepe enim ex linguae hebraicae proprietate pluralis numerus pro singulari adhibetur: sic Gen. xxiv. v. 9. ubi legimus: »posuit manum suam super femur »Abraham Domini sui«, habet codex hebraicus plurale nomen »Dominorum suorum«. Similia leguntur passim in Bibliis. Quod si in vocabulo *Elohim*, ut dicitur, personarum pluralitas lateret, essent in Scriptura contradictiones apertissimae: ubi enim legimus, Deum esse vnum, sensus esset, Deus est vnus, et non est vnus: non ergo bene hinc personarum pluralitas ducitur.

Sexto: in lingua Hebraica, Ismaelitica, et Arabica res quaelibet extimiae plurali numero designantur: plurali ergo nomine *Elohim* non plerumque numerus personarum, sed vnus Dei exprimitur altitudo.

Septimo: ex Symbolo, quod tribuitur Athanasio, diuinae personae nequeunt Domini vel Dii appellari: sed debent dici vnus Deus, vnus Dominus: at nomen *Elohim* significat Deum vel Dominum: vel ergo erit nomen singulare, vel error in sacris Bibliis irrepsit. Alia his similia congerunt, videnda apud Bertium (12).

Octauo arguunt cum Iudaeis etiam Sabelliani ex iis Scripturarum momentis, in quibus praedicatur Deus vnus, plurium consortium excludens. Huiusmodi sunt ea Deuteronomii verba cap. vi. »audi Israel »Dominus Deus noster, Deus vnus est«. Isaias xlv. »ego primus, »et ego nouissimus, et absque me non est Deus«. Et ibidem v. »ego »sum Dominus faciens omnia, extendens coelos solus, stabiliens terram, et nullus mecum«. Et cap. sequenti: »ego Dominus, et non »est alter«. Atque id genus multa. Ex quibus sic arguunt: si essent tres in diuinitate personae, Deus non esset vnus, et singularis, primus et nouissimus, solus per exclusionem cuiuscumque alterius: quum ergo haec omnia de Deo in Scripturis dicantur, periculum inde est non esse in diuinitate tres personas.

No

(12) Lib. vii. cap. 1.

Nono argumentantur Sociniani: in versu 8. cap. v. Epist. I. Ioan. scilicet: »et tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, et »Sanguis, et hi tres vnum sunt«, non subintelligitur vnitas substantiae, neque vllum subest arcanum: neque ergo in vers. 7. praecedenti: consequenterque minus apte ex illo arguitur pro personarum Trinitate comprobanda. Quin et S. Cyrillus profert aduersus Arium versum octauum, septimi nulla mentione facta (13). Nullam pariter huius mentionem fecit Augustinus, qui contra Maximum Arianum omnia argumentorum genera complexus est: neque Beda, cui in obseruandis antiquis exemplaribus nec defuit diligentia, nec linguarum peritia. Accedit: Hieronymus, qui hunc versum intrusit: vnde illum excrispsit? Certe ex exemplaribus Graecis. Vel ergo haec variabant, vel non: si non variabant, cur praetermisserunt illum Cyrillus, alique Patres? si variabant, quomodo docet Hieronymus vtrum sit rectius, vtrumue scriptum ab Apostolo? Praeterea Hieronymus conqueritur aliquos eum accusare tanquam falsarium, corruptoremque sacrarum Scripturarum: quod nullus fecisset, nisi publicam lectionem mutasset. Rursus: quum constet, olim codices variasse, huius loci additio nihil aduersus haereticos efficere potest. Demum Erasmus, qui ex codice Britannico hunc versum reposuit, consulens postea duos codices mirae vetustatis in Burgensi Bibliotheca D. Donatiani, in vtroque doesse vidit: deest et ille in septem Mss. Regiis in v. Bibliothecae Colbertinae, in multis Graecis, Latinisque, in Syriacis quoque, Arabicis, et Aethiopicis. In multis vero codicibus, versus octauus praenotatur septimo, quod nempe ex margine in textum irrepsit: non ergo versus ille germanus est.

Decimo: ex textu Matth. xxviii. scilicet, »euntes docete omnes »gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti«, nec trium personarum distinctio, nec naturae diuinae vnitas tribus personis communis deducitur: Primo enim Spiritus Sancti nomine intelligitur donum Dei, seu gratia sanctificationis propria baptismi Christi, iuxta illud Marc. 1. »Ille... baptizabit vos Spiritu Sancto«, et. et Actorum 1. »Baptizamini Spiritu Sancto«, Id est gratia: non enim abluimur persona diuina. Secundo, perperam colligitur, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum esse eiusdem naturae ac dignitatis, ex eo quod baptismus in eorum nomine conferatur, quum etiam in politicis edictum emittatur nomine Regis, et Prima-

Tom. I.

Gg

rff

(13) Lib. xiv. Thesau. cap. penultimo.

rii in Vrbe Magistratus. Quomodo igitur ex eo quod quibusdam edictis praefigatur hic titulus: *Auctoritate Regis, et Praefecti Urbis*, non arguitur par in Rege, et Praefecto auctoritas; nec etiam illa baptizandi formula, »in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti«, designatur trium personarum aequalitas, sed solummodo significatur, Christum esse in noua lege supremum Patris administrum, sicut Moysen in veteri. Vnde Baptismus in eius nomine confertur, quemadmodum Apostolus de Mose scribit, 1. ad Corinth. x. »Omnes in Moysen baptizati sunt«, qui honos non decet inferiores ministros, vt innuit idem Apostolus 1. ad Corinth. 1. dicens: »Numquid . . . in nomine Paulli baptizati estis«?

His argumentis adderemus et nos altercationem illam Sociniani, et Catholici, quam adfert Berrius (14), ni id breuitatis studium videret. Videatur apud laudatum auctorem.

Quae hic obiecta sunt, velut in re ista potiora, soluamus oportet: in quo si plus aequo longiores nos fuerimus, indulgendum certe erit ob argumentorum obscuritatem, ne forte id et nobis eueniat, quod obscuri simus, dum breues esse volumus. Ergo fuso calamo procedamus. Primum illud, quod obiectum est pro testimonio cap. 1. Genes. v. 26. eneruando, ad rem non facit. Non enim Deus more procerum, atque magnatum in Scripturis sanctis de se pluraliter loquitur: in singulari siquidem numero verba fecit, etiam quum legem Mosi dedit, eique semetipsum manifestauit. Neque illud verum omnino est, quoties aliquis in plurali loquitur, quamdam declarari auctoritatem, teste ipso Laurentio Valla (15). Et quidem, »si Deus propter auctoritatem, ac maiestatem de se loqueretur in plurali, oportuisset, cum ita loqui vel semper, vel vt plurimum, praesertim quum legem daret in Sina«, ut loquitur Theodoretus.

Quod vero Socinus addit, Deum, nempe, sese more artificum ad hominis opificium horrari, his verbis olim Basilius refutauit (16): »Quis enim faber, aut acriarius, aut lignarius solus ipse quidem, nec alio quoquam sibi cooperante stipatus, interque suae artis instrumenta desidens, sibi ipsi admurmurat, dicens: faciamus gladium, aut compingamus aratrum«? Demus tamen, hanc loquendi consuetudinem locum in hominibus habere, quos operum magnitudo deterrere posset, ac indeterminare: in Deo tamen, quem nec rerum facien-

(14) De Theolog. Discip. Lib. viii: cap. 6.
(15) Elegant. Lib. iii. cap. 11.
(16) Hom. ix. in Hexaem.

ciendarum amplitudo potest vilo modo retardare, nec suspensum animo, et haerentem reddere, quo erit ista loquendi ratio?

Ad secundum dicendum: nequaquam fieri posse, quod verba illa Genesios ad Angelos dirigantur. Vndenam enim in Angelo, siue creatura aliqua, infinita potentia ad creationem requisita, quum isthaec sit productio rei ex nihilo? Poterunt (per nos licet) Angelus, siue creatura aliqua esse alterius creaturae principium: at, ad productionem hominis Angelorum ministerium non accessisse, ex eo abunde constat, quod et anima illius, et etiam corpus a Deo sint creata: legitur enim Genes. ii. v. 7. »Et inspirauit (Deus) in faciem eius spiraculum vitae«. »Formauit Deus hominem de limo terrae«. Constat deinde ex eo, quod post verba *faciamus*, cet. additur expressse: »et creauit Deus hominem«. Quare Hebraei, qui huius, quae in argumento adducitur, interpretationis auctores habentur, ne cogentur fateri Dei Verbum personam a Patre distinctam, maluerunt cum gentibus Deorum adstruere pluralitatem, vt testatur Basilius. Platonici quoque, et qui cum eis Deos minores ad hominis opificium fuisse aduocatos putant, plurimum Deorum videntur esse cultores. Denique factum Achabi, si quid fortassis probat, illud est, Deum vti quandoque Angelis ministris, quod nos cum omnium Theologorum exercitu vltro fatemur: ceterum Angelos hominis fuisse conditores, neque ex illo loco, neque aliquo vilo Scripturarum deducitur: immo oppositum demonstratur. Sed demus Iudaels quid amplius eo facto probari: illis tamen minime suffragari poterit, quum fabulentur, Angelum, qui decepit Achabum fuisse animam Naboth, qui innocens obrutus lapidibus fuerat. Quoniam vero reuera fuit Angelus malus de familia Satanac, respondendum aliter est, latissimum discrimen assignando. Fefellit Deus Achabum per malum Angelum, permitiendo, vt id assequeretur, quoniam summam Dei bonitatem acque ac veritatem dedecet homines in mendacium inducere: Creare autem, quum sit opus Dei proprium, et ad eius spectet omnipotentiam, non est, cur Deo denegetur, vel opera, ministeriumque Angelorum exquiratur ad hominis creationem intelligendam.

Tertium verbo soluitur: Rabbinorum enim singularis dementia est, quam Italusmodi explicatione ostentant, terram, nempe, mortuum quoddam elementum ad omnipotentem Deo inserendum aduocare: vnde ridendi ipsi potius, quam confutandi veniunt.

In quarto soluendo ea indigtabimus, quae alibi fusius, et oportet.

portune dicenda a nobis sunt. Homo non ad Angelorum imaginem, sed ad Dei ipsius creatus, nitide verbis istis declaratur: »et creauit Deus hominem ad imaginem, et similitudinem suam«. In quo autem haec imago sit posita, non idem audit apud Doctores. Hanc alii in mente rationali, alii in eo, quod homo praesit volatilibus, piscibus, ac ceteris terrae animantibus, alii in libero arbitrio constituunt. Augustinus in ratione consistere affirmat (17). Huius partem esse externum dominium, scribit Ioann. Chrysostomus (18). In vnoquoque tamen ex his sensibus illud constans euincitur, recte, scilicet, dici hominem ad imaginem Dei formatum, Deoque propterea similem.

Quintum argumentum ea tractat, quae virum in lectione hebraica versatissimum desiderant: a qua quum alienos nos agnoscamus, ea vnice adducemus, quae obuia sunt. Dicimus itaque, Hebraeos plures doctissimos mysterium in citato textu animaduertere: Sunt hi Rab. Moses Hadar, et alii apud Galatinum (19). Id ipsum sentiunt ex Scholasticis Magister sententiarum, S. Thomas, alii plurimi: nobilissimi etiam sacrarum litterarum Interpretes, Eugubinus, Lyranus, Burgensis, cet. Non ergo recte ex hebraico codice argumentatur Belarminus (20), adserens, legi in numero plurali, »Dominorum suorum«, quod Genes. xxiv. dicitur in singulari, vbi legimus: »Posuit manum suam super femur Abraham Domini sui«: littera siquidem *Id*, ibi reperta, quum sequatur suffixum, non pluralis nominis, sed pronominis nota est: quemadmodum aliquando est signum regiminis, vti Genes. xlii. »Dominus terrae«. Sed et dici potest: ex linguae Sanctae proprietate nomina appellatiua, quale est *Adonai*, numero plurali pro singulari efferi: non sic nomina primitiua, cuiusmodi est nomen *Elohim*. Neque hinc vlla in Scripturis sacris contradictio sequitur: vbi enim legimus, Deum esse vnum, sensus est, ralem esse in natura, et substantia: cum quo stat, vnum non esse in personis: atque haec est Trinitatis fides.

Sexti haec est solutio: insulsam nimis videri viris eruditis rationem, quam primus Aben-Hezra vsurpauit, scilicet, honoris ac dignitatis gratia in lingua Hebraica, Ismaelitica, et Arabica res eximias numero plurali designari. Verum dato in illis, quae apponit, exemplis, tale linguae idiotismum repetiri, non proinde idem accidit in *Elohim*, quum

(17) Lib. xxiv. cont. Faustum, cap. 1.

(18) Hom. viii. et ix. in Genes.

(19) Lib. ii. cap. 9.

(20) Lib. ii. de Christo, cap. 6.

quum istud sit nomen primitiuum, illa appellatiua. Nec ignoramus Scripturarum oeconomiam, vbi de vero Deo loquuntur. Pluralem numerum quandoque significare magnitudinem, atque excellentiam etiam, in Hebraica lingua multiplici caussa contingit, quam Glassius expendit (21). Id tamen fieri in vocibus primitiuis ad exprimendam dignitatem personae, falsum omnino est.

Pro septimo soluendo, quod Caeterani argumentum est, haud probamus Catharini solutionem, qua in Caeteranum fratrem suum acriter inuehitur, eiusdem sententiam Iudaicam adfirmans (22): sed dicimus, esse exploratum certissimumque apud linguae sanctae peritos, *Elohim* esse nomen pluralis numeri, atque in hoc apertissime decipi Caeteranum. Illud vero quod adserit, non consentire Symbolo Athanasii, si dicamus plures Deos, aut Dominos, soluitur a S. Thoma his verbis (23): »Ad secundum dicendum, quod diuersae linguae habent diuersum modum loquendi: vnde sicut propter pluralitatem suppositorum Graeci dicunt tres hypostases; ita et in Hebraeo dicitur pluraliter *Elohim*. Nos autem non dicimus pluraliter neque »Deos, neque substantias, ne pluralitas ad substantiam referatur.«

Octauum sophismata continet Antrinitariorum, quibus perulcaciter Christianam fidem quatere moluntur. Omnia tamen probant tantummodo in Deo singularitatem naturae, non vero vnitatem personae. Itaque Deut. cap. vi. praedicatur Dei vnitas aduersus Deorum pluralitatem: quamquam non caret mysterio trina diuini nominis repetitio, vt Rabbinii peritissimi animaduertunt. Isaiae autem 44. Messiae vaticinatur aduentus: qui dicitur *primus*, quoniam secundum diuinam naturam ante luciferum genitus est; et *nouissimus*, quoniam secundum humanam natus in tempore est: vel, vt Epiphanius explicat, venturus sit in extremis temporibus iudicaturus orbem terrarum. Quod demum additur, vnum solum Deum creasse vnica, verissimum est, quoniam trium personarum vna est omnipotentia ac diuinitas. Sed non sibi constare videntur qui haec obiciunt, quum enim supra animauerint etiam Angelos fuisse hominum conditores, modo nobiscum confitentur, vnum dumtaxat esse creatorem.

Nono quod obicitur plures a Theologis adhibentur responsiones, quarum singulae argutationem istam elidunt. Aliqui dicunt, eod-

(21) Lib. iii. Tract. de Nomine, Can. 14.

(22) In iv. Adnot.

(23) I. p. 9. 19. art. 1. ad 2.

dices vetustissimos non habere verba postrema, nempe, »et hi tres vnum sunt«, quae fuisse ab Arianis addita Grotius disserte tradit. Alii obseruant, haberi in textu Graeco, »et hi tres in vnum sunt«. Reperunt alii responsonem ex versu 9. proximo: »si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei malus est«. Probabiles sententiae istae sunt. Nos tamen genuina verba illa profiteremur: legatur siquidem in vulgata Latina, quae ceteris versionibus praestat. Nec vero verba illa eorum, quae praecedunt, vim infringunt. Primum enim, Spiritus, Sanguis, et Aqua sacramenta, et signa sunt, et quotiescumque de sacramentis, ac signis dicitur, quod vnum sint, id non intelligitur, quod sint vna substantia, sed quod sint signa vnus substantiae: veluti si dixerō: petra, et aqua sunt vnum, volens significare in petra Christum, et in aqua Spiritum Sanctum, non requiritur, petram, et aquam vnā habere naturam, sed sequitur tantum, quod vnā naturam habeant Christus, et Spiritus Sanctus, quorum sunt signa. Quod vero Spiritus, Aqua, et Sanguis sint sacramenta, vel signa ostendit S. Augustinus (24), vbi docet, Spiritum significare Patrem, de quo Ioan. cap. vii. » Spiritus est Deus: Sanguinem significare Filium, de quo Ioan. cap. i. » Verbum caro factum est: et Aquam significare Spiritum Sanctum, de quo Ioan. cap. vii. » Flumina de ventre eius fluent aquae viuae: hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum«. Quum ergo Spiritus, Aqua, et Sanguis sint signa, dum dicitur, quod sunt vnum, demonstratur dumtaxat vnitas in substantia Patris, Filii, et Spiritus Sancti, qui per haec sacramenta significantur: e contrario Pater, Verbum, et Spiritus Sanctus non sunt signa, non sunt sacramenta: ideoque dum dicitur, quod sunt vnum, ipsorum naturae vnitas demonstratur. Deinde, haec propositio: *vnum sunt*, proferri potest et de vna substantia, et de rebus spectantibus ad vnā substantiam. Proferretur de vna substantia, si dicerem ex. gr. *Pater, et Deus vnum sunt*: proferretur autem de rebus spectantibus ad eandem substantiam, si dicerem: »anima, et corpus vnum sunt«, scilicet vnus homo. Porro Spiritus, Sanguis, et Aqua pertinebant ad eandem substantiam Christi, exierunt enim de corpore ipsius: et consequenter rectissime dictum est, quod sunt vnum, nempe, spectant ad eandem Redemptoris humanitatem. Pater vero, Verbum, et Spiritus Sanctus non ideo dicuntur *vnum*, quod partes sint eiusdem substantiae, et

(14) Lib. III. cont. Maximianum, cap. 22.

licet natura diuersi, ad eandem spectant diuinitatem: propterea quod diuinitas neque partes habet, neque plurium naturarum distinctionem. Dicuntur ergo vnum priori sensu, hoc est, vnum diuinitate, ac substantia. Textum autem hunc Cyrillus, Augustinus, et Beda non obiecerunt, vel quod ad manus habebant codices, qui eo carebant, vel quia, quum possent aliunde confutare Arianos, noluerunt de huius loci authenticitate dubitare: eo tamen vsi sunt Patres quamplurimi: ex quo constat extare versus in omnibus Bibliis, quae Patres habuerunt prae manibus. Neque Hieronymus publicam mutauit lectionem, quandoquidem versus ille extabat in antiqua Itala, qua ante Hieronymi aetatem utebatur Athanasius Africanus Episcopus, nec non in vetustissimis membranis, quibus vsus fuit Casiodorus ad exornandas complexiones suas. Sed nec omnes Ecclesiae Hieronymum falsarium, corruptoremque diuinarum Scripturarum appellauerunt, vt fecissent, si lectionem publicam mutasset, sed omnes illum veneratae sunt. Fecit id inuidus aliquis, et obrectator, Hieronymi famam augens potius quam minuens.

Demum Simonii coniecturae nullius in re ista momenti sunt. Enim quo ad primam, constat, versus septimum inueniri in pluribus codicibus, et cur desit in aliquibus item constat: quandoquidem, quoties eadem verba secundo ponuntur, facile euenire solet, vt amanuenses intermedia praeterant. Sic Ieremiae xxx. in pluribus Graecis desiderantur lxxv. commata, quod repetantur ea verba: »propter multitudinem iniquitatis tuae«. Sunt et alia huius rei exempla. Est etiam leuis altera coniectura: nam quum amanuenses errorem in scribendo aduerterent, quae omisserant reposerunt: id quod Simonius ipse fateri debet, qui parum sibi constans (25) laudat codicem San-Germanensem ante annos octingentos exaratum, in quo legitur versus septimus, non per modum scholii, et in margine.

Vltimum soluiamus. Laudatus Matth. textus, et trium personarum distinctionem, et naturae diuinae vnitatem tribus personis communem exprimit. Neque enim nomine Spiritus Sancti potest haud intelligi persona distincta a duabus aliis: dicitur siquidem ibi, baptismum conferendum esse nomine et auctoritate Spiritus Sancti: quod nequit nisi stulte nimis de dono dici. Itaque communiter distinguitur persona Spiritus Sancti ab eius donis, vt ad Rom. v. »Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est

»no.

(25) Prima parte, cap. 18. Criticae noui Testamenti.

»nobis«. Et ipse est persona per se subsistens, vt ex plurimis Scripturae textibus colligitur: praesertim ex illo Ioan. xiv. »Alium Patrem dabit vobis«. Sed nomine isto perraro intelligitur donum ipsius, communiter autem persona ipsa.

Deinde vnitatem diuinæ naturæ in tribus personis subsistentem, in hoc textu perspicue expressam agnoscere cogimur: tum quia consubstantialitas Filii, et Spiritus Sancti cum Patre, in pluribus Scripturae locis disserte adseritur: tum, quia omnium Patrum vna vox est, in Baptismo Christianos Sanctissimæ Trinitatis Mysterium profiteri: tum denique, quia in Baptismo cum Deo pactum inimus, ipsi deuouemur, ac consecramur: illi itaque, in quorum nomine baptizamur, sunt verus Deus, nam tale pactum, talisque consecratio ad creaturam referri non possunt. Iam his solutis, Verbi diuinitatem vindicemus.

CAPVT III.

Verbi naturam eandem esse cum Patre inuictissimis argumentis demonstrat.

Dei Filius Patri consubstantialis est.

Filius diuinitatem declarat in Scripturis Pater ipse talibus caracteribus, quales nulli, nisi Filio consubstantiali conuenire possunt. Matth. enim iii. legitur: »hic est Filius meus dilectus«. Hic, inquam, non Ioannes Baptista, licet inter filios adoptiuos non surrexerit maior illo: hic vnicus est, non factus, aut creatus, sed genitus: non ex nihilo, sed ex vtero. Sic Psalm. cix. »Ex vtero ante Luciferum genui te«. Ex vtero quidem, non beatae Virginis, vt Sociniani contendunt: quia ante Luciferum, immo ante omnem creaturam, vt habetur Proverb. viii. »Dominus possedit me (inquit Sapientia) in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio: ab aeterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra fieret. . . quando praeeparabat Coelos, aderam. . . cum eo eram cuncta componens. . . ludens coram eo omni tempore«. Quo certe in loco Sapientia non est aliquod accidens, aut virtus intellectualis, sed persona viuens: quae enim ipsi tribuuntur nedum in hoc capite, sed et in primo, et in nono propria sunt personae viuents: nam cap. primo

mo clamat, increpat: capite nono dicitur aedificasse sibi domum, immolasse victimas, cetera. Non est etiam attributum essentiali commune tribus personis, seu, vt interpretantur Sociniani, proprietates, et attributum Patris: nam distinguitur a Patre, quum dicatur ab eo genita, et procedens, ludens coram eo omni tempore, id est, omnia cum ipso faciens, conseruans, gubernans. Itaque intelligendus est locus iste de Christo Domino, qui vi processions aeternae Sapientia est, quippe in vicis clamauit, increpauit, Ecclesiam tamquam domum aedificauit, et in ea victimas immolauit, se ipsum nempe in Sacramento Altaris.

Deinde: ipse Filius Dei testatus est, se esse Patri consubstantialem, dum hanc Petri confessionem: »tu es Christus Filius Dei viui«. Matth. xvi. sic laudauit: »beatus es Simon Barjona, quia caro et sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in Coelis est«. Ex his enim argumentari licet: non fuit singulare Petri priuilegium, quod ipsi reuelatum sit Dominum esse Christum, aut Filium Dei adoptiuum. Primum enim didicisse poruerat a Ioan. Baptista, aut ab Andraea fratre suo, et a Philippo, qui illum esse Messiam, et Christum ab initio fuerant confessi, vt Ioan. i. legitur: secundum autem notum erat omnibus, qui illum habebant tamquam vnum ex Prophetis, qui sane filii Dei adoptiui erant. Petrus igitur ultra progressus, illum filium Dei naturalem, Patri consubstantialem praedicat. Quod vero Petrus vno verbo comprehenderat, ipse Dominus multis in locis explicatius exposuit, definiens, se tantum distare ab omnibus Prophetis, quantum filius familias a domesticis. Discrimen istud late prosequitur Matth. xxi. vbi Deum Patrem exhibet vti Patrem familias, qui vineam suam locauit agricolis, ad quos semel et iterum misit seruos, qui fructum reciperent: sed quum agricolae seruos occidissent, »nouissime. . . misit ad eos filium suum, »dicens, verebuntur filium meum«. Declarans deinde Ioan. xiv. »se eiusdem esse cum Patre naturae, ac substantiae: sic enim responder Philippo roganti, vt Patrem ostenderet. »Qui videt me, videt et Patrem meum. . . non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? Nihil hoc testimonio licentius, ex quo habetur, quod, viso Christo, videatur et Pater, et vera obtineatur felicitas: id quod dici minime posset, si Christus esset creatura, et natura a Patre diuersus: nam res creata nec repraesentare oblectum potest infinitum, nec habere rationem summi boni, et vltimi finis, in quo quiescimus.

»nobis«. Et ipse est persona per se subsistens, vt ex plurimis Scripturae textibus colligitur: praesertim ex illo Ioan. xiv. »Alium Patrem dabit vobis«. Sed nomine isto perraro intelligitur donum ipsius, communiter autem persona ipsa.

Deinde vnitatem diuinæ naturæ in tribus personis subsistentem, in hoc textu perspicue expressam agnoscere cogimur: tum quia consubstantialitas Filii, et Spiritus Sancti cum Patre, in pluribus Scripturae locis disserte adseritur: tum, quia omnium Patrum vna vox est, in Baptismo Christianos Sanctissimæ Trinitatis Mysterium profiteri: tum denique, quia in Baptismo cum Deo pactum inimus, ipsi deuouemur, ac consecramur: illi itaque, in quorum nomine baptizamur, sunt verus Deus, nam tale pactum, talisque consecratio ad creaturam referri non possunt. Iam his solutis, Verbi diuinitatem vindicemus.

CAPVT III.

Verbi naturam eandem esse cum Patre inuictissimis argumentis demonstrat.

Dei Filius Patri consubstantialis est.

Filius diuinitatem declarat in Scripturis Pater ipse talibus caracteribus, quales nulli, nisi Filio consubstantiali conuenire possunt. Matth. enim iii. legitur: »hic est Filius meus dilectus«. Hic, inquam, non Ioannes Baptista, licet inter filios adoptiuos non surrexerit maior illo: hic vnicus est, non factus, aut creatus, sed genitus: non ex nihilo, sed ex vtero. Sic Psalm. cix. »Ex vtero ante Luciferum genui te«. Ex vtero quidem, non beatae Virginis, vt Sociniani contendunt: quia ante Luciferum, immo ante omnem creaturam, vt habetur Proverb. viii. »Dominus possedit me (inquit Sapientia) in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio: ab aeterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra fieret... quando praeeparabat Coelos, aderam... cum eo eram cuncta componens... ludens coram eo omni tempore«. Quo certe in loco Sapientia non est aliquod accidens, aut virtus intellectualis, sed persona viuens: quae enim ipsi tribuuntur nedum in hoc capite, sed et in primo, et in nono propria sunt personae viuents: nam cap. primo

mo clamat, increpat: capite nono dicitur aedificasse sibi domum, immolasse victimas, cetera. Non est etiam attributum essentiali commune tribus personis, seu, vt interpretantur Sociniani, proprietates, et attributum Patris: nam distinguitur a Patre, quum dicatur ab eo genita, et procedens, ludens coram eo omni tempore, id est, omnia cum ipso faciens, conseruans, gubernans. Itaque intelligendus est locus iste de Christo Domino, qui vi processions aeternae Sapientia est, quippe in vicis clamauit, increpauit, Ecclesiam tamquam domum aedificauit, et in ea victimas immolauit, se ipsum nempe in Sacramento Altaris.

Deinde: ipse Filius Dei testatus est, se esse Patri consubstantialem, dum hanc Petri confessionem: »tu es Christus Filius Dei viui«. Matth. xvi. sic laudauit: »beatus es Simon Barjona, quia caro et sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus, qui in Coelis est«. Ex his enim argumentari licet: non fuit singulare Petri priuilegium, quod ipsi reuelatum sit Dominum esse Christum, aut Filium Dei adoptiuum. Primum enim didicisse poruerat a Ioan. Baptista, aut ab Andraea fratre suo, et a Philippo, qui illum esse Messiam, et Christum ab initio fuerant confessi, vt Ioan. i. legitur: secundum autem notum erat omnibus, qui illum habebant tamquam vnum ex Prophetis, qui sane filii Dei adoptiui erant. Petrus igitur ultra progressus, illum filium Dei naturalem, Patri consubstantialem praedicat. Quod vero Petrus vno verbo comprehenderat, ipse Dominus multis in locis explicatius exposuit, definiens, se tantum distare ab omnibus Prophetis, quantum filius familias a domesticis. Discrimen istud late prosequitur Matth. xxi. vbi Deum Patrem exhibet vti Patrem familias, qui vineam suam locauit agricolis, ad quos semel et iterum misit seruos, qui fructum reciperent: sed quum agricolae seruos occidissent, »nouissime... misit ad eos filium suum, »dicens, verebuntur filium meum«. Declarans deinde Ioan. xiv. »se eiusdem esse cum Patre naturae, ac substantiae: sic enim responderet Philippo roganti, vt Patrem ostenderet. »Qui videt me, videt et Patrem meum... non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? Nihil hoc testimonio licentius, ex quo habetur, quod, viso Christo, videatur et Pater, et vera obtineatur felicitas: id quod dici minime posset, si Christus esset creatura, et natura a Patre diuersus: nam res creata nec repraesentare oblectum potest infinitum, nec habere rationem summi boni, et vltimi finis, in quo quiescimus.

mus. Ergo Christus Dominus in hoc testimonio declarat, se esse eiusdem naturae cum Patre: quod si Sociniani non vident in his testimoniis, Christum se dixisse Patri consubstantialem, et aequalem, palpant caeci in meridiana luce, magis quam ipsi Iudaei, de quibus dicitur apud Ioan. cap. v. »Propterea ergo magis quaerebant eum . . . interficere . . . quia Patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo«. Summus quoque Pontifex, et omne Concilium, audita Christi confessione, quod Filius Dei esset videndus sedens a dextris virtutis Dei, hoc nomine blasphemum reum mortis pronuntiarunt: »quid adhuc egemus testibus?« At Sociniani illud Christi testimonium contemnunt, contenduntque, Iudaeos invidia excacatos, mentem eius non fuisse assequutos, ac verba illius calumniatos.

Sed perscrutemur alia momenta ex iisdem Scripturis deprompta. Filius est absdubio aequalis Patri, illique consubstantialis, si eidem summi Dei attributa conueniunt: atqui reuera illi conueniunt: est itaque Patri consubstantialis. Filio enim Dei tribuitur aeternitas apud Mich. cap. v. v. 2. dum dicitur: »egressus eius ab initio, a diebus aeternitatis«. Conuenit etiam illi omnipotentia, dicente Apostolo ad Col. i. »omnia per ipsum, et in ipso creata sunt«. Conueniunt et reliqua attributa, vt videre est, apud Iuenin (1). Quin et vocatur ab Apostolo Deus magnus, ad Titum ii. verbis illis: »expectantes beatam spem, et aduentum magni Dei, et Saluatoris nostri Iesu Christi«. Tribuitur deinde ei nomen *Iehoua*, soli Deo vero, ac summo proprium: ait enim Isaias cap. vi. »vidi Dominum (*Iehoua*) sedentem super solium excelsum, et eleuatum«.

Accedit: Filium Dei peragere virtute propria omnia opera illa, quae Deo conueniunt, neque possunt nisi infinita virtute perfici: cuiusmodi sunt, remittere peccata, mortuos suscitare, Spiritum Sanctum conferre, intima cordium scrutari: sic legimus Matth. ix. »confide filii, remittuntur tibi peccata tua«. Apud Ioan. capp. ii. et x. »soluite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud«. Quod, vt Euangelista adnotat, dicebat de templo corporis sui. Et: »ego pono animam meam, vt iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a me ipso, et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam«. Augustinus autem scribit (2): »quomodo Deus non est, qui dat Spiritum Sanctum? Immo quantum Deus est, qui dat Deum? Neque enim

(1) Dissert. v. de Incarnatione.

(2) Lib. xv. de Trinit. cap. 16.

»aliquis discipulorum eius dedit Spiritum Sanctum: orabant quippe, vt veniret in eos, quibus manus imponebant, non ipsi eum dabant«. Tandem, vt mittamus rerum vniuersarum creationem, et gubernationem, quas Filio Dei conuenire docet Ioann. cap. i. et Apostolus ad Hebr. i., corda scrutari, quod certus diuinitatis character habetur, Filio etiam tribuitur Apocalyp. ii. eique competere Euangelii historia testatur.

Haec ex Scripturis pro Verbi diuinitate adstruenda selegimus. Traditionem modo consulamus, praesertim trium priorum Ecclesiae saeculorum: nam vnanimem omnium consensum pro asserenda Filii consubstantialitate initio quarti saeculi emicuisse, postea adnotabimus. Quo ad primum autem saeculum probatur ratiocinio Terrulliani (3): Apostoli, qui primum saeculum illustrarunt maxime S. Ioann. Euangelista, qui non nisi incunte saeculo secundo e vita excessit, vt testatur S. Hieronymus (4), plenitudinem scientiae a Domino acceperunt: »ne vnum verbum sine fructu in abdito reseruarunt:« subditque: »si ergo incredibile est, vel ignorasse Apostolos plenitudinem praedicationis, vel non omnem ordinem regulae omnibus edidisse, videamus ne forte Apostoli quidem simpliciter et plene, Ecclesiae autem suo vitio aliter acceperint, quam Apostoli profiterentur«. Hoc posterius aduersarii praesumere videntur: sed quam absurda sit illa praesumptio sic ostendit idem auctor: »age nunc: omnes errauerint: deceptus sit et Apostolus de testimonio reddendo quibusdam (scilicet Ephesis cap. i. et Philippensibus cap. i. etiam i.): nullam respexerit Spiritus Sanctus, vt eam in veritatem deduceret, ad hoc missus a Christo, ad hoc postularus de Patre, vt esset doctor veritatis: neglexerit officium Dei villicus, Christi vicarius, sinens Ecclesias aliter interim intelligere, aliter credere, quam ipse per Apostolos praedicabat«, et.

Quoad secundum vero saeculum, ex eo euincitur Verbi consubstantialitatem fuisse cognitam, quod Apostoli eam discipulos suos docuerint: qui perinde eandem veritatem alios docuerunt. Sunt huiusmodi S. Pollicarpus Sancti Ioann. auditor (5); Sanctus Ignarius tertius post Petrum Antiochenae Ecclesiae Episcopus (6); S. Iustinus Martyr (7), Irenaeus S. Pollicarpi discipulus (8), Clemens Alexan-

Hh 2

dri-

(1) Lib. de Praescript. capp. 7. et 18.

(2) Lib. de Script. Ecclesiast.

(3) In Epist. ad Philip.

(4) In Epist. ad Ephesios.

(5) Apol. i. an. ii.

(6) Lib. ii. contr. Gnost.

drinus, Irenaeo coaevus (9). Quo ad tertium demum saeculum, testis est prae aliis omni exceptione maior S. Cyprianus, qui medio saeculo vixit (10); similes huic Gregorius Thaumaturgus (11), alique plurimi, quorum nomina et sententias subliceremus, nisi ipsimet Ariani faterentur, doctrinam suam esse novam, teste S. Athanasio (12).

COROLLARIA.

Sed dogmate hocce stabilito, duo alia velut consecraria sequuntur: Filium nempe Dei fuisse in aliqua substantia, priusquam a Virgine conciperetur; eundemque esse Dei filium, non adoptione et gratia, sed generatione et natura. Euincunt autem veritates istas, praeter ea quae supra adducebamus, haec quae sequuntur: pro prima, inquam, quod legimus apud Ioann. cap. i. » in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum, hoc erat in principio apud Deum. Quo in textu per nomen Verbi intelligi personam, ex eo praecipue constat, quod ab eodem Euangelista additur, » et Verbum caro factum est. Quin et incarnatum Verbum aliquam personam esse, haeretici ipsi profitentur. Item ex eodem Ioann. Euangelista cap. vii. vbi legitur: » dixit eis Iesus: » Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Fuit ergo Dominus Iesus ante Abrahamum. Atque vt Patres ex his verbis arguunt, fuit ab aeterno: quoniam illud *sum* designare solet aeternitatem ut Psalm. ci. » tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Accedit Patrum traditio, quorum communis sententia fuit, in veteri testamento, quotiescumque Deum apparuisse narratur, Filium Dei sese sub variis speciebus hominibus manifestasse. Ita enim docet Iustinus (13), fuisse Christum, qui ad Ilicem Mambre apparuit Abrahamo, et in Bethel Jacob, atque Mosi in rubo ardenti. Neque dissentiant Irenaeus (14), Clemens Alexandrinus (15), Tertullianus (16), et alii.

Secundam quoque fidei veritatem, nempe esse Deo Patri Filium non adoptione et gratia, sed generatione et natura, quod legimus Psalm. ii. inuicissime demonstrat: dicitur enim: » Dominus dixit ad me

(9) In Exhort. ad Gens.

(10) Epist. lxxiii.

(11) In Prof. Fidei.

(12) Lib. de Syn. Acim. et Seleuc.

(13) In Dialog. cum Tryphone.

(14) Lib. iv. adu. Haer. cap. i. et ii.

(15) In i. Paedag. cap. 7.

(16) Cap. 14. adu. Prax.

» me filius meus es tu: ego hodie genui te. Quem locum spectare ad Messiam fatentur ex Hebraeis sapientissimus R. Salomon larchi, Ionatham, et Aben-Ezra: immo mystice ad Christum pertinere, ex illis plurimi tenent. Deinde haec pro eadem veritate in nouo Testamento extant Ioann. i. » Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, » ipse enarrauit. Vbi dicitur de hoc Filio fuisse ante Ioannem; dicitur omnes de plenitudine eius accepisse; dicitur ipsum solum Patrem vidisse, comprehensivae inquam; tollere peccata mundi; auctorem esse gratiae, &c. Sed versus v. attentius prae ceteris ponderemus. In eo Christus ipse sic loquitur: » Pater meus vsque modo operatur, et ego operor. Vt enim solueret Iudaeorum obiectionem, quod non esset languidus sanandus Sabbato, adserit, se eadem opera Patris implere, et quaecumque ille facit, haec et filium similiter facere: videlicet, et Patrem, et Filium post rerum creationem non posse ab opere cessare; et licet Sabbato nihil fuerit productum, et hominibus ab operibus seruilibus sit abstinendum, Patrem tamen, et Filium suum vsque modo, continuo scilicet, et incessanter operari conseruando, benefaciendo, et sanando: additur autem in ipso cap. » propterea ergo magis quaerebant eum Iudaei interficere, quia non solum soluebat Sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, » aequalem se faciens Deo. Et ob hanc praecipue causam mortem illi intenterunt. Vnde si filius non fuisset verus Deus, videretur Iudaeorum scelus aliqua ex parte excusandum, eo vel maxime quod illum adiurante Pontifice, an reuera esset Dei Filius, esse talem se confessus est, nec diluit illatam sibi accusationem blasphemiae. Sed et scribit ibidem Ioannes, sicut Pater suscitavit mortuos, sic et filium viuificare quos vult: Filium, et Patrem habere vitam in semetipso: vtrumque esse eodem iure ab omnibus honorificandum: alia demum pro Filii cum Patre aequalitate in natura firmanda.

Similia adducere possemus ex Euangelio Matth. ex principio cap. iii. et ex Apostolo Paulo cap. i. Epist. ad Hebraeos, quae vti simus breuioribus omittimus.

Patres audiamus: Hermas, Pastor dictus, primus sit, tamquam antiquissimus. Hic sic de Filio Dei loquitur (17): » Filius quidem Dei omni creatura antiquior est. Tatianus (18): » Verbum igitur, inquit, illud coeleste, Spiritus a Patre genitus, et ratio ex rationali potentia, &c. Consimilia habet Athenagoras (19), Christus

(17) Similitud. xx. (18) In Orat. contr. Graecos. (19) In Legatione pro Christ.

tum appellans »primogenitam Patris progeniem, ex ipso procedentem, vt rerum cunctarum idea, et energia foret«. Denique Irenaeus (20) sic loquitur: »hic enim Filius, qui est Verbum Dei »ab initio praestruebat, non indigente Patre Angelis, vt faceret »conditionem, et formaret hominem, propter quem et conditio »fiebatur«.

Ex his autem consurgit theologica ratio: quippe generatio definitur, origo viuentis a viuente in similitudinem naturae: Verbi processio est huiusmodi: nam Ioann. xvi. ipse Christus ait: »exiui »a Patre, et veni in mundum«. Et Psalm. ii. ipse Pater, inquit: »ego hodie genui te«. Rursus Ioann. i. »In ipso vita erat«, cet. Est etgo generatio, proindeque Filius Dei est generatione, et natura eiusmodi. Hactenus. Errores modo his dogmatibus contradicentes prosequamur, et expugnemus.

CAPVT IV.

Referuntur Cerinthi, Arii, ac Socini errores. Synodi Nicaenae historia breuiter describitur. De Colluthianorum secta agitur. Argumenta soluantur.

Vt impietate ac perfidia nulla est inferior, ita calliditate ac verusitia vincit vniuersas haeresis Verbi diuini consubstantialitatem impugnans. Inter eos autem haereticos, qui in Christum Dominum impiissimas cruciauerunt blasphemias, tres sunt iniquissimi, Cerinthus, Arius, ac Socinus. Cerinthus illum purum hominem praedicauit circa annum vulgaris Aerae lxxx. adserens ante Mariam non fuisse: hunc sequuti sunt Ebionitae, sic nuncupati, vel ab Ebione quodam, vel quod derelicti ab Ethnicis, Iudaicis, et Christianis, miserimi fuerint, et pauperes. Contra hanc haeresim scripsit Euangelium Ioannes, vt auctor est Hieronymus (1). De Ario paullo fustus dicendum est, tamquam de praecipuo Trinitatis inimico. Fuit is ex Libia oriundus, vt scribit Epiphanius (2), ea videlicet, quae Aegypti vicina est, Alexandriae contributa: vnde et Sabellius originem traxit. Melitiani particeps Schismatis, a Petro Alexandriae Episcopo communionem ob id interdictus est: sed eo schismate relicto, Diaconus ab

(10) Lib. iv. aduers. Haereses cap. 7.

(1) In Lib. de Script. Ecclesiasticis.
(2) Haeres. 69.

ab eodem ordinatus est, atque ab Alexandro Presbiter factus, cuiusdam Parochiae praefectus est. Eodem tempore Colluthus, Carponas, et Sarmatas suae quisque praecerat Ecclesiae, quos omnes haeretica pestis infect: ac duo quidem posteriores se ad Arium adiunxerunt. Colluthus priuatam et ipse sectam condidit, cuius hoc praecipue decretum Augustinus commemorat: »Deum non facere mala«, hoc est, poenas non infligere, in quo cum Marcione sentiebat. Sed obscura, neque diuturna fuit haeresis ista, et subinde dissipata est. Arius autem haeresim inuexit Sabellianae ex aduerso respondentem, ita tamen, vt Sabellius Arii praecursor audiat (3). Vterque in eo conuenere principio, quod repugnarent in Deo duo aut tres personae distinctae, omnimode atque in omnibus aequales. Ex quo Sabellius, Filium a Patre indistinctam personam esse impiissime adserbat: quam illationem aegre ferens Arius, Filium personam a Patre distinctam dicebat, sed negabat, hunc Deum esse Patri aequalem in omnibus. Errorem hunc caepit Arius disseminare, vt Orosius indicat (4); quo tempore Caesares creati sunt Crispus, et Constantinus Iunior, anno scilicet Christi 317., atque id primum contigisse scribit Socrates (5), quum, pace Ecclesiae reddita, Alexander in Conuentu Clericorum de mysterio Trinitatis disputans, subtilius exponeret quemadmodum vnitas in Trinitate esset. Pugnauit aduersus errorem serpentem Alexander coacto centum Episcoporum Concilio, et auctorem communionem priuauit, vna cum haeresis sociis. Sed hominis sanctissimi zelus hoc vnum obtinuit, vt in dies error aueretur: quin et Osi missio ac legatio hunc ipsum obrinuit effectum.

Itaque Constantinus Imperator recuperandae pacis, et concordiae spe frustratus, ac maioribus hoc auspiciis tentandum existimans, ex omnibus Christiani Orbis Prouinciis Episcopos conuocat, vt Eusebius narrat (6). Quocirca, litteris vbique missis, et euectionis, ac publici cursus potestate facta, Nicaeae in Bithynia Synodum coegit Oecumenicam primam, anno Christi 325. Conuenere ad hanc Synodum 318. Episcopi: inter quos insignes complures saneritate, nonnulli etiam doctrina praediti, quidam Diocletiani, et Maximini, nec non Licinii persecutionibus immania tormenta passi, eorum illustres notas in suis corporibus ostendebant (7). In hoc Concilio

(1) Abrégé de l' Histoire Ecclesiastique IV. Siecle, art. IV.

(4) Lib. vii. cap. 28. (5) Lib. i. cap. 5.

(6) Lib. iii. de vita Constant.

(7) Abrégé de l' Histoire Ecclesiastique IV. Siecle, art. iv. n. 1.

cilio damnatus est error Arii, eiusque Sectariorum, et fidei Symbolum conditum, in quo, Filium esse Patri *consubstantialem* decreuerunt: in auctorem quoque ipsum, et aliquot perfidiae socios ac defensores sententiam Patres dixerunt.

Postea vero quam in hac Synodo profligata haeresis ista fuit, et in ea Catholicae fidei regula praescripta, quae tota fere hac unica uocula *consubstantialis* contineretur, omnes ad hanc obliterandam conuersi sunt impetu Arianorum, qui variis artibus, et subdolis uerborum circumscriptionibus fucum facere conati sunt, ac simplicitatem Nicaenae professionis perpetua obliuione contexere. Huius rei causa Synodos varias congregarunt, et in his diuersas fidei formulas ediderunt, adeo ut paucis annis undecim ab illis traditas referat Athanasius (8). De omnibus singillatim egit Petrus (9), quae solet eruditione. Ipse consulatur ad haeresis istius cognoscenda arcana, ac ueterum Patrum ea de re sententiam explorandam.

Interea maiorem Arianorum, quam cum Catholicis pugnam, et dissensionem fuisse, certissimum ex historia Ecclesiae apparet. In causa fuit uel ambitio, et priuata odia, uel doctrinae, opinionisque diuersitas. Hinc Meri-Ariani, et Semi-Ariani. Primi Filium neque aequalem, neque similem gloria et maiestate, neque Patri consubstantialem esse blasphemabant: a qua blasphemiam quum aures Christianae abhorrent, plerique ex isto grege similem dixerunt esse Patri Filium: atque iidem rursus bifariam diuisi sunt. Quidam enim simpliciter similem esse profitebantur, nulla *substantiae* uel *Usiae* mentione facta: alii per omnia similem, et secundum substantiam affirmabant. Sic Arianorum secta in tres factiones est diuisa. Prima fuit Anomoeorum, qui aperte Filium creaturam esse dicebant, nec uilla re Patri similem, nedum parem, et aequalem, quae Arii ipsissima haeresis fuit. Altera Semi-Arianorum, qui, ut minime consubstantialem esse Patri Filium, ita per omnia esse similem, adeoque *Usiae*, et *substantiae*, docebant. Tertia inter ambas interiecta extitit nonnullorum, qui neque consubstantialem Filium, neque substantiam similem, sed tantummodo similem esse statuebant, et eundem creaturam ex ceterarum ordine esse uel negabant, uel manifeste profiteri non audebant. Hoc tripartitum Sectae Arianae discrimen maxime ex Epiphania colligitur. Verum de Ario, eius errore, atque

(8) In Lib. de Synodis.

(9) Tom. II. Lib. I. cap. 9.

que de his etiam, quae ad eiusdem naturam dignoscendam facere uidebantur, diximus satis.

Socinus, de quo alibi mentio habetur, qui Sabellianorum fermento iam pridem fuerat corruptus, Arianorum quoque errores sectatus est: et licet tempore posterior, impietate tamen, et perfidia primus fuit. Is enim cum Sabellio unam statuit in diuinitate personam, cum Ebionitis negauit, Christum Dominum ante Mariam Virginem fuisse, et demum cum Arianis Verbi diuinitatem aggressus est, neque paternam generationem fateri uoluit, nec Verbi cum Patre consubstantialitatem. Cum Socino, Laelio dicto, sensere postea Faustus Socinus eius nepos, Wolzogenius, Zwikerus, innumerique alii Fratres Poloni: qui omnes unam cum Arianis causam suscipientes, eadem aptarunt sophismata, quibus Dogma de Verbi consubstantialitate aggredierentur. Ut tamen ea ordine soluamus, primo de his, quae contra Scripturas, et Patres pugnant, deinde de aliis, quae syllogizando congesserunt, agemus.

Itaque Ariani opponunt Primo: Verbum non est Dei Filius Unigenitus, sed quasi Unigenitus, dicente Ioann. cap. I. »Vidimus gloriam eius quasi Unigeniti, etc.« Non est ergo Unigenitus proprius, et naturalis: proindeque nec consubstantialis.

Secundo: Eiusdem Euangelii cap. X. legimus: »Quem Pater sanctificauit, et misit in mundum, uos dicitis, quia blasphemus, quia dixi, Filius Dei sum? Filius igitur, non natura, et generatione, sed adoptione, et gratia habendus est.

Tertio: Christus appellatur ab Apostolo ad Colos. I. »Primogenitus omnis creaturae, et Primogenitus mortuorum«. Sed primogenitus alios eiusdem naturae connotat: ergo quum omnes alii filii sint adoptiui, Christus quoque ex horum numero erit.

Quarto: In priori ad Corinth. haec leguntur: »Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc et ipse filius subiectus erit ei, qui subiecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus«. Est ergo Christus Filius Dei sola administratione, et principatu Ecclesiae, quam illi Pater cum plena potestate subiecit, ita tamen ut, absoluto Ecclesiae temporali regimine, ipsemet Filius commissum sibi resignet imperium.

Quinto: (Et est argumentum Wolzogenii.) Quatuor in sacris literis memorantur causae, ob quas Christus Dominus Dei Filius sit per ueram et propriam generationem. Prima est, quia absque ope-

ratione viri villius, sed Spiritus Sancti virtute immediate in vtero Virginis conceptus est, nullumque ideo alium Patrem praeter ipsum Deum habuit. Quam causam indicavit Angelus, sic alloquens Mariam: »Spiritus Sanctus superueniet in te, et virtus Altissimi obrumbrabit tibi, ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei«. Altera causa est, quia a Patre sanctificatus, et in mundum missus. Tertia, quia eum Deus suscitauit a mortuis, atque ad vitam immortalem denuo quasi genuit. Quam causam Paulus in concione sua, quam Antiochia habuit, allegat his verbis: Act. xiii. »Annuntiamus vobis promissionem, quae facta est Patribus, quod eam Deus impleuerit nobis filiis eorum, dum resuscitauit Iesum: sicut etiam in Psalm. ii. scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te«. Quarta demum causa est, quia eum ad dexteram suam collocavit in coelis, donauit illi nomen, quod est super omne nomen, constituit eum iudicem viuorum et mortuorum: ob quam sublimitatem, et similitudinem cum Deo, est ratione perfectissima Dei Filius: Ast, quis non percipit, nullam ex his causis rationem verae et propriae generationis attingere? Non est ergo talis nisi sola gratia, et adoptione.

Sexto arguunt: Ipse Filius Ioann. xiv. profiteretur se inferiorem Patre, dicens: »Pater maior me est«. Ioann. item v. inaequalitas Filii cum Patre declaratur verbis illis: »Non potest Filius a se facere quidquam, nisi videat Patrem facientem«. Et iterum: »Ego nihil possum a me ipso facere«. Quomodo ergo Filius potest esse summus Deus? Confirmant id ipsum loca, in quibus Christus ostendit, se non esse auctorem suae doctrinae, vt quum Ioann. vii. dicit: »Doctrina mea non est mea, sed eius, qui misit me«. Illa etiam, in quibus se a Patre missum testatur Ioann. iii., ab ipso mandatum accepisse, Ioann. x., ad Patrem preces fuisse, Ioann. xvii. Demum ea in quibus Filius vocat Patrem Deum, ac Dominum suum, vt xx. cap. »Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum«. Et Paulus i. ad Corinth. »Christus est Dei«, cet. cet.

Septimo argumentantur: Etiam si ponatur, Verbum fuisse in aliqua substantia ante incarnationem, in ea etiam creaturam fuisse ex his Scripturae locis colligitur: Prouerb. viii. »Dominus possedit me in initio viarum suarum«. Math. xi. »Ecce seruus meus electus, quem elegeris«. Ioann. iii. »Qui post me venturus

est,

est, ante me factus est«. Non est ergo Patri consubstantialis.

Octauo: Dei Filius secundum Scripturas non habet bonitatem essentialiam, potestatis plenitudinem, perfectissimamque scientiam, quas summum Deum habere necessum est. Dicitur enim apud Luc. cap. xviii. Christum ipsum vocanti se Magistrum bonum, dixisse: »Quid me dicis bonum? Nemo bonus, nisi vnus Deus«. Filiis etiam Zebedaei respondit cap. xx. »Sedere . . . ad dexteram, vel ad sinistram non est meum dare«, cet. Rursus de extremo iudicii die cap. xxiv. dicitur: »De die autem illo nemo scit«, cet. Igitur Filius neque bonitatem diuinam, neque summam potestatem, neque plenitudinem habet sapientiae.

Haec, hisque similia congerunt ex Scripturis: Sed et argumentantur ex Patribus Antenicenis, praesertim ex Herma, Filium Dei esse omni creatura antiquiorem, non generatione, sed praedestinatione. Nam similia profert Herma (10) de Ecclesia dicens: »Omnium prior creata est, ideo anus: et propter illam mundus factus est«. Sed Ecclesia prior est tantum praedestinatione: ergo et Filius Dei. Accedit, quod, vt adnotat Auctor Irenici Irenicorum, idem Herma Similitudine v. Filium cum Spiritu Sancto confundit, dum ait: »Filius Dei Spiritus S. est«.

Sed veniamus ad ea, quae Wolzogenius praesertim syllogizando adducit. Si Pater, inquit, aliam personam ex essentia sua genuisset, sequeretur alium Deum genuisse, atque per generationem huiusmodi, ex vno Deo fierent duo Dii, sicut in generatione humana ex vno homine fiunt duo: quod tempore Concilii Nicaeni tenuisse Patres constat ex Symbolo illius Concilii, vbi dicitur, *Deum esse de Deo*. Deinde: quum Pater, et Filius eandem numero essentiam habeant, si Filius ex Patris essentia foret genitus, simul et ex sua essentia esset genitus: vnde et sui ipsius esset Filius, et sui ipsius etiam Pater. Ad haec: Filius vel ex libera Dei voluntate, vel ex necessitate naturae fuit a Patre genitus: si ex libera voluntate, potuit etiam non generari a Patre, adeoque non existere, quod est contra rationem summi Dei. Quod si Pater ex naturae necessitate Filium genuit, perpetuo gignit, quum eius natura sit semper prorsus eadem, et immutabilis. Praeterea, si Patris natura et essentia etiam Filius est, sequitur necessario etiam, intellectum Patris esse intellectum Filii, atque inde etiam opera, quae ad intellectum Patris

li 2

pro-

proficiscuntur, a Filii intellectu proficisci: Si ergo Pater per intellectus sui operationem generat Filium, sequitur, Filium etiam seipsum generare: immo et Spiritus Sanct. Filium generabit, quum habeat eandem naturam, eundemque intellectum. Haec Wolzogenius: Quae etsi summis digitis, vt dicitur, attingere fuerit hodiernae rerum luci congruentissimum, vltius prosequi foret omnino superuacuum, ni quid amplius dicamus. Nec enim aliud quidpiam in illis videmus praeter hominis delirantis cauita: quae discutere nobis facillimum, postquam ea, quae supra obiecebamus, fuerint soluta.

Ad argumenta itaque soluenda, quae ex Scripturis, et Patribus ducta sunt, calamus vertamus. Et quidem illud, quod ex cap. 1. Ioann. Arian deducebant, soluitur dicendo, Verbum esse Vnigenitum Patris proprium, ac naturalem, in sinu Dei ipsius reconditum, Patremque suum comprehendentem. Neque oppositum suadet particula illa *quasi* in vers. 14. posita: nam vt scribit Chrysostomus (11), illa est »confirmationis, et indubitatae determinationis« vox, Ita Matth. xiv. legimus: »Quia sicut Prophetam cum habebant«. Verum et est etiam consuetudo sermonis Regem maiestate, regaliq; comitatu incedentem, sic paucis describere, vidimus magnificentiam vt Regis. Legatur citato loco Chrysostomus. Quod autem opponunt aliqui Luc. iii. v. 23. in verbis istis: »Erat incli- piens quasi annorum triginta«, particulam *quasi* diminutiuam esse, nihil obest: nam non extat hoc loco quasi definiens, sed quasi indeterminatum. Id quod ex eo allunde liquet, quod participium *incipiens*, sequentis aduerbii *quasi* significationem determinat: qui enim trigessimam annum incipit, nondum trigemuit.

Ad illud, quod desumitur ex cap. x. Ioann. v. 36. respondet Estius (12), Christum neququam probare hoc argumento, se esse Filium Dei, sed se non male et inconuenienter fecisse, quod se dixerit Filium Dei. Si enim homines, eo quod ad illos sermo Dei factus fuerit, Scriptura Deos appellat: quanto iustius ille, quem Pater sanctificauit, et misit in mundum, poterit se Filium Dei vocare? Itaque refellit hoc loco Christus Iudaeorum calumniam argumento, vt vocant, a minori ad maius. Verumenimvero, ex hoc Ioann. loco etiam etiam Christum esse Filium Dei naturalem, multipliciter ostendi potest. Primo quidem, quia Christus se praefert omnibus

(11) Hom. 11. in Ioann.

(12) Com. in Ioann.

quos Scriptura filios Dei vocat: vnde non est ipse, sicut alii, filius per adoptionem, sed per naturam. Secundo; quia vt aduertit S. Thomas (13), »quem Pater misit in mundum, est Filius Dei, qui in aeternitate praexistit«. Nemo autem dicitur mitti in alique locum, nisi antea alibi fuerit. Tandem: quia, vt argumentatur S. Augustinus (14), Christus Dominus paulo antea dixerat: »Ego et Pater vnum sumus«: quod certe accipiendum est de vnitatem potestatis, ideoque et substantiae. Neque officit, Christum diel a Patre sanctificatum, quandoquidem illum Pater sanctificauit, quum ipsum genuit, vt Augustinus loquitur. Sanctificauit quoque humanitatem ipsius, quando Filium misit in mundum, vt ait Hilarius (15).

Quod vero Christus appelletur ab Apostolo »Primogenitus omnium creaturae«, iure ac merito id factum est, quin alios eiusdem naturae filios connotet. Nec enim vox illa *Primogenitus* est vox ordinis, sic enim Christo conuenire haud valet, quum sit Vnigenitus, sed est vox praesertim dignitatis: quo sensu in Genes. vocatur primogenitus maior in donis, et prior in Imperio. Ceterum vocatur sic ab Apostolo ex eo etiam, quod prior est genitus a Patre, quam creatura vlla, vt habetur Prouerb. viii. sicut et ex quo Princeps sit fratrum suorum, vnde Apocalypsis i. appellatur »Primogenitus mortuorum, et princeps Regum terrae«. Demum, quia primogenitus erat haeres paternorum bonorum, a cuius manu reliqui partem haereditatis capiebant: Filius autem Dei haeres est vniuersorum, vt scribit Paulus ad Hebr. i. et ipse »fecit nos regnum Patri suo«, vt legimus Apocalyp. i.

Quae autem in vnum Wolzogenius collegit, causas enumerando, ob quas Christus Dei filius sit, easque improbando, facillime soluntur: omnia siquidem, quae in probationibus adducit, sempiternam diuinamque generationem confirmant. Nam Luc. i. v. 35. praenuntiat Angelus: »Quod nascetur ex te vocabitur Filius Dei«: hoc est, vt Bernardus scribit (16): »Non solum qui e sinu Patris in vterum tuum veniens abumbrabit tibi, sed etiam id quod de tua substantia sociabit tibi, ex hoc iam vocabitur filius Dei, quemadmodum is, qui a Patre est ante saecula genitus, tuus quoque amodo reputabitur filius«. In cuius interpretationis praesidium pla-

(13) Lect. vi. in cap. x. Ioann.

(14) Tract. xlviii. in Ioann.

(15) In Lib. vii. de Trinit.

(16) Hom. 1. de Laudibus Virginis,

placet sequentia adnotare. Primum, particulam *ideo* ex praecedenti sermone consequentiam inferre: vnde sensus est „quia Spiritus S. superueniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi“, quibus declaratur mirabilis vtriusque naturae, diuinae et humanae vnio: igitur quod nascetur ex te vocabitur, et erit filius Dei. Secundo obseruandum cum Gregorio Magn. (17), obumbrationis vocabulum vtramque significare naturam: ymbra enim a lumine formatur et a corpore: et Dominus per diuinitatem lumen est, et per humanitatem corpus. Deinde obseruandum, Christi Domini supernaturalem conceptionem Spiritus S. virtute peractam, satis declarari verbis illis: „Spiritus S. superueniet in te“: sequentia ergo aliquid praestantius innunt, nempe diuinae, humanaeque naturae vnionem. Tandem notandum, neminem negaturum, quod Christus Dominus potiori iure sit filius Dei, quam Adam, quem tamen ex terrae sinu, absque Matre, Altissimus creauit. Itaque firma est caussa, ex Luc. 1. petita ad adscendam Filii diuinitatem.

Secunda caussa ad Christi sanctificationem spectat, de qua supra. Pro tertia elucidanda, damus libenter obicientibus illud Psalm. 111. „Ego hodie genui te“, de Resurrectione dictum esse, iuxta nobilissimos interpretes: at sunt alii, nec numero, nec auctoritate inferiores, locum illum de imperceptibili, diuinaque generatione exponentes. Sunt hi Gregor. Nyssenus, Cyrillus Alexandrinus, Athanasius, alii: quin et de temporali Athanasius ipse illum interpretatur. Sed neutiquam discrepant inter se et qui de Resurrectione, et qui de generatione exponunt locum huiusmodi. Pro quo ponendum illud est, hic nempe, diuinam probari generationem. Id praestat Eruditissimus Bossuetius ita singulas particulas pensans: *Dominus*, inquit, *dixit ad me*: non ad alios, sed ad me proprie, singulariter: *Filius meus es tu*: tu inquam, et non alius. Ergo vnicus, Vnigenitus, singularis. Quod nusquam ea emphasi dictum de quopiam: *Ego hodie genui te*: non ergo adscitus, non adoptatus, sed genitus: nec gratia, sicut Angeli, et homines, sed natura filius. Et quidem Apostolus ad Hebr. 1., locum hunc accipiendum esse de vera, ac propria generatione declarat. Sed et de temporali Christi conceptione eum intelligere non incongruit. Quamuis enim Pater neutiquam de sua substantia Christi humanam naturam genuerit: tamen ob generationem temporalem euenit, vt filius hominis fieret filius Dei: natura-

(17) In Lib. xviii. Moralium Iob xviii.

turalls, ob vnionem hypostaticam. Eodem pacto Resurrectioni locus ille accommodatur. Nam ad illam spectat quam optime illud: „Ego hodie genui te“, quia Christus a mortuis resurgens se verum Dei Filium manifestauit. Quin Resurrectio Christi nihil aliud fuit, quam aeternae eius generationis progressus: quum enim natus sit filius Dei viui, et ipse vita sit, necesse fuit, vt iterum quodammodo gigneretur, ait lepidissime Episcopus Meldensis. Quod confirmatur ipsius Christi testimonio, ira Patrem orantis (18): „Clarifica me Pater claritate, quam habui priusquam mundus esset apud te“. Siue ergo egregium Psalmi locum de generatione sempiterna, siue de conceptione temporali, siue de Resurrectione ex mortuis accipiatur, firmissimus ille est ad aeternam Christi generationem comprobanda m. Hactenus de tertia caussa. Quartam vero vt sustineamus, satis erit dicere, omnes omnino Christi Domini prerogatiuas ab aeterna generatione, velut a primo fonte, manare.

Quid autem si Christus ipse se Patre inferiorem profiteatur, Ioann. xiv. ? Ratione humanitatis assumtae id proficitur: et etiam ratione naturae, et personae, quo ad originem spectat: minime vero quo ad substantiam, et potestatem. Si enim hoc pacto Patre minor esset, quomodo eodem cap. dixisset: „Qui videt me, videt et Patrem meum“? Quomodo verum esset quod ibidem dictum est: „Patrem suum dicebat Deum, aequalem se faciens Deo“? Quomodo alia plurima id ipsum attestantia? Recurrendum itaque est ad diuersam Christi naturam, vt Augustinus exemplo suo monet (19). Verum et cum Patribus Graecis dici potest, Filium esse Patre minorem secundum habitudinem caussae, eo quod Pater origo sit Filii, vt loquuntur Basilius (20), Gregorius Nazianzenus (21), et Chrysostomus (2). Salua tamen Patrum Graecorum auctoritate, ac dignitate, Latinorum sententia verior nobis videtur, qui adserunt, propter humanitatem Filium se minorem Patre fecisse. Cuius sententiae certissima comprobatio est, quod nullibi scriptum sit, Patrem esse maiorem Spiritu S., aut Spiritum S. minorem Patre, quia Spiritus non sic creaturam assumpsit, sicut a Verbo assumta est natura hominis, vt Augustinus loquitur (23).

Necque Filii cum Patre ostenditur inaequalitas locis illis, quibus olim

(18) Ioann. xvii.

(19) Lib. 11. de Trinit. cap. 1.

(20) In 1. adu. Eunomiam.

(21) Orat. v.

(22) Hom. lxxv.

(23) Lib. 11. de Trinit. cap. 6.

olim Ariani, et nunc vtuntur Sociniani. Nam ad primum, facilis est et adaequata responsio ex Greg. Nazianz. (24) Filium nempe non posse a se quidquam facere, quia vna est Patris, ac Filii potestas, vna eademque operatio. Quae responsio constat ex verbis praecedentibus: » Pater meus vsque modo operatur, et ego operator «, et ex sequentibus: » quaecumque enim ille fecerit, haec et Filius similiter facit«. Potest etiam locus iste de Filio, vt homine, exponi.

Quod secundo obicitur nullius est momenti. Solutur acutissime ab Augustino sic (25): Si mea, quomodo non mea? Si non mea, quomodo mea? Breuis responsio: mea, quia sum Dei Verbum, ac sapientia. Non mea, quia non a me originaliter profecta. Sicut enim Dei Filius suum esse habet a Patre, ita quidquid eius est, siue vita, siue doctrina, siue operatio similiter est a Patre. Appellat itaque doctrinam Patris, ne credatur comparata per humanam industriam. Vel loquitur Christus Dominus ex hypothesi, et in sensu Iudaeorum, qui opinabantur, ipsum diuersum voluntate ac doctrina a Patre, suam facere voluntatem, et doctrinam suam spargere: quum vna sit ipsius ac Patris voluntas.

Cetera testimonia soluit quoque scribens: » Patrem etiam Deum esse Vnigeniti filii, quoniam factus est homo, et natus ex femina«. Itemque: » Non ait Patrem nostrum: aliter ergo meum, aliter vestrum: natura meum, gratia vestrum: Neque dixit Deum nostrum: ergo et hic aliter meum, aliter vestrum: Deum meum, sub quo et ego sum: Deum vestrum, inter quos, et ipsum Mediator sum « (26).

Tandem Dei Filio denegandas esse bonitatem, potestatem, scientiam, ceterasque dotes Summi Dei proprias, haud probant loca, quae proferuntur. Quae ad primum vera est responsio Greg. Nazianz. (27) et Augustini (28), Christum accurrisse iuueni dicendo: » Quid me dicis bonum «? Quasi diceret: Si me arbitraris purum hominem, igitur me bonum appellas? Si bonum fateris, oportet vt Deum credas, quum solus Deus sit vere bonus, et omnis bonitatis fons, et origo. Vnde non negat Christus propriam bonitatem, sed adolescentis fidem attollit. Alter locus ex cap. xx. desumptus exponi posset cum Augustino (29) hoc sensu, quod non sit humanae potestatis regnum

(24) Lib. iv. Theologiae.

(25) Tract. in hunc locum.

(26) In Lib. ii. de Trinit. cap. 7.

(27) Orat. xxxvii.

(28) In III. cont. Max.

(29) In I. de Trinit. cap. 11.

dare: melius tamen cum eodem S. Doctore sic explicatur (30): non est meum dare vobis superbis, qui illud petitis, aut terrenum, aut iure consanguinitatis: sed meum est dare humilibus, quibus paratum est a constitutione mundi.

Postremae obiectioni haec sit solutio: nescit Filius diem iudicii vt singularis persona est, et Deus homo plenus gratia et veritate, nego: vt caput Ecclesiae, in quantum non debet diem illum manifestare, vt homines continuo aduentum Iudicis formident, concedo. Qui ergo Legislatoris, aut Iudicis officio fungitur, dicit se nescire quidquid nefas est reuolare: nec mentitur tamen, quamvis vt singularis persona nouerit, quae a se ignorari fateretur. Ita Iudex ait, se nescire rei crimen: Confessarius poenitentium peccata. Recte Augustinus (31): » Hoc enim, inquit, nescit, quod non ita sciebat, vt tunc discipulis indicaret «.

Atque his tandem argumenta ex Scripturis deprompta soluta quam breuissime sunt: qui pleniorum eorum confutationem desideret, adeat Peratium (32), ex instituto eiusmodi momenta discutientem, variasque responsiones adducentem.

De cetero autem, alia argumentorum genera, ea scilicet quae ex Patribus, et ratione sunt mutuata, in examen vocemus operae pretium erit. Et ad primum primo occurrentes Ioann. Exnesti Grabe probamus solutionem in notis ad Bullum, Hermam nempe putasse, animas principio fuisse creatas antequam vniuerit corporibus, atque Ecclesiam creatam saeculorum initio ratione animarum. At quare non dicendum potius, creatam a principio ratione Angelorum, quorum pars ad Ecclesiam triumphantem pertinet? Nullum est igitur argumentum, nulla erroris Hermae probatio. Deinde rectissime Filius Spiritus vocatur, quod nedum est nomen particularis personae, sed etiam Deo, Angelisque commune. Sic Filium Spiritum dixerunt Tertullianus (33), Lactantius (34), Cyprianus (35), et alii.

Ad primam autem rationem respondendum, minime sequi quod in ea dicitur, Deum scilicet, alium Deum generare. Quando enim instituitur inter Deum, et creaturas comparatio, omnem omnino imperfectionem remouere debemus. Quod vero genitor praecedat tempore id quod gignit: quod in generatione abscedatur, et diuidatur

Tom. I. Kk

(30) In Psalm. cxxvii.

(31) In Lib. i. de Trinitate, cap. 11.

(32) In Lib. ii. de Trinitate, cap. 1.

(33) In Lib. i. de Trinitate, cap. 1.

(34) In Lib. ii. de Trinitate, cap. 1.

(35) In Lib. i. de Trinitate, cap. 1.

capp. 1. 2. 3. 4. 5. et 6.

In II. cont. Marcionem.

Lib. iv. de Sapientia, cap. 6.

De Idololorum vanitate.

De Idololorum vanitate.

natura; quod generatio sit actio quaedam accidentalis; quod foetus paullatim formetur, cetera bene multa, non ad essentiam perfectionemque generationis, sed ad defectum pertinent creaturarum. Itaque etsi in generatione hominum Filius a Patre diuersus sit, quoniam corporum natura non est simplex, sed fluida, et generatio ex materiae effluxione peragitur; at quum Deus impartibilis sit, gignendo non diuidit essentiam, nec influxio in eo est, vt in hominibus. Ita respondent Arianis similia oblicentibus SS. PP. communiter. Iam vero quod de Patribus Concilii Nicaeni ab haereticis additur execrabilis calumnia est. Quum enim Dei nomen quandoque pro persona accipiatur, quandoque pro ipsa essentia, vt Damascenus ait (36); Dei Filius Deus de Deo appellatur, seu persona diuina: quomodo dicitur Ecclesiastici ultimo: » Inuocauit Dominum Patrem Domini mei«. Et Psalm. cix. » Dixit Dominus Domino meo«. Vnde haec propositio: » Deus genuit Deum«, vera est: haec autem: » Essentia genuit essentiam«, aut: » Deitas Deitatem«, a nullo Catholicorum admittitur. Prior enim terminum habet concretum, secunda abstractum.

Secundae rationi hoc sit responsum: profitemur Deum Filium ex Patris essentia esse genitum, non vero fatemur, diuinam essentiam absolute acceptam esse principium generationis: ita enim sequeretur absurdum praefatum, quod Filius esset ex sui ipsius essentia, quia habet eandem cum Patre naturam: sed dicimus Filium esse genitum ex essentia relatiue sumta, et quatenus est essentia Patris, vna nempe proprietate personali subsistens. Quamquam vero accuratius, propriusque diceretur Filium genitum esse a Patre, quam ex essentia, quia haec nec gignit, neque gignitur; admittimus tamen hunc loquendi modum propterea quod Pater, qui generat est sua essentia, et Filius genitus est ipsamet essentia Patris. Consultatur S. Augustinus (37). Tertia ratio illud tangit, de quo grauis olim fuit inter Catholicos, et Arianos conflictus: soluitur tamen dicendo, vtrumque posse admitti, et Filium genitum fuisse necessitate, et genitum fuisse voluntate; et vtrumque posse etiam negari. Nam si accipiatur necessarium pro eo quod est naturale, et vndequaue immutabile, Athanasius est (38), qui Filium necessario productum dicit, quum sit foetus substantiae non ex deliberatione natus, vt contendeat olim Eunomius: si autem accipiatur necessarium pro eo quo

quis-

(16) Lib.iii. capp.4. et 11. (17) Lib.xv. de Trinitate. capp.1. et 14. (18) Orac.ii.

quispiam indiget, Augustinus est, qui Filium non esse necessitate genitum dicat (39), quia necessitas indigentiae in Deo non est. Similiter, si sumatur voluntarium pro eo quod non est coactum, neque vim affert inclinationi, Filius natus est voluntate, vt Marius Victorinus contra Arium argumentatur (40): non enim aut a se ipso, aut a Filio, aut a Spiritu S., aut a creaturis cogi potuit Deus, vt gigneret Filium: quum nemo cogat se ipsum, neque productum cogere possit producentem. Quod si voluntarium dicatur quod liberum est et indifferens, vt accipiebat Arius, negandum ac pernegandum cum Fulgentio (41), Dei Filium voluntate gigni, quia in generatione Vniuenti nulla in generante praecessit deliberatio. Tandemque si vna comprehendantur deliberatio, et indigentia; constanter cum Epiphanio tenendum (42), Filium neque voluntate esse genitum, neque necessitate, sed natura.

Vltimae argumentationi, quam Wolzogenius nimis extollit, occurrimus: Intellectio, qua Pater Filium product, est eadem Patris essentia, haec vero cum omnibus suis absolutis perfectionibus tribus personis communis est: nec tamen veram esse consequentem quam Wolzogenius vrget, paucis monstrandum est. Nam intellectio, quae producit Filium, non est substantia intelligens absolute accepta, quam appellant Theologi intellectioem *essentialem*; sed est substantia intelligens relatiue accepta, quam vocant intellectioem *notionalem*. At non repugnat, vnam eandemque rem esse communem pluribus absolute acceptam, et sumtam relatiue esse propriam vnius personae. Hinc negandum, operationem, qua Pater Filium generat, esse communem, licet communis sit intellectio essentialis, et Pater omnia Filio communice, excepta proprietate personae.

Et hic sit finis nostrae pro Verbi consubstantialitate disputationis: in qua quae praecipua iudicauimus haud praetermittere potuimus, innumeris aliis missis, quae, aut ex dictis facillime enertantur, aut obuia cuique sunt. Reliqua huic ipsi scopo facientia ex historia colligamus.

Kk 2

CA-

(19) In xv. de Trinitate, cap. 40.
(40) Lib 1.(41) In Lib.iii. ad Monimum, cap. 8.
(42) Haeres. lxxix.

CAPVT V.

Historicam persequitur tractationem de vocabulo ΟΜΟΥΣΙΟΝ: atque illud iure optimo a Nicaena Synodo receptum, et Symbolo additum declarat.

Omnia Catholicorum cum Arianis controuersia, atque professionis vtriusque discrimen erga Verbi diuinitatem, in diuersa huius vocis acceptione posita erat, ab eaque originem sumpsit. Neque vero *Homousion* nomen a Nicaenis Patribus excogitatum est, sed longe ante a veteribus usurpatum, vt Athanasius adfirmat (1), vbi Dionysium Alexandrinum ait, in Epistola ad cognominem Dionysium Romanum Pontificem dixisse, Christum esse *Deo consubstantialem*: et in Epistola ad Paulum Samosatenum, *consubstantialem dici Filium Patri ab antiquis*, affirmat Dionysius ille. Verum, non solum Catholicos eam vocem usurpasse, sed haereticos etiam Nicaena Synodo antiquiores, reperire est. Nam Athanasius ipse (2) testis est, illeque tocupletissimus, Paulum Samosatenum adserentem Christum in tempore extitisse, eo vsum argumento, quod, nisi ita esset, consequens foret, illum esse Patri consubstantialem, adeoque tres esse substantias, vnam primariam, duas ex illa derivatas. Sic enim *Homousion* interpretabatur, eo ceric modo, quo in rebus creatis et corporeis vsu venit, vt ab vna aliqua substantia diuersa et separata, altera propagetur. Itaque septuaginta Episcopi Antiochiae aduersus Paulum Samosatenum congregati, vt scribit Athanasius (3), vel octoginta, vt Hilarius tenet (4), Filium non dicendum *Homousion*, sed Patri consubstantialem, eo sensu, quo Paulus Samosatenus id intellexerat, definire. Qua Episcoporum auctoritate audacter nimis Ariani, imperite vero qui ex Catholicis supprimendam vocem illam amore concordiae dicebant, abusi sunt. Antiocheni siquidem Praesules acceptam illam ab haeretico vocem, ac praua interpretatione detortam, funditus repudiarunt, quia nondum legitimus, ac probabilis illius consuevit vsus. E contrario autem ex haeretico perinde abreptam ore Catholicis Episcopi apud Nicaeam eandem vocem amplexi sunt, eamque

(1) In Lib. de Decretis Nicaenae

Synod. Et de Synodis.

(2) In Lib. de Syn. Arim. et Seleuc.

(3) In Lib. de Synodis in fine.

(4) In Lib. de Synodis, n. 86.

que pro Fidei Orthodoxae tessera deinceps haberi voluerunt. Hanc autem illius vocabuli sancienti causam fuisse prodit Athanasius, quod quum Episcopi Catholici in Nicaena Synodo inter se deliberarent, quam verborum formula veram fidei confessionem conciperent, vt Ariam perfidiam extinguerent; primum iis in mentem venit dicere, Filium esse Deum de Deo, et vnigenitum, et huius generis alia, quae ex Apostolo colliguntur. Sed quum Eusebius Nicomediensis gregales suos admonuisset, non esse, quod his assentiri vererentur, propterea quod res omnes creatae perinde sunt a Deo; id animaduertentes Patres apertius enuntiasse: »ex substantia Patris esse Filium«: deinde quum illud etiam addidissent, »Filium esse Potentiam, et Imaginem Patris, eique per omnia similem, et immutabilem«, nec huic quidem subscribere Ariani detrectarunt, quod haec omnia nobiscum illis essent communia. Itaque ad istorum haeresim penitus labefactandam de communi sententia nomen *Ομωσιον* additum est, vt non solum ei similis, sed eiusdem omnino cum illo naturae, essentiae, et substantiae crederetur.

Quam vero rite, oportuneque a Sacrosancta Nicaena Synodo hoc vocabulum receptum sit, Symbolo additum, et consecratum, vel ex eo luculenter demonstratur, quod maxima deinceps commoda Catholicae professioni attulerit. Nam ipsius ope haeresum omnium commenta, quae Sanctissimae Trinitatis Mysterium oppugnabant, propulsata sunt, euersaque atque inter partes illud discrimen constitutum, vt alieni a germanis, ac adulterini a legitimis Christianis, hoc est, Catholicis secernerentur. Hinc iure optimo Athanasius vocem istam vocat columnam, vel cippum, »in quo illorum impietas proscribitur, ac velut trophaeum de ea superata, prostrataque statuitur« (5). Proferunt similia Epiphanius (6), et Ambrosius (7). Ergo fuit haec propemodum vnica tessera catholicarum partium, ob quam ab Arianis aliisque haereticis *Homousiani* per ludibrium appellari solebant, vt testatur Augustinus (8). Probat id ipsum Marius Victorinus, non Marinius vt aliis visum est, tria adducens argumenta, vt huius vocabuli proprietatem declaret (9). Primum est: duo imple adserbant Ariani, et Filium ex nihilo esse, et aliquando cum Patre non fuisse: quae duo Arianismi capita a Ni-

(1) De Synodo Arimin.

(6) Haer. LXXIX.

(7) Lib. de Filii diuinit. cap. 4.

(8) In Lib. contr. Serm. Arianorum,

cap. 56.

(9) In II. aduers. Arium.

Nicaenis Patribus erant damnanda: at per vocem *ὁμοούσιος* condemnatur utramque: nam haec, aut significat esse ambo eandem rem, eandemque substantiam, aut in eadem substantia esse simul, quae sunt duo dogmata Arianæ perfidiae contraria: rite ergo, opportunèque a Nicaenis Patribus fuit usurpata. Secundum Victorini argumentum est: Profiteretur Fides Catholica, Filium non tantum esse a Patre, sed etiam esse Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: nam esse a Deo competit quoque creaturis, quae a Deo factae sunt: esse vero Deum de Deo significat produci a Patre, et esse unius substantiae cum illo: at esse Deum de Deo est esse *ὁμοούσιος*: ut igitur exprimat Filium unam cum Patre habere naturam, et esse a Patre aliter ac sunt creaturae, percommoda est illa vox. Vltimum argumentum Victorini: fuerunt qui Filium similem Patri substantia dixerunt et sensu isto appellauerunt illum non *Homousion*, sed *Homousion*: fuerunt hi Semiariani. Oportuit ergo aduersus istorum impudentiam adserere Filium eandem esse cum Patre, et simul substantiam: quod per vocem illam rectissime exprimitur.

Sed machinas omnes et Imperus ad illam abolendam adhibuerunt haeretici: ac repetitis saepe fidei professionibus ex usu Christianorum eripere tentarunt. Tria, quatuorue contra illam oblicere consueuerunt. Primum: Haud prudenter ad Fidei dogma adstruendum symbolo insertam vocem, quae nullibi in Scripturis reperitur. Secundum: Proscriptam illam fuisse a Synodo Antiochena sexaginta circiter annis ante Nicaenam celebrata: non ergo probare illam Nicaena Synodus debebat. Tertium: Ante Synodum Nicaeae celebratam nullus, praesertim ex Patribus, vocem huiusmodi pronuntiauit. Unde igitur eam Patres Nicaeni desumerunt? Id quod deinde virget Sandius adfirmans vocem illam originem a Gnosticis habuisse, ut Aeonum suorum fabulam contexerent. Addit Clericus (10): Vna eademque essentia nequit dici sibiinteripsi consubstantialis: nec veteres eo nomine significarunt quidpiam aliud, quam quod est particeps eiusdem speciei substantiae: igitur quum diuina essentia nequeat habere rationem speciei, incommode intrusa fuit vox illa, ac praeter propriam significationem.

Quartum: Per vocem istiusmodi videtur roborari Sabellii, et Samosatreni perfidiam, qui vna hypostasi Deum constare adserbant. Deinde, si *Homousios* Patri dicatur Filius, sequitur generationem huius crea-

(10) Sect. III. Prolegom. cap. 1.

creatarum rerum generationibus esse similem, in quibus substantiae quaedam desectio fit. Sic Arius argumentabatur (11).

Laterem tamen, et ille, et quotquot eius perfidiam sequuti sunt, lavare videntur, dum talia proferunt. Soluuntur enim facili negotio, quae adeo confidenter obliciunt. Ad primum itaque dicendum: quod si in Fidei dogmatibus nefas est nomen aliquod usurpare, praeter ea quae in Scripturis leguntur: qua ratione ipsi Ariani pronuntiabant, « Verbum esse ex non extantibus; fuisse aliquando, quando non erat; esse quidem a Patre, sed non ex Patris substantia »? Vbinam Arius, Eunomius, Aetius, aliique haeretici, qui Synodum Nicaenam praecesserunt, aut subsequuti sunt, verba istiusmodi legunt? Quod si haeticis in animum subiit noua vocabula superstruere ad Fidem catholicam euertendam, cur fidei defensoribus erit vitio vertendum, quod ad haeresim profligandam vsi sint voce illa, quae et Verbi significatur aeternitas, et in eo Patris adfirmetur substantia? Accedit, quod quo titulo vocem hanc, eodem et istas *inmasibilis*, et *similis substantiae* Ariani relicere debuerunt, quum nec istae in Scripturis legantur.

Verum responderi aliter potest: falsum scilicet omnino esse vocem *Homousion* in Scripturis non reperiri illatue saltem, et equiuallenter. Quid enim est, id quod est, Deus est lumen, est vita, est veritas, est suum esse? At legimus in Evangelio Filium haec omnia esse: legimus ergo esse Deo Patri *Homousion*; atque de his quae legimus, licet non lecta componere. Item iubemur petere quotidie *Panem supersubstantialem*, qua voce commode etiam Filium designamus, qui est panis viuus de Coelo descendens. Tandem, si Filius est, et dicitur Patris splendor, et imago, cur non Patri *Homousios*, seu consubstantialis?

Secundum quod opponunt, insulsum nimis ineptumque est. Synodus enim Antiochena damnauit vocem illam, non prout natia, ac propria significatione demonstrat plures personas, quibus eadem essentia communis est, absque naturae partitione, et scissione, quae partitio ac scissio non ex hac voce, sed ex creaturarum conditione infertur; sed damnauit vocem illam, quatenus in rebus creatis significat naturam et essentiam speciei unam, quae in singulis scinditur ac diuiditur, quomodo hanc vocem virgebat Paulus Samosatensis. Itaque sic res se habet: Patres antiqui *Homousion* disserte sunt confes-

(11) In Epist. Alexandro Alexandriae Episc. oblata.

fessi, vt superius monstrabamus: neque Synodus Antiochena poterat hanc vocem in sensu proprio acceptam proscribere, salua antiquorum Patrum auctoritate. At Paulus Samosatensis, quasi eodem modo admitteretur a Catholicis vocabulum *Homousion* in Deo, sicut adseritur a Philosophis inter indiuidua vnus speciei, hac vel simili argumentatione Fidem Catholicam quateru moliebatur. *Homousios* ille est, qui spectat ad eandem speciem alterius, inter quos diuiditur eadem natura: ergo si Filius esset persona distincta a Patre, eique *Homousios*, scinderetur ac diuideretur diuina essentia. Filius igitur neque persona, neque Patri *Homousios* est. Ad haec vero quid Synodus Antiochena? Negat in Deo hoc sensu vocem illam, quo a Sabellianis accipiebatur, et quo *Homousia* dicuntur plura indiuidua vnus speciei. Constat responsio ex Athanasio (12). Basilius quoque scribit (13), Antiochenos Patres vocem hanc vt minus congruam reiecisse, quatenus substantiae distributionem, ac partitionem repraesentat. Quam Basilius sententiam pluribus confirmat Gaspar Iuenin (14).

Tertium argumentum eo facilius solui potest, quod a nobis iam ostensum supra sit vocabulum illud perantiquum esse, nec a Patribus Nicaenis inuentum. Et quidem praeter ea quae dicta sunt, fidem pro re ista faciunt, Irenaeus (15) narrans Valentinum docuisse Achamoth esse Deo quidem simillimum, sed non Deo consubstantialem. Auctor quoque qq. ad ortod. (16) ait, animas habere sibi consubstantiales Angelos, et Docmones. Meminit insuper huius vocabuli, tribuitque Dei Filio Dionysius Alexandrinus, de quo Athanasius (17). Quid multis? Faterur vocabulum esse perantiquum Eusebius in Epistola ad suos Caesarienses, apud Socratem (18).

Sed denus, non ita fore. Quis ignorat, nouas haereses noua vocabula, nouasque etiam quaestiones in Ecclesiam intulisse? Si autem prudenter haeretici se egisse gloriantur, quod nouas voces inuenierint, quibus Catholicam fidem labefactarent, se ipsos decipientes, cur imprudentiae nobis vertunt, quod noua item vocabula fidei nostrae defensores adiuuauerint?

Quod autem addit Sandius falsum apertissime est, erratque ille turpissime: nam Gnostici Aeonas suos nequaquam *Homousios* credebant, vt ex loco Irenaei adducto constat. Clericus etiam fallitur, eo quod cre-

(12) In Lib. de Synod. Arimin. et

Seleuc.

(13) Epist. ccc.

(14) Part. II. Dissert. I. art. 1.

(15) Lib. I. de Fabul. Valent. cap. I.

(16) Inter Opera Iustini.

(17) In Lib. de eius Fide.

(18) Lib. I. Hist. Eccles. cap. 8.

credat essentiam Filii dici consubstantialem: non enim haec, sed persona talis dicitur; essentiae autem et personae diuersa est significatio, ipso Clerico attestante. Veteres autem vsiae nomine *speciem* intelligebant, et per *Homousion* quod est particeps eiusdem *speciei* substantiae, quatenus vsia est essentia generaliter considerata, et minime definita, quemadmodum persona est id quod componitur ex communi essentia, et ex notis quibusdam peculiaribus, siue proprietatibus. Hoc esse commune notis particularibus non definitum in creaturis habet rationem *speciei*, et in singulis indiuiduis multiplicatur: in Deo autem est in tribus personis penitus indistinctum: quare eiusdem *speciei* diuinae Personae dici nequeunt, et tamen sunt *Homousia*, quum sint eadem et simul vsia.

Quantum continet huius vocis falsas notiones, vt haeretici loquuntur, ob quas illi ab ea abhorreere dicebant. Facile tamen illas antiqui Patres refellebant, hanc exceptionem praemittendo, quod nomina a rebus creatis, et corporis ad diuinas explicandas translata, a natua originis suae faece purganda sint. Quamobrem id vnum in Filio significat, vnam, eandemque essentiam, siue substantiam illius esse, quae Patris, etsi persona, siue hypostasis alia sit vtriusque, quam falso Sabellius et Paulus Samosatensis confundebant.

Toletana deinceps Synodus XI. contra illam substantiae sectionem hoc decreto pugnat: «Non enim eundem Filium Dei, pro eo, quod de Patre sit genitus, desectae naturae portiunculam nominamus: sed perfectum Patrem perfectum Filium sine immutatione, sine desectione genuisse adserimus, quia solius diuinitatis est inaequalem Filium non habere: intellige duratione, et perfectione ab ortu ipso». Nam quod sectionem illam, et partitionem substantiae atinet, ne eiusmodi aliqua fingatur in Deo, recte pronusum est, docet Athanasius (19), eo ipso quod idem Dei Filius Verbum, et Sapientia Patris appellatur, ex quibus illa de Patre generatio neque passioni, neque diuisioni obnoxia cognoscitur. Etenim Verbum, ne in hominibus quidem pars est illorum; neque cum passione ex ipsis progreditur; neque Dei Verbum, quem Filium suum esse significauit Pater. Eodem spectant et aliae similitudines, quibus in corrupta illa, expersque passionis Filii generatio declarari solet. Vt quum lumen de lumine, et ex Sole splendor emanans assumitur. Quibus tandem haec de voce *Homousion* dissertatio finita est.

CAPVT VI.

*Spiritum Sanctum verum esse Deum, et eiusdem cum Patre,
ac Filio maiestatis ac dignitatis ostenditur.*

Spiritus Sanctus est Patri, Filioque consubstantialis, et
verus Deus.

Colligitur primo ex Scripturis noui et veteris Testamenti. Dicitur enim 11. Reg. xiiii. » Spiritus Domini loquutus est per me«. Subditurque exponendo quis sit Spiritus ille: » dixit Deus Israel mihi, loquutus est fortis Israel«. Item Isaiæ vi. de Domino exercituum, Iehoua, legitur: » Et dixit: vade, et dices populo huic: audite audientes, et nolite intelligere«. Quae verba S. Paullus Actor. xxviii. interpretatur tamquam a Spiritu S. prolata, dicens: » Bene Spiritus S. loquutus est per Isaiam . . . dicens, vade« cet. Similiter, quod Scriptura refert, Deum ab Iudæis esse tentatum, vt in Psalmo cv. » Tentauerunt me Deum in iniquo«. Et Psalm. xciv. » Vbi tentauerunt me Patres vestri, probauerunt, et viderunt opera mea; id ipsum ad Spiritum S. Paullus accommodat ad Hebr. iii. dicens: » Quapropter sicut dicit Spiritus Sanctus, hodie si vocem eius audieritis, cet. « Matth. etiam xxviii. Spiritus S. quid vnum cum Patre et Filio adseritur verbis illis: » Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti«. Et i. Ioann. v. » Et hi tres vnum sunt«. Actor. v. Spiritus Sanctus appellatur expresse Deus, vbi S. Petrus sic Ananiam increpat: » Cur tenuit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto . . . ? Non es mentitus hominibus, sed Deo«. Rursus i. ad Corinth. xii. » Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu Sancto«. Atque idem Apostolus huius Epist. cap. 3. fideles templum Dei vocat, dicens: » Nescitis, quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis«. Et postea cap. 6. eosdem Spiritus Sancti templum esse confirmat, scribens: » An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus Sancti? « Sunt et alia bene multa Scripturae loca Spiritui Sancto eas res attribuenda, quae Dei solius propriae sunt, cuique obuia.

Traditionem modo perscrutemur, vt ex illa, secundo loco, id ipsum colligamus: atque hanc praecualuisse iv. Ecclesiae saeculo excun-

te,

te, ac deinceps, aduersarii ipsi haud diffidentur, parum certe et hoc esset, nisi a prioribus Ecclesiae saeculis id constantissime retentum fuisse nos euincere possemus. Itaque ad testes veniamus. Iustinus Martyr (1): » Filium, inquit, et Spiritum propheticum colimus, et adoramus, et Deum solum adoramus«. Athenagoras (2): » vt Deum adserimus, et Filium eius Verbum, et Spiritum Sanctum«. Irenaeus (3): » adest ei, (Patri) Verbum et Sapia, Filius et Spiritus Sanctus, per quos, et in quibus omnia libere, et sponte fecit«. Clemens Alexandrinus (4): » Vnus quidem est vniuersorum Pater, vnum etiam est Verbum vniuersorum, et Spiritus Sanctus vnus, qui et ipse est vbique«. Tertullianus (5), de Trinitate loquens: » tres, inquit, non statu, sed gradu, nec substantia, sed forma . . . vnus autem substantiae . . . et . . . potestatis, quia vnus Deus«. Colligitur tertio eadem veritas ex Conciliorum Oecumenicorum auctoritate, Spiritum Sanctum, vt Deum esse habendum decernentium. Ex his fait omnium prima Synodus Alexandrina (praeside Athanasio celebrata post obitum Constantis, vt ex illius Synodica Epist. constat, quam refert Socrates (6)), quae nominatim decreuit Spiritum Sanctum esse Patri, Filioque consubstantialem, et verum Deum. Damnauit enim anathemate omnes eos, qui Spiritum S. creaturam esse dicerent, ac S. Trinitatem pronuntiauit vnus esse Deitatis, et Spiritum S. non creaturam esse, nec alienum a Patris Filiique substantia. Quod dogma deinceps elarius, ac disertius in Ecclesia vulgatum est, postquam Macedoniani aliique Pneumatomachi aperte in illum insanire coeperunt. Valentinianus deinde Imperator, vt scribit Theodoretus (7), quum audisset, quosdam in Asia et Phrygia de Religionis dogmate peruersas opiniones serere, ac nominatim de Spiritu S.; Episcoporum Concilium in Illyrico fieri iussit, quod Nicaenam professionem confirmauit, statuitque consubstantialem esse Sanctam Trinitatem, et Spiritum S. a Patre et Filio diuellendum non esse.

Breui post tempore Damasus Papa ab Episcopis Galliae, ac Venetiae monitus de Auxensio Mediolanensi Episcopo Ariano praeferre hunc Ariminense Fidei decretum, nec adsentiri Illyricanae illi professioni de Spiritu S.; Romae Concilium habuit, ex quo ad

L 2

II-

(1) Apolog. i. (2) In Apol.

(7) Lib. cont. Praxeam, cap. 2.

(3) Lib. iv. cap. 37.

(6) Lib. iii. cap. 7.

(4) Lib. i. Paedag. cap. 6.

(7) Lib. iv. Hist. cap. 7. et seq.

Illyricianos Episcops Epistolam missit, qua et Ariminensem fidei formulam damnauit, vna cum Auxensio; et Spiritum S. vnus esse cum Patre substantiae statuit. Ita ex Theodoro (8); et Nicephoro (9) didicimus.

Rursus idem Damasus in alia Romana Synodo, quam contra Apollinarem habuit, plenius ac manifestius Spiritus Sancti diuinitatem exposuit, de quo Epistolam fecit ad Paullinum Antiochenum Episcopum, quae extat apud Theodoretum (10). Constantinopolitanum demum Concilium Oecumenicum secundum, quod aduersus Macedonianorum, et Pneumatomachorum haeresim praecipue collectum, hoc de Spiritu S. posuit: »et in Spiritum Sanctum Dominum, viuificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur«. Et in Epist. Synodica ad Damasum Patres Constantinopolitani plura, et disertissima loquuntur de diuinitate Spiritus Sancti, quam eandem illi cum Patre et Filio inesse struunt, vt qui ytrique consubstantialis, et coaeternus in creatusque sit.

Iam vero ex dogmatis istius probationibus manet probatum aliud cum hoc connexum, immo vnum, nempe, Spiritum Sanctum esse rem subsistentem, ac personam. Pro quo faciunt etiam omnia, quae pro diuinarum personarum Trinitate adserenda, huius libri cap. 1. fuerunt adlata. Facit deinceps, quod de Spiritu S. legimus descendisse de Coelo, missum fuisse, et rediisse super discipulos, opera inquam, personarum propria. Hactenus. Ad discutendos modo errores his dogmatibus contradicentes, eosque eneruandos manum mittamus.

CAPVT VII.

De his, qui Spiritum Sanctum suis erroribus oppugnant: eorumque deliramentorum confutatione.

Omnia, quotquot Spiritus S. diuinitatem, maiestatemque oppugnauerit, Principes existerit Christi Domini temporibus Sadducaei, vna ex tribus Iudaeorum sectis: qui neque Angelos, neque Spiritum vllum esse adfirmabant; de quibus S. Lucas Actor. xxiii. scribit: »Sadducaei enim dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum: Pharisei autem vtraque confitentur«.

At

(8) Lib. ii. Hist. cap. 22. (9) Lib. ii. cap. 31: (10) Lib. v. Hist. cap. 10.

Atque hoc pacto sunt intelligendi veteres illi, qui ad hunc Actor. locum alludentes, Sadducaeos adfirmant; Spiritum Sanctum abnegasse. Sunt hi Epiphanius (1), Gregorius Naziancenus (2), Philastrius (3), ceteri.

Post ortum vero Christianae lucis variae in Spiritum Sanctum haereses exiterunt. Martyr Ignatius (4) meminit quorundam haeticorum, qui Spiritum S. suaditus negabant: alios item commemorat, qui eundem esse aiebant Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, quum nudum hominem Christum esse adfirmarent. Pueri huiusmodi Patripassiani. His adnumerandus est Valentinus, qui Trinitatem vniuersam passam esse docuit, vt Athanasius scribit (5): nominatum vero Spiritum Sanctum, vt et Filium ad Angelorum naturam redegit, vt alibi Athanasius ipse testatur (6). Sed et Urbici cuiusdam Potentini mentio fit in Lib. iv. Dialogorum, qui »hunc Sanctum Spiritum Patrem, aut Filium, aut certe facturam esse«, diceret (7). Huic haeresi erant affines et alii, qui cum Filio, et Patre Spiritum Sanctum confundere ausi sunt. Hos inter sunt qui recenseant Lactantium, et Tertullianum: Lactantium quidem ob Hieronymi auctoritatem in Commentariis in Epist. ad Galatas (8): et etiam ob ea, quae Lactantius ipse in 4. Institutionum capp. 8. et 12. scribit: Tertullianum vero ob loca quaedam, vbi Christum Spiritum vocat. Sic in tertio contra Marcionem cap. 16., et in Apologico cap. 21. Ceterum non esse isthaec idonea argumenta suspicionis illorum, quin et excusati eos iuste posse, Petauus ipse fatetur (9), immitissimus alloquin Patrum accusator.

His erroribus accessere haereses Cataphrygum, siue Monranistarum, qui, vt sentiunt plerique, Montanum ipsum esse Paraclerum a Christo promissum adscribebant. Item Sabellianorum, qui eandem cum Patre Personam Spiritum Sanctum iactabant; aliorumque multorum. Sed Macedoniani praecipui sunt, qui notentur. Fuere hi Semi-Ariani ipsi, qui ab exilio reuocati Iuliani Imperatoris edicto, se se ab Arianiis puris segregantes, in vnum corpus coieuerunt. Nomen autem desumserunt a Macedonio Episcopo Constantinopolitano, qui errorem suum disseminare tentauit circa annum cccx. Neque vero

so-

(1) Haeresi xv. quae est Sadducaei.

(2) Orat. xxxvii. de Spir. Sancto.

(3) In Dositheo.

(4) In Epist. ad Trallianos.

(5) Lib. de Salut. aduent. Christi.

(6) Orat. ii.

(7) Tom. ii. col. 417.

(8) Ad cap. 4. v. 6.

(9) Lib. de Trin. cap. 13. n. 2. et 3.

solam Verbi diuinitatem Macedoniani oppugnabant; sed aperte in Spiritu Sancti diuinitatem sunt debachati; eundem esse creaturam, etsi ordinis cuiusdam supra Angelos ipsos constituti, proferentes (10). Quae haeresis, Morathonio Nicomediensi Episcopo, ac Macedonii discipulo curante, per omnem Thraciam, Bithiniam, et Helespontum breui sparsa est. Accedunt vltimo loco Socini Gregales, qui vsque hodie nos perturbare haud desinunt blaterantes, Spiritum S. esse virtutem, per quam Deus fideles suos sanctificat, eosque supernaturali potestate, ac sapientia exornat; sed nequaquam esse ipsum Deum summum, cuius diuinitatem soli Patri censent tribuendam. Ita ne Macedonianis cedant, Spiritum S. a Deo illo vno distinguunt, et ne videantur Sadducaeis meliores, negant quoque, aliquam esse personam.

At pro auctorum ipsorum imple in Spiritum S. blasphemantium historica narratione nimis multa a nobis dicta erunt, si vnum in calce adnotauerimus: quid scilicet caussae fuerit, vt quum de Spiritu S. diuinitate non minus Ariani, et Arianorum perditissimi Anomoei imple statuerint, quam Semi-Ariani et Macedoniani; immo vero impudentius illi, quam isti, creaturam esse defenderent; nihilominus, Pneumatomachorum vocabulum horum posteriorum vsus peculiare effectit? Nihil aliud certe, vt opinamur, quam quod priores, quum de Filio perinde vt de Spiritu Sancto nefarie sentirent, ac loquerentur, non erat singularis eorum in Spiritum perfidia, ideoque ab eo fidei capite, quod potissimum impugnabant, hoc est, ab impietate in Filium, nomen sectae illi inditum est. Posteriores vero, quum de Filii diuinitate vel minus quam isti perditae, vel etiam recte aliqui indicarent, et solius personam Spiritus Sancti ad apertam blasphemiam sceleratae professionis exciperent; ab ea, quam vel vnicam, vel insigniter tuebantur, haeresi, nomen acceperunt. Verum istud adnotasse satis sit.

Nunc ea videnda sunt nobis, quibus Spiritus Sancti diuinitas appetitur. Horum primum illud sit, quod ex nonnullarum vocum dissimilitudine ducitur argumentum, quibus tres personae in libris Sacris interdum exprimuntur. Scriptura, quum de diuinis personis loquitur, aliter Spiritum Sanctum, quam reliquas personas significat. Ita 1. Corinth. viii. »Nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia;

»et

(10) Histoire Ecclesiastique iv. Siecle, artic. viii. §. II.

numer. 4. Heresie de Macedoniens.

»et nos in illum, et vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum«. Neque enim, vt Basilus ait (11): apud Paullum legimus: »et vnus Spiritus Sanctus, in quo omnia«. Attribuitur ergo Deo Patri, velut principium *ex quo*; Filio vero, ac Deo *per quem*; quorum nullum Spiritui Sancto conuenit.

Secundum: minorem Filio esse Spiritum Sanctum inde colligi videtur, quod ille in Spiritu Sancto facere aliquid dicitur: sic Matth. xii. »Si ergo in Spiritu Dei officio docmonia: quasi praepositio in instrumentum et administrum significet.

Tertium: non esse Deum, inde confici volebant, quod nusquam in sacris literis adorari dicitur: neque quisquam id egisse, aut ei supplicasse legitur, ac denique nullum extat illius rei praeeceptum.

Quartum: Spiritus Sanctus dicitur orare, gemere, contristari, ac pro nobis postulare. Ita ad Rom. viii. »Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus«. Ad Ephesios iv. »Nolite contristare Spiritum«. Haec autem Dei notissima perfectione indigna sunt.

Quintum: Ioann. i. scriptum est de Verbo Dei: »omnia per ipsum facta sunt: ergo et Spiritus Sanctus, proindeque non est Deus.

Sextum: neque Concilium Nicaenum de Spiritu S. diuinitate quidpiam definiit, neque a Patribus Concilii Constantinopolitani Deus vnquam fuit appellatus. Non ergo talis censendus est.

Septimum: si Spiritus Sanctus Deus est, aut est ingenuus, aut genitus. Si est ingenuus, duo erunt expertes principii: si autem genitus: vel ex Patre, vel ex Filio: si ex Patre, duo Filii et fratres erunt: sin ex Filio, erit nepos Patris. Ita disputasse Pneumatomachos refert Greg. Nazian. (12).

Octauum: in 1. ad Corinth. haec habentur: »Spiritus Prophetarum Propheticis subiecti sunt«. Spiritus Prophetarum est Spiritus Sanctus, quo inspirante loquebantur Prophetae: igitur Spiritus S. hominibus subiectus est.

Nonum: Spiritus Sanctus Lucae xi. appellatur digitus Dei: Actor. ii. Dei donum: ii. ad Corinth. i. Arrhabo. Item de ipso legitur ad Titum iii., quod in homines effundetur: Actor. ii. quod aliquam habeat partitionem: ad Thessal. i. cap. 5. quod possit a nobis extinguui, et alia: at haec nequaquam Deo immo nec personae alicui competere possunt: Spiritus ergo Sanctus, nec Deus, nec persona est.

De-

(11) Lib. de Spiritu Sancto, cap. 2. (12) Orat. xxxviii.

Decimum: si Spiritus Sanctus persona quaedam diuina sit, duos in Trinitate Filios habebimus: vnum quidem primae personae solius; alterum primae, et secundae: habebimus quoque duos Patres: vnum primam personam, quae duplici titulo pater erit; quia nempe secundam, et tertiam personam generauit: alterum personam secundam, quae vna cum Patre generauit Spiritum Sanctum. At ex Sacris litteris accipimus vnum tantum esse Patrem, vnumque Filium: non ergo Spiritus Sanctus tamquam diuina persona habendus est. Sic argumentatur Wozogenius, et cum eo Crellius, Socinus, et Wolkelius.

Respondendum tamen his omnibus iuxta stultitiam suam, ne sibi sapientes videantur. Primum itaque, praeter Basilium loco laudato, commemorant, ac dissolunt Nazianzenus (13), Athanasius (14), Fulgentius (15), qui omnes id obseruant, nullo plerumque discrimine Sacris in Libris eas particulas adsumi. Vt enim inter alios, subtiliter Basilius animaduertit (16), illud *ex quo*, quod ab Apostolo de Patre dicitur, non semper efficientem causam significat, sed interdum materiam: velut Genes. vi. »Fac tibi Arcam ex lignis laeui-
gatis«. Et Exod. xxxvii. »Fecit Cherubim ex auro ductili«. Ac, licet ad designandam trium personarum differentiam tribus illis diuersis formulis vsus sit Apostolus; non raro tamen earum confundit vsum, et quam de vna persona pronuntiarat, ad alias accommodat. Etenim ad Rom. xi. »Quoniam ex ipso, inquit, et per ipsum, et in ipso sunt omnia«: vbi de Filio proprie sermonem esse Basilius contendit. Quod si de Patre intelligenda esse pugnet quispiam, nihilominus id quod volumus efficitur: in vnam nempe personam tria ista simul quadrare.

Secundum soluit Fulgentius loco citato opponens locum illum ex cap. 3. i. Ioann. scilicet: »qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur eius opera, quia in Deo sunt facta«. Ex quo acute ita concludit: »hic eligat, vtrum in Deo Patrem, aut Filium aut Spiritum Sanctum intelligi velit«. Nam si Pater accipitur; ergo minor erit Pater, in quo fieri dicitur: si Filius; ergo minor Filius; si Spiritus Sanctus; ergo Deus est. Sic Ioann. iii. »Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu«. Et ad Hebraeos ix. »Qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo«. Pro-

(13) Orat. xxxvii.

(14) Lib. de con. essent.

(15) Lib. con. Ser. Fastid.

(16) Cap. iv.

inde omnes istae formulae, *ex ipso*; *per ipsum*, et *in ipso*, vni, eademque sine delectu tribuuntur.

Tertiae argumentationi satis superque responsum esset, si ea de nouo proferrentur, quae pro tuenda Spiritus S. diuinitate superiori capite dicta sunt ex Scripturis: vna tamen cum Scripturarum testimonio maximum in veteri Ecclesiae ritu, hoc est, in non scriptis expressa traditione praesidium habemus. Ad hunc modum istam Haereticorum calumniam Nazianzenus elidit. Nam et pleraque catholicae professionis dogmata non scriptis tradita esse, sed ex iis colligi demonstrat: cuiusmodi Sancti Spiritus est diuinitas, quae principio minus explicare ad fidelium intelligentiam deducta, post Christi Domini Ascensum manifestius coepit aperiri. Eodem genere defensionis vtitur Basilius, quum de Spiritu Sancti aequalitate controversia facta est. Quam tamen Patrum solutionem animaduersionem mereri Petauius, audacter nimis, nostro quidem iudicio, adfirmare haud fuit veritus (17).

Quartum argumentum soluitur dicendo, omnia haec metaphorice esse intelligenda. Hoc pacto Spiritus dicitur pro nobis postulare, quia postulare facit, vt Augustinus explicat (18). Atque huius explicationis veritas ex eo constat, quod a Paulo idem Spiritus adoptionis vocatur, in quo clamamus Abba (Pater). Gemere autem et contristari dicitur, quia opera mutat, et destruit, immutabilis ipse, et tranquillus.

In quinto soluendo aduertendum est, aequè ex loco illo concludi posse, Patrem per Filium esse factum, quod plusquam absurdum est. Ergo vult Sacer Euangelista omnia quae facta sunt, per Verbum esse facta, et nihil factum esse sine illo. Sed arguendo respondendum, omnia per Verbum, et Spiritum oris eius facta esse; vt habetur Psalmo xxxii, minime vero per Verbum excludendo Spiritum Sanctum: ex huiusmodi enim argumentis negatiuis nihil concludi potest. Quin ex his, quae Ioannes ipse subicit plane intelligitur, minime Spiritum S. per Verbum fieri potuisse: ait enim, postquam dixerat omnia per Verbum facta esse, »quod factum est«, vt quidquid factum est, per Verbum factum esse monstraret. Itaque vox illa *omnia* creatas tantummodo res, et a diuinitate alienas complectitur: atque vt recte Didimus colligit (19), »Spi-

Tom. I.

(17) Theolog. Dogmat. de Trinit.

Lib. ii. cap. 7. n. 4.

(18) Epist. cx.

(19) Lib. I. de Spiritu Sancto.

ritus Sanctus non vnum est ex omnibus; sed aliud extra omnia per substantiam.

Sexum duo continet, quorum primum certum est, scilicet nihil in Concilio Nicaeno decretum fuisse de Spiritu S. diuinitate. Sed huius est causa perfacilis, vt Basilius (20), et Epiphanius exponunt (21). Nulla quippe tunc de ea re nominatim quaestio commota fuerat: ideo nihil necesse fuit praecipuum aliquid de ea statuere. Quippe de his, quae singulis temporibus occurrunt, cauere Synodi, ac decernere solent, ait citatus Epiphanius. Secundum vero falsum est: quandoquidem Patres Constantinopolitani, etsi Spiritum S. Deum, hae vtrique voce, non appellauerint, eius tamen diuinitatem conceptis terminis professi sunt: » et in Spiritum Sanctum Dominum, et viuificantem, qui ex Patre procedit, (contra Macedonianos adserentes esse creaturam ex nihilo factam) » qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui loquutus est per Prophetas.

Septimo respondendum cum ipso Nazianzeno, neque genitum, neque ingenitum Spiritum S. esse, sed medio quodam modo produci, hoc est, procedere: id quod Concilium Toletanum xi. in fide professione tradidit his verbis: » hic etiam Spiritus Sanctus, inquit, nec ingenitus, nec genitus creditur, ne aut si ingenitum dixerit, mus, duos Patres dicamus; aut si genitum, duos Filios praedicare, quatenus non factus, nec creatus, nec genitus est, non inficiabimur.

Quod octavo loco obicitur de Spiritu Prophetarum humano, nempe de Prophetarum mente, quae Spiritu Dei afflante agebatur, non vero de Prophetarum spiritu diuino, scilicet, de Spiritu Dei, qui mentem Prophetarum illustrabat intelligendum est. Constat id ex eo potissimum, quod Scriptura plurali loquitur numero, quum Spiritus Dei vnus sit. Spiritus autem Prophetarum subiecti sunt Prophetis, quatenus vnus, aut alterius doctrina iudicio Ecclesiae subiecta est. Hic itaque loci Apostoli sensus est.

Nonum argumentum plura in vnum colligit: omnia tamen vno verbo soluerentur si diceremus Wolzogenium confundere dona Spiritus Sancti cum eius Persona. Quoniam autem haec diuinae quoque Personae non repugnant, ad singula aliter est respondendum. Primum digitus Dei summam Dei potentiam significat: summa vero

(20) Epist. LXXVIII.

(21) Haer. LXXIV.

virtus, siue virtus Dei debet idem esse cum substantia Dei, non enim in Deo virtus, et potestas ab eius natura distinguitur. Quare si Spiritus Sanctus est digitus Dei, substantia Dei est, et Deus summus. Secundo: quum Donum aliud sit personale, accidentale aliud; istud nempe munus gratiose collatum, illud persona ipsa, quae aut se ipsam donat, aut dono datur ab altera; Spiritus Sanctus iure optimo Dei donum appellatur, qui persona est, quam ad nos in nomine Filii missit Pater. Quin et ipse Filius sensu allato Dei Donum est, vt habetur Ioann. iii.

Tertio, Arrhabo dicitur, quae vox fideiusionem significat, vt ex i. ad Corinth. colligitur, proprieque iuxta dictionis Hebraicae valorem portio est rei, quae promittitur, et exprimit aliquid supra pignus, vt recte obseruat Augustinus (22). Vnde Spiritus Sanctus, qui non solum pignus est, sed aliquid supra pignus, ad rem ipsam spectat, quae nobis promittitur. Quum autem nobis promissa sit vita aeterna, quae est Dei visio; Spiritus Sanctus vna cum Patre et Filio est vita aeterna, et ipse Deus. Ad haec, si bellum inter se gerentes, obsidem dare solent pro pace firmanda, aut filium, aut principem nobilissimum, vtur arrhabo nobis a Deo datus non poterit esse persona? Si autem adhuc Wolzogenius insurgat, contendatque, Arrhabo pignus esse a persona distinctum, animaduertat oportet scriptum esse *pignus* Spiritus, non pignus Spiritum. Si amplius vigeat, dicatque, adpellari etiam Spiritum Sanctum signaculum et vnctionem Dei, derit id illi, sed addatur, hoc signaculo, et vnctione ista fieri hominem templum Dei; Dei participem, imaginem Dei, per gratiam sanctificantem, quae diuinae naturae est participatio. Vt enim Ioana. ait Epist. i. » In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis; quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Cui sententiae consonat quod Athanasius scribebat (23): » si participatione Spiritus diuinae naturae participes efficimur; insanus est quicumque Spiritum creatae conditionis naturae, non autem diuinae esse dixerit.

Quod vero spectat ad ea quae de Spiritu Sancto legimus in aliis Scripturae locis secundo loco adductis, de effectibus, donisque Spiritus Sancti explicanda sunt. Dicitur ergo ad Titum iii. effundi in gratiae muneribus, seu, quod in idem redit, larga effundi communicatione, et copiosa gratiarum exhibitione. Diuiditur item Spiritus,

Mm 2

(22) Scrm. xiiii. de Verb. Apost.

(23) Epist. ad Serap.

tus, seu partitur ratione symbolorum; in quorum diuisione unitatem seruat substantiae, vt colligitur ex cap. II. Actor. vbi recensetur multitudo linguarum, et vnus Spiritus. Demum in Epistola ad Thessal. I. cap. 5. hortamur ne extingatur Spiritus, posito per Metonymiam nomine personae pro re effecta, idque proprissima comparatione, quum Spiritus in forma ignis descenderit.

Ultimi argumenti haec sit solutio: si Spiritus Sanctus est a duobus, vt contra nos argumentantur haeretici, atque verissimum est, et stabilitum, ipsos intererit rationem reddere, cur vnus tantum in Deitate sit Pater, et vnus tantum Filius: Filius enim est ab vno Patre, et ab eo gignitur immediate. Si ergo Spiritus Sanctus est a Patre, et Filio, siue a Patre per Filium, non erit Filius Filii, quia procedit etiam a Patre: non erit Filius Patris, quia procedit per Filium. Quod placet exponere verbis S. Augustini (24): » vtrumque, » ait, etiam illud intelligitur, quantum a talibus, quales nos sumus, intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus Sanctus, quoniam si et ipse Filius diceretur, amborum vtique Filius diceretur, quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi Patris et Matris. Absit autem, vt inter Deum Patrem, et Deum Filium aliquid tale suspicemur. Hanc modo probamus rationem, qua Wolzogenii argumentum omnino frangitur: inferius vero et Isram et reliquas in examen vocabimus ad definiendum (si nempe id definiti potest), quid inter Verbi generationem, et Spiritus Sancti processionem intersit.

Et haec de argumentorum, quae aduersus Spiritus Sancti diuinitatem praecipue videntur haeretici, solutione, ac de toto hoc cap.

CA-

(24) In Lib. xv. de Trinitate, cap. 27.

CAPVT VIII.

De Patrum, Antenicaenorum praesertim, Fide iudicium ferretur: cum Graecorum, tum Latinorum.

Martyr Ignatius, Iustinus, Athenagoras, Irenaeus, Clemens Alexandrinus, Athanasius, Dionysius Alexand. et Basilius, non nisi impudentissime insimulantur vt Ariani.

Originem Arianis fauisse probabilius existimamus: contrarium de Tertulliano opinamur.

Eusebii Pamphili fides adhuc in ambiguo pendet.

De Liberio varie opinantur eruditi.

Circa Hosii lapsum laudabile nobis videtur Card. Aguirre consilium.

Ab omnium vetustissimo, S. nimirum Martyre Ignatio, Antiochena Ecclesiae tertio a Beato Petro Episcopo orsi, vt exploratum habemus, septem eius Epistolas, scilicet ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallenses, ad Smirnaeos, ad Romanos, ad Philadelphenos, ad Polycarpum, quas ex antiquissimis Anglicanis codicibus Vsserius, deinde ex Florentino Isaacus Vossius restituerunt, assurisque contra probatissimorum codicum laciniis decurrarunt, legitimum tanti Martyris foetum esse, ducti auctoritate non antiquorum solum, qui non multum ab Ignatii aetate abfuerunt, sed et inter Haereticos celebriorum, Vsserii, Hammondi, vtriusque Vosii, Canei, Bulli, Clerici, Pearsonii: a quo praesertim, Natalis Alexander, Dupinius, Annatus, alique pleraque sunt mutati, quibus aduersus Salmasium, Blondellum, et Dallacum haereticos Presbyterianos hunc Martyri Sanctissimo foetum adsererent, ac vindicarent; atque huic opinioni subscripturos iudicamus quotquot praecudiciis non laborant.

In his autem Epistolis quid haeresi Arianae vel minimum affine, quid non catholicae doctrinae apprime consonum? Apertissime quidem

tus, seu partitur ratione symbolorum; in quorum diuisione unitatem seruat substantiae, vt colligitur ex cap. II. Actor. vbi recensetur multitudo linguarum, et vnus Spiritus. Demum in Epistola ad Thessal. I. cap. 5. hortamur ne extingatur Spiritus, posito per Metonymiam nomine personae pro re effecta, idque proprissima comparatione, quum Spiritus in forma ignis descenderit.

Ultimi argumenti haec sit solutio: si Spiritus Sanctus est a duobus, vt contra nos argumentantur haeretici, atque verissimum est, et stabilitum, ipsos intererit rationem reddere, cur vnus tantum in Deitate sit Pater, et vnus tantum Filius: Filius enim est ab vno Patre, et ab eo gignitur immediate. Si ergo Spiritus Sanctus est a Patre, et Filio, siue a Patre per Filium, non erit Filius Filii, quia procedit etiam a Patre: non erit Filius Patris, quia procedit per Filium. Quod placet exponere verbis S. Augustini (24): »vtcumque, ait, etiam illud intelligitur, quantum a talibus, quales nos sumus, intelligi potest, cur non dicatur natus esse, sed potius procedere Spiritus Sanctus, quoniam si et ipse Filius diceretur, amborum vtique Filius diceretur, quod absurdissimum est. Filius quippe nullus est duorum, nisi Patris et Matris. Absit autem, vt inter Deum Patrem, et Deum Filium aliquid tale suspicemur«. Hanc modo probamus rationem, qua Wolzogenii argumentum omnino frangitur: inferius vero et Isram et reliquas in examen vocabimus ad definiendum (si nempe id definiti potest), quid inter Verbi generationem, et Spiritus Sancti processionem intersit.

Et haec de argumentorum, quae aduersus Spiritus Sancti diuinitatem praecipue videntur haeretici, solutione, ac de toto hoc cap.

CA-

(24) In Lib. xv. de Trinitate, cap. 27.

CAPVT VIII.

De Patrum, Antenicaenorum praesertim, Fide iudicium ferretur: cum Graecorum, tum Latinorum.

Martyr Ignatius, Iustinus, Athenagoras, Irenaeus, Clemens Alexandrinus, Athanasius, Dionysius Alexander, et Basilius, non nisi impudentissime insimulantur vt Ariani.

Originem Arianis fauisse probabilius existimamus: contrarium de Tertulliano opinamur.

Eusebii Pamphili fides adhuc in ambiguo pendet.

De Liberio varie opinantur eruditi.

Circa Hosii lapsum laudabile nobis videtur Card. Aguirre consilium.

Ab omnium vetustissimo, S. nimirum Martyre Ignatio, Antiochena Ecclesiae tertio a Beato Petro Episcopo orsi, vt exploratum habemus, septem eius Epistolas, scilicet ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallenses, ad Smirnaeos, ad Romanos, ad Philadelphenos, ad Polycarpum, quas ex antiquissimis Anglicanis codicibus Vsserius, deinde ex Florentino Isaacus Vossius restituerunt, assurisque contra probatissimorum codicum laciniis decurrarunt, legitimum tanti Martyris foetum esse, ducti auctoritate non antiquorum solum, qui non multum ab Ignatii aetate abfuerunt, sed et inter Haereticos celebriorum, Vsserii, Hammondi, vtriusque Vosii, Canei, Bulli, Clerici, Pearsonii: a quo praesertim, Natalis Alexander, Dupinius, Annatus, alique pleraque sunt mutati, quibus aduersus Salmasium, Blondellum, et Dallacum haereticos Presbyterianos hunc Martyri Sanctissimo foetum adsererent, ac vindicarent; atque huic opinioni subscripturos iudicamus quotquot praeciuicitiis non laborant.

In his autem Epistolis quid haeresi Arianae vel minimum affine, quid non catholicae doctrinae apprime consonum? Apertissime quidem

dem in eis Verbi diuinitatem tradi, testimonio apud Theologos notissimo ex Epistola ad Ephesios desumpto conuincitur. Est huiusmodi: » vnus medicus est carnalis, et spiritalis, factus, et non factus, in carne Deus, in morte vita vera«, cet. Conuincitur etiam vera Christi Deitas ex alio Epistolae ad Magnesianos, quod sic habet: » non enim aliquid coaeternum Patri, quod non est naturaliter ex ipso, ne ita istud inesse creaturis dicamus, quod inest soli diuinae naturae: quamobrem etsi Filius principium habet Patrem suum; tamen quatenus ex principio est, concurrentem cum ipso habens existentiam, non erit ei dissimilis substantia. Nam quia est ex principio, ideo consubstantialis principio. Porro quod est Patri consubstantiale, id aduentitium non est in tempore, ne et Pater ipse talis reperiatur«. Quid luculentius et firmius hisce duobus testimoniis adduci vnquam poterit ad adserendam Verbi diuinitatem contra Arianos, et eiusdem Deitatem, aeternitatemque contra Socinianos?

Ignatium excipit Iustinus Philosophus, et Martyr; quem liquido diuini Verbi diuinitatem et adfirmasse, et credidisse his momentis demonstratum credimus. In Apologia, quae prima dicitur, Iustinus tribuit disertissime Filio aeternitatem, his verbis: » porro Filius eius, qui solus proprie dicitur Filius, Verbum simul cum illo ante creaturas existens, et nascens: quoniam primitus per eum cuncta condidit, et ornauit«. Quibus verbis nefaria haeresis Arii iugulatur. Nam si Verbum aeternum est, vniuersamque creaturam praecedit, non est profecto quid creatum. Item in Dialogo cum Tryphone docet, Verbum genitum esse a Patre ante creaturas omnes, non per naturae abscissionem, quo pacto generatio humana contingit, sed eiusdem participatione naturae, adducta comparatione ignis, ex quo nullatenus imminuto accenditur alter. » Primitus, inquit, ante creaturas omnes Deum genuisse ex se virtutem quamdam rationalem . . . non per rescissionem, tamquam disparita esset Patris essentia, prout alia omnia, diuisa et secta«, cet. Deinde in Apologia, vt dicunt, secunda probat, nos plurium Deorum expertes, quoniam non doemones, vt cultores simulacrorum, sed vnum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum adoramus. Haec sunt verba: » fatemur, nos talium Deorum esse expertes, et atheos; sed non verissime illius Dei Patris, videlicet, iustitiae, et castitatis, et virtutum aliarum, et ab omnis vitii mixtione, et lae-
» be alieni, expertes: verum hunc ipsum, et qui ab eo venit, (atque

» nos

» nos ista, et aliorum famulantium, assimilatorumque bonorum Angelorum exercitum docuit) Filium et Spiritum Sanctum colimus, et adoramus«. Ex quibus sic ratiocinari praestat. Sententia catholica est, Verbum non esse productum, creaturumque, sed aeternum, et ante quascumque creaturas a Patre nascens: genitum item, non paternae abscissione substantiae, sed eiusdem communicatione naturae: eodem patriae cultu esse cum Patre ac Spiritu Sancto adorandum. At Martyr Iustinus omnia haec expresse, vt vidimus, profiteretur: tenet itaque veram catholicorum de Verbi diuinitate sententiam.

A Iustino autem ad Athenagoram Atheniensem Philosophum, insignem pro Christianis Apologiae auctorem transitum facimus; quem in Arii ac Sabelli Patronis numerare non nisi impudentissime posse, sic suademus. Qui enim Filii substantiam non ex nihilo productam, sed a Patris substantia egressam ponit, atque vtriusque hypostasim distinctam statuit, neque Arianis, neque Sabellianis dicendus est fauere, sed catholicis vndequaue consentire: ita Athenagoras ponit, statuitque: siquidem docet Patrem, et Filium esse vnum, Filium esse Mentem, et Verbum Patris, Mentem, Verbumque ipsum Deum. Ipsius verba adducamus: » Filius Dei, inquit, et Verbum Patris in idea, et efficacia: ab ipso enim, et per ipsum facta sunt omnia, cum Pater et Filius vnum sint, ita vt Filius sit in Patre, et Pater in Filio per vnionem et potentiam Spiritus, siquidem Mens, et Verbum Dei Filius Dei est. Primigenia hic est Patris progenies, quae non est facta: a principio enim Deus, qui est Mens aeterna, ipse in se ipso *uero*, hoc est, Verbum, et rationem habet, cum rationalis ipse aeternum sit, sed et rerum cunctarum videm, et perfectio foret, progressa est«. In his ergo adserit aperissime Verbum a Patre genitum, quia ab aeterno Pater ratione praeditus est: adserit quoque esse essentia a Patre indistinctum, quoniam Deus essentialiter Mens est aeterna, habens in se rationem, et Verbum: adserit demum esse omnium creaturarum causam efficientem, demonstratque arctissimam diuinarum personarum coniunctionem, qua vna in alia per *circuminsessionem* existit. Sed et aliunde Athenagoras pellit a se Aethicis calumniam, quod Christiani vnum Deum in Trinitate consistentem agnoscant: ait enim: » Quis igitur non miretur, cum audiat, nos qui Deum Patrem praedicamus, et Deum Filium, et Spiritum Sanctum, eorum in vnitatem virtutem, et in ordine distinctionem explicantes, Atheos vocari? « Ex his autem

tem sequitur apertissime toto Coelo ab errore Sabellianorum distare etiam eloquentissimum Apologistam, quum tradat Fillum esse genitum, et progressum a Patre, et ordine, et relatione vnum ab alio distingui: ideoque Filio tribuit propriam et peculiarem hypostasim.

Irenaeus deinde Lugdunensium Episcopus in quinque, quos contra haereses libros scripsit, tantum abest vt Arianismi semina iecerit, quin in eis Verbi diuinitatem egregie propugnasse nobis demonstrare facillimum credamus. Argumenta vero, quibus id consequi speramus, sunt haec: Irenaeus profitetur in Christo et veram, propriamque naturam humanam, et veram item, propriamque naturam diuinam. Lib. enim iii. cap. 21. ait: »est autem ipse proprie Deus et Dominus«: Lib. dein iv. cap. 14. »Ab omnibus accipiens testimonium, quoniam vere homo, et quoniam vere Deus est«. At nemo dixerit per Irenaeum Christum non esse verum hominem: neque ergo debet quis opinari per Irenaeum Christum non esse verum Deum.

Deinde: iuxta Irenaei doctrinam Filius apparuit Mosi, Filius ipse dedit legis dispositionem, Filius Patres conuocauit, eundemque appellant Sacrae-literae Deum, ac Dominum: at iuxta eiusdem Irenaei doctrinam, qui Mosi apparuit, legem dedit, elegitque Patriarchas, nemo alius est, quam Deus supremus, et vnus, praeter quem alius Deus non est: est ergo Irenaei sententia, Filium esse Deum illum, vnum, verum, ac summum. Sic enim loquitur Lib. iii. cap. 15. »Cum declaratum sit, quoniam neminem alium Deum vocauerunt, nisi solum verum Deum Patrem, et Verbum eius, qui in omnibus principatum habet: manifeste est ostensum Factorem Coeli, et terrae, qui loquutus sit cum Mose, et legis dispositionem ei dederit, qui conuocauerit Patres, Dominum Deum confiteri eos, et alterum neminem nosse«.

Tandem, Irenaeus docet hominem peccando legem veri ac summi Dei transgredi: docet insuper illum in quem peccant homines, Christum esse: docet ergo Christum esse verum ac summum Deum. Accedit, quod in Lib. v. cap. 4. Christi Deitatem ex eo Irenaeus infert, quod Paralitico dixit, »remittuntur tibi peccata«, quod nemo praestare hoc possit, nisi solus Deus. Quid ergo Irenaeo cum Arianis, Socinianisue?

Sed et iniuste etiam Clemens Alexandrinus insinulatur vt Arianus. Apertissima sunt ipsius testimonia, cum in Libris Stromatum, tum in adhortatione ad Gentes, et in libris Paedagogi. Nam in lib. vii.

Stro*

Stromatum probat Christum esse Dominum vniuersorum, »quia »vnum principium est«, a quo pendent creata quaelibet: quia »sine principio genitus, et imparibilis est«: quia »Parris sapientia, »ac potestas, cuiuscumque ignorationis incapax, quae Deum non »tangit«: quia »summum bonum per se amabile, omnia ad sui contemplationem adducens«. In Lib. etiam i. Paedagogi cap. 2. Dei Verbum Paedagogum esse, id est, veritatis Magistrum, ac puerorum, qui sumus nos ipsi, Doctorem, et Institutorem, »quod in eum dumtaxat nullum omnino cadere potest peccatum, ac est animo imparibilis, nullique affinis reprehensioni«. Hoc vero vnus supremi Dei ita proprium est, vt nulli rei creatae possit attribui.

In adhortatione demum ad Gentes de Verbo scribit: »quod vera est Deus manifestissimus, fons viuificus, et pacificus, qui »per vniuersam terrae faciem diffunditur; per quem effecta sunt »omnia«, cet. Poterunt autem pro summa Filii Dei Deitate adstruenda proferri clariora his, quae Clemens protulit? Addamus nihilominus argumentum hocce negatiuum, sed minime adspernendum: numquam Arius, neque alius vllus Arianorum verbum vel minimum ex Clementis scriptis desumere, vt catholicum de Verbi diuinitate dogma oppugnarent: quod nedum ex Ruffino (1), sed etiam ex Patribus singulis, qui in refellendis haereticorum illorum argumentis sunt versati, constat. Quis autem non credat, minutissima quaeque verba eos in medium producturos, si a Clemente scripta fuissent? Nihil itaque tale in eius operibus inuenitur, quod Arianismum sapiat.

Explodamus modo paucis insignem Socinianorum de Athanasii sententia hallucinationem, atque ex Oratione i. contra Arianos argumentum decretorium adducamus: »nos quidem, ait n. 9., ex diuinis Scripturis libere et confidenter de pia rectaque fide loquimur, quam tanquam lucernam super candelabrum collocantes, dicimus: Filius verus natura, et genuinus est Patris, eiusque substantiae proprius, Sapientia vnigenita, Verbum verum, ac vnicum ipse est Dei, non res creata, vel facta, sed proprius substantiae Patris foetus. Quocirca Deus est verus, veroque Deo consubstantialis existit«. Hanc piam, rectamque fidem hisce verbis expressam confirmat vbique Beatissimus Athanasius: quo nemo constantis, ac validius, tutatus est; neque scriptis solum, sed maximis laboribus permissis. Quinque siquidem in exilium missus, vixit in Episcopatu

Tom. I.

Nn

per

(1) In Origenis Apologia.

per annos sex et quadraginta, quin ad horam illi Arianorum furor parceret, ac proinde in Martyrio non Interrupto, vt loquitur Ecclesiasticae historiae Scriptor quidam clarissimus. Qua igitur iniuria, atque impudentia Athanasius Arianismi, et Socinianismi insimulatur, luculentissime demonstratum est.

Ad Dionysii autem Alexandriae Episcopi vindicias quod attinet, rerum gestarum ordine seruato, haud difficile negotium est: auscultandum itaque magno Athanasio nuper laudato, qui specialem de recitata Dionysii fide edidit librum, ex quo, qui sinceram rei gestae seriem delibabit, persuasum nullo negotio habebit, immerito tantum virum vocatum in crimen. Sic vero res habet: quum quidam superioris Libiae Episcopi pestilentissimum Sabellii errorem fuissent amplexi, vt eos a praua hac sententia deduceret, primum Dionysius per Legatos cum illis egit: quod quum ad votum non cecisset, ad eorum retundendam improbitatem litteras ad eos dedit, in quibus totus est, vt veram Christi Domini humanitatem testimoniis Euangelicis probet; conficiatque, non Patrem, sed Filium pro nobis hominem factum: quo possit, demonstrata satis Patris, Filiique distinctione, errantes ad veram Filii Deitatem credendam sensim adducere. Ex his Dionysii litteris, quas errore omni expertes esse fatendum est, nisi et errasse Petrum, Paullum et Stephanum quis velit, qui, vt ex Apost. Actib. patet, priusquam de vera Christi Deitate sermonem facerent, verum illum esse Messiam Abrahae semini promissum, generisque humani reparatorem, Prophetarum oculis comprobauerunt, capta ab aduersariis ansa est ad struendam Dionysio calumniam, quod nempe, Christum non semper fuisse scripsisset, et Patrem aliquando sine Filio nominasset, quod Filium ex substantia Patris genitum non affirmasset, sed illum a Patre conditum. Hinc delatum eius nomen ad Dionysium Romanum Pontificem: quam obrem coactus est apologiam edere, in qua tria coniectae in se criminationis capita neruosissime depulit. Priorem itaque accusationem emoluit est, scribens, se de Christo vt homine fuisse loquutum, vt ostenderet ex Incarnationis Mysterio diuinas Personas reapse distinctas esse: id quod susceptum aduersus Socinianos institutum postulabat. Attendendum ergo in re ista erat ad suarum litterarum scopum, quando scilicet, ad quos, et cuius erroris refutandi gratia datae: nam et agricolae ipsi pro varia soli, quod excolunt, indole arbores curare solent, ita vt vnam inserant, aliam amputent,

quas

quasdam etiam euellant: tamen nomina Patris, et Filii inseparabilia Dionysius profitetur, et Verbum Genitori suo semper coexistisse.

Aliam accusationis partem excussit obrestans, se dum Filium a Patris substantia genitum non dixit, de sola Christi humanitate loquutum, quam e Patris substantia genitam nemo dixerit: neque aliud tunc sibi propositum: atque argumento esse ait, quae adducit exempla, agricolae scilicet et vitis, fabricatoris et naui, quorum prius in Euangelio Christus ipse usurpauit, quo suam demonstraret humanitatem. Tertiam denique accusationem profligauit adseuerans, eo se, dum Verbum a Patre conditum dixit, vnice spectasse, vt demonstraret assumtum a Verbo corpus non a Patre, vt Sabellius, sed a Filio factum et conditum, ideoque Filium, qua homo est, conditum, factumque censerit: ita se tamen ad probandam veram Patris et Filii distinctionem comparationibus a radice et planta, fonte et fluuio petitis vsu fuisse, vt eorundem naturae vnitatem nec minimum violaret.

Haec historica narratio, per epitomen contexta ex his quae Athanasius fuse dixit, tria apertissime infert: horum primum sit, quod dogma de Verbi diuinitate per tertium Ecclesiae saeculum vbique obtinuit. Secundum, sententiam Dionysii ex praefatae Apologiae libris esse praecipue petendam. Tertium denique (et quod caput est ceterorum) Dionysium rectissime de Verbi diuinitate sensisse, aeternamque verberare quotquot illum accusant.

Iam vero ad Magnum Basilium veniamus, eamque Catholicam de Verbi diuinitate fidem numquam violasse, quidquid ipsius calumniatores obgannant, demonstremus. Et primo quidem ex genuinis ipsius Basilli scriptis. Quod enim eo disertius, quod Hom. xxvii. contra Sabellianos ait: » Neque Trinitas, inquit, manet detracto Spiritu: et si vnum aliquid ex creaturis adiungatur, vniuersa creatura simul introducetur, et Patri Filioque annumerabitur. » Quid et eo quod habet Epist. ix. in qua quum docuisset, nihil de Spiritu Sancto Nicaenam Synodum definitum, propterea quod nondum Deitatis eius hostes erupissent, subdit: » nihil prorsus in diuina ac beata Trinitate creatum inuenitur. Verum et occurrunt disertissima alia momenta in lib. iii. aduersus Eunomium, in pluribus aduersus Eusthatium Sabastenium Episcopum datis Epistolis, qui cum Eudoxianis Spiritus Sancti Deitatem negabar: item in lib. de Spiritu Sancto ad Amphiloichium, qui liber totus in hoc vno versatur, quem

Nn 2

que

que etsi Basilio temere quidem aliqui Nouatorum eripiunt, adtribunt tamen constantissime non Nazianzenus tantum, Hieronymus, Theodoretus, Damascenus, Suidas, aliique plurimi; sed ex Aca-
tholicis Isaacus Casaubonus (2), et Guillelmus Caucus cum aliis bene multis.

His autem quae pro fide Trinitatis Basilius scripsit, addenda sunt praecleara eius pro eadem fide facinora: illud praesertim, quod quum Eusthatus ille Sabastenus Episcopus iunctus Eudoxianis coepit Spiritus Sancti impugnare diuinitatem, Basilius sese ab antiqua hominis amicitia seiuunxit, eumque plurimis Epistolis confutauit.

In eundem scopum adducendum Gregorii Nazianzeni testimonium, qui pro Basilio dixit locupletissime, quod nulli obnoxium est exceptioni (3): »nam, inquit, quod alioquin melius, quam quibus aliis, Basilius Spiritum Sanctum Deum agnosceret, quum ex eo perspicue constat, quod et hoc saepe de loco superiore, quoad per tempus licebat, praedicauit, et priuatim apud eos, a quibus interrogabatur, haud cunctanter confessus est: tum vero in suis ad me sermonibus apertius id demonstrauit, non simpliciter hoc affirmans, sed quod ipsi peccato ante acciderat, sibi rem omnium maxime horrendam imprecatus; nempe, vt ab ipso Spiritu exderet, nisi eum cum Patre et Filio consubstantialem, et honore parem veneretur. Vel ergo Basilius ipsius scripta, et facta consulantur, vel Nazianzeni testimonium audiatur, integra maneat illius fides necessum est.

Hucusque pro illorum Patrum vindiciis laborauimus, qui certo poterant vindicari: vtinam et id de ceteris dicere possemus! sed ingenui Theologi est veritati parere. Ergo ad Origenem Adamantium quod adinet, habebit ille, si superis placet, Apologistas praeclearissimos: sed et habet inuictissimos impugnatores. In qua iudiciorum varietate probabilius nobis ipsis aduersantium iudicium adparet. Ac primo, quum ex Origenis libris plura absurda prorsus et impia fuerint resecta, quomodo a se factum fatetur Ruffinus ipse (4) Origenis Assecla, acquum est ex antiquorum testimonio eius opinionem aestimare. Antiquos autem Patres pessime Origenem de Trinitate sensisse adfirmantes audiamus. Hieronymus enim loquens de Patribus Nicaenis, ait (5): »Origenem fontem Arij percusserunt «, Epiphanius

(2) Exercitat. xvi. in Baronium.

(3) Orat. xx.

(4) In Praefat. Periacthon.

(5) In Epist. ad Auticum.

nus (6): »Arij Patrem Origenem, et allarum haeresum radicem, et parentem laudare non debemus. Augustinus item (7), postquam testatur ab Origene creaturas constitui Filium, et Spiritum Sanctum, illum adserere ait: »quod Filius Dei sanctis hominibus comparatus, veritas sit, Patri collatus mendacium: et quantum distant Apostoli Christo, tantum Filius Patri. Piissimus tandem Imperator Iustinianus haec habet (8): »ante omnia in ipsam sanctam, et consubstantialem Trinitatem blasphemias ausus est dicere (Origenes), Patrem maiorem esse Filio, Filium Spiritu Sancto, Spiritum Sanctum aliis spiritibus. Porro hoc ad impietatem suam addidit, vt diceret, non posse Filium Patrem videre, nec Spiritum Sanctum Filium: ipsum Filium, et Spiritum Sanctum creaturas esse «, cet.

His antiquorum testimonii ductus est etiam S. Thomas, et cum eo Theologorum plerique, nec non Viri de Ecclesiastica historia, et Patrum scriptis optime meriti, Petauus, Huetius, Norisius, et Natalis Alexander vt Origenem accusarent: quin et complura per eius libros sparsa, quae prauam suam de Trinitate sententiam declarant, collegit Huetius in Origenianis, et Natalis in historia Ecclesiastica descripsit. Quid vero, quod Patres alii, ac Theologi, eum tamquam orthodoxum commendent? Quod corrupta illius scripta sint? Defensores eius dicunt, vt Augustinus scribebat, »Origenem Patrem, et Filium, atque Spiritum Sanctum vnus eiusdemque substantiae esse, docuisse: sed qui eius plura legerunt, contradicunt. Hieronymus praecipuis, qui libros eius versauit adueratissime, et multos latine reddidit, quique in secunda aduersus Ruffinum Apologia solide lateque probat, Origenis libros minime adulteratos a maleuolis fuisse, neque ab Haereticis suis respersos erroribus, sed potius a Ruffino ipso plures inde resectos errores Auctoris, et vera dogmata substituta: quod ipse Ruffinus fatetur, vt supra adnotabamus. Quae itaque ab Origenis Patronis laudantur testimonia ad veritatem exacta, parum, aut nihil ad Origenis causam conferre possunt, quum sint ex libris petita, quos interpolauit Ruffinus, vt Origenis sui, cui vehementer studebat, famae consuleret.

Quid autem si reponant Origenem Apostolica doctrina imbutum a Clemente Alexandrino, et Aumonio fuisse, eiusque testi-

(6) Ad Ioann. Hierosolymit. scribens.

(7) In Lib. de Haeresibus, cap. 41.

(8) In Epist. ad Mennan.

monia produci a S. Athanasio in lib. de Decretis Nicaenae Synodi contra Arianos? Neque isthaec meliora sunt ad Origenem excusandum: nam Origenem damnauit, etiam dum uiueret, Demetrius Alexandrinus Antistes, in quam damnationem consensit Vrbs Romae: eundem damnatum a Patribus antiquis, et ab Heracla expulsam, Theophilus adserit: immo et integra Alexandrina Synodus. Non eadem ergo censenda est eius caussa, ac eorum Magistrorum, a quibus est edoctus: siquidem et haereticorum plurimi audierunt ut Magistros Patres inculparae doctrinae, rectissimaeque fidei: id autem euenit, quod Origenes, licet a Clemente, et Aunonio imbutus, adolescentulus factus, quum ad Cathedras euectus esset, feruidissimo suo ingenio indulgeret, ac maiorum momentis, et instructioni, Platoniorum dogmata praeferebat.

Iure deinde, ac merito Athanasius auctoritate Origenis contra Arianos utitur: nam Origenes fateretur Filium esse genitum, esse splendorem paternae gloriae, esse Patri coaeternum: ceterum Verbum ut genitum, et coaeternum, ita vnum cum Patre substantia Origenem existimasse, neque verum est, neque ex verbis, quae Athanasius profert, inferitur.

Demum neque Origenem suum excusare valent sui defensores, dum ad ipsius scripta nos prouocant. Quis enim plane non percipiet, quam impium illud sit, quod Tom. II. in Ioann. scribit; nempe vnum esse verum Deum, et hunc in sacris litteris intelligendum, quotiescumque ponitur cum articulo: quando autem sine illo, significari Dei Filium, ceterosque, qui sunt Dii tantum participatione? Illud item quod addit, eos, qui Dei Filium adorant, medium tenere locum inter illos, qui Deum vniuersorum, et eos, qui Solem, Lunam, omneque Coeli ornamentum? Ea certe in libris contra Celsum saepius inculcat, reperiturque. In vanum ergo insudare nobis videtur Journelyus (9), oleumque et operam perdere, quum haec obuia et expressa in Origenis libris sint: et licet speciosa multa adducat, ac cum eo Bullus, Aetiopem tamen dealbare haud poterunt. Opinamur itaque, his bene et attente perpensis, Origenem Arias reuera fauisse.

Contrarium sentimus de Tertulliano idque demonstrare pergitur perfidia Ariatorum inspecta. Erat autem illa negare aut Verbi aeternitatem, aut propriam ex Patre generationem, aut vnam in vtro-

(9) De Trinit. pag. 225.

que substantiam. Quod si nos demonstraremus Tertullianum tria haec adseruisse, actum erit de ipsius oppugnatione. Ad rem ergo. Sic ipse loquitur in cap. 5. contra Praxeam: »ante omnia enim Deus erat »solus ipse sibi, et mundus, et locus, et omnia. Solus autem quia »nihil aliud extrinsecus praeter ipsum: ceterum ne tum quidem solus: »habebat enim secum quam habebat in semetipso, Rationem »suam scilicet. Rationalis enim Deus, et Ratio in ipso prius, et ita »ab ipso omnia«. Et cap. 8. »Sermo ergo, et in Patre semper, »sicut dicit, ego in Patre; et apud Deum semper, sicut scriptum »est, et Sermo erat apud Deum; et numquam separatur a Patre, »aut alius a Patre, quia ego et Pater vnum sumus«. Item in cap. 21. Apologetici sic scribebat: »hunc ex Deo prolatum didicimus, et pro- »latione generatum, et ideo Filium Dei, et Deum dictum ex vni- »tate substantiae«. Et in cap. 7. contra Praxeam: »haec est nat- »uitas, inquit, perfecta sermonis, dum ex Deo procedit, conditus »ab eo primum ad cogitatum in nomine Sophiae. Dehinc genera- »tus ad effectum cum pareret Coelum«. Demum haec cap. 15. verba profert. »Ita connexus Patris in Filio, et Filii in Paraclito, tres »efficit cohaerentes alterum ex altero, qui tres vnum sint, non vnus: »quomodo dictum est: ego et Pater vnum sumus, ad substantiae »vnitatem, non ad numeri singularitatem«. In lib. etiam de Pudicitia cap. 21. »Trinitatem vnus diuinitatis, Patrem, Filium et Spi- »ritum Sanctum profertur«. Poterunt aperta aliqua produci pro propugnandis Filii aeternitate, generatione, diuinaque natura?

Ad haec vero quid noui Eblonitae, Clericus etiam ac Iurieu reponunt? Quae ipsius loca adducunt? Ipsum, ait Clericus (10), docere, Dei Verbum paratum quidem ab aeternitate, sed accepisse substantiam, genitumque fuisse dumtaxat, quando Deus vniuersum condere instituit: tum, e corde Patris Filium profusum, sicut frutex a radice, fluius a fonte, radius a sole: hinc non eandem, sed patrem cum Patre habere substantiam, et hanc in varios gradus secari: atque pro his probandis verba Tertulliani refert, quae post confessionem Fidei, quam Praxaeae opponit, scribit Tertullianus ipse cap. 11. sunt haec: »tres autem non stratu, sed gradu, nec sub- »stantia, sed forma«, cer. Adducit quoque haec alia cap. 6. posita: »vt primum Deus voluit ea, quae cum Sophiae ratione, et ser- »mone disposuerat intra se in substantias, et species edere; ipsum »pri-

(10) In Hist. Eccles. ad ann. CLXXIY.

» primum protulit Sermonem habentem in se indiuiduas Rationem et
 » Sophiam, vt per Ipsum fierent vniuersa, per quem erant cogi-
 » tata, atque disposita, immo et facta iam quantum in Dei sensu«. Et paullo post, Sermonem, inquit, » habere substantiae proprietatem,
 » vt res, et persona quaedam videri possit«. Cap. etiam 17. vbi
 explanat Verbi prolationem exemplo fructus e radice prodeuntis, flu-
 uii manantis a fonte, radii a face: » quae species, ait, sunt para-
 » bolae earum substantiarum, ex quibus prodeunt«. Ex lib. deinde tr.
 contra Marcionem illud sumitur, quod in eo Tertullianus Patrem in-
 visibilem facit, at non Filium, quem ab initio conuersatum dicit,
 congressumque cum Patriarchis: atque quod paullo difficilius ceteris
 explicatu est cap. iii. lib. contra Hermogenem, in quo Patrem
 ac Iudicem non semper Deum fuisse pronuntiat his verbis: » quia
 » et Pater Deus est, et Index Deus est: non tamen ideo Pater et
 » Iudex semper, quia Deus semper: nam nec Pater potuit esse an-
 » te Filium, nec Iudex ante delictum. Fuit autem tempus, cum et
 » delictum et Filius non fuit, quod Iudicem, et qui Patrem Domi-
 » num faceret«, cetera. Haec Clericus vt Tertullianum Arianis accen-
 sèret, congressit, quem ex Catholicae communionis Theologis sequen-
 tas est Petauis (11).

Nec tamen his adduci veri amans prudensque debet, vt pra-
 nam de Trinitate sententiam Tertulliano adfingat. Num enim, vt
 a primo initium respondendi faciamus, crasso adeo, pudendoque er-
 rore laborasse illum dicemus, vt Deitatem, quam non semel in tribus
 Personis vnã, vnicam, gradus non habentem adfirmavit, sectilem,
 ac in plures partes, quarum vnã nascendo Filius accepit,
 diuiduam existimari? Ipse Tertullianus sui interpret est ibidem cap. 17.
 scribens: » dum alius qui generat, alius qui generatur; alius qui mit-
 » tit, alius qui mittitur; alius qui facit, alius per quem facit; non
 » diuisionem significabit, sed dispositionem«, id est, originem. Ter-
 tulliani itaque dicitur quae sententia? Durum certe illud quidem,
 minusque castigatum est, vt eiusdem non pauca; sanum tamen et
 erroris expert. Designare enim vnice voluit Patrem ingenitum, et
 totius Deitatis fontem et principium, Filium genitum, cuius a Pa-
 tre origo est, et principium de principio: Patrem propterea totam
 habere dicit Deitatis substantiam, Filium vero portionem, quod quae
 in Filio est Deitas, vna, eademque, quae Patris, illi a Patre sit com-
 mu-

(11) Lib. 2. Theolog. Dogm. de Trinit. cap. 5.

unicata. Itaque nomine gradus, formae et speciei, non potest Ter-
 tullianus designare nisi ordinem personarum: quum naturam, siue sub-
 stantiam, vnicam dicat semel iterumque. Neque Praxeas ipse agno-
 uit in Deitate pluralitatem relationum, saltem ad terminum substan-
 tialium; alias tenuisset dogma Catholicorum: sed adstruit relationem
 fictitiam, non Personarum subsistentiam; qualem proinde Tertulla-
 nus graduum distinctione designat.

Secundo vt occurramus, haud diffitemur durã nimis haec esse, quae
 Tertullianus profert, aspera, obscura, et quae afferre multum dif-
 ficultatis possunt; negamus tamen ea fore, quae persuadendi vim ha-
 beant vere Tertullianum errasse. Quod vt plenius pateat duo praemittimus
 lucis plurimum dicendis allatura. Primum: neminem latere
 Praxeam vnã in Deo, vt naturam, ita et personam constituisse,
 et quantilibet veram Personarum distinctionem pernegasse; quod
 falso putaret non posse hanc adstrui sine substantiae partitione, ne-
 que personas tres poni, quin tres Dii ponerentur. Hoc est quod Ter-
 tullianus impugnare debuit, vel contra Praxeam non pugnaret. Se-
 cundum: nedum Tertullianum, sed et alios aliquot Ante-Nicaenos
 Patres consueuisse geminam Filii ante mundi huius exordia genera-
 tionem distinguere; vnã, qua Pater se, et diuina omnia perfec-
 tissime intelligens, Verbum intra se concipit, producitque, quam
 quidem generationem sempiternam esse fatentur omnes; alteram,
 quam minus proprie, minusque exacte generationem vocant, Diu-
 ni Verbi prolationem, seu exteriorem manifestationem, quae et ge-
 neratio ad effectum a Tertulliano, aliisque dicitur, quando scilicet
 Deus Verbo virtutis suae, quod intra se ex aeternitate concepit et
 genuit, mundum extra se molitus est, et molitione hac aeternum
 mentis suae partum, qui ab aeterno apud Deum, et intra Deum
 erat, extra se protulit. Secunda hac animaduersione Cl. Bossuet in-
 iquissimum Iulieu de veterum Patrum doctrina iudicium infringit: ead-
 demque nos illius, aliorumque eiusdem farinae hominum ora obtu-
 ramus in his quae contra Tertullianum inculcant.

Dum enim Verbi prolationem in rerum creaturarum genesi minus
 proprie generationem adpellat, inã sempiternam, naturalem, et ve-
 ram eiusdem e Patris substantia generationem excludit? In ipsum quod
 obiciunt testimonium oculos, animumque paullo attentius aduersa-
 riũ conciant; neque enim alio opus est ad germanam Tertulliani
 sententiam percipiendam. Deum ait, quum primum voluit ad extra

condere quae ab aeterno cum Verbo suo disposuerat intra se, »pro-
tulisse Sermonem seu Verbum, vt per ipsum vniuersa fierent, per
»quod in Dei sensu iam erant cogitata, disposita, immo facta: si
ergo creaturae factae sunt per idem Verbum ac Sermonem, a quo
ab aeterno fuerant dispositae, profecto ab aeterno exibat hoc Ver-
bum, hic Sermo: atque quod genitus sit »ad effectum«, seu pro-
latus ad operis molitionem, non excludit natiuitatem perfectam
»Sermonis ad cogitatum«, scilicet in sinu Patris, Tertulliano ipso
iudice. Ceterum dum Sermonem hunc seu Verbum generatum ad
effectum habere inquit substantiae proprietatem, vt res et persona
quaedam videri possit, minime sentit, ante initia rerum caruisse il-
lud proprietate substantiae, vel rem per se subsistentem seu perso-
nam non fuisse: hoc vnum significare vult Tertullianus Verbi huius
conditi, seu geniti a Deo »primum ad cogitatum, in nomine So-
»phiae« ex aeternitate, ac intra Patrem absconditi manifestationem
externam: per Sermonem enim suum, seu Verbum, quod ex ipsa
sua substantia Pater ab aeterno genuerat, seu per exemplarem, ef-
ficentemque causam omnium, vniuersitatem rerum in principio mo-
litus, infinitam Verbi sui efficacitatem ac virtutem palam ostendit.
Mirandum vero manifestationem huiusmodi generationem a Tertul-
liano dici, quemadmodum D. Thomae non semel animaduertum est,
quandoque esse et fieri res dicuntur, quum illae manifestantur? Non
ne et Paullus Actor. xiii. ad resurrectionem Christi adstruendam il-
lud Psalm. ii. vsurpat »Filius meus es tu, ego hodie genui te«, re-
surrectionem ipsam generationem vocans, seu, vt scite explicat
D. Thomas, »aeternae generationis progressionem«, quia Christi
Deitas, quam a Patre habuit semper, quippe ex aeternitate vere
ab eo natus, Resurrectione potissimum nota facta est, maximeque
perspecta? Non aliud itaque Tertulliano propositum fuisse locus ipse
satis superque indicat: nam et in eo generationem illam sempiternam
commemorat dicens: »Filius factus est primogenitus, vt ante omnia
»genitus«, cet. ac de Verbo propter aeternam a Patre originem di-
ci obseruat: »ante Luciferum genui te«, et »ego hodie genui te«.

Exempla autem fructus, flumis, radii ab ipso adhibita ostendunt
Sermonem, seu Filium, non aliunde, non ex nihilo, sed ex ipsa Pa-
tris substantia esse progenitum. Quod si haec in Tertulliano cul-
pare aduersarii velint, inferantque diuersas ab eo substantias Patris
et Filii his comparationibus significatas, culpate quoque poterunt,
quin

quin et debebunt Patres illos, quos in confutanda haeresi Ariana ve-
hementissimos fuisse agnouimus, quum ad explicandam Filii a Pa-
tre aeternam originem haec ipsissima exempla adduxerint. Ergo exem-
pla isthaec nec generatim, nec omni ex parte congruere aestiman-
dum est: alioquin non rerum analogia et similitudo tantum, sed
vt vocant, rerum identitas inferretur. Quid, quod et Tertullianus
ipse maximum inter allatas comparationes et Dei Sermonem innuit
discrimen, dum illas adpellat »substantiarum probolas«, siue emis-
siones, atque propagines: Filium vero alium a Patre adfirmans, »per-
»sonae, non substantiae nomine«, et se tenere dicens, vbique vnam
substantiam in pluribus cohaerentem?

Quod deinde obicitur ex 2. contra Marcionem id euincit tan-
tum, Filium scilicet, apparuisse olim, non vero Patrem, quoniam
ad Filium, et non ad Patrem legis dispensatio, vt Oeconomia spec-
tabat: atque id non obscure innuit Tertullianus ipse dicens, Filium
ab initio conuersatum, quia hunc Pater »proferendo Filium fecit,
»et exinde omni dispositioni suae, voluntatique praefecit«.

Loci demum Tertulliani quod ex lib. contra Hermogenem op-
ponitur, non vna est apud Theologos explicatio. Nobis probatur
maxime illorum responsio, qui Tertulliani dicrum sic interpretan-
tur: Patrem nimirum vere ex aeternitate Patrem fuisse, quia »num-
»quam, vt ille ait, Deus intelligens sine Verbo, et rationalis sine
»ratione«: non tamen semper fuisse Patrem manifestum, ac notum;
quum enim nondum res creatae esse coepissent, mysterium hoc erat
omnino intra Deum latens, et tunc vnice patuit, quum aeterna haec
Filii generatio et Angelis et hominibus manifestata est.

Est et altera interpretatio eorum qui exponunt, Deum non sem-
per fuisse Patrem, quia non semper fuerunt, quos sibi filios adopta-
ret: spectabat enim ibi Tertullianus ad demonstrandum, plurimum
interesse inter haec nomina *Deus*, *Dominus*, *Pater*, *Iudex*, quum
Deus nomen naturae sit a quouis respectu et ordine ad aliud libe-
rum absolutumque, cetera vero nomina potestatis sint, et respectum
habeant ad aliud: neque enim intelligi sine Filio Pater, sine seruo
Dominus, sine delicto *Iudex* possunt: quare vt Hermogenem, cuius
erat insana aduersio, materiam nempe ingentem, infectamque esse, et
Deo coaeternam, refutaret; probandum sumit Tertullianus, Deum qui-
dem semper fuisse Deum, quia hoc nomen, quod naturae est, Deo
semper conueniat; non autem semper Patrem, Dominum, ac Iudi-
cem,

cem, eo quod non nisi tempore coepissent ea, quorum esse, diciturque Pater, Dominus, et Iudex posset. Solum itaque exclusit Tertullianus a Deo respectum sempiternum ad aliquid, quod diuersae ab eo esset naturae, cuiusmodi erat materies ab Homogene confictas non vero ad terminum intra se manentem, sibi consubstantialem, nimiram ad Verbum suum: quod, cum ex aliis ipsius testimoniis, tum praesertim ex cap. 17. lib. contra Praxeam constat: sic enim scribit: »et nomen Patris Deus Omnipotens, Altissimus, Dominus virtutum, Rex Israelis, qui est, quatenus ita Scripturae docent: haec »dicimus, et in Filium competisse, et in his Filium venisse, et in »his semper egisse, et sic ea in se hominibus manifestasse: omnia inquit, Patris mea sunt«. Si ergo omnia quae sunt Patris semper habuit Filius, aeternitatem quoque habuerit necessum est. Filius igitur ab aeternitate Patrem habuerit, et Deus ex tunc iulius Filii Pater fuerit oportet. Atque si non semper Pater, vt semper Deus, non ad Verbum, sine quo numquam fuit, sed ad extranea diuersam a Deo naturam habentia, Tertulliani dictum referendum est.

Hoc pacto pro Tertulliano decertatum a nobis sit, vt eum ab hoc, quod aduersus Fidem Trinitatis pugnat, errore purgaremus cum Theologis Clarissimis, Bellarmino, Nat. Alexandro, aliis: quam tamen de illo a nobis conceptam sententiam, probabiliorum opposita dicere gaudemus: neuiquam vero certam, vtriusque opinionis momentis hinc inde perpensis. De cetero il nos sumus, qui quum de ipsius ad Montanistas fuga, atque Antropomorphitarum impietate ageretur, hominem aduersauimus; et condemnauimus, probabiliorum sententiam amplectentes. Hucusque.

Ad Eusebium Caesariensem, cognomento Pamphilum, summae eruditionis Virum dissertationem nostram vertamus. Damnant hanc plerique, absoluunt alii. Praeclarissimus vero Theologus Ioan. Laurentius Berti (12), lectis, vt ipse loquitur, horum omnium lucubrationibus, quam grauior ipsi, quam antea visa fuerat, controuersia oblioceret, viam mediam tenere decreuit, proponendi scilicet vtriusque partis argumenta, suaque vicissim responsa, atque Eusebii fidem adhuc in ambiguo pendere demonstrandi. Hoc medium sane cordatissimum, et nos amplectimur, vt egregium in hisce rebus libratumque Theologi iudicium commendemus, atque vt homines minime ingrati Berti

(12) De Theolog. Discip. Lib. viii. cap. 11.

tio nos deamus, cui tantopere debemus. Itaque qui stant pro Eusebio Scriptores, Molinaeus, Canaeus, Zanchius, Valesius, Periddidier, aliique, haec praecipue argumenta producant. Primum desumunt ex ipsius scriptis, in quibus sex diuinitatis characteres adinueniuntur. Nam primo, etsi saepe Patrem solum adpeller Deum, quatenus solus Pater principio caret, estque fons totius Deitatis, tamen de Filio sic loquitur: »Deus est ac Dominus, similiter atque Pater, et Dominus ac Deus, quomodo per Scripturas vniuersas annunciatum«. Ita in Lib. 1. de Eccl. Theolog. cap. 20. Filio quoque omnipotentiam, infinitatem, et gloriam miraculorum tribuit in Lib. 1. et 11. contra Marcellum. In viii. deinde demonstrationis Euangelicae cap. 2. recitato de Christo insigni loco Michaelae: »et egressio eius a diebus aeternitatis«, haec habet. »Quod ab aeterno existat, cui est adcommodandum nisi soli Deo? Accedit quod in n. de Eccl. Theolog. cap. 4. Filium dicit *deus*, id est Deus a se ipso, seu Deus ipsissimus substantia, non participatione: eundem esse Filium Dei naturalem, vnigenitum, non adoptatum, lib. 1. contra Marcellum scribit: atque in generatione Verbum eandem Patris recipere naturam et Deitatem, expressissime fertur Eusebius in 1. de Eccl. Theolog.

Secundum argumentum ex eo ducunt, quod occidentales omnes, vno excepto Hieronymo, de Eusebio honorificentissime loquuti sunt: et illum Romani Pontifices tanquam Orthodoxum agnouerunt, atque iudicium istorum Patribus Synodi secundae Nicaenae videtur praefereendum. Verum et huius Synodi acta Eusebio fauent: si enim istius Synodi fidei reuera Eusebius subscripsit, quo titulo inter haereticos adnumerabitur? Renituit ille quidem subscribere, quemadmodum et alii piissimi, et sanctissimi initio respuerant, *Homouision*; non quod consentiret Arianis, sed quod Sabellianis aduersaretur, inde naturae diuinae scissionem inferentibus.

Vltimo loco congerunt et veterum testimonia, Socratis nempe, Theodreti, Gelasii Cyziceni (13), aliorumque multorum; et cultum quo plurimi Eusebium tanquam Sanctum venerati sunt, de quo multa apud Berti (14). Haec Eusebii defensores: quibus similia accusatores, Baronius scilicet, Peraulus, Alexander, Clericus reponunt. Ac primo quidem ex Eusebii scriptis sic ratiocinantur: Lib. vii.

Prae-

(13) In Hist. Eccles. lib. 1. cap. 8. Lib. 1. cap. 11. Lib. 11. de Sy-

nodo Nicaena cap. 1. Lib. viii. cap. 11.

Praepar. Euang. cap. 5. adpellat Filium, » secundam substantiam a » primo principio conditam «; Itemque » principium alterum a primo «, diuinitatem in plures gradus distinguens. Similiter demonstr. Euang. lib. iv. cap. 3. Filium splendorem soli coexistentem dicit, ipsum tamen magis a Patre diuellit, quam lucem a sole. Verbum deinde vocat artificem, opificium Patris, secundum dominum, basim, et fundamentum creaturarum, quae futurae erant, lib. eodem, et i. de Eccl. Theologia. Tandem in i. contra Marcellum Filium non Deum, sed Dei vnigenitum ponit, ac Mediatorem illum esse inter Deum et Angelos dicit, etiam inspecta natura, quam ante Incarnationem habuit a Patre: Patremque et Filium vnum tantum esse tropica voluntatum vnitione.

Ex Eusebii quoque ad Caesarienses Episcopos Epistola haec haerent: illum profiteri se recepisse voces, *ex substantia Patris, consubstantialis Patri*, aliasque similes, quatenus Filium significant, *ex Patre* quidem esse, sed non Patris portionem, quod et admittunt Ariani, seque idem credere quod antea crediderat.

Deinde ex Synodo vii. Oecumenica argumentantur, quae Act. v. Eusebii ipsius loco adducto, in quo usum Sacrarum Imaginum damnat, declarat Eusebii rationes flocci faciendas, tamquam hominis in reprobum sensum traditi, et eiusdem cum Ario opinionis. Act. item vi. clamant Patres, quod Eusebius in Nicaena Synodo labiis veritatem honorauit, animus vero longe ab ea aberat, vt ostendunt eius scripta, et Epistolae omnes, et mansit vt Aetiops, minime mutata cute sua.

Vltimo adducunt Veterum contra Eusebium testimonia, Athanasii scilicet, Hieronymi, Epiphani (15), aliorumque; atque ipsius ingenium, ac res gestas, potissimum in Arianorum laudem, et commendationem.

Harum itaque sententiarum momenta se mutuo destruant, suntque sibi inuicem responsa, quin plus ponderis his quae contra Eusebium sunt, quam aliis insit; adeo vt illius fides adhuc in ambiguo pendeat.

Quando autem ad Liberii Papae fidem perscrutandam ordo dissertationis nos duxit, vt id quod sentimus, candidè fateamur, taceat quaestionem Theologorum, Historicorum, ac Criticorum immensis disputationibus tritam reproducere, et sexcenties dicta regerere: hoc

(15) In Lib. de Decret. Nicaenae Synod. = Lib. i. Apol. cap. 2. = Haer. lxxviii.

hoc vnum commonere lectores nostros, eisque notum facere volumus, adeo inter se de re ista pugnantia homines eruditissimos scripsisse, vt laterem lauare tentent, qui eos in concordiam vocare student. Quibus autem subscribendum sit, quum summi omnes fuerint, ac primi ordinis sapientes, haud desineat audeamus. Fuerunt ergo variae istae, ac multiplices illorum sententiae. Pagius ad annum 357. tertiam Sirmiensem formulam probasse Liberium docet: subscripsisse illum secundae formulae, inquam haereticae, tenet Blondellus in lib. de Primatu Papae, Cl. Bossuetius in defensione declarationis Cleri Gallicani, quorum sententiam probabiliorem dicunt Recentiores ferre omnes, ac communiter e Gallis bene multi; quamque ex parte adaptauit Petauus (16): contendit enim, non integram, sed mutilam Ecchesim illam Liberio a Demophilo exhibitam, ab eoque receptam in ea tantum parte, quae *Homousion* supprimit, non in ea quae Filium Patri subicit. Natalis demum Alexander, Touraely, Iuenin, aliique, quos inter PP. Benedictini, docent, Liberium primae formulae contra Photinum editae subscripsisse. Cuique autem liberum sit vnam ex his seligere opinionem, quam maluerit; per nos licet: rectius tamen vel nobis consulentibus illas omnes in examen vocabit; memor, inter adiaphoras controuersiam istam positam esse, atque Theologi nomen haud mereri eos, qui pro illa, velut pro fidei dogmate, ad sanguinem vsque et internecionem digladiantur. Atque de Liberio tantum.

Quoniam vero et de Hosio Cordubensi Episcopo Hispaniae nostrae ornamento summo, cuius est in vniuersa Ecclesia nomen spectatissimum, Recentiorum plerique agere solent, pauca et nobis de illo visa sunt subicienda. De eius fidei rectitudine, animique constantia quando Sirmium venit necessitate coactus, et inuitus, aetate centenarius, septingentarum leucarum itinere fessus, stante etiam eorum industria, qui tantam Venerabilis Antistitis senectam male exercitam habuerunt, extat Cardinalis Aguirre Dissertatio, quae secunda est in Tomum alterum Conciliorum Hispaniae, in qua sic ea narrat, quae eius lapsum spectant.

Haud diffitetur auctor eminentissimus Hosii in Arianam perfidiam consensionem; extenuat tamen, atque in dubitationem adducit. Ait, inquam, quod oculi Senis caligauerant, et mentis deliquium subierat: id quod contigisse homini tanta aetate grauato proba-

(16) In Obseruatione ad Epiphanium.

babile est quidem, sed eum mentis compotem ostendunt verborum, plagarumque ad tempus tolerantia: hinc imbecillitate corporis, non mentis deliquo peccasse videtur. Quin et Hilarium, qui procul a Sirmio aberrat decipi potuisse famae rumore addit, formulamque, qualem Hilarius narrat, debuisse Semi Arianis displicere: ideoque ab eo adulteratam referri. Addit et alia. Et quamuis isthaec omnia ab his qui sententiam oppositam tuentur, adposite soluantur, non tamen his meliora sunt, quae ipsi adducunt: immo et Athanasii, Hilarii, Epiphani, Socratis, et Theodoretii dicta quam facillime in sensum ab Aguirre expressum trahi poterunt, scilicet, *ad horam* cessisse Arianis Hosium, imbecillitate quidem corporis, non deliquo mentis. Verbo: quum in aequali testimoniorum discrepantia sint fauorabilia oppositis praeferenda, optimo ac laudabili consilio a Card. Aguirre factum esse iudicamus, vt tanti Viri famae, atque Hispani nominis gloriae consuleret. Dabunt itaque nobis veniam Recentiores Critici, si malumus cum Aguirre, quam cum ipsis in tenebris sedere. Neque deinde possumus serena fronte Vasaei, Marianae, aliorumque hispanicarum rerum et iptorum elucubraciones euoluere, atque in eisdem Sanctissimum Hosium in impietate Ariana defunctum legere: quia miramur sane homines summos, itemque Hispanum alterum in hanc abire sententiam. Sed homines sunt, ne quid amplius dicamus.

Quam vero Card. Aguirre adornauit sententiam, eandem ad metam vsque perduxit Cl. Enriens Florezius Frater Eremita Augustinensis, Vir in rebus sacris hispanicis euoluendis, illustrandis, atque in ordinem suum locandis diligentissimus, oculatissimus, fidissimus. Neque enim eo contentus est, vt Hosii lapsum extenuet, sed vltra progreditur, vt a crimine per summam Arianorum inuidentiam ipsi tributo, purget penitus, ac vindicet. Vicerit ille nec ne, iudicabunt alii: nobis interim omnimode probantur, ac decretoria habentur quae legimus. Ipsum adeat cui plus otii datum est vt haec quaeratur, quam nobis vt eadem fusa tradamus (17).

(17) Tom. x. Tract. 11. cap. 5. a n. 9. per totum.

CA.

CAPVT IX.

Eorum argumentis occurritur, qui Patrum fidem labefactare sunt conati. Ac primum quinam illi fue rint perhibetur.

Quae fuerit Ecclesiae fides, atque doctrina erga personarum Trinitatem in vnitatem essentiae a Christo Domino Apostolis tradita, et ab Apostolis ad Discipulos suos perenni successione traducta, atque qua puritate ad Nicaeni. Concilii tempora permanuerit, Augustini grauissima auctoritas nos edocet. Scribit enim (1): »omnes quos legere potui, qui ante me de Trinitate scripserunt Catholici Trinitatores hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus vnus, eiusdemque substantiae inseparabilis aequalitate diuinam insinuant vnitatem«, cet. Tamen Petrus Iurieu Caluianus Minister adeo procax ac temerarius fuit, vt in *Tablenu des Socinianisme* totus sit in probando aliam prorsus de hoc Mystero Antenicaenorum Patrum fuisse sententiam, longaque aliud olim in Ecclesia creditum, quam quod a Nicaeno Concilio definitum fuit. Eo enim iudice veteres omnes Ecclesiae Magistri miserunt, insulsique Theologi, e Platonis magis, quam e Christi Schola politi, quorum non est nisi prope aetram palustrum auium instar, volatus, nec nisi praua, et absurda de Personarum diuinarum aequalitate sententia. Huic autem impudentissimo Sanctorum PP. accusatori pracliuere, aut se adiungere alii, praesertim Sociniani omnes, Clericus, Wolzogenius, Cauens, Crellus, Noui Ebionitae, ceteri: ac quod sine lacrymis vix queo dicere, Nostratum nonnulli, quos inter Petanius vnus est, qui adeo licentissime id fecit, vt piorum omnium, doctorumque hominum censuram hac in re iure meritoque sustinere sit coactus: quandoquidem trium priorum Ecclesiae saeculorum Patres Arianismi Fautores describit. Extat iudicium Cl. Simonii, quod ex Dictionario Ecclesiastico eisdem quibus scriptum est verbis, atque idiomate (2), transcribere placet, vt lectores nostros in Petanio legendo cautos reddamus. »S'il y a quelque chose a reprendre dans les livres de Petau, c'est principalement dans le second tome de ses dogmes theologiques, ou il paroit favorable

Tom. I. Pp. aux

(1) Lib. 1. de Trinitate, cap. 4.

teurs Ecclesiastiques pag. 21. Mot Pe-

(2) Dictionaire Historique des Au-

tau, Tome quatrieme.

babile est quidem, sed eum mentis compotem ostendunt verborum, plagarumque ad tempus tolerantia: hinc imbecillitate corporis, non mentis deliquo peccasse videtur. Quin et Hilarium, qui procul a Sirmio aberrat decipi potuisse famae rumore addit, formulamque, qualem Hilarius narrat, debuisse Semi Arianis displicere: ideoque ab eo adulteratam referri. Addit et alia. Et quamuis isthaec omnia ab his qui sententiam oppositam tuentur, adposite soluantur, non tamen his meliora sunt, quae ipsi adducunt: immo et Athanasii, Hilarii, Epiphani, Socratis, et Theodoretii dicta quam facillime in sensum ab Aguirre expressum trahi poterunt, scilicet, *ad horam* cessisse Arianis Hosium, imbecillitate quidem corporis, non deliquo mentis. Verbo: quum in aequali testimoniorum discrepantia sint fauorabilia oppositis praeferenda, optimo ac laudabili consilio a Card. Aguirre factum esse iudicamus, vt tanti Viri famae, atque Hispani nominis gloriae consuleret. Dabunt itaque nobis veniam Recentiores Critici, si malumus cum Aguirre, quam cum ipsis in tenebris sedere. Neque deinde possumus serena fronte Vasaei, Marianae, aliorumque hispanicarum rerum et iptorum elucubraciones euoluere, atque in eisdem Sanctissimum Hosium in impietate Ariana defunctum legere: quia miramur sane homines summos, itemque Hispanum alterum in hanc abire sententiam. Sed homines sunt, ne quid amplius dicamus.

Quam vero Card. Aguirre adornauit sententiam, eandem ad metam vsque perduxit Cl. Enriens Florezius Frater Eremita Augustinensis, Vir in rebus sacris hispanicis euoluendis, illustrandis, atque in ordinem suum locandis diligentissimus, oculatissimus, fidissimus. Neque enim eo contentus est, vt Hosii lapsum extenuet, sed vltra progreditur, vt a crimine per summam Arianorum inuidentiam ipsi tributo, purget penitus, ac vindicet. Vicerit ille nec ne, iudicabunt alii: nobis interim omnimode probantur, ac decretoria habentur quae legimus. Ipsum adeat cui plus otii datum est vt haec quaeratur, quam nobis vt eadem fusa tradamus (17).

(17) Tom. x. Tract. 11. cap. 5. a n. 9. per totum.

CAPVT IX.

Eorum argumentis occurritur, qui Patrum fidem labefactare sunt conati. Ac primum quoniam illi sue sint perhibetur.

Quae fuerit Ecclesiae fides, atque doctrina erga personarum Trinitatem in vnitatem essentiae a Christo Domino Apostolis tradita, et ab Apostolis ad Discipulos suos perenni successione traducta, atque qua puritate ad Nicaeni. Concilii tempora permanuerit, Augustini grauissima auctoritas nos edocet. Scribit enim (1): »omnes quos legere potui, qui ante me de Trinitate scripserunt Catholici Trinitatores hoc intenderunt secundum Scripturas docere, quod Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus vnus, eiusdemque substantiae inseparabilis aequalitate diuinam insinuant vnitatem«, cet. Tamen Petrus Iurieu Caluianus Minister adeo procax ac temerarius fuit, vt in *Tablenu des Socinianisme* totus sit in probando aliam prorsus de hoc Mystero Antenicaenorum Patrum fuisse sententiam, longaque aliud olim in Ecclesia creditum, quam quod a Nicaeno Concilio definitum fuit. Eo enim iudice veteres omnes Ecclesiae Magistri miserunt, insulsique Theologi, e Platonis magis, quam e Christi Schola polito, quorum non est nisi prope aetram palustrum auium instar, volatus, nec nisi praua, et absurda de Personarum diuinarum aequalitate sententia. Huic autem impudentissimo Sanctorum PP. accusatori praeuere, aut se adiungere alii, praesertim Sociniani omnes, Clericus, Wolzogenius, Cauens, Crellus, Noui Ebionitae, ceteri: ac quod sine lacrymis vix queo dicere, Nostratum nonnulli, quos inter Petanius vnus est, qui adeo licentissime id fecit, vt piorum omnium, doctorumque hominum censuram hac in re iure meritoque sustinere sit coactus: quandoquidem trium priorum Ecclesiae saeculorum Patres Arianismi Fautores describit. Extat iudicium Cl. Simonii, quod ex Dictionario Ecclesiastico eisdem quibus scriptum est verbis, atque idiomate (2), transcribere placet, vt lectores nostros in Petanio legendo cautos reddamus. »S'il y a quelque chose à reprendre dans les livres de Pétau, c'est principalement dans le second tome de ses dogmes théologiques, où il paroît favorable

Tom. I. Pp. aux

(1) Lib. 1. de Trinitate, cap. 4.

teurs Ecclesiastiques pag. 21. Mot Pé-

(2) Dictionaire Historique des Auteurs, Tome quatrième.

aux Ariens : il est vrai qu' il adouci dans se préface ces endroits ; là ; mais comme le corps du livre demeure dans son entier , & que la préface , qui est un excellente pièce , n' est venue que après coup , on n' a pas tout-à-fait remédié au mal que ce livre peut faire en ce temps-ci . Les nouveaux Unitaires se vantent que le Père Pétau à mis la tradition de leur côté . J' ai vu ici des gens , qui croyoient que Grotius , qui avoit des grandes liaisons avec Crellius , & quelques autres Sociniens , a surpris ce savant Jésuite .

Quae autem sint momenta , quibus in Patribus accusandis homines isti ducuntur , ordine suo dicamus , et eorum leuitatem monstremus .

Contra Ignatium itaque Martyrem haec obiciuntur : quod Christus in Ignatianis Epistolis Patri subiectus dicatur ; a Patre missus , Patris minister , allaque huiusmodi . Similiter : quod Ignatius comparat Patrem Episcopo , Filium Presbytero , quo exemplo Ariani etiam vebantur . Demum : quod in Epistola ad Smitnaeos scribit , Christum esse Dei Filium secundum voluntatem Dei .

Aranea tamen ista sunt , quae Sandius praesertim nimium exaggerat (3) . Quae enim primo opponuntur et Scripturis aptime congruant , et facillime a nobis superioribus capitibus sunt explicata . Recolantur quae dicta sunt : neque enim actum agere nobis licet . Exemplum deinde quo S. Martyr vitur , in hoc sensu verum est , quod Filius habet substantiam diuinitatis a Patre , quo modo Presbyter ab Episcopo Sacerdotii recipit characterem : neque mirum cuique esse potest , haereticos Sanctorum exemplis abuti , vt in prauum sensum detorqueant , quum et Scripturis diuinis abutantur saepius . Demum Ignatii dictum in Epistola ad Smitnaeos hanc exquirat explicationem : Christus est Filius Dei » secundum voluntatem et » potentiam Patris « , quatenus Filius voluntarie , et non coacte genitus est , ac procedit a Patre non inuito , atque infirmo , sed omnipotente , et volente : esto : quatenus voluntas , et potentia sunt principium creaturarum ; nego .

Contra Iustinum sic argumentatur Perauius : in Dialogo cum Tryphone non semel ille Filium Patre inferiorem adpellat , itemque Dei administrum , in secundo loco habendum , ac potestatem post Parentem dicit . Docet quoque Filium Mosi ac Prophetis adparuisse , quum Deus inuisibilis sit : Iustinus ergo Verbi diuinitatem aperte negauit .

De.

(1) In Nucleo Hist. Ecclesiar. Lib. 1.

Deinde arguit Sandius in QQ. et RR. ad Graecos docet Iustinus , genitum et conditum non differre : et in Euetione Dogmatum Aristor. ait , » fuisse aliquando cum non fuerit id , quod genitum est « . Quod est perfidiae Arianae vsitatum proloquium . Adiungit et comparisonem Ignis et Verbi , vt Filii generationem declaret : quae absurdio declarationes Ariatorum blasphemiae vel maxime adcommodantur : Ariani igitur adnumerandus ille est .

Vltimo insurgit Episcopus : iuxta Iustini mentem , in Dialogo cum Tryphone expressam , ex Scripturis probatur , Iesum Nazarenum esse Christum Dei , idque certa fide tenendum esse , tametsi non constaret hunc esse Deum Vniuersi conditorem : non ergo credidit Iustinus Verbi diuinitatem adeo certam esse , vt sit fidei articulus , cuiusmodi est Redemptoris .

His autem ad hunc modum occurrimus . Ad primum respondemus , dici Filium a Iustino Patre inferiorem , quoniam ab illo genitus est : nam vt explicat S. Thomas (4) , » maior est Pater ratione » paternitatis , non ratione naturae , maior quia dat , sed Filius minor non est , sed aequalis , quia totum quod habet Pater , accipit : minor enim non est donante , cui vnum , idemque donatur « . Quando vero dicitur Filius , Patris administer non aliud designatur , quam habere Filium a Patre potentiam , et efficiendi vim , a quo habet et Deitatem , non autem quod Filius sit Patris instrumentum , quod non sua , sed Patris tantum , seu causae principis virtute agat . Hoc pacto etiam habendus secundo loco Filius , et potestas post Parentem a Iustino dictus est , origine scilicet , quia a Patre genitus , non amplitudine , et maiestate , quia vna Patris , Filique est natura , dignitas et maiestas .

Quo autem spectauerit ille dum ait , Filium olim Mosi et Patriarchis adparuisse non Patrem , quia Deus inuisibilis est ? Peruagatum est veterum Patrum , complures in ea fuisse sententia , quoties in lege veteri Deum Patriarchis adparuisse legimus , ipsum reuera non in sua quidem specie , quae sub oculis corporeis cadere minime potest , sed in humana specie se praebuisse spectabilem : Filium autem non Patrem in ea effigie se propterea obtulisse , quod iam vel tunc vellet futurae Incarnationi pracludere .

Secundum , qua parte illud opponit quod ex QQ. et RR. ad Graecos sumitur , nihil negotii exhibet : omnes enim inter Eruditos conueniunt ,

Pp 2

nit,

(4) Lib. IV. contr. Gentes , cap. 14.

nit, librum hunc spurium esse, et Iustino suppositum, quod vel hinc solum patere potest, quod eius auctor Manetis saepe meminerit, inductamque ab eo haeresim insectetur, quae plusquam saeculo integro Iustino posterior est. Alter etiam liber, qui Aristotelicorum dogmatum Eucersio inscribitur, nequit esse, quem scripsisse Iustinum Photius in Bibliotheca restatur: nam hic primum diuitaxat, et secundum Physicorum librum impugnabat: ille autem vsque ad viii. Physicorum procedit. Fac tamen, opus hoc genuinum Iustini foetum esse. De mundo utique, quem Aristoteles aeternum posuit, non de Verbo Dei, quod ille plane nesciuit, ibi sermo est: mundum vero factum et genitum promiscue dici, non diffitentur, qui graece norunt. Nam Graeci promiscue dicunt *γενεσις*, *εξ αυτου γεννηται*.

Neque si Iustinus petitis ex humano verbo, et igne comparationibus Diuini Verbi generationem illustrasset, posset in erroris suspicionem vocari, quum ad idem mysterium illustrandum Athanasio et Augustino comparationes huiusmodi fuerint vsitatae (5).

Tertio sic occurrimus; Iustinum in hoc Dialogo Verbi praecurrentiam, ac diuinitatem pluribus argumentis probare: deinde eiusdem Verbi incarnationem: hanc vero Tryphone negante, et nondum Messiam venisse dicente, quia est prorsus incredibile, quod nascatur in tempore Verbum aeternum, et ante saecula genitum, recte Iustinus instrat, frustra a Iudaeis denegari hac de causa Messiae aduentum quia ipsi non credunt, futurum esse ipsum Deum, sed purum hominem. Ea propter in hac Iudaeorum hypothese, etiamsi falsa esset, non satis Verbi diuinitas demonstraretur: tamen ex iam impletis Prophetarum vaticiniis apertissime Christum venisse constaret: quare non poterat aduentus eius Iudaeis non certus esse. Itaque duas in hoc Dialogo quaestiones Iustinus versat: vnam de Messiae diuinitate, alteram de eiusdem hominis facti oeconomia, atque alteram ab altera secernens, contendit, negari non posse iam aduenisse Messiam, quod aduentus eius apertissimis Prophetarum oraculis comprobetur, etsi Deum illum simul et hominem fore in diuino eloquio non esset perinde apertum, et denotatum. In forma autem distinguendum sic erit: et Iustinus arguit in falsa Tryphonis hypothesis, esto: absolute negat Verbum ante incarnationem extrissee, nego. Quin id Iustianus probat, adseritque, se minime adsentiri quibusdam illius aetatis haereticis, Ebionitis nempe, genere quidem, seu professione Christi.

(5) In Lib. de Decret. Nicaen. = Tract. xiv. in Ioannem.

Christianis, dogmate vero Iudaeis: ait enim: »sunt. . . nonnulli ex genere nostro, confidentes, ipsum esse Christum, sed hominem ex hominibus genitum esse adfirmant: quibus ego minime adsentior.« Quid tandem pro Iustini recta, ac sincera fide tuenda expressius his eius verbis adduci poterat?

Contra Athenagoram philosophum praestantissimum Petauius: docuit Athenagoras in Apologia, Filii substantiam prius fuisse in Deo Patre, quam per generationem propriam hypostasim haberet: neque ergo aeternum Filium credidit, neque aliquando saltem a Patris personalitate distinctum. Addit: ipse adfirmat etiam, Verbum esse in efficacia, et prodixisse quum mundus ex nihilo eductus est: illud item vocat »primogeniam Patris progeniem, quae ut cunctarum rerum »idea, et perfectio foret, progressa est, iuxta illud Prou. viii. Domini »nus creauit me initio progressionis eius, ad opera sua«, cer. Tandem: quod Verbum »Mentem et Rationem Patris« adpeller: at Patris Mens ac Ratio nullo pacto ab ipso distinguuntur: Athenagoras ergo minime credidit Verbum aeternam personam a Patre diuersam, sed Arianis, ac Sabellianis fauit.

Haec tamen non tanti momenti sunt, vt praeclarissimum Christianae Religionis vindicem eiusmodi erroris non accusare solum, sed et damnare cogamur. Primum ergo hac soluitur notissima distinctione. Fuit substantia Filii in Deo Patre priusquam propriam haberet hypostasim tempore quidem; iuxta Athenagoram, nego: origine et ordine, concedo. Quod si Arianae haereseos insimulandum hoc nomine est Athenagoras, et insimulandus erit S. Alexander Alexandriae Episcopus, quem iisdem verbis vsum ad probandum, non ex nihilo, sed ex Patris substantia Verbum esse, scribit ad Eusebium Nicomediensem Arius ipse. Verum tantum abest, vt haec Patrum loquendi formula Ario et Sabellio consentiat, quin e diametro cum Arianis praecipue pugnet, qui dicebant Verbum esse creatum, et productum ex nihilo. Quod vt falsum prorsus Patres, et impiissimum euincant, genitum ex ipsa Patris substantia adserunt, qui, vt pote genitor, ordine solum, et relatione Filium praecedit, non tempore et causalitate: quoniam vt Athenagoras ipse loquitur, ab aeterno Pater est rationalis: ergo et ab aeterno *αληθης*, et Verbum habet.

Secundum verissimum illud est absque sempiternae generationis praecudio: per Verbum enim res omnes effectae sunt, sed tamen a principio Deus Verbum in se habuit. Quod ergo Athenagoras ait:

»Ver

» Verbum esse in efficacia, et prodiisse quum mundus ex nihilo eductus est, hoc vnum significat, infinitam Dei potentiam, acque ac sapientiam in rerum creatione fuisse manifestatas. » Vbinam autem in his error ille crasissimus, binæ scilicet natiuitatis Verbi, quarum prior rudis, impollta, et imperfecta ante sæcula, formata altera, et vsquequaque expleta, quando vniuersitas rerum a Deo creata est? » Quid erit inuerecunde calumniari, si hoc non est? Sed et inepte quoque ac imperite illud Athenagoræ culpæ loco ponitur, quod Filium primogeniam Patris progeniem dixerit: illustrius etenim Verbi a Patre distinctio patere ex nullo alio poterit, quam quod dicatur, primigenia, cetera. Haec siquidem in vnam, eandemque personam quadrare haud possunt. » Quid ergo? Quum distinctionem Verbi a Patre Athenagoras adstruit, itamquam diuersarum personarum diuinitatem ei abripit? Expendantur quæ paullo ante ista haec verba scripserat, quibus omnis omnino erroris suspicio ab Athenagora amouetur: nam et Verbum rerum omnium effectricem causam dicit, vnum cum Patre, in Patre esse, ac in ipso esse Patrem: quid multis?

Tertio loco obiectum, sophisma redoler, a quo vt expediamur, Deum esse suam rationem, ac sapientiam dicimus, acceptis his vocabulis *substantialiter*, non vero *notionaliter*. Duplicem istam acceptionem omnes Theologi probatam habent in illis omnibus nominibus, videlicet, Mens, Ratio, Sapientia, cetera. et in aliis quæ essentialia dicunt. Atque qui ex hoc crimen Athenagoræ inferunt, videant ne et Paullum in Sabellianis habeant, qui Christum » Dei Virtutem et Dei Sapientiam praedicauit «: nam vt est Pater sua Mens, sua Ratio, ita et sua Virtus et Sapientia.

Contra Irenæi fidem haec Sociniani adducunt. Quod Lib. iii. adu. Haer. cap. 8. Patrem solum Deum appellari scribat: quod Verbum Patri subiectum adserat, cui Pater praeceperit vt mundum crearet: quod Lib. ii. cap. 27. et Lib. iv. cap. 6. Christo diei iudicii ignorantiam tribuerit, eumque propterea minorem Patre esse concludat: ergo Irenæus haud recte de Verbi diuinitate sentit.

Respondetur ad singula: atque ad I. dicendum, Irenæum ibi eos perstringere, qui mundi Creatorem alium esse a Deo summo autumabant: quin et ibidem scribit, Patrem cum Verbo suo Deum iuste appellari. Propositum itaque Irenæo fuit, dum solum Patrem Deum appellari scripsit, non quidem alias indiuiduae eiusdem Dei-

tatis hypostases explodere, sed commentitium Demilugon, quem Gnostici mundi Creatorem esse credebant, atque Gentilitatis numina.

Secundo haec sit responsio: praecepti nomine significatam per Irenæum, minus quidem proprie, aeternam ipsam generationem, qua Pater Filio vt naturam, sic et omnia condendi vim, et potentiam communicauit: scribit siquidem ibi et contra Gnosticos, qui mundum conditum ab inferioribus Angelis blasphemabant, contra quos adserere nititur Irenæus, non creaturam aliquam, sed Verbum illud qui generatione sua Patris *Vox* et *Præceptum* est, esse mundi opificem. In eandem sententiam hanc loquendi formulam vsurpant Athanasius (6), Basilius (7), Cyrillus (8), alique.

Pro tertio soluendo arripit nobis sententia Massuet: ea nempe loquendi ratione castigari ab Irenæo Gnosticorum impudentiam, se omnium mysteriorum altitudinem inuestigare sacrantium: quorum audaciam vt frangeret, docuit neque Filium diem iudicii nouisse, nisi quatenus a Patre, vna cum substantiæ participatione, sapientiæ plenitudinem habet.

Ceterum et responderi potest, Christum iudicii diem ignorasse, vt hominem: non quod Christi humanitas mysteriorum cognitione fuerit destituta; sed quoniam istorum cognitio a natua humanitatis vi non oritur, qua Filius minor est Patre, sed ex natura diuinitatis, quæ vna eademque in Patre et Filio est. Sunt praeter istas et aliae responsiones, quas praeterimus, vt ad alia veniamus.

Contra Clementem Alexandrinum non Iulieu, et Clericus solum, sed et Petauus opponunt. Primo: quod Lib. v. Stromatum scripserit, » sapientiam Dei, quæ omnia permeat, primum fuisse a Deo » creatam «. Secundo: quod Lib. vii. Filii naturam » soli omnipotentis » propinquissimam dixerit «: adeoque non eadem quæ omnipotentis est. Tertio: quod Photius varios ex libris Hypotyposon Clementis errores notans, hunc eidem secundo loco adtribuat (9): » Filium etiam ad creaturæ sortem deprimit «. Inter Scriptores ergo Verbi diuinitati infensos, Clemens adnumerandus est.

Leuia tamen ista sunt ad accusandum erroris eximium hunc Ecclesiae Magistrum. Primum enim, quod ex Ecclesiast. xxiv. Clemens depromsit, haud aduersatur veritati: accipiendum enim est de Sapientia, quatenus a principio in rerum creatione ad hominum cap-

tum

(6) Contra Gentes.

(7) L. b. de Spirit. Sanct. cap. 16.

(8) Lib. xxix. Theaurorum.

(9) Biblioth. Cod. cix.

tum descendit: quo sensu dici *primogenitum* creaturarum Athanasius adnotat (10). Hinc sapientiam Clementem appellat » quae omnia permeat«, egregiam nempe creaturarum connexionem, et productionem. Nec enim aliter sentire potuit, qui eodem libro demonstrat, vnum esse principium omnium, ingenitum, et improductum: quod deinde principium Patrem, et Filium simul esse adfirmat.

Secundum communiter Theologi interpretantur, dictam a Clemente naturam Filii Patris »propinquissimam«, quod vna, eademque vtriusque natura, siue substantia sit. Damus, minus proprie loquutum Clementem fuisse ad hoc significandum: at neminem laetet, quod Hieronymus animaduertit (11), quaedam a Patribus ante Arianam haereseos ortum, »innocenter et minus caute dicta, quae non possint peruersorum hominum vitare calumniam«. Porro id fuisse Clementi propositum, quod verbis minus aptis minusque rectis expressit, qui dubitet, oculos, animumque in ea quae mox de Filio scribit, intendat. »Dei Filius, ait, non diuisus, non dissectus, non migrans e loco in locum, sed vbique semper existens, nec vilo modo circumscriptus: totus oculus, omnia videns, omnia sciens, et potestates potestate perscrutans«, cet. Quae omnia adeo vnius veri Dei propria sunt, vt nemini, qui verus Deus non sit, communicari vilo modo possint. Sunt huic similia, quae in eodem Lib. vii. Stromatum, tum in adhortatione ad Gentes, et in i. Paedagog. adfert testimonia.

Tertium sic soluendum est: non esse aequi verique amantis hominis ad alicui inuidiam creandam testimonia repetere ex iis libris, quorum auctor incertus est; genuinos autem praeterire, in quibus certus auctor oppositum luculentissime prodit. Id quod Clerico accidisse vt Clementem insinularer videmus, persuasum relinquens liberos Hypotiposeon Clementis genuinum foetum esse, quod vel ipso Photio teste, haud exploratum est. Etenim in eodem codice, vnde Clemens argumentum adripuit, de vero eorundem auctore Photius dubitat, dicens: »alia id genus sexcenta voce blasphemia nugatur, siue ipse, siue quis alius eius personam indutus«. Germana deinde ac certe Clementis opera recensens Cod. ex. et cxi. scribit, auctorem Paedagogi »stolidis ac blasphemis«, quae in libris Hypotiposeon sunt, opinionibus, »omnino vacare«, seu nullam eorum habere: atque in libris Stromat. multa quae in libris Hypotiposeon dicta fuerant

(10) Orat. iii. contra Arianos.

(11) Apolog. ii. adu. Ruffinum.

rant oppugnat. Quid ergo? Fortassis erunt isthaec ex iis, quae ab Arianis interiecta sunt, ac dolo malo vitata, Ruffino teste (12)? Verosimillimum ex dictis apparet. Nec miramur satis, hominem tantam criticis peritiam ostentantem, atque tot artis huius praeceptiones parantem, haec subterfugisse, quae Tyrones ipsos haud latent. Sed haec monstra odium saepe parturire videmus. Et haec pro Clementis orthodoxia.

Contra Athanasium autem fortasse illud vnum obicitur, quod Wolzogenius vrget ex Dialogo i. de Trinitate, ex interpretatione Theodori Bazaræ: nempe Patrem et Filium iuxta Athanasium vnum esse sola voluntatis concordia: qui et dogmata cum Symbolo quod Athanasianum vocant, pugnantia tradit. Sed fallitur Wolzogenius errore duplici. Primo quidem, quod non aduertat, in citato Dialogo statui post voluntatis et concordiae vnionem, substantiae idemnitatem, omnemque in Deo negari distinctionem, praeter eam, quae oritur ex relationis oppositione. Secundo, quod tribuit Athanasio Dialogos de Trinitate, contra Eruditorum omnium sententiam: nam quidquid sit de vero illorum Scriptore, »inter doctos omnes conuenit non esse Athanasium«, ait Dupinius (13).

Addamus tamen hic, quandoquidem de libris Athanasio falso tributis iudicium sedit, et libri aperti sunt, quid nobis de Symbolo, Athanasii dicto, videatur: neque enim adiectionem hanc legitibus ingratam speramus: paucis tamen absoluemus, auctoribus productis, ex quibus plenior noticia exhauriatur. Itaque Critici Recentiores validissimis argumentationibus ex genuinis Athanasii operibus Symbolum expungunt. Ita Dupinius (14), et Gaspar Iuennin (15), ne omnes recenseamus. Primum eorum argumentum hoc est: primi, apud quos Symboli Athanasiani mentio habetur, sunt Legati Gregorii IX. Constantinopolim misi anno dcccxxxii. ad Graecos Latinis conciliandos: adeo vt nullus ante annum millesimum Symbolum hoc sub Athanasii nomine laudauerit.

Secundum argumentum: falsum prorsus est, atque ex Ruffini historia ortum, Athanasium per sexennium in sicca latuisse cisterna, vt Arianorum insidias subduceretur, vbi Symbolum conscripsisset: dicitur, idque Treueris contrigisse.

Tom. I.

Qq

Ters

(12) In Apolog. pro Origene.

(13) Tom. ii. Biblioth. pag. 75.

(14) In Notis ad scripta Athanas.

Tom. ii. Biblioth. pag. 107.

(15) Tom. vi. Institut. Dissert. 4. art. 3.

Tertium: quum in hoc Symbolo haereses Eutychetis, et Nestorii apertissime refutentur, post exortas haereses illas, quas Athanasius multis annis praecessit, Symbolum exarari debuit.

Quartum: inter codices vetustos, minime sub Athanasii nomine Symbolum hoc reperitur; quo fit vt inter dubia, et incerta reputatur a nonnullis.

Quintum: absdubio Symboli auctor latinus fuit, quum Graeca exemplaria varient, et latina omnia consentiant: id enim aperte euincit, illud ex latino in graecum, non e contrario, translatum fuisse.

Sextum: nullus Latinorum Athanasii Symbolum produxit in controuersia de processione Spiritus Sancti cum Graecis, quae per annos prope quingentos perdurauit: quod argumento esse debet, haud cognitum opus eiusmodi sub Athanasii nomine.

Vltimum: videtur Athanasio adtributum propter vocabulorum similitudinem, quum reuera Athanasii Sinaitae opus sit. His momentis pugnant qui Symbolum Athanasio denegant: qui vero illud ei adtribuunt argumentantur primo: Ecclesia habet Symbolum vt genitum Athanasii foetum, atque legitur ab eadem in officio Dominicae, et in festo SS. Trinitatis ad Primam. Neque sola Ecclesia Latina illud tribuit Athanasio, verum et Constantinopolitana, Scruiana, Bulgarica, Rusica, et Moscouita, vt ad Caluinum scribit Ioann. Sarmata (16).

Secundo: communis sensus Scriptorum, qui Saeculo x. florere, aliorumque, quos perdifficile esset numerare, hic sane est, Athanasium esse Symboli auctorem. His consonant Romanae Ecclesiae hostes nonnulli, ac Graeci ipsi Refractorii.

Tertio: Codex Bibliothecae Palatinae, MS. antiquissimum Vaticananae, et peruetus item Codex Germanensis Lutetiae Parisiorum, id ipsum testantur.

Quarto: S. Augustinus (17) expresse hoc opus Athanasio adsignat: nam in verba illa Psalmi: *per diem Sol non uret te, neque Luna per noctem*: de hoc Sole, inquit, Pater Athanasius » Alexandrinus Episcopus ita pulchre loquutus est: Filius Dei a Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Similiter et Gregorius Nazianzenus in Oratione de laudibus Athanasii, loquens de Symbolo, quod Iouiniano missit vna cum Epistola nomine suo, et illustriorum Aegypti, Thebaidos, et Libiae Episcoporum, illud abs-

(16) Epist. i. (17) In Psalm. cxx.

absdubio pro Athanasiano declarat. Haec pro Symbolo Athanasio adserendo, et vindicando.

Verum vtriusque opinionis fundamenta facilem habent, expeditamque solutionem. Respondetur iraque ad ea, quae primo loco sunt obiecta. Ad primum quidem: Auctores qui circa Saeculum x. vixere, inter quos Hincmarus, Hugo, et Haymo, hoc Symbolum tamquam Athanasii laudasse. Probabile quoque est meminisse huius Symboli Nazianzenum: atque ex ipso Symbolo sententias depromtas contineri in Concilio Augustodunensi anno 670. habito, et in iv. Toletano anno 633. celebrato. Accedit, quod euenire id ipsum Athanasii Symbolo potuit, quod plurimis Patrum scriptis euenisse nouimus, quae per plures annos latuerunt, postea tamen tamquam genuina recepta sunt.

Ad secundum dicendum: quod, etiamsi ignoretur tempus, ac locus, quo opera aliqua fuerunt elaborata, habentur tamen vt genuina. Fatendum ergo est, nondum exploratum satis esse, quo loco, et quo tempore Athanasius Symbolum conscripserit. Verosimilius autem videtur, id contigisse anno 339. quando apud Iulium Papam ab Eusebianorum factione innumeris petebatur calumniis. Haec vero quaerant alii, quibus plus otii datum sit.

Tertio sic respondemus: Spiritum Sanctum Ecclesiam suam aduersus haereses muniuisset. Non memorat autem Athanasius personas Eutychetis, et Nestorii in Symbolo, de quo agitur: nec enim existebant, quum Symbolum elaborauit: traditur tantum in eo Catholica fides, quae semper perseuerat, atque verbis illis: » vnus omnino non confusione substantiae, cet. . . . nam sicut anima rationalis et caro vnus est. «, cet. detestabiles illorum haereticorum errores profligantur.

Quarto occurrimus, Codices codicibus opposites, quos ex Petro Felemano Coronaco (18) protulimus in argumento tertio pro sententia Athanasio fauente. Recolantur ibi dicta.

Quintum vt soluamus, concedimus scriptum primo fuisse Symbolum latina lingua, quam Athanasius aut Alexandriae didicerat, aut adsequutus est profugus. Addimus tamen, Athanasium ysum forte latini interpretis opera, vt filium suam eo Idiomate Pontifici Iulio offerret, quod hic possidebat.

Sextum nullius roboris iudicamus. Quid enim in perantiqua illa

Qq 2

dis-

(18) In Variantibus Athanasii lectionibus.

disputatione hinc inde obiectum, et argumentatum sit, haud minutatim ad nos peruenit. Vnum certum est, huius Symboli auctoritate veteri Graecos ab Emmanuele Caleca (19), aliisque.

In vltimo confutando non est necessum vagari. Diuinare enim vellent Scriptores illi, quorum alii Athanasio, Eusebio Vercellensi alii, Vigilio Thapsitano nonnulli adscribunt, singulique iisdem premuntur argumentationibus ex antiquorum silentio peritis.

Hoc pacto soluta sunt argumenta, quae Symbolum Athanasio abripere videbantur: facilius autem soluntur opposita. Primum enim sic soluitur: ab Ecclesia adpellari eiusmodi Symbolum Athanasianum, quod ex aureis Athanasii disputationibus a Theologo Latino exceptum sit, collectis, quae in eo Athanasii opere dispersae erant, sententiis, quibus exortas haereses impeteret, oppugnaret, debellaret. Vt enim paulo supra dictum fuit, ab Athanasio posteriores quoque haereses refelluntur.

Secundi haec est responsio: inepte nimis testes saeculi illius adduci, quum iuniores omnes sint, ad fidem faciendam, conciliandamque operi, quod Saeculo iv. decurrente conscriptum desideratur: quorum deinde alii vt plurimum calidi Ecclesiae hostes sunt; alii, Graeci nempe recentiores, magna ex parte illiterati: verum et inter hos conuenire hac temporum aetate, falso proferre Athanasii nomen Symbolum huiusmodi, Dupinius testis est (20).

Ad tertium haec dicimus: quod siue numerus, siue antiquitas considerentur, codices in argumento citati minime comparati possunt cum iis codicibus in quibus Symbolum non reperitur: neque deinde nomen Athanasii illi praefertur: sed nec ab antiquitate videntur conscripti. Quin et plura a Vigilio Thapsitano sub Athanasii nomine opera supposita scimus.

Postremum, qua parte Augustini auctoritate munitur, soluere possemus, negando Athanasii nomen in Augustino legi: id quod bona fide decepti affirmarunt Posselinus, Bellarminus, Vazquezius, aliique: quoniam vero Macedo vnus est, qui fidem nostram exquirat, gloriabundus adserens, a se adiuuentum in vetusta Augustiniana editione ante Basileensem, non quidem in Commentariis in Psalmos, sed in Epistolam i. Ioann. vbi S. Dr. praefatum locum Psalmi producit: fide penes ipsum posita, respondemus, a Scido Antimanuensi verba illa inserta fuisse ex marginis adnotatione. Ita colligitur ex collatio-

(19) Lib. ii. contra Graecos ipsos, cap. 20. (20) Tom. ii. pag. 71.

tionis optimorum MSS., ex parentesi textum intercipiente, ex Macedi ipsius haesitatione, qui tandem dicere coactus est: »videbatur additus veteri editioni«.

Quod autem spectat ad Nazianzeni locum, in eo neutiquam de Athanasii Symbolo sermonem esse dicimus, sed Gregorium respicere et ad Symbolum Nicaenum, et ad Epistolam Athanasii, cui Nicaenam fidem inseruit. Nicaeno enim Symbolo, eoque tantum, confutantur ii, qui vocem *ὁμοούσιον* negabant: et laudata Epistola confutantur, qui in Spiritum Sanctum blasphemabant: quae duo sunt in citata Nazianzeni Oratione expressa. Verum et Theodoretus, atque Nicephoras testantur, Athanasium confessionem mississe Nicaenam (21).

Atque his tandem argumenta, quae pro Symbolo Athanasiano stabant, eneuata quoque sunt. Quid ergo in dissertatione ista amplectendum? Penes vnumquemque electio sit. Nobis interim ostendisse placet ex illis quaestionibus istam esse, quae adiaiphorae quum sint, possunt absque fidei praecindicio, morumque discrimine in vtramque partem defendi.

Iam vero hoc expleto ad locum vnde digressi sumus, reuertamur, atque, qui supersunt Patres, ab hostium impugnationibus purgemus. Itaque.

Contra Dionysium Alexandrinum, eiusdemque historiam a nobis ex Athanasio contextam, stat Eusebii Chronicon, in quo annus Dionysii emortalis stabilitur praecedens electionem Dionysii Romani: ex quo subinde colligere opus est, illius Apologiam aduerterinam esse.

Sed respondendum, Eusebium ipsum Dionysianae Apologiae meminisse Lib. vii. Hist. Eccl. cap. 26. Ea propter, si reapse Chronicon eiusmodi contineat, hoc pacto corrigendum erit, vt Dionysius Romanus renuntiatus sit Papa die xx. Iulii anno Vulgaris Aerae 259., quo capto Valeriano a Sapore Persarum Rege solus regnare Gallienus coepit, mortuus autem fuerit regnante iam Aureliano die xvi. Decembris anni 271., Dionysius vero Alexandrinus vita functus sit anno xii. Gallieni, Aerae Vulgaris 266. Ita siquidem rem se habere liquet ex anno passionis Xisti martyrio coronati, nempe 258., et ex Epistola Synodica Concilii Secundi Antiocheni ad Dionysium, de qua ipse Eusebius eodem lib. citato cap. 30. Quod enim Dionysius

(21) Hist. Eccl. Lib. iv. cap. 3. = Lib. x. cap. 42.

sus Xisto successit post xi. menses, diesque 17. atque quod Synodus praefata coacta fuerit sub Aureliano circa annum 270. luce meridiana clarius iam redditum est. Genuina itaque certo habetur Dionysii Alexandrini Apologia; atque hinc recta illius de Trinitate sententia. Sed plura de his apud Emmanuelem Schelstrate (22).

Contra Basilium, cognomento Magnum, tandem tria adducunt. Primum: quod in duabus, quas ad Apollinarem dedit, Epistolis, plurima aduersus Ecclesiae de Trinitate doctrinam errata sint, quibus ad eum impietatis aduersandum Athanasius Anciranus Episcopus permotus est. Secundum: quod in S. Euppsychii festo de Trinitate disserens, Spiritus Sancti diuinitatem subdole reticuerit, eumque compararit cum fluuio per aluicum distento. Tertium: quod Hom. xvii. Spiritum Sanctum non Deum, sed Dei Spiritum adpellarit, nec pari honore tres diuinas Personas prosequutus sit: saepe enim formulam hanc vsurpasse legitur: » gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto«. Prodidit ergo reuera Basilium veritatem Catholicam.

Ad singula tamen respondetur. Et ad primum quidem verbis ipsius Basilii, sic Epistola lvii. scribentis: » vt calumniam illam, quae aduersus nos inualuit, depellamus, conspicuum facimus omnibus, nihil nobis esse commercii cum illis, qui ad hunc modum loquuntur«. Numquam itaque Basilium de rebus ad fidem pertinentibus Epistolarum commercium habuit; et binae illae ab Athanasio Ancyrae Episcopo citatae Epistolae suppositae absdubio sunt.

Secundum criminationis caput strenue retudit Nazianzenus alicus (23): »ingens circa eum bellum est, cupientibus Haereticis nudam et apertam vocem ex Basilii ore abripere, vt ipse quidem ex Ecclesia expellatur; qui solus pene veritatis agniculus restat, et vitalis facultas, vicinis omnibus captis, ac subiugatis. Praestat itaque Oeconomiam quamdam ad veritatem fuisse adhibitam, nobis videlicet temporali nonnihil cedentibus, quam vt illa ob praedicationis perspicuitatem opprimatur. Non enim ex ea re aliquid damni facimus, si ex aliis quoque dictionibus, ex quibus id certo colligatur, Spiritum Sanctum Deum esse agnoscamus«. Quod si Monachi aliquot hanc prudentissimam Basilii Oeconomiam ignauam iudicauerunt, contententes semper veritatem palam profitendam esse, non animaduertent certe, longe haec duo inter se distare, quaerentibus non respondere, et insidias euitare silentio. Primum quidem numquam

li.

(22) Dissert. II. Antiq. Eccl. (23) Epist. xxvi.

licet: secundum autem necum licere, sed et oportere quandoque, petitis ex Scriptura exemplis euincitur. Quid, quod Spiritum Sanctum Dei Spiritum adpellarit? Namquamne illum Deum esse confessus est? Expresse quidem id facit praesertim Homilia cxli. scribens: »confitendum est Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum«. Quando ergo Dei Spiritum eum vocat, Dei nomen, Veterum more, notionaliter sumit.

Tertium denique Basilium ipse etiam soluit in lib. de Spiritu Sancto cap. 25. demonstrans, in Doxologia, seu in hymno glorificationis eandem esse particulam in potestatem, ac particulam cum, et in idem plane redire » gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto, ac » gloria Patri, et Filio cum Spiritu Sancto«. Atque proximo cap. 26. harum particularum differentia vitur ad exponendum diuinarum Personarum originem: et cap. 27. alteram etiam formulam adprobat, nempe, » gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto«, quam ab Apostolica Traditione repetit, eiusque frequentem in Ecclesia vsum eidem Traditioni acceptum refert.

Et his tandem caput hocce, itidemque Liber absoluuntur, in quibus longiores haud videbimur iis, qui materiei pertractatae dignitatem considerent: quin et plus iusto breuiiores, vel nobis ipsis taecentibus, quae presse ac summatim scripsimus, nos declarant.

LIBER VI.

Dubia quaedam scholastica resoluuntur, quae ad explicandam huius Mysterii essentiam facere videntur; atque notiones, proprietatesque tribus personis communes declarantur.

Augustissimi huius Mysterii aduersus antiquos, nonosque hostes, pro virili nostra, veritate defensa, quae ad eiusdem essentiam, et quidditatem explicandam, vt Schola loquitur, spectant, sequitur vt pertractemus: processiones videlicet, relationes, aliaque tribus personis communia. Ne tamen in his plurimum immoremur, et aliarum

sus Xisto successit post xi. menses, diesque 17. atque quod Synodus praefata coacta fuerit sub Aureliano circa annum 270. luce meridiana clarius iam redditum est. Genuina itaque certo habetur Dionysii Alexandrini Apologia; atque hinc recta illius de Trinitate sententia. Sed plura de his apud Emmanuelem Schelstrate (22).

Contra Basilium, cognomento Magnum, tandem tria adducunt. Primum: quod in duabus, quas ad Apollinarem dedit, Epistolis, plurima aduersus Ecclesiae de Trinitate doctrinam errata sint, quibus ad eum impietatis aduersandum Athanasius Anciranus Episcopus permotus est. Secundum: quod in S. Euppsychii festo de Trinitate disserens, Spiritus Sancti diuinitatem subdole reticuerit, eumque compararit cum fluuio per aluicum distento. Tertium: quod Hom. xvii. Spiritum Sanctum non Deum, sed Dei Spiritum adpellarit, nec pari honore tres diuinas Personas prosequutus sit: saepe enim formulam hanc vsurpasse legitur: » gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto«. Prodidit ergo reuera Basilium veritatem Catholicam.

Ad singula tamen respondetur. Et ad primum quidem verbis ipsius Basilii, sic Epistola lvii. scribentis: » vt calumniam illam, quae aduersus nos inualuit, depellamus, conspicuum facimus omnibus, nihil nobis esse commercii cum illis, qui ad hunc modum loquuntur«. Numquam itaque Basilium de rebus ad fidem pertinentibus Epistolarum commercium habuit; et binae illae ab Athanasio Ancyrae Episcopo citatae Epistolae suppositae absdubio sunt.

Secundum criminationis caput strenue retudit Nazianzenus alicus (23): »ingens circa eum bellum est, cupientibus Haereticis nudam et apertam vocem ex Basilii ore abripere, vt ipse quidem ex Ecclesia expellatur; qui solus pene veritatis agniculus restat, et vitalis facultas, vicinis omnibus captis, ac subiugatis. Praestat itaque Oeconomiam quamdam ad veritatem fuisse adhibitam, nobis videlicet temporali nonnihil cedentibus, quam vt illa ob praedicationis perspicuitatem opprimatur. Non enim ex ea re aliquid damni facimus, si ex aliis quoque dictionibus, ex quibus id certo colligatur, Spiritum Sanctum Deum esse agnoscamus«. Quod si Monachi aliquot hanc prudentissimam Basilii Oeconomiam ignauam iudicauerunt, contententes semper veritatem palam profitendam esse, non animaduertent certe, longe haec duo inter se distare, quaerentibus non respondere, et insidias euitare silentio. Primum quidem numquam

li.

(22) Dissert. II. Antiq. Eccl. (23) Epist. xxvi.

licet: secundum autem necum licere, sed et oportere quandoque, petitis ex Scriptura exemplis euincitur. Quid, quod Spiritum Sanctum Dei Spiritum adpellarit? Namquamne illum Deum esse confessus est? Expresse quidem id facit praesertim Homilia cxli. scribens: »confitendum est Deum esse Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum«. Quando ergo Dei Spiritum eum vocat, Dei nomen, Veterum more, notionaliter sumit.

Tertium denique Basilium ipse etiam soluit in lib. de Spiritu Sancto cap. 25. demonstrans, in Doxologia, seu in hymno glorificationis eandem esse particulam in potestatem, ac particulam cum, et in idem plane redire » gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto, ac » gloria Patri, et Filio cum Spiritu Sancto«. Atque proximo cap. 26. harum particularum differentia vitur ad exponendum diuinarum Personarum originem: et cap. 27. alteram etiam formulam adprobat, nempe, » gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto«, quam ab Apostolica Traditione repetit, eiusque frequentem in Ecclesia vsum eidem Traditioni acceptum refert.

Et his tandem caput hocce, itidemque Liber absoluuntur, in quibus longiores haud videbimur iis, qui materiei pertractatae dignitatem considerent: quin et plus iusto breuiiores, vel nobis ipsis taecentibus, quae presse ac summatim scripsimus, nos declarant.

LIBER VI.

Dubia quaedam scholastica resoluuntur, quae ad explicandam huius Mysterii essentiam facere videntur; atque notiones, proprietatesque tribus personis communes declarantur.

Augustissimi huius Mysterii aduersus antiquos, nonosque hostes, pro virili nostra, veritate defensa, quae ad eiusdem essentiam, et quidditatem explicandam, vt Schola loquitur, spectant, sequitur vt pertractemus: processiones videlicet, relationes, aliaque tribus personis communia. Ne tamen in his plurimum immoremur, et allarum

rum rerum dignitas, atque amplitudo, et breuitas ipsa, quam amamus, prohibent. Proponemus itaque, resoluemusque breui quotquot Scholae placita ad rem facere iudicabimus, quo illud saltem adsequamur, vt ob breuitatem lectoribus grati simus. Sed et superaddemus alia, quae ad scite de hoc Mysterio disputandum Viro Theologo pernecessaria sunt. Ergo sit

CAPVT I.

De diuinis processionibus earumque numero ac natura.

Dantur in Deo processionibus, seu vnus Personae ab alia origines.

Haec veritas adeo testata est in sacris vtriusque Testamenti paginis, vt delirant certe Arius, et Sabellius, tam disserta testimonia de progressionibus bonitatis, ac sapientiae Dei in exteriora sua effecta, vel de eorundem effectorum a prima et summa causa egressione interpretantes. Quid enim iis apertius proferri potest? Ioann. viii. de se Christus ait: „ego ex Deo processui“. Et cap. vii. dixerat: „ego scio eum (Patrem nempe) quia ab ipso sum“. Et iterum cap. xvi. „Ipse Pater amat vos, quia vos me amatis, et credidistis, quia ego a Deo exiui: exiui a Patre, et veni in mundum“, et cet. Huc spectant etiam textus omnes, quibus Filius dicitur accepisse a Patre Vitam, Doctrinam, Potestatem; Ioann. v. et vii. et Matth. xi.

Similiter et de Spiritu Sancto dicitur Ioann. xv. „Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit“, cet. Prius igitur quam a Patre ad redimendum genus humanum Filius mitteretur, et a Filio ad homines sanctificandos mitteretur Spiritus Sanctus, iam processisse Filium et Spiritum Sanctum apertissimum est.

Quam deinde veritatem ex Scripturis deductam in pluribus Conciliis definitam legimus, Nicaeno scilicet i. Constantinopolitano item i. Lateranensi, Florentino, aliis, atque in omnibus fidelis Symbolis insertam; praecipue in Nicaeno, vbi dicitur Filius, „Deus de Deo, lumen de lumine, genitus non factus, cet. Spiritus autem Sanc-

tus

tus Dominus, et viuificans, qui ex Patre Filioque procedit“; quamvis particula *Filioque* non in Nicaeno posita, sed postea addita fuerit, vt infra dicemus.

In idem veniunt Patres omnes quotquot de Trinitate scriperunt: quos nimis longum ac prolixum foret hic adducere.

Quin et pedissequa ratio accedit: quum enim inter Diuinas Personas realis distinctio intercedat; quemadmodum contra Sabellium alibi probatum fuit; necessario quid ponendum in diuinis est, in quo illa fundetur: at realis quaecumque in Diuinis distinctio in nullo alio fundari valet, quam in productione, seu processione vnus personae ab alia: haec igitur in diuinis ponenda necessario est. Omnis enim relatiua oppositio vel in similitudine et aequalitate, vel in mensura et mensurato, vel in productione seu processione fundatur. Iam quum nec Diuinae Personae sint in natura similes, aut aequales, sed eiusdem omnino naturae diuinae; nec similitudo, aut aequalitas distinctionem causeret, vel supponat; nec deinde infinitae perfectionis Personae mensuram perfectionis eiusdem habere possint; neque tandem quae in mensura et mensurato fundantur relationes mutuae sint, quum mensura ad mensuratum non referatur; Diuinae autem Personae referantur mutuo; relinquuntur hinc solam processionem distinctionem, et oppositionem huiusmodi posse fundare. Ergo vel ipsa ratione ducente ponendae sunt in diuinis processionibus. Quid vero quot?

Duae tantum.

Id siquidem sacrae nos litterae edocent. Earum vna est, quae ex foecundissima Dei Patris mente Verbum procedit: altera qua ex Patris Filioque indiuidua voluntate ac mutuo amore Spiritus Sanctus emittitur; vt ex his, quae supra adducta sunt, testimonio intelligitur. Ad diuini autem eloquii auctoritatem haec duo momenta addit S. Thomas. Primum: tot sunt in diuinis processionibus, quot sunt personae ab alia prodeuntes: at haec duae tantum sunt, Filius nempe, cuius a Patre, et Spiritus Sanctus, cuius a Patre et Filio origo est: non plures igitur duabus diuinae processionibus sunt. Secundum: quum Deus infinite rebus omnibus praestet, quae Deo in sacris litteris tribuuntur, non ex rebus infimis, cuiusmodi sunt corpora, sed ex summis cuiusmodi mentes sunt, aestimanda veniunt: er-

Tom. I.

Rr

go

go quae intra Deum processio ponitur, mentium propria intelligenda est: sed in mentibus nequit alia processio excogitari, nisi verbi ab intellectu, et amoris a voluntate: neque alia itaque in summa omnium mente, praeter has duas admittenda est.

Vocatur autem Filius a Patre processio generatio iuxta illud Scripturae: »generationem eius quis enarrabit? Et illud etiam Nicaeni Symboli: »genitum, non factum»: processio vero Spiritus Sancti, quum nomine careat proprio, processio nude dicta perpetuo est, neque vniquam generatio fuit adpellata. Quod si huius distinctionis processionem inter et generationem ratio specialis quaeratur, a nullo mortalium reddi illa poterit. Augustinus vnus est, post homines natos acutissimus, qui id nos docuit. Sic enim Maximino quaestionem hanc virginti, ac pene insultanti respondit (1): »ecce respondeo, siue capias, siue non capias. De Patre est Filius, de Patre est Spiritus Sanctus; sed ille genitus, iste procedens: ideo ille Filius est Patris, de quo est genitus, ipse autem Spiritus est vtriusque, quoniam de vtroque procedit. Quid autem nasci inter et procedere intersit, de illa excellentissima natura loquens, explicare quis poterit? Nam non omne quod procedit, nascitur, quamuis omne procedat quod nascitur; sicut non omne quod bipes est, homo est, quamuis bipes sit omnis qui homo est. Et infra: »distinguere inter illam generationem et istam processionem nescio, non valeo, non sufficio».

Verum, licet haec ita sint, haud improbandus est Scholae Theologorum labor, qui sententias suas diuinas processionem illustrare conati sunt. Horum itaque fuerit nonnulli, qui Filium genitum esse, eiusdemque processionem generationem dicerent, non ita Spiritum Sanctum talem esse, nec eiusmodi illius processionem, quod Filius ab vno procedat, nempe, a solo Patre; et Spiritus Sanctus a duobus, a Patre nimirum, et Filio. Quam rationem reddidisse Maximino Augustinum quibusdam visum est. Halensi, ac D. Bonauenturae, quos Recentiorum aliqui sequuntur, ea discriminis huius ratio probata est, quod Filius a Patre naturam foecundam accipiat, seu alterius diuinae Personae producendae virtutem, non vero Spiritus Sanctus. Tamen Franciscus Henno ac Scotistae communiter tenent, Spiritum Sanctum non procedere per modum naturae, quod voluntas non sit agens naturale, sed voluntarium, ac liberum libertate essen-

(1) * In cxi. contra Maxim. cap. 14.

tiali, etiam respectu processionis Spiritus Sancti. Alii rationem inde petunt, quod Filius, non autem Spiritus Sanctus, vt Patris imago procedit: de Filio enim ad Hebraeos i. Paulus scribit: »qui quum sit splendor gloriae, et figura, seu imago substantiae illius», cet. Differentiam alii in eo ponunt, quod Filius vt natus, Spiritus Sanctus procedat vt datus, suaeque opinionis auctorem Augustinum gloriantur (2), de Spiritu Sancto scribentem: »exit non quomodo natus, sed quomodo datus, ideoque non dicitur Filius», cet. Quid vero D. Thomas? Hanc differentiae causam ponit, quod Filius per intellectum procedat, Spiritus Sanctus per voluntatem. Hinc verissimillime concludit, Filium genitum esse, non item Spiritum Sanctum. Quae enim generationis, vt viuentium propria est notio, atque finitio? Quid etiam intellectum inter et voluntatem, harumque potentiarum terminos interest? Intellectus habet quod res ad se trahat voluntas contra, ad res quas vult, fertur, ab eisque trahitur: vnde euenire necessum est, vt verbum, quod est veluti mentis focus, similitudo sit speciei, per quam mens intelligit, simulque et res, quae intelligitur: id quod in termino per voluntatem producto haud euenit: iste siquidem intra voluntatem ipsam producitur neque eius natura habet, vt sit cum re amata similitudo, sed duntaxat, vt ad amatam voluntatem inclinet, et rapiat. Quem modum congruentiorem aliis nostri Thomistae multis demonstrare consueverunt. Sed nobis in his immorari non vacat.

Illud tamen certo statuimus, nam et fidei dogma est, infinitam diuinae naturae foecunditatem ita duabus his processionibus expleri, vt in diuinis non sit, sed nec esse possit, nisi Pater vnus, vnus Filius, vnus Spiritus Sanctus. Deus enim vno simplicissimo actu omnia simul intelligit, et vult: quare nequit in eo esse, vt optime S. Thomas, processio Verbi ex Verbo, neque Amoris ex Amore, sed vnum in eo est perfectum Verbum, vnus perfectus Amor. Hinc quamuis Filius perinde perfectus ac Pater, alium Filium non gignit, nec alium spirat Amorem Spiritus Sanctus, quamuis Patri, Filioque omnino aequalis; sed tota in Verbo vnico diuinae intellectio perfectio, tota itidem in vnico Spiritu Sancto diuinae voluntatis praestantia continetur.

Quum ergo et Filius a Patre procedens, et Spiritus Sanctus a Patre et Filio idem omnino esse accipiant, ac habeant personae, a

Rr 2

qui-

(2) Lib. v. de Trinit. cap. 5.

quibus procedunt, quae sit harum processionum natura deprehendatur, nempe:

Vnius ab alio origo, non quidem vt a caussa, sed vt a puro principio.

Cum ratione enim puri principii stat quamoptime, quod idem omnino esse sit in eo a quo oritur, et in eo quod oritur: quod cum ratione caussae haud stare, quum caussa esse diuersum in effectu producat, ac ab alio dependens. Est itaque Filii processio ipsius a Patris persona origo, velut a principio ipsum quod habet esse ipsi dante: estque similiter Spiritus Sancti a Personis Patris, et Filii processio ipsius ab eisdem, tamquam vnico principio origo, et esse communicante. At lubet transcribere pro hoc ipso perfectius explanando S. Thomam (3). Docet enim: »quod inter omnia nomina ad originem spectantia, magis conuenit in diuinis hoc nomen principii: quia enim diuina comprehendi a nobis non possunt, conuenientius a nobis significantur per nomina communia, quae indefinite aliquid significant, quam per nomina specialia, quae definite rei species expriment. . . . Sicut autem caussa communior est quam elementum: . . . ita principium est communius quam caussa. In quo patet, quod principium potest dici aliquid, quod non est secundum essentiam distinctum, vt punctum lineae: non autem caussa, maxime si loquamur de caussa originante, quae est efficiens. Quamuis autem (prosequitur S. Doct.) Pater dicatur esse principium Filii, et Spiritus Sancti, non tamen videtur indifferenter dicendum, quod Filius sit principiatum, vel etiam Spiritus Sanctus, licet etiam hoc modo loquendi Graeci vtantur, et possit apud sane intelligentes concedi. Tamen ea quae minorationem aliquam importare videntur, refugere debemus, ne Filio, vel Spiritui Sancto attribuantur, propter Arianorum errorem vitandum. Sicut Hilarius, etsi concedat Patrem esse maiorem Filio propter auctoritatem originis, non tamen concedit quod Filius sit minor Patre, cui est aequale esse donatum a Patre.

Graeci vero Patres aliqui nomine caussae in diuinis vsi sunt, ait D. Thomas (4): quia Graeci absolutius vtuntur nomine caussae, et ex ipso solam originem significantes. . . . Aliquid enim inconueniens,

(3) Quaest. c. de Potent. art. 1. ad 9. (4) Loc. cit. de Potent. ad 8.

»nienter in lingua latina dicitur, quod propter proprietatem idiomatis conuenienter in lingua Graeca dici potest. Non autem oportet si nomen caussae confitemur in diuinis secundum Graecos, quod eodem modo accipiatur, sicut quum de creaturis dicitur. Haec S. Thomas, quibus nihil expressius pro diuinarum processionum natura explicanda, proferri, neque cautius de eisdem loqui posset.

COROLLARIA.

Habemus ex dictis, Patrem esse qui Filium generat, Patrem item et Filium esse, ex quibus Spiritus Sanctus procedit: seu quod aliis uoculis Theologi de Schola dicere solent; Personam Patris seu suppositum, vel Hypostasim esse principium quod processionis Filii; Personas deinde Patris et Filii, seu supposita, vel Hypostases esse principium quod processionis Spiritus Sancti: tritum enim est axioma: actiones sunt suppositorum. Sed quatenam erit virtus qua una Persona aliam producit; seu quod in idem redit, quodnam erit principium quo tum proximum, tum remotum diuinarum processionum? In varias abire sententias Theologos videmus. Statuit Durandus principium quo in sola natura, quatenus praeconcepta etiam ad intellectionem et uolitionem foecunda est. Verum sententiam istam in fide erroneam sunt qui adpellent, tamquam a sensu communi Theologorum recedentem, immo et a loquutione Scripturae et Patrum. Reponunt alii hoc principium cum D. Bonauentura in sola relatione, siue personali proprietate. Nostrae Scholae Theologi, quibus subscribunt Iuenin, Habert, Tournely, alique, constituunt illud principium in diuina ipsa natura, dum de principio remoto sermo est; et in intellectu et uoluntate notionalibus, dum de proximo, et immediato loquuntur. Hoc pacto adserunt, et nos cum illis: principium quo remotum utriusque Processionis, et Filii, et Spiritus Sancti esse naturam diuinam; principium autem quo proximum Processionis Filii esse intellectum notionalem; Processionis uero Spiritus Sancti esse uoluntatem notionalem. Quam adserentem exemplo uisionis humanae explicamus; cuius principium quod est homo; ab ea enim denominatur uidens; principium quo remotum est natura humana: quia est radix facultatis uisuae, et ipsius uisionis: principium quo proximum est ipsa facultas uisua; quia per eam homo proxime uidet. Sic ergo Pater in diuinis est principium quod generationis Filii; ab ea etiam generans denominatur; natura diuina principium quo remotum;

est enim prima radix foecunditatis paternae: intellectus vero notionalis principium quo proximum; quia immediate per talem intellectum Pater generat Filium. Similiter per voluntatem notionalem Pater et Filius spirant Spiritum Sanctum. Et ratio ulterior est, quod nec Filius diceretur Verbum, nec Spiritus Sanctus amor et donum, nisi ille procederet per intellectum, hic per voluntatem: quin si Filius et Spiritus Sanctus immediate per naturam diuinam procederent, vnus eorum esset modus procedendi, ac proinde vnica in Deo esset processio.

Consulto autem dictum est, intellectum notionalem, hoc est paternitatem affectum, et voluntatem notionalem, hoc est spirationem adiunctam habens, esse principia proxima processionum: non enim huiusmodi sunt, si absolute et essentialiter spectentur; nam sic aeque in tribus Personis diuinis experiuntur; nec tamen intellectus in Filio, aut Spiritu Sancto producit Verbum, nec voluntas amorem in Spiritu Sancto. Itaque intellectio et volitio notionaliter sumtae, seu prout nominibus propriis exprimuntur, dictionis nempe, et spirationis, principiant diuinas processionem: vnde notiones diuinae adeo ad has processionem conferunt, vt sine illis infocunde sint intellectio et volitio; illa in Filio, et Spiritu Sancto, vtraque in Spiritu Sancto. Sed haec perstrinxisse sat fuerit.

CAPVT II.

Heterodoxorum aduersus diuinas Processiones conatus franguntur. Domesticorum argumentis occurritur.

Plurima ab Ario et Sabellio, eiusque gregalibus contra diuinarum Processionum positionem obiecta, soluta fuere superioris libri capitibus, in quibus Verbi diuinitas adserta ac vindicata fuit. Superest leuia haec solvere, et ineptissima. Primum: si Processionibus huiusmodi intra Deum locus sit, ponendum erit in Deo prius ac posterius: at hoc a Dei idea abhorret: non est ergo processio vlla in Deo admittenda. Secundum: si Filius et Spiritus Sanctus a Patre procedunt, ab eoque habent et accipiunt esse, eorum dignitas minor erit: sed hoc dicere blasphemum esset: non ergo ita procedunt. Tertium: Filius et Spiritus Sanctus indigentis erunt naturae, si a Patre naturam accipiunt: ne ergo id adserere cogamur, relicienda est omnis pro-

ces-

cessio. Vltimum: etiam absque vnus Personae ab alia origine poterunt Diuinae Personae inuicem relatiue opponi, et distingui, relationibus nimirum, disparatis, ac proinde distinctis: igitur haud necessariae sunt processionem in diuinis.

His respondendum. Primo quidem, has quas Sociniani reproducent, veterum Socinianorum ineptias esse: quas cum S. Thoma sic confutamus. Etsi principii nomen a prioritate sumtum videatur: non tamen ad hanc, sed ad originem solam designandam imponitur. Prius itaque ac posterius hac originis prioritate ac posteritate, quum Dei perfectioni non repugnet, nec repugnant in Deo processionem.

Ad secundum dicendum: habere originem ab alio, quod natura differat, diuinae profecto dignitati derogare: hoc enim non nisi rerum creaturarum est, quarum natura infinite distat a summa, primaque sui causa: at esse accipere a principio vnus, eiusdemque naturae, totamque ab eo Deitatis plenitudinem accipere, diuinam amplius commendat perfectionem: neque enim esset perfecta diuinitas, nisi actu semper intelligeret, atque vellet, essetque propterea in eo sempiterna Verbi, et Amoris, siue Spiritus Sancti Processio.

Tertii haec est solutio: neutiquam Filium et Spiritum Sanctum indigentes esse, ex quo a Patre esse accipiant: quomodo enim eiusmodi erunt, quorum vna eademque indiuidua est natura, quae Patris; nec vllum in aeternitate instans designari potest, in quo fuerit re ipsa Pater, nec cum eo fuerint Filius, et Spiritus Sanctus in vna, eademque Deitate perfectissime subsistentes? Verum puercilia haec sunt.

Vltimum sic soluimus: relationem non dicere incommunicabilitatem, proinde nec distinctionem nisi respectu termini sibi correlatiue oppositi: quum vero relationem disparatae non se inuicem respicerent, vt terminos relatiue oppositos, non dicerent incommunicabilitatem, et distinctionem, sed potius inuicem essent communicabiles: ex quo deinde sequeretur, quod quum in diuinis omnis communicatio per identitatem sit, relationem illae disparatae inuicem identificarentur, et tolleretur Trinitas Personarum: sicut quia spiratio actiua, et Paternitas, esto disparatae, inuicem tamen relatiue non opponuntur, communicabiles sunt, et ea propter sunt vnum, et idem.

Aduersus praefinitum Diuinarum Processionum numerum haec stant

stant præcipue. Primo: bonitas videtur esse processionis principium, quum bonum sit sui diffusiuum: ponenda ergo videtur tertia processio secundum bonitatem. Secundo: sicut potest aliquid procedere ex procedente, ita nasci ex nato; quemadmodum contingit in hominibus, in quibus, qui ab vno nascitur, habet alium de se natum: atqui in diuinis datur processio procedentis a procedente, nempe Spiritus Sancti a Filio: poterit ergo dari similiter processio nati a nato, Filii scilicet a Filio. Tertio: in nobis dantur plurimae verbi processionem, sicut et amoris; ex vno enim verbo procedit aliud, ex vno amore alius amor: sed in Deo est maior foecunditas quam in nobis: ergo non vna tantum Verbi processio, vna etiam Amoris, sed plurimae. Quarto: est in Deo processio per modum naturae, secundum quam Filius nominatur; est etiam processio per modum intellectus secundum quam nominatur Verbum; et est insuper processio per modum voluntatis, secundum quam nominatur Amor: tres igitur saltem processionem in diuinis reperiuntur. Quinto: per processionem, quae est a voluntate, non potest communicari natura: nihil enim naturam recipit nisi per generationem, vt videre est in creatis: at processio, quae est in diuinis, debet procedenti communicare naturam diuinam; nam omne quod in Deo procedit Deus est: igitur vna tantum est in diuinis processio. Ultimo: nequeunt haec duae diuinae processionem solo numero distinctae admitti; alias vtraque foret eiusdem speciei, scilicet generatio, et vterque procedens Filius esset: sed nec admitti possunt specie distinctae, nisi admittatur natura per processionem communicata specie diuersa: ergo non duae, sed vna tantum admittenda.

His tamen facillime occurrimus. Ac primo respondemus ex S. Thoma (1), quod bonitas pertinet ad essentiam, non ad operationem, nisi forte tanquam voluntatis obiectum: vnde quum diuinae processionem accipiendae necessario sint secundum actionem aliquam; non accipiuntur aliae processionem secundum bonitatem, et alia adtributa, nisi Verbi et Amoris, secundum quod Deus essentiam suam, veritatem, bonitatem, cetera intelligit, et amat.

Secundo dicimus: Spiritum Sanctum a procedente etiam, nimirum a Filio procedere, non quidem eadem processionem specie, vt natus scilicet ex ipso; sed diuersa specie, nempe vt amor, et impulsus: duae autem processionem diuersae speciei possunt dari in diuinis,

non

(1) I. P. q. xxvii. art. 5. ad 2.

non vero duae processionem eiusdem speciei, puta duae processionem Verbi, vel Amoris.

Ad tertium respondet S. Thomas (2): »quod Deus vno simplici actu omnia intelligit, et similiter omnia vult: vnde in eo non potest esse processio Verbi ex Verbo, neque Amoris ex Amore; sed est in eo solum vnum Verbum perfectum, et vnus Amor perfectus; et in hoc eius perfecta foecunditas manifestatur«. Ita D. Thomas, de cuius sententia supra iam fueramus loquuti. Sicut ergo per hoc quod vno actu omnia intelligat, et vno etiam actu omnia amet, summa eius vis in intelligendo et amando adparet; ita per hoc quod vno Verbo omnia dicat, et vnico impulsu omnia amabilia complectatur, summa ipsius foecunditas manifestatur.

Quarto respondendum ex eodem S. Doctore (3), quod in diuinis processio, quae est per modum intellectus, non distinguitur a processio, quae est per modum naturae: nam sicut processio per modum naturae prima est, nec praexigit aliam processionem; ita processio per modum intellectus: et sicut natura intendit sibi simile producere, ita et intellectus: demumque sicut processio naturae est ab vno tantum, tanquam ab agente, si sit perfectum agens; similiter et processio intellectus ab vno solo est.

Nec facit aduersus responsionem istam, quod in creatis alia sit processio naturae secundum quam homo generat hominem, et alia processio intellectus secundum quam producit verbum: quae creatae processionem diuinas velut exemplar propositum habere videntur.

Non quidem facit: quam maxime siquidem differunt creaturarum processionem a diuinarum exemplari. Primo: quia in creaturis materialibus (in quibus solis est) processio per modum naturae materialis est, et non nisi naturali transmutatione perficitur: hinc haec processio in creaturis a processio intellectus diuersa est. Secundo: quia Verbum quod procedit in creaturis, dum intelligunt, neque subsistens est, neque eiusdem cum intelligente naturae: vnde quod per intellectum procedit, nequaquam processio naturae valet procedere, sicut procedit quod generatur, velut in eadem natura subsistens cum eo a quo generatur: in diuinis autem procedens per intellectum, vt subsistens quidem procedit, ac in eadem cum genitore substantia: nihil itaque obesse potest, vt sit vna eademque processio per intellectum, et per naturam.

Tom. I.

Ss

Quin;

(2) Loca citatis ad 1. (3) Quaest. x. de Potent. art. 2. ad 11.

Quinto quoque ex S. Thoma respondemus (4): »quod quid est in Deo Deus est, quod non contingit in aliis rebus. Et ideo per quamlibet processionem quae non est ad extra, communicatur diuina natura, non autem aliae naturae«.

Ultimum soluit S. Thomas dicens (5), Processiones in diuinis differre quasi secundum speciem propter differentiam proprietatum personalium, licet in procedentibus sit vna natura communis: ex quo ergo processionem diuinam quasi specie differant, sequitur quidem, hypostases suis personalibus proprietatibus inuicem specie differre, seu potius quasi specie (quandoquidem nec genus, nec species proprie in diuinis est), non tamen quod natura, cuius sunt hypostases illae, specie differat.

Atque his positis et solutis, proponamus sequitur, ac soluamus quae contra principium quo diuinarum processionum militare scimus: faciemus vero paucis. Opponitur ergo primo: intellectus et voluntas sunt quid commune: at principium quo proximum diuinarum processionum debet esse quid proprium: ergo. Secundo: productio Personarum in diuinis naturae immediate tribuenda est: nam naturam diuinam esse in tribus Personis, eisque communicari prouenit immediate ex infinitate ipsius essentiae: ergo natura est immediatum principium processionum. Tertio: quod non generat, nec generatur, non est principium aut terminus diuinarum processionum: sed diuina natura nec generat, nec generatur, vti ex damnatione Concilii Lateranensis IV. in libellum Abbatis Ioachim adserentis diuinam essentiam et generare, et generari, constat: ergo non est principium adhuc remotum et primordiale diuinarum processionum.

Quarto: relatio paternitatis in generatione fundatur, et illam supponit: ideo enim est Pater, quia genuit: sed quod in generatione fundatur, eamque supponit, nequit concurrere etiam per modum conditionis modificantis ad constituendum principium generatum: igitur principium quo proximum processionis Filii non est intellectus notionalis.

Quinto: potentia generatiua est in Filio: quum haec contineatur sub Omnipotentia, quae absdubio in Filio est: at si paternitatem connotaret, in Filio non esset: igitur paternitatem haud connotat. Et quidem contra Maxim. (6) expresse Augustinus adfirmat, quod

(4) Prima Part. quaest. xxvii. art. 3.
ad 2.

(5) Ibidem ad 11.

(6) Lib. ii. alias iii. cap. 7.

si Deus generare non possit sibi aequalem, ubi est omnipotentia Dei Patris?

Deinde ostendit S. Doctor (7), Patrem non esse potentiorum Filio, etsi Pater genuerit Creatorem, Filius vero non: nam ait: »neque enim non potuit, sed non oportuit«.

Soluamus tamen haec. Ac primum quidem, instantiam retorquendo. Nam essentia diuina est praedicatum commune, neutiquam proprium: neque ergo poterit illa esse principium quo proximum diuinarum processionum, quod Durandus concludere opinatur. Itaque dicendum, quod licet intellectus, et voluntas absolute et secundum se communes omnibus Personis sint: quatenus tamen sunt in vna determinata Persona, modificantur taliter eiusdem proprietati personali, vt praedicata propria illius, ac notionalia dicantur, et foecunda sint ad aliam Personam producendam. Ita sapientia communis est: at Sapientia vt genita, adeo propria secundae Personae fit, vt non possit pro alia supponere.

Ad secundum dicendum: ex infinitate quidem diuinae essentiae prouenire, vt foecunda sit ad se ipsam communicandam, media tamen aliqua actione: quum enim sit in tribus diuinis Personis, non quomodocumque, sed in duabus vt procedentibus, et in alia vt producente non producta: fit inde vt in illis esse neutiquam possit absque processionibus, nec processionem sine actionibus.

Tertii haec est solutio: sicut anima licet sit principium quo radicale generationis hominis, non tamen verum est adserere quod anima generat, sed homo, quia actiones sunt suppositorum: ita quantum diuina Patris essentia sit principium quo radicale generationis, nequit dici: *essentia diuina generat aut generatur*. Hinc iure meritoque Lateranense Concillium damnauit libellum Abbatis Ioachim dicendo: essentia non est generans, neque genita, neque procedens: sed est Pater qui generat, Filius qui gignitur, Spiritus Sanctus qui procedit.

Quarto sic occurrimus ex S. Thoma (8), qui postquam docuit relationes in creatis, quia accidentia sunt, non posse personam constituere, quae est aliquid subsistens in genere substantiae, bene tamen in Deo, prosequitur: »est ergo alius modus intelligendi, quo intelligitur relatio vt constitutiua diuinae Personae, et alius, quo intelligitur relatio, vt relatio est. Vnde nihil prohibet, quod quan-

ss 2

»tum

(7) Lib. ii. alias iii. cap. 12.

(8) Quaest. x. de Potent. art. 3.

»tum ad vnum modum intelligendi relatio praesupponat processio-
»nem, quantum vero ad alium sit e conuerso. Sic ergo dicendum
»est, quod si consideretur relatio, vt relatio est, praesupponit pro-
»cessionis intellectum: si autem consideretur vt est constitutiva
»personae a qua est processio, est prior secundum intellectum,
»quam processio, cet.

Pro vltimo soluendo, principio dicimus, potentiam generatiuam,
quantum ad rectum, prout nempe intellectum nominat, esse in Filio;
minime quantum ad connotatum, seu quantum ad modificatum
relationis. Hinc ad primam probationem dicimus, eiusmodi genera-
di potentiam non claudi sub omnipotentia absolute, et in communi,
sed vt Augustinus ait, sub omnipotentia Dei Patris, seu vt pater-
nitate modificata.

Ad aliam probationem Petrus diceret (9), mentem Augusti-
ni fuisse, quod Filius reuera potuerit alium Filium generare. Iniu-
ria sane tanto Doctori responsio, a qua nos abhorremus. Itaque res-
pondemus, quod dum Augustinus ait, »neque enim non potuit«,
solum indicare voluit, quod non ex sui omnipotentia, sed ex rei na-
tura venit, quod Filius non generet. Ita S. Thomas (10), his ver-
bis: »ideo dicit Augustinus, quod non est dicendum, quod Filius
»non potuit generare, sed non oportuit, quia non ex impotentia Fi-
»lii est, quod non generet, vt hoc quod dicit non potuit sumatur
»priuatiue, et non simpliciter negatiue. Per hoc autem quod dicit,
»quod non oportuit, significat, quod sequeretur inconueniens si in
»diuinis Filius alium Filium generet«. Id quod ipse S. Thomas,
et ante illum Augustinus ex quatuor capitibus ostendit, istis verbis:
»immoderata enim esset diuina generatio, si genitus Filius Nepo-
»tem gigneret Patri, quia et ipse Nepos, nisi Auo suo Pronepotem
»gigneret, secundum vestram mirabilem sapientiam (Maximinum, et
»Arianos adloquitur) impotens diceretur. Similiter etiam ille si Nepo-
»tem non gigneret Auo suo, et Pronepotem Proauo suo, non a vo-
»bis adpellaretur omnipotens, nec impleretur generationis series, si
»semper ex altero nasceretur, nec eam perficeret vllus, si non suffi-
»ceret vnus«. Itaque illa Augustini loquutio, non oportuit, indicat
alterius Filii generationem in Deo nedum de facto non esse, sed nec
esse posse: non quidem ex defectu potentiae in Filio, sed natura rei
ita postulante.

CA.

(9) Lib. vii Theol. Dogm. de Trinit. cap. 13. (10) Quaest. ix. de Pot. art. 2. ad 1.

CAPVT III.

De diuinarum relationum existentia, numero, et perfectione:
vbi de subsistentiis.

Dantur in Deo Relationes reales.

Negari hoc a nemine Catholicorum potest, quoniam remotis a Deo
relationibus eiusmodi, ipsum Trinitatis Mysterium tollatur necesse est.
»Est enim (vt in Concilio Florentino legimus) secundum Doctores
»quum Graecos, tum Latinos sola relatio, quae multiplicat Personas
»in diuinis productionibus, quae vocatur originis, ad quas duo tan-
»tum spectant, a quo alius, et qui ab alio. . . . In diuinis omnia
»sunt vnum, vbi non obuiat relationis oppositio«. Canone quoque I.
Concilii Toletani XI. dicitur: »in relatiuis Personarum nominibus Pa-
»ter ad Filium, Filius ad Patrem, Spiritus Sanctus ad vtrosque re-
»fertur, quae cum relatiue tres Personae dicantur, vna tantum sub-
»stantia creditur«. Cap. demum *Firmiter* de Sum. Trinit. et Fi-
de Cath. »Haec Trinitas secundum communem essentiam indiuidua,
»et secundum proprietates (seu relationes) personales discreta«. Hinc
inuita enadit S. Thomae argumentatio (1): si relationes istiusmo-
di rationis nostrae opus sint, instauratur Sabellii error, cui quidem
non nisi vnica in Deo persona erat, sola intelligentia nostra, et va-
ria nominis adpellatione distincta: a paternitate enim dicitur Pater,
a filiatione Filius, ab spiratione passiva Spiritus Sanctus: ergo si
relationes istae non re ipsa, sed sola mentis nostrae conceptione in
Deo sint, non re ipsa, sed sola opinione, Pater a Filio, Filius a Pa-
tre, Spiritus Sanctus a Patre et Filio distinguitur; itemque opinione
sola Pater erit, eadem Filius, et Spiritus Sanctus; ac proinde non
tres, sed vna persona, sola ratione et nomine multiplex, quod est
Sabellii error.

Sed est quoque efficax illud momentum, quod alibi adfert
S. Doctor (2), estque huiusmodi: vbi cum datur vnus ab al-
tero origo, ibi vera ponenda relatio; vel eius tantum quod ab alio
oritur, si non eandem cum suo principio naturam habeat, vt eue-
nit in processione creaturarum a Deo, quarum est ad Auctorem suum

ve,

(1) Prima Parte, q. xxviii. art. 1.

(2) Quaest. viii. de Potent. art. 2.

vera relatio, non tamen Auctoris ad eandem; vel relatio mutua dicta, si quod oritur eandem principii sui naturam habeat, vt videtur in hominum generatione, ex qua mutus genitum inter et gignentem ordo est, et vera relatio: quum ergo a Patre procedens Filius eandem habeat cum Patre naturam, (idem de Spiritu Sancto dicendum) mutua inter illos, veraque relatio sit oportet. Hae vero relationes quot?

Quatuor:

Paternitas, Filiatio, Spiratio actiua, et Spiratio passiuua: nec plures, nec pauciores.

Suadetur momento, quo veritatem hanc euincit S. Thomas (3). A Patribus et Theologis tenetur, duas tantum manentes processiones in Deo esse, alteram Verbi per intellectum, Spiritus Sancti alteram per voluntatem, quarum prior in diuino eloquio Generatio, alia communi nomine Spiratio passiuua dicitur: at singulis his processionibus relationes duae respondent; priori quidem, seu generationi relatio principii gignentis, quae est Paternitas, et termini geniti, quae est Filiatio; posteriori autem relatio principii producentis, quae est actiua spiratio, qua Pater et Filius Spiritum Sanctum respiciunt; et termini producti, quae est spiratio passiuua, qua nempe Spiritus Sanctus ad Patrem, Filiumque, ceu ad vnicum sui principium refertur: quatuor ergo diuinae relationes sunt.

Quanam autem distinctionis specie relationes istae a diuina essentia segregentur, post D. Thomam Theologi sedulo inquirunt. At nos, quum eandem relationum compare ad essentiam rationem esse, ac adtributorum videamus, post ea, quae de horum ab essentia distinctione, de adtributis generatim agentes, tradidimus, alia dicere veteri prouerbio vetamus. Illuc Lectorem reuocamus.

CAPVT IV.

Diuiinarum relationum existentiam argumentorum, quae obstat videntur, solutio amplius firmat: earundem numerum confirmat.

Ex haereticis, qui aduersus diuinas relationes debacchati sunt, nullus

(3) Prima Parte, quae est. xxviii. art. 4.

lus Caluino inuerecundior. In lib. enim, quem de Institutionibus inscripsit, ridet insolentissimus homo, *Personae, Relationis, Processionis, Notionis, Trinitatis* nomina; nostrosque Theologos acerbè insectatur, quod praeter Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, quorum in Scripturis expressa mentio est, alia haec nomina excogitariot: air enim, et post eum gregales sui; quod nihil sit de Deo dicendum, quam quod in Scripturis expressum est: sed inasignabilis est Scripturae locus, in quo horum nominum *relationis*, cet. mentio fiat: ergo illa non sunt admittenda.

Verum haec Caluini, eiusque gregalium cauillatio ex priscis Ariani quum deriuata fuerit, eisdem, quibus S. Augustinus Pascentio Ariano idem oblicenti respondebat, verbis diluenda est. »Interpretandum prius, et exponendum, quid nomina ista significant, tum demum in diuinis litteris requirenda; quia etsi fortasse ibidem nomina ista non inuenirentur, res tamen ipsa inueniretur: quid enim contentiosius est, quam, vbi de re constat, certare de nomine? Quum itaque, quam de nominibus istis notionem Ecclesia subiecit, non obscure, nec in vno tantum loco sacrae litterae proferant, retinenda haec sunt tamquam ad Trinitatis Mystrium explicandum, non solum aptissima, sed et pernecessaria.

Ast Caluinus, et qui eum sequuti sunt, nomen vnice relationum diuinarum, hoc, quod soluimus, deliramento sunt insectati: qui vero aduersus relationes ipsas, earumque existentiam argumenta fecere haeretici, quorum dux Sabellius extitit, his potissimum sophismatibus, (vt S. Thomas loquitur) vsi sunt. Primum: Augustinus Arianos arguens scribit (1), de Deo relationes dici non posse, neque secundum substantiam, neque secundum accedens: id quod ex eo certe perspicuum est, quod diuinae simplicitatis idea accedens in Deo fingere omnino vetat: non aliter ac eius perfectissima veritas plures in eo substantias ponere, quae necessario plures essent, si relatio secundum substantiam diceretur: non ergo admittendae in Deo relationes sunt.

Secundum: (et est argumentum, quod olim opponebat Eunomius) nomen Patris in Deo re ipsa non quadrat: nam primo, nequit illud nomen naturae, seu essentiae esse, quum haec sit tribus communis: secundo, nec relationis nomen illud esse potest, nam Patrem Filio priorem esse oportet: quum enim operari consequatur

(1) Lib. v. de Trinit. cap. 3.

esse, prius existat necesse est quispiam, quam alium gignat: non esset propterea coaeternus Patri Filius, ideoque nec Deus.

Tertium: Deus potest Pater esse quin vera aliqua relatio ponatur: quemadmodum rerum creaturarum vere Dominus est, quin ad creata vere referatur: et sicut Christus vere Mariae Filius est, quin ad Matrem referatur: inanis ergo in Deo quaecumque relatio est.

Quartum: neque necessariae in Deo relationes sunt ut adstruatur Personarum distinctio: siquidem relatio non efficit, sed supponit extremorum distinctionem.

Tandem: cum relationibus huiusmodi non stat Personarum consubstantialitas: nequit enim mutua inter duos extrema excogitari relatio, quin vnum ab altero pendeat, et aliud reapse sit ab eo ad quod referatur: ergo relegandae a Deo sunt.

Filivola tamen haec sunt et inania. Ac primum validissime Augustinus ipse in ipsos haereticos retorquet, scribens: »si quidquid de Deo dicitur, secundum substantiam dicitur: ergo quod dictum est, ego et Pater vnum sumus, secundum substantiam dictum est: dicitur ergo aliquid non secundum substantiam, et ideo non cogitur secundum substantiam intelligere ingenitum, et genitum, id est, Patrem et Filium. Item de Filio dictum est, non rapinam arbitratus est, esse se aequalem Deo. Quaequiritur, secundum quid aequalis? Si enim non secundum substantiam aequalis dicitur, admittunt, ut dicatur aliquid de Deo non secundum substantiam: admittunt ergo, non secundum substantiam dici Ingenitum, et Genitum. Quod si propterea non admittunt, quia omnia de Deo secundum substantiam dici volunt, secundum substantiam Filius aequalis est Patri«. Et post pauca directe Arianorum cavillationem enervat, dicens: »si quod dicitur Pater, ad se ipsum diceretur, non ad Filium, et quod dicitur Filius, ad se ipsum diceretur, non ad Patrem, secundum substantiam diceretur ille Pater, et iste Filius: sed quia Pater non dicitur Pater nisi quia est ei Filius, et Filius non dicitur nisi ex eo quod Patrem habet; non secundum substantiam ista dicuntur, quia quisquis fortum non ad se ipsum, sed ad alterutrum, et ad invicem ista dicuntur; neque secundum accidens, quia et quod dicitur Pater, et quod dicitur Filius, aeternum atque immutabile est eis: quamobrem, quamvis diversum sit Patrem esse, et Filium esse, non est tamen diversa substantia, quia
»haec

»haec non secundum substantiam dicuntur, sed secundum relatum, »quod tamen relatum non est accidens, quia aeternum est eis«. Haec Augustinus.

Secundum qui obiciunt, immensum quod creatum inter et increatum intercedit discrimen internoscere aut nolunt, aut nequeunt. In eodem itaque perpetuo aeternitatis, ut loquuntur Theologi, Pater et Filius simul existunt, suntque sibi coaeterni. Sed mens nostra Patrem Filio priorem concipit, non re quidem, neque tempore, sed natura et origine. Vnde ex quo apud nos prius quispiam existit quam agat, mens nostra quid simile in Deo excogitat, ac Patrem esse concipit antequam Filium gignat, licet reuera nihil in Deo prius sit, nihil posterius, sed omnia coaeterna, simulque et Persona Patris, et Generatio, et Filius genitus semper existant: nec tamen intelligentia nostra prior est Filio Pater qua Pater est, sed qua Persona est subsistens: qua Pater enim quum relationem ipso suo nomine exprimat, relatiua autem, ut Philosophi aiunt, sint simul natura, et cognitione: in eodem ipso rationis signo (liceat verba haec usurpare) quo Patrem, et Filium quoque intelligimus.

Tertium duo continet. Horum vnum sic solvitur: plurimum Domini inter et Patris adpellationem interesse Theologi animadvertunt: nam ut quis sit, et dicatur vere Dominus, sat est ut habeat ius et dominium in subiectos, eosque coercendi potestatem, et quod subdiri etiam ad eum ut Dominum referantur: Deus autem Opt. Maxim. iponne ius ac dominium in suas creaturas omnes habet, atque haec omnes vera servitutis relatione ad eum ut summum omnium Dominum referuntur, quin Deus ad alia se referatur? At ut quis vere sit atque dicatur Pater, nequaquam sufficere poterit sola generandi potentia; alioquin nullus ferme hominum non Pater esset; sed requiritur praeterea quod Filium vere genuerit, et vere respiciat: itaque quum Deus Pater Filium vere ex aeterno genuerit, nec sine Filio possit intelligi; vera in eo relatio sit necesse est, a qua habeat propriam Patris adpellationem.

Alterius haec est responsio: quod quum Divina Christi Domini Persona ex Virgine secundum carnem nata, increata sit, infiniteque a Virgine Matre distet, nequit inter Christum et Virginem vera relatio reperiri; sed Mater est quae referatur ad Filium, non sic Filius ad Matrem: exigit enim mutua extremorum relatio, ut isthaec sint eiusdem ordinis, naturaeque. Hinc quum in diuinis vna eadem-

que sit Patris et Filii natura, vera in illis solida, ac mutua relatio reperitur; adeo ut Pater ad Filium, et vicissim Filius ad Patrem referantur.

Quarto paucis occurrimus: relationem scilicet creatam, ex quo accidens sit impotens substantiam constituere, distinctionem supponere, minime eam efficere; diuinae vero relationes, quia diuinae, et Personae possunt constituere, et easdem distinguere: unde non supponunt, sed efficiunt distinctionem; hoc quod habent quatenus formae sunt hypostaticae, qua ratione Personae constituunt, atque distinguunt.

Vltimum quod obicitur, absolute falsum est, qua parte adstruit, eorum, inter quae est mutus ordo, alterum ab altero pendere. Neque mutus iste ordo aliud exprimit, quam vnus cum altero connexionem, mutuumque respectum. Pendebit ergo alterum ab alio, si ab eo sit vt a causa, vt Filius in creatis a Patre; non ita si ab eo sit vt a principio. Potro constitutum est, Patrem Filii principium esse, non causam, nec Filium principium dici recte posse, sed principium de principio: ergo verus Patrem inter et Filium ordo, veraque relatio saluatur, quin Filius a Patre pendeat. Erit autem propter istum ordinem Filius aliud a Patre? Non est quidem apud nos ordo huiusmodi nisi inter aliud et aliud, seu inter duo, quorum non supposita solum distincta sunt, sed et natura diuersa: quum vero id in Deo locum non habeat, quoniam vna eademque est in tribus Personis natura, inde licet Pater et Filius mutuo referantur, Filius non aliud, sed alius tantum a Patre est: personalitate quidem diuersus, natura idem.

Et haec pro eorum solutione, quae aduersus diuinarum relationum existentiam militabant: quae earundem numerum infringere videntur in examen vocemus. Sunt haec: quaternarius relationum numerus quaternitatem Personarum adstruere videtur in Deo; quod expresse damnat Concilium Lateranense IV. cap. 2. dicens: »in Deo Trinitas est solummodo, non quaternitas«.

Deinde: aequalitas et similitudo sunt relationes quaedam, et sunt in Deo ab aeterno: ergo plures quam quatuor relationes in Deo sunt.

Sed respondetur ad primum negando adsumtum: Spiratio enim actiua, seu relatio producentis Spiritum Sanctum non distinguitur realiter a paternitate, et filiatione, neque constituit Personam dis-

tine-

tinetam a Patre et Filio: vnde rem quamdam quartam in Deo minime ponit.

Ad secundum dicendum ex D. Thoma (2), quod aequalitas et similitudo non sunt relationes reales, sed rationis tantum: aequalitas enim vel est in essentia, vel in relationibus, seu personis: essentia, vna eademque quum sit, non potest sibi ipsi esse aequalis, et ad se ipsam realiter referri: quod si aequalitas est in relationibus, seu Personis non erit relatio ab aliis relationibus distincta: nam vna relatio se ipsa, non alia relatione refertur ad aliam. Ea propter concludit S. Thomas (3), »aequalitas et similitudo in diuinis Personis non est aliqua realis relatio distincta a relationibus personalibus; sed in suo intellectu includit et relationes distinguentes personas, et essentiae vnitatem«.

COROLLARIA.

Habetur ex dictis duobus hisce capitibus: 1., relationes diuinas, quomocumque acceptas, esse in Deo infinitam quamdam perfectionem. Si enim accipiantur pro relatiuis, vt sunt, est perfectio summa Deum esse; si autem accipiantur pro relatiuis, vt ad inuicem referuntur, sunt quoque summa perfectio: nam talis absdubio perfectio est esse Patrem, esse Filium, esse Spiritum Sanctum. Quoniam vero in Deo vna tantum perfectio est, sicut vna substantia, vna essentia, vna summa res; relationum perfectio alia minime est a perfectione substantiae: alias nec Trinitas foret res vna summa et incomprehensibilis, nec inter diuinas Personae aequalitas saluaretur. Consulto itaque diximus, diuinas relationes esse perfectionem, non, vt loquuntur alii Theologi, perfectiones. Habetur secundo: relationes istas esse formas hypostaticas, quibus Diuinae Personae constituuntur: ex vulgari siquidem affato: »idem est principium distinctionis et constitutum«, seu quod in idem redit: quaecumque res per id in suo esse constituitur, per quod primo ab aliis distinguitur: sic homo quia per rationalitatem a ceteris essentialiter distinguitur, per eam constituitur: at per relationes solas Diuinae Personae distinguuntur ab inuicem: ergo per relationes constituuntur: nempe per paternitatem prima Persona, per Filiationem secunda, per Spirationem passiuam tertia: Spiratio enim actiua non constituit Personam aliquam, quum, vt supra dicebamus, non sit realiter distincta

Tt 2

(2) Prima Parte, q. xxviii. art. 4. ad 4. (3) Ibidem, q. xlii. art. 1. ad 4.

a Paternitate et Filiatione. Fundatur haec ratio in his, quae SS. PP. scripserunt. Augustinus enim (4) ait: »hoc solo numerum insinuant, »quod ad inuicem sunt, non quod ad se sunt«. S. Fulgentius (5): »relatiua nomina, inquit, Trinitatem faciunt, essentialia vero nullo modo triplicantur«. Boëtius tandem (6): »substantia, ait, continet unitatem, relatio multiplicat unitatem«. Habetur tertio: quod sicut relationum perfectio est ipsa perfectio essentiae; ita relationum existentia est ipsa essentiae existentia; quin haec in Deo multiplicentur; quoties enim Scriptura de Dei existentia loquitur, semper eam essentiae adplicat. Sic Exod. iii. Deus de se dicit: ego sum qui sum . . . qui est misit me ad vos; quorum verborum sensus est, ego sum qui est, seu cuius essentia est existere. Patres similiter vt demonstrarent contra Arianos Verbum esse eiusdem cum Patre essentiae ad identitatem cum illo in existendo recurrebant: contententibus siquidem Arianis Verbum non habere Dei essentiam, quia tempus fuit in quo Verbum non erat; Patres reponerant, Verbum Dei essentiam habere, quia semper extiterit: Catholicis itaque simul et Haereticis exploratum hoc erat, quod existentia ratione essentiae contineatur, et quod ubi est vna essentia, ibi sit vnum esse, et ubi vnum esse, vna essentia.

Quando ergo Patres ponere videntur in diuinis existentias plures, quod facere creduntur Augustinus, Cyrillus, et S. Thomas (7), aut sunt eorum sententiae de quidditate, seu notione accipiendae; alia quum sit Dei notio qua Deus est, alia qua Pater est; aut de propria cuiuslibet Personae subsistentia. Praeter eam enim absolutam, communemque toti Trinitati, adstruimus et tres alias relatiuas, prout sunt illae modi quidam peculiare existendi, quibus Personae constituuntur plenarie indiuidua. Hoc quod Conciliorum auctoritate, inter quae Nicaenum I., Constantinop. I., et Lateranense II. ita definitum; Patrumque testimoniis, Cyrilli praesertim et Athanasii (8), ne omnes recenseamus, id adstantium, de fide habemus. Ceterum si id subsistentia sit, quod ratio in Deo est per se existendi, vna tantum illa erit, quemadmodum de existentia dicebamus. Si enim »omnis res, vt Augustinus loquitur (9), ad se ipsam subsistit; quan-

(4) Tract. xxxix. in Ioann.

(5) Lib. de Trinitate.

(6) Lib. de Trinitate.

(7) In Psalm. lxxviii. et Lib. vii.

de Trin. cap. 4. — Dialog. de

Trinit. Lib. i. — Quaes. ix. de

Pot. art. 5.

(8) De Trinit. Lib. iii. — Serm. de

Deipara.

(9) In vii. de Trinit. cap. 4.

»to magis Deus? Vna est ergo subsistentia, quoniam vna est in Deo substantia, quae per se existit. Haec subsistentia vna dicitur ad se, quomodo vna diuinitatis natura; tres autem subsistentiae relatiuae dicuntur ad aliud, quemadmodum tres Personae. Vtrumque hoc munus complexus fuit Agatho Papa dicens dari »trium subsistentiarum vnam subsistentiam«. Atque hoc pacto discrepantes Scholarum opiniones in concordiam venisse nobis videtur, atque quae ingenuo Theologo digna erant dixisse.

CAPVT V.

De Personae vocabulo, eiusque in Ecclesia vsu, ac successu historice agit: Diuinarum Personarum notionem exhibet: earum communes proprietates tradit.

Hoc vocabulum haud expresse, explicatque in sacris litteris legimus; tamen dissertissime in illis res per illud significata traditur, nempe, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus. Videtur nomen istud Boetio (1), vt S. Thomas commemorat (2) »ex his personis tractatum, »quae in comoediis, tragoediisque homines repraesentabant. Personae enim a personando dicta est; quia concauitate ipsa maior, necessesse est, vt voluatur sonus. Alius tamen est apud Philosophos, et Theologos huius nominis vsus; nempe ad designandum indiuiduum, seu singulare quiddam in humana natura subsistens. Hinc celebris apud Theologos tradita a Boetio (3) personae definitio; »rationalis naturae indiuidua substantia«. Qua quidem id docemur, personae rationem neque accidentibus conuenire, neque etiam omnibus substantiis; sed iis tantummodo, quae rationis sunt participes, siue illae corporeae sint, siue corporis expertes; tum iis quae singulares sunt; non autem vniuersalibus naturis. Haec huius nominis origo, haec notio: quod congruentissime in vsu vocatum, quum de Deo loquimur, vel ipsa Ecclesiae adtestatio ratum, fixumque suadet. Coepisse autem illud adhiberi a Latinis quum Sabelliana haeresis orta est, tenet Facundus Hermianensis (4), haec scribens: »nam sic Ecclesia Christi, etiam quum necdum ad distinctionem »Patris, et Filii, et Spiritus Sancti vteretur nomine personae, tres

(1) In Lib. de duabus nat.

(2) Prima Parte, q. xxix. art. 5.

(3) Lib. de duabus naturis.

(4) Lib. l.

a Paternitate et Filiatione. Fundatur haec ratio in his, quae SS. PP. scripserunt. Augustinus enim (4) ait: »hoc solo numerum insinuant, »quod ad inuicem sunt, non quod ad se sunt«. S. Fulgentius (5): »relatiua nomina, inquit, Trinitatem faciunt, essentialia vero nullo modo triplicantur«. Boëtius tandem (6): »substantia, ait, continet unitatem, relatio multiplicat unitatem«. Habetur tertio: quod sicut relationum perfectio est ipsa perfectio essentiae; ita relationum existentia est ipsa essentiae existentia; quin haec in Deo multiplicentur; quoties enim Scriptura de Dei existentia loquitur, semper eam essentiae adplicat. Sic Exod. iii. Deus de se dicit: ego sum qui sum . . . qui est misit me ad vos; quorum verborum sensus est, ego sum qui est, seu cuius essentia est existere. Patres similiter vt demonstrarent contra Arianos Verbum esse eiusdem cum Patre essentiae ad identitatem cum illo in existendo recurrebant: contententibus siquidem Arianis Verbum non habere Dei essentiam, quia tempus fuit in quo Verbum non erat; Patres reponerant, Verbum Dei essentiam habere, quia semper extiterit: Catholicis itaque simul et Haereticis exploratum hoc erat, quod existentia ratione essentiae contineatur, et quod ubi est vna essentia, ibi sit vnum esse, et ubi vnum esse, vna essentia.

Quando ergo Patres ponere videntur in diuinis existentias plures, quod facere creduntur Augustinus, Cyrillus, et S. Thomas (7), aut sunt eorum sententiae de quidditate, seu notione accipiendae; alia quum sit Dei notio qua Deus est, alia qua Pater est; aut de propria cuiuslibet Personae subsistentia. Praeter eam enim absolutam, communemque toti Trinitati, adstruimus et tres alias relatiuas, prout sunt illae modi quidam peculiare existendi, quibus Personae constituuntur plenarie indiuidua. Hoc quod Conciliorum auctoritate, inter quae Nicaenum I., Constantinop. I., et Lateranense II. ita definitum; Patrumque testimoniis, Cyrilli praesertim et Athanasii (8), ne omnes recenseamus, id adstantium, de fide habemus. Ceterum si id subsistentia sit, quod ratio in Deo est per se existendi, vna tantum illa erit, quemadmodum de existentia dicebamus. Si enim »omnis res, vt Augustinus loquitur (9), ad se ipsam subsistit; quan-»

(4) Tract. xxxix. in Ioann.

(5) Lib. de Trinitate.

(6) Lib. de Trinitate.

(7) In Psalm. lxxviii. et Lib. vii.

de Trin. cap. 4. — Dialog. de

Trinit. Lib. i. — Quaes. ix. de

Pot. art. 5.

(8) De Trinit. Lib. iii. — Serm. de

Deipara.

(9) In vii. de Trinit. cap. 4.

»to magis Deus? Vna est ergo subsistentia, quoniam vna est in Deo substantia, quae per se existit. Haec subsistentia vna dicitur ad se, quomodo vna diuinitatis natura; tres autem subsistentiae relatiuae dicuntur ad aliud, quemadmodum tres Personae. Vtrumque hoc munus complexus fuit Agatho Papa dicens dari »trium subsistentiarum vnam subsistentiam«. Atque hoc pacto discrepantes Scholarum opiniones in concordiam venisse nobis videtur, atque quae ingenuo Theologo digna erant dixisse.

CAPVT V.

De Personae vocabulo, eiusque in Ecclesia vsu, ac successu historice agit: Diuinarum Personarum notionem exhibet: earum communes proprietates tradit.

Hoc vocabulum haud expresse, explicatque in sacris litteris legimus; tamen dissertissime in illis res per illud significata traditur, nempe, Pater, Filius, et Spiritus Sanctus. Videtur nomen istud Boetio (1), vt S. Thomas commemorat (2) »ex his personis tractatum, »quae in comoediis, tragoediisque homines repraesentabant. Personae enim a personando dicta est; quia concauitate ipsa maior, necessesse est, vt voluatur sonus. Alius tamen est apud Philosophos, et Theologos huius nominis vsus; nempe ad designandum indiuiduum, seu singulare quiddam in humana natura subsistens. Hinc celebris apud Theologos tradita a Boetio (3) personae definitio; »rationalis naturae indiuidua substantia«. Qua quidem id docemur, personae rationem neque accidentibus conuenire, neque etiam omnibus substantiis; sed iis tantummodo, quae rationis sunt participes, siue illae corporeae sint, siue corporis expertes; tum iis quae singulares sunt; non autem vniuersalibus naturis. Haec huius nominis origo, haec notio: quod congruentissime in vsu vocatum, quum de Deo loquimur, vel ipsa Ecclesiae adtestatio ratum, fixumque suadet. Coepisse autem illud adhiberi a Latinis quum Sabelliana haeresis orta est, tenet Facundus Hermianensis (4), haec scribens: »nam sic Ecclesia Christi, etiam quum necdum ad distinctionem »Patris, et Filii, et Spiritus Sancti vteretur nomine personae, tres» cre-

(1) In Lib. de duabus nat.

(2) Prima Parte, q. xxix. art. 5.

(3) Lib. de duabus naturis.

(4) Lib. l.

credidit, nempe Patrem, et Filium et Spiritum Sanctum: Per-
sonarum autem nomen, non nisi cum Sabellius impugnaret Ecce-
lesiam, necessario in vsum praedicationis adsumtum est; vt qui sem-
per tres crediti sunt, et vocati, Pater, et Filius et Spiritus Sanc-
tus, vno quoque simul et communi Personarum nomine vocaren-
tur. Sane ad Sabellianam haeresim retundendam Personae voca-
bulum sedulo adhibet auctor libri de Trinitate. Quas vero Latini Pa-
tres Personas dicebant, Graeci hypostasis nomine vocare coeperunt;
non tamen omnes nomen istud vt idoneum ad Trinitatem explican-
dam statim admisscrunt. Haec trium Personarum, vel totidem Hy-
postaseon professio magnas in Oriente turbas commouit; quin Orien-
tis et Occidentis Ecclesias inter se commisit, quum Graeci adse-
rent vnam vsiam, et tres hypostases; Latini vero vnam hyposta-
sim, siue vsiam, Personas tres: qua ex controuersia dissidium il-
lud Antiochenae Ecclesiae ortum est, in quo Catholicarum partium
duo eodem tempore Episcopi constituti sunt, vri Basilus refert (5),
alius quidem Eustathii sectatorum, alius sectatorum Meletii: sed et
erat Arianorum alia pars; quo tandem Ecclesia illa in tres partes
scissa erat. Dilligentissime factum istud a Petauio describitur: ipsum
consulite (6). Neque solum Latinos inter et Graecos, sed et inter
Graecos ipsos discordia versabatur. Inter istos res composita est in
Concilio Alexandrino anno 362: vbi in examen vocati, protestati
sunt se in Sanctam credere Trinitatem, quae vere in vna Deita-
te sit et subsistat, neque per tres hypostases diuersam naturam et
substantiam, aut tres Deos intellexisse. Illi item, qui vnam tan-
tum hypostasim dicebant, se nimine in Sabellii sensu loquutos
viqueam fuisse, adeo vt Filium, et Spiritum Sanctum hypostasi ca-
tere existimariot, professi sunt; atque vnam hypostasim dicere et
credere, hypostasim pro substantia sumentes, eo quod vna eadem-
que in Patre, et Filio, et Spiritu Sancto illa sit. Ita quaestionem
hanc, ad voces solas redactam, finierunt; atque in Fide Catholica om-
nes conuenire videntes, siue vnam tantum, siue tres hypostases ad-
mitterent, Arium et Sabellium damnarunt, et Schismati finem im-
posuerunt.

Non omnino tamen discordia ista sublata est, sed inter Catho-
licos diu perdurauit: qui enim e Meletii partibus stabant, Alexan-
drino decreto non obstante, Latinos etiam vrgebant, vt tres hypo-
ta-

(5) Epist. cccclxix. (6) De Trinit. Lib. iv. cap. 4. n. 10.

tases faterentur. Testatur id Hieronymus scribens (7), se hominem
Romanum ab Syris, et Antiochenis exagitatum esse, quod tres
hypostases nollet fateri aperte, veritus ne hoc nomine vsia signifi-
cicaretur. Ipsius verba adducamus: « non noui, inquit, Vitalem, Me-
lerium respuo, ignoro Paullinum » (nempe tres isti, Sozomeno re-
ferente, erant tunc Antiochiae, suae quisque partis Episcopi: vi-
talis enim Flautiano succensens, factus illius Secrae Episcopus fuerat)
« nunc igitur (prosequitur Hieronymus) ; proh dolor! post Nicae-
nam fidem, post Alexandrinum, iuncto pariter Occidente, decre-
tum, trium hypostaseon ab Arianorum Praesule, et Campensi-
bus nouellum a me homine Romano nomen exigitur. ; Qui, quae-
so, ista Apostoli prodidere? ; Quis nouus magister Gentium Paul-
lus haec docuit? Interrogemus, quid tres hypostases posse arbi-
trentur intelligi. Tres personas subsistentes, aiunt: respondemus,
nos ita credere. Non sufficit sensus: ipsum nomen efflagitant, quia
nescio quid veneni in syllabis latet », cer. Haec Hieronymus Epis-
tolam claudens Damasum Pontificem inixe precando vt auctori-
tatem suam exerceat; qua interposita, communionemque Paullino
data, adeptus hic est Occidentis Ecclesiarum societatem, nec non
et Athanasii, et Epiphani, quos Hieronymus sequutus est. Cum
Meletio vero Orientales communionem colebant, inter quos Basili-
us, ambo Gregorii, ac ceteri, vno Athanasio refugee. Tandem
Meletius cum Paullino ipso communionem inuit, ea conditione mu-
tuo accepta, vt alterutro vita functo, alter in solidum Ecclesiam
obtineret. Sed Meletio mortuo, ac Flautiano in ipsius locum ordi-
nato, rursus schisma Antiochiae renouatum est, quoad vsque Theo-
phili Alexandrini opera Flautiano cum Papa Siricio conciliato, subla-
tum, penitusque extinctum fuit.

Itaque ex narratione ista historica habetur: per multa saecula
non conuenisse cum Graecis Latinos circa modum loquendi de Trini-
tate; et contentionem magnam fuisse inter eos, de nomine qui-
dem, de tribus in Deo hypostasibus admittendis; quae contentio et
inter Graecos ipsos grassata est. Habetur deinde: vsurpari quum vo-
cem *hypostasis*, tum *Personae*, non quidem in Grammaticorum
rigore acceptas, sed ex solo vsu Ecclesiastico, ad id exprimendum
quod singulare in Trinitate est. Demumque habetur: vocem Grae-
cam *Hypostasis* desiisse tantisper et apud Graecos, at apud Lati-
nos,

(7) Epist. lviii. ad Damasum.

nos, vt ea essentia significaretur, eam transferentes ad significandam personam.

Quam vero apte, conuenienterque; *Personae* nomen Ecclesia in vsum adsumserit, vt de Deo loqueretur, ex ipsa nominis significatione superius tradita euidenter conuincitur. Significat enim illud quod est in natura rationali, seu intelligente, perfectissimum: Deus autem infinite perfectus quum sit, rerum omnium perfectiones vnus in se continet: quin multo praestantius Deo, quam culliber alio naturae intelligentis indiuiduo nomen istud conuenire S. Thomas animaduertit, quum a dignitate impositum sit. Sunt eius verba (8): «quia magnae dignitatis est in natura rationali subsistere, ideo omne indiuiduum rationalis naturae dicitur persona. Sed dignitas diuinae naturae excedit omnem dignitatem: et secundum hoc maxime conuenit Deo nomen Personae».

Fateamur autem Caluino oportet, in veteris nouique Testamenti libris hoc nomen nusquam expresse legi. Quid tamen inde? Abstinentium propterea ab illo erit? Sic ille argumentatur, vt adnotauimus de relationibus agentes; nimis vero inpre, insulseque. Nam si nulla alia de Deo adserenda forent, quam quae sunt in sacris litteris expressa, iam fas non erit de Deo alia lingua loqui nisi illa qua Scriptura tradita est; hebraice nimirum, aut graece; quod perabsurdum esse nemo non videt. Ad inuenienda itaque noua nomina (verba sunt S. Thomae) antiquam fidem de Deo significantia coegit nos necessitas disputandi cum haereticis. Nouitas haec vitanda non est, quum non sit profana, vtpote a Scripturarum sensu non discordans: docet autem Apostolus profanas vocum nouitates vitare.

Hinc ad germanam huius nominis *personae* notionem venientes, illam absolutam quidam, relatiuam alii Scholastici iudicant: nam quum Persona ad aliud non dicatur, sed ad se, absolutum nomen videtur esse, non relatiuum; sed quum de tribus vere enuntietur, sunt enim tres diuinae Personae, non absolutum, sed relatiuum adparet: absoluta siquidem, vtpote ad naturam Dei spectantia, quae vna est, non nisi singulari numero praedicari possunt: non enim tres Deos, Dominos tres dicere possumus, et; sed Deum vnum, Dominum vnum, et; quoniam nomina haec absoluta sunt, seu, vt dicunt, essentialia. Placet tamen has inter, aliasque Scholasticorum

(8) Prima Parte, quaest. xxxix. art. 3. ad 2.

rationes varias, S. Thomae doctrina (9): quod licet persona in communi substantiam rationalis naturae indiuiduam, in se quidem indistinctam, sed distinctam ab aliis, tantum dicat, proindeque in significatione personae in communi determinate relatio non includatur, sed possit persona ab aliis, et non per relationem, distingui; verum quia in Deo realis in Persona distinctio non aliunde quam ex relatiua oppositione ostendi potest, et relatio in diuinis substantia per se subsistens est; ideo in Personae diuinae significatione relatio includitur; non quidem eo sensu quo relatio ad terminum est, sed quatenus per modum hypostasis significatur, quae non nisi vt relatione distincta in diuinis significari potest.

Ceterum haec quasi per antecessum in capitis praecedentis corollariis dicta fuisse, vbi ex instituto Patrum testimonis, ac rationibus firmata sunt. Ex omnibus vero liquet germanam diuinarum Personarum notio, seu nominis *Persona* ad diuina translata: quod nempe relationem illud importet, ratione cuius habeat diuina natura quod alteri sit incommunicabilis Personae. Significatur autem haec Personarum mutua incommunicabilitas, seu distinctio propriis characteribus, quibus Personae cognoscuntur. Sunt hi: Inascibilitas, Paternitas, Filiatio, communis Spiratio, et Processio. Necessitas ipsa, ait S. Thomas I. P., quaest. xxxii. art. 2. hos characteres in diuinis ponere coegit, vt scilicet possemus interrogati de Trinitate respondere. Sic Sabelliano petenti, cur Pater, Filius, et Spiritus Sanctus sint tres Personae; respondemus characteribus, seu notionibus propriis, videlicet Paternitate, Filiatione, et Processione. Hinc adparet non esse vnum idemque Personarum relationes, et Personarum notiones.

Iam vero quum diuinarum Personarum vnam in alia esse, in Euangelio sit aperte testatum, praesertim Ioann. xiv. vbi Christus semel iterumque ait; «ego in Patre, et Pater in me est», solidissime quidem Patres ac Theologi *Circuminsessionem*, seu mutuam quasi sessionem, et inhabitationem, qua vna Persona in alia dicitur esse, inter eas statuerunt. Ex ea enim inuictissimum sumitur argumentum et contra Arianos, et contra Sabellianos. Contra primos quidem: nam si Pater in Filio, et vicissim Filius in Patre est, consubstantiales illos esse oportet; vtrumque pariter immensum, vtrumque increatum: neque enim in omnibus locis, in quibus existit Deus,

(9) Prima Parte, quaest. xxxix. art. 4.

esse potest qui non est immensus, neque essentiam diuinam penetrare, ac intime peruadere potest qui non est increatus. Hinc S. Augustinus (10): »ceterum, inquit, in illa summa Trinitate tantum est vna, quantum tres simul; nec plures aliquid sunt duae, quam vna, et in se infinitae sunt. Ita et singula sunt in singulis, et omnia in singulis, et singula in omnibus, et omnia in omnibus, et vnum omnia«.

Contra Sabellianos quoque: si enim Pater in Filio est, et vicissim in Patre Filius; non ergo vna, sed duae Personae sunt: nam qui in alio est, distinctus absdubio ab illo esse debet. »Eo ipso (ait Cyrillus) (11) quod ait Christus, hunc in illo, et illum in hoc videri, identitatem Deitatis, et vnitatem substantiae monstrari dicit. Quum autem alterum in altero inesse adserit, excludit illud, vt ne quis aliquid vnum esse numero putet«.

Quomodo autem Pater in Filio, et hic in illo sit, solide nitideque explicat S. Thomas (12), tria adnorans considerari in Patre et Filio posse (quod et de Spiritu Sancto est intelligendum); essentiam, quae in vtroque vna est eademque; relationem, qua Pater a Filio distinguitur; atque originem, quam Filius a Patre ducit; et secundum tria haec explicat Patrem in Filio, et Filium in Patre esse. Quum enim Pater sit sua essentia, quam absque transmutatione Filio communicat, si Patris essentia in Filio est, in Filio Pater sit necesse est, ac item in Patre Filius, quum et hic sua essentia sit.

Secundum relationem etiam Patrem in Filio, et Filium in Patre esse oportet; iuxta commune siquidem Philosophorum effatum *relatiua sunt simul cognitione*, quatenus vnum absque altero cognosci nequit. Tandemque et secundum originem in Filio Pater, et in Patre Filius est, quoniam Filius a Patre vt Verbum procedit, cuius natura est in *Dicente* manere.

Duo itaque circuminseccionis idea offert; Personarum scilicet, distinctionem, earumque consubstantialitatem. Quae duo XI. Toletana Synodus his verbis expressit: »sicut splendorem luci videmus inseparabiliter inhaerere, sic confitemur Filium a Patre separari non posse. Tres ergo illas vnus atque inseparabilis naturae personas sicut non confundimus, ita separabiles nullatenus praedicamus: quandoquidem hoc nobis dignata est ipsa Trinitas euidenter ostendere, vt etiam

(10) Lib. vi. de Trinit. cap. 10.
(11) Lib. xii. Thesaur.

(12) Prima Parte, quaest. xlii. art. 5.

etiam in omnibus, quibus voluit singillatim personas agnoscere, vniam sine altera non permittat intelligi: nec enim Pater absque Filio cognoscitur, nec sine Patre Filius inuenitur: relatio quippe ipsa vocabuli personalis Personas separari vetat. Eadem ferme in cap. *Dammamus de Sum. Trinit. et Fide Cath.* legimus.

Praeter circuminseccionem istam, aliam ex diuinarum Personarum proprietatibus, earundem Missionem considerare oportet: diuinas enim Personas mitti, fidei caput est auctoritate Scripturarum firmissime constitutum. Est autem Missio diuina vnus Personae ab altera processio, nouusque modus existendi in rebus creatis per operationem externam. Ita S. Thomas (13). Reperitur ergo in Missionem ista aeterna, Personae quae mittitur, a mittente origo, editusque in rebus creatis temporarius effectus, secundum quem existere in iis dicitur. Interroganti propterea, an diuinarum Personarum missio temporaria sit, an aeterna, respondendum erit cum eodem S. Doctore (14), eam ex parte esse aeternam, ex parte etiam temporariam: aeterna quidem illa est, si spectetur Processio originis, Filius enim ab aeterno ad intra processit vt sit Deus; temporaria vero, vt dicit exitum Personae procedentis a mittente, quod proprie est missio Personae ad temporalem aliquem effectum, quemadmodum datus fuit in tempore Filius vt sit homo visibiliter, vel vt sit in homine etiam inuisibiliter. Hinc temporaria missio, alia visibilis, inuisibilis altera est. Si effectus ad quem Persona mittitur visibiliter fiat, erit eius missio visibilis: eiusmodi fuit Filii missio per Incarnationem, et Spiritus Sancti sub specie linguarum super Apostolos: quod si effectus inuisibiliter fiat, missio erit inuisibilis, sicut est vtriusque missio, dum per dona et gratiam homines interius iustificanti Filius vt iustificationis auctor, Spiritus tamquam iustificationis indicium. Vtramque hanc missionem complexus est Augustinus paucis hisce verbis (15): »aliter, inquit de aeterna Sapientia loquens, mittitur, vt sit cum homine, aliter missa est, vt ipsa sit homo«. Absit tamen vt quis opinetur missiones istiusmodi imperio, aut consilio fieri; auferretur quidem perfectissima diuinarum Personarum aequalitas: qui enim per imperium, vel per consilium mittitur, vt a Duce miles, a Domino seruus, inaequalis ac minor mittente necesse est vt sit, etique subiaceat: id quod de diuinis Personis omni-

Vv 2

no

(13) Prima Parte, quaest. xliii. art. 1.

(14) Ibidem, art. 2.
(15) Lib. iv. de Trinit. cap. 10.

no aequalibus, non nisi impudentissime suspicari etiam quis posset. Neque qui mittitur a mittente separatur, atque extra illum ponitur, quod in creatis certissime contingit; nam et mittens, et qui mittitur, erant prius in loco ad quem missio fit, et vnicuique qui missus est ibi nouo quodam modo incipit esse. Haec missionis notio, haec partitio: ex quibus deinde colligere est solum Filium, et Spiritum mitti, non vero Patrem. Fit enim diuina missio secundum vnius Personae ab alia originem: vnde quum Filius a Patre, Spiritus Sanctus ab vtroque, Pater autem a nullo procedat, Filium tantum et Spiritum Sanctum mitti manifestum est. Dissertissime Augustinus (16): »solum Pater, inquit, non legitur missus, quia solus non habet auctorem, a quo genitus sit, vel a quo procedat; non enim splendor aut feruor ignem, sed ignis mittit, siue splendorem, siue feruorem.«

Sed difficultas hic versatur non contemnenda: an scilicet diuina Persona ab ea solum mittatur, a qua procedit, an ab ea quoque, a qua non ducit originem. Ita quidem ab antiquis Ecclesiae Theologis controuersum est, quorum varias sententias, postquam memorat S. Thomas, quid in vnaquaque veri reperitur exponit. Iudicasse aliquos, refert, non nisi ab ea, a qua procedit, diuinam Personam mitti posse. Augustinum e contrario docere, ait, Filium quidem non a Patre solum, sed et a se, et a Spiritu Sancto; hunc etiam non a Patre, et Filio tantum, sed et a se mitti. Pergit deinde S. Thomas (17) vt ostendat harum sententiarum veritatem: »quum dicitur, ait, aliqua Persona mitti, designatur et ipsa Persona ab alio existens, et effectus visibilis, aut inuisibilis, secundum quem missio diuinae Personae attenditur. Si igitur mittens designatur vt principium Personae quae mittitur, sic non quaelibet Persona mittit, sed solum illa cui conuenit esse principium illius Personae: et sic Filius mittitur tantum a Patre, Spiritus Sanctus autem a Patre et Filio. Si vero Persona mittens intelligatur esse principium effectus, secundum quem attenditur missio, sic tota Trinitas mittit Personam missam.« Res fit exemplo perspicua. Quum Christus Dominus se missum in mundum dicit vt caro fieret, et humanum genus redimeret, si in hac eius missione duo simul spectare velimus, aeternam scilicet a Patre originem, nouumque illum effectum, ad quem certo tempore missus est, nemo vnus dubitare poterit a solo Patre missum Filium esse, a quo solo procedit.

Ce-

(16) Lib. II. de Trinit. cap. 5.

(17) Prima Parte, art. 8. quaest. XLIII.

Ceterum si ab aeterna eius a Patre origine segregemus effectum illum, et hunc solum complectamur, dubitari item nequit, quin tota Trinitas Filium misserit, tota siquidem, et corpus, quod Christus induit, in vtero Virginis compegit, et animam creauit.

Sed iam reliquas diuinarum Personarum proprietates persequamur, adpropriationem nempe, et aequalitatem. Est adpropriatio determinatus loquendi modus, quo adtributa et operationes singulis Personis communes vni, vel alteri tribuuntur. Sicut enim, ait D. Thomas (18), ex creaturis quae nobis magis sunt notae in cognitionem Dei vnus venimus, ita ex praedicatis Dei essentialibus, quae nobis magis manifesta sunt quam propria personarum, ad manifestandas, quo possumus modo, Personas diuinas procedimus. Fundatur autem modus iste potissimum in similitudine. Hinc quia aeternitas sine principio est, et Pater in diuini principium non habet, illi aeternitatem adpropriamus: quia pulchritudo seu species debitam proportionem et nitorem habet, et Filius est Patris imago, eius substantiam perfecte exprimens, Filio pulchritudinem, et speciem adplicamus: similiter quia amor ad vsum seu fructum non tendit, et Spiritus Sanctus amor est, ipsi vsum tribuimus. Hac ipsa ratione Patri potentiam, quae dicit rationem principii; Sapientiam Filio, quum sit Sapientiae expressio, seu loquutio; et Spiritui Sancto bonitatem adpropriamus. Id autem et ex Scripturis didicimus, quae Patri potentiam adscribunt sic Marci xiv., Luc. i., Psalm. lxxxviii., aliisque in locis; Filio Sapientiam vt Proverb. viii. et ix., Sap. vii. viii. ix. et x., et Eccl. xxiv. Bonitatem tandem Spiritui Sancto: ita Lucae xi., Psalm. cxlii., Esdrae ix., et Sap. xii.

Quemadmodum vero adpropriationem, sic et aequalitatem ponere in Deo necesse est, ait S. Thomas (19): inter plura enim quorum non est accipere maius aut minus, proprietates ipsa versatur: quum itaque Personae diuinae, plures licet sint, maius aut minus accipere haud possint; in eis enim vna magnitudo, vna quantitas, vna essentia aequales sint oportet: neque enim aequalitas ab alio quam ab essentia sumitur: hinc et in relationibus diuinae Personae aequales dicendae praesertim ex eo, quod licet in Patre non sit Filiatio, neque in Filio Paternitas, prout nominibus istis exprimuntur, sunt tamen per circumsessionem, vti dictum est.

LI-

(18) Prima Parte, quaest. xxxix. art. 7. (19) Ibidem, quaest. xlii. art. 1.

LIBER VII.

*In quo de diuinis Personis singulatim agitur,
proprias earundem notiones, et voca-
bula declarando.*

CAPVT I.

De Personae Patris nominibus.

Ingenitus.

Variis nominibus Theologi vsi sunt ad primam Trinitatis Personam explicandam; omnium tamen maiore Graecorum vsu tritum, vel acrioribus inter eos iurgis exceptum, nullum fuisse arbitror, quam *γεννητο*, quod Latini Ingenitum, Infectum, Inoperatum, Innatum, Innascibile vocant. Peculiare propriumque Patris hoc vocabulum esse expresse Ecclesia Catholica docet, ac credendum proponit magna Nicaenae Synodi decreto, ab Athanasio relato (1), vbi scribit: »Spiritus Sanctus non est ingenitus, quia imprincipiatum esse, et ingenitum soli Deo Patri Catholica Ecclesia apud Nicaeam congregata recte et fideliter adtribuit, et de solo Patre hoc esse credendum, et praedicandum toti mundo sub anathemate mandauit«. Idem in XI. Toletano Concilio confirmatur his verbis: »Patrem quidem non genitum, non creatum, sed ingenitum profitemur... Spiritus Sanctus nec ingenitus, nec genitus creditur, ne aut si ingenitum dixerimus, duos Patres dicamus, aut si genitum, duos Filios praedicare monstremur«. Consonant Patrum testimonia. Quo autem sensu hoc vocabulum primae Trinitatis Personae conueniat, diu, multumque inter Ecclesiae Magistros controuersum est; aliis nihil aliud praesferre illud iudicantibus, quam non productum, seu non genitum; adeoque nomen esse negatiuum; sentientibus aliis nomen esse priuariuum, quatenus idem ac innascibile sonat. Er quidem posterioriorem hanc expositionem esse tenendam, vel illud aperte demonstrat,

(1) In Eoist. ad Serapionem.

trat, quod si nihil aliud *ingenitum* exprimit, quam non genitum, seu non productum, nihil peculiare primae Personae illo tribuitur: Filius enim et Spiritus Sanctus increati sunt, seu non producti; Spiritus Sanctus non genitus est. Ergo dicitur prima Trinitatis Persona ingenuita, et innascibilis, vt S. Thomas explicat (2), quod »omnino non sit ab alio, neque nascendo vt Filius, neque procedendo vt Spiritus Sanctus«.

Pater.

Notissimum hoc est, atque in Scripturis commendatissimum, primae Personae vocabulum: plurimumque valere illud ad huius Personae notionem peculiarem indicandam, et ad Arianorum resrenandam audaciam, antiqui Theologi iudicarunt. Quoniam autem Sacrae litterae hoc nomine persaepe vocant et singularem aliquam Personam, et etiam Deum Trinum; oportet vt Theologus internoscat qua ratione toti Trinitati, qua vero primae Personae nomen hoc conueniat. Quod si illud deriuatum sit a nascendo, et a Filiorum gerenda cura, exploratum est illud tribus Personis conuenire. Hinc ad totam Trinitatem verba dirigimus, dum a Christo edocti dicimus: »Pater noster, qui es in Coelis«. At vero si idem Pater sit ac genitor, et parens, sumta a pariendo denominatione, proprium ac peculiare primae Personae est, a qua eiusdem naturae Filius gignitur. Tamen prius, potiusque hoc nomen dici de Deo, vt Personae ad Personam, quam vt Dei ad creaturae respectum exprimat, S. Thomas demonstrat. Licet vero Grammaticis eadem ac indifferens sit horum nominum *Pater*, *Genitor*, *Generator*, significatio, nonnullique Veterum nominibus his promiscue vtantur ad designandam primam Personam, iuxta seueriores tamen Theologiae leges loquentes, aptius Patrem dicimus, quam Genitorem, vel Generantem: adpellatio enim rei a perfectione potissimum et sine petenda est, vt Philosophi loquuntur. Vnde quum generatio sit instar viae, et paternitas sit eiusdem generationis perfectio, et consummatio, prima Persona melius Pater, quam Genitor vel Generans dicenda est.

Idem porro nomen non esse Deo indignum, quin et huic competere primario, ab eoque in creaturas illius vsum, proprietatemque transisse, grauissime Patres adfirmant. Athanasius enim (3) negat in-

(2) Prima Parte, quaest. xxxiii. art. 4.

(3) In II. Disput. contra Arianos, orat. 2.

inter homines dici proprie Patrem, vel Filium, nec in iis adpellationes istas consistere; quoniam idem fiat Pater, qui fuit Filius. » Verum (pergit) in Diuinitate non sic accidit. Non enim Deus est ut homo: nam neque Pater ex Patre est altero: ideo nec eum genuit, qui sit futurus Pater; neque Filius ex fluxione Patris est, aut ab genito Patre genitus. Quare non in hoc generatur, ut gignat. » Unde sola in diuinitate Pater proprie est Pater, et Filius proprie Filius est; in iisque solis hoc consistit, ut et Pater semper Pater sit, et Filius sit semper Filius. » Habent similia alii Patres.

Principium.

Adpellationi Patris connexa est, proximaque vox principii. » Primum principium totius Deitatis. » Patrem Augustinus (4), aliique Doctores vocant: et recte quidem illi: nam quum principii nomine, alias quas-cumque acceptiones a Philosopho (5) adsignatas mittendo, illud solum hic designetur, a quo quidpiam procedit, relinquunt Patrem vere principium esse, a quo Filius et Spiritus Sanctus procedunt. » Quidni autem si et a Filio Spiritus Sanctus procedit? Erit ideo et Filius Spiritus Sancti principium? Erit certe: sed non ea ratione nomen hoc in Filium quadrat, qua Patri tribuitur: Pater enim principium sine principio est; est siquidem aliarum Personarum fons, et origo prima absque origine: e contrario autem Filius, licet Spiritus Sancti principium sit, ipse tamen a Patre est, ut a principio, a quo et virtutem etiam habet, qua Spiritus Sancti principium sit. Hinc Pater dicitur vere, et absque vilo addito principium; Filius vero principium de principio. Expresse Augustinus his verbis (6): » Pater principium non de principio; Filius principium de principio. » Sed vtrumque simul non duo, sed vnum principium. » Quamobrem hoc inter Patrem et Filium interest in communi ratione principii distinctione. Quod si Patrem principium dicere placet comparate ad Filium, hunc vero ad res creatas; auctoritate Maximi Martyris firmari hoc poterit (7). Iam quum principii et causae vocabula sint synonyma, promiscue eisdem vsi sunt Graeci Doctores, et Patrem principium dicendo, et causam nominando. Basilus vnus est,

(4) Lib. iv. de Trinit. cap. 10.

(5) In iv. Metaphysicorum, cap. 1.

(6) In lit. contra Maxim. cap. 17.

(7) Apud Ioann. Cyparissiotum 3;

Dec. cap. 2.

in cuius scriptis saepius id occurrit (8). Parcius hoc causae vocabulo Latini vsi sunt pro principio, et processionis originis. Non desunt tamen qui sic Patrem adpellent. Ita Victorinus Afer aduersus Arium scribit (9): » aequalis Patri, sed maior Pater (Filio), quod ipse dedit » ipsi omnia, et causa est ipsi Filio ut sit, ut isto modo sit. » Ita Hilarius de aeterna Filii generatione verba faciens (10): » et ex causa » sa licet perfecta atque immutabili nascens, necesse est, ex causa » in causae ipsius proprietate nascatur. » Ita alii plurimi. Hoc tamen Latinis minus consuetum est, ut loquitur S. Thomas (11), et Concilium Florentinum, cuius definitio ab Eugenio concepta sic habet: » Filium esse secundum Graecos quidem causam, secundum » Latinos vero principium subsistentiae Spiritus Sancti, sicut et Patrem. » Cur autem Latini libentius a causae vocabulo abstineant, explicat S. Thomas (12), dicens, quod in nullo alio genere causae ex quatuor notis adpellari causa Filii Pater possit, nisi efficientis; quo euenire necessum foret diuersam causae et effectus substantiam esse, et hunc ab illa pendere, et ab illa secundum perfectionem aliquam, aut virtutem ab illa distare, quorum nullum in nomine principii euenit. Deinde quod in diuinis, quo communiora nomina sunt, eo magis conueniunt; maius autem, quae magis sunt propria. Hinc quum vox haec principium communior sit quam causa, magis in Deum cadit. Atque taxiore esse, amplioreque principii notionem, quam causae exemplo constat: etenim punctum, non dicitur lineae causa, sed principium: quo ipso vocabulo in iis etiam vtimur, quae neque natura, et essentia vilo modo discrepant, neque mutuo dependent, quod vtrumque causa significat, principium vero nihil, nisi originem vnus ab alio.

Auctor.

Hoc vocabulum, perinde ac principium, magis familiare esse Latinis, docet S. Thomas (13). Graeci enim, vel nullum habent illi Synonymum, vel nullo tali vtiuntur. Frustra igitur recentiores quidam de Schola Theologi, ut demonstrent Patrem posse Auctorem adpellari.

(8) Lib. de Spir. Sanct. cap. 16. et

1. contra Eun. alibi.

(9) Lib. 1. (10) Lib. xii. n. 8.

(11) In Opus. contra Graecos, cap. 1.

et Prima Parte, quae. xxxiii.

art. 2.

(12) Ibidem.

(13) In creat. Opus. cap. 1.

lari, Graecos Patres testes adhibent, Athanasium, Dionysium, Gregorium Nazianzenum, ceteros: nam Latinorum haec appellatio propria est, ac vocabulum illud ex his Interpretes Graecorum dumtaxat adsumserunt. Sed sensus aperiendus est, quo recte de Patre Auctoris ratio dicatur: auctor enim is interdum dicitur, qui iure, ac dignitate alios antecedit, penes quem est in illos potestas: sic tutores qui pupillis praesunt, auctoritatem in eis habent. Testantur id Lilius (14), et Cicero (15). Quo sensu Pater Filii Auctor appellari nequitam potest: licet enim in Deo Patre ius sit in voluntate arbitrioque situm, quod in res libere a se procreatas exercet; in Filium vero, quem natura et necessario produxit, nullum habet.

Erit ergo Filii Auctor dicens Pater, quatenus eum generat, propriumque suum esse ac naturam ei communicat. Ita Augustinus prudenter de hac voce praescribit contra Maximinum Arianum scribens (16): »sed habet, inquis, Dei Filius Auctorem Patrem. Si propterea Deum Patrem Deo Filio dicis Auctorem, quia ille genuit, genitus est iste, quia iste de illo est, non ille de isto, factor et concedo. Si autem per nomen Auctoris minorem vis facere Filium, Patremque maiorem, nec eiusdem substantiae Filium cuius est Pater, derestabor, et respiciam; quia et Filius hominis, in quantum est Filius, habet Auctorem de quo natus est, Patrem, nec tamen ideo non est eiusdem substantiae, cuius est Pater. Nihil expressius. Non itaque nobis adridet multorum Verborum sententia (17) adserentium Patrem auctoritate, secundum diuinitatem etiam, maiorem esse Filio, etsi non essentia, aut perfectione aliqua. Multo minus adhuc eorundem, qui dicunt Patrem auctorem sibi, hoc est suae essentiae esse, ac suimetipsis Filium, ut Sinesius loquitur (18); est enim minus propria sermonis ratio: quum ut Nazianzenus scribit, sit »expers omnis principii Pater. Non enim aliunde, nec a se ipso habet esse (19). Atque hoc tantum sensu Deo continere potest, ut Patrem auctorem sui esse, ac se ipsum fecisse, idem omnino sit ac a nullo altero habere substantiam.

Praecipua haec sunt vocabula primae Personae propria. Nam cetera quae circumferuntur has ipsas proprietates, hucusque de-

(14) Decad. iv. Lib. iv.
(15) Orac. pro Mur.
(16) Lib. iii. cap. 14.

(17) Bibl. PP. Tom. iii.
(18) Homil. iii.
(19) Orat. xxix.

claratas, explicant; velut *Radiix*, *Fons*, *Caput*. Vocatur enim his nominibus, quoniam ab ea reliquae oriuntur Personae. Ita Terrullianus Deum Patrem *Fontem* ac *Radiem* vocat, aduersus Praxeam scribens (20); Ambrosius item (21), et Basilus (22) ita eum cognominant. Caput etiam Filii Patrem Rufinus (23), et Hilarius quidam appellat (24). Quibus tandem omnibus primae Personae proprietates designantur.

CAPVT II.

De secundae Personae nominibus.

Verbum.

Praecipuum vocabulum hoc est ex omnibus quae huic Trinitatis Personae tribuuntur, et in veteri Testamento frequentius quam Filii nomen, auditum. Patitur autem illud acceptiones varias: aut enim sumitur pro ratione, qua qui vultur, rationales dicuntur; aut pro causa quam reddimus de re ex nobis quaesita; aut pro ipsius essentia, et definitione; aut pro sermone, tam interiori quod proprie et vere verbum dicitur, quam exteriori, qui sermo potius dicitur. Mittimus acceptiones alias huius nominis a Graecis adiuuentas, Latinis vero inauditas. Itaque aduersus *Alogos*, hoc est sine verbo, quoniam a Deo omnem Verbi adpellationem relegabant, dicentes, Filium Dei nec ore, nec mente pronunciatum, sic dictos; atque aduersus Paullum Samosatenum, Arium, et Eunomium omne Verbum prolatitium esse et transitorium delirantes, stat Catholicorum Patrum sententia, Dei Filium Verbum esse adsecutus, stat acertum quidem et foras erumpens, atque in tempore productum, et ab ipso Patre separatum, sed interitus et cum ipso, et in ipso Patre subsistens. Non hic tamen ex industria praetereundum a nobis est, plerosque Patres quum de Verbo Dei agunt comparate ad nostrum, pro externo, ac prolatitio illud adsumere, haud negantes internum et subsistens. Sic Athanasius (1), Gregorius Nissenus (2), alii. Aptius autem ad Verbi diuini similitudinem exprimentam, es-

Xx 2

se

(20) Cap. viii.
(21) Lib. x. in Lucam.
(22) Homil. xxvii. contra Sabelian.

(23) In Symbolum.
(24) In Carmine ad Leonem Papam.
(1) Orat. lxi. et v.
(2) Lib. xii. contra Eunom.

se Verbum interius, et in anima subsistens, vel ex eo colligitur, quod hoc spiritale est, et sub sensus non cadit, sed in mente, vnde proficiscitur, manet, nec ab ea separatur, et sine illo mens nulla esse, nec vllō temporis spatio potest; quod est terminus cognitione productus similitudinem habens rei obiectae, quae mente percipitur quod totam in se mentem continet et exprimit; quod relatiuum est, et habitudinem habet ad dicentem: haec enim omnia Verbo diuino et creato communia sunt, licet in aliis differant, quod nempe creatum non ex ipsa procedat dicentis essentia, sed ex eius scientia et cognitione: vnde fit quod non vnum tantum illud sit, sed pro rerum quae intelliguntur diuersitate multiplex, et diuersum: diuinum autem et ex ipsa substantia seu essentia est, quum scientia ipsa pro actu sumta ipsa substantia sit, et vnum tantum: nam sicut Pater vno actu omnia intelligit, ita vno Verbo omnia dicit; quod creatum non est perfectum, nec coaeuum menti, sed identidem oritur, et interit; diuinum autem sempiternum est, et immutabile; quod creatum accidens est, diuinum substantia; quod illud ex indigentia producitur; istud ex foecunditate diuinae cognitionis procedit; quod nostrum semel, diuinum perpetuo gignitur.

At Verbi rationem, sic expositam Filio in diuinis proprie continere, aduersus Origenem, metaphoricum Verbum dicentem, ex S. Thomae doctrina firmare cogimur. Si enim metaphoricum illud admittitur, et proprium admittatur necessum est. Nam quidquid metaphorice effertur, ad similitudinem eius dicitur, quod proprie tale est: nihil deinde tale per metaphoram dici potest nisi *ratione manifestationis*, quia scilicet, aut manifestat vt Verbum, aut Verbo manifestatur: quod si vt Verbum manifestat, quum verba ad conceptionem significandam instituta sint, verbum mentis quod manifestet, supponant oportet: si vero manifestatum illud verbo est, verbum quo manifestetur ponere necessum est. Admittere ergo Origenes tenetur, et cum eo Ariani, quorum ille *sons inuenitur*, vt S. Thomas ait, Verbum intra Deum, quod vere proprieque tale sit.

Neque haec Verbi adpellatio alio quam Filio conuenire potest: solus enim Filius ex Patris foecundissima mente procedit, Patris nominatim manifestando, vt loquitur Richardus Victorinus (3). Hinc quod ex Magno Basilio solet adduci (4) ex textu illo Pauli ad Hebraeos 1. de Filio scribentis: »portans omnia Verbo virtutis suae«,

in-

(3) Lib. vi. de Trinit. cap. 12. (4) Lib. v. contra Eunom. cap. 12.

inferente, »Spiritus Sanctum Filii Verbum esse«, hunc tantum admittit sensum figuratum, Spiritum nempe Sanctum Filium manifestare, ac declarare, quemadmodum in Iordane factum notimus. Nec difficiili intellectu illud est, quod aliqui addunt; quod quum Filius perinde ac Pater intelligat, si Patri intelligenti Verbum suum est, suum quoque Filio intelligenti Verbum sit necesse est. Nam sicut Filius Deus genitus, neutiquam generans, ita et Deus intelligens est, non vt Verbum pariens, sed vt Verbum procedens. Illud tandem quod iidem Graeci saepius adstruere videntur, Filium scilicet Verbum de Verbo esse, Patrem proinde Verbum dicentes: contradicit Augustinus, scribens (5): »quia hoc solum de eis dici non potest, illud de illo, quod simul ambo non sunt, sicut Verbum de Verbo dici non potest, quia non sunt simul ambo Verbum, sed solus Filius«. Admittit tamen illorum Patrum dictum expositionem istam a Cyrillo Alexandrino datam (6); nimirum *λογος*, qua intellectionis terminus est in solam Personam secundam cadere; qua vero ratio est, vel cogitatio, vtrique, imo tribus Personis conuenire. Itaque Verbum de Verbo, seu Verbum Persona de Verbo Patre, id est, intelligentia vel ratione oritur.

Quoniam vero nomen illud *λογος* verbum apud Latinos, sermo apud Graecos vertitur, dubium hinc enascitur, quo nempe ex his duobus aptius secunda Persona nominetur. Vtrumque fuisse in usu etiam antiquis Latinis, Augustinus testatur (7). Verum post Synodum Nicaenam, ex quo tempore clarior in Ecclesia Trinitatis notitia esse coepit, quum de Filio agitur, non nisi temere Sermonis vocabulum adsumitur. Est enim *Verbi* nomen multo illo vsitatus, et ad Filii Personam significandam longe aptius. Verbum enim quum dicitur, non comparatur ad externam loquelam, quae est proprie sermo, sed refertur ad interiorum animi rationem, quae a Philosophis verbum mentis dicitur. Quare non nisi imprudentissime Erasmus fecit (et post illum Caluinus, Beza, alique haeretici) qui in Latina noui Testamenti versione quam edidit, sic posuit caput Ioann. 1. »In principio erat Sermo«, et in Adnotationibus mirari se dicit, »cur Verbum Latinis placuerit magis quam Sermo«.

Hic dum de Filio sub Verbi nomenclatura loquimur, stant ad ostium et pulsant interminatae illae quaestiones, magno in Schola

acs-

(5) Lib. vi. de Trinit. cap. 2.

(7) Serm. cxxiii. in Ioann.

(6) In 2. Comment. In Ioann. cap. 4.

aestu versatae: ex quorum nempe cognitione Verbum diuinum procedat: an diuinae essentiae tantum, an etiam ex rerum creaturarum notitia: an per se primo, an per se secundo. Sinimus lubentissime in his abundare vniuersumque in suo sensu: per nos licet: non partem sumere volumus in nullius succi rebus, in quibus plus acuminis, quam soliditatis reperire est. Nobis interea hoc vnum probatur: quod »Deus cognoscendo se, omnem creaturam cognoscit: »Verbum autem in mente conceptum est repraesentatiuum omnis »eius quod actu intelligitur: vnde in nobis diuersa sunt verba quae »intelligimus. Sed quia Deus vnico actu et se et omnia intelligit, »vnicum Verbum eius est expressiuum non solum Patris, sed etiam »creaturarum. Et sicut Dei scientia, Dei quidem est cognoscitiua »tantum, (id est vnice speculatrix) creaturarum autem cognoscitiua »et factiua: ita Verbum Dei eius, quod in Deo Patre est, expressiuum tantum, creaturarum vero est expressiuum et operatiuum, et propter hoc dicitur Psalm. xxxii. *Dixit et facta sunt,* »quia importatur in Verbo ratio factiua eorum, quae Deus facit«. Ita D. Thomas (8).

Imago.

Est istud alterum secundae Personae nomen, apertissimum quidem ad ambas illas conuincendas haereses, Sabellianorum inquam, et Arianorum. Ea enim est vera propriaque imaginis ratio, vt quum duo inter se diuersa, cum naturae communione iuncta significet. Nam imaginis conditiones duae sunt vt similitudinem cum suo exemplari habeat, vtque ad hoc producat vt illud repraesentet. Quibus certe conditionibus duae illae haereses prorsus eliminantur. Sic Ambrosius Arianos primum redarguit (9), confitentes Filium Patris imaginem esse, eundem vero Patri dissimilem adserentes. Chrysostomus autem ambas illas, et secum inuicem, et a catholico dogmate dissidentes haereses eodem telo conficit (10). Proprie ergo imago Patris Filius est, vel ex eo solum quod similitudinem cum Patre habet, eumque repraesentat; praecipue tamen ex quo a Patre oritur: in eo enim vera proprieque dicta imaginis ratio sita quum sit, quod archetypum referat, hoc neutiquam adsequi illa poterit nisi generatio-

(8) I. P. q. xxxiv. art. 3. in Corp.

(9) Lib. de Fide, cap. 4.

(10) Homil. 11. in Epistol. ad Hebr.

tione et origine. Hinc adparet cur Pater nequeat vocari imago, nec etiam Filius sui, nec alius vnus: nullus enim genitus est, nec a Filio Pater, nec a Patre Filioque Spiritus Sanctus. Adtributum itaque iure optimo est Filio in Scripturis nomen hoc: vt ad Colos. 1. »Qui est imago Dei inuisibilis«. Et ad Hebr. 1. »Qui quum sit »splendor gloriae, et figura (seu imago) substantiae eius«, et alibi passim: atque a Patribus Latinis potissimum aptatum. Quidni autem si homo quoque in litteris sacris Dei imago dicatur? Legimus enim in 1. ad Corinth. xi. »Vir non debet velare caput suum, »quia imago et gloria Dei est«. Sed occurrit S. Thomas dicens (11): »per hoc quod dicitur est imago Dei, excluditur quorundam »error dicentium, quod homo est solum ad imaginem Dei, non »autem imago, cuius contrarium hic Apostolus dicit: . . . dicen- »dum ergo quod homo imago Dei dicitur, et ad imaginem: est »enim imago imperfecta; Filius autem dicitur imago, non ad ima- »ginem, quia est imago perfecta. Ad cuius euidentiam consideran- »dum est, quod de ratione imaginis in communi duo sunt, primo »quidem similitudo, non in quibuscumque, sed vel in ipsa rei spe- »cie, sicut homo Filius adsimilatur Patri suo, vel in aliquo, quod »sit signum speciei sicut figura in rebus corporalibus: vnde qui fi- »guram equi describunt, dicuntur imaginem eius pingere: secun- »do requiritur origo: non enim duorum hominum, qui sunt simili- »les specie, vnus imago alterius dicitur, nisi ab eo oriatur, vt Fi- »lius a Patre: nam imago dicitur ab exemplari: tertio ad rationem »perfectae imaginis requiritur aequalitas: quia igitur homo Deo assi- »milatur secundum memoriam, intelligentiam mentis, et volunta- »tem, quod pertinet ad speciem intellectualis naturae, et hoc ha- »beret a Deo: dicitur esse Dei imago: quia tamen ei deest aequali- »tas, est Dei imago imperfecta, et ideo dicitur ad imaginem se- »cundum illud Genes. 1. *Faciamus hominem ad imaginem et simi- »litudinem nostram:* sed Filius, qui est aequalis Patri, est imago per- »fecta, non autem ad imaginem«.

Sapientia.

Tribuitur quoque secundae Trinitatis Personae hoc vocabulum, quo eius proprietates declarentur. Prouerb. enim viii. Filius Dei dicitur.

(11) Lect. 1. in citat. Apost. locum.

ciur Sapiētia concepta verbis illis: «nondum erant abyssi, et ego
 »iam concepta eram», itemque Eccles. xxiv. dum dicitur: «ego ex
 »ore Altissimi prodii, primogenita ante omnem creaturam»: atque
 1. ad Corinth. 1. Paulus absolute vocat Christum, «Dei virtutem, ac
 »sapiētiā». Sed nomen istud nec personale Filii est, nec pro-
 »prium, quemadmodum Verbi, et Imaginis vocabula, sed adpropria-
 »tum. Expresse id quidem Augustinus docuit, scribens (12): «Pater
 »igitur, et Filius simul vna essentia, et vna magnitudo, et vna
 »virtus, et vna sapiētia. Sed non Pater et Filius ambo simul vnum
 »Verbum, quia non simul ambo vnus Filius». Atque huius ratio-
 »nem reddens prosequitur: «propterea non eo Verbum, quo sapiē-
 »tia; quia Verbum non ad se dicitur, sed tantum relatiue ad eum,
 »cuius Verbum est, sicut Filius ad Patrem: sapiētia vero eo, quo
 »essentia, et ideo quia vna essentia, vna sapiētia». Si autem vo-
 »cabulum *sapiētia* personale ac proprium esset, relatiue diceretur,
 »neque esset vna sapiētia, sicut vna essentia, vt certum videtur.

¶ Erit autem Filius sapiētia ipsa, qua Pater sapiens est? Non
 defuere qui ita sentirent: Augustino enim teste (13), Catholici Pa-
 tres quotquot aduersus priores Arianos disputabant, adserentes fuisse
 tempus quando non erat Filius, hanc ratiocinationem inseruerunt:
 »si Dei Filius virtus, et sapiētia Dei est, nec vnquam Deus si-
 »ne virtute, et sapiētia fuit, coaeternus est Deo Patri Filius. Di-
 »cit autem Apostolus, Christum Dei virtutem, et Dei sapiētiā
 »et Deum aliquando non habuisse virtutem, aut sapiētiā demen-
 »tis est dicere. Non igitur erat tempus, quando non erat Filius».
 Quae sane ratio eadem illa est, quam ex antiquis Patribus pluri-
 mi vsurpauerunt. Verum Filium non esse sapiētiā illam, qua Pa-
 ter sapiens est, decretoria haec argumenta commonstrant. Nam quum
 sapiētia idem sit quod essentia, Filius esset essentia Patris, et a Fi-
 lio Pater haberet essentiam; tum vero Pater esset Filius, quum sit
 Sapiētia, et Omnipotentia sua. Est laudati Augustini argumentum
 his verbis conceptum (14): «si enim solus ibi Filius intelligit; et
 »sibi, et Patri, et Spiritui Sancto, ad illam redditur absurditatem,
 »vt Pater non sit sapiens de se ipso, sed de Filio, nec Sapiētia
 »Sapiētiā genuerit, sed ea sapiētia Pater dicatur esse sapiens,
 »quam genuit; ... profecto Filius Patrem sapiētem facit. Et si
 »hoc

(12) Lib. vii. de Trinit. cap. 2.

(14) Lib. xv. de Trinit. cap. 7.

(13) Ibidem, cap. 6.

»hoc est Deo esse, quod sapere, et ea illi essentia, quae sapiētia;
 »non Filius a Patre, quod verum est, sed a Filio potius habet Pa-
 »ter essentiam, quod absurdissimum atque falsissimum est. ... Est
 »ergo Deus Pater sapiens ea qua ipse sua est sapiētia; et Filius
 »sapiētia Patris de sapiētia quae est Pater, de quo genitus est Fi-
 »lius». Neque sibi ipsi opponitur Augustinus dicens (15): «sapiens
 »Deus dicitur, quod ipse eam genuerit, qua sapiens dicitur, Sa-
 »piētiā». Nam id ipse reuocauit in primo retractationum (16);
 iuxta ea quae docuerat in Libris de Trinitate. Veterum deinde sen-
 tentia, qui sic disputabant, ideo Filium Patri esse coaeternum et
 consubstantialem, quia numquam Pater sine sapiētia exiit, in rec-
 tum aptumque sensum duci poterit, non quidem *formalem* vt ad-
 »pellant, sed *causalem* et illatiuum: quamuis enim Filius qua Fi-
 »lius est, non sit illa ipsa sapiētia qua Pater sapiens est, necessa-
 »rio tamen cum illa coniungitur, et ab ea oritur.

Sed haec dixisse sufficiat vt secundae Trinitatis Personae nomi-
 na ex parte exponeremus, quibus eiusdem proprietates designantur.

Consulto tamen haec tria prae aliis selegimus. Nomen enim Fi-
 lli, quod primum in re erat, esse proprium ac personale, vel no-
 bis non suadentibus exploratum omnibus est; item eius significatio
 obuia cuique. Cetera vero, bene multa, quae circumferuntur, et
 quae Filio adcommodare Scripturae solent, eadem cum illis tribus
 sunt, nec nouam desiderant explicationem. Sunt haec praecipue:
Similitudo, Splendor, Character, Speculum, Virtus, Veritas, Lux,
Vita, ex quibus propria quaedam, adpropriata alia sunt: omnia ve-
 ro iuxta ea, quae de nominibus *Sapiētia*, et *Imago* diximus, ac-
 »cipienda.

CAPVT III.

De proprijs tertiae Personae nominibus.

Spiritus Sanctus.

Habetur nomen istud apud Matth. cap. 28. in forma Baptisma-
 tis, et alibi passim in Scripturis, tanquam tertiae Personae pro-
 prium, quo a ceteris secernatur. Non inficiamur quidem nos, Spi-
 »ritus Sanctus.

ritus nomine quandoque in Scripturis dona et Charismata designari, eo quod saepe munera et effecta nomine Personarum demonstrantur. Ita Psalm. I. his verbis: » Spiritum rectum innoua in visceribus meis«, pia cordis adfectio significatur. Ioann. Epist. I. dum monemur ne credamus » omni Spiritui«, doctrina intelligitur; Lucae I. dum dicitur: » praecedet ante illum in spiritu et virtute Elias«, virtus designatur; Apocalyp. demum I. ubi legimus: » fui in Spiritu in Dominica die, cet. « ectasis describitur. Verum et in loco superius adducto, et in aliis Scripturarum designari nomine Spiritus Sancti veram ac subsistentem Personam, tertiam nempe Trinitatis, dogma Catholicorum est aduersus Socinianos, vt alibi demonstratum est.

Donum.

Spiritus Sancto peculiare esse vi quadam facultatis proprietatis vt Donum sit, atque Donum nuncupetur dissertissime Patres, Latini potissimum, tradiderunt. Omnium vero instar Augustinus sit, qui et saepius Dei Donum Spiritum Sanctum sic nominat, vt eius peculiare nomen hoc esse ostendat, et rationem cur ita sit, tradit. » Quare, inquit in Libro de vera Religione (1), ipsum Donum Dei cum Patre et Filio aequae immutabile colere«, cet. Et in Lib. de Fide et Symbolo (2): » de Spiritu Sancto autem nondum tam copiose ac diligenter disputatum est a doctis, et magnis diuinarum Scripturarum tractatoribus, vt intelligi facile possit, et eius proprium; quo profecto fit, vt eum neque Filium, neque Patrem dicere possimus, sed tantum Spiritum Sanctum, nisi quod eum Donum Dei esse praedicant, vt Deum credamus, non se ipso inferius donum dare«. His similia, et forte apertiora profert alii in locis (3); quibus hoc vnum conficitur, vt nomen istud ita Spiritui Sancto proprium videatur, vt licet plura sint alia Dona Dei, Spiritus Sanctus solus in proprietate immutabili et aeterna Donum sit, sicut Filius proprietate Filius est.

Quomodo autem esse Dei Donum illi proprie conueniat, et quae sit huius nominis vera notio, modo inquiramus. Est ergo Donum sit quod alteri datur, ab eo qui dat reipsa diuersum; ac quod non necessario, sed sponte et libera voluntate datur: sic ab Aristotele par-

(1) Tom. I. cap. 55.
(2) Cap. 2. Tom. III.

(3) In v. de Trinit. capp. 14. 15. cet. Et in VII. cap. 4.

partim, partimque a Iuriconsultis edocemur (4). Quo certe fit a nominis istius proprietate quaedam excludi, quibus interdum donationis vocabulum adcommodatur: ita quum Deus se ipsum donare dicitur, vel Filius, aut Spiritus ipse Sanctus; donationes istae propriae non sunt, quoniam a donante donum non secernitur. Similiter quum in Scripturis dicitur, Patrem Filio, vel vtrumque Spiritui Sancto dare aliquid, velut essentiam, sapientiam, et id genus alia, improprie Doni nomen vsurpatur, quia haec non voluntate, sed naturae necessitate communicantur. Habet autem Spiritus Sanctus duo illa: nam et re ipsa a Patre et Filio differt, et sponte tribuitur hominibus.

Verum vrgere contra hoc videtur quod Filius etiam a Patre donatur, a quo deinde differt: sed expedita est responsio. Tametsi enim a Patre Filius donetur, donum minime erit; non enim id ex vi originis suae, ac processionis consequitur vt amor sit, et a voluntate amoreque procedat; sed ex eo amore, qui est Spiritus, hominibus a Patre solo datur, a quo gignitur. Pensatur ratio haec iuxta diuersitatem missionis Filii, et missionis Spiritus Sancti: mittitur enim Filius, sed non per amorem mittitur, tamquam dilectionis terminus ille sit: mittitur vero per amorem Spiritus Sanctus, et vt amoris terminus, atque habet hinc quod donum proprie sit.

Neque maioris momenti est illud quod superaddi solet. Quod nempe, Spiritus Sanctus, qui non aliter donum est quam quod sponte ac libere donatur; non erit eiusmodi ex omni aeternitate, seu saltem actu, vt loquuntur, licet tale sit potentia; tunc siquidem sponte ac libere donatur, quum in res creatas diffunditur, quod in tempore fit.

Augustinus quidem, qui quaeestionem hanc mouit, ac dissoluit, acute in donum et donatum distinguit (5). Ex omni aeternitate, ait, prius Spiritui Sancto competere; posterius autem in tempore. Quid si vtroque modo ad creatas res refertur? Haec erit certe quorundam quae de Deo, diuinisque Personis a Theologis vsurpari solent conditio, vt non aliter intelligi illa possint, quam vt res creatas, atque externam quamdam efficientiam concernunt: quod in Spiritui Sancto praesertim locum habet, cuius proprietates personalis, et a Filio discrimen ad hunc modum a Patribus exponitur. Hinc sem-

Yy 2 pl.

(4) I. Top. cap. 4. — Lege 214. de verb. sign. Ma. cianus.

(5) Lib. v. de Trinit. capp. 14. et 15.

pietinae huius Spiritus Sancti proprietatis vocabulum; Donum videlicet, ex efficientis, quae aeternae non sunt, ducitur; eo potissimum, quod ab hominibus, humano vsu ac captu inditum sit, et ex temporalibus effectis, sicut in aliis nominibus ad res diuinas translatis deprehenditur.

Amor.

Vocatur etiam hoc nomine tertia Personae ex vi suae processionalis, et proprietatis personalis: ex quo enim quis alium amet, quaedam in amantis affectu amati impressio provenit, iuxta quam amatum in amante dicitur esse, sicut intellectum est in intelligente. Sed haec, quamvis potissima, non tamen unica ratio est cur sic Spiritus Sanctus vocetur: additur enim ista: quod ratione suae in nos operationis, qua nempe reddit nos amantes, gratiam infundendo, et Charitatem, Amor nuncupatur. Expressum vero id habemus in Epist. ad Rom. cap. 5. ubi dicitur: »charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis«. Quamvis enim haec Charitas in nobis a Patre simul et Filio, ac Spiritu Sancto sit, peculiari tamen ratione dicitur in nobis per Spiritum Sanctum esse ex Pauli testimonio velut per exemplarem causam, ut S. Thomas dicitur (6). Lepidissime ad rem Bernardus (7): »o genulum, ipse sumque firmissimum Dei erga nos amoris argumentum! Christus moritur, meretur amari. Spiritus adficit, et facit amari. Ille facit cur ametur: iste ut ametur: ille suam multam dilectionem in nobis commendat; iste et dat: in illo cernimus quod amemus; ab isto sumimus unde amemus. Charitatis igitur ab illo occasio, ex isto adfectio«.

Præter haec tria vocabula, quae tertiae Personae propria sunt et personalia, plurima alia in Scripturis, et Patribus leguntur, quorum alia item propria sunt, adpropriata alia; velut *Patris et Filii vinculum, et utriusque osculum, vinculum quo proximo copulamur, Patris et Filii complacentia, Paracletus seu complacentia, spiritus uisus, uirtus Altissimi, Spiritus intelligentiae, rectus, bonus, principalis, dulcis, Sanctus, mundus, simplex, modestus, disertus, mobilis, certus, securus, humanus*. Sed horum aliorumque intelligentia partim ex his quae diximus, partimque etiam ex sola nominis

PROQ

(6) IV. contra Gent. cap. 21. (7) Epist. CVII.

prolatione habetur. Omnia vero eo collimant, ut tertiae Personae originem ac processionem ob oculos ponant, eiusque proprietates ostendant. Quam tamen ut enucleatius pertractemus, Latinorum cum Graecis celeberrimam controversiam hic adnecti, etsi, per summa, ut aiunt, capita, ipse rerum ordo postulat.

CAPVT IV.

Dogma Latinorum de Spiritus Sancti processione multiplici argumentorum genere firmatur.

Spiritus Sanctus a Patre Filioque procedit.

Dogma istud probant Scripturae. Ioann. enim XVII. Christus Patrem adloquens, ait: »mea omnia tua sunt, et tua mea«, salua scilicet Paternitate et Filiatione, quae non sunt communes: at Pater vim spirandi habet: ergo et Filius. Eiusdem vero cap. 16. dixerat de Spiritu Sancto loquens: »non . . . loquetur a semetipso, sed quaecumque audierit loquetur: . . . ille me clarificabit, quia de meo accipiet: . . . omnia quaecumque habet Pater, mea sunt; propterea dixi, quia de meo accipiet«. Quum autem scientia in Deo ab eius natura non distinguatur, si scientiam a Filio Spiritus Sanctus accipit, et naturam quoque. Ioann. item XIV. Spiritus Sanctus, Spiritus veritatis adpellatur, id est, Spiritus ipsius Filii, qui est uita, ueritas, et uita: adpellatur etiam expressius Spiritus Christi ad Roman. VIII. »Si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius«, et Act. XVI. »non promissit eis Spiritum Iesu«.

Scripturis consonat Patrum Traditio, quum Graecorum, tum Latinorum. Ex primis (quorum in hac controversia testimonium maximi ponderis est) Epiphanius disserte scribit (1): »Christus ex Patre creditur, Deus de Deo, et Spiritus ex Christo, aut ex ambobus«. Et alibi (2): »Sanctus autem Spiritus ex ambobus, Spiritus ex Spiritu«. Cyrillus deinde haec habet (3): »quoniam ex essentia Patris Filiique Spiritus; qui procedit ex Patre et Filio«. Basilii tandem (ut ex plurimis paucos numeremus) sic scribit (4): »ab illo (Filio scilicet) habens esse, et ab ipso accipiens, et annuntians«.

(1) In Ancorato.
(2) Haeresi LXXIV.(3) Lib. XIV. Thesaur.
(4) In III. contra Eunomium.

nunciāns nobis, et omnino ex illa causa pendens. Neque eludere haec Patrum suorum dicta Graeci adsequuntur reponentes, et intelligendos illos esse de Spiritu Sancti donis, quae certe a Patre et Filio procedunt, tamquam effectus temporales, et toti Trinitati communes; et laudatos Patres Spiritum Sanctum per Filium procedere vnice dixisse, quatenus eius processio a Patre, ordine originis, posterior est Filii processione. Addunt deinde, Basilii testimonium ex codice falsato esse depromptum. Haec autem, aliaque his similia mera sunt effugia, quae tandem in Concilio Florentino addicere Graeci coacti sunt. In adlatis enim textibus sermonem esse de aeterna Spiritus Sancti Processione contextus ipse verborum exprimit: dicitur siquidem Spiritum Sanctum esse eiusdem essentiae cum Filio, sola principii ratione differre; esse illum ab ambobus, ceteraque, quae ne utriusquam de donis dici possunt, utpote quae sint effectus temporales, et creati. Deinde apud laudatos Patres idem omnino esse procedere ex Filio, et procedere per Filium, quemadmodum ubi Scripturae de Verbo diuino referunt, quod omnia per ipsum facta sunt, edocemur Verbum cum Patre esse rerum omnium principium, et causam. Locum tandem M. Basilii genuinum esse in Florentina Synodo ostendit Ioannes Praedicatorum Ord. Theologus aduersus Marcum Ephesium ex MS. vetustissimo, longe ante exortam quaestionem de Spiritu Sancti processione exarato. Quod si reuera posthac Basiliana scripta corrupta sunt, a Graecis, non a Latinis id factum agnoscitur. Haec in confutandis Graecorum responsis.

Adsertum vero Latinorum Patrum traditio quoque confirmat; eorum praecipue, qui ea floruerunt aetate, qua Occidentales a Graecis tamquam veri Catholici habebantur. Ambrosius itaque scribit (5): »Spiritus quoque Sanctus quum procedit a Patre et Filio non separatur a Patre, non separatur a Filio«. Augustinus (6): »icut ergo, inquit, non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, quum Filii quoque ipse sit Spiritus? Leo Magnus habet (7): »alium esse qui genuit, alium qui genitus est, alium, qui ab utroque procedit«. Verum quum Graeci hanc esse fidem Latinorum Patrum profiteantur, atque statutum hoc dogma a Synodis Lateranensi IV., Lugdunensi II., et Florentina pro hac potissimum causa conuocata, haud opus est fusiori calamo haec persequi.

(5) Lib. I. de Spiritu Sancto, cap. 10.

(6) Tract. xcix. in Ioann. Epist. xcii.

Et

Ergo postremo loco theologicas rationes in eiusdem argumenti confirmationem adducamus. Harum prima sit: in Filio saluatur proprietas Vnigeniti; quoniam immediate, et proxime ab vno est, a Patre nimirum, ut docent Nissenus (8), et Basilius (9): si ergo Spiritus Sanctus a solo Patre immediate, et proxime procederet, iam et ipse rationem Geniti haberet, neque discrimen esset inter diuinam generationem et processionem. Altera sit: Filius habet quaecumque habet Pater, sola excepta ingeniti ratione: expressum hoc est in Euangelio; et contestantur Patres Graeci, Damascenus (10), Nazianzenus (11), alii. Non communicatur autem paternitas Filio, quia cum eo opponitur relatiue, uti saepius diximus. Ergo si quidquid Pater habet, habet et Filius, profecto etiam is hoc habet, ut sit Spiritus Sancti principium. Alias, et quidem validissimas rationes legere est in D. Thoma (12). At Scotus, eiusque Discipuli, quibus subtilitates et hypotheses mirifice placent, minus efficaces eas omnes habent; tenentes quod etsi Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ab illo etiam distingueretur: Sinamus tamen acutos homines in suo sensu abundare, quantumuis nobis subtilia haec non probentur.

CAPVT V.

Controuersiarum, quae de Spiritu Sancti processione exortae sunt, historicam continet narrationem. Graecorum impetus irritos ostendit.

Omnium primus quotquot aperte Spiritum Sanctum a Filio etiam procedere negauerunt, Theodoretus post Nestorium iure censetur. Hic enim Cyrillum damnauit (1), quod adseruisset de Spiritu S. loquens, »propriū esse Filii Spiritum«; addiditque, id esse »blasphemum et impium«, si ita intelligeret, »ut ex Filio, aut per Filium existentiam haberet«. Ab hac vero sententia illum decessisse, sua pro Nestorio scripta reuocando, atque a magna Chalcedonensi Synodo absolutum, in Ecclesiae communione vitam finisse, licet fateamur, falsam eius tamen de Spiritu Sancti processione sententiam ad plurimos Graecorum (jan et ad Damascenum quoque?) per-

(1) In Lib. ad Ablaium.

(2) Epist. XLIII.

(3) Cap. VII. Op. Theologici.

(4) Orat. in Pentecosten.

(5) In Op. contra Graecos.

(6) In Disputatione contra eundem et in Confus. Anathematismi Noni.

nuntiāns nobis, et omnino ex illa causa pendens. Neque eludere haec Patrum suorum dicta Graeci adsequuntur reponentes, et intelligendos illos esse de Spiritu Sancti donis, quae certe a Patre et Filio procedunt, tamquam effectus temporales, et toti Trinitati communes; et laudatos Patres Spiritum Sanctum per Filium procedere vnice dixisse, quatenus eius processio a Patre, ordine originis, posterior est Filii processione. Addunt deinde, Basilii testimonium ex codice falsato esse depromptum. Haec autem, aliaque his similia mera sunt effugia, quae tandem in Concilio Florentino addicere Graeci coacti sunt. In adlatis enim textibus sermonem esse de aeterna Spiritus Sancti Processione contextus ipse verborum exprimit: dicitur siquidem Spiritum Sanctum esse eiusdem essentiae cum Filio, sola principii ratione differre; esse illum ab ambobus, ceteraque, quae ne utriusquam de donis dici possunt, utpote quae sint effectus temporales, et creati. Deinde apud laudatos Patres idem omnino esse procedere ex Filio, et procedere per Filium, quemadmodum ubi Scripturae de Verbo diuino referunt, quod omnia per ipsum facta sunt, edocemur Verbum cum Patre esse rerum omnium principium, et causam. Locum tandem M. Basilii genuinum esse in Florentina Synodo ostendit Ioannes Praedicatorum Ord. Theologus aduersus Marcum Ephesium ex MS. vetustissimo, longe ante exortam quaestionem de Spiritu Sancti processione exarato. Quod si reuera posthac Basiliana scripta corrupta sunt, a Graecis, non a Latinis id factum agnoscitur. Haec in confutandis Graecorum responsis.

Adsertum vero Latinorum Patrum traditio quoque confirmat; eorum praecipue, qui ea floruerunt aetate, qua Occidentales a Graecis tamquam veri Catholici habebantur. Ambrosius itaque scribit (5): »Spiritus quoque Sanctus quum procedit a Patre et Filio non separatur a Patre, non separatur a Filio«. Augustinus (6): »icut ergo, inquit, non credamus quod etiam de Filio procedat Spiritus Sanctus, quum Filii quoque ipse sit Spiritus? Leo Magnus habet (7): »aliud esse qui genuit, aliud qui genitus est, aliud, qui ab utroque procedit«. Verum quum Graeci hanc esse fidem Latinorum Patrum profiteantur, atque statutum hoc dogma a Synodis Lateranensi IV., Lugdunensi II., et Florentina pro hac potissimum causa conuocata, haud opus est fusiori calamo haec persequi.

(5) Lib. I. de Spiritu Sancto, cap. 10.

(6) Tract. xcix. in Ioann. Epist. xcii.

Est

Ergo postremo loco theologicas rationes in eiusdem argumenti confirmationem adducamus. Harum prima sit: in Filio saluatur proprietas Vnigeniti; quoniam immediate, et proxime ab vno est, a Patre nimirum, ut docent Nissenus (8), et Basilii (9): si ergo Spiritus Sanctus a solo Patre immediate, et proxime procederet, iam et ipse rationem Geniti haberet, neque discrimen esset inter diuinam generationem et processionem. Altera sit: Filius habet quaecumque habet Pater, sola excepta ingeniti ratione: expressum hoc est in Euangelio; et contestantur Patres Graeci, Damascenus (10), Nazianzenus (11), alii. Non communicatur autem paternitas Filio, quia cum eo opponitur relatiue, uti saepius diximus. Ergo si quidquid Pater habet, habet et Filius, profecto etiam is hoc habet, ut sit Spiritus Sancti principium. Alias, et quidem validissimas rationes legere est in D. Thoma (12). At Scotus, eiusque Discipuli, quibus subtilitates et hypotheses mirifice placent, minus efficaces eas omnes habent; tenentes quod etsi Spiritus Sanctus a Filio non procederet, ab illo etiam distingueretur: Sinamus tamen acutos homines in suo sensu abundare, quantumuis nobis subtilia haec non probentur.

CAPVT V.

Controuersiarum, quae de Spiritu Sancti processione exortae sunt, historicam continet narrationem. Graecorum impetus irritos ostendit.

Omnium primus quotquot aperte Spiritum Sanctum a Filio etiam procedere negauerunt, Theodoretus post Nestorium iure censetur. Hic enim Cyrillum damnauit (1), quod adseruisset de Spiritu S. loquens, »propriū esse Filii Spiritum«; addiditque, id esse »blasphemum et impium«, si ita intelligeret, »ut ex Filio, aut per Filium existentiam haberet«. Ab hac vero sententia illum decessisse, sua pro Nestorio scripta reuocando, atque a magna Chalcedonensi Synodo absolutum, in Ecclesiae communione vitam finisse, licet fateamur, falsam eius tamen de Spiritu Sancti processione sententiam ad plurimos Graecorum (san et ad Damascenum quoque?) per-

(1) In Lib. ad Ablaium.

(2) Epist. XLIII.

(3) Cap. VII. Op. Theologici.

(4) Orat. in Pentecosten.

(5) In Op. contra Graecos.

(6) In Disputatione contra eundem et in Confus. Anathematismi Noni.

permanasse, à nemine vocari in dubium potest. Antèterit itaque Phorii actatem Graecorum cum Latinis pugna: id quod aduersus quorundam Recentium Criticorum opinionationem vetus Francorum historia ob oculos omnium ponit. Legimus siquidem, Pipino regnante, habitum ad Gentiliacum prope Parisios Concilium anno Christi 766. ad dirimendam, quae Latinos inter et Graecos ferebat, controuersiam; an a Patre solo, an et a Filio Spiritus Sanctus esset: legimus deinde post annos duos et quadraginta rursus de eadem quaestione Synodum Aquisgranis celebratam; atque in eadem definitam Spiritus Sancti a Patre Filioque processionem: quam definitionem vt Leo III. Rom. Pontifex confirmaret, Carolus Magnus per Legatos suos Bertharium Episcopum Wormacensem, Adalardum Corbeicensem Abbatem, et Iesse Ambianensem Episcopum, obtinuit. Vehementius tamen post haec eodem illo saeculo lactata quaestio ista est, et in apertam erupit haeresim, auctore praesertim Phorio Spadone, qui, per vim abiecto Ignatio, Sedem Constantinopolitanam inuaserat. Et haec est, quae Criticos mouit, caussa, vt illum erroris huius Arripicem dicerent, quod aperta contentione in Catholicum Dogma primus ille sit inuectus, ac multis argumentis, et sophisticis astutijs labefactare adgressus. Homo obscurissimus, ad totius Orientis exitium natus, atque ab octaua generali Synodo damnatus; quem Graeci deinceps sequuti, horrendam ipsius blasphemiam velut publicam reseram habuere, qua se a Latinis disiungerent. Post ipsius autem Phorii mortem Anselmus Cantuariensis Episcopus erudite ac subtiliter pro Latinis de ea quaestione disseruit, et aduersariorum impetum atque audaciam compressit in Concilio Barensi anno 1097. habito, Urbano II. Rom. Pontifice. Summam Disputationis illius in librum redegit Anselmus, quem de processione Spiritus Sancti contra Graecos inscripsit. Post, Innocentio III. Pontifice, Graeci ad Ecclesiae Catholicae communionem reuersi sunt, sua haeresi abiurata, vt ex Concilio Lateranensis IV. Decretis colligitur. Sed vt leuia, et mobilia sunt illorum ingenia, non diu in fide ac concordia permanserunt, sed pristinum in Schisma et errores lapsi sunt. Imperante Michaele Pelacologo iterum concordiam cum Latinis inierunt in Concilio Lugduni ann. 1274. habito sub Gregorio X. pugnantibus aduersus domesticos suos Bleammyde, et Becco, Viris doctissimis ac sanctissimis inter Graecos. Verum quae pax metu magis ab illis expressa, quam sponte expetita fuerat, diuturna non fuit: mortuo

siquidem Michaele Pelacologo ann. Christi 1283. statim ad pristinam dissensionem, et peruersum dogma relapsi Graeci sunt, Andronico Michaelis Filio Imperatore patrii Graecorum dogmatis fautore. Tandem cum Catholica Ecclesia inito foedere sociati sunt in Concilio Ferrariensi, siue Florentino, imperante Ioanne Pelacologo, qui cum Patriarcha, aliisque Graeciae primoribus eidem Concilio interfuit ann. 1439., Eugenio IV. Pontifice. Sed post Concilii celebrationem Marci Ephesini Praesulis opera, qui Florentino Decreto subscribere noluerat, plures Graecorum ad antiquum errorem redierunt: sunt tamen ex illis bene multi, qui Orientalibus Patriarchis minime obtemperantes, cum Occidentalibus fidei confessione communicant.

Qui vero in suo errore permansere Graeci, his etiam temporibus impetum in Latinorum Dogma faciunt, eisdem, quibus maiores sui consueuerant, argumentis. Ac I. argumentantur ex Scripturarum silentio, sub hac forma: dogma non est admittendum quod Scripturis non continetur: huiusmodi est de Spiritus Sancti processione Dogma Latinorum: quin expresse habetur Ioann. xvi. Spiritum Sanctum a Patre procedere, nulla Filii mentione facta: ergo neutquam admittendum. II. argumentantur ex Patribus Graecis: negant enim omnes Filium esse fontem, caussam, ac principium Spiritus Sancti: ita Dionysius (2), Maximus (3), Athanasius (4), Nazianzenus (5), et alii. At si Spiritus Sanctus a Filio etiam procederet, Filius foret illius fons, caussa, ac principium: non ergo ab illo procedit. Quod si quid de Spiritus Sancti processione adcurate dixisse fatendum est, erit hoc vnum, illum non a Filio, sed a Patre per Filium esse: ita Nysenus (6), Cyrillus (7); Athanasius (8), ceteri. Deinde Theodoretus nedum negat aperte Spiritum S. a Filio procedere, sed etiam oppositum dogma Cyrilli impium, ac blasphemum adpellat. »Blasphemar, inquit (9), et in Spiritum S., dum non ex Patre solo ipsum adserit procedere, sed ex Filio habere existentiam«. Quae quidem Theodoreti sententia ex eo insuper amplectenda videtur, quin in eam suspicio cadere possit, quod quum in Ephesina Syno-

Tom. I.

Zz

do

- (1) Lib. de diuin. Nom. cap. 2.
 (2) In Epist. ad Martinum.
 (3) In Quaest. de nat. Dei.
 (4) Orat. xxv. ad Episcopos.
 (5) In 1. adu. Eunomium.

- (6) Contra Palladium.
 (7) In Redarg. Eusebii, et Meletii.
 (8) In Epist. ad Monasteria, et in Confes. oeni Anathem. Cyr.

do lecta, atque examinata illa fuerit vna cum Nestorii Symbolo, nec Synodus, nec Cyrillus ipse reclamarunt.

Insuper Damascenus, qui octauo Ecclesiae saeculo floruit, imperante Leone Isaurico, Spiritus Sancti ex Filio processionem aduersatur: scribit enim (10): » Spiritum S. et ex Patre esse statuimus, » et Patris Spiritum adpellamus: at eum non esse ex Filio dicimus, » sed Filii Spiritum nominamus.

III. argumentantur ratione: si Spiritus S. a Patre Filioque procederet, essent duo Spiritus Sancti principia; tot enim ista forent, quot personae a quibus suum esse sumeret: sed vna res ab vno principio producta petit, vnaque actione, ne a se ipsa diuisa sit: non ergo a Filio Spiritus Sanctus est.*

Item: aut spirare est proprietas personalis, aut essentialis: si essentialis, ipsi quoque Spiritui S. conuenire debet; essentialia enim toti Trinitati tribuuntur: si personalis, necesse est vt vni tantum personae competat; nequeunt siquidem personales proprietates ad inuicem communicari; alias Filio ratio ingeniiti, ac actiua generatio conuenirent, quod absurdum est: ergo Patri soli competit esse Spiritus Sancti principium.

Rursus: Pater de se est sufficiens Spiritus Sancti principium: superfluit igitur aliud quodcumque. His potissimum momentis Latinorum Dogma adoriuntur Graeci; sed leuia isthaec esse, et inania facile est demonstrare.

Itaque ad primum respondemus, non ideo relictiendum statim Dogma, quod in Scripturis non continetur: neque enim solum scriptum Dei Verbum, sed traditum etiam, est fidei ac morum regula. Et quidem Graeci ipsi, vt dogma suum statuerent, non ad sacram tantum Scripturam, sed et ad Patrum traditionem perpetuo prouocarunt; quam vniuersalem, et omnino exploratam in hoc dogmate esse Iosephus Patriarcha Constantinopolitanus in Synodo Florentina testatus est.

Sed et responderi vterius poterit, implicite saltem dogma istud contineri in iis locis, in quibus Spiritus Sanctus dicitur Spiritus veritatis, mitti a Filio, accipere de Filio, ab eo habere vt adnuntiet quae ventura sunt, ceteraque. Ideo autem in Ioann. textu dicitur tantummodo Spiritum S. a Patre procedere, vt ostendatur Patrem esse aliarum Personarum fontem et originem, neutiquam Filio de-

(10) Lib. 1. de Fide Orthodoxa, cap. 17.

negata principii ratione, ex quo etiam Spiritus S. sit. Atque consuetudo est haec Scripturarum, vt quae pluribus Personis sunt communia, vni tribuantur, non tamen cum aliarum exclusione: sic Ioann. 1. de Filio dicitur; erat lux vera, licet id etiam Patri et Spiritui S. conueniat, Sic et Act. 1. de Patre dicitur: » non est vestrum nosse tempora, quae Pater posuit in sua potestate, » quamuis tempora ex aequo in potestate Patris, Filii, et Spiritus Sancti sint.

Secundo argumento occurrendum primo responsione generali; post singula Patrum loca exponendo. Dicimus ergo, quod etiamsi libenter demus Patres Graecos in ea vere, quam illis adfingunt Aduersarii, sententia fuisse, non tamen eorum auctoritas tanti a nobis facienda foret, vt raram vndeque eam haberemus; in opposita enim sententia fuisse Patres Latinos extra controuersiam est. Qui vero sint SS. PP. auctoritatis gradus, et quae eorum omnino firma, nec sine errore posthabenda sententia ex Melchiore Cano potissimum didicimus (11).

Respondetur deinde: Patres adserentes, solum Patrem esse causam, fontem, ac principium, ob specialem quamdam rationem id dicere, quod nempe, prima sit in Trinitate Persona, nec originem habeat ex alia; id vero non efficit, quod Filium Spiritum S. non producat, et sicut est Deus de Deo, lumen de lumine, sit quoque causa de causa, fons de fonte, et principium de principio. Non enim desunt Patres, qui Filium fontem, et causam Spiritus Sancti fateantur, vt Basilium, Athanasium, Chrysostomum, de quibus supra.

Falluntur etiam Graeci in eo quod addunt, veteres gentis suae Doctores solum concedere Spiritum S. esse a Patre per Filium, non ex Filio: animaduertere illi potuerant ira illos fuisse loquutos vt significarent, Filium non esse principium absque principio, et fontem sine fonte. Ipsi autem qui sic loquebantur Patres alibi, nec semel, a Patre simul et Filio Spiritum S. esse scripserunt: ita Nysenus (12), Cyrillus (13), Epiphanius (14), alii. Nisi velimus ergo Viros summos, atque grauissimos pugnantia tradidisse, fateamur oportet harum loquutionum eandem esse significationem, et sensum. Itaque quemadmodum particula ex causalitatem, et efficientiam designat, sic et particula per. Genesis enim 14. legitur: » possedi hominem

Zz 2

» per

(11) Lib. VII. de Sanct. Auct. cap. 1.

(12) In Epist. ad Nest.

(13) Hæm. 111. sup. Pater nouer.

(14) In Ancorato.

per Deum «. Ioann. 1. » Omnia per ipsum facta sunt «. Similia passim in sacris litteris leguntur; quibus caussalitas absdubio designatur. Scribit enim Chrysostomus (15): » nam Scriptura solet per quem dicere ex quo; velut quum dicit: *possedi hominem per Deum* «. Et Genadlus (16), » non ne per verbum per causam possumus intelligere, vbi dicit S. Ioann. Euangelista, *omnia per ipsum facta sunt*? Quis negauerit vnquam hanc dictionem per esse causam, et per eam Filium creaturarum causam intelligi «?

Theodoretus locus nullum nobis facessit negotiorum; plus enim aequo Nestoril partibus fuit ille patrocinatus, et ab aliorum Graecorum doctrina recessit: hinc factum est, vt vniuersalis Ecclesia in v. et vi. Synodis congregata, ipsius aduersus Cyrillum scripta damnauerit. Falsum praeterea est, quod Ephesinum Concilium non damnarit quod de Spiritu Sancti processione, quum Nestorius in suo Symbolo, tum Theodoretus in sua confutatione impie docuerunt: nam adprobauit Epistolam Cyrilli ad Nestorium, et alteram ad orientales, consequenterque etiam dogma istud vniuersalis Synodus recepit. Ad haec: Nestorius adsererebat Spiritum S. non habere a Filio extantiam, vt eundem a Filio faceret alienum: Synodus ergo Nestorium damnans, et Spiritum S. non esse a Filio alienum, et ab eo procedere definiuit.

Verum demus, nec Synodum, nec Cyrillum arguisse, et condemnasse quod Nestorius ac Theodoretus scripserant: quid tamen inde? Erat haec incidens quaestio, de qua non erat Cyrillum inter et Nestorium praecipuum dissidium: non itaque mirandum quod Cyrillus de substantiali Christi diuinitate, quam Nestorius impugnauerat, tunc agens, quaestionem istam adtingere noluerit: nempe Scriprores, vt proposito sibi scopo incumbant, omnino plerumque incidentes quaestiones, licet granissimi ponderis, solent omittere.

Quod si tandem, responsionibus hisce in suo robore relictis, placeat Theodoretum depurgare, et illum non negasse Spiritus Sancti a Filio processionem in sensu catholico, sed vnicè in sensu Eunomii, qui sua loquendi ratione Spiritum S. creaturam esse adfirmabat, Bertrius consulari, qui id probabilius esse, post alios, scribere non dubitauit (17).

Ad Ioannis Damasceni testimonium quidam respondent, dimittebant eius auctoritatem esse; quippe quod in errore Graecorum fuit,

(15) Hom. l. III. in Matth.
(16) Sect. II.

(17) De Theolog. Discip. Lib. VII.
cap. 28. Resp. 2. ad 4. sig.

fuerit, quod et S. Thomas aperte pronuntiat (18) his verbis: » ad tertium dicendum, quod Spiritum S. non procedere a Filio, primo fuit a Nestorianis introductum. . . Et hunc errorem sequutus est Theodoretus Nestorianus, et plures alii, post ipsum: inter quos fuit etiam Damascenus: vnde in hoc eius sententiae non est standum. Quamuis a quibusdam dicatur quod Damascenus, sicut non confitetur Spiritum S. esse a Filio, ita etiam non negat ex vi illorum verborum «. Fuere itaque, vti S. Thomas postremis verbis insinuat, qui aliter obiectioni respondere tentarunt, Damascenum vindicando; quos inter nouissimus ipsius Damasceni operum editor Michael Le-Quien fecit (19), dudumque ante illum Cardinalis Besarion, cui Recentiores aliqui se adiunxerunt, demonstrantes, non aliam fuisse Damasceni sententiam, quam Spiritum S. a Filio non esse velut a principio sine principio, quum et ipse de principio sit, de Patre videlicet a quo procedit.

Sed pace adeo illustrium Damasceni vindicam dixerim, aliam esse expeditorem illum vindicandi viam. Certe Damasceni actate vigeat adhuc Macedonii et Eunomii haeresis, qui Spiritum S. esse ex Filio velut ex primaria et vnica causa creatrice aiebant, vt facilius suaderent esse creaturam, non Patri, Filioque consubstantialem. Itaque propter haereticos, qui ex solo Filio Spiritum S. esse dicebant, Damascenus ait, Spiritum S. non dici ex Filio, non vero ait, non esse ex Filio; quae duo longe distant, aliud quum sit non esse, et non dici. Sic enim Beata Virgo Maria Christipara est ex sententia etiam Synodi Ephesinae; quoniam vero Nestorius hoc vocabatur vocabulo, vt duas in Christo insinuaret personas, Damascenus idem (20) scribit: » Christiparam Virginem non dicimus «. Ex his tamen responsionibus quisque quam maluerit, probet.

Tertium argumentum a ratione petitum sic soluitur: prima quidem ratio non id prebat, quod Graeci vellent; quippe quum principia non multiplicentur ratione personae, aut suppositi, sed ratione operationis, et formae; quum Pater et Filius eandem habeant spirandi virtutem, non duo, sed vnum dicuntur et sunt Spiritus Sancti principium; quemadmodum tres simul Personae, quibus est eadem omnipotentia et creandi virtus, vnum sunt creaturarum principium.

Ad secundam rationem communiter responderetur, Spiracionem

es.

(18) Prima Parte, quaest. xxxvi.
art. 2.

(19) In 1. Dissertat. Damascenica.
(20) Cap. 67.

esse personalem proprietatem, falsum tamen esse nullam proprietatem huiusmodi duabus Personis conuenire posse: conuenit siquidem duabus Personis amor, quo sese mutuo prosequuntur, qui certe amor principium est, quo duae illae Personae tertiam spirant, seu producant, quae est Spiritus Sanctus.

Quoniam vero personales proprietates illae sunt, strictae sumtae, quarum singulae singulis Personis conueniunt; cuiusmodi sunt Paternitas, Filiatio, et Processio; non incongrue dictum a quibusdam iudicamus, Spirationem esse proprietatem, non essentialem, nec personalem, sed notionalem; quam, quum non opponatur relatiue Filiationi, Pater Filio communicare debet.

Tertia ratio, si quid, nimis probat s. Filium nempe et Spiritum S. nihil omnino contulisse ad vniuersi creationem: ad eam enim plusquam sufficiens fuit virtus creatiua, quae est in Patre. Concedimus ergo virtutem spiratiuam satis fuisse in Patre ad producendum Spiritum S., sed non inde sequitur inutilem illam in Filio esse: est siquidem vna eademque in vtroque; quum, vna excepta Paternitate, omnia quae Pater habet, Filio communia sint. Vnde falso supponit ratio adducta, dum Patrem principium Spiritus Sancti ponit per spirandi virtutem, distinctam quidem ab ea quae in Filio reperitur.

Argumentis, quae soluta reliquimus, addunt Graeci contra Latinos querellam de corrupto Symbolo Constantinopolitano per additionem particulae *Filioque*. Mirum quantum turgeant, quam clara voce tonent: nihil tamen hae criminatione iniquius. Quod vt demonstremus, ac cetera persequamur quae ad plenorem dissertationis huius noticiam faciunt, sequens caput instituiamus.

CAPVT VI.

De additione particulae Filioque ad Symbolum Constantinopolitanum agitur: quandonam, et a quibus inserta Ecclesiis fuerit, probabiliter declaratur: atque in Hispania nostra id primo contigisse demonstratur.

Particula *Filioque* iure fuit Symbolo inserta.

Hanc propositionem Florentina Synodus aduersus Foedifragos, quorum

rum caput fuerat olim Photius, tunc vero temporis erat Marcus Praesul Ephesinus, in fidei definitione his verbis firmavit: »definimus »insuper explicationem verborum illorum, *Filioque*, veritatis declarandae gratia, et imminente tunc necessitate, licite ac rationabiliter Symbolo fuisse adpositam«. Quae ipsa Synodi definitio his momentis vterius roboratur: siquidem id licite ac rationabiliter potest modo Ecclesia, quod potuit temporibus Concilliorum Nicaeni I., Constantinopolitani I., et Chalcedonensis; vna nempe est quouis tempore Ecclesia, seu quae nunc floret, ac quae antiquitus floruit; eisdemque iure ac potestate donata: at Concillii Nicaeni aetate Arianorum haeresi serpente, Apostolorum Symbolo vocem *consubstantialem* inseruit, et Concillii CP. tempore, Macedoniana haeresi exorta, addidit Symbolo integrum de Spiritus Sancti diuinitate articulum, scilicet, »et in Spiritum S. Dominum, et viuificantem«, cetera demumque in Chalcedonensis diebus adiecit contra haeresim Eutychanam, »consubstantialem Patri secundum diuinitatem, et consubstantialem nobis secundum humanitatem«: potuit ergo et addere vocem *Filioque*, quin symbolum Nicaenum violaretur; quemadmodum illud haud violarunt Patres CP. et Chalcedonenses: neque huius particulae additio erit altera, vel noua Fidei professio, sicut nec fuit vocis *consubstantialis* additio; sed Fidei antiquae expositio.

Deinde: quod vetitum Ephesinae Synodi decreto dicitur, est tantum Fides, aut Symbolum Nicaeno contrarium; non est additamentum, et expositio: nam si quaelibet additio verborum esset verita, vetitum esset proferre, et canere Symbolum CP., cui accessit articulus de diuinitate Spiritus Sancti; quod quidem Graeci ipsi canunt, ac proferunt, adserentes vnum in alio contineri. Idem argumentum posset ex Chalcedonensi Synodo instaurari.

Rursus: Ecclesia potest ea omnia Symbolo inserere, quae necessaria sunt, vt ab haereticis Catholicis discernantur; hunc enim ob finem Symbolo inserta sunt, quasi tessera, qua fideles ab iis qui extra Ecclesiam sunt, distinguantur; potest quoque ea inserere, quarum professionem ab haereticis ad Catholicam vnitatem redeuntibus potest exigere: sed vox illa *Filioque* potuit esse necessaria vt Catholicis ab haereticis discernerentur, potuit et Ecclesia fidei professionem, voce illa expressam, ab haereticis ad vnitatem catholicam redeuntibus exigere; ex suppositione scilicet quod sit haeresis dicere Spiritum S. non procedere a Filio, Ecclesia post haeresim illam damnatam oppositae Fidei pro-

professionem potuit ab haereticis ad eam venientibus requirere: iure ergo inserta vox illa Symbolo fuit; et iniusta est Graecorum aduersus Latinos de Symbolo corrupto querimonia.

Neque faciunt contra dicta Concilii Chalcedonensis decretum aliam Symboli expositionem fieri praeter Nicaenam et Constantinopolitanam vetans; Cyrilli dictum (1); Agathonis Papae, et Vigilii Epistolae: nec non VII. Synodi definitio, id prohibentes; nam loquantur, vt de Ephesino decreto dicebamus, de additione Fidei contraria, non de antiquae explicatione. Principio enim Chalcedonensis Synodus contra Nestorianos id sanxisse videtur, qui priuata auctoritate nouum Symbolum Nicaeno contrarium condere ausi fuerant. Ceterum Patres ipsi adfirmarunt Symbolum cum aliqua additione rectae fidei consona non esse alteram fidem. Cyrillus deinde (2), aduersus Nestorianos talia scripsit, quorum audaciam refractans Symbolum Athanasii et Photii, discipulorum Nestorii, Ephesina Synodus damnauit, definiens ne quisquam pro suo libitu Fidei professiones conscribere, et vulgare auderet, et eas proscribens, quae Nicaenae quomodolibet opponerentur. Agarho vero et ipse Symbolum conscripsit, in quo plura adduntur Nicaenae Fidei explicandae gratia: vnde vetare ille additiones non poterat. Articulus item de futura corporum Resurrectione, quem Vigilii immutandum dicit (3), in Symbolo Constantinopolitano fuit sufficienter expressus.

Non obest deinde, quod reponunt, additionem nempe *Deiparae* factam non esse a PP. Concilii Ephesini, licet quam aptissima vox illa foret ad haeresim Nestorianam debellandam: quin nec PP. Chalcedonenses id fecerunt, etiamsi Act. v. exclamauerint nonnulli; »ad» datur ad Symbolum S. Mariam esse *Deiparam*. Parum hoc vrger: B. enim Virgo Maria et *Christipara* est, et *Deipara*: peperit siquidem Christum Deum, sed propter haeresim Eutycheis adserentis Mariam peperisse Christum quantum ad diuinam naturam, et *Deiparam* nominandam esse; propter haeresim Nestorianam Dei Matrem illam esse negantem, et *Christotocon* appellantem, in Symbolo neque *Deipara*, neque *Christipara* nominata est: imo nec necessum fuit vocem eiusmodi addere: nam Christum Deum esse expresso articulo continebatur, scilicet, »et incarnatus est de Spiritu S. ex Maria Virgine, et homo factus est«.

At

(1) In Epist. ad Ioan. Anthioe.

(2) Idem in Epist. ad Acacium Melicentem.

(3) Epist. ad Eutychem Patriarcham Constantinopolitanum.

At his in hunc modum delibatis pro vocis illius additione vindicanda: quonam tempore, quoue auctore Occidentis Ecclesia publice in Missa canere, vel Symbolo vocem illam intexere coeperit, videamus. AEnigma hoc est in re historica obscurissimum, quod nemo hactenus a se feliciter euolutum fuisse gloriari potuit. Quod enim dicere ausi sunt aliqui, id factum esse in secunda OEcumenica Synodo CP. pro ridiculo merito habetur. Emmanuel Calecas (4), et Genebrardus (5), Damasus huius additionis auctorem faciunt; idque institutum ab illo dicitur ad nouam compescendam haeresim, »vt» illud refelleret, quod gigni dicebatur a Filio«. Sed nullo teste probatur factum quod adducitur. Praeterquamquod Romanum Pontificem etiam post multa saecula reprobasse additionem illam scimus; quod falsitatis opinionationem conuincit. Iulianus Cardinalis et Andraeas Colossensis a VII. Generali Synodo particulam insertam tenent: quam sententiam Baronius amplectitur. Sed codex quem Iulianus exhibuit, fortassis non bonae notae est, vt Critici contendunt. S. Antoninus, et Sisinius Patriarcha CP. eam Nicolao I. adtribuunt, atque contigisse existimant circa annum 858: quod probabilissimum nobis videtur, ac factis historicis conformius. Incunte siquidem saeculo nono Leo Papa III. probare noluit additionem de qua agitur, id in nix petentibus Concilii Aquisgranensis Legatis; sed eis hoc dedit responsum: »si prius quam ita cantaretur, interrogatus essem, ne insereretur vti que respondissem«. Neque his contentus, vt sibi quammaxime additionem displicere monstraret, iussit tabulis argenteis Symbolum insculpi, prout editum fuerat a centum quinquaginta Episcopis in Synodo secunda Generali. Narrat factum istud Photius in Epistola ad Patriarcham Aquileiensem. Verum quae a Leone adeo firmiter reiecta fuerat additio saeculi noni initio, a Romanis probata est eodem saeculo iam adulto, vt Photius ipse scribebat aduersus Nicolaum I. ad omnes Orientis Episcopos, dicens: »praeter illa, quae commemorauimus absurda, sacrum etiam et sanctum Symbolum, cui Synodica omnia oecumenica suffragia inexpugnabile robur ad» »re adgressi sunt, oh mali daemonis medicamenta! Spiritum S. non ex Patre solum, sed etiam ex Filio procedere, vanissime praedicantes«. Quin etiam Rathramnus Corbeiensis Monachus, qui Ni-

Tom. I.

Aaa

co-

(4) In Lib. contra Graecos.

(5) Lib. III. de Trinit.

colai Papae temporibus, hoc est, circa annum 858. scripsit (6), argumenta confutat, quibus Photius, eique adhaerentes Episcopi, Occidentales opprimebant, qui particulam Symbolo inseruerant, his verbis: «hanc quoque blasphemiam propellendam decernentes Ecclesiae »Doctores, superaddidere Symbolo Spiritum S. de Filio quoque pro- »cedere: ne si de Patre tantum procedens diceretur, putaretur Fi- »lius, nec diceretur Spiritus Filius».

Si quae ergo sententia, velut probabilis insequenda est, erit quam hucusque munire studuimus: licet nondum satis explorata illa sit.

Hoc interim compertum, in aliis prius id contigisse Ecclesiis, quam in Romana: additionem enim istam in Fidei professione posuit Ecclesia Hispana in Concilio I. Toletano ann. Christi 400. Eandem legimus in Concilio Toletano III. sub Recaredo Rege ann. 589. celebrato, insertam Symbolo CP., quod Princeps, vt suam fidem manifestaret, recitauit, addita voce illa. Eadem addito in Tolctanis IV. ann. 633. VI. ann. 639. VIII. ann. etiam 639. habito, XII. ann. 681. XIII. ann. 683. et XV. ann. 688.

Ecclesiae item Galliae, et Germaniae vocem illam ante Romanam Symbolo inseruere in Concilio Aquisgranensi, quod ann. 809. celebratum: ex quo deinde Concilio Legati ad Leonem III. missi sunt, Bernarius Wormatensium, Iesse Ambianensium, et Adalardus Abbas Corbeiensis, vt ab eo additio illa probaretur, et vt suaderent Symbolum Romae cantari cum tali additione debere inter Misarum solemniam.

Itaque Galliae et Germaniae Ecclesiae ante Romanam, Hispaniarum vero Ecclesia ante omnes vocem illam Symbolo inseruerunt, et inter solemniam cantare coeperunt. Id quod Gallis, Germanis, Romanisque Scriptoribus vnanimiter adstantibus, nostrae Hispaniae commendationem, ac decus pereximium quum praesererat, haud silentio praeterire debuimus.

(5) In Lib. II. pro Rom. Ecclesia contra Graecos.

CA-

CAPVT VII.

Explicantur vocabula quaedam ad scite de Trinitate loquendum: traduntur canones nonnulli ad vitandam falsiloquentiam.

In fine Librorum de Trinitate non abs re certe erit ad tollendam sermonis obscuritatem, in vsu quorundam vocabulorum sitam, quasdam tradere leges, illa eadem vocabula explicantes. Ad duo autem capita referri illa possunt: vel enim significant vnitatem essentiae, vel ad explicandam Personarum distinctionem deseruiunt. Quae duo complexus est Leo Papa de huius sacratissimi Mysterii intelligentia agens (1). Prioris itaque generis prima occurrit vox ipsamet *Vnius*, et *Vnitatis*, qua vnus Deus, et vna trium natura dicitur. Displicuit Lutero, Caluino, eisque similibus vocabulum istud, ac loquendi formula. Quid tamen inde? Rectissimus modus hic loquendi est, ab omni catholica veritate sanctus, et fidelium vsu probatus: nihil siquidem in Patrum scriptis hac formula vsitatus, *vnus Deus, vnus Dominus*. Ita Athanasius (2), ita Augustinus (3), ita omnes de hoc Mysterio scribentes.

Rectissime item sentiunt, ac loquuntur, qui dicunt *Trinitatem esse vnam diuinitatem, et essentiam*, aut aliud simile, quod est tribus personis commune: vt Epiphanius (4), et Augustinus (5). In idem venit quod antiquitatis vsu tritum est, nempe, *vnum est Trinitas*: vnum enim idem ac Deus vnus, vna substantia, vna diuinitas est. Hoc sensu Cyprianus dixit (6), *tres vnum sunt*. Et Augustinus (7), id declarans: »Pater, inquit, et Filius, et Spiritus Sanctus »vnum propter indiuiduam, eandemque naturam. Aliud est enim vnum »quid vnum, intelligitur vna substantia. Quando dicitur vnus est, de »duabus diuersisque substantiis, necesse est vt quaeratur quid vnus». Hinc quum vocabulum *vnus* masculino genere ponitur, et dicitur *vnus*, singularitatem Personae significat: neque nomen substantiuum

¶¶¶

Deus

(1) In Tract. adu. Eutychem. et alios Haeret.
(2) In Epist. ad Serap.
(3) In 11. de Ciuitate Dei et alibi

(4) Haeret. LXII. Epist. CCXXII.
(5) Epist. LXXVII.
(6) In 1. contra Maxim.

Deus illi responderet, nisi expr̄marur: si enim diceretur *Trinitas est vnus*, non Deus, sed vna Persona intelligeretur: quem proinde loquendi modum vsurpare non licet: est enim Sabellianum, et haereticum. Itaque rectissime dicitur, *Trinitas est vnum*, seu *tres vnum sunt*, non autem, *Christus vnum est*, sed *vnus*.

Quod si addatur substantiuum, recte etiam dicitur, *Sancta Trinitas vnus Deus*; quae quidem Trinitatis inuocatio in Ecclesia trita Caluino non placet. Verum illi placeat, necne, non multum interest: praesertim quum huic Ecclesiae vsui antiquorum auctoritas suffragetur: neque aliud nos deprecatione illa intelligimus, quam tres Personas Deum esse, vel e conuerso, quod Deus est personae tres, siue Deus est Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus.

At non *vnum* tantummodo, vel *vnus Deus* Trinitas adpellatur, sed etiam *vnitas* dicitur; non ita apte *vnio*, vt Patres animaduertunt; videtur enim vox ista inaequalitatem quodammodo inducere. Sed de his satis dictum est.

Addamus pauca de nominibus Personarum diuersitatem significantibus. Horum praecipuum est nomen *Trinitas*, quod sono ipso, et adpellatione sua nihil aliud nisi multitudinem significat. Vsurparum illud fuit in Ecclesiae saeculo a Theophilo Antiocheno (8), ac Catholice retentum, et retinendum, quum numerum Personarum, quae relationibus constituuntur, significet; quin curiose nimis de nominis Erymologia curemus. Neque abiciendas proinde iudicamus per antiquas, ac Patrum vsu prebatas loquutiones, *Trina Deitas*, *Virtus Trina*, *Trina Maiestas*, quibus tandem et Ecclesiae irrefortabilis accessit auctoritas. Cauendum tamen in vocis *Triplex* vsurpatione. Quamuis enim inter voces *Trinus* et *Triplex* non videantur melioris notae Latini distinguere, vt multis demonstrat Petauius (9); inde docens vtramque indiscriminam posse vsurpari; quum tamen in diuinitate, licet tres sint hypostases, non sit inter illas et Personas compositio, dum recte nomen *Trinus* vsurpatur, nefas erit *Triplex* dicere; *Trinus* enim numerum trium significat; *Triplex* vero multiplicatam in tribus rationem. Sed adiuuenitur, inquit Petauius, apud nonnullos Graecos antiquiores nomen *Triplex*, dum de Deo loquuntur. Sit ita. Illi tamen plus nominis Erymologiam, quam mentis ideam per nomen huiusmodi expressam inspexerunt.

Eadem de causa cauendum in aliis quoque adiectiuis nominibus,

(8) Lib. II. ad Antylocum.

(9) Lib. VII. de Trinit. cap. 5.

bus, *Aeternus*, *Omnipotens*, *Immensus*, cet., vt Augustinus docet (10). Hinc haec est fides recta: »Aeternus Pater, aeternus Filius, »aeternus Spiritus Sanctus, non tamen tres aeterni. Omnipotens Pater, »omnipotens Filius, omnipotens Spiritus Sanctus, non tamen tres »omnipotentes u. Similiter de aliis; quemadmodum in Symbolo, quod vulgo Athanasio tribuitur, profitemur.

Vitandae praeterea sunt voces nonnullae, quae videntur Personarum pluralitatem excludere, vt *Vnicus*, *Singularis*, *Solitaris*: at si certa cautione verborum liquet Dei nomen pro substantia supponere, fas erit Deum vnicum adpellare, quatenus non sunt plures Dii; sicut vnicum Dei Filium dicimus, quia non sunt plures Filii: sed summa Dei postalat simplicitas vt potius vnum Deum, quam vnicum dicamus.

Est etiam in explicanda Personarum differentia cautio adhibenda vt alium, atque alium Patrem esse, et Filium proferamus, non tamen aliud et aliud: in neutro enim genere pronomina significare solent rem, non personam, vt Grammatici docent. Hinc Augustinus (11): »quid vis ire, inquit, in alteram partem, vt dicas, aliud est »Pater, Filius aliud? alius est; recte dicis: aliud; non recte. Alius »est enim Filius, quia non est ipse qui Pater; et alius Pater, quia »non ipse qui Filius, non tamen aliud; sed hoc ipsum est et Pa- »ter et Filius. Et alibi (12): »si enim aliud est Pater, aliud Fi- »lius, aliud Spiritus Sanctus, iam non est vna Trinitas, sed diuisa »maiestas.

Insuper aduertendum: quaelibet nomina substantiua absoluta de vnaquaque Persona, et de omnibus simul singulari tantum numero praedicari; immo et mutuo enunciari. Hinc rectissime dicitur: »Pa- »ter est sua omnipotentia, sua immensitas, sua bonitas, cet. Filius »est sua omnipotentia, sua aeternitas, cet. Spiritus Sanctus est sua »immensitas, sua bonitas, cet. similiter. Aeternitas est omnipoten- »tia, omnipotentia est aeternitas; bonitas est sapientia, cet. Sed non ita fas est dicere: »Pater, Filius, et Spiritus Sanctus sunt tres »aeternitates, tres bonitates, tres omnipotentiae, cet. Expressitne siquidem his vocabulis aliqua perfectio ad vnitatem substantiae spectans. Non abnegabimus tamen reperiri exemplum, quo adfirmetur Patrem non esse immensitatem, hanc non esse omnipotentiam, cet.;

VE-

(10) Tract. XXXIX. in Ioann.

(11) Tract. XXXVI. in eundem

(12) Serm. I. de Verb. Apost.

cap. 3.

verum hoc erit intelligendum de ordine connotatorum ; quo ipso sensu exponenda alia sunt, quaecumque ad connotata possunt referri, vt *voluntas in Deo intelligit, intellectus vult*. Legimus enim in Augustino (13), «scientia tua est, et vult incommutabiliter; et voluntas tua scit, et vult incommutabiliter». Verum relatiua nomina, quoniam inuicem opponuntur, nullo pacto inuicem enunciari possunt, propter distinctionem inter eadem repertam. Vnde haud licet pronunciare, *Pater est Filius, aut Paternitas est Filiatio*. Ex opposito autem, quia relatiua inter et essentialia nulla reperitur intrinseca differentia, sensu rectissimo, atque orthodoxo dici poterit, *Essentia est Pater, Filius, et Spiritus Sanctus. Essentia est Paternitas, Essentia est Filiatio*, aliaque his similia.

Tandem adnotandum; verissimam aequae ac rectissimam loquendi formulam teneri, dum dicitur tres Personas coaeternas esse, et coaequales sibi; quemadmodum in Athanasiano Symbolo continetur. Atque, quin hic varios referamus modos, quibus de Schola Theologi verba Symboli vexauerunt, ex adiecta particula communionis et societatis omnis tollitur multiplicatis inuidia; nam et tres Personas consubstantiales, et aequales vulgo dicimus.

Videmur enim nobis non de his quae caput hocce expostulabat solum, sed et de toto Trinitatis Mystero, quo tandem prima nostratum Institutionum pars finiebatur, dixisse satis. In quibus omnibus a nobis pro ingenio tenuitate elucidatis, si quid peccauius, aut minus caute profulimus, vtatur poseimus Ecclesia iure suo; sumus enim retractationi parati. Et interim «honor sit, laus, et benedictio, qui trinus et vnus Deus extat ante saecula. Amen.

(13) In XIII. de Ciuit. Dei, cap. 11.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

®

EXPLICIT PRIMA PARS. GENERAL DE BIBLIOTECAS

UAN

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

